FÉLBEMARADT REFORMKOR

Miért akadt el az ország keresztény humanista megújulása?

Babóthy Ferenc · Barankovics István · Békés Gellért
Borbély István · Farkas György · Hollai Ferenc
Jolsvay Hedvig · Kovács K. Zoltán · Mézes Miklós
Frey András · Feketekuty László · Mona Ilona
Pap Gyula · Rezsőházy Rudolf · Stettner Andrea
Sinkó Ferenc · Varga József · Vida István · Vörös Vince

RÓMA 1990

FÉLBEMARADT REFORMKOR

FÉLBEMARADT REFORMKOR

Miért akadt el az ország keresztény humanista megújulása?

A KATOLIKUS SZEMLÉBEN

megjelent tanulmányok gyűjteménye

RÓMA 1990

A címlapot tervezte: Szokoly György

Tipografia Ugo Detti: Via Girolamo Savonarola, 1 - I - 00195 Roma

ELŐSZÓ

E tanulmánysorozatot azzal a szándékkal indítottuk útjára a Rómában megjelenő Katolikus Szemle oldalain, hogy feltérképezzük az 1930-as években kibontakozó széleskörű demokratikus és a keresztény humánum szellemétől ihletett magyar társadalmi mozgalmak széles körét. Úgy éreztük, hogy ez kötelességünk egy időközben felnövekvő nemzedék felé. Annál is inkább szükségesnek mutatkozott ez a vállalkozás, mert ezeket az alulról szerveződő társadalmi és politikai mozgalmakat a közbeeső évtizedekben nemcsak feloszlatták, hanem tudatosan agyonhallgatták, vagy eltorzította a velük foglalkozó irodalom.

Az összegyűlt tanulmányok láttán arra a következtetésre jutottunk, hogy az eredeti terv megvalósítása csak részben sikerült. Nemcsak lényeges reformmozgalmak és politikai erők ismertetése maradt ki a sorozatból. Külön is hiányoljuk a protestáns testvérmozgalmak és az egyházaktól függetlenül kibontakozó demokratikus társadalmi és szellemi reformkísérletek részletesebb bemutatását. Számos ilyenirányú kísérletünk, bátorításunk maradt eredménytelen. Ennek oka elsősorban nyilván a szükséges alapinformációk, hiteles forrásmunkák, dokumentációk hozzáférhetelensége. A hiányok tehát részben a felkértek felelősségteljes magatartásának, a hiteles tájékoztatás teljesíthetetlen igényének a következménye. A források korlátozottsága magyarázza némely esetben a megjelent tanulmányokban felfedezhető tömörséget, esetleg adatbeli tévedéseket is.

Mégis útjára bocsátjuk e tanulmánykötetet. Elsősorban annak a sok-sok áldozatot vállaló közéleti személyiségnek akarunk ezzel emléket állítani, akik nehéz időkben, sokszor kemény társadalmi elfogultsággal és politikai ellenállással szemben, részben idegen megszállás idején vállalták a haladás szolgálatát, a küzdelmet népünk sorsának jobbrafordításáért, a vállvetett harcot más demokratikus társadalmi és szellemi erőkkel együtt. De időszerűvé teszi ezt a vissza- és előre is tekintő felmérést a magyar társadalom ismételten megújuló erőfeszítése egy emberibb és szabad életforma, új társadalmi és politikai rend felé. Úgy gondoljuk, hogy a kötetben ismertetett társadalmi mozgalmak és reformtörekvések az elmúlt fél évszázad olyan progresszív hagyományai közé tartoznak, amelyekre mindenki büszke lehet és egyben egy félbemaradt, de folytatható igazi reformkor gyökereit képezhetik.

A jelzett fehér foltok azonban igénylik a felmérés folytatását: olyan tanulmányok közlését, amelyek pótolják a a hiányokat és kiegészítik a jelzett időszak közéletének a képét; továbbá ismertetik a nép felemelkedését szolgáló keresztény humánus értékeket, valamint a korszak demokratikus társadalmi és politikai törekvéseit. Meggyőződésünk, hogy a magyar közelmúlt történetének teljesebb feltárása segítséget nyújthat a megtépázott magyar önérzet megszilárdításához, az egyháznak múltjának a valóságot megközelítő értékeléséhez, a demokratikus közszellem kialakításához és nem utolsó sorban a jövőre irányuló tervek és kezdeményezések megalapozásához.

Ezzel a szándékkal és a jobb magyar jövőbe vetett bizalommal bocsátjuk útjára tanulmánykötetünket:

a Szerkesztőbizottság

A 20. Pax Romana Kongresszus (1980) *Krisztusi hit, társadalmi felelősség* című gyűjtőkötetében írja Békés Gellért a keresztény szociális humanizmusról:

Emberhez méltó az, hogy az ember kiemelkedjék a nyomorból és rendelkezzék mindazzal, ami a tisztes élethez szükséges, elsajátítsa az emberi kultúra értékeit, megtanuljon pazarlás nélkül, igénytelenül élni, tiszteletben tartsa embertársait, együtt munkálkodjék velük a közösség javán és a társadalmi és nemzetközi béke megteremtésén.

A keresztény szociális humanizmusnak ez a programja anélkül, hogy meghatározná, hogy milyen társadalmi szervezetek és milyen konkrét politikai akciók szükségesek a társadalom mai problémáinak megoldására, világosan megjelöli a humánum helyes és teljes szemléletéből eredő lényeges feladatot: a kevésbé emberi életfeltételekből az emberibbek felé haladást, — de pontosan az olyan haladást, amely az anyagi, erkölcsi és szellemi fejlődés együttes eredménye. A keresztény hitből belső szükségszerűséggel következik a felelősségvállalás erkölcsi kötelezettsége ennek *a fejlődésnek s vele az emberhez méltóbb társadalmi rendnek megvalósítására.*

I.

MELYIK REFORMKOR?

NEMZEDÉKÜNK SZÁMVETÉSE

A klasszikus magyar reformkor — 1791, 1825 és 1848 mérföldköveit ismerve — nem tudott kibontakozni. Folytatását sorsszerű viharok hiúsították meg. Bár az abszolutizmus hivatalnokai, s utóbb a kiegyezés nemzedéke számos tekintetben megvalósították Negyvennyolc programját, a Széchenyi álmodta gyökeres megújulás, a nagy magyar parlag humanizálása elmaradt.

Gazdasági és politikai téren korszerűsödött az ország, de társadalmi fejlődése megfeneklett. A milléniumi fényözön sötét árnyékait nem kevesen látták. Közülük került ki a 19. és 20. század fordulója körül az a « *második reformnemzedék* », amely a szociális és nemzetiségi kiegyenlítődésért csatázott. Sajnos az első világháborút követő másfél forradalom és a nyomába lépő szociális elbátortalanodás gyengítette az egészséges haladás esélyeit.

A végre független, de megcsonkult ország anyagi talpraállását követően az 1920-as évek második felében eszméltünk rá ismét társadalmi mulasztásainkra. Ekkor kezdett gyökeret verni az egész népet magában foglaló felemelkedés igénye. A tények kendőzetlen feltárása, azok gyökeres korrekciója előbb a szellemi, később az egész közélet uralkodó kérdése lett. Maga a nép — az értelmiség legjobbjaival együtt — építi alulról a reform pilléreit, kiszélesítve a munkásmozgalom sokévtizedes bevált gyakorlatát.

Mire századunk a 30-as évek végefelé jár, a « *szociális Magyarország* » már pártokon felülálló közmegegyezés. Mindinkább kirajzolódnak *egy új reformkor* körvonalai. *Hordozója az a nemzedék, amely nagyjából a 20. század első negyedében látta meg a napvilágot.* Sajnos a második világháború fékezte, következményei pedig meghiúsították a fejlődést. Aligha kétséges ugyanis, hogy tartós és tisztességes demokráciában a « *harmadik reformnemzedék* » felszámolja az ország elmaradottságát. Legjobb bizonyítéka ennek az 1956-os általános felkelés iránya és tartalma.

Az események hatására Németh László így értékelte a két világháború közötti évtizedek reformtörekvéseit:

« Mindig nagy honvággyal néztünk a reformkorra, a szabadságharcot megelőző évtizedekre: az igazság azonban az, hogy akkor közel sem volt annyi nagy írója, művésze, muzsikusa, tudósa ennek a nemzetnek, mint a joggal megbélyegzett Horthy-rezsim alatt. Két nagy nemzedék dolgozott egymás mellett, a viszonylagos szabadságot a lényeges kimondására, az elviselhető korlátozást a plasztikus tömörítésre használva ki. A magyar zene ebben az időben emelte a világ fölé az első kultúrhistoriai jelentőségű magyar nevet, a Bartókét, s az ismeretlen nyelvbe zárt magyar irodalom akkor támasztott reményt, hogy ugyanezt megismétli.

De csaknem ugyanilyen volt a haladás gazdasági téren, ahol pedig az állam tehetetlensége szinte teljesen megakadályozta a nagyobb méretű kezdeményezést. Különösen a kisemberek bizonyították be, hogy a magyar gazdaságilag is tehetséges nép. A halogatott földreform ellenére százezrek szakítottak le maguknak egy darabka földet, melybe szorgalmukat beleölhették, jól gazdálkodó kisbirtokok, kertek ezrei lepték el az országot s nem véletlen, hogy ebben az időben merült fel Kertmagyarország terve, a szövetkezett minőségi gazdaságokból felépített, okosan iparosított, kertész színvonalon álló gazdáktól megművelt magyar föld látomása. Ezzel egyidőben az ipari munkásság szakképzettsége is nőtt; a főváros körüli kertvárosokat részben az ő házacskáik népesítették be s nem volt vad álom többé a másik gondolat: az értelmiségi színvonalra emelkedő munkás és paraszt nép s a néphez szító értelmiség testvériesülése egy értelmiségi társadalomban.

Ahhoz, hogy a nemzet emelkedésében igazán bízni tudjak, egy hiányzott: a nemzet erkölcsi és politikai érzék dolgában nem állt olyan magasan, mint szellemiekben. Szinte a legelemibb összetartás is hiányzott: az elért vívmányokat, félő volt, könnyű lesz kicsikarni a kezéből... »

(« Emelkedő nemzet » címen az Irodalmi Újság utolsó hazai számában, 1956 októberében megjelent írásából)

Hiteles feldolgozásra vár e félbemaradt folyamat. Mik voltak alkotóelemei, mind szellemi és társadalmi, mind gazdasági és politikai (szociálpolitikai) tekintetben? Miként hatott, illetve törekedett hatni egy-egy személy, közösség, intézmény, mozgalom, állami intézkedés vagy jogszabály a *valódi reformok* szolgálatában? A személyes élmények, ismeretek e tárgyilagos értékelésre törekvés alapján készült tanulmánysorozat a valóság felderítéséhez szeretne hozzájárulni.

EGY KORSZAK MÉRLEGÉHEZ

A szemügyre vett korszak — hazánk a két világháború között — végkép terítékre került. Határon innen s túl áztatják, kaparásszák a *címkéket*, amelyekkel ideológusok, közírók és történészek évtizedek óta ellátták. Horthy-fasizmus? Igen, de a nácizmussal összevetve csupán likacsos, híguló tekintélyuralom. Reakciós, kizsákmányoló, népellenes világ? Igen, de sok reformszándék és tett kíséretében, amely nemcsak szubjektív jóhiszeműsége miatt említésre méltó. *Laczkó* Miklós, az otthoni hivatalos krónikások egyik nevesebbje szerint « történetírásunk még mindig nem vette kellően számba a magyar progresszív törekvések körét a felszabadulás előtti időszakban ». Képes lehet-e rá a « felszabadulás »-fikció dogmarendszerében? — merül fel az egyetlen logikus kérdés.

* * *

Peéry Rezső, a kiválóan fogalmazó író és jóbarát egy mondata: « A két háború közti évtizedek nehezen magyarázható jellegzetessége, a hivatalos és tényleges Magyarország hatalmas ellentéte ». A szellemi és szakmai ország színvonalára gondolt, szemben a merev és maradi gépezettel. Ez a fényévnyi eltérés vonatkozik azonban arra a táguló szociális mozgalomra is, amely lassankint a hatalom sáncai mögé áramlott.

A közvetlen történelmi előzmény sok mindenre rávilágít. Az első világháború végéig tartó dualizmus hosszú korszakában — a millénium ragyogása és az elért civilizációs vívmányok ellenére is — sokakban nem húnyt ki az átfogó nemzeti kiegyenlítődés eszméje. Sajnos az 1910-es évek végén zajló két forradalom és reájuk következő szociális elbátortalanodás csökkentette az egészséges haladás esélyeit. A végre független, de megcsonkított ország anyagi talpraállása nyomán eszméltünk rá ismét szociális mulasztásainkra.

A « nemzeti restauráció » a régebbi uralkodó osztályok kiváltságait tartotta szem előtt, a társadalom többségét kevésbé. Az 1920-as évek második felében kezd szélesebb gyökeret verni az egész népet magában foglaló felemelkedés igénye. Létformáink kendőzetlen vizsgálata, azok alapvető korrekciója előbb a szellemi, később az egész közélet uralkodó kérdése. Maga a nép, az értelmiség legjobbjaival

karöltve építi a reform intézményeit s fejleszti azok tömegbázisát. Századunk harmincas-negyvenes éveinek fordulóján már pártokon felülálló közmegegyezés a « szociális Magyarország » megvalósítása.

* * *

Az « ellenforradalmi korszak » nyitánya még nem volt bátortalan, ami nemcsak az 1919-es Tanácsköztársaság által meghonosított politikai terrornak a folytatására vonatkozik, immáron ellenkező előjellel, de másra is. A polgári radikálisok 1918-ban kikiáltott Népköztársasága még a kommunista hatalomátvétel előtt megkezdte — az általános titkos választójog alapján — új választások, valamint a gyökeres földreform előkészítését. Miután a Tanácsköztársaság mindkettőt lefújta, az új kurzus bizonyos nemzeti tartozásként fogta fel azokat. Így került sor 1920-ban az első nemzetgyűlés demokratikus megválasztására, amely még ugyanabban az évben törvénybe iktatta a földreformot és támogatta *Teleki Pál* grófot, hogy első miniszterelnöksége kezdetén felszámolja a terrorkülönítmények gócait. Csoda-e, ha a nyitány *Szabó Dezső*t éppúgy megragadta, mint *Prohászka Ottokár*t?

A folytatást ismerjük, demokratikus és szociális hervadástörténetével együtt. Két évvel utóbb elkezdődött a titkos választójog 1938-ig tartó nyirbálása. A földreform végrehajtása elakadt, kisiklott, bár csekély eredményekre hivatkozhatott a derék *Nagyatádi.* S mivé lett a szépreményű kereszténységszocializmus, amelynek meg nem alkuvó bajnoka, *Giesswein Sándor* elszigetelődött?! A bethleni konszolidáció az 1930-as évek kezdetéig kedvezett a gazdáknak és földbirtokosoknak, azon túl is az iparfejlődésnek, gondja volt a köztisztviselői rétegre, reform- és szociálpolitikája azonban ólomlábon járt.

* * *

Ki volt *Vass József?* Nevével nem találkozni a század első harmadára tekintő munkákban. A személyes emlék (működéséhez mintegy 100 új kórház létesítése fűződött) a keresztény szociálpolitikai alkotás utolsó mohikánjának láttatja. Arról még tudnak talán, hogy a városi dolgozók társadalombiztosítását ő foglalta egységbe és öregségi járadékukat — ha szerény kezdéssel is — ő alapozta meg. De bizonyára kevéssé ismert az a társadalompolitikai konferencia, amelyet — mint népjóléti miniszter — szintén ő hívott össze 1926-ban Budapestre. Ezen az egy hétig tartó tanácskozáson az országnak jóformán minden szociálpolitikai és

egészségügyi szakembere résztvett, hogy a problémákkal szembenézzen. S ha az anyag nem is tért ki egy társadalomgazdasági rendszerváltozásra, a hiányosságok hatalmas katalógusával felrázta a közvéleményt.

Éppen két éve múlt ekkor, hogy a valóság minél tüzetesebb kutatására Teleki Pál gróf megalakította a *Magyar Szociográfiai Intézet*et.

* * *

Egy osztrákból jött grófi sarj és magyar kultuszminiszter, *Klebelsberg Kúnó* idézte fel ezidőtájt klasszikus reformkorunk parancsoló emlékét. Mivel a főúri-dzsentri-nagypolgári haszonélvezők hallásában nem bízott, az írástudókat bíztatta: legyenek egy új reformkor lelki előkészítői. A kedvező visszhangról főleg *Németh László*tól értesülünk, aki az új egyetemeket és a külföldi ösztöndíjakat, magyar intézeteket alapító, de tanyai, falusi és peremvárosi iskolákat is ezer- meg ezerszám építő kultúrpolitikusnak szívből helyeselt. « Ha nem lettek volna..., akikben már 1800 körül ott nyugtalankodott a magyarság Periklesz-korának szellemi tartalma, nem támadhattak volna..., akik 1825 után ezt a tartalmat politikai célokká részletezzék » — írja 1928-ban a Protestáns Szemlében.

* * *

Történelmünk klasszikus reformkora — 1791, 1825 és 1848 mérföldköveit szemlélve — befejezetlen maradt. (Nemcsak abban az értelemben, hogy bizonyos reformokra mindig újra szükség van). Kibontakozását sorsdöntő viharok hiúsították meg. Az abszolutizmus bürokratái és utóbb a kiegyezés nemzedéke sok tekintetben megvalósították ugyan Negyvennyolc programját, de a Széchenyi-álmodta gyökeres megújulás, a nagy magyar parlag humanizálása elmaradt. Ha egy forradalom szelídül reformkorrá, győzött. Ha a reformkorszak forradalomba, háborúba torkollik, minden elveszett. A lényeg mindenesetre.

* * *

Mi a reform, ki a reformer? *Lafayette* óta, aki a 18/19. század fordulóján írásaival és életével formált választ a kérdésre, világosak a fogalmak. A reformok tartalma soha nem lehet más, mint az egész ember jogainak és kötelességeinek érvényesítése, fejlesztése, mind egyedi (családi), mind társas (foglalkozási, nemzeti és nemzetközi viszonylatban. Nevezhetjük önrendelkezésnek is, amelynek korlátja a másik ember, család, osztály vagy nemzetiség önrendelkezése. *Mon-*

tesquieu óta a társadalmi haladás alapfeltételének tartjuk a hatalom hármas megoszlását is (bíráskodás, törvényhozás, végrehajtás), amit *Marx* egydimenziós szemlélettel « egyszerű munkamegosztás »-nak minősített.

A reformer-alkat bonyolult. Több és kevesebb, mint az írástudó, próféta vagy közéleti prókátor. Forradalmi céljai lehetnek, forradalmi eszközei soha. Több mint száz év után sincs rá jobb mintánk *Széchenyi István*nál.

* * *

Mind a « jogállam », mind a « szociális állam » megcsúfolását jelentette, ami a 2. világháború során a zsidósággal történt az országban. Aki az állampolgári jogegyenlőséget és az emberi méltóságot nem tisztelte, reformer se lehetett.

* * *

Országon belül és kívül kedvelt szokás az ún. baloldalt a — nemcsak társadalmi — fejlődés hordozójának tekinteni. Aki már az 1930-as években nyitott s értő szemmel nézett körül a magyar világban, mindegyik oldalon láthatott őszinte reformtörekvéseket. Sőt akkoriban, mintha a polgári radikálisok is (pl. *Csécsy Imre, Nagy Vince*) átengedték volna a vezérszólamot a semelyik oldalhoz se tartozó *Bajcsy-Zsilinszky Endré*nek, aki később a Kisgazdapártnál kötött ki. Senkinek se jutott volna eszébe *Oláh György*öt a « Három millió koldus » miatt baloldalinak nézni, vagy a hamarosan jelentkező falukutatókat, népi írókat valamelyik oldalba skatulyázni. Arról nem is szólva, hogy többségük önmagát a napi politika mezőnyén kívülállónak érezte.

* * *

Jobb- és baloldaliság formális választóvizek. Aki fejét a malomárokból kidugja, a valódi reformakaratot, nem az ideológiai ábrándkergetést választja kritériumnak. Elfogadható-e tehát a korszak *szociáldemokrata párt*ja Negyvennyolc folytatójának? Ha a választójogért, földreformért, munkásjogokért vívott napi harcait vagy szakszervezeteinek a kiépítését vesszük, történelmi hajtó-erejük kétségtelen. De a marxizmus: nem kortársaink, — például *Gyilasz* és *Kolakovszki* —, voltak az elsők, akik kimutatták, hogy alkalmazása szükségkép totális diktaturához, új osztályuralomhoz vezet. *Palágyi Menyhért*től *Migray József*ig hazánkból se hiányoztak a tisztánlátók. Mennyi időbe telt, míg negyedszázaddal később *Peyer, Kéthly* és sok társuk elvetette az iránytűt, amely pártjukat is zátonyra vitte.

A magyar szociáldemokrácia a két háború közötti korszakban éppúgy frakciók áttekinthetetlen vegyüléke, mint a nyilasok mezőnye volt. Marxisták-félmarxisták, leninisták, trockisták, sztálinisták, revizionisták, « Labour »-vágású eklektikusok, agrárszocialisták és persze a mindenütt jelenlévő opportunisták...

* * *

Szekfű Gyula a harmincas évek elején: « Vallás és Humánum, mint a magyar emberséget is meghatározó erők, talán először bontakoznak ki szélesebb körökben itt azóta, hogy Széchenyi megfogalmazta őket ». Ezzel kezdi a *cserkészet*nek, mint szellemi és társadalmi tényezőnek a méltatását. Állapítsuk meg, hogy a kiművelt emberfők, az osztályokon felülálló közösségtudat és szolidáris cselekvés, a « reformerek iskolája » volt. Az ún. öregcserkészek alakították a közismert *Fiatal Magyarság* mozgalmat, ahonnan *Szabó Zoltán*, a « Tardi helyzet » írója és sok más falukutató jött. Nem kevésbé jelentős a protestáns főiskolás cserkészek *Pro Christo* köre, amelynek a szociográfusai közül való *Kovács Imre*, a « Néma forradalom » írója. A kezdetben regöléssel, néprajzzal foglalkozó, Bartók-Kodály hagyományt követő felvidéki *Sarló* is cserkész-eredetű volt. De nem ismeretlen a *Regnum Marianum* cserkészközpontja sem, amely a modern vallásosságnak is egyik fontos gócát alkotta.

* * *

A vallásos televényt szociális tekintetben különösen a XI. Pius-féle « Quadragesimo anno » tette termékennyé, ami köztudott. A korábban progresszív irányba tájékozódó keresztény párt és a szakszervezetek azonban már nem tudtak erőre kapni. A régi keretek közül a katolikus fiatalok, főkép egyetemisták *Máriakongregációi* telítődtek új élettel (Settlement, Szolidarista Klub). Nyomukban jártak az *új folyóiratok*, a « Korunk Szava », az « Új Kor » s a felvidéki « Új Élet ». Mindegyik körül egy-egy *Prohászkáról nevezett tömörülés* alakult. Időnkint a « Magyar Kultura », sőt egy darabig a « Katolikus Szemle » is felzárkózott. (Előbbiben kitűnő szakemberek taglalták a szociális reform időszerű kérdéseit). Erre a szellemi előkészítésre épült a *KALOT*, az *EMSzO*, a *Hivatásszervezet* és ezeknek a prohászkásokkal bővült szövetsége: a *Magyar Szociális Népmozgalom*, végül a *Demokrata Néppárt*. A protestáns gyökérzetű szellemi és népmozgalom a *Soli Deo Gloria* fiatal aktivistáitól indult; új orgánumot is létrehozott « Magyar Út » címmel, széles publicitással. A *KIE* (Keresztyén Ifjúsági Egyesület) a fiata-

labb, az *Evangéliumi Munkásszövetség* a meglett korú nemzedék összefogása volt.

Ez a vallási alapon álló szociális front homlokán viselte a népi Magyarország elszánt követelését. (*Szociális Front* elnevezéssel Nyisztor Zoltán indított egyébként ezidőtájt egy értelmiségi mozgalmat, amelyről emlékezéseiben sose szólt). A tettek radikalizmusát — érdekvédelemmel, önsegéllyel, sokrétű művelődéssel — az említett munkás- és parasztszervezetek szolgálták. Ha egyszer elkészülne a korszak társadalomtörténete, nem feledkezhetnék el három rövidítés, a *KALÁSZ, DL(N)* és *KIOE* feloldásáról sem.

* * *

A legjobban ismert és feldolgozott mozzanat: a *népi írók* csoportjának tudatformáló hatása a közvéleményben. Ennek az országon belül és kívül kiterjedt irodalma van. *Márciusi Front, Szárszó, Magyar Élet* kiadó, *Nemzeti Parasztpárt*... Átütő hatásukra jellemző, hogy például az első főiskolás népi kollégium (a Bólyaiak, majd *Györffy István* neve alatt) a kormány ifjúsági szervezetéből, a « Turul » tagjaitól indul el.

Sajátságos, hogy az írók közül mennyien beugrottak a Gömbös-féle *Új szellemi front* légvárának, de milyen kevesen vállaltak részt a népfőiskolák korszaknyitó munkájában. Rábacsanaktól Sárospatakig, Nagytarcsától Érdig és Csiksomlyóig, névtelen értelmiségiek vagy maguk a parasztemberek, többnyire a KALOT és a KIE tevékeny reformerei szervezték, vezették, fejlesztették azokat.

* * *

A népi írók egyik mestere, *Móricz* Zsigmond akkoriban a Kisgazdapártban látta a « rendszerváltozás » politikai emeltyűjét. Nem kellene hát leáztatni azt a kommunisták által 1945 óta ravaszul, majd harsányan felragasztott címkét, amely a fejlődés « visszahúzó » erejének vagy a « reakció búvóhelyének » bélyegezte? A *Kisgazdapárt*ba integrálódott városi elemek többsége is a demokratikus és szociális reformok híve volt. Az 1941-ben alakult *Parasztszövetség*gel, mint agrár-szakszervezettel együtt: mindenszínű diktatúrával szembenállva. *Pfeiffer* és *Sulyok* kiválása a rommá lőtt pártból, s azt követő új pártalapításaik a valódi progresszióért vívott « szigetvári kirohanás »-t jelentették. De ez már a korszakot lezáró felvonáshoz tartozik.

* * *

A földreform megvalósítása a harmincas évek második felében úgy örvénylett az ország felett, mint egy végrehajtásra váró ítélet. Az 1936-os évben a kormány két óvatos « földbirtokpolitikai » törvényt fogadtat el a parlamenttel. A nemzetpolitikai körök és folyóiratok csigalépésnél is kisebbnek látják az eseményt. Még a konzervatívnak számító « Magyar Szemle » is *Kerék Mihály* után igazodik, aki a gyökeres földreformot célzó álláspontnak legjobban felkészült szakembere volt. Négy év múltán, *Teleki Pál gróf* második miniszterelnöksége hoz nagyobb változást (az 1940: IV. tc.), a háború miatt jobbára csak elméletben. Mégis ekkor történt az a halk áttörés, amelyet szükségszerűen követett az 1945-ös nagy földosztás. Tényét, ha formáját mindenestől nem is, a szövetkezett győztes hatalmak és az ország mindegyik politikai pártja egyöntetűen kívánták. Hogy mennyire eltérő célzattal, az csak a következő korszakban derült ki.

* * *

Az uralkodó rétegen belül is mélyültek az ellentétek. Szemben a nagybirtokossággal a gyáripar és bankvilág helyeselte a gyökeres földreformot, mert a beruházás, a hitel, valamint a termelés és fogyasztás fellendülését várta tőle. Érdekes apróságok olvashatók erről *Kodolányi János* emlékezéseiben. De a latifundiumok urai közt is nem egy akadt, aki a falusi elmaradottság és agrárkrízis láttán rájött, hogy a földreformnak és telepítésnek nincs józan alternatívája. Hasonló felismerés hódított egyre nagyobb teret a politikai vezetőrétegben... Talán elég utalni sokak közül *Donáth György, v. Faragó Ede, Mester Miklós*, a két *Németh (Andor és Imre), Vasvári Lajos, Zsindely Ferenc* személyére, akik a szociális reformerek táborát — pártállástól függetlenül — képviselték a parlamentben is.

* * *

Az ötödikbe forduló évtized társadalmi jelenségei: az egyetemes reformtudat gyökeret vert az értelmiségben, — maga a nép új reformmozgalmakat hozott létre —, egy « társadalmi erózió » üdvös hatásai jelentkeztek mindenfelől.

* * *

Túlzás nélkül mondható, hogy mindjobban bontakozni kezdtek egy új reformkor körvonalai. Sajnos a háború sok szempontból fékezte, következményei pedig meghiúsították a fejlődést. Mert kétségtelen, hogy tartós és tisztességes demokráciában a folyamat tovább haladt volna. Ennek adta

bizonyítékát az 1956-os általános felkelés iránya, tartalma és méltósága is.

* * *

Az 1948-ban végkép félbeszakadt fejlődés alkotóelemeit, mind szellemi és társadalmi, mind gazdasági és politikai (szociálpolitikai) tekintetben bemutatni: ez lenne a nagy feladat. Miként hatott, illetve törekedett hatni egy-egy személy, közösség, intézmény, mozgalom, állami intézkedés vagy jogszabály a valódi reformok szolgálatában? Személyes élmény, szakszerű tájékozottság és tárgyilagos kritika kell hozzá.

* * *

Az ipari és kereskedelmi munkások legkisebb szakmánkinti bérszintjét, legmagasabb munkaidejét, fizetett szabadságát és gyermeknevelési pótlékát 1937/38-ban kezdte szabályozni az állam. A dolog szépséghibája abban állt, hogy a munkaviszonnyal kapcsolatos lépésekre a Nemzetközi Munkaügyi Hivatalnak egy sok évvel azelőtt becikkelyezett határozata kötelezte a kormányt. Ugyanerre az időszakra esik az első (nagyon szűkkeblű) intézkedés a mezőgazdasági munkások öregségi biztosítása érdekében. Az ipari, de méginkább az agrár szociálpolitikában mutatkozott meg, hogy a « szociális olajcseppek » országában milyen keserves harcba került egy-egy lépés a haladás irányába.

* * *

A felvidéki, erdélyi, sőt a délvidéki « visszacsatolás » is kedvezett a megindult társadalmi erjedésnek. Egészségesebb osztályközi viszonyok, gazdasági és társadalmi öntevékenység (a csallóközi *Hanza*, a kolozsvári *tizes szervezet*) széljárása dagasztotta a reformerek vitorláit. Az eszméleti változásra utaló fontos jelek egyike: *Weis István* kritikus társadalomrajzát 1942-ben felvették egy hivatalos « nemzetnevelői » könyvsorozatba és bő irodalmi jegyzeteiben a falukutatók « forradalmi tartalmú » műveit olvasásra ajánlották.

* * *

Időben a legtöbb szociálpolitikai kezdeményt megelőzték a « köz- és népegészség » apostolai. Az 1925-ben létesült *Országos Közegészségügyi Intézet (OKI)* legalább évtizednyi szervezett egészségvédelmi munkának lett eredményes folytatója. (Első igazgatóját, *Johan Bélát* néhány évvel ezelőtt még említeni is tilos volt odahaza). A csecsemőhalandóság, népbetegségek és a higiéne elmaradottsága elleni küzdelem

sikereit csak a statisztika segítségével lehetne áttekinteni! S a közvetlen gondozottakon kívül hányunknak volt sejtelme a — szintén idetartozó — *Zöldkereszt* és hasonló szervek szociális teljesítményeiről? Annyi bizonyos, hogy léptennyomon szerzett tapasztalatuk az egészségügyön túlmutató reformok sürgetőivé is tették őket.

* * *

A jogállam fogalma a « szociális állam » eszméjével bővült. Már 1937-ben minden megye alispánja mellé *közjóléti előadót*, egy évre rá a főispánok mellé *szociális tanácsadókat* nevez ki a kormány. Feladatuk a gazdasági és társadalmi visszásságokat felderíteni, azok orvoslására javaslatokat tenni. Kiválasztásuknál szokatlan nagyvonalúságot mutat a minisztérium: egytől-egyig a reform elkötelezett és független szakemberei. Az ő helyükbe lépnek majd 1941-ben az ONCsA ún. *szociális felügyelői.*

Pécs, 1939 február: országos szociálpolitikai értekezlet, amelynek a lelke *Esztergár Lajos*, a korszak leggyakorlatibb szociálpolitikusa, aki *Keresztes-Fischer* belügyminiszterre is nagy hatással volt. Egy hónappal később már kezdődött az emlékezetes továbbképző tanfolyam, amelynek előadói, a többi között *Heller* Farkas, *Imre* Sándor, *Johan* Béla, *Kovrig* Béla és *Magyary* Zoltán, a budapesti Közigazgatástudományi Intézet feje s a tatai mintajárás megszervezője voltak.

A folyamatnak egyelőre tetőpontját képezte az Országos Nép- és Családvédelmi Alap (*ONCsA*) felállítása az 1940: XXIII. tc. alapján. Létrejötte alighanem az *egyke-kérdés* okozta több évtizedes aggodalomra nyúlt vissza. Hivatalosan is megvallott célja a « támogatásra szoruló néprétegek részére nemcsak átmeneti segítést, hanem állandó életlehetőséget, tisztes megélhetést » biztosítani. Hogy ezt gyökeres reformok megvalósítása nélkül mint képzelték el? Mindenesetre a családok tízezreinek hozott új lakóházat, földet és haszonállatot, az ún. Közjóléti Szövetkezetek útján pedig — háziiparból, kertészetből — külön jövedelmet. Újdonsága ún. produktív jellegében állt: nem segélyt, hanem hosszúlejáratú kölcsönt nyújtott, miáltal az « alap », mindig újra feltöltődött és szélesedhetett.

Az ONCsA eredményeinél is fontosabb volt a tevékeny munkatársak és az öntevékeny falusi telepesek feszítőereje. Így lett élő, falakat rengető és úttörő kezdeményezéssé, amely az « ahogy lehet » gyürkőzését a fiatal népmozgalmak számára megkönnyítette. Mindenesetre többet ért a jól stilizált kesergőknél.

* * *

És kezdetben volt az *Országos Szociálpolitikai Intézet*, az első hazai settlement megalapítója 1912-ben, Újpest és környéke proletár-társadalmában. Kiváló emberei (*Erődi-Harrach, Hilscher és Vizy*) nemcsak az új szociálpolitikában voltak tevékenyek, hanem az 1940-es évektől egy pártokon felülálló *Munkás-akadémián* a fővárosi munkások elitjét hozták össze.

* * *

Sokan keveseltük, lassúnak tartottuk a folyamatot, amely talán « a történelem előtti kor »-ból (*Illyés Gyula*) kivezet. Ám el kellett ismernünk, hogy az új reformkor ellenzői visszakozóban voltak. A gyökeres fordulatot a háború elmúlásától reméltük. S ami történt? Amíg az új helyzet a győztes hatalmak közös jelenlétének tűnt — átmenetileg szovjet adminisztrációval —, az ország nagy többsége még bizakodott. Földreform, üzemi demokrácia, « össznépi » egyenlőség, többpárt-rendszer — a jogtiprások és boszorkányüldözés ellenére — jó előjeleknek látszottak. Aztán 1948 jött, a száznyolcvanfokos « fordulat éve »: vissza egy másik « történelem-előtti kor »-ba.

* * *

Igaza lett *Németh László*nak, aki az 1943-as szárszói konferencián szinte jövendölte: « Az az üdvösség, amellyel Európa fog megajándékozni, nem az lesz, amely társadalmunk halk folyamataiban készül ». (Az ajándékba persze Amerika és Ázsia is belesegített). Mégis, a komoly folyamatok ellenére, nem túlzott-e « félbemaradt reformkor »-ról beszélni?

* * *

Nem árt klasszikus reformkorunkat közelebbről nézni. Nemcsak Béccsel, számtalan főrenddel viaskodnak a reformcélok bajnokai, de a werbőczyánus megyei köznemesség hullámzásaival is. « Most világosan látok: azon dolgoztam, hogy egy holttestet felébresszek » — vallja *Széchenyi* a legendás kor huzavonáin keseregve. A Lánchíd első cölöpeit a pesti polgárság tiltakozása közben verik le. Az 1832-36.-i országgyűlésről a *Kölcsey*-féle magyarok kiábrándultan vonulnak vissza birtokukra. A 48-as április törvényeket Bécs visszavonja, szabadságharcunk Világosnál összeomlik. Van-e egyebünk félbeszakadt reformkoroknál?

VIDA ISTVAN

II.

TÁRSADALMI MOZGALMAK

ÖTVEN ÉVE INDULT A KALOT

Több mint egy nemzedékre terjedő időszak választja el az olvasót egy történelmi eseménytől: a KALOT indulásától. Valószínűleg nem is mond sokat ennek a magyarországi agrárifjúsági mozgalomnak rövidített megjelölése. Talán azok sem tudják pontosan « lefordítani », akik tudják milyen nagy vállalkozás rejlik a rövidítés mögött. A « Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete » a magyar társadalom és a hazai közélet jelenkori történelmének méreteiben és hatásában legjelentősebb és legsikeresebb ifjúsági mozgalma volt. A koalíciós kormány kommunista belügyminisztere 1946-ban ugyan feloszlatta, de jellemző a KALOT társadalmi és művelődéstörténeti teljesítményére, hogy a múltja körül kialakult irodalom, több évtizedes hallgatás után, egyre növekszik: mind többen ismerik fel működése tíz éves korszakát meghaladó jelentőségét századunk magyar történetében.

Ez a radikális reformok megvalósítására törekvő, dinamikus erejű parasztifjúsági mozgalom ötven évvel ezelőtt indult meg.

A Jézus Társaság egyik szegedi pajtájából sarjadt országos jelentőségű, tetőpontján legalább 3000 helyi szervezetet és kereken fél millió tagot számláló ifjúsági mozgalommá. P. Kerkai Jenő, látnoki erejű és szigorú szociálkritikai érzékkel, kiváló szónoki képességgel, nemzetközi tapasztalattal rendelkező jezsuita indította útjára. Rendtársával, Nagy Töhötömmel még az innsbrucki hittudományi tanulmányaik idején érlelték nagyszabású terveiket. Majd hazatérve két ifjú világi munkatárs segítségével alulról építve indították útjára ezt a parasztifjúsági mozgalmat. Kezdetben minden hatásos külső támogatás nélkül. Kezdeményezésük elemi erejű visszhangra talált a katolikus falusi ifjúság soraiban. Bizonyítja a mozgalom gyors fejlődése mellett, hogy 1943-ban, 8 évvel indulása után már 20 bentlakásos népfőiskolán képezte a KALOT a parasztifjúság soraiból

válogatott legtehetségesebb fiatalokat helyi és országos parasztmozgalmi feladatok megoldására.

Nagy Töhötöm így emlékezik a kezdet kezdetére « Jezsuiták és szabadkőművesek » című, 1965-ben külföldön megjelent, feltűnést keltő és sokat idézett könyvében:

« A legelső lépés az volt, hogy műkedvelő munkatársakkal nem kezdünk. A legtöbb katolikus szervezet sorsa azzal van megpecsételve, hogy Isten szeretetéből ingyen munkatársak dolgoznak benne. Ezeknek parancsolni nem lehet, csak kérni tőlük, és szabadidejük üres óráit tudják csak feláldozni az ügyért. Nekünk pedig olyan emberek kellettek, akiket hajnalban is ki lehet szedni az ágyból. Akadtak hamarosan: dr. Farkas György és Ugrin József, két tehetséges és lelkes fiatalember. Havi fizetést úgy teremtettünk elő számukra, hogy 20-25 ismerős felajánlott egy esztendőre bizonyos kis havi összeget, amelyet P. Kerkai minden hónap elején szabályosan beszedett, mint valami mosógépügynök. Tudtuk, hogy hamarosan lesznek saját pénzforrásaink. Lettek is rohamosan, úgyhogy hét év múlva, amikor a második világháború végén az orosz invázió elsöpört bennünket, már sokmilliós évi költségvetéssel dolgoztunk és 195 fizetett munkatársunk szervezte a falvakat.

Egyelőre ketten indultak el szegedkörnyéki falvakba és egy katolikus újság terjesztése ürügye alatt házról-házra jártak s ahol találtak egy fiatal parasztlegényt, szóbaálltak vele, s ha értelmesnek találták — sőt még azt is kivették belőle, hogy bizony jó lenne a parasztságot egy kissé megszervezni, — felírták a nevét és címét. Három hónap alatt 42 falut jártak be és közel 600 fiatal paraszt címével jöttek haza. Közben mi engedélyt kaptunk a rektortól, hogy a Társaság nyaralóját felhasználhatjuk tanfolyamok megtartására. Ekkor írtunk a legényeknek. Egyszerre csak ötven-hatvanat hívtunk meg egy háromnapos megbeszélésre: nem fog egy fillérbe sem kerülni, csak mindenki hozzon magával egy kevés krumplit, szalonnát, lebbencstésztát és pokrócot. Jöttek is a legények...

A szegedi villa tanúja lett, hogy faragatlan legények miként álltak fel és próbáltak beszédet mondani, mert kioktattuk őket a szónoklás néhány fogására is. Megtanítottuk, hogyan kell megfogni a kést és villát, hogyan kell vele enni, még azt is végigpróbáltattuk velük, hogyan kell telefonálni, mert le akartuk győzni kisebbségi érzésüket, mely az első órákban és napon valósággal elnyomni látszott őket. Szemünk előtt látszott, mint szabadulnak fel és mint bontakozik ki bennük egy bizonyos büszkeség, hogy ők a nemzetet fenntartó réteghez, a parasztsághoz tartoznak.

Beszéltünk nekik belterjes gazdálkodásról, földreformról, szociális haladásról és csodálkozva láttuk, hogy megértették mindezt. »

Ez volt a kezdet kezdete.

KOVÁCS K. ZOLTÁN

HOGYAN ÉBREDT AZ « ÁLMOS ÓRIÁS »?

Visszatekintés a katolikus népfőiskolai mozgalomra

Aligha emlékezhetnénk méltóbban erre a nagymúltú, virágkorában hatalmi szóval megszüntetett magyar parasztifjúsági mozgalom indulásának fél évszázados jubileumára, mint az első két, ma is élő munkatárs hiteles visszaemlékezésének közlésével. Beszámolójukból egyben kibontakoznak a KALOT korszerű erkölcsi, társadalmi és művelődési reformprogramjának legfontosabb részletei. Ezért szószerint közöljük az Új Ember 1983 február 27. számában megjelent írásukat.

Mi volt a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testületének, a KALOT-nak, egyben a mozgalom népfőiskoláinak alapelve? Az az alternatíva, amit a Szegeden, 1936-ban megjelent « Kalot Vezérkönyv »-ben olvashatunk: « Agrárnépünk és ifjúságunk segítségével vagy meg tudunk valósítani egy olyan szociális életformát a falun, mely etikai és nemzeti alapon áll, melyben a paraszt újra megtalálja a földjét, s rajta tisztességes megélhetését, és egy egységes népkultúra fejlődési lehetőségében újjászületik, vagy martaléka lesz a teljes fizikai nyomornak ».

A csoda megtörtént. A lustának, maradinak titulált paraszt mozdult. Magateremtette iskolába indul. Tanulni akar. Követeli jussát a nemzetmentésből, meg abból a jogból, hogy sorsát a jövőben maga irányíthassa. Ennek a csodálatosan szép megmozdulásnak legszebb szakasza: a magyar népfőiskola mozgalom megszületése és tevékenységének kibontakozása volt.

Hazánkban az első és legnagyobb népfőiskolák zárt világnézeti alapon működtek. Fenntartójuk legtöbbször a hitvallásos közösség vagy annak valamilyen mozgalma. Pl. a KALOT parasztifjúsági mozgalom vagy a protestáns KIE (Keresztyén Ifjúsági Egyesület). A népfőiskola a felnőttek független iskolája. Az állam támogathatja, de a nevelésbe, a tananyag összeállításába nem szól bele.

A történelmi jelentőségű munkára, a « nép birtokolta hazát » igenlő katolikus társadalom legjobbjai nagyon komolyan odafigyeltek. P. Kerkai Jenő jezsuita atya, Szegeden, két civil munkatársával, már 1935-ben kibontotta a KALOT-mozgalom zászlaját, mely mozgalom többek között hivatva volt a katolikus népfőiskolák válogatott emberanyagát beszervezni, az anyagiakat előteremteni és nem utolsó sorban a nevelés és oktatás zavartalanságát vigyázni.

1940. október első napjaiban nyitottuk meg Érden az ország első, állandó jellegű népiskoláját. 1942-ben már 16 népfőiskola működött, 1943-ban ez a szám 20-ra emelkedett. Az előkészített tanfolyamosok száma pedig meghaladta a 15 ezret. Igaz, ekkor már 3 ezer faluban alapszabályszerűen működő egyesületet tartottunk nyilván.

KALOT népfőiskolák működtek: Érden, Csíksomlyón, Szegeden, Zircen, Püspöknádasdon, Egyházasfalun, Balatonberényben, Jánosiban, Palicsfürdőn, Hajdúdorogon, Szilágysomlyón, Szatmárnémetiben, Ungvárott, Kisunyomban, Vágsellyén, Egerben, Endrődön, Kecskeméten, Kassán es Vértesacsán.

Alapítási körülmények: kettőt vásároltunk, hármat magunk építettünk, hatot béreltünk, kilencet ajándékba kaptunk. — Ezek az ajándékozások olyanok voltak, hogy egy-egy megyéspüspök vagy gazdag ember ajándékba vagy képletes bérösszegért adott népfőiskola kialakítására alkalmas épületet. Például Virág Ferenc pécsi megyéspüspök 45 hold őspark közepén levő gyönyörű nyaralóját adta a Baranya meg a Tolna megyei parasztifjúság szolgálatára. Vágsellyén, az ősi Pázmány kastélyban Kisalföld népe es Serédi hercegprímás segítségével létesítettünk népfőiskolát. De voltak külön adakozók is. József főherceget például P. Nagy Töhötöm győzte meg annyira, hogy Vértesacsán szép épületet adományozott mozgalmunknak. Hunyadi József gróf meg 1 pengő bérösszegért adta át Balaton mellett levő 5 holdas parkkal együtt üdülőjét.

A legtöbb népfőiskolához kertészeti művelésre alkalmas föld is tartozott. A földet vagy megvettük, vagy jelképes összegért bérbe vettük. Endrőd község például 20 hold földet adott az épülő népfőiskola mellett. Hajdúdorog még többet, 40 kat. holdat. Jánosi telepesképző népfőiskolánknak 250 kat. hold földje volt. Saját tulajdonban.

Népfőiskoláink szellemi anyaga. Minden népfőiskola számára előírás volt, hogy az érdi, két és fél hónapos tanfolyam kulturális anyagát a maga teljességében vagy sűrítve, de tanrendbe iktassa. Mi volt az előírt anyag? Világnézeti felvilágosítás. Magyar történelem és irodalom. A parasztság története. Föld-paraszt és nemzet. Földrajz. Faluegészségtan. A szövetkezés szellemi és gazdasági lehetőségei a falun. Kert-Magyarország. Népi kultúra — európai kultúra. Hagyományműveltségünk lényege, fontossága és szerepe népünk életében. Tánc, ének, népi játékszín. Ez utóbbi célok minél teljesebb megvalósulása érdekében minden népfőiskola kapott egy külön e célra kiképzett kultúrtitkárt. Ezek igen tehetséges legények voltak. Mindegyik kiváló táncos, énekes és játékrendező. Fizetést a Központtól vagy attól a népfőiskolától kaptak, ahol dolgoztak. Különösen jeles kultúrtitkárok voltak: Ambrus Károly, Klupács Antal, Kovács József, Lami István, Zsoldos János...

A mondanivaló igazi lényegét mozgalmunk világnézeti, társadalom- és gazdaságpolitikai aláfestésével együtt érthetjük meg csak igazán. Lássunk néhány gondolatot az alapelvekből:

Krisztusibb embert

« Krisztusibb embert akarunk ». Ebből a Krisztusban gyökerező emberi méltóságból következik, hogy « ... minden intézmény és alkotás, mellyel gazdasági- és társadalmi rendszerünk előhuzakodik, az emberért van! »

Íme a « legfőbb érték az ember » korai megfogalmazása. És hogy kiket is értünk az ember fogalom alatt, elárulja a következő kijelen-

tés: « Szolidaritást vállalunk a hárommillió agrárproletárral! — Munkája után mindenki beletartozik a dolgozók közösségébe, de mi nemcsak kötelességet, hanem jogot is akarunk életlehetőségeink kikövetelésére ».

« Senki se kívánhatja tőlünk, hogy a szelídség és a felebaráti szeretet ürügyén kifosztani engedjük magunkat ». « Halálos ellensége lelkünknek minden olyan ember vagy rendszer, amely testünket éhbérrel, munkauzsorával koldusmankóra kényszeríti ».

« ... Jelenlegi gazdasági berendezkedésünk rossz, mert nem érvényesül a szociális igazságosság szelleme az anyagi javak elosztásában ». « ... senkinek sincs a javak mennyiségéhez annyi joga, hogy azzal százezrek életéhez való jogát veszélyeztesse. Az élet jogát pedig nem csak doronggal vagy késsel lehet veszélyeztetni, hanem mindennemű spekulációval, éhbérrel, uzsorával, tisztességtelen versennyel, egészségtelen munkakörnyezettel, túlóráztatással, stb... amelyek jelen gazdasági rendszerünknek közismert szörnyszülöttei ».

« Mozgalmunk... leváltandónak és kicserélendőnek tekinti a jelen gazdasági rendet... és szervezkedése útjából elhárít minden olyan akadályt, mely naiv gyermekhittel a mostani helyzet változhatatlanságába kapaszkodik. E rendszert bűnös emberi kezek alkották, mely önmagát soha meg nem oldja! » (Kalot Vezérkönyv, 1936. Szeged).

Ezeket a gondolatokat azoknak a fiatal parasztlegényeknek hirdettük a népfőiskolán, akiket vezetőknek szántunk a falvakba. Ilyen alaposan tárgyalva az « anyagot » elképzelhető, hogy milyen távlatok nyíltak meg a fiúk lelkében. A magyar föld sorsa hogyan éledt Kerék Mihály szomorú adataiból, s hogyan vált lehetőséggé Boldizsár Iván: Gazdag parasztok országa, a hazai kilátástalanságban. (Mind a két könyv tankönyv volt a népfőiskolán).

Néhány név a nevelők és az előadók közül: Magyar Károly lelkész, Barasits Ferenc okl. tanító, Könnyű Sándor okl. tanító, Jankovich Ferenc költő, Muharay Elemér hagyománykutató, Molnár István táncművész, Somogyi Imre író, Danis Jenő a Pécsi Nemzeti Színház örökös tagja, színművész. Dr. Kádár Zoltán művészettörténész, Illéssy Péter festőművész, Gaál Károly néprajzos, Dr. Farkas György főtitkár, Benárd Géza agrármérnök, Ugrin József az érdi népfőiskola igazgatója.

A KALOT Népfőiskolák kiterjedt munkáját bizonyítja, hogy működésük alatt, hosszabb-rövidebb tanfolyamokon, mozgalmi életünk második 5 esztendeje alatt 32 ezer paraszt fiatalt és férfit képeztek ki kulturális, társadalmi és gazdasági célkitűzéseink tennivalóira.

Sajátos célkitűzések

Népfőiskoláinkat a speciális célkitűzések is megkülönböztették egymástól:

ÉRD: Központi népfőiskola. Különösen híresek voltak a két és fél hónapos kulturális tanfolyamai, valamint tánc, ének és hagyománykultúránk továbbképzői. Érd célkitűzéseivel és módszerével működött még hat népfőiskolánk, természetesen a tájspecialitások figyelembevételével.

Nyolc kertgazdaképző népfőiskolánk működött Kert-Magyarország programunk megvalósításáért. Ezek 10-12 hónapos tanfolyamok

voltak. 20-40 holdas kertészetben gyakorolták és probálták ki képességeiket és tudományukat. A végzősök államilag is elismert ezüstjelvényes kertgazdák lettek. A kulturális tanfolyam anyagát természetesen ők is megkapták. Az iskola kertészetének minden környékbeli városban árusító standja volt, ahol a legények az árusítás gyakorlatát elsajátították. A végzősök vagy önállósították magukat vagy pedig nagyvállalatok kertészeteiben helyezkedtek el, mint szakmunkások. (Országos hírű kertgazdaképző népfőiskoláink voltak: Palics, Hajdúdorog, Kisunyom, Egyházasfalu, Püspöknádasd...).

Telepesképző népfőiskola Jánosiban volt. Itt telepeseket és telepvezetőket képeztünk ki. Az iskolához gyakorlótérként 250 kat. hold föld tartozott. Itt tanulták meg a legények a korszerű gazdálkodás minden csínyját-bínját. Szaktanárok a rimaszombati áll. mezőgazdasági iskola tanárai voltak. A végzős tanulók aranykalászos gazdák lettek és vagy faluszerű, kis közösségekben gazdálkodtak tovább bérelt földjükön (ilyen volt az egegi KALOT falu) vagy hivatalos telepítési akciók brigádvezetői lettek. Az első évben 27, a másodikban 23 tanulója volt népfőiskolánknak. Mind nőtlen, katonaviselt ember. Csak mikor telephelyükre mentek, akkor nősültek meg.

Szilágysomlyói népfőiskolánk fő feladata az erdélyi románság közé szorult magyarok szellemi és anyagi gondozása. Mi soha nem akartuk, hogy a román magyarrá legyen, de azt se engedtük, hogy a magyar románná olvadjon, csak azért, mert nem gondolunk rájuk.

Nemzetiségi főiskolák: Kassán szlovák-magyar, Ungvárott ruszin-magyar népfőiskola. A tanfolyamok a nemzetiségek anyanyelvén folytak. Az ismert körülmények miatt, külön német népfőiskolánk nem volt. Német ajkú legényeink tanfolyamainak Érd vagy más dunántúli népfőiskolák adtak helyet. A tanfolyam nyelve itt természetesen német. Hogy német főiskoláink mennyire jól dolgoztak, arról maga a német követség állított ki bizonyítványt: hivatalosan tiltakozott a magyar kormánynál a Kalot « aknamunkája » ellen. Élethalál harcunk nekik aknamunka volt.

A sajtó és az általános propaganda ismereteinek a népfőiskolája Vértesacsa volt. 520 sajtóbizományost képeztünk ki e népfőiskolán. Nagy részük elég szép kiegészítő keresethez jutott sajtóbizományosként.

Eredmények

Már 1938-ban több mint 10 ezer Kalot-legény vonult fel Budapestre az Eucharisztikus Kongresszusra. Az iparcsarnokban nagygyűlést tartottak. Itt hangzott el P. Kerkai nagy visszhangot keltő kijelentése, hogy « sem jelen gazdasági rendünknek, sem az egyházi vagyonnak nem vagyunk őrei ». Rácz Zoltán írja (Jezsuiták tegnap és ma) könyvében: « 1942. évi Szent István ünnepre... 4500 templomban végeztek együttes szentségimádást a Kalot-tagok. Az erőnek és az akcióképességnek ez a demonstrációja az egyházi vezetés előtt is bizonyította, hogy a Kalot az egyetlen katolikus szervezet, amely képes nemcsak megmozgatni a tömeget, hanem jelszavakkal is ellátni, sőt gazdaságilag is segíteni ».

Népfőiskoláink kultúrmunkáján kívül népközelbe is mentünk. 20 Regőscsapatunk volt és működött az országban. Kiválóan kép-

zett táncosok, énekesek, színjátszó legények csoportja volt a Regős-csapat, természetesen egy-egy népfőiskolás vezetésével. Kultúrelőadásokat, táncesteket rendeztek a falu ifjúságának. Egy-egy regőscsapat évente 10-15 látogatást tett a falvakban külön műsorral.

3500-4000 egyesületben versengve állítottak be kisebb egyéni és nagyobb egyleti könyvtárakat. Kik voltak képviselve a falusi könyvtárakban? A magyar klasszikusoktól a népi írókig minden értékes alkotás. Mi szerettük és megbecsültük a népi írókat még akkor is, ha egyikük-másikuk bizonyos viszolygással nézett a « pápista » alapon szervezkedő mozgalomra.

Műsorszolgálatunk a magyar nép ősi kultúrájától idegen és a városi szórakoztatóipart utánzó színjátékok helyébe történelmi drámák jeleneteit, ballada — és mesejátékokat küld a falusi színpadokra. De már ott leselkednek a világirodalom nagyságai is bebocsátást kérve: Molière, Cervantes... Valamint az, hogy Muraszemenyén, egy akkor 4000 lelket számláló kis faluban — mint írja a Szombathelyi Kat. Tudósító — regősök rendezésében a húsvéti játékok között Cervantes a sláger. És a nép megérti! Legalább is ezt bizonyítja a fergeteges taps. S hogy van-e közönség? Csak egy példa: a KALOT « Hét esztendő » c. lapja képekben közölt riportot a csíksomlyói pünkösdi szabadtéri játékokról. A nézőtér a Somlyó hegy oldala, hetvenezer nézővel. A színpad meg a hegy alja, ahol — a csiksomlyói iskoladrámák hagyományainak megfelelően — a « Dúsgazdag és a szegény Lázár » misztériumjáték mellett ötszáz szereplővel előadják Muharay Elemér nagyszabású játékát, a « Mátyás király aranyszőrű bárányát ».

1944. március 18-án a Budapesti Városi Színházban mutatkozott be « népiegyüttesünk ». Sűrű mondású népballadák ősi táncmozdulatokkal, vidám néptáncok és évezredekbe visszavivő melódiákon szárnyaló dallamok... Ez volt a műsoron. A siker óriási. Veres Peter lelkesen rohan a színpadra és ölelgeti népfőiskolásainkat. Sinka István a színfalak mögött áll. Sír. Az ő egyik versét: Anyám balladát táncol, még mindig tapsolja a közönség. És a sajtó? « A magyar balladavilág tört színpadra mesés tündökléssel », — írták egyebek között.

Az érdi népfőiskolában megnyitottuk a Szépmíves Műhely kapuit, ahol 10-12 tehetséges művészjelölt rajzolt, festett, szobrászkodott. (Közülük nem egy híres művész került ki napjainkra. Még Kossuth-díjas is!) Szállást, élelmet és a munkához anyagot a népfőiskola adott. Az ő dolguk csak az volt, hogy keressék az új egyházművészet útját, keressék az új magyar művészet néplélekből fakadó ihletéseit. (Lásd: KALOT. Hét esztendg c. képeslapunkat).

Csíksomlyón a Kós Károly által tervezett és Teleki Pál hathatós támogatásával felépült székely népfőiskolában tízhónapos fafaragó tanfolyam nyílott. Bevezető tanár: Szervátiusz Jenő. A tanfolyamos legények közül több országos hírű faragóművész került ki. Ugyancsak fafaragó tanfolyam nyílott a Diusztus József vezette püspöknádasdi népfőiskolán is. Instruktor: Boda Gábor szobrászművész. E tehetséges legények munkái hazai és külföldi kiállításokra is elkerültek. Nagy sikert arattak és tisztességet hoztak mozgalmunkra. Talán ez a nagyszerű erőfeszítés hatotta meg Medgyessy Ferenc szobrászművészünket, aki két kisplasztikájának sokszorosítási le-

hetőségét adta azon törekvésünk segítségéhez, hogy rendet teremtsünk a vásári bazár-standokon, és nemesedjék a falu ízlésvilága.

Népfőiskoláink a mezőgazdasági ipar és vállalkozások terén is jó példát mutattak. Egyházfalui népfőiskolánk például lisztfeldolgozással foglalkozva, « tészta-üzemet » létesített. 9 állandó munkás dolgozott egy vezetővel az üzemben. Napi 300 kg lisztet dolgoztak fel. Még kevés, de az irány fontos. A kilométernek is van első métere. Lényeg, hogy a kereskedelem pultjain megjelentek a KALOT feliratú ízléses csomagolású spagetti, levestészta, csíktészta, stb. cikkek.

Zala megyében cementüzem létesült, Endrődön halastó létesítésével foglalkoztak a legények. A Szegedi Tógazdaság 9000 ivadékot ajánlott fel díjtalan telepítésre. Nagy befektetést igénylő mezőgazdasági gépeket közösen vásároltak.

A KALOT-falu

Legszebb teljesitményünk mégis a KALOT-falu volt. 1943-ban 27 katonaviselt, de nőtlen legény végzett a Telepesképző népfőiskolán. Hetet a mozgalom szerződtetett, 20-at pedig Egeg község határában 418 kat. hold földön telepítettünk le. Minden legény kapott 20 hold földet és néhány száz négyszögölet kertnek, gyümölcsösnek. Ezenkívül: előhasú üszőt, előhasú kocát, 10 db gödöllői kendermagost. Közben megtudtuk, hogy az ONCSA (Országos Családvédelmi Alap)-hoz beadott költségvetésünket, amely családonként 5000 pengőt irányozott elő, a BM lefaragta 3000 pengőre. Ez majdnem katasztrófát okozott, mert mint Kerék Mihály mondotta, az állami telepítések családonkénti költsége 10-12 ezer pengőt is kitett. Később meghallottuk, hogy a legfelsőbb szervek véleménye az volt, hogy « ennek a telepítésnek nem szabad sikerülni! »

Tervet változtattunk hát. A 20 telepes nem indul az első évben önálló gazdálkodással, hanem közösen dolgoznak munkaegységre. A három legtöbb munkaegységet produkáló telepest év végén a közösség önállósítja. Így nagyjából elég lett költségvetésünk igára, gazdasági fejlesztésre, vetőmagra meg a legszükségesebbekre.

Jánosiban tartottuk meg a 19 páros lakodalmat, melynek másnapján az ifjú honfoglalók elindultak Egeg felé. Itt már minden fiatal párt várt: egyszoba, konyha, kamrás lakás. A szobában gyönyörű magyar bútor. A csiksomlyói faragó népfőiskola készítette. Volt a telepen a nagy raktár mellett egy « gazdakör » is könyvtárral.

Amikor — 1946 őszén — feloszlatták a KALOT-ot, valaki úgy « értékelte » a mozgalom tízéves tevékenységét, mint « utopista szociális mozgalmat ».

Igaz, amikor elindultunk, « utopistának » tűnhetett kezdeményezésünk. Az is igaz, hogy elképzeléseinket és törekvéseinket történelmi szinten már nem mi valósítottuk meg. De ma már nem is kell bizonyítani, hogy parasztifjúságunkat öntudatra ébresztő és az összefogásra mozgósító mozgalmunk, azon belül pedig népfőiskoláink nem visszafelé hanem előre mozdították a nagy társadalmi változások és megvalósulások történelmének kerekét.

FARKAS GYÖRGY - UGRIN JÓZSEF

UTAM A KALOTHOZ

Szüleim a családalapítást mint gazdasági cselédek kezdték valahol Burgenland egyik uradalmában. Két legidősebb testvérem is ott született. Öt év után visszamentek a szülőfalujukba a csallóközi Vágfarkasdra, s ott a régi családi házban szorítottak ki maguknak egy-egy szoba-konyha földpadlós lakást. Itt élték le életüket. Hat gyerekből én voltam az utolsó. Mikor megszülettem, 1915-ben, legidősebb testvérbátyám már orosz hadifogságban volt.

Én csak úgy emlékszem vissza szüleimre, mint öreg, fáradt, munkában összetört emberekre. Abban az időben az ötvenes, nincstelen parasztok fizikailag megviselt, elhasznált emberek voltak.

Édesapámnak soha nem volt egyetlen négyszögöl földje sem. Bérelt néhány holdat, azon külterjes kertgazdálkodást folytatott. Tartott egy vagy két rossz lovat, s a terményt a közelebb fekvő városok piacain értékesítette. Ezek a városok 20-25 km-re voltak falumtól, szekérrel több órányira. Ez azt is jelentette, hogy általában hét napot dolgozott, mert a piac rendszerint vasárnap volt.

Ebbe a fajta életbe álltam bele én is 12-13 éves koromban. Bár Csehszlovákiában 8 osztályos volt az elemi iskola, az utolsó két osztályt már csak nagyon hézagosan végeztem. Ugyanis a 6-7-8, osztályt egy teremben egy tanító oktatta, s én a hatodikban megtanultam mind a három osztály tananyagát. Mindig szerettem az iskolát. Az volt az egyetlen hely, ahol születésemmel örökölt lehetetlen szociális helyzetem nem gátolt abban, hogy az első legyek. S a tanítóm, (egy bölcs öreg ember) tudta, hogy munkaidőben minden segítőkézre szükség van a szántóföldön. A zöldségtermeléssel kapcsolatos aprómunkában, főleg a gyomlálásban a 10-12 éves gyerekeket is jól lehetett használni. Ennek következtében 7-8 osztályos koromban munkaidőben én csak két-három napot töltöttem az iskola padjaiban.

Mikor elvégeztem a nyolc elemit a tanítóm jött azzal, hogy a nagyszombati püspökségnek van olyan alapítványa, amely a tehetséges, nincstelen családból való gyerekek továbbtanulását lehetővé teszi. Biztosított róla, hogy ha megkérvényezem, meg is fogom kapni.

Először álltam egész életemre kiható döntés előtt. Édesapám akkor már fizikailag csak fél-ember volt. Édesanyám szerette volna, ha tovább tanulok, ugyanakkor félt is. Idősebb testvéreim akkorra már kirepültek a fészekből, s pró-

bálták megvetni a maguk életének alapjait. Tépelődtem. Milyen iskolábajárás lesz az, ha minden este amikor hazajövök a vonatról, a betegséggel, a ninccsel, a panaszkodással kell találkoznom. S mindezt még ki sem lehet kerülni abban az egyszobás lakásban. Talán mégis úgy döntöttem volna, hogy továbbtanulok, de egyszer véletlenül meghallottam mikor édesapám az egyik szomszédnak panaszkodott: Elmegy, itthagy öregen és betegen. Ezért fölnevelhettem őt! Hát nem mentem el, nem hagytam magára a következő tíz évig, de sajnos nemsokat segített rajta. Így 16 éves koromban beálltam ugyanabba a reménytelen élet küzdelembe, amely őt 55 éves korára csaknem teljesen fölemésztette. Falum gazdagnak látszott. De csak 5 ezres holdnyi határa volt és 6 ezer lelket számlált. Volt 20-30 aranyparaszt 100-egynéhány hold földdel, néhány száz közép-paraszt 10-25-30 holddal, de volt 250 nincstelen parasztcsalád. Az utóbbiakhoz tartoztam én is. Béreltem néhány hold földet, volt egy lovam, s megpróbáltam a fejem a víz fölött tartani. Embertelenül nehéz volt. Fiatal és tapasztalatlan voltam. Emésztett a mindennapi munka, a gond, mi lesz holnap az asztalon. Hozzájárult még, hogy bátyám is hazajött a családi házba és felesége első évben ott szülte meg az ikreket. Testvérnéném férje szerencsétlenül járt, s ő is hazahozott két kis gyereket. Hiába dolgoztam hét napokat, 12 órákat, hiába mentem piacra a terménnyel olyan időkben, amikor azt mondták, hogy a kutyát is kár kiverni. Talán érthető, hogy ez az élet 16-18 éves koromban türelmetlen, ideges, dühös fiatalembert formált belőlem.

A lázadás korszaka

Ezekben az időkben, de iskolás koromban is, sorstársaim szülei majdnem mind a Kommunista Párt tagjai voltak. Nem voltak ők kommunisták a marxi-lenini ideológia értelmében, de reménytelen helyzetükre ott hallottak leginkább bíztatást, hogy nem lesz ez mindig így. És gyerekeik az iskola népkonyháján tejeskávét és zsemlét kaptak, amikor én pörkölt árpából készült sötét színű levet ittam. De hát szüleim szerint mi nem olyan népek vagyunk! Édesapám ezt hajtogatta: én el tudom tartani a gyermekeimet! Édesanyám szerint azok istentelenek voltak, lerombolták volna még a templomot is. Igaz, hogy azok a cucilisták, ahogy édesapám nevezte őket, szívesebben mentek volna vasárnap a templomba mint a pártházba. De nem volt egyetlen tisztességes ruhájuk sem, amiben emberek közé mehettek volna. A fiaik pedig épp oly büszkeséggel

vitték Jézus Szíve búcsúkor, június utolsó vasárnapján a járás székhelyén a szűzmáriás és jézusszíve zászlókat mint jómagam. Karácsonykor még a pártsejt vezetője is a mi házunkban énekelte az éjféli miséig a szebbnél szebb karácsonyi énekeket. Nagyon kellemes hangja volt és édesanyám mindig felvetett neki egy énekeskönyvet, mert ő a szöveget nem tudta.

Közben sokat vitatkoztunk. Érthetetlen volt számára, mért nem tartok velük. Életem, ha lehet, még nehezebb mint az övék, bizonygatta. Odaadta nyomtatványaikat, hogy olvassam el. Minél többet olvastam róluk és céljaikról, annál határozottabban tudtam, hogy az ő útjuk nem az enyém. Elutasítását mondhatnám az anyatejjel szívtam magamba. Házunk szinte olyan volt mint egy templom. A mestergerendába araszos betükkel volt bevésve: « Az Isten kegyelméből építette Horvát István és neje Tóth Julianna, (anyai dédszüleim) 1837 aug. ». A falon szentképek lógtak, a szekrényen szent szobrok álltak. Édesanyám szent asszony volt. Életszentsége nem annyira jámborságban, imádkozásban, bőjtölésben merült ki. Ez nála természetes volt, hanem annak a rettenetes, embertelenül nehéz életnek a panasz nélküli elviselésében azokért, akiket szeretett. Sokszor még ma is elcsodálkozom, hogyan is bírta.

Ilyen környezetben felnőve természetesen minden olyan törekvés, amely bosszúra, gyűlöletre tanított a más véleményen lévő embertársakkal szemben, idegen maradt tőlem. De valahogy ki kellett mondanom, ami fájt, amit úgy éreztem, helyes igazságérzettel és emberi felelősségtudattal orvosolni lehet. Ezekről beszéltem mindenütt, ahol hallgatóm akadt, a malomban, a borbélynál, a kovácsnál, persze minden érettebb és bölcsebb ember eligazítása nélkül.

Ezekben az időkben kaptunk egy aránylag fiatal, aktív papot, akinek nem volt elég az, hogy híveivel csak a gyóntatószékben és a szószéken keresztül érintkezzen. Hallotta, hogy én miket beszélek, és üzent értem. Hosszan beszélgettünk dolgokról, megismertük egymást. Az idősebb és tapasztaltabb ember türelmével hallgatta az én heves kirohanásaimat az igazságtalanságokkal szemben. Amiket ő mondott, az mind belefér a kereszténység idevonatkozó tanításaiba. Bátorított, de hogy azt többen is hallják, keretet kell adni mondanivalómnak. Odaadta a *Quadragesimo Anno* egy példányát, hogy olvasgassam.

Éppen akkoriban alapította *Bubnics Mihály*, rozsnyai püspök a *Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesületet* (SzKIE). Ennek mindjárt alakult *magyar tagozata* is. Bubnics püspök kezdeményezése azért is érdemel külön említést, mert a szlovákoknak volt már ifjúsági szervezetük,

Orol, azaz Sas néven. Ez azonban inkább a mi leventénkhez hasonlított. Túlzottan nacionalista volt. Később nagyobbrészt ezekből kerültek ki a Hlinka-gárdisták. Bubnics időben felismerve a nácizmus veszélyét, kezdeményezésével gátat akart vetni terjedésének. Ezekben az időkben mind a rozsnyai, mind a nagyszombati szemináriumból jöttek fiatal lelkes magyar kispapok hozzánk és kérték, hogy részt vehessenek a munkában. Írtak ifjúsági lapunkban, cikkeztek a Szűz Mária Új Virágoskertjében, amelyet *Király József*, a csicsói esperesplébános szerkesztett. Ezek a kezdő papok Prohászkát tanulmányozták, a *Quadragesimo Anno* volt a bibliájuk és ennek szellemében írták cikkeiket. Le merték közölni Ady « A grófi szérűn » című versét. Prohászkától idéztek:

« Nem érheti meg a magyar falú emberi méltóságának és nagykorúságának diadalát mindaddig, amíg a körülötte elterülő ezer holdak guzsba kötik és el van vágva anyagi megerősödésének minden lehetőségétől. »

A csallóközi magyarság nagyon büszke, öntudatos nép volt. Idézték hát a legnagyobb magyart, Széchenyit:

« Előbb törvényes rendszabályokkal anyagi javakhoz kell segíteni a magyar tömegeket, csak azután várható tőlük, hogy a nemzeti érzés és gondolat támaszai legyenek. Fontos ez, mert csak így ébred a magyar nép tudatára annak, hogy a nemzetsors irányításában neki is joga és szerepe van. »

Természetesen mindezek a katolikus egyház védőszárnyai alatt folytak és a munka nagy részét valláserkölcsi nevelés, kultúrális tevékenység alkotta. Számomra azonban lehetőséget nyújtott arra, hogy mondanivalómat józanabbul átgondolva nagyobb érdeklődést mutató közönség előtt adhassam elő, olyan emberek előtt beszélhessek, akik nemcsak meghallgatnak, hanem magukévá is teszik és tovább is viszik ezeket a gondolatokat.

A Felvidék visszacsatolása után

Sajnos, mielőtt igazán belekezdhettem volna a munkába, elérkezett a katonáskodás ideje. 1937 októbere és 1944 között több időt töltöttem mundérban mint civilben. Ezekben az években folyamatos és rendszeres munkát egyáltalában nem végezhettem. 1938-ban, a Felvidék visszacsatolása után az SzKIE csatlakozott a KALOT-hoz 12 ezer taggal.

A KALOT központ 1939-ben a szlovák mellett német, majd 1945-ben ruszin titkárságot is állított fel. A német

titkárság egyik fontos feladata volt a Volksbund-szervezkedés ellensúlyozása, elsősorban vezetőképző tanfolyamok rendezésével. A szlovák titkárság 1941-ben három vezetőképző tanfolyamot tartott, a ruszin tagozat pedig egyet, 25 részvevővel.

A KALOT így reagált a német fajelmélet hatására egyre élesebb formában felvetődő nacionalista ideológiára, amelynek ellensúlyozására elvi álláspontját egyik kiadványában így fogalmazta meg: « Közös öröm, közös szenvedés kovácsolt össze bennünket a Duna medencéjében. Nyelvünk különbözhet, szokásunk, ruhánk más lehet, de hazánk egy volt és van. » (1)

Mielőtt azonban munkába állhattam volna, újból behívtak katonának. A ruszinszkói majd az erdélyi bevonulás következett, végül a frontra kerültem. A csíksomlyói nagygyűlésen véletlenül ott voltam, itt működött két erdélyi népfőiskolánk egyike. A felvidéki ifjúság nevében én beszéltem. A Rimaszombat közelében fekvő Jánosi Telepesképző Népfőiskoláról háromszor hívtak be. Az első évben tanuló, a másodikban az iskola gondnoka és előadója voltam. Amikor 1943 júniusában kivittek a frontra, természetesen megszakadt minden kapcsolatom a KALOT-tal.

Kísérlet a KALOT átmentésére

1944 őszén sebesült katonaként kerültem haza a felvidéki Vágfarkasdra. Alighogy megérkeztem, a csendőrség és a kisbíró zaklatta a KALOT-ot. A pénztárát keresték. Engem is kérdőre vontak. Miután a kórházból jöttem és előzőleg 14 hónapig a fronton voltam, mondtam, hogy semmiről sem tudok. Elmentek érdeklődni a plébánoshoz is. Igaz, hogy ellenőrzésüket inkább csak forma szerint végezték, szabadkoztak, hogy őket is utasították. Nem tartózkodtam tehát az anyaország területén, de későbbi értesüléseimből tudom, hogy a KALOT vezetőinek legfőbb törekvése ebben az időben az volt, hogy a mozgalmat valahogyan átmentsék a jövőre. Tisztában voltak azzal, hogy a németek elvesztették a háborút. A legsúlyosabb időkben a KALOT kapcsolatban volt a Magyar Fronttal, amely a nemzeti ellenállást képviselte a magyar és német nácizmussal szemben. Igen veszélyes akciókat hajtott végre még 1944 október 15-e után is. Halálra keresett politikusokat rejtegetett és röpcédulákat adott ki a nácik ellen. A nyilas uralom első tenni-

---

(1) Forrástár 1940/4. sz.

valói közé tartozott a KALOT feloszlatása. A vezetőség szabadon maradt tagjai azonban járták az országot és igyekeztek megakadályozni az esztelen menekülést. Nagy Töhötöm ezekről a tragikus napokról így ír visszaemlékezéseiben:

> « Mi ketten P. Kerkaival összeültünk és hosszú megfontolások után elhatároztuk, mindent megteszünk, hogy ezt az esztelen menekülést csökkentsük, mert mindenkinek itthon a helye: mi lesz a szegény, magáramaradt néppel, ha vezetői elfutnak, mert a falusi és dolgozó nép nem menekült: szabad prédája lesz az új urak szervező lendületének.
>
> Ezekben a napokban kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredest megbízták Budapest összlakosságának elszállításával... P. Kerkai ismerte az altábornagyot, felkereste és a szemére vetette, hogyan tudta ezt az őrült feladatot elvállalni. Csaknem könnyezve vallotta be, hogy öngyilkos akart lenni, mert egészen kétségbe van esve: neki kellett ezt az őrült tervet kidolgoznia s most látja, hogy csak katasztrófához vezethet. P. Kerkai azt ajánlotta, hogy maradjon a helyén, de szabotáljon mindent s ne ürítsen ki egyetlen házat sem. Ekkor annyira mellénk állt az altábornagy, hogy adott ott helyben P. Kerkainak több tucat hivatalos írást pecséttel és aláírással ellátva, nekünk csak a nevet kellett kitölteni, hogy az ő megbízásából utazunk s jogunk van a hadizónákba is behatolni. » (2)

A KALOT-vezetők táviratokkal és levelekkel összehívták a központi fekvésű városokba a környék 20-25 falujának tanítóját, papját és felvilágosító előadásokat tartottak. Arra szólították fel őket, hogy maradjanak a helyükön. Közben a központot a fővárosban lebombázták. Sok minden elégett. A munkatársak igyekeztek magukat biztonságba helyezni. Az EMSZO vezetőit a Gestapo még közvetlenül a német megszállás után letartóztatta. A Hivatásszervezet és a KALOT vezetőinek egy részét, azokat, akiknek nem sikerült elrejtőzniök, a nyilas Nemzeti Számonkérő Szék fogatta le (3). Előbb P. Nagy Töhötömnek, majd P. Kerkai Jenőnek sikerült átszöknie a fronton és eljutnia Debrecenbe. Csatlakozott hozzájuk Ugrin József is. Felvették a kapcsolatot a szovjet katonai parancsnoksággal, illetve az ideiglenes magyar kormány tagjaival, hogy megszerezzék az engedélyt a KALOT további működéséhez. Kísérletük eredménnyel járt. 1944 december 28-án megállapodás jött létre Erdei Ferenc, az ideiglenes kormány belügyminisztere és a mozgalom vezetői között.

---

(2) Dr. Nagy Töhötöm, *Jezsuiták és szabadkőművesek*. Buenos Aires, 1965.

(3) Izsák Lajos: *A keresztény Demokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt 1944-1949*. Kossuth Könyvkiadó, 1985.

A tárgyalás során a belügyminiszter részéről a következő kijelentés hangzott el: « ... semmi akadálya sincs annak, hogy a KALOT zavartalanul tovább folytassa működését minden faluban. Sem orosz, sem magyar hatóságoktól erre engedélyt kérni nem kell. Ha valahol akadály merül fel, az tájékozatlanságból vagy helyi rosszindulatból fakad. Azonnal jelentsék, orvosolni fogom. » (4)

A tárgyalások eredményét a mozgalom ideiglenes debreceni központjának első körlevele közli. A 8 oldalas nyomtatott felhívás mindenekelőtt összefoglalja a KALOT működésének 10 esztendejét, többek között ezekkel a szavakkal:

« ... nemcsak elvekért küzdöttünk az elmúlt 10 esztendőben, — és ezért vagyunk leghálásabbak a Gondviselésnek —, hanem tudtunk alkotni is. A küzdelmes évek alatt alapítottunk 20 Népfőiskolát. Többet teljesen újonnan építettünk. A szellemi fellegvárak mellett gazdasági és kereskedelmi vállalkozásokat alapítottunk. Mi indítottuk az ország első Telepesképző Népfőiskoláját, ahol 12 hónapon át teljesen ingyen tanítottuk általános műveltségre és gazdasági szaktudásra a szegény, nincstelen magyarokat. Utána velük telepítést csináltunk, földbérlő-szövetkezetet szerveztünk. Másutt a magyar hagyományművelés apostolait és 8 hónapos bolgár kertészeti tanfolyamokon a Kertmagyarország jövendő harcosait képeztük. Több száz ügynököt, bizományost, kereskedőt adtunk a magyar gazdasági életnek, akik azelőtt csak azért voltak koldus napszámosok, mert nem volt pénzük vagy módjuk tanulásra.

Ne folytassuk tovább. Legyen hála az Úr Istennek, hogy mindezt megcsinálhattuk és legyen példa a jövendőre, hogy mindezt teljes erővel folytassuk és tökéletesítsük szeretett népünk javára. » (5)

1945 májusában mentem át a Csallóközből először Magyarországra. Találkoztam P. Kerkaival, az Üllői úton berendezett új központban. Ott találtam a mozgalom néhány vezetőjét és több barátomat is. Még majdnem mindenki gyalog közlekedett és félt mozogni. Én is úgy szöktem át a magyar-csehszlovák határon. Útlevél akkor még nem létezett. Tulajdonképpen annak hírére jöttem, hogy indul a tervezett választásokon az 1944 október 13-án Budapesten titokban megalakult és 1945 január 21-én Szegeden zászlót bontó Keresztény Demokrata Néppárt. A párt működési engedélyt kapott az ideiglenes debreceni kormány elnökétől. Ekkor értesültem, hogy P. Kerkai, amikor Buda még német kézen volt, Pesten már 45 KALOT vezetővel megbe-

(4) *Második évtizedbe indul a KALOT.* 1945. febr. 1-én, Debrecen.
(5) uo.

szélést tartott. Személyesen lement vidékre vonatok tetején, mozdonyok oldalán és élelmet hozott az új központban valóságosan éhező munkatársak számára. A hivatalos nyitás február 24-én volt.

Amikor Pestre érkeztem, arról értesültem, hogy a Budapesti Nemzeti Bizottság április 18-i határozatával megvonta a Keresztény Demokrata Néppárt működési engedélyét. A helyébe lépő Demokrata Néppárt 1945 szeptember 25-én tartotta alakuló ülését. Működési engedélyét azonban olyan későn kapta meg, hogy a november 4. nemzetgyűlési választásokon már nem tudott indulni.

Májusban én is bekapcsolódtam a KALOT munkájába, bár sok lehetőség nem nyílt a mozgalmi tevékenységre. Ezért az egyházasfalusi Széchenyi Népfőiskolába mentem. Igazgatója, Tóth Imre akkor még hadifogságban volt, ezért én tartottam 3-4 tanfolyamot 25-30 legénynek, a közelben lakó KALOT-vezetőkkel, Dr. Farkas Györggyel és Hajdu-Németh Lajossal együtt. Nagyon sok segítséget kaptunk az idős horpácsi esperestől. Lassan beindult a KALOT munka máshol is. Ahol sok volt az orosz, ott az emberek, a fiatalok is féltek. Ezért megtörtént, hogy a Kisgazdapárt védőszárnya alatt, vagy mint a Magyar Parasztszövetség ifjúsági szervezete jöttünk össze. Egyébként kétszer vagy háromszor is bejártam a megyét. Ez az első szervezőmunka nem bizonyult nagyon sikeresnek, de például Csornán Herczeg Sándor káplán és egy fiatal szerzetes segítségével nagyon jó 3 napos tanfolyamot tartottunk, 50-60 legénnyel. Kis műsoros esttel zártuk, amelyen beszédet mondtam arról, hogy szebb, jobb világot akarunk, mint ami volt. Ez a KALOT-szervezés a mezőgazdasági munkák megkezdéséig, március végéig folyt.

Az utolsó nagygyűlést a zalamegyei Búcsúszentlászlón tartottam a ferences-kolostorban. Záróelőadásom alatt észrevettem, hogy hárman is írják. Erre lassítottam beszédtempómat. Utána résztvettem a helyi búcsún és ott találkoztam a 3 fiatalemberrel. Egyikük odajött hozzám és azzal fenyegetett, hogy már nem sokáig fogok így beszélni. Nem vitatkoztam velük, csak megjegyeztem, hogy amikor láttam, hogy az urak kíváncsiak arra, amit mondok, lelassítottam beszédemet. Észrevették, hogy gúnyolódom. Erre ismét azt válaszolták, hogy nem sokáig fogok gúnyolódni. Ebben sajnos igazuk lett, valóban nem volt módunkban sokáig « gúnyolódni ». Ez volt az első szél, ami jelezte, hogy valami készül ellenünk.

Visszamentem a fővárosba. A Központban akkor csak szűkkörű tevékenység folyt. Ezért elküldtek Püspöknádasdra, ahol Népfőiskolánk volt. Virág Ferenc pécsi püspök

még a háború előtt 45 holdas nyaralóját adta a baranyai és tolnai falusi ifjúság nevelésére. Itt találtak otthonra a tehetséges dunántúli faragó legények is. Azért kellett oda mennem, hogy megnézzem, mi történik a gazdaságban, kertészetben. Annál is inkább, mert az előző évben kitermeltünk mintegy 120 köbméter fenyőfát. Ez akkor igen nagy érték volt. 1946 májusában kaptam az értesítést, hogy menjek Pestre, mert pünkösdkor, június 6-án KALOT-nagygyűlés lesz a Sportcsarnokban. Ez lesz a zászlóbontás az új munka megkezdésére és a mozgalom tízéves jubileuma. A terv egy kicsit elgondolkodtatott: ebben a légkörben zászlóval? Dolgozni csöndben lehet, de zászlóval? Felpakoltam, elindultam. Útközben azon gondolkodtam, hogy mit is lehetne adott körülmények közt mondani. Az irodában megkértem az egyik titkárnőt, aki lelkes munkatársunk volt, hogy hadd diktáljam le neki gondolataimat. Másnap reggel P. Kerkai elolvasta. Beszélned kell! — mondotta.

A Sportcsarnokban mintegy 2000-en jelentek meg, részt vett a gyűlésen egy 4 tagú Komszomol-küldöttség is a Komszomolszkája Pravda főszerkesztőjének vezetésével, aki a gyűlésen fel is szólalt. Beszélt Kerkai páter, Meggyesi Sándor és én is elmondtam előkészített beszédemet. A gyűlés látszatra nagyon jól sikerült.

A KALOT feloszlatása

Csak később értesültem róla, hogy a nagygyűlés megtartásának időszerűségéről előzetesen vita volt a Központban is. Néhányan nem tartották okosnak a tervet. Annál inkább, mert szaporodtak a jelek, hogy valami készül a KALOT ellen. A koalició baloldali pártjainak különböző sajtóorgánumai alaptalan vádakkal támadták a KALOT-ot és vezetőit. A bírálatok minden tárgyi alapot nélkülöztek, mégis betiltását követelték.

A támadások végső kibontakozását egy gyilkosság koholt vádja tetőzte be. A lapok közölték, hogy a Teréz-körúton egy technikus, állítólag volt KALOT-legény agyonlőtt egy szovjet katonát. A hatóságok azt híresztelték, hogy zsebében szociáldemokrata párttagsági igazolványt is találtak. Az esetről szóló tudósítások és a hivatalos rendőrségi közlemény azonban tele volt erőltetett megállapításokkal és ellentmondásokkal. A közvélemény előtt is nyilvánvaló volt, hogy megrendezett esetről van szó. A Központ « Mi van a KALOT pöre mögött » című röpiratában részletesen leleplezte a támadások okát, a vádak valótlanságát. Felsorolta a Mozgalom nagy érdemeit, a demokrácia szolgálatának őszinte szándékát; szembe szegült a nyilas demagógiá-

val, radikális szociálpolitikát hirdetett, földreformot követelt. Állandó támadásoknak volt kitéve még egyháziak részéről is. Rendkívüli elismerés kísérte nemzetmentő munkáját: « A KALOT-nak nincsen párja Duna-medencében » — írta az Osservatore Romano. Minden más szervezetnél többet tett a KALOT a magyar agrárifjúság emberi jogainak kivívásáért, szociális felszabadításáért, a gazdasági egyenjogúsításáért, szellemi felfegyverkezéséért és a náci nyilas őrülettől való megóvásáért (6).

A szorozatos vádak alaptalansága és tulajdonképeni célja végleg lelepleződött, amikor a belügyminiszter csakhamar feloszlatta a katolikus ifjúsági szervezetek egész sorát, köztük a KALOT-ot is.

Visszamentem a püspöknádasdi Népfőiskolára. Ott már elterjedt a híre, hogy megszüntetik a KALOT-ot. Rajk László 1946 július elején összesen 220 egyesület feloszlatását rendelte el. Köztük szerepelt a KALOT mellett többek között a Magyar Cserkész Szövetség és az Emericana nevű katolikus diákszövetség is. A megszüntetett szervezetek közül akkor a KALOT-nak 631 helyi csoportja volt, több mint 100.000 taggal. A leánytestvér-mozgalma, a KALÁSZ 576 szervezetét számolták fel a katolikus legényegyletek 10.000 tagot számláló 136 szervezetével együtt (7).

Ezen a népfőiskolán is megjelent egy rendőrkapitány, de nem akadályozta meg, hogy a főiskola felszerelését átmentsük az akkor még hadifogságban lévő igazgató lakására. Közben paradicsomért és zöldpaprikáért lisztet cseréltünk tőle és többet nem zavart bennünket. Kertészünk még ott töltötte az 1946/47-es telet. A helyi rendőrségtől függött, hogyan hajtották végre a feloszlatási rendeletet. Mikor láttuk, milyen liberálisan vagy dilettánsan hajtják végre feladatukat, megkíséreltük átmenteni a főiskolát a püspökség kezelésébe. A balatonberényi Népfőiskolához építettünk még egy kápolnát is. A munkatársak a következő évben még ott nyaralhattak.

A feloszlatás után a belügyminiszter sürgősen hivatta P. Kerkait és arra kérte, hogy újra alakuljon meg a KALOT. A Páter ezt a püspöki kar döntésétől tette függővé. Éppen azokon a napokon ült össze a püspökkari konferencia, amelyen a Prímás a KALOT újra-megalakulása ellen foglalt állást, de az összes többi püspök támogatta egy új szervezet létrehozásának tervét.

---

(6) Tóth Imre: *Emlékezés egy népfőiskolára.* A szerző kiadása, Szombathely, 1984.

(7) *Új Ember*, 1946. augusztus 4.

Nekem kételyeim voltak, hogy lehetőség nyílik a szervezett és zavartalan munkára. Felhívtak Pestre és a Páter kezdeményezésére el kezdték terjeszteni, hogy én legyek az új szervezet elnöke. Azt válaszoltam, hogy én nem vágyok semmiféle szerepre, de ha úgy határoznak, elvállalom kötelességből. Ügyvezető igazgatónak Meggyesi Sándort, főtitkárnak Magyar Ferencet jelölték. Arra gondoltam, hogy Meggyesi Sándor, aki atyai jóbarátom volt és még a Felvidékről ismertük egymást, mindenben mellettem lesz. A megalakulás előtti napokban azonban éreztem, hogy kezd valamiféle bizalmatlanság kialakulni velem szemben. Elkezdték rólam híresztelni, hogy túlságosan progresszív a felfogásom. Az igaz, hogy a SzKISZ-ben is elsődleges jelentősége volt a radikális szociális programnak, ezért is lettem tagja. A magyarországi tapasztalataim csak megerősítették bennem szociális meggyőződésemet. A kommunistákkal mégsem szimpatizáltam. Ha mondtam is erős társadalmi kritikát, általában mosolyogtam, mert nekem a kommunisták csak adhattak volna, tőlem nem vehettek el semmit. Mégsem mentem velük. Ettől távol tartott családunk, házunk szelleme.

Az új szervezet, a Katolikus Parasztifjúsági Szövetség (KAPSZ) megalakítására 1946 augusztus 11-én jöttünk össze a KALOT új központjában, mert azt sem vették el tőlünk a feloszlatás után. Megjelent vagy 30 vidéki legény, kb. 10 pap-barátunk és néhány más munkatárs. Eredetileg úgy terveztük, hogy Czupy Bálint lesz az elnök. Ő azonban nem jött el. Nem jelent meg Hajdu-Németh Lajos sem. Hogy miért nem, ma sem tudom. Talán ők sem bíztak abban, hogy érdemes még valamit újra kezdeni. De az is lehet, hogy más értelmű figyelmeztetést kaptak. Mindenesetre ezek alapján egyre jobban megerősödött bennem az a meggyőződés, hogy a kommunistáknak sem érdekük egy jólműködő katolikus parasztifjúsági szervezet létrehozása.

Valóság a KALOT újraengedélyezése körül

A gyűlés megnyitása után Meggyesi Sándor haladéktalanul bejelentette, hogy a tisztikart nem tudjuk megválasztani, mert nincs itt az elnökjelölt. Egy darabig vártunk, de jelölt csak nem jött. Akkor megszólalt Barankovics István, akivel azelőtt sohasem találkoztam. A Sportcsarnokban hallott először szerepelni és ennyit mondott: Nem ismerem ugyan közelebbről Babóthy Ferencet, csak azt tudom, hogy jó szónok. Önök jobban ismerik mint én, hiszen régi munkatársa a KALOT-nak, miért nem választanánk meg őt. Felálltam és azt kértem, hogy várjunk még. Különben sem

lehetek elnök, mert úgy szöktem át Csehszlovákiából. Még magyar állampolgár sem vagyok. Ne rontsuk el a dolgot mindjárt az első lépésnél. Azzal biztattak, hogy ez ma Magyarországon nem probléma, amikor a fél ország vándorol az egyik helyről a másikra. Ha ez önöknek jó és változatlanul úgy gondolják, én sem tiltakozom ellene tovább — mondtam, és néhány keresetlen mondatot fűztem hozzá. Tájékoztattam az összegyűlteket honnan jöttem, milyen családból és miért vagyok itt, katolikus közéleti emberek között. Kifejtettem röviden, hogy ebben a keretben látom lehetségesnek azoknak a gondolatoknak a megvalósítását, amelyekért eddig is küzdöttem. Beszédem hatására a megjelent lelkészek közül többen is híveim lettek egy életre.

Ezután rövid értekezletet tartottunk az egyházmegyei titkárokkal, elkészítettük a működési alapszabályt és benyújtottuk a belügyminisztérium illetékes osztályán és vártunk. Az volt a felfogásunk, hogy amíg az nincs jóváhagyva, addig illegális a szervezet. Közben rendszeresen bejártam a Központba. Olyan értesülést kaptunk, hogy kb. 2-3 hónapig tart, amíg végig megy a kérvény az adminisztratív úton. Közben Meggyesi Sándorral bementünk az ügy előadójához, Halász László miniszteri osztályfőnökhöz. Többször is jártunk nála és érdeklődtünk az alapszabály sorsa iránt. Egy alkalommal az egyik tisztviselő azzal fogad: No Feri, most már elnök vagy. Tegnap este 9-kor mondta be a rádió, hogy a Belügyminisztérium jóváhagyta a KAPSZ alapszabályát, Meggyesi Sándor is állította, hogy hallotta. De be kell menni tisztességből — mondja — és megköszönni az engedélyt. Ha már megtörtént, ne legyünk udvariatlanok. Benyitottunk Halász Lászlóhoz és mondtuk, miért jöttünk. Nézett ránk nagy csodálkozással: én nem tudok róla, hogy megjött az engedély. Többen is hallották a rádióban, erősködtünk. Végül kiderült, hogy a kérvény véletlenül átcsúszott és beolvasták. Mikor kiderült, mindenki tagadta, hogy köze lenne az ügyhöz. Tehát még mindig nem volt alapszabályunk. És én mindinkább éreztem, hogy nekem lesz igazam. Kellene nekik valamiféle katolikus falusi ifjúsági egyesület, de nem olyan, amit mi akarunk szervezni.

Két hét múlva, amikor újból Halásznál jártunk, azt mondja, hogy meg szeretné könnyíteni a dolgunkat, lenne egy tanácsa: válasszunk olyan embert az új szervezet vezetőségébe, akiben a kormánynak bizalma van. Osztályfőnök úr — válaszoltam —, mi egy katolikus ifjúsági egyesületet akarunk létrehozni és biztosítani akarjuk működését. A kormánynak kell, hogy bizalma legyen bennünk. Két személyt is ajánlhatok — folytatta — *Sőtér Istvánt* és *Katona Jenőt*. Sőtért nem ismertem, csupán néhány könyvét olvas-

tam, nem tudok véleményt mondani. Katona Jenő nálunk bújkált a faluban a nyilasok elől, a plébánián találkoztunk 1944 novemberében. De ahogy én őt ismerem, nem emlékszem, mintha neki az lenne a kívánsága, hogy társelnök legyen mellettem. Egyébként is ezt meg kell beszélnem barátaimmal. Bíztatott, hogy gondolkodjunk rajta, mert fontos amit ajánl.

Kint mondtam Sándor bácsinak, ha soha nem is, de most már biztos vagyok benne, hogy mi a belügyminisztérium célja. Kell nekik egy katolikus parasztifjúsági egyesület, hogy aztán fúzióra kényszerítsék egy kommunista irányítás alatt álló ifjúsági egyesülettel, mert a MADISZ-szal nem tudnak betörni a falusi ifjúság soraiba. Nekem mind erősebb az érzésem, hogy nekünk sohasem lesz alapszabályunk. No de most már járjunk végére a dolognak.

Két hét múlva újra ott voltunk Halásznál. Még mindig nincs eredmény. Erre bejelentettem, hogy szeretnék személyesen beszélni az ügyben a belügyminiszterrel. Elvégre van néhány tisztviselőnk, családos emberek, tudniok kell mi lesz a sorsuk, dolgozhatunk-e vagy nem. Két hét múlva jött az értesítés, Tőkés Ottó titkár aláírásával, hogy Rajk miniszter vár bennünket. Sándor bácsival együtt fogadott. Kemény, faarcú ember volt. Szeme sem sugárzott emberi melegséget. Azzal kezdte, tudom, hogy önök türelmetlenek, de értsék meg, bizonyos fenntartással kell magukat néznem. Olyan dolgokat mondanak, mint például ami Búcsúszentlászlón is elhangzott, — és itt idézett egy jelentésből. Biztosíthatom a miniszter urat, — válaszoltam, hogy Búcsúszentlászlón a szónok ilyet nem mondott, mert a szónok itt ül előtte. Kicsit meghátrált, de továbbra sem engedett. Egyébként sem rajtam múlik, folytatta, az orosz hatóságtól függ az önök alapszabályának engedélyezése. Ha tőlük függ, eszközölje ki, hogy elmehessek hozzájuk, válaszoltam.

Három nap múlva értesítettek, hogy menjünk el a Vilmakirálynő úton működő Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz, illetve az orosz katonai hatósághoz. Meggyesi Sándor beszélt kicsit oroszul, egyik titkárnőnk szlovákul, jöttek velem tolmácsolni. Én is beszéltem keveset mindkét nyelven, de nem akartam, hogy megtudják, honnan jövök. Egy kucsmás orosz fogadott bennünket a kapuban géppisztollyal a vállán. Kísérőim magyarázták mit akarunk. Odanyújtottam az értesítést. Babóthy menj be, mondta, a többieket félrelökte. Visszanéztem rájuk, vajon látjuk-e még egymást?

Az első ajtónál ismét egy katona állt. Szakadt róla a víz, olyan nagyon fűtöttek a februári hidegben. Mondtam a nevem. Kinyitotta az ajtót és beengedett egy konferenciaterembe. Leültem a hosszú asztal melletti székek egyikére, a végébe. Délelőtt fél 12 lehetett. Délután négykor még mindig vártam. Az orosz

időnként bejött, rámnézett, megfordult és kiment. Hogy mi minden fordult meg délután 4-ig a fejemben, jobb rá nem emlékezni. A végén mondogattam magamban, alapszabály vagy nem alapszabály, csak én innen egyszer kikerülhessek. Egyszer csak bejön egy jó megjelenésű, magas ember, 40 éves lehetett, bemutatkozott hibátlan magyarsággal. Sajnálom, mondja, hogy megvárakoztattam, de nagyon fontos konferencián vettem részt. Kinyitja a papírjaimat, átvizsgálja, majd közli, hogy kérem magát félrevezették, ez az ügy nem hozzánk tartozik, hanem a magyar belügyminisztériumhoz. Onnan jöttem, szabadkoztam, onnan küldtek ide. Sajnálom, félreinformálták. Ezzel felállt, elbúcsúztunk és kiment. Barátaim még ott toporogtak az épület előtt. Vártak rám, ugyancsak furcsa gondolatokat kergetve fejükben. Megkönnyebülten csuktam be az ajtót magam mögött.

Ez volt az alapszabályért folyó küzdelem utolsó felvonása. Ez lett a tervezett Katolikus Parasztifjúsági Szövetség, a KAPSZ vége. Meglep, hogy azóta több KALOT-ról szóló tanulmányban is úgy olvastam, mintha a KAPSZ egy megalakult és engedélyezett ifjúsági szervezet lett volna. Alapszabályszerűen sohasem működött.

Elhatároztuk, hogy nem engedjük szét a népet és egyelőre egyházközségi ifjúsági szervezetként dolgozunk. Ilyen címen látogattam a papi koronákat, ahol előadásokat is tartottam. Elmondtam újabb tervünket. Meggyesi Sándor bácsival együtt tájékoztattuk a papokat, káplánokat. Így érkezett el 1947 tavasza. A Kisgazdapárt felszeletelése már megkezdődött. Nyáron még Balatonberényben tartottunk előadásokat a kispapoknak, de én magamban már akkor feladtam az ifjúsági mozgalom gondolatát. A belügyi hatóságok is belátták, hogy olyan gárdával állnak szemben, amelyik nem alkuszik.

Ez a valóság. Így ért véget 40 évvel ezelőtt a magyar parasztifjúsági mozgalom, a két világháború közötti reformkorszak egyik legigéretesebb, gyökeres népi megújulást és felemelkedést szolgáló kísérlete.

BABÓTHY FERENC

HOGYAN SZERVEZTÜK A SZÉCHENYI NÉPFŐISKOLÁT?

Az embert benyomások, érzések és élmények formálják és ezek többé-kevésbé meg is határozzák pályafutását. Ebben a folyamatban döntő a család, a családi hagyományok, a szülők, testvérek, rokoni környezet befolyása. Szerepet játszanak a kortársak, iskolatársak, tanítók, tanárok és mások is, akik valamilyen formában, sokszor talán megmagyarázhatatlan hatással vannak ránk, melyek a szívbe, a lélekbe kitörölhetetlenül bevésődnek. Ezért néhány szó a származásomról.

Önéletrajzi vázlat

A Mézes család története írásbeli adatok alapján 1650-es évekig, IV. Ferdinánd és I. Lipót királyok koráig vezethető vissza. A török hódoltság területben, elnyomásban és pusztításban erre az időre érte el a tetőfokát. Egy fennmaradt végrendelet adatai szerint, egyik szépapám úgy szerepel, mint « telkes gazda ». Ez már abban az időben is független kisgazdát jelentett, 50-60 kat. hold földterülettel. A mi vidékünkön, a Kisalföld délnyugati dombjain és lankáin, az Osztrák Alpok nyúlványainak a tövében, tisztességes megélhetést biztosított egy szorgalmas, gazdálkodó család részére.

Generációkon keresztül az volt a tradició, hogy a gyermekek közül, lehetőleg egy fiúgyermeket szülei kiválasztottak, ő vitte tovább a gazdálkodás menetét. A többit pedig, ha kedve volt kitaníttatták iparosnak, vagy intellektuális pályára küldték. Így táplálta a független parasztréteg a magyar iparos- és középosztályt. A mi családunk főleg értelmiségi vonalra orientálódott. Három gyógyszerészről tudunk a családban, két szakorvosról, két tanítóról, tizenkét papról és paptanárról, valamint két tanárnő apácáról. Ezek az elmúlt 80-100 év adatai. A szereplők még élnek valóságosan, vagy az élők élénken emlékeznek rájuk. A fenti rövid előszót azért írtam, hogy érzékeltessem, hogyan illeszkedem a családi képbe, miként szabta meg származásom a működésemet és életemet.

Három testvérem közül édesapám engem szemelt ki arra, hogy az ősi gazdálkodó szerepet hagyományunknak

megfelelően tovább vigyem. Ez az elgondolás nem sikerült, mert nem tudhatta, hogy egy világégés után, a drasztikus változások következtében önálló kisgazda-birtok már nem maradhatott fenn. Azt a fiát, akit mezőgazdasági iskolába küldött, hogy « művelt paraszt » legyen belőle, megigézte a KALOT mozgalom szelleme, s ebből kifolyólag a második világháború utáni magyar közélet magával ragadta. Részem volt abban az elkeseredett, utolsó nagy 1947/49-es küzdelemben, melyet pártunk, a Demokrata Néppárt a keresztény világnézeti elvek alapján, az igazságosságért, a földmagántulajdonért, a vallásos oktatásért és egy emberséges magyar és önálló nemzeti létért folytatott a magyar országgyűlésben.

Sorsom természetesen csak egyetlen kiragadott példa a sok közül, de a történeti hűség kedvéért mégis említésre méltó.

A mi országrészünk egészen kivételes, magyar viszonylatban átlagon felül fejlett vidék volt, gazdasági és társadalmi szempontból egyaránt. Mégis feltűntek a különbözőségek már egészen fiatal koromban, iskolás és gyermekkori játszótársaim között. Például, legjobb játszótársaim a majori gyermekek, mind földhözragadt szegény magyarok, tisztességes cseléd, béres, gulyásemberek gyermekei voltak. Például Dömötör és Sarang Jóskáékról vagy Lázár Lajosékról beszélek. Fiatal gyermekként nem tudtam megérteni, hogy ezek az emberek miért kelnek fel reggel 3-kor dolgozni és miért laknak földből döngölt, földpadlós, zsuppfedeles, kicsiablakú, közöskonyhás cselédlakásokban. Ez « természetbeli » juttatás volt részükre az « uraságtól ». Akkor még azt sem tudtam megérteni, hogy Lázár nénit miért vitte el a korai halál tüdővészben. S a karácsonyi kalács, amellyel megkínáltak, miért volt olyan nehéz és szappanos? Akkor csak azt láttam, hogy ezek mind derék emberek, akik sokat és szorgalmasan dolgoznak, küzdenek az életben, és azt tudtam..., hogy itt valami nincs rendben! Itt kell, hogy valami nagy igazságtalanság legyen! Ez az érzés később, fiatal éveimben mindinkább kifejlődött bennem, ahogy a benyomások és élmények szaporodtak.

Egy másik benyomás: fiatal gyermekkoromban — a korai 30-as években — hallgatóztam, amint édesapám és az akkor munkanélküli gyógyszerész-nagybátyám pipa-és cigarettafüst sűrű karikázása mellett beszélgettek az 1919-es nagycenki ütközetről. A sopronmegyei falvakat zsaroló és ott « vészbíráskodó » Kun Bélával és csapatával szembeszálltak futásra kényszerítve őket.

Iskolás éveim alatt három tantárgyat különösen kedveltem: a számtant, földrajzot és a történelmet. Az utóbbit a legjobban. Jó igazgatónk, *Horváth Endre* észrevette érdeklődésemet és saját, bőséges könyvtárából látott el könyvekkel. Majd később a szombathelyi mezőgazdasági szakiskolán kezembe kerültek a népi írók munkái: Veres Péter, *Mit ér az ember, ha magyar,* Sinka István, Németh László, Szabó Dezső, Szabó Zoltán, Kovács Imre és a többiek írásai. A *Tardi helyzet,* a *Néma forradalom,* a *Kivándorlás,* a *Cifra nyomorúság.* Ezek a magyar sorsért aggódó, szívfacsaró írások hatottak rám. Jómagam is tollat ragadtam és egy lelkes felhívást írtam gazdatársaimhoz a Felsődunántúli Mezőgazdasági Kamara lapjában a *Kamarai Értesítő*-ben, (I. szám 1940. Jan. 5.) « Szeressük hivatásunkat » címmel.

A Hangya Szövetkezetek Központja pályázatot hirdetett. Én is írtam egy tanulmányt a falusi szövetkezetek felépítéséről. Vidékünk első díját nyertem el dolgozatommal és azt a privilégiumot, hogy az ország más részeiből származó díjnyertes fiatal gazdákkal megtekinthettük *Wüntscher Frigyes* vezérigazgató meghívására a budapesti Hangya-központot a gyönyörű budafoki borpincészettel együtt, ahol megvendégeltek bennünket, mint újonnan végzett szakképzett gazdaifjakat.

Hazánk gyarapodása és gondjai

Amikor a naptárban a 30-as 40-es éveket írtuk, a nemzet visszakapta az elszakított országrészek egy részét, háborúba sodródtunk, akaratunk ellenére. Nyugatról a hitlerista nemzeti szocializmus erős szele csapkodta a nemzetet, keletről pedig a kommunizmus hullámai tornyosultak. A józan magyar lélek mindkettőt elvetette! A nemzeten belül súlyos megoldatlan szociális kérdések okoztak általános feszültséget. Egyik oldalról az ipari munkásságot nyomták el a monopolisztikus nagygyárosok és a bankokrácia. A másik oldalon az évszázadokon keresztül megoldatlan földkérdés szorongatott. Ezer-hatszáz nagybirtokos, négy millió kat. hold föld ura és tulajdonosa volt, de ők befolyásolták a kormányhatalmat is. Vagyonukhoz csökönyösen ragaszkodtak. Három millió agrár-proletár nyomorgott! A földreform említése vörös posztó volt. Az első világháború utáni Nagyatádi-féle földreform puszta említésekor pedig csak legyintettek a szakemberek.

A vezető osztály reprezentált, protekciózott, kiváltságait biztosította az « uram bátyám » és a « kérlek alássan » vi-

lágban. A kor divatja a rangkórság, címek, megszólítások, anyagi háttér, — gyökerek, minden alap nélkül. A bajokat, problémákat le kell szépen mind takarni « az úri hiba nem hiba » elve alapján. A látszatot megőrizni, a szemetet a szőnyeg alá seperni, csak a lápos megposhadt vizet fel ne zavarjuk... Lelkierő és elszántság? No, az nem volt, hogy a kallódó, értékes paraszt-társadalmat megmentsék!

Ebben a sötétségben, reménysugárként mutatkozott a fiatalabb nemzedéknél a KALOT. Ezek a parasztfiatalok keserves küzdelmek árán, több műveltséget akartak, nyelveket tanultak, vallásosak voltak. Most is, mint minden alkalommal, amikor a nemzet bajban volt, a reformokat keresők nagyjainkhoz menekültek vissza. Széchenyi gondolatait keresték és visszatértek a nemzetet fenntartó őselemhez a parasztsághoz, a népi kultúrához, a demokráciához.

Művelni kell a néptömeget és jobb életlehetőséget adni a földhözragadtaknak! Ébreszteni kell az öntudatot! Föld kell és egészséges lakás, otthon a családnak! Ápolni kell a nemzeti szellemet és hagyományokat! Így véltük egyre többen.

Ezekben az időkben, 1935 őszén született meg a KALOT-mozgalom, amely közvetlenül a gyökérből, a parasztságból nőtt alulról felfelé, és az egész nemzet nevelését tűzte ki céljául. Új jogrend megteremtését akarta a szeretet és igazságosság nevében. A KALOT 1938 május 29-én mutatkozott be a fővárosi Iparcsarnokban megrendezett nagygyűlésen. Tízezer árvalányhajas parasztifjú jelent meg és dübörgött, zúgott az induló: « *Mozdul a föld, ébred a magyar, Szebb jövőn dolgozik minden férfi kar.* » Szüleimmel voltam ott ezen az impozáns bemutatón, az Eucharisztikus Világkongresszus alkalmából: Páter *Kerkai Jenő* jezsuita atya, a mozgalom vezére szólásra emelkedett: « *Krisztusibb embert, műveltebb falut, életerős népet, önérzetes magyart akarunk*! » S itt hangzott el bátor megnyilatkozása, hogy « *sem a jelen gazdasági rendünknek, sem az egyházi vagyonnak nem vagyunk őrei*! »

Öntevékeny nép

Ekkor fedeztem fel pontosan, hogy hol az én helyem. Az újonnan létesült érdi Népfőiskoláról, *Ugrin József* aláírásával vezetőképző tanfolyamra kaptam meghívást 1940 szeptemberében. Jelentkeztem és életem egyik legszebb élménye lett az a tudatosítás, melyet ott kaptunk, s amelyre bensőm visszhangzott. Rendszert tudtam teremteni az összebogozott szálak és koncepciók között. Találkoztunk, beszélgettünk

és terveztük a jövőt, parasztságunk legjobbjaival. Ezen az első tanfolyamon résztvett parasztvezetőknek kb. a fele 1945-ben, vagy utána politikai szerepet is vállalt. A befejező vizsgánkon Teleki Pál gróf miniszterelnök is megjelent. Nagy volt az öröme, amikor látta hallotta, milyen tehetséges fiatal erők gyűltek össze. A vizsga nagy meglepetés volt a meghívott egyetemi tanárok számára is. Teleki hangsúlyozta beszédében, hogy: « *Annak az országnak lehet csak jövője, amelyet kiművelt emberfő kormányoz a falvakban és a tanyákon is* ».

Az érdi vezetőképző tanfolyamon négyen voltunk Sopron megyéből. *Hajdu-Németh Lajos, Czupy Bálint, Eröss Antal* és jómagam. Amikor visszatértünk, a leghőbb vágyunk az volt, hogy az érdi mintára a nyugati végeken is Népfőiskolát alapítsunk. A vágyat komoly tettek követték! Vármegyénkben Nagycenk nagy szülötte, Széchenyi István szelleme lett a hajtóerő. Küldöttségileg mentünk fel Sopronba, a megyei székhelyre és az alispántól, *Dr.Czillinger Józseftől* engedélyt kértünk, hogy a vármegye minden községében népfőiskolai propagandanapokat tarthassunk és gyűjtést szervezhessünk a tervezett Népfőiskolára. Az alispáni engedélyt rövid időn belül megkaptuk. Utána a megye négy járását felosztottuk magunk között és azonnal munkába lendültünk. Nekem szűkebb hazám a csepregi járás jutott. Munkatársaim voltak *Baranyai László* asztalos, *Horváth Lajos* törpebirtokos-napszámos, valamint *Major József* gazda. Az egyes községekben lehetőleg a plébános és a tanítók segítségével felkerestük az értelmes, tekintélyes, hangadó földmíves és munkás embereket, és kértük segítségüket, hogy velük együtt egy-egy nagygyűlést vagy népfőiskolai tanfolyamot rendezhessünk. Néha csak egyszerűen összedoboltattuk a falut. A hatás csodálatos volt. Ilyen még nem fordult elő a nemzet történetében, hogy a nép fiai maguk vették kezükbe a saját sorsuk irányítását. Buzdító szavunkat megértették és az emberi méltóság legnagyobb fokán, öntudatosan indultak munkába a *Széchenyi KALOT Népfőiskoláért.* A járási székhelyen Csepregben ötven, válogatott derék magyar vett részt tanfolyamunkon. Aki emlékszik még 1941-42 telére, az tudja, hogy a negyvenes évek egyik legszigorúbb tele volt. Emberfeletti akadályokkal kellett megküzdenünk, de jártuk a falvakat és szerveztünk a nagy hidegben, hófúvásban. Amikor már a vonat, szekér, szánkó, minden elakadt, az ember gyalogszerrel még mindig tudott közlekedni. A zord, hideg tél nem számított, népünk szíve meleg volt. Az emberek megértették, hogy mit akarunk. Ők is azt akarták és erszényük megnyílott.

A begyűjtött összegeket elküldötték a lövői Hitelszövetkezet iskolaépítési számlájára. Nemes versengés volt, valóságos népfőiskolai láz uralkodott az egész vármegyében. A gyűjtött összeg 40.000 pengőre emelkedett. A vármegye hivatalos vezetősége is mellénk állt, akárcsak megyéspüspökünk, a vértanúvá lett *Apor Vilmos báró.* Komoly anyagi és erkölcsi támogatást kaptunk a nagyszerű *Széchenyi család* tagjaitól, de más földbirtokosok és takarékpénztárak is segítettek. Így sikerült aztán Egyházasfaluban megvásárolni az öt holdon fekvő épülettömböt társbirtokos gazdáktól (kastély, cselédház, istállók, magtár), mely kényelmes elhelyezést adott egy bentlakásos Népfőiskolának. A befolyt összegből és adományokból még egy kisüzemi tésztagyárat is létesítettünk. Háborús idők voltak, munkája és hozama azonnal fellendült. A helyi esperes-plébános *Papp Antal* (volt hittanárom) teljes odaadással mellénk állt.

A KALOT központ, P. Kerkai, egyik legkiválóbb KALOT vezetőnket *Tóth Imre* tanítót nevezte ki igazgatónak. Imre és felesége *Erzsébet* áldozatos, odaadó nevelő munkát végeztek a Népfőiskolán. Az ünnepélyes megnyitás után, 1942 december 1-én indult meg az első KALOT vezetőképző tanfolyam. Sajnos én sem a megnyitón, sem a további munkában nem tudtam résztvenni, mert behívtak katonának.

Az egyházasfalusi Széchenyi Népfőiskoláról, annak működéséről Tóth Imre írt hiteles visszaemlékezést (1). Könyvében részletesen ismerteti a Népfőiskola életét 1944 október 15-ig. Kitér a Népfőiskola és a KALOT-Központ kapcsolatára, felvázolja a népfőiskolai alapelveket, az Egyházasfaluban rendezett különböző tanfolyamokat,egészen az előadásvázlatokig. Többek között ezt írja:

> « A nyolc hónapos bennlakásos iskola hosszú idő arra, hogy emberformáláson kívül igen sok *szaktudást és általános ismereteket* is tudjunk adni. A jegyzetüket szinte szóról-szóra bevésték a hallgatók. Minden hétvégén önképzőköri formában másmás növény került megtárgyalásra: talajelőkészítés, vetőmag, vetés, palántanevelés... értékesítés, feldolgozás... stb. Alkalmuk volt hallani a Népfőiskola más tanfolyamainak előadóit. Igazi nagy családdá melegedtek, mindenben (anyagilag is) segítették egymást. Rajtuk lehetett legjobban felmérni a társadalmi igazságtalanságot: igazi tehetségek kallódtak el az anyagi lehetetlenülés miatt » (2).

---

(1) Tóth Imre: *Emlékezés egy népfőiskolára* (1942-82). A szerző kiadása. Szombathely. 1984.

(2) u.o. 80-81. o.

Népfőiskolánk a történelmi földrengésben

Frontszolgálatra 1944 júliusában osztottak be, az akkor már ingatag keleti frontra. Valóságos vágóhídra küldtek bennünket hiányos felszereléssel. 10 hónap múlva az eredeti ezredünkkel bevetett kb. 25 ezer fiatal katonából mintegy 60-an tértünk haza hírmondóként. A háború vérzivatarát, a frontok emberpusztítását a hároméves szolgálatot Isten különös kegyelméből, fizikailag sértetlenül úsztam meg, de nem minden lelki következmény nélkül. Még most is, több mint 40 év távlatából előfordul, hogy rémálmaim vannak és a távbeszélőn tűzparancsokat továbbítok.

Az egyházasfalusi Népfőiskola 1944 október 15-ig működött. A nyilasok feloszlatták a KALOT-ot, a Népfőiskolára katonákat szállásoltak be. Ez az első négy esztendő volt a Széchenyi Népfőiskola hőskora. Igazgatója így foglalja össze eredményeit:

> « A Népfőiskola 4 éves működése alatt 987 hallgatónk volt az Anyakönyvi Napló tanúsága szerint. Összesen 205 községből jöttek a hallgatók. A megtartott órák száma 4114 volt. Állandó előadó 8, gyakori előadó 8, alkalmi előadó meg kb. 20 fő volt. 3094 érkező és elküldött levelet iktattunk, egy-egy szám alatt 50-60 behívót, 150-200 körlevelet is. Összeköttetésünk volt 3 minisztériummal, 7 vármegyével, 8 felügyelőséggel, Sopronban 20 féle hivatallal, 28 budapestivel, számtalan egyesülettel, plébániával stb. Nagyon sokat adtunk a propagandára: a sajtót tájékoztattuk munkánkról, egyesületeket látogattunk, vándorgyűléseket szerveztünk, a seregszemléken jelen voltunk, kirándulásokat vezettünk, műsoros bemutatókat tartottunk, esperesi kerületenként vezetői értekezleteket hívtunk össze, más népfőiskolákkal kapcsolatot tartottunk, értesítőket adtunk ki, körleveleket küldtünk szét, számontartottuk az alapító, pártoló tagjainkat, Baráti Körünket, Népfőiskolai Intézőbizottságunkat » (3).

Népfőiskolánk két éves kényszerszünet után rendkívül nehéz körülmények között kezdte meg működését újból 1946 október 15-én, Tóth Imre és felesége vezetésével. Ez a Népfőiskola volt az egyetlen, amely a KALOT 1946 júliusában történt feloszlatása után még tovább működött 1949 február 19-ig, megváltozott feltételek között. A túlélés szándékával körömszakadtáig ragaszkodtunk ahhoz, amit addig

---

(3) u.o. 144. o.

felépítettünk. A KALOT feloszlatása után a Népfőiskola ingatlanait és tulajdonjogát közös megegyezés alapján P. Kerkai Jenő SJ, a KALOT elnöke ajándékozási szerződés keretében átadta a Győr Egyházmegyei Hatóságnak. Úgy találtuk, hogy a Népfőiskola ilyen formában tovább működhet. A munka társadalmi háttere nem hiányzott. A háború gyorsan átfutott Sopron-megyén. Az élet gyorsan megindult. A Népfőiskola működésének eredményeként sok fiatal kiművelt emberfő várt új feladatokra. A vármegye vezetősége Hám Tibor főispánnal az élén támogatta szándékunkat.

Czupy Bálinttal és Hajdú-Németh Lajossal mindhárman tagjai voltunk a Megyei Törvényhatósági Testületnek is, és így biztosítottuk az alapot a Népfőiskola működéséhez. Tóth Imre és felesége, Erzsébet újra vállalták az intézmény vezetésének áldozatos munkáját. Erről az időszakról Tóth Imre így számol be könyvében:

> « Megszűnt a KALOT, bizonytalanná vált a jogi helyzet. Az állami szervek beleszólása az intézmény munkájába mindig nagyobb lett. A Minisztérium (a VKM, a szerk.) a felszerelésre állami segélyt adott, népfőiskolai értekezletekre hívott (Érd, Sárospatak), munkaterveket ellenőrzött, jóváhagyott. A Főigazgatóság megbízott a Paraszt Dolgozók Iskolájának szervezésével, a Tanfelügyelőség gondnokságokat ruházott rám, a Szabadművelődés ellenőrizte minden munkánkat, a KPSZ szorgalmazta a lelkigyakorlatokat. A Népfőiskola katolikus jellegét meg kell tartani. Tulajdonosa a Győr Egyházmegyei Hatóság volt. Az épületeket csak jóváhagyásával engedhettem át más célokra: gyűlések, kultúrelőadások, mozivetítés, egyesületi helyiség stb. — Elkerülhetetlen volt az összeütközés és nekem kellett vállalnom a felelősséget jobbra is, balra is. Mindezek ellenére igen sokrétű munkát végeztünk » (4).

1949 elején vidékünkön megindult a műszaki határzár, a « vasfüggöny » kiépítése, a politikai viszonyok radikális változásának látható jeleként. Az Államvédelmi Hatóság határmenti alakulatainak megerősítése és egyre gyakoribb beavatkozása a helyi közéletbe lehetetlenné tette a munka megalkuvásnélküli folytatását. Az intézmény ingatlanainak és ingóságainak leltározása után 1949 február 19-én a búcsúzó leányok Te Deumot énekeltek a kápolnában és ezzel véget ért az egyházasfalusi Széchenyi Népfőiskola története.

---

(4) u.o. 124. o.

Kerkai páter üzenete

1968 augusztusában Magyarországon jártam. Ekkor találkoztam újra P. Kerkaival Pannonhalmán a papi öregotthonban. Az élmény örök emlék marad számomra. A bencés kolostor várfalszerű körsétányán járkálva egy holdvilágos este órákig beszélgettünk. Beszámolt otthonmaradt munkatársainkról, nehéz életkörülményeikről. Örömmel töltötte el, hogy egyikük sem lett hűtlen a KALOT eszmevilágához. Emlékezett ránk is és érdeklődött mindegyikünkről, akik külföldre kényszerültünk. Biztosított bennünket miséiben és csendes óráiban felajánlott imáiról. Elmondotta 10 és féléves börtönbüntetésének élményeit. Nem panaszkodott, mindenkinek megbocsájtott. Legjobban fájt neki, hogy nem engedték dolgozni. Bántotta börtönőrei durvasága, akik emberi méltóságában és papi mívoltában meggyalázták. Elmondotta, amikor azért könyörgött, hogy a szabad levegőn dolgozhasson, ezt a választ kapta: « Dögölj meg, te rohadt csuhás! » 1956-ban a többi politikai fogollyal együtt Kerkai is kiszabadult. Később újra érte mentek, visszahurcolták börtönébe és órára pontosan kitöltették vele a 10 és fél évet. A pannonhalmi papi öregotthonban idős, béna paptársait segítette, tolószékben sétáltatta, beszélgetett és imádkozott velük, orvoshoz kísérte a rászorulókat. Bizakodóan figyelte a cseh és szlovák kommunisták reformkísérletét és tájékozott volt a világpolitikában. Végül áldását adta rám és kérte, hogy adjam át legmelegebb köszöntését minden emigrációban élő és elérhető munkatársnak.

Igen! « Jó volt a vetésünk! » *A KALOT által szolgált reformeszme jelentőségét eltaposni soha nem lehet.* Emberek, rendszerek változnak, jönnek és mennek, de *az isteni törvények maradnak. A nép is marad és nem felejt*! Kerkai atyánk hitvallását őrizzük, amit a halál árnyékában vetett papírra: « *Vigasztaló tudat, hogy odaátról is lehet folytatni a földi élet feladatainak szolgálatát. Bízom a magyarság nagy jövőjében!* »

MÉZES MIKLÓS

A KALOT KERESZTMETSZETE ÉS NÉPFŐISKOLÁI

1942-t írtak. Hét év telt el a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Titkárságának, későbbi nevén Testületének szegedi indulása óta. Központja már a fővárosban működött és 20 népfőiskoláján képezte a magyar falu legrátermettebb fiait, a parasztság jövendő vezetőit. A 20-ból kettőt megvásároltak, hármat saját maguk építettek, hatot béreltek és kilencet ajándékba kaptak. 1937-ben 47 községből 427 fő végezte el a háromnapos vezetőképző tanfolyamot. 1938 októbere és 1939 márciusa között, hat hónap alatt már 44 tanfolyamon 2000 legény részesült kiképzésben. 1940-ben 14 megyében 117 háromnapos tanfolyamon 3771 fiatalt indítottak vissza falujába, hogy megalapítsa a helyi szervezetet. Az első öt évben 14.606 parasztfiatal ment át ezen az alapos szellemi gyúráson a nyugati mintára, de a magyar viszonyokhoz alakított népfőiskolák falai között. 1940-ig már 32.000 falusi fiatal részesült valamilyen kiképzésben. Ennek a szerteágazó tevékenységnek az irányítása a központból történt.

A KALOT helyi szervezeteinek hihetetlen gyors szaporodását sokan észrevették. *XII. Pius* pápa 1939 őszén apostoli áldását küldte a mozgalomnak. Felfigyelt erre az egyre izmosodó fiatal társadalmi erőre a magyar püspöki kar is: pásztorlevélben ismerte el feltűnő eredményeit. Ugyancsak érdeklődést mutatott a KALOT iránt a hazai közélet számos vezetője.

A Mozgalom sokoldalú teljesítményeit *P. Nagy Töhötöm SJ*, helyettes elnök 24 oldalas képes kiadványban mutatta be a hazai közvéleménynek « Hét esztendő » címmel. Többek között felvázolta a KALOT-központ szervezetét, ahonnan az egyre terebélyesedő és sokrétű társadalmi, szellemi, gazdasági tevékenységet végző agrárifjúsági mozgalmat végső kifejletében több mint 100 alkalmazott irányította. *P. Kerkai, Nagy Töhötöm, Dr. Farkas György, Ugrin József, Meggyesi Sándor, Dr. Horányi Tibor* és még sok kitűnő vezető közreműködésével. A Központban állították össze a tanterveket, az előadások szövegét. A tanfolyamok résztvevőiről kartotékot állítottak fel. Így tartották számon, ki mire alkalmas, ki kapcsolható be a központi munkába, ki küldhető ki előadónak, kire lehet rábízni népfőiskolát, mint igazgatóra.

Lássuk a Mozgalom akkori « épületét ».

A KALOT központi szervezete

ELNÖKSÉG

OSZTALYOK:

Szervezési osztály

Kulturális osztály:

Kulturális osztály:
- Képzőművészeti csoport
- Néprajzi csoport

Nemzetiségi osztály:
- SKM — a szlovák ifjúság szervezete
- OGM — a ruszin ifjúság szervezete
- Szórványmagyarság gondozása
- Külföldi magyarság gondozása

Sajtóosztály lapjai:
- *Magyar vetés*, politikai hetilap
- *Ifjúságunk*, mozgalmi és hagyomány művelő havilap
- *Munkafüzet*, havonta megjelenő, egységes irányítást szolgáló gyűlés-anyagtár
- *Nyegyilja*, ruszin politikai hetilap
- *Lekcie*, a ruszin egyletek « Munkafüzete »
- *Pramen*, mozgalmi szlovák havilap
- *Prednásky*, a szlovák egyletek « Munkafüzete »

Gazdasági osztály:
- Számvevőség
- Központi pénztár

Ügyészség

Érdekvédelmi osztály

Propaganda osztály

Vállalkozások

Vetés Nyomda és Kiadó kft.
Magyar Műsorközpont
KALOT Könyvosztálya
KALOT Egyházművészeti Műhely, Érd
KALOT Faragó és Fafeldolgozó üzem, Csíksomlyó
KALOT Fafaragó és Fafeldolgozó üzem, Pünkösdnádasd
KALOT Gazdasági Szövetkezete
KALOT Boltja
KALOT Tésztakészítő Üzeme, Egyházasfalu

Néhány adat...

2000 megalakult egyesület (1941/42)
A Mozgalom hatósugara 4500 faluba terjedt el
Rövidebb és hosszabb tanfolyamon résztvett több mint 35 ezer személy

Érdtől Kecskemétig

A *Hét esztendő* című kiadvány a 20 népfőiskola közül 19-nek a fényképét is közölte, az utolsót, a kecskemétit éppen akkor kezdték építeni. Az általában 40 személyes internátussal rendelkező, a nagyobbakon két, sőt három tanfolyam tartására is alkalmas intézmények fontosabb adatait idézzük:

1. *Érd.* Országos jellegű, mert nemcsak az ifjúság, hanem a hivatalos faluvezetők és népi vezetőréteg számára is rendez tanfolyamokat.

2. *Csíksomlyó.* A székelység sajátos táj-népfőiskolája. Alapításában mozgalmunk nagy pártfogója Teleki Pál gróf segített. Külön jellegzetessége, hogy a székely faragótehetségek kibontakozását fafeldolgozó és faragótanfolyamokon segíti elő.

3. *Szeged.* Bár itt ringott a mozgalom bölcsője, a népfőiskola eddig még csak bérelt otthonra talált.

4. *Zirc.* Az ősi apátság és társadalmi mozgalmak együttes áldozatából létesült. Főleg a kisebbségek között élő magyarság szellemi gondozását vezeti.

5. *Püspöknádasd.* A püspökség 45 holdas ősi nyaralóját adta a baranyai és tolnai ifjúság szolgálatára. Itt találnak otthonra a Dunántúl tehetséges faragó legényei is.

6. *Egyházasfalu.* A község nagylelkűségéből, a nyugati végek vezetőinek és népének áldozatkészségéből, valamint a későbbi vértanú-püspök Apor Vilmos bőkezű hozzájárulásából született. A népfőiskola tésztakészítő üzeme a mezőgazdasági termények feldolgozására mutat követendő példát.

7. *Balatonberény.* Egy haladó főnemes, Dr. Hunyadi József gróf bocsátotta rendelkezésünkre. Közvetlenül a Balaton partján fekszik. A nép értelmiségi vezetőinek képzésében vár reá nagy feladat.

8. *Rimaszombat.* 250 holdas telepesképző népfőiskola. Mozgalmunk az Országos Nép- és Családvédelmi Alap támogatásával alapította. Hallgatóit egyéves tanfolyamon népfőiskolai nevelés mellett a szakszerű gazdálkodásra, földbérlő-szövetkezetekben való életre és nemzetcélú telepítésre készíti elő.

9. *Palicsfürdő.* Szabadka sz. kir. város bérleti adománya. A visszatért Bácska ifjúságának népfőiskolája 20 holdas bolgárkertészetben, különös hangsúllyal a belterjes gazdálkodásra.

10. *Hajdudorog.* Főként Hajdudorog, de az egész görögkatolikus egyházmegye népének áldozatkészsége hívta életre. Kulturális tanfolyamai mellett 40 holdas gazdaságban Kert-Magyarországra és a telepítésre készít elő.

11. *Eger.* Az érsekség támogatásával felállított ideiglenes népfőiskola.

12. *Szilágysomlyó.* Az Erdélyben élő nemzetiségek közé ékelődő magyarság gondozója.

13. *Szatmárnémeti.* A jezsuita kollégium jóvoltából otthonhoz jutott népfőiskola.

14. *Ungvár.* Kárpátalja népfőiskolája. Ide jönnek össze külön-külön tanfolyamra a magyar-, ruszin- és szlováknyelvű KALOT legények.

15. *Kisunyom.* Szombathely mellett. Népünk valamint a főpásztor és az egyházmegye papságának megértéséből született népfőiskola. Vas és Zala fiait neveli kertgazdasági tanfolyamokon.

16. *Vágsellye.* A Kis-Alföld népe és a hercegprímás összefogásával az ősi Pázmány-kastélyban létesített táj-népfőiskola.

17. *Vértesacsa.* József főherceg nagylelkű elhatározásával tette lehetővé alapítását. Sajátos célja falusi sajtóbizományosok és könyvterjesztők képzése.

18. *Endrőd.* A község 20 holdas adománya. A « viharsarok » népének áldozatkészsége és kultúrális tényezők segítsége tette lehetővé a népfőiskola létesítését. A proletársorban élő nép önálló és kertgazdálkodásra való felkészítésén fáradozik.

19. *Kassa.* A város püspöke és nagylelkű polgársága építi e népfőiskolát. A magyar és szlovák nép békés együttélését szolgálja.

20. *Kecskemét.* A város és az egyházközség 20 holdas adománya nyomán a váci egyházmegye hozzájárulásaiból épül.

Mit szól ezekhez a törekvésekhez a magyar falu?

Így vetette fel a kérdést *Ijjas Antal* (1906-1980) a *Hét esztendő* hasábjain. Feleletképen bemutatta a hajdudorogi Népfőiskolát, amelyet valóban a magyar nép alapított. A kiváló, áldozatos életű katolikus író és újságíró, a nagytudású egyháztörténész, számos népszerű vallásos tárgyú könyv szerzője (Isten igaz embere XXIII. János, Szentek élete, Jézus története, stb., stb.) szerkesztője is volt a KALOT 1940-ben elindított *Magyar Vetés* című hetilapjának és az 1944-ben alapított *Népünk* című társadalmi és nemzetpolitikai folyóiratának. (A *Magyar Vetés* első szerkesztője a fronton utóbb hősi halált halt *Dávid Tibor*, zalaegerszegi fiatal hírlapíró volt).

Egy népfőiskola regénye

Ha valaki lemegy Hajdudorogra és megnézi az ottani Népfőiskolát, jó benyomást keltő, csinos épületet talál. 50 hallgatóra méretezett férőhelyekkel, nagy telekkel; azonkívül megnézheti a főiskolához tartozó negyvennégy holdat is, s azon a területen, amelyen a főiskola maga gazdálkodik, a teljesen beinstruált gazdaságot.

Ám a hajdudorogi Népfőiskola nem csak az épület, a birtok, a holt- és élőleltári felszerelés, hanem ennél sokkal több. A Népfőiskola munkájában, a birtokán folyó életben a hajdusági magyar nép egyik legnagyobb tömbjének szíve és életakarata ver: ez a Népfőiskola a maga utolsó téglájáig, birtokainak minden rögéig, felszerelésének utolsó szögéig magának ennek a népnek teremtménye.

* * *

Az itteni görögkatolikus magyarság — Hajdu, Szatmár és Zemplén megyének félmilliós néptömbje — jórészt törpebirtokossá lett. Családonként 8-12 gyerek, s hozzájuk 2-3-4 holdas birtokok, — ez lett a helyzetük. Amikor a KALOT arra gondolt, hogy ezen a tájegységen Népfőiskolát alapít, természetszerűen adva volt a cél: hogy a nép gazdasági felemelése itt csak egy úton lehetséges, a Kert-Magyarország-gondolat odakapcsolásával és megvalósításával. De ezeken a törpebirtokokon semmiféle földbirtokreform és földbirtokpolitika nem segíthet, kiosztandó föld itt nincs. Itt csak a kertészeti művelés többszörös hozamával lehet megsokszorozni azokat az életlehetőségeket, amiket ezek a felaprózódott törpebirtokok ennek a sokgyermekes és elszegényedett magyarságnak jelentenek.

De ahhoz, hogy ebben az országrészben Kert-Magyarország egy darabja megvalósuljon: a nép gazdasági kultúrájának teljes átformálása kell, hogy előbb megtörténjék. Ezért kell ehhez a tanítás és tanulás kisugárzó pontja, a Népfőiskola.

* * *

A nép maga is, hitéleti és közületi vezetői azonnal megértették a gondolat nagyságát és jelentőségét, amint a KALOT kiküldötte, a Népfőiskola mostani igazgatója, (*Papp Béla* tanító, később a Demokrata Néppárt országgyűlési képviselője), közöttük megjelent. Azonnal megalakult a Népfőiskola alapítását előkészítő bizottság. Ez óriási lelkesedéssel és energiával, nem utolsó sorban gondoskodó szeretettel és szakszerűséggel állt a Népfőiskola ügye mellé.

Mindenekelőtt házra, épületre volt szükség. Ennek megszerzése úgy történt, hogy Hajdudorog községnek a hősök emlékművére össze volt gyűjtve 25 ezer pengő. Ezért a 25 ezer pengőért vették meg a Népfőiskola számára a házat, azzal a kötelezettséggel, hogy azon, mint a Hősök Emlékművén, márványtábla hirdeti majd a hazáért elesettek névsorát.

Így a jövendő az itteni magyarság elesett hőseinek véréből sarjad elő a következő nemzedék számára.

* * *

A község megértése szakadatlanul ott állt a Népfőiskola alapjainak további megteremtése mögött. Az egyházközség 10 hold földet adott a Népfőiskola számára. A politikai község szintén tizet.

Más forrásból szereztek újabb huszonnégyet.

Azt lehet mondani, hogy a Népfőiskola felszerelése történt a legegyszerűbb módon. Az anyagi szükséglet előteremtésére egyházi gyűjtést engedélyezett a hajdudorogi görögkatolikus egyházmegye püspöke, Dudás Miklós, a főiskola egyik legnagyobb megértője, támasza és atyja. A gyűjtés 13 ezer pengőt eredményezett. Ebből vették meg a bútorokat, a szükséges felszerelést, konyhaedényeket, ágynemüket és hasonlókat. Ezt az összeget a törpebirtokosok és zsellérek adták össze pengőnként és fillérenként olyan hű áldozatkészséggel és szeretettel, mint amilyennel a maga két fillérjét adta az a szegény asszony, akiről Krisztus Urunk beszélt az Evangéliumban.

De még ezután is szükség volt a pénzre. A birtok felszerelésére. Nem volt más mód, minthogy a Népfőiskola vezetője összehívta a gazdákat és elmondotta, hogy pénzre van szükség és ezt ha másként nem, kölcsönnel kell előteremteni. A pénzt váltóra kellett felvenni — az érte való jótállást a gazdák egyetlen nap alatt túljegyezték. Ekkora volt magának a népnek bizalma abban, hogy ezért nekik is kockáztatniok kell és áldozatot hozniok.

* * *

De még szebb mindennél az, hogy egy napon öreg földmíves ember állít be a Népfőiskola igazgatójához, a zsebkendőjéből kiold és az asztalra leszámol négy pengőt.

— Ezt én maguknak hoztam.

— Azután mit csináljunk vele kedves bátyám? — kérdi az igazgató.

— Ha már én nem érhettem meg, hogy tudást szerezzek magamnak ebben a szép iskolában, legalább az unokám érje meg. Én nem tudok többet adni, mint azt, hogy elhoztam ide a tegnapi napszámomat — mondta az idős napszámos ember és könny gördült a szeméből.

* * *

A hajdudorogi Népfőiskola nemcsak a Kert-Magyarország egyik kisugárzó pontja, a Kert-Magyarországért nemcsak tanítással, konzervüzem felállításával, szövetkezet alapításával dolgozik, hanem egyúttal a maga nemzeti kultúrájában annyira hű görögkatolikus magyarságnak egyik támaszpontja is éppen magyarságában. S nemcsak a középponti tömböt tartja össze, hanem annak szórványait is. Megtörténik, hogy az országnak egészen távoli tájairól kukkannak be és jelentkeznek fiatal görögkatolikus magyarok. Ez is egyik sajátossága és hivatása. Gazdasági felemelkedés és kultúra, nemzeti és hitéleti öntudat, így fonódik össze szerves egységben a hajdudorogi Népfőiskola körül.

Igy mutatja be a hajdudorogi Népfőiskolát Ijjas Antal.

KOVACS K. ZOLTAN

AZ EMSZO-MOZGALOM ÉS ELŐZMÉNYEI

« ... az ipari munkáról még Cicero is azt állította, hogy... 'piszkos foglalkozás, a műhelyhez semmi nemes vonás sem fűződik'. Ezzel szemben Jézus Krisztus, nevelőatyjának foglalkozását követve, maga is ácsmunkás... »

(Moór Gyula: *Tegnap és holnap között*)

Azok az őszi esték 1935-ben, amikor egy pest-józsefvárosi plébánia nagytermében XI. Pius *Quadragesimo Anno*járól folyt az előadássorozat, szokványosaknak igérkeztek a dikciótól terhes gyülekezések sorában. Egy évvel előbb az indulófélben lévő magyar Actio Catholica már rendezett ott az új szociális enciklikáról vitaesteket. Most azok folytatására került sor, tekintettel — mint mondani szoktuk — a téma iránt megnyilvánult élénk érdeklődésre. Hogy mindez nem maradt pusztába kiáltott szó, arról néhány résztvevő gondoskodott, akinek a zsebében valamiféle katolikus munkásegylet alapszabály-tervezete lapult. Ez már a sivár valóságnak az elhangzott reform-eszmékkel való egybevetéséből származott, miután Budapest néhány kerületében spontán összehoztak tömörülni kész munkás-csoportosulásokat is.

Kik voltak ezek az emberek? Nevükre, személyükre azért érdemes emlékeztetni, mert *Giesswein* és *Prohászka* irányelveinek aránylag kevésszámu követői közé tartoztak. Hitvallásuk miatt a « keresztény nemzeti » porond szélére szorultak, vagy attól, kiábrándultan és bizalmatlanul, távol maradtak. Utóbbiak a keresztény-pártban, keresztényszociális (vagy szociáldemokrata) szervezetekben gyűjtött élményeik folytán vonultak félre. Előbbiek között viszont nem egy jutott társadalmi ranghoz, amelyre támászkodva igyekezett érvényt szerezni megannyi elsikkadt szociális eszmének. Hányan sejtették vajon a gyülekezetből, hogy az 50 évvel azelőtti esték egyikén mekkora lavinát indítanak el?

A rendezők és előadók, kezdeményezők és felszólalók neveit csak nagyjából tudtam meg *Bihari* Ferenc, ny. gimnáziumi igazgatótól, félévvel később, amikor ő már az EMSZO « központi vezetője » volt. (Az ún húszévesek — akikhez akkor tartoztam — bizalmatlansága a csalódott öregebbekén is túltett. Ezért nem érdeklődtek protokolláris-

nak tűnő rendezmények iránt sem). *Mészáros* János prelátus, Budapest érseki helytartója, *Mihalovics* Zsigmond, herminamezei plébános, az Actio Catholica (AC) országos igazgatója és *Zibolen* Endre, a Mintagimnázium igazgatója, régi kereszténytársadalmi « harcos », kezdeményezték ezeket az előadásokat a Krisztus Királyról nevezett egyházközség kultúrhelyiségében, amely központi fekvése miatt egyike volt az általában terméketlen ankétozásnak. De most a pódium és a hallgatóság berkeiben valamilyen konkrét vállalkozás igénye feszült.

A régi kereszténytársadalmi vezetők közül *Dvihally* Géza, a szövetség lapjának, a « Jövőnk »-nek főszerkesztője, *Dvorcsák* Antal jogtanácsos, *Rohály* János, a vasmunkás-szakegyesület főtitkára és *Tóbler* János képviselő, országos elnök az 1891-ben megjelent *Rerum Novarum* (RN) enciklika tételeit fejtegették, amelyek túlnyomó része még megvalósításra vár. *Dzsida* Elemér ügyvéd, publicista és *Mihelics* Vid szociológus mellett *Közi Horváth* József, az újdonsült országgyűlési képviselő, a keresztény közéleti megújulás jelképpé nőtt alakja részletezték a *Quadragesima Anno* (QA) hosszútávra szóló célkitűzéseit. Hogy pontosan kiknek a zsebében lapultak egy új szervezkedés papírjai, ma nehéz lenne már megállapítani. Feltehetőleg azokéban, akik a főváros más-más részében — vagy tíz helyen — maguk köré gyűjtötték munkástársaikat, hogy a hallottakat velük megvitassák. (Az előadás-sorozatok rendezői szerencsére munkásokat is elég szép számban meghívtak). Emlékezetem szerint *Horváth* János asztalos, *Illyés* L. Ágoston elektroműszerész, *Markos* János szállítómunkás és *Stieglmayer* László könyvkötő jártak elől az új keresztény (katolikus) munkástömörülés szorgalmazásában. Megbeszéléseikbe persze szívesen bevontak « munkásérzelmű » értelmiségit is: így került az első vonalba a már említett *Bihari* Ferenc tanár, volt nagykállói gimnáziumigazgató, aki nyugdíjas korában Budapestre költözött.

Ha fel akarom idézni, mik voltak kezdetben a tömörülni akarók és pártfogóik inditékai, Kazinczy nyomán azt válaszolhatom: terjeszteni a szent tüzet... Egyrészt, minél szélesebb körben megismertetni a katolikus szociális tanítást, — másrészt, minél több munkást felkészíteni a QA-ban vázolt feladatra, hogy ti. saját osztályukat maguk vezessék. Az úttörők kedvező visszhangra találtak, különösen *Mészáros* János lelkes helyeslése volt döntő. Határozatba ment a katolikus munkásegyletek megalakítása. Milyen formában és elnevezéssel? Mit tartalmazzanak az alpszabályok? Ezekre a kérdésekre csakhamar kidolgozták azután a választ: nem kell új alapszabály mert az új egyesülés az *egyház-*

községi önkormányzat törvényes keretei között szabadon működhet. (Akkoriban Gömbös miniszterelnök diktátori hajlamaitól tartva úgy véltek, az egyházi autonómiát jobban respektálná, mint bármely egysület létezését). Az egyházközségi keret azzal az előnnyel is járt, hogy a helyi csoportok összejövetel céljára igénybe vehetik a kulturház helyiségeit. Államilag engedélyezett alapszabály helyett tehát egyházilag jóváhagyott ügyrend lett az irányadó. Eszerint egy-egy helyi szervezet tisztikara munkásokból áll, amelyet a tagok demokratikus módon választanak. Az egyházközség vezetőihez szükséges kapcsolatot egy részükről delegált ún. tanácsadó tartja fenn. Mind a helyi csoportok, mind azok összessége az « Egyházközségi Munkásszakosztály(ok) » nevet viseli. Ebből származott később az « EMSZO », mint rövidítés és közkeletű fogalom. Ami akkor, 1935-ben még hátra volt: a kereteket összeácsolni, egyre bővíteni és duzzadó élettel kitölteni.

Volt-e rá annyi *esély*, mint amennyit a *szükség* követelt?

Egy ország — két társadalom

A huszas évek végén kitört gazdasági világválság Magyarországon is súlyos következményekkel járt. Közülük a legnyomasztóbb a nagymérvű munkanélküliség és a nyomában járó inség, lévén az állami munkanélküli-segély csak a nyomorgók vágyálma. « A főváros 244.251 családjából 68.482 családot tart nyilván a szegénykataszter. Minden negyedik ember — talaját vesztett. Legurultak a munkanélküliség lejtőjén és lakásvesztetten, fűtés, ruha, cipő és kenyér nélkül várják a pillanatnyi segélyt » — közli 1932-ben egy Karitász-jelentés. Lassankint ugyan lábadozni kezdett a gazdasági élet, főként a 30-as évek közepétől, a proletársors azonban kísérte azokat is, akik dolgozhattak vagy ismét munkát találtak.

József Attila komor versében a valóság tükröződött: « A munkásnak nem több a bére, — mint amit maga kicsikart, — levesre telik és kenyérre — s fröccsre, hogy csináljon ricsajt. — Az ország nem kérdi, mivégre — engedik meggyűlni a bajt — s mérte nem a munkás védelmére — gyámolítják a gyáripart. » (*Hazám*). « Az ország » persze a hivatalosak, a birtokon bévüliek, a kiváltságosak és az élősdiek, akik a gályán ülnek, de elnéznek a « víznek árja » felett. A nagynevű *Weis István* azt állapította meg, hogy nemcsak a felső-, de az ún. középosztály is magára hagyta a munkásokat, elkülönült tőlük. A gyári munkás életszínvonala — bár jóval felülmúlja a falusi szegényemberét —

messze van attól, hogy oka legyen a megelégedésre — fejtette ki ugyanő « Hazánk társadalomrajzá »-ban.

Korabeli tapasztalataim a városi munkásság kétszeresen sújtott állapotáról győztek meg. A gazdasági kizsákmányolás társadalmi lenézéssel párosult. Utóbbit még a hozzájuk hasonló jövedelmű kisiparosok és kistisztviselők is éreztették velük. Az « úri-nemúri » külsőleges fikciói tehát falún és városon egyforma árnyaltsággal hatottak. *Oláh, Milotay* és számtalan « népi író » feltárásait olvasva mindig hiányoltam az ipari munkások életének irodalmi feldolgozását. Máig úgy vélem, hogy a terep bonyolultsága (gyár- és kőrengeteg, tömeglakás és hangyaboly-élet, színhelyek sokasága) mellett a technikai elem hidege és a könyvkiadók félszegsége miatt nyúltak oly kevesen e témához.

Kereszténység, humanizmus, önkritika

Egy diákkori élményemet idézte fel Péteri János Csávossy-életrajza (New York, 1980), amely a magyar katolicizmus és a szociális kérdés akkori viszonyára jellemző. *Kerkai* Jenő, a KALOT későbbi alapítója, aki éppen felügyelőtanár volt Kalocsán, a *L'Osservatore Romano* « A spanyolfal » című cikkének hatására 1931-ben röpiratot fogalmazott, amely keményen ostorozta azokat a kereszténeket, akik képmutatóan az evangélium szavai mögé bújva kizsákmányolják a szegényeket. *Horváth* Győző segédpüspök, mint cenzor nem járult azonban hozzá a megjelenéshez. Amikor Kerkai felettese, *Csávossy* páter ennek oka iránt érdeklődött, látta, hogy a püspök nem sokat ért a szociális kérdésekhez, pedig a papi és iskolaváros « Társadalom- és Természettudományi Kör »-ének is elnöke volt. (Az ott élő nagyszámú kubikos a kisváros peremén, Eperföldön lakott, ahol az öreg *Tóth* prépost gondozta háborgó lelküket).

Csávossyt az eszmecsere végén az említett körbe hívta meg előadni a gondolkodóba esett püspök. Erre hamarosan sor került és bombaként hatott, majd Budapesten « Túlvilági hit és gyakorlati élet » címmel nyomtatásban is megjelent. A cikk rámutatott arra, hogy a hit következetes gyakorlásával együtt kell járjon a társadalmi igazságosság alkalmazása, s a szegények kizsákmányolása éppen olyan égbekiáltó bűn, mint az ártatlanok meggyilkolása. Az írás országos feltűnést keltett és elindítója lett Csávossy éveken átnyúló szociális ébresztőmunkájának. Az « állóvizek » hullámzani kezdtek, az ország akkori hercegprímása végül azt üzente neki: ne bántsa a nagyokat. A páter, Giesswein és Prohászka jó utóda, fokozatosan viszavonult...

Nem volt-e igaza az egyikori *Szekfű* Gyulának, aki a jelenkort elemezve azt állapította meg, hogy Prohászka Ottokár se példájával, se humanista eszméivel nem csinált iskolát? « Az agrárlakosság és ipari munkásság érdekében folytatott izgatásai szinte teljesen hatás nélkült maradtak, ... benyelte azokat a neobarokk hangfogója » — írta a jeles történész. Ami sikerült neki — tette hozzá —, széles tömegeket újra bevonni a kegyelmi életbe. (Erre épített volna Csávossy, 4 évvel Prohászka és 8 évvel Giesswein halála után). Sajnos a kegyelem állapotát fürkésző « lelkitükrök » szerzőinek se volt szemük a keresztény humanitás elemeit észrevenni.

Éledés az állóvizek partján

A 20-as és 30-as évek fordulóján dühöngő gazdasági válság nyomában, mint láttuk, nagy szociális feszültségek keletkeztek. Ezek az idők olyan átfogó közéleti és társadalmi szervezetet kivántak volna, amelynek élén hozzáértő, felelősségteljes vezetők állnak. De éppen ekkor ért mélypontjához az 1908-ban alakult *Katolikus Népszövetség,* amely valaha közel félmillió tagot mozgósított a gazdasági, kulturális és szociális önsegélyre.

> Amit *Nyisztor* Zoltán 1962-ben megjelent összefoglalójában írt róla, alighanem az egész frontra érvényes volt: « Sajnos, a harmincas évektől kezdve a Katolikus Népszövetség hanyatlani kezdett. Ez összefüggésben állt egyrészt a Keresztény Párt elöregedésével és eltehetetlenülésével, másrészt az agonizáló vezetőség makacs és gyilkos ragaszkodásával a hatalomhoz. Mire a mentési kisérletekre sor kerülhetett, már késő volt! »

Hasonlókép jellemző volt az *Actio Catholica* megszületésének története. Az intézmény világméretű szervezését XI. Pius hirdette meg az 1922-ben kiadott *Ubi arcano* enciklikában. Hazánkban csak 1934-ben határozott erről a püspöki konferencia, működési szabályzata pedig csak további két év múltán nyert jóváhagyást. A korszerű lépés 12 vagy 14 esztendőn át váratott magára, mert egy idejét múlt csúcsszerv, az *OKSz* (Orsz. Kath. Szövetség) kiérdemesült vezetőinek érzékenységét nem óhajtották bántani.

A hatalmas állóvíz-rendszer általában bénítólag hat, — sokakra azonban serkentőleg. Főként a Prohászka révén felszított és a jezsuita *Bangha* Béla köre által tovább fejlesztett hitélet és vallási öntudat szervezési területein. A harmincas évek elején fiatal írók már a szociális katolicizmus zászlaját is kibontják. *Balla* Borisz nagy cikkben méltatja Csávossy páter kiállását, aztán társaival, *Aradi* Zsolttal

és *Possonyi* Lászlóval közösen elindítják a *Korunk Szava* című folyóiratot, majd az *Új Kor*-t. A köréjük gyülekezők nemsokára megalakítják az ún. *Prohászka Munkaközösségeket*, Esztergomban. Előkészítő gyűlésén *Szabó* Zoltán, a « Tardi helyzet » írója az egyik szóvivő. A pesti formális nagy alakuló-gyűlésen *Brandenstein* Béla és *Közi Horváth* József társelnökök mellett a « legifjabbak » nevében én szólalok fel. A szlovenskói « neokatolikus » fiataloknál fordított a sorrend. A kassai *Pfeiffer Miklós* által életrehívott Prohászka-Körök határozzák el, *Új Élet* címmel, egy folyóirat kiadását, amelynek első szerkesztője a korán elhúnyt *Rády* Elemér. Utóbb Budapesten létrejön majd egy « Prohászka-Társaság » is, amelynek a vezetője *Tamás* József tanár és közíró.

Ezek a kezdeményezések szembeállnak már a « két társadalom » és az « úri-nemúri » képletével, s más társaikkal egybehangzóan vallják, hogy egyetlen történelmi osztály van: az ország népének egésze.

Valamit tenni

Ami elhangzik, nem régi frázis. Az Egyetemi Mária-Kongregáció ankétján például ifjú akadémikus-jelöltek fejtik ki, egy-egy értelmiségi foglalkozásra bontva: mit hiányol és mit vár tőlük a nép? Az « öregek », — még nem mumkások és parasztok —, progresszív szakemberek, professzorok, csupán hozzászólnak. Közülük *Bochkor* Ádám, *Huzella* Tivadar, *Kotsis* Endre, *Magyary* Zoltán (?) és *Teleki* Pál nevére emlékszem. Ami elhangzik, nemcsak nem frázis, de bírálat, számvetés, gyökeres reformjavaslat. Légyen az a Bartha Miklós- vagy Nemzetpolitikai Társaság, a Fiatal Magyarság vagy Széchenyi Szövetség, prohászkások, szegedi Szolidarista-Klub, vagy protestáns falúkutatók és szemináriumaik Pesten, Sárospatakon: a mélyreható társadalmi átalakulás nem kevésbé szívügyük, mint feloszlatott társuké, a Wesselényi Reformklubé volt. (Annál visszatetszőbb, hogy némely krónikás utólag a saját köreinek igyekszik kisajátítani az egész szellemi irányulást, másokat — páratlan gyakorlati teljesítményeiket is — mellőzve).

A szegény, lenézett népért aggódók mezőnyében azonban túltengett a retorika, irodalom és a meddő vitázás. Ha szóból lehetne, tornyot építene — tartja a régi mondás, s ezekből akkor se volt kevesebb, amikor *valamit végre tenni* kellett volna. Szinte rákfenét látott ebben *Szabó Dezső* is, aki a közelébe került fiatal írókat kevésbé szerette, mint a cselekvésre vállalkozó jellemeket. « Tudom — vallotta emlékezéseiben *Padányi-Gulyás* Béla —, milyen

értékkülönbséget tulajdonított ő a Szónak és a Tettnek. » (Ami természetesen nem zárja ki, hogy szó és írás is — ha szép vagy szükséges — cselekvésnek számítson). A féltett és felmutatott szegénynép azonban segítségre, megoldásra várt, meg olyanokra, akik testi-lelki elhagyatottságában vele megosztják életüket. Ilyenek mindig akadtak, osztozniok is kellett az egyszerű emberekkel az úri gőg viselésében, de akkor ifjan úgy láttam: elég volt a belvárosi eszmecserékből, gyerünk a « mélybe »!

Kiserdő

Szerencsére nem kellett útat vágni a rengetegbe. Néhány barátom tevékeny tagja volt a jezsuita *Tornyos* páter által 1930/31-ben megkezdett *Egyetemi Setlement* mozgalomnak, amely Budapest mintegy 200 ezer barakk- és viskólakójának egyik telepén, a Kiserdőben végzett sokágú szociális munkát. Velük való kapcsolatom mindjárt az érettségi után realizálódott, miután vállalkozásukról már gimnázistakoromban értesültem. Mit írt róla *Elekes* Boldizsár 1932-ben, a főváros nyomoráról és hitéről megjelent könyvében.

« A neve meleg, kedves és poétikus, — az ember szinte hallja a fák susogását... A fáradt, kimerült ember pedig mint pihenést, enyhülést adó hely felé tekint vágyódó szívvel.

Valóban erdő! ... Csak a fák helyett viskók, ólak, putrik és kalyibák: szörnyű emberi lakhelyek nőttek ki a földből. A fák susogása helyett didergő, éhező emberek sóhaja és kétségbeesett zokogása szolgáltatja a 'természet muzsikáját'. A színpompa is megvan, csak kissé szokatlan formában, mert a tarka-barka. kisebb-nagyobb hajléktömeg a maga tökéletes rendezetlenségében elüt a természet munkájától. Csak egy 'kis' különbség van egy kis-erdő és a Kiserdő között, de ez éppen elegendő ahhoz, hogy az ember itt ne nyugalmat, hasem marcangoló vádat találjon az 'ember', a társadalom ellen, amely kiközösített ennyi rengeteg embert. Munkanélküliek. Valamikor hasznothajtó gépek voltak. Ma szomorú, kétségbeesett és mindenre elszánt roncsok.

Azt mondják a környékiek, hogy még 1925-ben alig néhány viskó húzódott itt meg szerényen a Szent László kórház árnyékában, ma pedig több mint 800 bódélakásban 5.000 ember él. Új típusú város ez, új tipusú házakkal, kertecskékkel, sövény és léckerítéssel, rettenetes sok kutyával és piszkos sikátorokkal, utcákkal...

A Kiserdő ma fogalom. A nyomor meghatározása. És mi most arról a nyomorról beszéljünk, amely minden emberi fantáziát meghalad? Arról a hideg, ajtónélküli bódélakásról, föld alá vájt putriról és veremről, amelyben az egész butorzat egy hanyattvágódott ócska vaskályha, földrehintett szalma az ágy, lopott gyékény rajta a takaró? — vagy beszéljünk például az egyik kunyhóla-

kóról..., aki most szent Karácsony estéjén 3 darab sült krumplit vacsorázott, Karácsony első napján pedig egy darab sült krumplit ebédelt? Karácsony másodnapján az egyik 'szomszéd' család hívta meg vendégségbe. Ajándékcsomagot kaptak, s a szerencsétlen nő másfél hónap óta először a szegény-vendégségben evett rendes meleg ételt. El sem lehetne sorolni a tragédiák tömkelegét... Másról beszélek inkább. Egy új hajlékról, amely a maga egyszerűségében, szegénységében nem különbözik a többitől... »

Továbbiakban arról számol be a könyv, hogy teremnyi nagyságú házat építettek maguk a teleplakók, amely melegedő, de egyben kultúrház és kápolna is, ahol az első misét az építési anyagot összekolduló Tornyos páter tartotta. Esténkint a telep ifjúsága szokott itt egy silányfényű petróleumlámpa mellett szórakozni. « Hogy mivel? — olvasom tovább. Két dolgot nagyon szeretnek: az egyik a sport, a másik pedig bármely választott probléma felett való vitatkozás. Sportolni nagyon szeretnének. Ahhoz felszerelés kell, de nincs reá egy vasuk sem. Most készülnek az első műkedvelői előadásra s ennek jövedelméből szereznek majd futballt, cipőt, dresszt, stb... Marx, Engels, ezeken rég túl vannak. Hegel, Spinoza, Kant és Bölsche már inkább témák. Újabb filozófusokat is megvitatnak. Az einsteini relativitás-elméletet... Amit egyik tud, közli a másikkal, a többivel, s ha közéjük megyünk, nem lehet linkelni.

...A páter is járatos a Kiserdő utcáin. Nem bántják..., becsülik... — Maga miért köszön a páternek? — szóltam az egyik zsákkötényes családfőhöz. Igy hangzott az őszinte felelet:

— Uram, ez egy rendes, becsületes ember... Barátságos mindenikünkhöz. A multkor is kért bennünket, hogy ne gyűlöljük őt és ne féljünk tőle, amiért csuhában jött közénk, mert ő is épp olyan proletár, mint mi vagyunk. Nem szégyel velünk kezet fogni. És nem fintorgatja az orrát, ha belép hozzánk. Ahányszor csak jön, mindig leül mellénk és beszélgetünk. Nem beszél arról, hogy térjünk meg, hanem családi bajainkról panaszkodunk neki s egyet-mást mindig elintéz... és mi nagyon megszerettük őt... »

Tornyos Gyula személyes példája nélkül soha nem vállalkoztak volna egyetemisták és ifjú diplomások, hogy rendszeresen látogassák az embereket, esténkint kijárjanak a fiatalokkal vitázni, színjátszó próbákat vezessenek, sport-életükben résztvegyenek, vasárnaponkint nyilvános kultúrdélutánokat rendezzenek és — mindenek előtt — a telepiek sorsával törődjenek. Munkaalkalmak szerzése, szaktudás fejlesztése, gyors vagy rendszeres segítés... Utóbbi akciók lelke *Gamerra* nővér volt, aki a Jézus-Szive-Népleányoktól jött, nevére emlékeztetni kell! Bizony a tudományos gonddal készült szociográfiai kérdőíveket háttérbe szorította a jussát igénylő élet.

Később *Kiserdő* címmel 4 oldalas kis közlönyt is kiadtunk, amely a telepen történt vagy esedékes közérdekű témákról havonta tudósított. 1934-től « tanulmányi kirán-

dulásokat » szerveztünk érdeklődő egyetemi társaink részére, akik kisebb csoportokba verődve ismerkedtek a helyzettel, majd a szokásos kultúrdélutánon is résztvettek. (Utóbb, az Emericana soraiból való kizáratásom bűnlajstromán szerepeltek ezek a szemnyitogató vállalkozások). De tovább: a Settlementmozgalom tagjainak egymásközti tevékenységéhez belső *társadalom-gazdasági szeminárium* is tartozott, amely kritikailag elemezte a RN és a QA minden részletét. Azonkívül a szociális valóság hazai és nemzetközi fejleményeit igyekeztünk szemmel tartani. Így értesültünk hamar a KALOT kezdeteiről, amikor 1935/36 fordulóján a *Varga páter* által életre hívott Szolidarista-Klub tagjaival Szegeden találkozót rendeztünk. Az EMSZO születéséről és annak körülményeiről néhány hónappal később értesültünk csupán.

Öregek és fiatalok szövetsége

1936 tavaszán, az Actio Catholica központjában megfordulva hallottam először az EMSZO megalakulásáról. Mihalovics és Közi Horváth azt is szóváteteték, milyen nagy szükség lenne értelmiségiek bekapcsolódására. A Tornyos által hangsúlyozott « Munkás-Krisztus » szemlélet maroknyi, de kipróbált gárdájától különösen számítottak segítségre. Néhány nappal később felkerestem Bihari Ferencet, aki — mint említettem — az EMSZO központi vezetője lett. Szívesen fogadott, elmondta, hogy Angyalföld, Ferencváros, Herminamező, Lágymányos, Terézváros, Újlak, Viziváros, stb. körzetében 10-12 csoport működik már és sok kerületben mutatkozik további érdeklődés. Az egyesületi élet azonban kezdetleges. Irányítást, támogatást kellene nyújtani, a vezetők és tagok képzését megszervezni, új csoportok alakítását tető alá hozni. Ebből a találkozásból, mintegy villámütésre kapcsolat és együtműködés született: a Settlement köréből jónéhány egyetemista és ifjúmunkás kapcsolódott be az EMSZO fejlesztésébe.

A mi célkitűzésünk persze túlment a tájékoztató-munkán vagy a munkáskultúra és önképzés művelésén. Alapkövetelménynek tekintettük ugyan mi is, hogy *a munkásosztály méltó reprezentánsai révén felnőjön* egy demokratikus közhatalomban való részvétel feladataira, de az oda vezető út nehézségeiről se feledkeztünk meg. *Felocsúdni — Összefogni — Felrázni*: akkor még megfogalmazatlanul ez volt gyakorlati irányulásunk tartalma. Ocsúdjon fel a reményét vesztett szegénynép, együtt a vele érző « úriemberekkel ». Fogjon össze, tömörüljön, mutasson erőt. Rázza fel a lanyha és önös intézményeket, pártokat, szervezeteket

Hogy mindez valláserkölcsi alap nélkül nem sikerülhet, magától értetődőnek tartottuk.

A dinamika, amit ifjúkorunk diktált, nemcsak Biharit, hanem Zibolent és Mészáros prelátust se zavarta. Az öregek és fiatalok együttműködése kedvezően alakult. Az év őszén a pesti Irányi-utca egyik hátsó udvarában központi helyiséghez is jutottunk, amelynek egyetlen közepesnagyságú teréből és kicsiny irodájából nem jelentéktelen vállalkozások indultak el. Első hivatásos központi titkárnak engem választottak. A későbbi munkatársak is a Settlement tagjai közül kerültek ki, majd azután a munkás-tagok sorából. Munkaidőnk átlag napi 12 órás elfoglaltságot jelentett, munkabérünk kb. egy betanított gyárimunkás színvonalán állt, a szombat-vasárnapi igénybevétel nagyon sokszor túltett bármely hétköznapunkon. Ám kit érdekeltek ilyen részletek? A « huszonéves eszmeharcosok » egyikét se, kivált ha az Ács Fiával szövetségben érezte magát.

Munkás céloktól a « Magyar Cél »-ig

A központi vezető parlamentje a már megalakult helyicsoportok elnökeinek értekezlete volt. Itt tárgyalták és szavazták meg az egyletek közös dolgait. A központi helyiségben azonban csakhamar más összejövetelekre is sor került. Az ún. agitátor-tanfolyamon (hetenkint kétszer) nemcsak a megalakult, hanem az alakulófélben lévő csoportok tagjai is résztvehettek annyian, ahány férőhely volt. Ez a tanfolyam állandóan ismétlődött, lelke kezdettől fogva a jezsuita *Varga László*, akinek a hallgatósága sosem akart elfogyni. Később a helyi csoportok egyes tisztségviselői jöttek speciális képzésre: a kultúr- és a szociális titkárok. Feladatukat elárulta tisztségük elnevezése. Különösen az utóbbinak volt nehéz dolga, mert a tagok érdekvédelmének ügyes-bajos dolgainak elintézése hárult reá, de neki kellett a közös, megtakarítást jelentő beszerzési akciókat is szervezni (ruházat, tüzelő, stb.). Ezen a problémán segített aztán a Hivatásszervezet megalakulása, de csak 2-3 évvel később.

Az EMSZO-központ úgyszólván azonnal, működése első heteiben létrehozta a mozgalom sajtóját. Kezdetben havonta jelent meg *Katolikus munkás* címmel, amely rövidesen *Új szociális rend*-re változtatta nevét. Utóbb hetilappá alakult, s az *Új rend* címnél kötött ki. A Központ feladatai közé tartozott időnkint előadókat vagy írásos anyagokat küldeni a helyi gyűlésekre. Különös újdonságnak számított a munkás-lelkigyakorlatok (hétvégi rekollekciók) rendezése az EMSZO-ban roppant tevékeny *budai ferencesek*

kultúrházában. Ez a munka akkor ért végét, amikor a ház lebontásra került. 1937-ben a távozó Bihari Ferenc helyett *Freesz József* rókusi lelkész lett az új központi vezető, majd sajtófőnöknek *Eglis István*, volt csillaghegyi káplánt hívták meg. Az öregek és fiatalok szövetségében mindinkább a fiatalok felé tolódott a súlypont: így hozta a fejlődés üteme.

Hetenkint tartottak összejövetelt a helyi csoportok. Folyó ügyek mindenkor szerepeltek, de havonta egy gyűlést egészen azokra szántak. Hasonlókép havonkint a tagok érdeklődő családtagjait kifejezetten meghívták az összejövetelre. A gyűlések előadói szociális, gazdasági, történelmi vagy irodalmi-művészeti témákkal foglalkoztak és hallgatóikkal utólag megvitatták azokat. A közösségi életből matinék, műkedvelő-előadások, táncesték és a sportok se hiányoztak. Egy-egy csoport létszáma 50 és 200 között váltakozott, az időnkint rendezett körzeti nagygyűlésre a tagok számának sokszorosát mozgósították. Mennyi arc és név merül fel bennem ma is, évtizedek múltán: azoké a nagyszerű *névteleneké*, akik a mozgalom sorsát vállukra vették, s akik közül az 1938-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus éjjeli férfi-szentségimádásán *kerek ezer munkás szolgáltatta* a fáklyák keresztbe fonódó fényeit. Igy tisztelgett az EMSZO az Ács Fiának...

Közben a megalakult helyi csoportok száma 50-re emelkedett, munkásmozgalmunk pedig észrevétlenül a *katolikus progresszió* és reformtörekvés erőteljes jelképévé. Az első közös nagygyűlést 1938. május 15.-re hirdettük meg és a plakátunkra egyszerűen azt írtuk: « 25.000 munkás kiállása a Tattersalban ». Harmincezren jöttek el Budapest akkori legnagyobb csarnokába, ahol *Magyar Cél* címmel átfogó társadalmi és nemzeti programmot ismertetett az egyik szónok, Varga páter. A rövid pontokba foglalt programot viharos lelkesedéssel fogadták, tartalmának túlnyomó része minden jóérzésű, hazájáért aggodó ember szívéből szólt. Magában foglalta az EMSZO *Mit akarunk?* 10 pontjának elvi tartalmát, de tágította és konkretizálta azt, amit Biharival, Zibolennel 1936-ban közösen fogalmaztunk.

A máig megvalósulatlan program

Melyek voltak a *Magyar Cél* főbb pontjai, vagyis azok, amelyek a nemzeti lét biztosítására, az állam és társadalom népi szellemű megújítására irányultak? Az egykorú kommentárokból betű szerint idézhetők, ha a 4 oldalas kiáltvány vagy az azt kifejtő kb. 100 oldalas könyv már nem lenne kéznél.

« A rangsor élén a legfontosabb, az örök magyar cél áll: *a független Magyarország.* A magyarságnak, mint az európai műveltség védőpajzsának és az emberiség egyik legértékesebb népcsaládjának joga van a feltétlen szabadsághoz, s aki ezt fenyegeti vagy meggondolatlanul kockáztatja, elsőszámú ellenségünk. Csak az a nemzet tudja minden tagjának a lehető legteljesebb jólétet biztosítani, amely szabadon és függetlenül él. » (A fogalmazás érdekessége, hogy az ellenség fogalmát egyértelműen a hódítókra, megszállókra alkalmazza; nem azt mondja « ellenségei vagyunk », hanem az *önvédelem* alapjára helyezkedik. Ezt a magatartást azután a gyakorlatban mindkét totalitárius rendszer megbizottai « ellenséges »-nek kiáltották ki).

A második követelmény: az *erős állam.* « Mivel a függetlenség egyetlen biztosítéka és őre a magyar állam, azt akarjuk, hogy ez az állam, mint a nemzet legfőbb hatalmi szervezete, minden tekintetben, gazdasági, szellemi és honvédelmi szempontból egyaránt erős legyen. Istenen és magunkon kívül *másra nem támaszkodhatunk.* »

Ehhez olyan *államreformra* van szükség, amelyet « nem idegenből másolunk le szolgai módon, hanem a természetjog törvényei szerint és a nemzet mindenkori igényeinek megfelelően hajtunk végre. Mivel a hatalom van a népért és nem fordítva, úgy kell átszervezni a közigazgatást, hogy mindenben gyors és pontos szolgája legyen a közérdeknek. » Ezért csak olyan alkotmány tekinthető jónak, « amely *az állami tekintélyt és az egyén szabadságát egyaránt* biztosítja. »

Az előbbieket építi tovább a *szociális népállam* megvalósítási terve. Akkor járunk el helyesen, « ha nemcsak elismerjük mindenki jogát az élethez, munkához és tulajdonszerzéshez, hanem ennek lehetőségét is megadjuk — egész közgazdaságunkban érvényesíteni fogjuk a szociális igazságosság törvényét. Evégből felépítjük a dolgozók minden osztályát magábafoglaló országos gazdasági önkormányzatot, amely gazdasági életünket a közérdeknek megfelelően fogja irányítani és ellenőrizni. A munka jogainak védelmére az egész országban megszervezzük a munkáskamarákat. Ez az érdekképviseleti szervezet, amely a többi osztályéval teljesen egyenrangú, szabályozza a munkaviszonyt és a bérkérdést... Az egész országot átfogó « önkormányzat feladata lesz megvalósitani elsősorban az igazságos vagyon- és jövedelemelosztást, letörni a piacon uralkodó féktelen uzsorát és gyors ütemben fokozni a többtermelést. »

(Különösen ezt a megoldási tervet részletezi a *Magyar Cél*-ról megjelent könyvben *Mikos Ferenc* gazdasági jogász, aki Varga páterrel együtt a kiáltvány-szöveget is készítette. Máig a QA idevonatkozó javaslatai a leginkább vitatottak; megfogalmazójának, a ma is élő *Nell-Breuning* professzornak a véleménye szerint a történetileg avult és politikailag lejáratott néhány fogalom alkalmazása miatt).

Az *anyaság és a család védelme* megfelelő adó és lakáspolitikát igényel, hozzá bérkiegészítő pénztárakat a gyermeknevelés költségeinek fedezésére. Egyenlő munkáért egyenlő munkabért a dolgozó nőnek. A legfontosabb azonban a *telepítés* gyorsüte-

mű végrehajtása, hogy a társadalom legnagyobb szegénységben sinylődő rétege házhelyet, olcsó kölcsönt és olyan földtulajdont kapjon, amelynek hozadékából emberi módon élhet. « Mivel a nemzet legfőbb támasza és erőforrása a vagyonilag független kisbirtokos gazdaosztály, ezt kell a nagybirtokból gyarapítani és főleg földbérlő szövetkezetek által erősíteni. E tekintetben az egyházi birtokot sem kívánjuk megkülönböztetett elbánásban részesíteni. » (Az egyik sajtó-kommentár akkoriban helyesen mutatott rá, hogy a *földreform*nak nemcsak a kisbirtokos-osztályt kell gyarapítania, hanem a kisbirtokosok számát is. Az bizonyos, hogy a nagybirtok méltányos, bár hosszúlejáratú kártalanítása mellett a *szabad parasztok és szabad szövetkezetek* országa lebegett a program híveinek szeme előtt).

Állami létünk, társadalmunk egészsége szempontjából lényeges: « Nemzeti művelődésünk és történelmi magyarságunk alapjának, a *kereszténységnek védelme* és építőmunkájának támogatása. » (Hányan hitték volna, hogy alig 15 évvel később az egyházi egyesületek, iskolák, kolostorok és sajtóintézmények — néhány látványos kivételtől eltekintve — már a föld színéről is eltűntek?)

Mintegy látomásszerűen végződik a program, amikor a *magyar béke a Kárpátmedencében* koncepcióját felmutatja. « Keressük a Kárpátok medencéjében velünk egy évezreden át együtt élt népekkel a baráti szövetséget, hogy egymást segítve és kiegészítve érdekeink közösségében megteremtsük a békét. »

A programot a KALOT is magáévá tette, s az EMSZO testvérmozgalmává lett. Együttműködésük számos gyümölcse közül kiemelkedett a *Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezet*ének életre hívása, pontosan egy évre rá, 1939 tavaszán. Erről azonban másik tanulmányban szeretnék beszámolni.

Pergőtűzben tovább

1938, István király emlékéve számunkra a porond nyilvánosságát hozta mind a Tattersallban, mind a Hősök-tere fáklyavilágánál. Az ebből adódó nehézségek azonban a sikerrel vállvetve jelentkeztek. Volt immár nemzetpolitikai programunk, de nem voltak politikai fegyvereink. Csoda-e, ha a hivatásos politikusok mezőnyétől távoltartottuk magunkat? Tagjaink, híveink hiába vártak tehát a *Magyar Cél* akcióprogramjára. A Hivatásszervezet küszöbönálló életrehívása fenntartotta a lendületet: 1939 tavaszán újra megtelt a Tattersall csarnoka. Néhány hónappal később kitört a 2. világháború, a küzdés körülményei megnehezültek. Mindezek elenére a helyi csoportok száma egyenletesen nőtt és a 40-es években 150-re emelkedett, összesen 20-30.000 taggal. A szervezet belső életében erősen tért hódí-

tott a sport és a kultúrmunka. Közben a régi központi tanfolyamok se szüneteltek, sőt « Munkásakadémiá »-t is szerveztek, a *Magyar Cél*-ról szóló könyv pedig 200.000 példányban terjedt el.

Egy hajdani EMSZO-tag, *Jákli István*, azt állapította meg nemrég (Új Látóhatár 1985/2.), hogy a helyi csoportok munkáját az illetékes plébános szabta meg, s nem mindegyik értett egyet az EMSZO céljaival. A megállapítás második része fenntartás nélkül elfogadható és ráirányítja a figyelmet arra, hogy két malomkő közt örlődtünk: az egyházhoz kötődés ódiumát viseltük a munkásság joggal bizalmatlan többségével szemben, befelé pedig az egyháziak többségének közönyét erőfeszítéseink iránt. Ehhez járult a marxistákkal és a nyilasokkal fennálló elvi ellentét, amely utóbbiak részéről nem egy zavaró manőverben is kifejezésre jutott. Alighanem ők voltak, akik mindenki másnál komolyabban vették mozgalmunkat, míg csak működésbe nem lépett a marxista-leninista gőzhenger, amely a háború végéig csak lesben állt.

A pergőtüzet kétszeres zárótűz fejezte be. 1944 decemberében a Gestapo lerohanta az EMSZO-központot, minden zúgát átkutatta és az éppen ott tartózkodó *Benkő* István, *Eglis* István, *Szalay* György, *Tömör* Magdolna és *Zsidai* József titkárokat, illetve munkatársakat a dachaui koncentrációs-táborba hurcolta, ahonnan ketten (Szalay és Tömör) soha többé nem tértek vissza. A helyiségeket lelakatolták, lepecsételték, az egész szervezetet magát Szálasi kormánya egyidejűleg feloszlatta. Attól fogva az « egyházi autonómia » védőpajzsa üres fikciónak bizonyult: a szovjet magyarországi szervei megismételték a feloszlató rendelkezést, sőt fasisztának minősítették az EMSZO-t is.

Szovjeték — dachaui áldozatainkra tekintettel — mellőzték a tagok és vezetők nyilt üldözését, egyenként vették azokat kezelésbe. Titkosrendőri kihalgatások, nyilvántartásba vétel és folyamatos megfigyelés jellemzték ezt a kampányt, amelynek főcélja a megfélemlítés, « átnevelés » és a nyílt vagy titkos együttműködésre való kényszerítés volt. Ez összefüggött a kommunista káderek hiányával is, amelyek létszámát minden módon emelniök kellett.

Végső kísérletek, utóélet

Az EMSZO és a KALOT vezetői a német megszállás utolsó hónapjaiban kapcsolatba léptek az illegalitásban működő Magyar Fronttal, hogy a vesztes háborút követő korszakra is megkíséreljék biztosítani a « katolikus szociális népmozgalmak » tevékenységét. A Magyar Front akkori

vezetői örömmel fogadták a jelentkezést, de arra szólították fel Freeszt, Kerkait és a kiséretükben lévő *Kovrig* Bélát, hogy politikai párt formájában vegyenek részt a földalatti koalicióban, mert az csupán pártokkal szövetkezik. Így került sor 1944 őszén a Demokrata Néppárt titkos megalakulására.

Amikor 1945-ben, a fordulat után a Magyar Frontnak Debrecenben kormányra került vezetői nem emlékeztek (?) a Demokrata Néppárt földalatti részvételére, mind a KALOT, mind az EMSZO köréből számosan a Független Kisgazda- és Polgári Párthoz kapcsolódtak. Ennek egyik következménye a pártközpontban munkás-szakosztály létesítése lett, amelyet *Kovács Ferenc,* volt EMSZO-titkár vezetett. Az első országos választás alkalmával *Csurgay István,* volt hivatásszervezeti titkár és *Juhász Ferenc,* volt EMSZO helyi-elnök országgyűlési mandátumhoz is jutottak. A Kisgazdapárt már nem vállalkozhatott munkásérdekek említésére sem, akárcsak a végre szóhoz jutó Demokrata Néppárt, amely országos győzelmét soha ki nem használhatta. A Kommunista Párt hatalmi úton sietve biztosította magának a munkásmozgalmi monopóliumot, majd — rövidesen nyíltan is — az államvezetés korláltlan monopóliumát. Elképzelhető, mekkora esélye lehetett volna a *Mindszenty* hercegprimás által kinevezet *munkáspapok* csoportjának, amelynek élére az EMSZO volt központi vezetőjét, *Freesz* Józsefet állította. Az alkatával és kedélyével *Carl Sonnenschein*-re emlékeztető « örökös káplán » neki se fogott a dolognak, majd 1948-ban (48 évesen) búcsút vett a szép új világtól...

Ez a temetés volt az EMSZO utolsó spontán seregszemléje. Körülbelül ettől a « fordulat évé »-nek nyilvánított időtől fogva még *emlegetni se* tanácsos, hogy valaha is keresztény munkásmozgalom létezett. Volt-e sorainkban, aki a személyes tanúságtételen túl valamit tehetett ez erőszakkal szétvagdalt zászlók szellemében? Aligha — gondoltam, míg az EMSZO egy ádáz kritikusa nyilvánosan és lelkesen meg nem emlékezett a *Svájci Keresztény Magyar Munkavállalók Szövetségének* 25 éve folyó eredményes munkájáról (Új Látóhatár 1984/4.). A cikk kiemeli az elnök, *Böröcz József* rendkívüli teljesítményeit és a Szövetség példamutató működését. Nemsokára megtudtam, hogy 1944/45 előtt Böröcz szintén a mi köreinkből indult. « Én is otthon ehhez a mozgalomhoz tartoztam, amire még most is büszke vagyok » — írta szószerint. Kell-e szebb epilógus egy tűzharcban telt élethez?

VIDA ISTVAN

A MUNKÁSMOZGALOM MÁSIK OLDALA: KERESZTÉNY SZAKSZERVEZETEINK

Helyszíni tudósításnak beillik, ha néhány pillantást vetünk az előttem fekvő könyvecskébe. Lapjain egy lelkes ifjú 1941-ben népszerű fogalmzásban igyekszik bemutatni a hazai munkásmozgalom Benjáminjának számító Hivatásszervezet (HSz) kétesztendős arcképét.

« Az alábbi sorokban — kezdi — a következő kérdésekre kap tömör választ az olvasó: Mi a HSz? Kikért dolgozunk? Mit teszünk? És választ adunk egy föl nem tett kérdésre... — Érdemes-e..? ... Akit családja, gyermekei és a dolgozó magyar nép sorsa érdekel, annak nemcsak érdemes, de nagyon sokat lehet is dolgozni (körünkben). Magunkrautaltságunk és közösségi érzésünk... rádöbbent az eddig elmulasztott szociális és gazdasági lehetőségekre, amikkel felemelkedésünket szolgálhattuk volna. Ebből fakad az a belső parancs, hogy *lehetőségeinkkel, jogainkkal és erőnkkel végre éljünk már!* »

A riadó után következik a HSz törekvéseinek vázolása: a munkásságnak nagyobb darab kenyeret, jobb helyzetet biztosítani, — olyan gazdasági rendszert kiharcolni, amelyben a munkavállalók és családjaik emberhez méltóan élhetnek, — kultúrált lakások létesítéséért síkraszállni, — a dolgozók és hozzátartozóik életét, egészségét a társadalombiztosítás korszerű reformjával *is* szolgálni, — olyan szociális berendezkedésért küzdeni, amelyben a munkavállalók *mindenkor döntően beleszólhassanak* az őket érintő kérdésekbe, — mindezért az öntevékenység szellemét és a munkáskultúrát fejleszteni. Végül a hivatásrendiség, az autonóm kamarai szerkezet jövendő megteremtésében látja a felsorolt célok elérésének garanciáját. Majd így folytatja a mozgalom bemutatását:

« Jelvényünk: három egymást keresztező kalapács. Értelme: a munka, melynek ismert jelképe a kalapács. Az a munka, amelynek igazságát kell diadalra juttatni és amire egyedül épülhet új... országunk. Mindegyik kalapács egy-egy hivatás munkáját jelenti, tehát egyik az ipar, kereskedelem, stb., másik az agrárnép, harmadik az értelmiség munkáját. Összeforrt kalapácsok példázzák, hogy csak egy abroncsba fogva, szolidaritásban harcolva érhetik el jussukat. Innen van, hogy a HSz három nagy országos tagozatra oszlik.., egy-egy központi alelnökséggel, illetve főtitkársággal.

De érthető mozgalmunk elnevezése is. Ha a munka nem meddő robot többé..., sőt az egyetlen társadalmi értékmérő, akkor

van újra hivatásuk, hivatástudatuk az ország dolgozóinak, bárhol és bárhogy is keresik kenyerüket. HIVATÁS — a szó... magában is célkitűzés. »

A szervezet nevével is utal persze a hivatások szerint majdan kiépülő új rendiség koncepciójára, megállapítható azonban, hogy gyakorlatilag a foglalkozás, szakma fogalmát helyettesíti. Mi a HSz? Nem sablonos egylet, nem politikai párt vagy felekezeti kezdeményezés, bár krisztusi alapon áll. De nem tekinti magát hagyományos értelemben csak szakszervezetnek sem! Eszerint

« szociális mozgalom, amely egyrészt a jelen gazdasági rendszerben érdekvédelmet visz és munkáskultúrát teremt, másrészt a dolgozó milliók közvéleménye, megnyilatkozott társadalmi akarata által kivívja a szociális igazságosságon épülő gazdasági rend törvényes megszületését. »

A « Kiért dolgozunk? » oldalain csak az ipari tagozat főbb kategóriái szerepelnek kis- és nagyipari munkások, bányászok, a kereskedelem, pénz- és biztosítóintézetek dolgozói, a különféle közületi és közlekedési munkavállalók felsorolása. De hozzáfűzi azt is, hogy a HSz tevékenysége kihat a « becsületes szociális munkaadók javára is ». — A következő, legfontosabb rész arra válaszol: « Mit teszünk? » és három felkiáltó mondatban foglalja össze azt, amit 17 pontban utóbb kifejt. Az előbbiek szószerint « Beleszólunk a munkaviszonyba! — Ott állunk a végrehajtásnál! — Új rendért szakszerűen küzdünk! » Az utóbbiakból lássuk a fontosabb részleteket:

« 1. Bérmozgalmak indítása és levezetése. (Természetesen az érdekeltek kívánsága és meghatalmazása alapján. — V.I.)... Nemcsak ott szükséges, ahol még nincsen ún. hivatalos legkisebb bérmegállapítás, hanem ott is, ahol ez már megtörtént. A legkisebb bér ugyanis csak minimum, amely fölött kell kialakulni az igazságos bérnek. Béremelésnek mindaddig erkölcsi jogosultsága van, ameddig a vállalatot, üzemet fel nem borítja és általában drágulást nem idéz elő...

2. Aktív részvétel a hivatalos bérmegállapításban... Rövid nehéz múltunk alatt egész sor iparágban vittünk végbe... akciókat, melyekről már részletes beszámolók is készültek. Bérmozgalmakban és bérmegállapítások kisürgetése által már 1940 kora-tavaszáig minhegy 90.000 dolgozó részére több, mint évi 7 millió pengőnyi béremelést vívtunk ki. »

A következő pontok a *kollektív szerződésekre*, egyéni *sérelmek és jogigények* elintézésére, a *munkahelyi panaszok* orvoslására, valamint a tagok *munkaközvetítésére* vonatkoznak. Nagyon lényeges a 6. pont:

« Munkástörvények megtartásán őrködünk. — Hiányzik a munkásvédelmi törvények és rendeletek kellő ellenőrzése. Ezen pillanatnyilag csakis maga a szervezett munkásság saját erejével segíthet... »

Három pont is foglalkozik a munkás-művelődéssel. Az ún. Munkásakadémiákon az alapvető — helyesírási, számtani, stb. — tudás felfrissítésétől a magasabb és újabb tudományos ismeretekig terjed a program. (Ezeket később egyöntetűen « munkásfőiskolák »-nak neveztük). « Súlyt helyeztünk a munkástörvények ismeretére » — hangsúlyozza a szöveg, mert ez a hatásos érdekvédelem ábécéje.

A szakmai tudás fejlesztésére szolgálnak az országszerte folyó szaktanfolyamok. De a kultúrélet se kevésbé fontos! Matinék, műkedvelés, tanulmányi s egyéb kirándulások, sport, stb.: a szabadidő értelmes, kellemes kitöltése.

« Olcsóbb vásárlásunkat biztosítjuk! » — hangzik továbbá és a közös beszerzésnek szövetkezeti úton való megoldására javasolja az EMSZO és a KALOT által már korábban életrehívott MUNKA-Szövetkezet igénybevételét. A következő pont egy Biztosítási Alap tervét veti fel, amely a régi nagy szakszervezetek mintájára pl. munkanélküliség esetén enyhítené a létfenntartás gondjait.

Figyelmet érdemel az alábbi rész:

« 14. Paritásos bizottságokat állítunk fel! A... kamarai rendszer egyik intézménye lesz a munkás és munkaadó állandó érintkezésének, tárgyalásának és együttes döntésének bevezetése az egyenrangúság alapján. Ezért, ahol csak lehetséges, a munkaadók megértése által szakmai, üzemi állandó paritásos bizottságokat létesítünk. Ezekben a munkások éppen úgy, mint a munkaadók egyforma létszámmal vesznek részt..., minden panaszt és kívánságot letárgyal a bizottság... Így szabad megegyezés által elindulunk... a hivatásrendiség felé és sok ügy elintézését könnyítjük meg... »

De ezután mind harcosabbak a megnyilatkozások:

« 15. ... Hogy tudatos, célját és hogyanját ismerő népakarat, népakaratból törvény, törvény alapján új gazdasági rendszer következzék mielőbb. Az individuális kapitalizmus magától nem válik kezesbáránnyá. Ezért sajtóban, gyűléseken és nagygyűléseken, könyvekkel, füzetekkel és világító röpiratokkal... kikövetelj ük a gazdasági rendszerváltozást... — De nemcsak elveket, célokat és követelményeket hangoztatunk, hanem:

16. Helytálló javaslatokkal jövünk! Országos értekezleteink eddig már a bérmegállapítások reformjára és az... egész társadalombiztosításra kiható javaslatokat készítettek... Ezeket nemcsak az illetékesek kezébe juttattuk, de napirenden tartjuk őket a megvalósulásig. ... A kamarai felépítés is átfogó szakszerűséggel van lefektetve.

Az utolsó pont az akkori önkormányzatok (pl. ipartestületi békéltető bizottság, OTI-MABI) választásain való részvételre vonatkozik, majd a megalkuvás nélküli küzdelem akkordjával zárul.

A munkásmozgalom változásai

Állapítsuk meg, hogy a HSz-dokumentum — bizonyos ifjonti hangvételt és a távlati programot leszámítva — a munkásmozgalom minden oldalán régóta folyó tevékenységet, akcióprogramot ismertet. Miben állt akkoriban mégis újdonsága? Ha erre általánosságban felelni akarunk, tisztában kell lennünk azzal az ernyedtséggel, amely az 1930-as évek utolsó ötödében a magyar szakszervezeteket valósággal elöntötte. (Mélyebb okaira még visszatérünk). Újdonságnak tehát a *radikális fellépés* számított elsősorban.

Az 1937 második felében történt kormányintézkedések úgyszólván kanalizálták a bérmozgalmak záporát. Az ipari és kereskedelmi legkisebb bérmegállapítások, a munkaidő, túlórapótlék és fizetett szabadság (olykor szűkkeblű) törvényes szabályozása folytán új súlypontok képződtek az érdekvédelemben. Minden jog annyit ér, amennyit belőle megvalósítanak. Az ezidőtájt 500 ezer ipari munkavállalónak mintegy 35 %-a volt valamely szakszervezet tagja. Ha csupán ezek anyagi és jogsérelmével foglalkozott volna egy-egy funkcionárius — tekintettel az állami ellenőrzés fogyatékosságára —, tengernyi munka zúdul a nyakába. Ahol az egész üzem vagy műhely « szervezett » volt, a jelenlévő bizalmiak többnyire rövid úton intézkedhettek. A szórványok és egyes tagok panaszának orvoslása jelentett nagyobb gondot. Ezt az aprómunkát csak immel-ámmal végezték a legtöbb szakszervezetben: hiányoztak hozzá « megszállott és vasidegzetű » fiatal harcosok. De nagyot lanyhult az 1930-as évek második feléig tapasztalható lendület is, mintha a régi szervezetek nagyban-egészben belenyugodtak volna a konjunktúra és az állami beavatkozás során aránylag tűrhetőbbé vált munkássorsba. Hogy maga a munkásság, főkép annak szakszervezeteken kívülálló része másként érzett, többek között abban is megmutatkozott, hogy köréből sokan lettek a nyilas pártok hívei.

A HSz-nek, mint szakszervezetnek a létjogosultsága és jövője attól függött, vállalja-e az önzetlen ügyvédkedés sziszifuszi munkáját és hogy képes-e a munkavállalók életkörülményeinek teljes humanizálása érdekében (bánásmód, bér- és lakásviszonyok, társadalmi elismerés) erélyesen megküzdeni. Úgy vélem, mindennek — a nyomasztó feltételek ellenére — igyekeztünk eleget tenni. Különös gondunk volt

az *üzemi demokrácia* fejlesztésére. Ezért pl. az 1944 nyarán törvényesen létesített « munkaügyi választmányok » szerény kereteit is országszerte minél hatékonyabb cselekvéssel töltöttük ki. (Ez volt az utolsó « roham »).

A HSz, mint szociális mozgalom áthidalhatatlannak tűnő falba ütközött. Nem progamjának, az alapítóitól átvett « *Magyar Cél* »-nak hivatásrendi vonatkozásai miatt, amelyekért az utókor megannyi oktalan elmarasztalásban részesíti. Inkább abban állt a nehézség, hogy egy gazdasági és társadalompolitikai törekvés megvalósításához egyelőre hiányoztak a politikai eszközök. Hogy ezt közvélemény teremtésével, szakszervezeti harccal és a kormányhoz vagy a törvényhozó testülethez intézett memorandumok révén lehet-e pótolni? Mind a szociáldemokrata, mind a kereszténységi szociális szakszervezetek politikai párt-háttérrel jöttek létre annak idején. Az 1930-as évek elején felállított Nemzeti Munkaközpont (NMK) is a kormánypártra támaszkodott. Akár a KALOT és EMSZO, a HSz szintén elutasította magától az akkori politikai mezőny bármelyik pártjával való együttműködést, bár egyes politikusokhoz közelállt. (Például Korponay, Közi Horváth, Teleki Pál, — aminek helyzeti és tárgyi oka volt). Az idő lassan érett meg új, önálló politikai párt alakítására. A hiányt — az adott viszonyok közt előnyei is voltak — bizonyos többletmunkával kellett áthidalni.

De térjünk rá a régebbi szakszervezetek aléltságának mélyebb okaira. Az NMK, mint az « osztályönvédelem » elvét is mellőző kokárdás álszakszervezet figyelmen kívül hagyható. Annál fontosabb a szakmunkások legnagyobb tömbjét képező *szociáldemokratákkal* foglalkoznunk. 1918-tól 1944-ig kísérte őket a szemrehányás, amiért a Tanácsköztársaságban szövetkeztek a kommunistákkal, majd 1945 és 1948 között folytatódott, amiért 1921-ben Bethlen István kormányával vállalták a modus vivendit. Bizonyos, hogy a szocdemek 1919-es szereplése az egész ún. Horthy-korszakon keresztül gátolta szervezkedésüket. Amikor azonban a 19-et követő időkben minden marxista jellegű mozgalom likvidálása felmerült, a szocdem szakszervezetek jóléti és önsegélyző tevékenységének köszönhették, hogy egyáltalán megmaradtak. Az ország háború utáni sanyarú állapotában ugyanis ezt hamarjában sehogyse lehetett volna mással pótolni. A Bethlen-Peyer paktum létrejöttéhez hozzájárult a nyugateurópai közvélemény befolyása is, bár ez a század huszas és harmincas éveiben ellenkező irányba fordult.

Olaszországban a fasizmus, Németországban a nemzeti szocializmus hatalomra kerülése folytán megszűnt a szociáldemokrácia. Az ún. ausztromarxizmus megsemmisülését

rövidesen követte az Anschluss; a kormányra jutott marxista uralomnak fegyveres felkelés vetett véget Spanyolországban. Mozzanatok, amelyek az újjáéledt hazai szocdem táborra leverően hatottak. A Moszkvában elindult koncepciós perek híre az egész baloldalt zavarba hozta, s a koronát az egészre Sztálinnak a 2. világháborút bevezető paktuma (Hitlerrel) tette fel. A dolgok ilyetén alakulása jóformán megbénította a magyarországi szocdem front teljes egészét. Tovább fokozta ezt, hogy a vezetők és funkcionáriusok tekintélyes része a zsidótörvények folytán kénytelen volt háttérbe húzódni. Ne felejtsük azt se, hogy a szocdem kézben lévő munkásszövetkezet és takarékpénztár körül támadt visszaélések is mennyit ártottak. Aligha tekinthető tehát « lakkozás »-nál egyébnek, ha a Szakszervezeti Tanács 1939-ben kb. 100 ezerre teszi a szocdem szakszervezetek taglétszámát. Ám adatoktól függetlenül hitelesen rekonstruálhatók ma is a tétlenség okai a HSz fellépése idején.

A nemzetközi események hatását figyelve, felvetődik a marxista gyökérzetű szervezkedések egymáshoz való viszonya. Ellentéteik dacára, szocdemek és kommunisták aféle ökuménikus szorítóban vívják boksz-mérkőzéseiket. 1917 októbere óta kiépült Moszkvában a marxizmus « quasi szentszék »-e. Ettől fogva a szocdem színezetű II. Internacionálé is olyan zsinattá lett, amely a « rómahűség » és -ellenesség között ingadozik, főként ún. aktuálpolitikai hatások alapján. Ezzel a kölcsönösséggel a kommunisták mindenütt, ahol uralomra kerültek, szakítottak. A szocdemek hasonló esetben toleránsak maradtak, nem likvidálták a kommunista szervezeteket, még kevésbé kádereiket. — A Sztálin-Hitler paktum által okozott sokkot Magyarországon 1941-ben, amikor a szovjetellenes háború kitört, kezdetben aggódás váltotta fel, amely alig enyhítette a szocdemek csüggedését. Csak 1943-ban láttak derülésre okot, amit 1946-tól növekvő kétely kísért. Ezt az idő rövidesen igazolta: a szovjet szféra országaiban maradéktalanul felszámolták a szocdemeket, az átállásra kényszerültek vagy önként vállalkozók kivételével. — Most, egy nemzedéknyi szünet után Moszkva újra ökuménikus kampányt indított a II. Internacionálé berkeiben, — nem csekély sikerrel.

Bennünket a munkásmozgalom szempontjából kivált az érdekel, hogy a kommunista rendszerekben a *sztrájktilalom* folytán valódi szakszervezetekről szó se lehet. Összehasonlításul említeni kell, hogy szociálpolitikailag eléggé visszamaradott hazánkban az 1872. és 1884. évi ipartörvények fokozatosan elismerték már a sztrájkjogot.

A keresztényszociálisok története

Marx Károly nyilvános fellépése óta nem érte olyan komoly hatás a szociális mozgalmakat, mint XIII. Leó pápáé a *Rerum Novarum* (RN) enciklika révén, 1891-ben. Marx előtt is léteztek szocialisták, nálunk például Táncsics,

aki a munkások új, önálló osztály-tömörülését — jobbára világos távlati program nélkül — szorgalmazta. A RN megjelenése előtt is voltak már szociális keresztények, nálunk például ide számít a Széchenyi-Deák-Eötvös vonal, amely Sennyey Pálon, Apponyi Alberten keresztül Zichy Nándorig terjedt. A munkásság osztály-szervezkedése keresztény alapon azonban *Giesswein Sándor* műve. Az első kereszténységi munkásegyesületet 1898-ban Győrött alapította. Kellő előkészítés után következett 1903-ban a « Keresztény Szociális Egyesületek Országos Szövetség »-ének életre hívása. A krónika *Haller* Istvánt, *Herényi* Jenőt, *Huszár* Károlyt és *Szalánczy* Andort említi, mint legfontosabb szervezőket. Amilyen lelkesedéssel támogatta őket a *Zichy Nándor* « Katholikus Néppárt »-ja, ugyanolyan közönyt tanusított a püspöki kar, amely évi 100 koronával járult hozzá a kiadások enyhítéséhez. Ilymódon a keresztény munkásmozgalom anyagi alapját is tagjainak önkéntes hozzájárulása szolgáltatta.

A két évvel később megjelent program a munkásmozgalom hagyományos követeléseit tartalmazza, de alapelveiben és irányulásában reálisabb. Először is a társadalomerkölcsi megújhodást és a magántulajdon elvét hangsúlyozza (nyilván a köztulajdon-mitosszal szembeszállva, amely bürokratikus államkapitalizmushoz vezet). A dolgozók gazdasági és politikai felemelkedése érdekében követelte az általános titkos választójogot, a gyülekezés és egyesülés szabadságát, a munkáskamarák felállítását, a gyermek- és női munka védelmét, a legalább 36 órás vasárnapi munkaszünetet, végül a munkavállalóknak a vállalat vezetésében és nyereségében való részesedését. Leszögezték azt is, hogy szükség esetén a sztrájk fegyverét is használják. 1905-1906-ban már közel 100 tagegyesületről és 20 ezer tagról adott számot időközben alapított hetilapjuk az Igaz Szó. Az országos vezetőségben újabb nevekkel találkozhatunk, mint *Antony* Béláé, *Lakatos* Gézáé vagy *Nagy* Emilé.

Már néhány évvel az indulás után, 1907-ben elkezdődnek az osztódások. A Katolikus Néppárt kereszténységi frakciójának elégedetlen tagjai kiválnak és megalakítják az « Országos Keresztény-Szocialista Párt »-ot. Giesswein kezdetben ellenzi lépésüket, csak három évvel később csatlakozik hozzájuk, de a párt választási kudarcát 1910-ben ez se háríthatja el. A szervezkedés azonban — különösen a kerszoc egyesületek keretében kialakult szakszervezetek révén — lendületesen tovább folyik. Közben kitör és végetér az 1. világháború, amelynek végefelé a két párt egy « Keresztény Szociális Néppárt » elnevezésű új keretben egyesül. 1918. februárjánál tartunk, októberben győz a Károlyi-féle polgári demokratikus forradalom.

A keresztényszociálisok mind politikai, mind szakszervezeti téren tovább működhettek. Bár az 1917-es orosz forradalmi események a szociáldemokrata mozgalom gyarapodásának kedveztek, a kerszoc irányzat tábora mégis bizakodással tekintett a küszöbön álló választások elé. A régieken (Apponyi, Giesswein, Prohászka, stb.) kívül új nagy nevek viselői kezeskedtek az egészséges reformokért, mint pl. *Persián* Ádám, *Turi* Béla, *Vass* József vagy *Zboray* Miklós. Jó volt a kapcsolatuk *Nagyatádi-Szabó* Kisgazdapártjához is, amely szintén ellenzékben maradt, nem lépett be *Károlyi* Mihály koaliciós kormányába. A kitűzött választások azonban elmaradtak, *Kun* Béla 1919, márciusában felülkerekedett ún. proletárdiktatúrája likvidálta a demokráciát. A szocdemek csatlakoztak, a kerszocokat feloszlatták, vezetőik közül *Frühwirth* Mátyást, *Hallert* és *Huszárt* « túszként » a gyűjtőfogházba vitték. Ugyanabban az évben, augusztusban végetért a Magyar Tanácsköztársaság, amely nemcsak a parasztság és polgárság, hanem a munkásság túlnyomó többségének is súlyos csalódást okozott.

A munkavállalói társadalom kiábrándultságára és új tájékozódására jellemző a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal hazánkba kiküldött bizottságának felmérése, amely szerint az ismét megszerveződött kerszoc szakszervezeteknek 1920-ban több mint 190 ezer tagjuk volt. A politika porondján részben régi, részben új, de lényegében azonos elnevezéssel léptek fel a kerszocok, most már kormányzati tényezőként. Programjuk nem változott, legfeljebb egyes megfogalmazások, amelyek a kapitalizmust és a kommunizmust egyforma eréllyel utasították el. *Csernoch* hercegprímás jelentős erkölcsi és anyagi támogatással segítette mind a pártot, mind a szakszervezeteket, hogy az újjászervezés feladataival jobban megbírkózhassanak. De a mozgalom — fejlődése csúcspontján — egy « hazafias » ballépéssel elindult a lejtőn lefelé.

A katolikus püspöki kar kívánságára egyesült a *Friedrich* István vezette « Keresztény-nemzeti Párt »-tal, amely pusztán a Tanácsköztársaság ellenhatásaként született alkalmi tömörülés volt. S az indítóok? Az erők « egyesítése »: a keresztény-szociális zászlót ráhelyezték a « Keresztény-nemzeti Egyesülés Pártja » oltárára. Ezáltal egy olyan párt frakciójává fokozták le önmagukat, amely későbbi összetételében és változásában a reform szellemét lassankint elaltatta. Az 1921-ben újjáalakult Giesswein-féle szakszervezet, a « Ker. Szoc. Szakegyesületek Orsz. Szövetsége » elnökévé *Székely* Jánost, főtitkárává *Szabó* Józsefet választotta újra és a régi programot megerősítette. A kerszocok politikai erővesztése azonban kihatott a szakszervezeti tevékenységre

is. Lendületes bérmozgalmak ellenére csökkent a taglétszám. Ezen a folyamaton semmit se változtatott az utóbb alakult, különjáró, majd egyesülő keresztény pártok fellépése. Giesswein halála után is csak egyesekben öltött testet a kerszoc-politika eszméje. A mozgalom további gyengülését a szakszervezeti vezetésben 1926-ban bekövetkezett szakadás okozta, amikor kongresszusuk Székely és Szabó helyébe elnöknek *Tobler* Jánost, főtitkárnak pedig *Lillin* Józsefet választotta. Székely és Szabó nem vették tudomásul az eredményt, kiváltak a szövetségből és újat alakítottak, amelyhez a dohányipari, fővárosi közlekedési és MÁVAGnál fennálló szervezetek csatlakoztak.

A keresztényszociálisok politikai szárnya tehát feladta önmagát, a másik, a szakszervezeti pedig kettétört. 1930-ban Toblerék 37 ezer, Székelyék 12 ezer tagról adtak számot. (Ez összesen kb. egynegyede a tíz év előttinek). 1932-ben sikerült a « Keresztény Gazdasági és Szociális Párt » keretében kialakítani a kerszoc dolgozók frakcióját, aminek két konkrét következménye a *Jövőnk* című hetilap megalapítása és Tobler János parlamenti tagságának biztosítása lett. Ennél többet sem egyházak, se kormány, se maga a kereszténypárt nem tűrtek, a munkásság mozgósításához viszont már hiányzott az erő. A harmincas évek első felében megindult katolikus és népi reneszánszon is kívülrekedtek, XI. Pius *Quadragesimo Anno*-ját (QA) nem értették. Ráadásul nemzetközi hátterükre hatalmas árnyékot vetett a német, majd utóbb az osztrák keresztényszociálisok megsemmisülése. Fáradhatatlan harcosok, mint *Riesz* Lajos, *Rohály* János vagy *Tomanovics* József és mások kétségbeesetten vívtak — sokszor a szocdem szakszervezetekkel közösen is — a dolgozók érdekeiért, de a front egésze passzívan viselkedett. Fokozott mértékben állt ez a Székely-Szabó féle egyesülésre. Amikor a valamivel rugalmasabb és népesebb Tobler-féle szövetség új életre szeretett volna támadni, a történelem órája éppen tizenkettőt ütött. De erről még lesz szó.

A Hivatásszervezet útja

Epizóddal kezdődött: 1936 őszén *Kerkai* Jenő, a KALOT alapítója Szegedről Pestre érkezett, hogy a kerszocok József-utcai székházában felkeresse *Tobler* Jánost. Tanácsot és segítséget kért a nagyrészben érdekvédelmet nélkülöző szegedi munkások megszervezéséhez. A gondterhelt Tobler lényegében csak annyit tudott mondani: « Szervezkedjenek és a tagdij 20 %-át küldjék be, mert annyi a központi járulék! » A kerszoc vezetők akkori helyzetükben s hangulatukban nem voltak fogékonyak semmilyen új kezdeményezés iránt. Ker-

kai páter csalódva tért vissza munkáscsoportjaihoz, majd közösen elhatározták, hogy a Katolikus Legényegylet jogi kereteit felhasználva megindítják a műhelyekben, üzemekben « Szegedi Munkásság Hivatásszervezete » néven önálló szakszervezeti mozgalmukat. 1937-ben már saját helyiséggel, irodával és hivatásos titkárral rendelkeztek. Egy évvel később meg arról számolhatnak be, hogy a helyi bádogos-, kefe-, vas- és kéményseprőiparban tárgyalások útján, a kárpitosiparban háromnapos sztrájk után rendezték a munkabéreket. Az eredmények láttán a nagyüzemi munkások is tömegesen keresik fel *Radnai Mikes* titkárt, aki fáradhatatlanul harcol a tagok jogos igényeinek érvényesítéséért. Mennyi volt a tagdíj? Tekintettel a szakszervezeti pénztárak iránti hagyományos bizalmatlanságra, a vezetőség — *Horváth* Géza, *Mogyorósi* András, *Rakonczay* Márton és társaik — a legszorosabban kalkulált: egyöntetűen heti 10 fillérben állapította meg a tagdíjat. Ugyanakkor elvként leszögezte, hogy egyetlen hivatásos titkár fizetése se haladhatja meg egy szakmunkás mindenkori átlagjövedelmét. (Az utóbbi alapelv a HSz országossá válása után is mindvégig érvényesült, a minimális mérvű tagdíj azonban — főként a háború alatti drágulások következtében — súlyos gondot okozott. Ezen úgy próbáltunk segíteni, hogy tagjainktól kértük: aki teheti, emelje önként hozzájárulását, vásároljon több 10 filléres névértékű bélyeget hetenkint vagy amikor tagdíját rendezi).

A szegedi HSz 1938-ban már modellnek számított. Az építőkön, nyomdászokon és vasasokon kívül — akiket erős szálak fűztek önsegélyző egyletekkel rendelkező régi szocdem szakszervezeteikhez — jóformán mindegyik szakma a HSz-be tömörült. Az év őszén tartott nagygyűlésen mintegy 10 ezer munkás vett részt, amelyen *Nagy* Töhötöm a KALOT, e sorok írója pedig az EMSZO nevében szintén felszólalt. A megalkuvás nélküli fellépés, a sikeres aktivitás sok hívet, de ellenséget is szerzett. Az irodalom és tudomány emberei közül *Sándor* István, *Sík* Sándor, *Somogyi* József, valamint *Surányi-Unger* Tivadar tanszékének munkatársai rokonszenveztek az új mozgalommal. Városszerte feltűnést keltett a marxista dolgozók veteránjának, *Olejnyik* Józsefnek a csatlakozása. *Glattfelder* Gyula a helyszínen székelő csanádi püspök sokáig vegyes érzelmekkel figyelte a munkát, de nem avatkozott bele. A HSz valódi ellenlábasának *Shvoy* Kálmán ny. tábornok és országgyűlési képviselő bizonyult, aki még emlékirataiban is kitért « káros » működésére.

Az EMSZO és KALOT vezetői számára nem kínálkozott jobb megoldás, mint a HSz országossá tétele, ha tagjaiknak,

sőt a falusi és városi munkavállalók elhanyagolt rétegeinek érdekvédelméről gondoskodni akartak. Ehhez azonban kevés volt a Kat. Legényegyletek jogi kerete, új alapszabályt kellett engedélyeztetni, amely — *Teleki Pál* jóvoltából — már 1939. május 20.-án érvénybe lépett. Az alakuló közgyűlésen megválasztották a « Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete » vezetőségét. Elnökké *Meggyesi* Sándort, alelnökökké *Mednyánszky* Miklóst az értelmiségi, *Pörneczi* Józsefet az agrár, *Radzik* Jánost az ipari tagozat részéről. Az egyes tagozatok országos főtitkárai *Kemény* Tibor, *Farkas* György és *Vida* István lettek (az előbbi sorrendnek megfelelően). Ez a személyi összetétel mindvégig megmaradt, az értelmiségi tagozat kivételével, ahol később *Rózsa* Elemér látta el a főtitkári teendőket.

A HSz-nek még központi helyisége se volt, az Erzsébethíd pesti oldalán, az Eskü-tér egyik épületében, egy lakás úgyszólván üres szobáiban « székelt », amikor — *ipari tagozata* révén — a fővárosban is átesett a tűzkeresztségen. A májusvégi napok egyikén a Goldberger-féle textilgyárak lágymányosi üzemében dolgozó EMSZO-tagok arról tudósítottak, hogy ott az « egész gyár », 3000 ember spontán sztrájkba lépett és tőlük vár segítséget... Ők megígérték, hogy a HSz-központot kérik a tárgyalások lefolytatására.

Egyedül álltam a feladattal szemben s magamban arra gondoltam: ez felér egy sötétbe ugrással. Vadsztrájknak nevezték már akkor is az ilyesmit, a bérmozgalmak legkényesebb fajtájához tartozott. Miért robbant ki? Mik a követelések? Mekkora bázisra támaszkodhat ifjú mozgalmunk? Csupa tisztázatlan kérdés.

Első dolgom volt az igazgatóságot felhívni, hajlandó-e fogadni a sztrájkoló munkások küldöttségét. Igenlő választ kaptam s a gyárhoz siettem, hogy kapcsolatba lépjek a bizalmiakkal. EMSZÓ-sainkon kívül összesen vagy 15 személy — nők, férfiak vegyesen — vártak rám a kapu előtt és közölték, hogy őket bízta meg a munkásság követeléseinek képviseletével. Bemutatkoztunk. Nem sok időm volt irántam való bizalmukon ámulni, mert azon nyomban értekezletet kellett velük a szabadég alatt tartanom, hogy pontokba foglalhassuk a követeléseket. Mikor ez megtörtént, sietve bevonultunk az igazgatósági irodákba, ahol a « junior »-főnök, *Goldberger* Antal vezetésével megjelent az egész vezérkar. Több mint 47 év után képtelen vagyok felsorolni a sérelmeket, amelyek orvoslását követeltük. Ha jól emlékszem, az egy hétig tartó bérharc során 28 pontra kerekedett katalógusunk.

Míg mi benn tárgyalni kezdtünk, ezrekre menő tömeg gyűlt össze és várakozott türelmetlenül az üzem tornacsarnokában. Az érintkezés felvétele a munkaadóval nem sokat hozott. Különösen arra hivatkozott, hogy rövid idővel azelőtt lépett életbe a textilipari legkisebb béreket szabályozó rendelet, így az egyoldalú munkabeszüntetés indokolatlan. Bizonyos bérkategóriák és üzemi viszonyok

javításáról mégis hajlandó tárgyalni, ha a munkásság azonnal felveszi újra a munkát. A kétórás tárgyalás végeztével ezt a választ tolmácsoltuk tehát a tornacsarnokban. Mint ilyenkor lenni szokott, a munkásság elutasította az igazgatóság ajánlatát, a sztrájk folytatása mellett döntött és bennünket megbízott további képviseletével. Végül javaslatomra (ezt a szegedi HSz bérmozgalmai kezdték) elénekelte a tömeg a magyar Himnuszt. De hogyan? Csudálkozva, félszegen, majd harsogva, dacosan és önérzettel, sok arcon könnyek folytak... Míg a harc tartott, a közeli Széna-csárda hatalmas tisztásán reggelente zajló nagygyűléseink is mindenkor ezzel végződtek.

Nem akarom, források híján nem is tudnám pontosan részletezni a tűrhető eredménnyel végetért sztrájk hullámzó történetét. Tény, hogy kihatott az iparág összes munkásaira, mert nyomában új rendelet született. Csupán néhány érdekes mozzanatot kell említenem. Egy -két nappal a Goldberger-gyári események kirobbanása után került sor éppen egy *Varga* páter által előkészített « probléma-megbeszélés »-re a miniszterelnökségen *Teleki* Pállal. Mint a kerekasztal egyik résztvevője, elhatároztam, hogy szóvá teszem a Goldberger-gyári munkások helyzetét. Ismerve ugyanis a textilmágnás-család jó kapcsolatait *Horthy* kormányzóhoz, minden követ meg akartam mozgatni, hogy kudarcba ne fulladjon vállalkozásunk. Teleki rögtön magáévá tette az ügyet és közölte, hogy magát az iparügyi minisztert bízza meg az ún. békéltető eljárással. Mellékesen hozzátette: « A kormányzói kabinettiroda is érdeklődött már nálam, de a hatáskör a kormányé. » Mondanom se kell, hogy a miniszterelnöki segítség mennyit használt a munkásoknak, de a HSz jóhírének is. Az utóbbitól féltették befolyásukat mind a szocdemek, mind a nyilasok. Az egyébként ellenlábasok sajtója ezért egybehangzó kórusban zengett-zúgott ellenünk. Nem úgy az akadémikus ifjúság, amelynek progresszív csúcsszervezete, a *MEFHOSz* szolidaritást vállalt a sztrájkolókkal s ennek a kifejezésére küldöttséget menesztett a gyár központjába. Őket a nagymúltú cég szenior-főnöke, budai *Goldberger* Leó fogadta, megmutatva nekik *Kossuth Lajos* egykori levelét, amelyet őseihez az iparfejlesztésben szerzett érdemeikért intézett.

De térjünk vissza a hétköznapokhoz és maradjunk egyelőre az ipari tagozatnál. Szeged után tehát Budapest következett, majd Székesfehérvár, ahol az országos nevű *Mezgár Lajos* alakított helyi szervezetet. Sopron és Pécs hamarosan követték, 1939 őszén pedig a régi kerszoc egyesület, számos szakcsoportjával együtt Kassán testületileg belépett a HSz-be. Komárom, Miskolc, Debrecen, Érsekújvár, Veszprém a következő állomások. 1941 febru-

árjában történelmi jelentőségű esemény igazolta a HSz-t: az ország legrégibb, még *Giesswein* által alapított kerszoc egyesülete Győrött jogi személyként csatlakozott hozzá. Közben a pesti VI. kerületben és Óbudán, valamint Újpesten létesültek újabb titkárságok, 1940 késő őszétől pedig megkezdődött az erdélyi szervezkedés. Gyergyószentmiklós, Nagybánya, Nagyvárad, Sepsiszentgyörgy és Székelyudvarhely titkárságai mellett a legerősebb Kolozsváré, ahol *Gaál* Lajos elnök és *Pálfi* Tibor titkár vezetésével a volt szocdem munkásság is a HSz-ben tömörült. Kulturális megmozdulásain olyan nagyságok szerepeltek, mint *Csizmadia* Andor, *György* Lajos, *Mécs* László (aki országszerte szavalt a munkás-matinékon), vagy *Nyirő* József.

Ha már a munkás-kultúránál tartunk, említsük meg, hogy a szaktanfolyamokon kívül számos esti középiskolai tanfolyamot szerveztünk (szabályos végbizonyítvánnyal), « munkásfőiskoláink » száma pedig tízre emelkedett. Minderről és az érdekvédelmi tevékenység formáiról tanulmányom bevezető része kimerítően tájékoztatott. De volt-e még a szegedi korszakhoz és budapesti kezdethez hasonló nevezetes siker? A kérdés megokolt, hiszen háromésfél hónappal az országos megalakulás után kitört a 2. világháború, amely egyre bénítóbban hatott a társadalmi életre. Különleges rendszabályok, mint pl. a legtöbb nagyüzem « hadiüzemmé » nyilvánítása, gyűlések korlátozása, mind több ember katonai behívása, stb. rendkívül megnehezítették a munkásmozgalom helyzetét. De származott belőle előny is. Az áldozatot követelő állam vezetői kénytelen-kelletlen jobban foglalkoztak a nép hangulatával — értsd jogos igényeivel —, mint annak előtte. Azt hiszem, hogy pl. *a dohánygyári munkások nyugbérrendezését* egy a parlament minden tagjához eljuttatott dokumentációnk soha máskor nem hozta volna meg olyan rövid idő alatt, mint ahogyan a negyvenes években történt. A *Székely*-féle kerszoc szakegyesület évtizedek alatt nem tudta elérni. Igaz, egyre fogyó aktivitással kezelte a kérdést. (Nb. a mi országos dohányipari szervezetünk elnökét is Székelynek hívták, de nem Jánosnak, hanem Zoltánnak).

Hogy a HSz a háborús nehézségek közepette is fejlődni tudott és rádiuszát mintegy 100 ezer tagra terjesztette ki, azt bátor, találékony és az érdekvédelmi aprómunkát vállaló tevékenységének köszönhette. Útját sok-sok kettétört, meghurcolt embersors is szegélyezte. Közülük csak *Baksa* József és *Pausz* Aladár (Egercsehi), *Hortobágyi* László (Miskolc) vagy *Kakas* Aladár (Ajka) nevét említem. Balladát írhatnák róluk Villon modorában.

Az *agrár* tagozat szintén radikális fellépésével s mindenféle sziszifuszi érdekvédelmi feladat vállalásával szerzett magának megbecsülést. Jól emlékszem rá, hogy *Nagy Ferenc* 1940-ben egy « parasztszövetség »-nek a HSz keretében való megszervezéséről tárgyalt *Farkas* György tagozati főtitkárral. (*Dobi* István, a Parasztszövetség egyik későbbi funkcionáriusa is résztvett a KALOT érdi népfőiskolájának egyik tanfolyamán és az éppen oda látogató *Teleki* Pál miniszterelnököt a résztvevők nevében ő üdvözölte). Az 1941-ben megalakult Parasztszövetséggel alighanem hallgatólagos megállapodása volt a HSz-nek, hogy egymás köreit nem zavarják. Mindenesetre tény, hogy ettől fogva az agrár tagozat főleg, mint a KALOT érdekvédelmi központja működött.

Tekintettel az akkori idők főkérdésére, az agrárproletariátus sorsára, a HSz ún. népkönyvtár-sorozatának 1. száma « Mezőgazdasági munkások, ismerjétek meg jogaitokat! » címmel jelentkezett. A sokezres példányszámban megjelent olcsó, fűzött könyvecske törvényes fegyvert adott a cselédek és mezőgazdasági munkások kezébe. Ezt követte a szervezett fellépés, amely a kisbérlő-vagy kisgazda-réteg problémáiról sem akart megfeledkezni. A földhöz juttatás, házhelyszerzés és telepítés előmozdítása, a gyakorlati lehetőségek megragadása is ide tartozott. Egy másodlagos forrásból származó adat szerint az agrár tagozatnak működése első félévében 31 bérmozgalma volt, mégpedig — számszerinti sorrendben — Szabolcs, Komárom, Fejér, Borsod, Jász-Nagykun-Szolnok, Pest, Zala és Somogy megyékben. Közéjük tartozott három egyházi nagybirtok is: Kalocsa, Pannonhalma, Zirc. Utóbb Varga páter egy cikkének hatása alatt a jezsuiták Nagykapornokon sürgősen új cselédlakásokat építtettek, a veszprémi káptalanhoz hasonlóan, amelyet Mezgár Lajos eredeti akciója késztetett cselekvésre. (Sajátságos, mennyiszer kellett egyházi munkaadókkal szemben is fellépnünk. Az egyházi civil-alkalmazottaknál még hiányzó társadalombiztosítási tagságot pl. 1941-ben az ipari tagozat központja hozta tető alá). De zárjuk le az agrár-szervezkedésre vetett pillantást egy előbbihez hasonló forrás adatával. Eszerint 1943-ig 500 helyi csoportban 3 ezer tagot gyűjtöttek (a hatfőnyi csoportátlag alig hihető) és ebből 400-at juttattak házhelyhez. Reális számítás szerint a HSz mintegy 30 ezer mezőgazdasági dolgozót tömörített soraiba, ami a háborús ember-fluktuációt tekintetbevéve nem jelentéktelen szám.

Az *értelmiségi* tagozatban jelentős szervezeti élet nem bontakozott ki. Egyes érdekvédelmi ügyekben eljárt ugyan, de szakmai vagy vállalati csoportokat nem tudott alakítani.

Jórészt a másik két tagozat munkáját segítette főleg jogász, orvosi vagy tanár-foglalkozású tagjai által. Sokan közülük a *Nyisztor* Zoltán féle « Szociális Front »-tól jöttek, illetve a munkásfőiskolák révén kerültek közel a mozgalomhoz. Közülük különösen *Bakos* Károly, *Csépe* Jenő, *Hermann* János, *Koncz* Endre, *Papp* József és *Zoltán* Pál nevére kell emlékeztetni.

Végjáték és a vég nélküli programvita

Többek (a sikernek sok atyja van) indítványára 1943 őszén a Tobler János vezetése alatt álló kerszoc szövetségnek az akkori pesti Erzsébet-körúton lévő egyik helyiségében afféle csúcstalálkozóra került sor. A HSz küldöttségét Meggyesi Sándor elnök, a kerszocét a másik elnök, Tobler vezette. Nehéz tárgyalás-sorozatba kezdtünk, a következő hónapokban ugyanis — emlékezetem szerint — legalább háromszor üléseztünk, míg eredményre jutottunk. A részletek szinte teljesen elhalványultak azóta bennem, de a sok őszinte szemrehányás lényegét fel tudom még idézni. A párbeszéd váza tőmondatokban:

Kerszoc: Miért kellett egyáltalán új útat vágni a munkásmozgalomban? — *HSz*: Miért tettétek járhatatlanná a régit? — *Kerszoc*: Bekapcsolódhattatok volna, hogy kijavítsátok! — *HSz*: Szegedi barátaink hiába jelentkeztek 1936-ban. — *Kerszoc*: Mi a « keresztény-nemzeti » egyházi és világi tényezők szociális közönyének lettünk áldozatai. — *HSz*: Nekünk se volt könnyebb, de mi a QA-ra támaszkodtunk, amelyet ti mellőztetek. — És így tovább, mígnem mindkét oldal megállapította, hogy az adott történelmi helyzetben közelebb kellene kerülni egymáshoz. Az egységfront nyilvános bejelentését 1944. március 19. délelőttjére tűzték ki s az együttes értekezletet a kerszoc vasutasok (VOGE) Kenyérmező-utcai székházában tartották. Közös nyilatkozatuk szövege ez volt:

> « 1. A nemzet életerejét a háború után gyökeresen meg kell újítani, a kereszténység szociális eszméinek figyelembevételével és az önkormányzati elv alapján.
>
> 2. A tőkés profitgazdálkodást meg kell szüntetni.
>
> 3. Mindkét szervezet továbbra is folytatja érdekvédelmi, szakszervezeti tevékenységét. Gazdasági és társadalmi szervezeteik szabadságához mindenkor és a végsőkig ragaszkodnak. Ennek biztosítása érdekében közös frontba tömörülnek a szabad, független Magyarországért! »

Alig néhány nappal később csatlakozott hozzánk az EMSZO és annak protestáns megfelelője, az Evangéliumi

Munkásszövetség is, a Székely-Szabó féle kerszoc-frakció azonban hallgatott. Amikor a mozgalmi fejlődésünkre fontosnak látszó esemény színhelyéről a tavaszi verőfényes utcára léptünk, nem tudtuk még, mennyivel nagyobb hatása lesz sorsunkra egy történelmi folyamatnak, amely ugyanazon a napon kezdődött.

1944. március 19.-én szállta meg a német hadsereg az országot, ami a nácizmus ellenzőinek és az általa kiszemelt áldozatoknak a rettegés, pusztulás korszakát hozta. Sajátságos, hogy a munkásszervezetekhez — beleértve a szocdemet is — egyelőre nem nyúltak. A *Szász* Lajos iparügyi miniszter által összehívott munkaügyi értekezleteken a szocdem *Kabók* Lajossal és *Karácsony* Sándorral éppúgy egymás mellett ültünk, mint 1944 decemberében a Margitkörút (ma Mártirok útja) hírhedt börtönében. Ez utóbbi azonban már a Szálasi-rezsimben volt, amely mindegyik szakszervezetet likvidálta. (A HSz-központban történtekről, ahonnan tizenegyünket hurcolták a statárium elé, már jelentek meg kisebb emlékezések). Miután a HSz feloszlatását 1945-ben az új hatóságok sietve megismételték, elmondhatjuk, hogy számunkra a kerszocokkal kötött nagyszerű egyezmény napján kezdődött ötésfél évig tartó fennállásunk utolsó felvonása. (A szegedi korszakkal együtt 8 év volt).

Keresztény szakszervezeteink tábora olyan láthatatlanná vált, mint egy éjben-ködben elsüllyedt óceángőzös.Nyilvánosan senki se tarthatta számon, *Rákosi* Mátyást kivéve, aki hazatérte utáni első szózatában jól elhúzta a HSz nótáját. A vezetők és « káderképesek » közül sokakat internáltak, de szinte mindenkit titkosrendőri felügyelet alá helyeztek. Háborút túlélő irodáink irattárát, mozgalmi otthonaink könyvtárát elszállították. Sajtónk és kiadványaink a közkönyvtárak zárolt részébe vándoroltak. Húszharminc évvel később « pártunk és kormányunk » hivatalos történészei visszatértek a témára, amely addig nem is létezett. Elismerésre méltó szorgalommal kutattak, s az anyagból marxista-leninista szellemű kortörténeti olvasókönyveket állítottak össze. Van bennük objektíve is találó megállapítás, de még több ellenmondás, — leginkább pedig ásatag ideológiai címkékkel vannak teleragasztva.

A téves és titokzatos címkeragasztásra érdekes példa, ahogyan a kerszoc és a HSz között ún. alapvető különbséget konstruálnak. Eszerint az előbbi mindenkor demokratikus, az utóbbi azonban « fasisztoid » volt. Ezért történt, hogy a HSz-t azonnal 1945-ben, a kerszocot viszont csak 1946-ban oszlatta fel a belügyminisztérium. Nem tréfásan, hanem

komolyan, majdnem tudományosan fejtegetik. De mindenki tudja, aki ott élt, hogy ilyen különbség csak papíron létezett és a kerszocnak éppen úgy nem volt keresnivalója a régi szocdemből kifejlesztett egység-szakszervezetben, mint bárki másnak. (A Kisgazdapártba menekült munkástömeg se vehetett részt a később kommunista monopóliummá « denaturált » munkásmozgalomban). A Szálasi-rezsim által feloszlatott kerszocok de facto 1945-től is a HSz sorsában osztoztak. De más bökkenője is van a dolognak. Ha a HSz annyira fasisztoid volt, miért éppen az ő emberei kerültek a nyilasok börtönébe s álltak ugyanabban a sorban, amelybe a foglárok pl. *Bajcsy-Zsilinszky* Endrét is állították? (A kerszocok — szerencséjükre — kívül maradtak a szóráson).

Mindig ugyanarra az — egyébként elméleti — okra bukkantunk, akár a « középkoriság », akár a « prefasizmus » vádjánál, és ez: a hivatásrendi célkitűzés, a kamarák követelése. Hosszú időbe telt a kerszocokkal folytatott tárgyalások során is, míg megértették, hogy a QA-ban vázolt hivatásrendiség távlati program, amelynek közjogi kereteit a demokratikus módon választott parlament kodifikálhatja csupán, élettel pedig a társadalom érdekcsoportjai és szervezetei töltik ki. Hogy az állami beavatkozás növekedésével, az etatizmus és a totalitarizmus zsákutcáival szemben nincs más alternatíva. Így került bele az 1944-es közös nyilatkozatba az « önkormányzati elv », szemben az állami mindenhatóság elvével, akár tartalmazza a termelőeszközök államosítását, akár nem. Vagyis: a mindenkori munkavállalók részvétele a gazdasági (és vele kapcsolatos) hatalomban, nem a vezető osztályban valamilyen pártszempontból egyszer s mindenkorra szóló személycsere jelenti a történelmi fordulatot.

Mi se kedveltük a QA nyomán használatba jött fogalmakat, mert a « rendiség » vagy a « korporációk » említése inkább nehezítette, semmint könnyítette az elgondolás lényegének megértetését. A « munkáskamara » fogalma se járt jobban, pedig pl. a szomszédos Ausztriában a neves szocdem *Karl Renner* és a munkásmozgalom mindkét szárnya követelésére már 1920-ban törvény hozta létre. Ez az intézmény — kivételes állapotokat (1934-1945) leszámítva — a kormányra került különböző pártokra tekintet nélkül napjainkban is eredményesen működik.

A « hivatásrendiség » tehát egyelőre negatív előjellel bekerült a történelem archivumába. Megfogalmazója, *Nell-Breuning* professzor úgy véli, hogy az avult nomenklatúra mellett az elgondolás híveinek türelmetlensége és politikai kudarca, valamint a fogalmakat szándékosan összezagyváló

ellenpropaganda okozta ezt. Annyi bizonyos, hogy a QA-ban leszögezett alapelvek (önkormányzat, szubszidiaritás) érvényükből nem veszítettek és a társadalmi érdekcsoportok harmonizálása új meg új formákat keres. A modellek vagy rendszerek « alkalmassága » csak tapasztalatilag, nem ideológiailag mérlegelhető. (Témája megérne egy ankét-sorozatot). Milyen mérce alapján? Kiindulásnak bizonyára megfelelne az « emberi jogok deklarációja » és a tízparancsolat.

VIDA ISTVÁN

Irodalom

Farkas György: *Mezőgazdasági munkások, ismerjétek meg jogaitokat.* Magyar Dolgozók Népkönyvtára 1. Bp. 1939.

Gergely Jenő: *A keresztényszocializmus Magyarországon, 1903-1923.* Kossuth, Bp. 1977. — *A politikai katolicizmus Magyarországon, 1890-1950.* Kossuth, Bp. 1977.

Koncz Endre: *Munkásfőiskola anyaga, szervezése, vezetése.* Magyar Dolgozók Népkönyvtára 6. Bp. 1943.

XIII. Leó: *Rerum novarum.* Szent István Társulat, Bp. 1931.

Migray József: *A marxizmus csődje.* Stephaneum, Bp. 1932.

Nyisztor Zoltán: *Ötven esztendő.* OMC kiadó, Bécs 1962.

XI. Pius: *Quadragesimo anno.* Szent István Társulat, Bp. 1931.

Rézler Gyula: *Magyar gyári munkásság.* Bp. 1940. Közgazdasági Könyvtár XXIV. — *A Magyar nagyipari munkásság kialakulása, 1867-1914.* (2. bővített kiadás). Faust könyvkiadó, Bp. 1945.

Riesz Lajos (szerk.): *A magyar kereszténységszocialista mozgalom harmincéves évfordulójára.* Bp. 1933.

Vida István: *Mi a Hivatásszervezet?* Magyar Dolgozók Népkönyvtára 2. Bp. 1941. — *Tíz munkásfőiskola.* Magyar Dolgozók Népkönyvtára 5. Bp. 1943. — *Keresztények a magyar közéletben.* Katolikus Szemle 30 (1978) 200-224 old.

ISKOLAPADBÓL A SZOCIÁLIS MOZGALOMBA

Egy volt bencésdiák visszanéz

A kis csonka Dél-Komáromban születtem, amelyet Trianonban később sok életfontosságú szervétől elvágtak. Ezerkilencszázhúsz után még az ivóvizet is Csehszlovákia kegyéből kaptuk, mert « odaát » volt a víztorony. Szűkös idők voltak, mégis mint valami mennyországra tekintek vissza nyíló éveimre, mert mi, gyermekek, gondtalanabbul éltünk. Boldogságunkat nem zavarta a fekete kenyér, a kecsketej és a fatalpú cipő. Nekünk az élet úgy volt szép, ahogyan megismertük, mert egy gyermek mindenütt tud játszani.

Utcánkban — Gyár-utcának hívták — száz és egynéhány család lakott, többnyire villany és csatornázás nélkül. « Történelmi » érdekessége, hogy itt, a Milch-féle fatelepen napszámoskodott egykor Dobi István. A házak mintegy felében vasutas családok laktak, a többiben — három kocsmán kívül — iparosok, szatócsok, és munkásemberek. A csekély, de biztos fizetésű vasutasok, mint apám is, irigyelt csoportot alkottak a máról holnapra élők szemében.

Amikor 1927-ben a győri bencés gimnázium diákja lettem, nagyot tágult a látóköröm. Osztályomban, az I/B-ben hatvanan voltunk: a kórházi igazgató-főorvos és a textilgyári főmérnök fiától az egy holdat bérlő szegényember gyermekéig akadt köztünk mindenféle. De mi — gyermekszokás szerint — nem a társadalmi hátteret, hanem a személyes értéket vettük figyelembe.

Az ébredés kezdetei

Legkedvesebb időtöltésem az olvasás volt. Elsős gimnázista koromtól újságot is olvastam. Először csak a sportrovatot, később egy-egy tárcát, folytatásos regényt is. A negyediktől fogva az ún. ismeretterjesztő cikkek is érdekeltek, de leginkább az országgyűlési beszámolók. Úgy lettem rájuk kíváncsi, hogy itt-ott megakadt a szemem némely « honatya » jó bemondásán. Tizenöt éves koromban elhatároztam, hogy újságíró leszek...

Hetedikes koromban történt: az iskolanap végén a folyóson ballagva beleütköztem hittanárumkba, *dr. Pammer Odilóba*. Beszédbe elegyedtünk s én valahogy az erkölcs és a gazdasági reformok összefüggésére tértem rá. Hamarosan elbúcsúztunk. A legközelebbi hittanóra után Pammer megállított.

— Adni akarok valamit — mondta. Egy szürkefedelű, kék címnyomású könyvecskét nyújtott át. — Olvasd el — folytatta —, és ha kérdéseid támadnak, gyere hozzám. Megbeszéljük.

A könyv *Varga László SJ* « Új társadalmi rend felé » című írása volt, amely XIII. Leó és XI. Pius szociális enciklikáit ismertette.

Tizenhét éves fejjel végigolvastam, de a felét sem értettem. Egy délután restelkedve vittem vissza tanáromnak a rendházba. Ő azonban nem hagyta annyiban a dolgot. Türelemmel magyarázott, papírtceruzát tólt elém, hogy jegyezhessek. Aztán visszaadta a könyvet és a hittanórák után néhány percet foglalkozott velem, illetve fogalmaim bővítésével. Egy idő után még tovább ment és arra bíztatott, hogy tartsak a témáról előadást a kongregációban.

Három előadás lett belőle. A fiúk közül utána többen jöttek hozzám. Vasárnap esténként a « diákkorzón » fel s alá sétálva is sokszor vitattuk a súlyos problémákat.

Hittanárunk egyébként a társadalmi etikával sokat foglalkozott. Az ő szájából hallottam először bővebben Giesswein Sándorról. Növekvő érdeklődéssel kerestem a szociális kérdés irodalmát. Ma látom csak, hogy szentbenedeki szerénységében milyen nagy ember volt *Pammer Odiló*. Kongregációs olvasókört is szervezett. A legjobb katolikus könyveket, folyóiratokat egy üvegajtós szekrényben tartotta, ahol bárki hozzájuk férhetett. Akkor olvastam Claudelt és Mauriacot, Chestertont és Prohászkát... A polcokon ott volt mindig a Magyar Kultúra, a Katolikus Szemle, a Pannonhalmi Szemle, vagy a Korunk Szava legfrissebb száma. Még annyit erről az emberről, hogy mindig volt ideje meghallgatni a kis- és nagydiákokat, bármely problémájukkal mentek hozzá.

Volt akkor a győri egyházmegyének egy fiatal papja, a Nyugat-Németországban 1988-ban elhunyt *dr. Közi Horváth József*. Az egész Kisalföldön, majd országosan ismertté vált akkoriban, mint a társadalmi megújhodás egyik előharcosa. Érettségink előtt, 1935-ben a számunkra utolsó iskolai lelkigyakorlatot ő tartotta. Az esemény érdekességét az adta meg, hogy a szokásos külön konferencián — amely rendszerint a szexuális problémával foglalkozott — nagy meglepetésünkre « Közi Atya » a szociális kérdést választotta témául.

Néhány hét múlva megvolt az érettségi, szétszéledtünk. Én Budapestre készültem joghallgatónak. Még mindig újságíró akartam lenni, de azokban az időkben ilyen szakmának nem volt tanszéke a magyar főiskolákon.

Inaséveim a « Kongó »-ban

Ez a Kongó — aki nem tudná — nem Afrikában volt, hanem a pesti Horánszky-utcában és teljes nevén úgy hívták: Egyetemi Mária Kongregáció. A fővárosba érve 1935 szeptemberében, elsőnek azokat a volt győri iskolatársaimat kerestem meg, akik már ott tanultak. Közülük annak a fiúnak köszönhettem a legtöbbet, aki elvitt a Kongóba. Az első őszi összejövetelen már részt vettem. A prézes akkor *P. Vid József* volt, a prefektus pedig *Vida István* harmadéves jogász. Megtudtam, hogy van a Kongónak szociális szakosztálya is, amelyet Egyetemi Settlement Mozgalomnak neveztek. Alapítója és szellemi atyja *P. Tornyos Gyula* hamarosan elkalauzolta az új érdeklődőket a Kiserdőbe, Pest « reprezentatív » nyomortelepére.

Ettől fogva rendszeresen kijártam és kisebb-nagyobb előadásokat is tartottam a vasárnapi « kulturdélutánokon ». Különösen 1937

Karácsonyára emlékszem: a kiserdei kunyhókhoz hasonlítottam a betlehemi barlangot... A telepi ifjúsággal persze gyakran tárgyaltunk a szociális igazságtalanságokról is. A viták során feltűnt egy robbanékony fiatalember, *Hajdú Béla*, aki magát ifjúkommunistának mondta. Komoly eszmecseréink voltak, de sohase vonta kétségbe, hogy mi szintén a kisemmizettek oldalán állunk. Nem volt benne előítélet, se gyűlölet, amit kommunistáknál ritkán tapasztalni.

Kulturális találkozóinkat a « kápolná »-ban, a Kiserdő egyetlen masszív építményében tartottuk, amely kb. száz ember befogadására volt alkalmas. Kicsi tornyán kereszt volt, emelvényét szentélynek vagy színpadnak lehetett használni. Hideg évszakban « melegedő »-nek szolgált, s a fővárosi szegénykonyha is ott osztott ételt a rászorulóknak.

De munkánk közben bővült az ún. Valéria-teleppel. A Mária Valériáról elnevezett nagy barakk-település a Külsőferencvárosban a kispesti határ közelében feküdt. Tevékenységünk eleinte hasonló volt a kiserdeihez, később megalakítottuk az EMSZO helyi csoportját is. A fáradozás legértékesebb gyümölcse az volt, hogy munkanélküli tagjaink munkaalkalomhoz jutottak az Erzsébet-híd újrakövezésénél. Csoportunk létszáma ezáltal persze nagyon megnőtt. Elnöknek egy kiváló tagtársukat, *Szilágyi János* gázgyári munkást választották. Nemsokára már zászlót is szenteltek, ifjúsági csoportjuk színjátszói pedig a Kongregációs Székház színpadán is felléptek. Az óriási termet zsufolásig megtöltötte az általunk toborzott egyetemi ifjúság. Több egyfelvonásos darabot játszottak, az egyikre még emlékszem: Herczeg Ferenc « Két ember a bányában » című színműve volt. A műsor előtt Varga páter méltatta az eseményt, ifjúmunkások és ifjú értelmiségiek találkozását.

Meg kell emlékeznem a Kongóban 1935 óta szerkesztett *Kiserdő* című 4 oldalas sokszorosított lapról is. Amikor a Settlement, majd az EMSZO munkáját a ferencvárosi barakk-telepekre kiterjesztettük, a címet *Telepünk*-re változtattuk. Alcíme is volt: « A külsőferencvárosi munkástelepek tájékoztatója ». Ebben a « hírlap »-ban indult pesti újságírói pályafutásom. Olvasóimmal tehát nemcsak a szegénynegyedben, hanem az egyetem falai között is találkozni lehetett...

Ide kell iktatnom, mert ezekre az évekre esik, az Esztergomi Katolikus Nyári Egyetemen szerzett élményeimet is. *Angyal Pál* professzor és *dr. Jencs Árpád* tanársegéd jóvoltából a kongósok legaktívabb tagjai kezdettől fogva résztvettek az előadásokon. Nekem az 1936. és 1937. években sikerült oda eljutnom. Szorgalmasan végigültük a programot, de legjobban az esténként spontán létrejött vitákat szerettük. A társadalmi reform mindig szőnyegre került, vele együtt azonban a « kisebbségi kérdés » is. Erdélyből és a Felvidékről elég népes diákcsoportok érkeztek. Az ottani magyarság helyzetéről hiteles képet kaptunk. Erdélyről főleg *Venczel József*, a Felvidékről pedig *Ölvedi János* számolt be. Jóleső volt éreznünk, hogy szociális elkötelezettségünk folytán a kisebbségiek lélekben hozzánk érezték magukat a legközelebb. Ezért történt, hogy a Nyári Egyetem árnyékában ezidőtájt szervezkedő Prohászka Munkaközösség is támaszkodhatott ránk.

Varga páter és köre

Döntő változást jelentett, amikor *P. Varga László* 1936 nyarán Szegedről a fővárosba került és a Kongó lelki vezetője lett. Munkája sokirányú volt. Nemcsak a heti összejöveteleken beszélt, de szombat délutáni szemináriumot is szervezett, ahol nem az akkori társadalmat bírálta (« Azon mi már túl vagyunk » — mondogatta), hanem a jövő kialakításával foglalkozott. A Kongó kb. 10 × 10 méteres nagyságú helyiségében olykor 50-60 fiatal szorongott, hogy hallja fejtegetéseit. Ezzel párhuzamosan szombaton reggelente a Kongó és a Settlement vezetői részére spirituális elmélkedéseket is tartott.

Sokfelé utazott, előadásokra hívták. Ha otthon volt, Mária-utcai szobájában, többnyire írt vagy a legújabb irodalmat böngészte. Mi, akik úgyszólván tanítványainak számítottunk, be-bekopogtattunk hozzá, hogy tanácsát kérjük. Széles gesztussal, mosolyogva fogadott. Mindegy, mi volt előtte, azaz a hatalmas íróasztalt arasznyi vastagon elborító papirhalmaz tetején, a látogatóval sose éreztette, hogy talán nem ér rá. Marékkal szórta a sziporkát, néha mellbe is vágta az embert. 1938-ban például — amikor szélsőjobb puccshírekkel volt tele a levegő — arra buzdított, hogy tanuljak oroszul, mert « hamarosan fontos nyelv lesz ». Nem értettem, mi járhat a fejében.

A páter gyakran emlegette szegedi korszakát és a fiatal KALOT munkáját, amelyet mi is szerettünk volna közelebbről megismerni. *Kovács Ferenc*cel együtt, aki szintén a Settlement aktivistája volt, 1937 elején sikerült eljutnom Szegedre. Résztvettünk a *Kerkai* páterék által szervezett háromnapos tanfolyamok egyikén és a falusi legényekkel nagyszerű eszmecseréket folytattunk. További munkánk szempontjából fontos állomásnak bizonyult ez a « tanulmányút ».

Új fejezet — személycserék

Forma szerint 1937 első napján kezdte működését az EMSZO-Központ, titkára *Vida István* lett (beszámolóját lásd a kötet 71-88 oldalain). Az ő elfoglaltsága « totális » volt, ezért búcsút kellett vennie a Kongóban és a Settlementben végzett munkájától. Új prefektust választottunk, a Settlement új vezetője pedig *Kovács Ferenc* lett, de az ő helye is hónapokon belül megürült, mert a rohamosan fejlődő EMSZO központjába második titkárnak hívták. Akkor én lettem a Settlement vezetője, s attól kezdve elég sok előadást mulasztottam az egyetemen, mert nyakig merültem a mozgalomba: az EMSZO szervezésében is közreműködtem. Nem voltam egyedül, vagy hatan jártunk rendszeresen segíteni.

A súlypont tehát a Kongóból, szinte máról-holnapra az EMSZO-ba került át. Az Irányi-utcai központban tartották a különféle tanfolyamokat a munkásokból kikerült vezetők és társaik számára. Az ún. agitátor-tanfolyamok tízhetesek voltak, hetenkint két esti összejövetellel. Mi egyetemisták nem egy tanfolyamot lelkesen végigcsináltunk és mondhatom, sokat tanultunk. Nagy élmény volt látnunk, mennyi tehetség csirázott ki sok egyszerű munkásban, aki csupán a kellő indításra várt. A « tantárgyak » között szerepeltek: vallási, társadalomtudományi alapfogalmak, a szociális enciklikák

ismertetése, történelem, a nyilvános fellépés kellékei, stb. Az előadók között a központi embereken kívül *Éry Emil, Nevelős Ágoston, Zibolen Endre* és *Bognár Elek* nevére emlékszem.

Bihari Ferenc után, aki tanárember volt, 1937 folyamán egy lelkész lett a központi vezető: *Freesz József*, az « örökös káplán ». A hatalmas termetű, de élénk mozgású, gyors észjárású Freesz akkor harmincas éveinek a közepén járt. Hamar megkedvelte mindenki, mert sohase « térített » és kiváló tréfamester volt. Beszédeit sok szellemes fordulat jellemezte. Egyszer a különböző oldalakról elhangzó « felforgatás » vádjára tért ki « Freesz Atya »: Igenis felforgatók vagyunk. Ha a világ a feje tetején áll, a talpára kell állítani!

Az EMSZO helyi csoportjainak száma nőttön nőtt. Elképzelhető, hogy a Nagybudapestet lassankint behálózó szervezkedés mennyi, valóban éjt nappallá tevő munkát követelt a hivatásos és az önkéntes munkatársaktól. Jómagam alig vártam, hogy az egyetemen túl legyek, aztán rávehessem a központiakat, hogy soraikba fogadjanak. És a Kiserdő? Továbbra is rendszeresen kijártunk, de ugyanúgy mind több EMSZO-csoportba. Ami engem illet, a nemsokára ötvenre dagadó helyi szervezetek felében bizonyára megfordultam.

Az EMSZO frontján

Időközben megjelent két kisebb könyv is, amely az « erkölcsi forradalom » alapelveivel s az igazságosabb, emberségesebb jövő körvonalaival foglalkozott: a *Legyen igazság* és a *Magyar munkáskáté*. Éppen akkor terjedt el országszerte *Közi Horváth József* — aki már Budapesten az AC központi titkára volt — népszerű írása, a *Proletárok megváltása* is. Elérkezett a nyilvános kiállás ideje, amelyet jól elő kellett készíteni, mert a legtágasabb csarnokot választották a vezetők az első seregszemlére. Hadd idézzem fel egy kalandos kis élményemet.

A tattersalli nagygyűlés hírüladására többezer nagy plakát lepte el a falakat — egyetlen éjszaka. A körzetenként szervezett plakátragasztó truppok a Központban gyülekeztek « kulimásszal » és « pemzlikkel » felszerelve. Itt átvették a falragaszokat, hogy az éj leple alatt, a szélrózsa minden irányába induljanak. Az a csapat, amelybe tartoztam, a Nyugati pályaudvartól a Lehel-út mentén haladt északnak. Különös társulat voltunk! Szürke puhakalap, micisapka, diáksapka vagy föveg ült kinek-kinek a fején. Néha egy rendőr lépett hozzánk és az engedélyt kérte. Működés közben sokat tréfálkoztunk s a plakátok hatását figyeltük. Emlékszem, az egyik forgalmas helyen hármat ragasztottunk egymás mellé, a középsőt szándékosan fejjel lefelé. Arra jött egy « úriember » és nyakát kitekerve csak az utóbbit olvasta, a másik kettő nem érdekelte.

1938. május 15.-én vasárnap került sor a nagygyűlésre, amelyen a vártnál ötezerrel több: harmincezer munkás jelent meg. A vezérszónok *Varga páter* volt. A csarnok egyik végében lévő magas lelátón helyezkedtek el a vendégek és összes vezetők, onnét beszéltek a szónokok. Az emelvény fölött függött az egyetlen díszítés, a 8-szor 4 méteres vászonra festett EMSZO-jelvény. Ez alkalommal « debütált » az egyenruhánknak választott szokásos sötétkék munkásing,

amelyhez ünnepi alkalmakkor fekete nyakkendő járult. S az EMSZO jelvénye? Zománcozott, pajzsalakú, gomblyukban hordható ábra volt: fehér mezőben izmos kar, feltűrt ingújjal, kezében a keresztet magasra tartva, körülötte az EMSZO felírás. Itt jut eszembe, hogy az EMSZOnak indulója is volt, amelyet gyűlések alkalmával sokszor énekeltek. Szövegét-dallamát munkásemberek írták, egyikük, *Horváth Lajos* nevére emlékszem.

A tömeggyűlés példás rendben folyt le. Ebben nagy része volt a *Markos János* bútorszállító munkás vezette rendfenntartó gárdának. Jelenlétük, már vezetőjük tagbaszakadt, tekintélyt parancsoló külleme miatt is nyugalomra intette az ellenlábasokat. Egy évre rá, amikor ugyanott megismétlődött seregszemlénk, Markoséknak már több dolguk akadt: a « szélsők » egy-egy csoportba verődve próbálkoztak rendzavarással. Egyébként ilyen események után érdekes volt átlapozni az újságokat. Az eseményről, főként a *Magyar cél* programjáról szóló cikkekből természetesen kiütközött a pártos elfogultság, de jobb és baloldalon egyaránt látszott a ráeszmélés, hogy ezzel a mozgalommal számolni kell.

A második tömeggyűlésben már nem sok részem volt — a többit meghiúsította a háború —, mert központunk a visszatért Komáromba küldött, hogy az ottani munkások és a szociális felfogású *dr. Lestár István* városplébános kérésére megalakítsuk az EMSZO-t.

Pesti mintára Komáromban is meghirdettük nagygyűlésünket a helybeli Kat. Legényegylet színháztermébe. Szónokaink ottani munkások voltak, egy szónokot a pesti Központ küldött. A gyűlést *Viola István*, a helyi-csoport elnöke vezette, s bár a kommunisták erős ellenpropagandát fejtettek ki, a nagy hodály az utolsó állóhelyig megtelt, sőt az udvaron is sokan szorongtak.

A Hivatásszervezet szolgálatában

Mialatt Komáromban voltam, megalakult Budapesten a régvárt Magyar Dolgozók Orsz. Hivatásszervezete. Július végén már Kálmán-utcai központjába érkeztem munkatársnak. Vidéki szervező-titkár lettem. Sokat leveleztem és utaztam. Először északon tettem körútat. Miskolc, Borsodnádasd, Szuhakálló, Sátoraljaújhely voltak állomásaim. Utánuk Kisvárda és Mátészalka következett. Ezeken a helyeken nem szerveztünk egyelőre nyilvános megmozdulást, csak megbeszélésre jöttünk össze az érdeklődőkkel. Részben szakmunkások, részben értelmiségi foglalkozásúak voltak.

Szűkebb pátriámba, Győrbe hivatalos kiküldetésben sose jutottam el, mert az ottani keresztényszocialisták kiváló titkárukkal, *Sári Gyulával* együtt már kezdetben kapcsoltak, mozgalmunkkal rokonszenveztek. 1939 augusztusában Szombathelyre irányított a Kálmán-utcai központ, ahol egy ruhagyár munkásnői akarták érdekeik védelmére megalakítani a helyi szervezetet. Alighogy odaértem, távirat jött a Központból: a Soproni Selyemipar üzemében sztrájkolnak, azonnal utazzam oda és vegyem fel a kapcsolatot *Orovitsch Ferenc* lelkésszel, aki a teendőkről tájékoztat. A « kurucdombi » papot városszerte ismerték munkásbarát érzelmeiről és a sztrájkolók zöme is kapcsolatban állt vele, mint jó « kamerád »-dal. Sopronba érkezve, tőle és a munkások vezetőitől értesültem a helyzetről. Köztük

volt *Korán József*, a későbbi hivatásos titkár és *Kánitsch Mihály* is, a szervezkedés egyik motorja.

Feltárták komoly sérelmeiket, elsősorban az alacsony bérek és a bánásmód miatt panaszkodtak. A gyárnak mintegy 400 munkása — mondták — a Hivatásszervezettől kéri érdekeinek képviseletét. Úgy határoztunk, hogy sürgősen gyűlést hívunk össze. Valamilyen kultúrházban kb. ötszázan voltunk együtt, mert sokan családtagjaikat, barátaikat is elhozták. Az emelvény hosszú asztalánál foglaltunk helyet, amelynek egyik végén szokás szerint egy rendőrtiszt ügyelt és jegyzetelt. Itt találkoztam életem legnépesebb és leglelkesebb hallgatóságával! Megalakult, közfelkiáltással a helyi Hivatásszervezet, majd a gyűlés után a megválasztott vezetőséggel éjszakába nyúló tanácskozást tartottunk. A panaszokat, követeléseket papírra vetettük, hogy másnap délelőtt a gyár kiküldötteivel megkezdhessük a tárgyalást.

Két napon át alig jutottunk előre, ami azért is aggasztó volt, mert a sztrájkolókat nem tudtuk anyagilag támogatni. Úgy döntöttünk ezért, hogy az iparügyi minisztérium közbelépését kérjük. Már a következő napon megérkezett *dr. Léhner Rudolf* minisztériumi előadó, aki a gyár és a munkások vezetőivel külön-külön beszélt, aztán olyan eredményt hozott ki, amelyet a munkások többsége megszavazott. Meg kell jegyeznem, hogy azon a nyáron több textiles sztrájk volt az országban. A budapesti Goldberger- és a Lódengyárban kezdődött, majdnem mindenütt a Hivatásszervezet közbenjöttével eredményesen végződött a sorozat, amely munkánknak publicitást is szerzett. Érdekes, hogy a konzervatívnak számító Nemzeti Újságban jelent meg a legpozitívabb vezércikk, *Nyisztor Zoltán* tollából « Textilsztrájk és Hivatásszervezet » címmel.

Még egy utam volt azon a nyárvégen. Ezúttal Agostyánba, a tatai szénmedence északnyugati csücskébe hívtak az ottani bányászok. Hivatalos nyílt levelezőlapunkon megírtam nekik, mikor érkezem. Ott is voltam a jelzett időben a megadott címen, egy magánlakásban, ahol három bányamunkás várt. Ám perceken belül megérkezett a csendőrjárőr is, hogy a « nem engedélyezett gyűlést » feloszlassa. Udvariasan felszólítottak, hogy menjek át velük a « pihenő »-re. Átmentem, de ott hiába érveltem, hogy ez nem gyűlés, csak beszélgetés akart lenni, jegyzőkönyvet vettek fel, majd el kellett hagynom a falút

Több utat nem tehettem, mert megkaptam a katonai behívómat és október 5.-én felöltöttem a honvédség egyenruháját. Persze állandó honvágyam volt a mozgalom után. Amikor csak tehettem egy-egy napra felruccantam vidékről a fővárosba és belátogattam a Hivatásszervezet vagy az EMSZO központjába. Két év múltán, 1941 szeptemberében szereltem le és október elsején már újra bekapcsolódtam a mozgalomba. Ezúttal hetilapunk, az *Új rend* szerkesztőségében működtem, néhány hét múlva azonban megint jött a behívó, most már frontszolgálatra. Amikor aztán újból magyar földre léphettem, addigra a biztatóan indult keresztény reformkor nem csupán félbemaradt, hanem összes jövőbe mutató eredményeivel együtt elpusztult a történelem viharában.

PAP GYULA

A KATOLIKUS IFJÚMUNKÁS-MOZGALOM (KIOE) TÖRTÉNETE (1920-1948)

A katolikus Egyház nem most kezdett törődni az ifjúsággal, hanem azt mindig változatlanul szerette, amikor ez nem volt még közhangulat. Az Egyház a lelket nézi, ezt keresi és értékeli a munkásifjúban, és ezért örvendetes szemében a KIOE tevékenysége... Az Egyház életelveket ad, s ezek kiemelik az ifjút a tömegből. Akinek életelve van, hisz és kitart, még ellenséges környezetben is, kitart hősiesen és hűséggel, még ha egyedül marad is, ha körülötte mindenki a hitet támadja.

(Apor Vilmos mártír halált halt győri püspök elnöki megnyitójából a KIOE 1943. április 4-én tartott közgyűlésén).

A kezdet

A húszas évek elején, a háborútépázta Európa súlyos sebeit gyógyítgatta. Csak lassan ébredezett abból a lelki megrázkódtatásból, amelyet a hosszú vérzivatar okozott. Nagy volt a nyomor mindenütt. Fenyegetően közeledtek a gazdasági világválság, a tömeges munkanélküliség rémei. Valahol Belgiumban ezidőtájt szentelték pappá egy munkáscsalád fiát, Joseph Cardijn-t. Az ő kezdeményezésére született a JOC (*Jeunesse Ouvrière Chrétien*). Munkatársaival ő rakta le az alapját egy újtípusú munkásifjú-mozgalomnak, amely a *Rerum novarum* és a *Quadragesimo anno* enciklikák szellemében összefogta a katolikus munkásifjúságot. Elveik és módszerük, a *Lásd-ítélj-cselekedj*! átütő sikerrel állította a fiatalokat, előbb Belgiumban, majd szerte a világon Krisztus apostolainak sorába.

Magyarország ezekben az években még szunnyadozott. Feudális rend uralkodott, mely barokk eleganciájával eluralta a közéletet, s « Potemkin fal »-ként próbálta eltakarni mindazt, amit az egyre erősbödő ipari kapitalizmus, mint természetes melléktermékét egyre inkább terebélyesített, az ipari proletariátus növekvő tömegét. A háborús barakktelepek nyomortanyáknak adtak otthont. Az Auguszta- és a Mária Valéria-telep, a ferencvárosi Kiserdő, a Váci úti gyárakat övező nyomortanyák, Angyalföldön és Tripoliszban éppenúgy, mint a peremvárosokban, Újpesten, Rákospalotán, Kispesten, Pestszenterzsébeten, Csepelen és Budafokon. Ezek a nyomortanyák nem csak a pesti szegényeknek adtak otthont, hanem ide gyűltek a fővárosba özönlő

nincstelenek is éppenúgy, mint az igazságtalan trianoni békekötés nyomán földönfutókká váltak családjai. Ezer, meg ezer fiatal nőtt itt fel, akikre jól illettek a papköltő, Mécs László szavai:

E fiúknak nem volt gyerekszobájuk,
hol meseforrást rejtenek a zsaluk,
lakásuk volt egy rossz-szagú muszály-lyuk,
hol több család csókolt, pörölt, aludt!
Vagy ólban nőttek, s rájuk tört az ősz.
E fiúkért valaki felelős!

(Vád és védőbeszéd)

Erre a felelősségre különös módon először az egyetemek Mária-kongreganistái ébredtek rá. Az ember azt gondolná, hogy egy hitbuzgalmi társulat távol áll a gyakorlati, szociális tevékenységtől. Mégsem így volt. Akadtak olyan orvos-, jogász-, és műegyetemi hallgatók, akik munkához láttak. Ők szervezték meg az első katolikus, munkásifjú egyesületet, éppen a legelesettebbeknek, az inasoknak, kifutóknak, segédmunkásoknak. Inasgyerekeket szervezni nem látványos feladat, nem ország-világot hódító program. Ha azonban meggondoljuk, hogy egy-két évtized múlva ezek a kis inasok adják majd az ország ipari szakmunkás gárdájának dandárját, akkor már nem is olyan közömbös és elhanyagolható ez a munka.

XIII. Leó, a *Rerum novarum* látnoki szerzője, aki már a múlt században megmutatta napjaink tennivalóit, azt mondta erről a kizsákmányolt munkástömegről, hogy az évszázad legnagyobb botránya az ő elszakadásuk az Egyháztól. Ezért a szakadásért világszerte sokan voltak felelősek, az Egyházban is, bár megkísérelték az igazi okokat mások nyakába varrni, de ez a kísérlet nem mentesítette őket felelősségük alól. Akadtak azonban lánglelkű apostolok is, mint Sonnenschein, Giesswein, Prohászka, vagy Cardijn, hogy csak néhány ismertebbet említsek.

Mint minden új kezdeményezésnél, ennél a kis inasokat tömörítő szervezetnél is jelentkeztek a hozzánemértés, a melléfogások gyermekbetegségei. Sehogysem sikerült közelférkőzni azokhoz, akik számára az egyesület alakult. Sok mindennel próbálkoztak, rengeteg időt, pénzt, fáradtságot áldoztak a szervezők (dr. Kostyelik Ferenc fogorvos, dr. Radványi Titusz jogász, Bartos Sándor a MÁVAG műszaki tisztviselője és Wágner Oszkár orvos). P. Elsasser Gyula SJ bátorítására és támogatásával a Józsefvárosban láttak munkához. Tevékenységük azonban még a jezsuita atyák körében sem keltett osztatlan megértést. Kénytelenek voltak kiköltözni a kongregációsházból és Kostyelik doktor a

saját zsebéből bérelt otthont a kis egyesület számára. Így vegetált a szervezet 1936-ig. Ennyi időre volt szükség, míg rájöttek, hogy a munkásifjúság szervezését maguknak a munkásifjaknak kell kézbevenniük.

Két fiatal kongreganista, Haklik Lajos géplakatos és Kertész László szabósegéd ekkor kapcsolódott be a munkába. Nekik már több esztendős gyakorlatuk volt a szociális munkában. Bejáratosak voltak a Gyűjtőfogházba a rabokhoz éppenúgy, mint a vakok intézetébe és a nyomortanyákra. Hosszabb belgiumi tartózkodásából ekkor jött haza Szilágyi György is, aki odakinn a JOC-ban tevékenykedett. Ő hozta, ismertette és terjesztette el nálunk az ottani módszereket. Ugyancsak ekkor kapcsolódott be a kongregációból a fiatalok újabb csapata. Kalocsai Emil festékkereskedő, Kalocsai János fodrász, Kovács Tibor műszerész, Papp János drogerista, Kamarás Ferenc tokkészítő és Radics Sándor is. Egyszeriben fellendült a szervező munka és felfigyelt ránk a szociális érzékéről jólismert budapesti érseki helynök, Mészáros János. Az ő pártfogásával és a Krisztus Király Plébánia vezetőjének, Vargyas Tivadarnak anyagi támogatásával alakítottuk ki a József körút egyik bérházának földszintjén az első tanoncotthonunkat. Ide gyűjtöttük a vidékről Pestre került inasokat, akik a környék nyomoruságos ágyrajárói voltak, vagy egyszerűen a műhely forgácsai és rongyai között leltek szállásra. Ezt a vállalkozást követte hamarosan a terézvárosi Hunyadi téren, majd a ferencvárosi Lónyai utcában kialakított újabb otthonunk.

Mi volt a módszer?

Szervezkedésünk alapját egyfajta apostolkodás jellemezte. Erre a célra csoportjainkban kis elit magot, úgynevezett úttörőkört szerveztünk. Feladatuk kettős volt. Lelki képzést kaptak, melyet aztán környezetükben igyekeztek továbbadni. Saját lelkiségük, műveltségük gyarapítása mellett formálniuk kellett azt a környezetet is, amelyben éltek. Így vált a *Láss-ítélj* és *cselekedj*! életük meghatározó vezérfonalává. Munkájukról, eredményeikről és kudarcaikról hetenként adtak írásos beszámolót. Ezrével érkeztek központunkba ezek a megfigyelések és ezek kiértékelése révén a munkásélet minden területéről pontos képet kaptunk. Így vált világossá előttünk a fiatal munkások életének minden testi-lelki baja, sőt még az is, hogy ők maguk hogyan látják ezek megoldását. A munka szükségessé tette egy budapesti összefogó úttörőkör szervezését. Itt minden szombat este összegyűltek a város különböző szervezeteinek kép-

viselői. Számukra itt biztosítottunk továbbképzést, esetenként rekollekciót, vagy lelkigyakorlatot. Mire 1938-ban sor került az Eucharisztikus Világkongresszusra, létszámunk már olyan nagy volt, hogy az ünnepi menetben külön csoportot képeztünk.

Cardijnt látogatásra hívtuk meg. A budaőrsi repülőtéren volt az ünnepi fogadás, majd augusztus 20-án került sor a hivatalos találkozóra. Cardijn örömmel adott tanácsokat, de elárulta, hogy neki is van tanulnivalója. A rövid látogatás nem volt alkalmas, hogy mozgalmunk sajátos helyzetét alaposabban megismerhesse. Így nem értette azt a sajátos magyar helyzetet, miért kell a vidéki gyerekeknek Budapesten szakmát tanulni? Nem helyeselte az otthonokat szervező munkánkat. Féltette a mozgalmat, mert ezek fenntartása túl sok energiát vont el a mozgalomtól. Emellett igen szerények voltak a lehetőségek, amit ott a fiataloknak nyújtani tudtunk. Azt viszont el kellett ismernie, hogy a szállás és élelem szűkössége mellett a lelki és szellemi nevelés, az elesetteknek nyújtott szeretet és gondoskodás igen értékes volt.

Szervezőink plébániáról plébániára jártak és sorra alakultak az újabb csoportjaink. Ekkor kapcsolódott be a munkába két fiatal pap is, Rokonai József váci és Oross István veszprémi egyházmegyés. Létrejött az állandó központi iroda is, Bartos Sándor Mikszáth Kálmán téri lakása egy részében.

Szükségesnek látszott saját újság beindítása. Erre 1938 március 1.-én került sor. A *Magyar Munkásifjú* címmel megjelent újság vezércikkét Mészáros János helynök írta, s az első oldalán Cardijn 100.000 belga ifjúmunkás nevében köszöntötte a lapot. A havonta megjelenő szociális, gazdasági és kulturális szemlét dr. Kostyelik Ferenc és dr. Morandini Géza szerkesztették. A cikkek zömét maguk a munkásfiatalok írták. Felkészítésükre újságíró tanfolyamot szerveztünk. Szadai Hugó filmesszakkört szervezett. Segítségével minden mozgalmi esemény szalagra került, s ezeket a felvételeket később a szervező munkában jól hasznosítottuk.

A hercegprímás avval támogatta a mozgalmat, hogy a más beosztásba került Solymár György székesfehérvári egyházmegyés lelkészünk helyébe Ikvay Lászlót tette meg szervezetünk lelki vezetőjévé. A fiatal pap a svájci Fribourgban végezte egyetemi tanulmányait, rendelkezett a szükséges tárgyi ismeretekkel és nyelvtudással. Felvidéki értelmiségi családból származott, mégis igen hamar ráérzett a tennivalókra és hamarosan mozgalmunk egyik fő hajtórugójává lett. Különösen a vidéki szervezetek beindításánál dolgozott eredményesen.

1938-ban szerveztünk először nyári tábort. Ennek célja a pihenés és nyaralás mellett a vezetőképzés volt. 1939-ben Budapesten és környékén ötven csoportunk volt, míg vidéken ezek száma meghaladta a hetvenötöt. Szervezetek alakultak a visszacsatolt felvidéki és kárpátaljai városokban és falvakban és ebben az évben már a felvidéki Gutoron volt a vezetőképző táborunk.

Szeptemberre Cardijn nagy világtalálkozót szervezett Rómában. Tervei szerint a Szent Péter térre 20.000 munkásfiatalt akart összegyűjteni. Szép terveinket azonban a közelgő háború nem engedte megvalósulni.

A virágkor

1940 április 28 és május 5 között megrendeztük első, országos tanoncmunka-kiállításunkat. A Szent István bazilika sekrestyéjéhez kapcsolódó nagy teremben került sor a bemutatóra és annak illusztris vendége gróf Teleki Pál miniszterelnök volt. Budapestről és vidékről 237 szakmunkás fiatal mutatta be vizsgamunkáját. Huszonegyen kaptak különböző kitüntetést, jutalmat. Veszprém püspöke értékelve munkánkat, Oross István nevű papját, aki ekkor már több éve tevékeny tagja volt a mozgalomnak, egyéves időtartamra átadta központunknak. Így Ikvay László mellett ő is a mozgalom főtitkára lett.

A nyár folyamán két helyen is szerveztünk tábort. Pilisszentlászlón volt a nagy sátortábor, míg kerékpárosaink két hét alatt végigkerekezték a Felvidéket és a Kárpátalját bejárva Rozsnyót, Kassát, Munkácsot és Ungvárt. Ősszel már Erdélyben is szervezkedhettünk, s első csoportjaink Nagyváradon és Kolozsvárt alakultak. Később átkerültünk Nagybányára, Szatmárnémetire és a Székelyföld számos városába és falvaiba.

Az évzáró főtitkári jelentés szerint ekkor már 111 csoportunkban több, mint 4000 tagunk volt. A budapesti tanonciskolákban, 92 osztályban 3000 tanonc előtt ismertettük mozgalmi céljainkat, ugyanakkor 24 vidéki iskolában közel 1500 tanonc előtt beszéltünk. Öt és félezer más érdeklődő számára 44 esetben tartottunk ismertetést. Otthonainkban ekkor a bennlakók száma 150 volt. 1941-ben szerveztük az újabb tanoncotthont a Szent István bazilika területén. A hatvan fős otthon vezetését az Anschlusst követően Bécsből kiutasított három magyar marianista atya vezetésére bíztuk. P. Nagy Ferenc, P. Nagy László és Osztertág István atyák örömmel fogadták ezt a megbízatást. Nyári táborunk a KALOT balatonberényi főiskoláján volt. Ide gyűlt az ország különböző részeiről számos fiatal, akik később a helyi szervezeteink jólképzett vezetőivé váltak.

A terebélyesedő mozgalom számára ekkorra már szűknek bizonyúlt a központi iroda. Az Esztergomi Főegyházmegye részéről jutottunk új, központi székházhoz. A ferencvárosi Gát utca 6. számú házat, a korábban papi otthonnak használt, volt lazarista kolostort kaptuk meg Mészáros helynök közbenjárására. Az ünnepi felszentelésre október 6.-án került sor. Maga Serédi prímás jött el ekkor közénk.

Élve az új székház-adta lehetőséggel kétesztendős képzést, Munkásifjú Akadémiát szerveztünk. Ennek első évfolyamára százan jelentkeztek és tartamát három hónapra terveztük, mely alatt 36 ismert előadó 65 órában adott magasszintű képzést a részvevőknek. Újságunk, a *Magyar Munkásifjú* büszkén jelentette, hogy az elmúlt négy évfolyamos megjelenése folyamán 137 cikket közölt munkásfiatalok tollából, s ez az összes cikkek 38,4 %-a, ami beszédes bizonyítéka a mozgalomban folyó szellemi oktatásnak. Az időközben kitört világháború alaposan hátráltatta tevékenységünket. Fiatal titkáraink, képzett vezetőink sorra bevonultak katonai szolgálatra. A háború éppen a legjobb pesti és vidéki szervezőink körében vágott rendet.

1942 első nagy eseménye mozgalmunk új egyházi elnökének, Apor Vilmos, győri püspöknek beiktatása volt. Erre február 1-én, a Ranolder Intézet dísztermében került sor. Ismert közéleti személyiségek mellett parlamenti képviselők, egyházi és világi személyiségek ünnepeltek velünk. Ekkor választottuk elnökségünkbe Csonka Jánost, az ismert gépgyárost is. Az ő gyárát egyedülálló szociális gondoskodás jellemezte. Tanoncai magasszínvonalú képzésben részesültek. Közülük később 150-en szereztek mérnöki diplomát és néhányan még a Tudományos Akadémia tagjai közé is eljutottak.

Március 8-án ért véget Akadémiánk első évfolyama. A hetvenkét végzős hallgató ekkor vehette át oklevelét. Bővült a központ hivatásos titkárainak száma is. Ferenci István szabó, Varga István címfestő és Hollai Ferenc műszerész ekkor került a központba.

Május 3-án, a Városi Színházban megtartott esténken Mécs László maga szavalta *Vád és védőbeszéd* című költeményét. Otthonaink lakói dr. Kostyelik Ferenc alkalmi játékát mutatták be, *Ki a felelős?* címmel.

Ezt követően néhány nappal megrendeztük újabb tanoncmunka-kiállításunkat. A Pesti Vigadót megtöltő kiállítást Serédi prímás nyitotta meg. Az ország 23 városából és ipartelepéről 243-an szerepeltek 335 tárggyal. A kiállításról a rádió helyszíni közvetítéssel számolt be és annak megtekintésére több, mint hétezer látogató jött el.

Újságunk ekkor már a korábbi 9000-ről 12.000-re emelte példányszámát. Otthonainkban a bennlakók száma 300 fölé emelkedett. Az év folyamán átvettük a Csonka-gépgyár tanoncotthonának vezetését és újabb otthon szervezésébe fogtunk Kőbányán. Gyarapodott a vezetőképző tanfolyamaink száma is. Május végén Dunaalmáson volt az észak-dunántúli csoportjaink számára tartott kéthetes tanfolyam. Júliusban a balatonberényi KALOT-népfőiskolán volt tábor. Titkáraink sorra járták a vidéket, 64 helységben 95 előadást és 36 filmvetítést tartottak. Csoportjaink létszáma meghaladta a hatezret. Újságunk ekkor már havonta kétszer is megjelent. Az újság mellett számos kiadványunk került ki a nyomdából.

1942 őszén folytatódott a Munkásifjú Akadémia előadássorozata. Novemberben pedig beindult az úgynevezett titkárképző. Ezen a vidéki szervezetek küldöttei vettek részt. Valamennyien beköltöztek a központi házba és a titkárképző idejére Budapesten vállaltak munkát. Rokonai József vezette ezt a fontos képzést. Új munkatársként Ragoncsa István pécsi timár lett új titkárunk. Szombathelyen indult be első vidéki tanoncotthonunk, míg novemberben megnyílt a kőbányai új otthonunk is.

1943 januárjában a felvidéki Csizfürdőn, a környék városai és falvaiban levő csoportjainknak volt három egyhetes tanfolyam. Ötvenkilenc helységből 129 fiatal jött el ide. Április 4-én a Szent István Társulat székházában, Apor Vilmos püspök elnökletével tartottunk közgyűlést. Májusban végetért a titkárképző. A részvevők visszatértek lakóhelyük szervezeteihez. Máriabesnyőn és a Sopron közeli Egyházasfalun volt újabb egyhetes tanfolyamunk. A szokásos nyári nagytábor a felvidéki Velkenyén volt, miközben a szomszédos Csizfürdőn kéthetes papiképző tanfolyamot rendeztünk. Ezen 11 egyházmegyéből 39 munkásfiatalokkal foglalkozó pap vett részt. A tanfolyam vezetését P. Hunya Dániel SJ, a szegedi szeminárium spirituálisa vállalta.

Szeptemberben számos személyi változás történt. Dr. Rokonai József Vácra került szemináriumi tanárnak. Helyét Gálos József győregyházmegyés vette át. A jezsuita rend egyévi időtartamra mozgalmunk rendelkezésére bocsájtotta P. Polgár András SJ-t. A csanádi egyházmegyéből Gimes Gyula kapott diszpozíciót központunkba. Ugyanakkor újabb fiatal titkár állt szolgálatba, Tóth Ráfael vízvezetékszerelő. Vidéki csoportjaink megerősítésére P. Polgár társaságában Gálos József és Hollai Ferenc folyamatos országjárásra indultak. Minden hétvégén más-más városban tartottak rekollekciót. Ezeket főleg Pécsett, Kaposvárott, Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Szombathelyen és Győrben szerveztük. Emellett Szobon, a lazaristák rendházában tartottunk három alkalommal is egy-egyhetes tanfolyamot zömmel az Esztergomi

Főegyházmegye ifjúságának. Később ezeket Dorogon, a bányász művelődési házban, illetve a lábatlani cementgyár művelődési házában is megismételtük.

1944-ben a tervezett országos tanoncmunka-kiállításunk nem került megrendezésre, mert ekkor már a bombázások miatt ezt nem vállalhattuk. Az év tavaszán előbb Szegeden volt háromnapos tanácskozásunk, melyen Hamvas Endre püspök is megjelent, majd egyhetes vezetőképzőnk volt Veszprémben, a Davidikumban, ezt pedig az újonan kinevezett veszprémi püspök, Mindszenty József látogatta meg. Az év utolsó vezetőképzője Székesfehérváron volt. A korábbi évekkel szemben ezen a nyáron rendeztük a legtöbb táborozást. Budapesti és dunántúli fiataljaink kétszer is táboroztak a balatonberényi KALOT-népfőiskolán. A felvidékiek ismét Velkenyén, a papok pedig Csizfürdőn táboroztak. Az alföldi és délvidéki csoportjaink fiataljai Maroslelén, illetve Csongrádon gyűltek táborba. Az említett bombázások miatt a munkaévkezdő szokásos lelkigyakorlatunkat is Csizfürdőn tartottuk meg.

Az ostrom és ami utána következett

A csizfürdői lelkigyakorlatot követően a titkárok jelentős része kénytelen volt katonai szolgálatra bevonulni. A Gát-utcai központi házunk felkészült a nehéz napokra. Az épületet megtöltötték az üldözöttek, kibombázottak, katonaszökevények. Köztük külföldiek is voltak, lengyelek éppen úgy, mint osztrák kommunista újságíró. A közeli Bokréta-utcai munkásleányotthon két vezetőjét a nyilasok kivégezték, nekünk azonban sikerült megmenteni védenceinket. A központ viszonylag szerencsésen vészelte át a nehéz napokat. Persze azért az nálunk is előfordult, hogy a házból élelem és gyógyszersegélyt vivőket az utcán foglyul ejtették és csak több esztendei fogság után jöhettek haza.

1945-ben P. Bodai Jenő SJ, aki már teológus kora óta igen aktív tagja volt a mozgalomnak, s akit a rendi vezetés már előző ősszel P. Polgár SJ elhelyezése után központunk rendelkezésére bocsájtott, kiváló munkát végzett. Ikvay Lászlóval együtt elindították újra a mozgalmi munkát. Lassan megkezdődött a foglyok hazatérése is. Dániából, Németországból, Franciaországból és a Szovjetunióból jöttek s azonnal beálltak a munkába. 1946. júniusában már tábort szerveztünk. Elsőként Dunakeszin, majd ezt követően a Zala megyei Almásházán volt táborunk.

Tanoncotthonaink súlyos ellátási gondokkal küzködtek. A szükséges minisztériumi támogatásban csak a baloldali

pártok és szervezetek részesülhettek, ők kapták a külföldi segélyek jelentős részét. Az csak ritkán fordult elő, hogy kérvényeinkre néhány zsák keményrefagyott burgonyát, kevéske lisztet, vagy olajat kaphattunk. Mindszenty prímást is megkerestük, hogy segítségét kérjük, de neki sem volt mit adnia. Egy tisztelőjétől kapott perzsaszőnyegét adta oda, hogy értékesítsük és az árából vásároljunk élelmet. A prímás szívén viselte otthonaink sorsát és sorra végiglátogatta őket az év folyamán.

1947-ben került sor utolsó két táborunk megtartására, előbb Balantonfenyvesen, majd Csongrádon. Ebben az esztendőben a kalazantinus rend tulajdonát képező budai tanoncotthont, mely az ostrom alatt súlyosan károsodott, kezelésünkbe vettük és fiataljaink segítségével használható állapotba tettük. Ugyancsak ekkor szentelte fel Mindszenty prímás az új terézvárosi otthonunkat, a Nagymező utcában, s került beindításra az új lágymányosi tanoncotthonunk is.

Ebben az ígéretes új tavaszban jött a dermesztő fagy. A fordulat évében a mozgalmat hivatalosan betiltották. Az egyre romló gazdasági körülmények következtében titkáraink már az egyébként is igen szerény egyházi támogatást sem kaphatták meg. A Gát-utcai központi ház megmaradt egyházi tulajdonban és a szobákban zömmel papok, illetve a már nős vezetők kaptak szállást. Tanoncotthonaink és azok vezetői ellen a hivatalos sajtóban nagy rágalomhadjárat indult. Megkezdődtek a letartóztatások is. Titkáraink közül előbb Hollai Ferencet, majd Doszpot István otthonvezetőt tartóztatták le koholt vádakkal. Őket követte Ragoncsa István letartóztatása. Kellő indok hiányában ezek a letartóztatottak előbb a Buda-déli, majd a kistarcsai, illetve a recski táborban raboskodtak. Ezt követően valamennyi tanoncotthonunkat államosították, majd hamarosan feloszlatták, megszüntették őket.

1952 augusztusában Ikvay Lászlót Szécsénybe helyezték, majd néhány nap múlva az ÁVO elhurcolta. Hazaárulás, tiltott szervezkedés volt a vád ellene. Nyolc esztendős börtönbüntetést kapott. Hamarosan a Gát-utcai ház is felszámolásra került. A rendőri felügyelet alatt álló lakókat a város különböző pontjaira telepítették szét. Ikvay László 1956 szeptemberében amnesztiával ugyan szabadult, de 1961-ben egy nagyobb letartóztatási hullám során ismét börtönbe került. Ezt a letartóztatási hullámot nagyszabású házkutatás sorozat előzte meg. Hosszú hónapokig jártunk a Gyorskocsi-utcai politikai rendőrségre kihallgatásokra... Ígérgetésekkel, fenyegetésekkel, zsarolásokkal akartak rábírni társaink elleni hamis tanúskodásra, illetve megkísérelték rendőri besúgói beszervezésünket. Ikvay László ismét

súlyos börtönbüntetést, később amnesztiát kapott 1966-ban, azonban eltiltották minden papi tevékenységtől. Fordítói munkából tengődött. 1968-ban a további meghurcolások elől, s hogy papi hivatásának élhessen, kénytelen volt Svájcba emigrálni. Ott érte a halál 1975-ben.

A felvázolt események sora, a száraz statisztikai adatok mögött egy igen eleven mozgalmi munka pezsgő hétköznapjai bújtak meg. Ez az ifjúsági szervezet a maga módján számos eredménnyel büszkélkedhetett. A magyar iparitanuló társadalom ez alatt a tizenegyesztendős tevékenység alatt kibővített törvényes védelemben részesült.

Követeléseinkre, beadványainkra, tárgyalásaink eredménye folytán a következő szociális intézkedések történtek:

Megszervezték a pályaválasztási tanácsadást.
Szabályozták a tanoncok törvényes munkaidejét.
Bevezették a kötelező fizetett nyári szabadságot.
Kötelezővé tették a pályaválasztást megelőző orvosi vizsgálatot.
Törvényes munkabéreket állapítottak meg.
Felállították a Felügyeleti Hatóságot a tanonctörvények betartásának ellenőrzésére.
Megszervezték az Állami Tanoncmunkaközvetítést.
Megreformálták a tanoncoktatást.
Kedvezményes vasúti bérleteket biztosítottak a tanoncoknak.

A fiatalok egészséges nevelését erősítették az évenként megrendezett labdarúgó és asztalitenisz kupamérkőzéseink, és a rendszeres gyalogtúráink. Lelki épülésüket szolgálták az évenként több alkalommal sorrakerülő manrézai lelkigyakorlatok. Az elmélyült lelkiélet kialakítása egyik legfontosabb feladatunk volt. S hogy e téren mire jutottunk, arról talán éppen Ikvay László egyik levele vall, melyet nemsokkal halála előtt írt hozzánk:

« A legnagyobb örömöm Ti vagytok, — örömöm és koronám — ahogy Szent Pál mondja. Így talán mégsem fogok egészen üres kézzel az Örök Bíró elé állni és irgalmas lesz irántam. Bár én ugyanúgy, sőt még inkább köszönhetek sok mindent Nektek, mert amikor közel 40 éve beálltam közétek, olyan lelkiséggel találkoztam, amely engem is magával ragadott, lendített, formált, lelkesített. Én tanultam Tőletek és épültem példátokon, sokszor szégyenkeztem, hogy nem vagyok olyan tiszta, önzetlen, lelkes és apostoli, mint Ti! »

Mi volt mindez, ha nem előképe a II. Vatikáni Zsinatnak? Emberi szemmel talán egy letűnt kor emléke csupán, számunkra azonban sokkal több, Krisztus országának építése, apostoli feladat volt.

HOLLAI FERENC

A KATOLIKUS DOLGOZÓ NŐK ÉS LEÁNYOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE: A DN ÉS DL

Amikor majdnem hat évtized után többszöri sürgetésre, 1989. március 16-án hozzá akartunk kezdeni a DLN mozgalom rövid történetéhez, először éreztük azt, hogy most már mindent őszintén megírhatunk, jót, szépet és nehezet egyaránt. Bennünket is megdöbbentett, mikor ráébredtünk, hogy az Elindítók és Kezdeményezők és az egykori Munkatársak szinte már kivétel nélkül két világrész temetőiben, sőt van aki a testvéri szeretet vértanújaként a Duna hullámsírjában nyugszik (1). Majd amikor a kézzelfogható dokumentumok után nyúltunk volna — rádöbbentünk, hogy azokat a világháború, bombázás, házkutatás, elkobzás, feloszlatás, szinte maradtéktalanul elsöpörte.

Így az egyéni emlékezeten túl voltaképpen csak egy dokumentum-jellegű kiadvány maradt segítségünkre, egy kötet, amelyben a DLN kis lapja az első számtól az utolsóig megtalálható, 1931 karácsonyától az 1947-ben megjelent röplap jellegű kiadványig. Ennek alapján próbáljuk meg vázlatosan közreadni a *Katolikus Dolgozó Leányok* és *Nők Mozgalmának* történetét.

A gyökerek 1891-ig, a « Rerum novarum » megjelenéséig nyúlnak vissza. Ennek alapján kezdett el foglalkozni hazánkban *gr. Pálffy Pálné* (2) a katolikus nők megszervezésével. Magaköré gyűjtötte az akkori értelmiségi nők szociálisan gondolkodó rétegét, és azokkal együtt létrehozta a *Katholikus Nővédő Egyesületet.* Ebbe a munkatársi gárdába tartozott *Korányi Sarolta* (3), akinek a figyelme hamarosan a dolgozók, a munkásnők problémái felé fordult. 1904-ben megalakította a *Katolikus Munkásnő Egyesületet, Krigs-Au Emil,* a későbbi városmajori plébános és nővére, *Mella* segítségével.

E szervezet a világháború folyamán már több mint 10.000 tagot számlált. A kommunizmus felszámolta a mozgalmat, mely annak megszünte után nem tudott igazán új életre kelni. Korányi Sarolta súlyos betegsége miatt a harmincas évek elején már útrakészen állt az örökéletre. Hogy

---

(1) Salkaházi (Schalkház) Sára szociális testvér 1899-1944.
(2) Gr. Pálffy Pálné szül. gr. Károlyi Géraldine 1836-1916.
(3) Korányi Sarolta 1868-1935.

még lássa életműve feltámadását, *Slachta Margit* (4) óhajára *Rónai Paula, Palágyi Natália* szociális testvérek, kikhez *Köstler Hedvig,* majd *dr. Leisen Erzsébet, Holló Rozsi* és még többen csatlakoztak, megkezdte a szervezés munkáját. Korányi Sarolta még részt vett az első nagyobb gyűlésen a Szent István Társulat dísztermében.

Egyházi tanácsadónk *dr. Mészáros János* prelátus, budapesti érseki helytartó volt. A munkásnőket képviseltük az *M.L.K.A.*-ban (5) és a *Kat. Nőszövetségben.* Érdekvédelem tekintetében együttműködtünk a *Ker. Szoc. Szakszervezettel,* a *Hivatásszervezettel.* Szorosan összedolgoztunk és sokat tanultunk a *J.O.C.F.*-től (6). Részt vettünk kongresszusain (1936 Genf, 1937 Párizs, 1938 Brüsszel). A *Nemzetközi Katolikus Nőszövetség* seregszemléi közül ott voltunk Rómában, 1934, 1939 és 1947-ben.

1938-ban az alapító *Cardijn* kananok Budapestre látogatott.

1932 karácsonyán a kis Jézus mellé került a *Dolgozó Leány* első száma, amely az első 100 példány óta állandóan növekvő olvasótáborra támaszkodik, szerte az országban ezren és ezren várták friss híreit, bátor hangú cikkeit, DL rikkancsok, a vándorgyűrűért és vándorzászlóért versengő csoportok terjesztették a lapot, az eszmét. 1938-ban 30.000 példányban jelent meg különlenyomat az *Eucharisztikus Kongresszusra.*

1933 decemberében a 8 alapító csoport Szövetségre lépett. Az alapszabályt mind az egyházi, mind az állami vonalon jóváhagyták. Az állandó fejlődés során végül 250 csoport 10.000 tagot számlált.

A mozgalom a dolgozó leányban és nőben mindig az egész embert, a lelket és a testet, földi és az örök rendeltetést, a családi és a szakmai hivatást tartotta szem előtt és ezért akciói, munkája az élet egész körére, sőt a dolgozó családok egészére is kiterjedt.

A mozgalmat csak apostoli lelkű, jól képzett, lelkileg elmélyült vezetők és tisztikari tagok tudják fenntartani és tovább építeni. Ezért az első évek óta újra és újra megrendezte a Szövetség a maga vezetőképző tanfolyamait és tanulmányi napjait, amelyeken egymás mellett ültek, jegyeztek, együtt étkeztek és laktak a szellemi vezetők és a DLN

---

(4) Slachta Margit 1884-1974. 1923-ban megalapította a *Szociális Testvérek Társaságát,* hogy hivatásos és képzett munkásokat adjon az Egyháznak és a társadalomnak.

(5) Magyar Leányok Katolikus Akciója.

(6) Jeunesse Ouvrière Chrétienne Féminine.

kiküldöttek. Előadóink mindig országos hírű szónokok és nagytudású előadók voltak, akik szeretettel és megértéssel állottak a mozgalom mellett. (1943-ig: 20 egyhetes tanfolyam 1500 hallgatóval, 3 napos tanfolyamok 1400 hallgatóval).

Küzdöttünk a vasárnap megszenteléséért, a káromkodás leküzdéséért — és országos mozgalommá fejlesztettük a nagypénteki 1 perces munkaszünetet. Nemcsak egész gyárak, de a fővárosban polgármesteri rendeletre a közlekedés is leállt nagypénteken d.u. 3 órakor.

Az egész év folyamán, de főleg ádventben és nagyböjtben lelkinapokat és lelkigyakorlatokat tartottunk.

A heti csoportélet menete a következő volt: ima, előadás (hetenkint váltakozva, munkásélet, munkásproblémák, kulturális, kedélyképző, világnézeti eligazítások), — közös játék, ének, mozgalmi hírek. Imával és az indulóval: « Engem az Isten munkára teremtett... » zárul.

A mozgalom nem állt meg a szellemi-lelki szükségleteknél. A tagok nagyon is gyakorlati nehézségei: munkahelyi, munkaegészségügyi, valamint lakásproblémák.

Katolikus orvosnők 5 helyen tartottak ingyen rendelést; minden problémával bizalommal mehettek oda.

Megkezdtük a fővárosban, majd vidéken a DLN otthonok alapítását (Ld. a cikk végén). Ez 1943-ban 107.000 éjszakai szállás és ugyanannyi meleg vacsora önköltségi áron.

A tíz éves évfordulóig (1943) szakmai-szociális téren a Mozgalom a következőket valósította:

— 350 szakcikk jelent meg;
— 100 szociális nagygyűlést rendezett, vagy ilyenen vett részt;
— 480 memorandumot nyújtott be különböző hatóságokhoz;
— 5 szakmai nyilvános ankétot rendezett (női szabó, fodrász);
— 3 kérdőívet bocsátott ki 1000-1000 adatszolgáltató bevonásával;
— 2000 állást közvetített;
— 3000 lakásügyben segített;
— 40.000 pengő értékben eszközölt közös jutányos beszerzéseket;
— vándor menyasszonyi ruhával, fátyollal és vándor csecsemőkelengye-kosárral segítette az ifjú házasokat.

Minden évben a legnagyobb eseménynek számított az évi seregszemle Szent József, a munkások védőszentje ünnepén. Az első 1936-ban volt a Sz.I.T. dísztermében, 1939-ben a Budai Vigadó, 1941-ben már a *Pesti Vigadó* adott helyet az ünnepségnek és 1942-től már megtöltöttük a *Magyar Művelődés Házát* (mai Erkel színház) 2.400 férőhellyel. 1943-ban a XII. Pius pápáról forgatott « *Pastor Angelicus* » című film-

hez háromszor töltöttük meg a M.M.H.-t. 1944-ben, éppen a német csapatok megszállása napján volt az ünnepély; egy szám kivételével a teljes műsor lement, amikor a hatóság azonnali befejezést rendelt el.

Mozgalmi kiadványaink: *Az én naptáram 1940-44; 1947*, 18.000 példányban. « *Nehéz munkában egészséges táplálkozás* » 10.000 példányban. *Szívárvány* c. színmű 1.000 példányban. *Eszter és társai* (kisregény) 1.000 példányban.

Mozgalmi képeskönyvünk legszínesebb lapjai és tagjaink legszebb emlékei a nagy tanulmányútakhoz fűződnek. Különvonattal és külön hajóval kerestük fel hazánk legszebb tájait: *Győr, Pannonhalma, Komárom, Kassa, Szeged*, stb. Mindenütt vándorgyűlést tartva és mozgalmi eszmekörünkbe vonva az illető város dolgozóit.

1939-ben megnyílt az első magyar katolikus munkásnő üdülő b.e. Korányi Sarolta hagyatékából, a « *Sarolta üdülő* » Balaton-Jankovich telepen. Ezt követte Erdélyben *Görgényszentimre*, majd a Bácskában *Palics* és fent északon *Hollóstető*. Ezeken a helyeken tagjaink önköltségi áron üdülhettek.

A « Sarolta üdülő » területén 1944-re felépült az első *Munkásnő Főiskola.*

1945 után még két évig működött a « Sarolta üdülő » és folytak a tanfolyamok. Majd 1947-ben átalakult « *Veszprém egyházmegyei szent Sarolta Lelkigyakorlatos Ház* »-zá és 5 évig, 1952-ig mint ilyen működött egész éven át. 1950 után a szétszórt szerzetesek is itt találtak lehetőséget lelkigyakorlataik tartására. Közben a Balaton közelsége üdülésre is adott alkalmat. 1952 augusztus 29-én hajnalban az ÁVH házkutatást tartott, magával vitte a Lelkigyakorlatos Ház papját, *Boros (Braun) István* atyát és *Jolsvai Hedviget*, a mozgalom főtitkárát, a Ház gondnokát. A házat a Vasas Szakszervezet vette kezelésbe gyermeküdültetés céljára.

1944-ben két otthonunk is a bombázás áldozata lett, majd fokozatosan államosították a többit. 1944 december 27-én hurcolták el a nyilasok a Bokréta utca 3. alatti otthonból központi vezetőnket, *Salkaházi Sára* testvért munkatársával, *Bernovits Vilmával* és néhány menekítettel együtt. A Dunaparton végezték ki őket.

1945-ben betiltották A Dolgozó Nő-t, néhány szám ezután « *Dolgozók Nagyasszonya* » csoportok közleményei címmel jelent meg. Budapesti csoportjaink részt vettek a Szent Jobb hazatérésének ünnepi körmenetén és a megjelent « *Új Ember* » katolikus hetilap első számait tagtársaink árulták nagy példányszámban a templomoknál. A Szent József díszgyűlést megtartottuk 1946-ban is, 1947-ben a bíboros főpász-

tor jelenlétében a piarista kápolnában. Még két díszgyűlést sikerült rendezni: 1948-ban a Ranolderintézetben, 1950-ben az utolsót, a piarista atyák kápolnájában.

1947-ben a katolikus egyesületek és szövetségek feloszlatása után — a legfájdalmasabb az volt, hogy « fasiszta » egyesületeknek minősítettek bennünket; mint A.C. « *Dolgozók Nagyasszonya* » csoportok működtünk tovább.

Mozgalmunk ugyanazt az útat járta végig, amit a többi magyarsországi ígéretes kezdeményezés. Most, amikor annyi más dolgot átértékelünk és felülvizsgálunk, talán most lesznek újra a dolgozók soraiban áldozatos, bátor, fiatal lelkek, akik lelki-szellemi-valláserkölcsi és szociális téren munkatársaik apostolai lesznek. S akkor elmondhatjuk szent Pállal: Korányi Sarolta kezdte, a magyar Egyház képviselői öntözték s reméljük, Isten még ad növekedést.

JOLSVAI HEDVIG - MONA ILONA

DLN otthonok megnyításuk sorrendjében:

XIII.	Szt. László u. 26.	1936	24	férőhely
V.	Hold u. (Rosenberg házaspár u.)	1937	31	»
VII.	Wesselényi u. 17.	1937	20	»
VI.	Liszt Ferenc tér 6.	1938	30	»
VIII.	Kisfaludy u. 39	1939	65	»
IX.	Soroksári u. 97.	1940	20	»
IX.	Gönczy Pál u. 2.	1941	70	»
XIV.	Ungvár u. 41.	1942	20	»
XIII.	Rokolya u. (MAV ház)	1944	30	»
IX.	Bokréta u. 3. (1905-ben alakult) (1944-től vezettük)	1944	150	»
XI.	Albert u. 90. (december hó)	1944	20	»

Vidéken:

	Szeged, Polgár u. 29.	1940	20	»
	Ujpest, Lőrinc u. 20.	1941	20	»
	Győr		15	»

Utóbb alakult:

III.	Kórház u. 7.	1947	20	»

* * *

II. Gyorskocsi u. 23. Katolikus Munkásnő Otthon régi alapítás.

VIII. József u. 53. K.M.O. 1937-ben már 25 éves jubileumát ülte.

KATOLIKUS LÁNYKÖRÖK SZÖVETSÉGE: A KALÁSZ

Előzmények

Az 1920-as, 30-as években a magyar értelmiség legjobbjainak figyelme egyre jobban a falu felé fordult. Az első lépéseket már korábban a népdalgyűjtők tették meg (Vikár Béla, majd főleg Bartók és Kodály); mások a népmeséket gyűjtötték. A népi íróknak is nagyon jelentős szerepük volt a falu felé fordulásban. Ennek kettős célja volt. Egyrészt a még fellelhető hagyományokat összegyűjteni, s mint közös kultúrkincset visszaadni a falunak. Másrészt: felemelni a parasztságot, főleg gazdasági vonatkozásban, hogy jobb életkörülményeket teremthessen magának. Mindkét cél magában foglalta azt a meggyőződést, hogy a magyarság fenntartó ereje a parasztság.

A falu lányai, asszonyai még a férfiaknál is jobban rászorultak a velük való törődésre, hisz a férfiaknak — ha igényelték — megvolt a lehetőségük a művelődésre a különböző olvasókörökben. A nőknek a templomon kívül csak a munka jutott — hajnaltól estig. Művelődésükre, szórakozásukra nem volt mód, erre a parasztcsaládok nem áldoztak. A régebben szokásos falusi összejövetelek (fonó, tollfosztó) már kimentek a divatból, mert nem volt rájuk szükség. A vallás gyakorlata is kevéssé volt tudatos, inkább csak külsőségek jellemezték.

Erdélyben is megtörtént a falu felé fordulás. Az akkor még járható út a különböző vallásos társulások létrehozása volt; ezek próbáltak erőt adni, segítséget nyújtani azok számára, akik nem menekültek el szülőföldjükről. Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség tömöríteni kezdte a katolikus — főleg értelmiségi — asszonyokat és lányokat. A Nőszövetség elnökasszonya, a nagyváradi Horváth Árpádné gondolt először arra, hogy munkájuknak a falusi lányok felé is irányulnia kellene. Az első kísérletre a Bihar megyei Székelyhidat szemelték ki, ahol megfelelő előkészítés után szervező előadást tartottak az összegyűlt édesanyák és leányok számára. A lelkesen megalakult leányegyesület vezetésével Stettner Andreát bízták meg, akinek munkája csakhamar túlnőtt szülőfaluján. Megindult a szervező munka főleg a székely falvakban.

1925-től 33-ig dolgozott Stettner Andrea az Erdélyi Nőszövetség munkatársaként mint a lánykörök szervezője, mint előadó és mint a Katolikus Nőmozgalom lapjának munkatársa. Tevékenységének központja csakhamar Bukarest lett, mert a székely lányok nagy része ott keresett munkát. Részükre leányotthon létesült, munkaalkalmat teremtettek számukra, sok esetben megvédték őket a leánykereskedők ügynökeitől. A Nőszövetség munkatársai otthon, a falvakban is felkeresték a lányokat, és hitük, nemzeti hagyományaik megtartására, műveltségük gyarapítására lelkesítették őket. A vezetőképző tanfolyamokon felkészült katolikus magyar tanítónők — és más vezetők — komoly vasárnapi foglalkozást és megfelelő szórakozást biztosítottak számukra. Az « Ezer székely lányok napja » elnevezésű, nyaranként Csiksomlyón, Sarlós Boldogasszony napján megrendezett ünnepség pedig az egész Székelyföld fiatalságának szentmisével, közös áldozással egybekötött seregszemléje volt.

A szervező munkában oroszlánrésze volt Domokos Pál Péter kántortanítónak, aki zenei tanulmányait Magyarországon egészítette ki, magáévá tette Kodály tanítását, s hazatérve magával hozta a *Szent vagy Uram!* énekeskönyvet. Életét a székely zenei hagyományok felkutatásának és tanításának szentelte. Moldvába is kiment, hogy a madéfalvi veszedelem idején oda kimenekült székelyek között kutasson szokásaik, népzenei hagyományaik után. (A Magyar Televizió 1986 július 1-én sugárzott 45 perces műsort életéről, munkásságáról 85. születésnapja alkalmából).

A lányegyleti szervező munka kiterjedt a háziipari és a népművészeti munka újraélesztésére is. Ezekben a törekvésekben együtt dolgoztak az Erdély területén működő katolikus, református és unitárius nőszövetségek, pl. közösen rendeztek népművészeti kiállításokat.

Az alapítás

Nyolc évi erdélyi és bukaresti szervező munka után Stettner Andrea átjött Magyarországra, hogy ismereteit, gyakorlati tudását különböző tanfolyamokon bővítse, közben a fiatal magyar értelmiségiek egyre nyugtalanabbul sürgették, hogy végre tenni kell valamit a falvak érdekében. 1934-ben, az esztergomi nyári egyetemen történt: A részvevők egy csoportja arról beszélgetett, vitázott, hogy a falusi lányok nevelésével senki sem törődik. Itt-ott néhány lelkes pap alakított ugyan különböző egyesületeket (pl. Mária Kongregációt), de ezek a próbálkozások általában nem voltak hosszú életűek. Nem feleltek meg a falusi viszonyoknak, nem a parasztlányok érdeklődését, igényeit tartották szem

előtt. Megkezdte már működését a KALOT, a legényegylet — mondották —, de éppen ilyen fontos vagy még fontosabb lenne a lányok tanítása, nevelése. Hiszen tőlük függ, milyen lesz a jövendő magyar család. A lelkes csoport középpontja hamarosan *Luczenbacher Rita* lett, aki édesapja pettendi birtokán már megpróbálta összegyűjteni a lányokat, és énekelt, kézimunkázott velük. A beszélgetők másik központi alakja *Stettner Andrea* volt, aki az Erdély Nőszövetség megbízottjaként vett részt a tanfolyamon. Odaáti tapasztalatait, szervező munkájáról szóló beszámolóját nagy érdeklődéssel hallgatták. Az Alföld képviseletében pedig *Illésy Mária* lett a csoport egyik leglelkesebb tagja.

Még 1934-ben, röviddel a nyári egyetem befejezése után a Katolikus Nőszövetség a falusi lányifjúsági csoportok számára vezetőképző tanfolyamot hirdetett Pécelen. Akkor még mindössze néhány lelkes tanítónő gyűlt össze, de amikor 1935-ben újból meghirdették a tanfolyamot, az érdeklődés sokkal nagyobb volt. Részt vett rajta Luczenbacher Rita mint hallgató, Stettner Andrea mint előadó, akit az elnökasszony, Zichy Ráfáelné hívott meg. Ekkor alakult ki kettőjükben a terv, hogy el kell kezdeni — egyelőre a Nőszövetség keretében — a katolikus falusi lányok tanítását, nevelését. Ekkor fogalmazódott meg a mindvégig megtartott célkitűzés: *hitükben erős, erkölcsükben tiszta, nemzeti érzésükben öntudatos és gazdaságilag képzett családanyákat nevelni a falu fiatal leányaiból.* A kezdő tőkét Luczenbacher Rita biztosította, s felkérte Stettner Andreát, legyen segítségére a szervezésben. Igenlő válasza után együtt jelentkeztek az Actio Catholica igazgatójánál, dr. Mihalovics Zsigmondnál.

1935 augusztusában először a péceli tanfolyamon résztvett vezetőket látogatták meg, és a Jurányi utca 9. alatt megnyitották a Katolikus Nőszövetség Faluszervező Irodáját. Decemberben már napvilágot látott az első sokszorosított körlevél, a lányköri vezetők számára készült *Tarisznya.* A szervező munka a székesfehérvári egyházmegyében indult Shvoy Lajos püspök engedélyével *1936 január 19-én,* mégpedig Martonvásáron. Ezután az egyházmegyét faluról falura bejárták, ismertették a munka célját, s örömmel tapasztalták, hogy kialakul az eszméért lelkesedők népes csoportja a plébánosok, tanítónők, valamint a falusi lányok és édesanyák körében. Velük egy időben elkezdte alföldi szervező munkáját Illésy Mária is.

Az irányító munka nagy jártasságot követelt a központi vezetőségtől. Ezért tapasztalatcserére utaztak Németországba, majd Belgiumba, és több alkalommal is Rómába. A német parasztkongresszuson megállapították, hogy ezt az utat

semmiképpen nem követik. Sokat tanultak viszont a belga katolikus ifjúsági mozgalomtól, amely gyakorlati módszereiben már teljesen kiforrott volt. Rómából — többek között — a katekizmusversenyek gondolatát hozták magukkal.

1935 decemberétől havonta jelentették meg a *Tarisznyát*, színvonalas anyagot adva ezzel a vasárnapi lányköri foglalkozásokhoz. 1936 június 21-én megrendezték az első Lánynapot Székesfehérvárott. Még ugyanezen a nyáron lelkigyakorlattal egybekötött vezetőképző tanfolyam volt ugyancsak Székesfehérvárott, de a részvevők az ország legkülönbözőbb vidékeiről jöttek. Ezen a tanfolyamon alakult meg az a vezetői gárda, amely a mozgalmat az egész országban elterjesztette. A székesfehérvári egyházmegye, Nógrád megye és az alföldi megyék után megindult a szervező munka a győri egyházmegyében is, majd 1937 tavaszán a szombathelyiben. Luczenbacher Rita házat vásárolt Budapesten, a Pagony u. 3. alatt, a központ oda tette át székhelyét és mindvégig ott is maradt. Otthont adott a munkával ismerkedni akaró vezetőknek, az átutazó szervezőknek, végezte az irányítással együtt járó adminisztrációt, és szerkesztette a kiadványokat.

1936 novemberében az A. C. igazgatója felkérte a központot, hogy vállalja országosan a falusi lányok szervezését és irányítását. Az egész Dunántúlon, az Alföldön, Észak-Magyarországon virágba borultak a falvak: megindult a lányköri élet. 1938-ban, a felejthetetlen szépségű Eucharisztikus Kongresszuson mutatkozott be legelőször a mozgalom a nagy nyilvánosság előtt. Háromezer lelkes, boldogságtól sugárzó leány jött fel ez alkalommal Pestre ősi népviseletben vagy szép egyenruhában. Örömmel látták, hogy milyen sokan vannak. A kicsi mustármagból terebélyes fa nőtt ki. Szükségessé vált, hogy mint önálló szervezet dolgozzék tovább, külön alapszabállyal, ügyrenddel. A Katolikus Nőszövetség Faluszervező Irodája helyett felvette a *Katolikus Lánykörök Szövetsége — a KALÁSZ* — nevet, s az alapszabályt először a Hercegprímás, majd a belügyminiszter 1940-ben jóváhagyta, miután a Szövetség *1939 febr. 12-én* tartott alakuló közgyűlésén kimondta önállóságát. Ekkor a mozgalom már 100 egyesületben 6.000 tagot számlált.

Szervezet és szervező munka

Magyarországon a két világháború között jónéhány ifjúsági mozgalom létezett, de mind budapesti központi szervezésben működött, és általában egy-egy szerzetesrend irányításával. Egyedül a KALÁSZ-munka volt ezektől független, és ugyanakkor decentralizált. A KALÁSZ egyházmegyénként

szerveződött, olyan titkár vezetésével, aki annak a földnek a szülötte, neveltje volt, aki mint a tenyerét ismerte a területet, s akit a papok, tanítónők, lányok családtagként fogadtak el. A titkár egyaránt volt a KALÁSZ-központ munkatársa és az egyházmegyei hivatalé. Beszámolási kötelezettsége volt mindkét irányban, segítséget is mindkét helyről kapott, de megvolt a szükséges önállósága. A KALÁSZ-központ segítette, nempedig gátolta a sajátos feladatok megoldását. Így szinte minden egyházmegyei munkának megvolt a maga sajátos színe, arca.

Az egyházmegyei titkárokat a központ előterjesztésére a megyéspüspök nevezte ki. Feladata volt az egyházmegye leányköreinek szervezése, látogatása, levelezéssel történő irányítása, egyházmegyei és espereskerületi lánynapok, lelkigyakorlatok, tanfolyamok szervezése. Az egyházmegyei titkárok mellett az Egyház irányító és ellenőrző szerepét gyakorolták az egyházmegyei lelkiigazgatók, akiket a központ felkérése alapján szintén a megyéspüspökök neveztek ki. Munkájukat segítették az espereskerületi lelkiigazgatók.

A KALÁSZ-nak a szerzetesrendek többségével jó kapcsolata volt, így a női rendek tagjai sok-sok egyházközségben vezettek lánykört, és rendszeresen részt vettek a vezetőképző tanfolyamokon. Számtalan előadást, lelkigyakorlatot vezettek a KALÁSZ-ban a pannonhalmi bencések (főleg Blazovich Jákó, Békés Gellért), de a mozgalom soha nem került függő helyzetbe egyik szerzetesrendtől sem.

A lánykörbe jelentkezők először jelöltként jártak a gyűlésekre, majd — próbaidő után — ünnepélyes tagfelvételen lettek a KALÁSZ tagjai. A felvételt a templomban rendezték a szülők és a többi hívek előtt. A KALÁSZ-ban nem volt tagdíj. A szegényebb lányok nem tudták volna megfizetni, a jobbmódú parasztcsaládokban nem áldoztak ilyen kiadásra. A lánykörnek azonban volt bizonyos bevétele, pl. műsoros estekből. A legtöbb lánykör — nem kötelezően — segítette anyagiakkal a KALÁSZ-központot, amely csaknem egész működése alatt gondokkal küzdött. Luczenbacher Rita vagyona — az induló tőke — csakhamar elfogyott, s a központ önellátó lett: kiadványaiból tartotta fenn magát. Időnként kapott jólelkű adományokat is magánosoktól és intézményektől. A felajánlott állami dotációt azonban soha, semmi körülmények között nem fogadta el, hogy megőrizze függetlenségét. A felszólítást, hogy egyesüljön a Lányleventemozgalommal, úgy hárította el, hogy elfogadhatatlan feltételeket szabott. (Többek között azt kívánta, hogy a Lánylevente valóságos valláserkölcsi nevelést adjon a lányoknak).

A munka jellemzői és célkitűzése

Évtizedek távolából visszatekintve is meglepő az a siker, amely a mozgalom útját kísérte. Vajon mi volt a KALÁSZ titka?

Hitükben erős, erkölcsükben tiszta...

Bár a KALÁSZ a lányok egész személyiségét nevelte, hangsúlyosan vallásos egyesület volt. Már az alapítás is abból a tapasztalatból indult ki, hogy népünk — bár vallásosnak látszik — nem ismeri és nem éli vallását. Amihez ragaszkodik, annak jó része csupán külsőség. A vallási öntudat hiányát minden módon igyekezett pótolni a KALÁSZ. Így az akkoriban kibontakozó liturgikus mozgalom szellemében megtanította a lányokat a szentmisén való aktív részvételre, és gyakori szentáldozásra szoktatta. Kezükbe adta a Szentmise állandó részeit tartalmazó füzetet, amelyben az Egyház reggeli és esti zsolozsmájának részletei is benne voltak; ezeket lelkigyakorlatok, tanfolyamok alkalmával hangosan, együtt imádkozták. Tanácsolta a KALÁSZ a misszálé használatát. Nagy gondot fordított arra, hogy a lányok szépen és szívesen énekeljenek. Az épp elterjedőben lévő *Szent vagy Uram!* énekeit rendszeresen gyakorolták lányköri gyűléseken és tanfolyamokon. A KALÁSZ-nak oroszlánrésze volt ennek az énekeskönyvnek az elterjesztésében.

Az iskolai hittankönyvekre épült az « Út, igazság, élet » c. könyv: Kérdések és gondolatok a KALÁSZ katekizmustanításához. (Német János plébános, győregyházmegyei lelkiigazgató munkája). Feldolgozása a lányköri gyűléseken közvetlen beszélgetés formájában történt. A könyv alapján készültek fel a lánykörök az évenként tartott katekizmusversenyekre (helyi, espereskerületi, egyházmegyei keretben, majd országos szinten). Ezekre a versenyekre nagy kedvvel készültek a lányok, s remélhető volt, hogy aki hitét jól ismeri, az életével sem fogja megcáfolni tudását.

A Szűzanya iránti tiszteletet, gyengéd szeretetet is igyekezett a lányok szívébe csöpögtetni a KALÁSZ. Védasszonya a Jótanács Anyja volt, benne bízva, őt segítségül kérve végezték a vezetők lányköri munkájukat. Ugyancsak igyekeztek elmélyíteni a magyar szentek iránti tiszteletet, követésükre buzdítva őket. Nagy gondot fordítottak a lányok tudatos és tervszerű jellemnevelésére.

A KALÁSZ-vezetők gondosan végezték a lányok felkészítését női hivatásuk betöltésére, amelyet így fogalmaztak meg: szolgáló szeretet. Ezt nem szükítették le a családra, hanem kibővítették, beleértve a szerzetesnői hivatást, a

tanitónők munkáját és a társadalom más területén dolgozókét. Természetesen legtöbbet a családban betöltött hivatással foglalkoztak, megvilágítva a nők szerepét a házasságban, az anyaságban. Csillogó szemmel hallgatták a nagylányokkislányok, milyen fontos az ő szerepük. Minden módon erősítette, táplálta a KALÁSZ a lányok öntudatát, s az öntudattal együtt felelősségérzetüket: a nőktől függ, milyen a család és milyen az egész nemzet.

Nagy hangsúlyt kapott a lányok nevelésében erkölcsi tisztaságuk megőrzése. Így ír erről a mozgalom Vezérkönyve: « A vallási öntudat hiányából következik az erkölcsi élet lazasága. Nekünk tehát minden erőnkkel azon kell dolgoznunk, hogy tiszta nemzedéket neveljünk a ránk bízottakból, mert csak így remélhetjük Isten áldását, és csak így tudjuk építeni és továbbfejleszteni az egészséges magyar nemzetet. » A lányköri foglalkozásokon fontos helyet kapott a szerelem témaköre, a lányok egészségügyi felkészítése; tanácsokat kaptak ahhoz is, hogyan őrizhetik meg tiszta lányságukat.

Nemzeti érzésükben öntudatos, gazdaságilag képzett...

A KALÁSZ munkájában jelentős szerepet kapott a hazafias nevelés. Nem elégedtek meg azonban az akkoriban szokásos, dagályos szónoklatokkal, a nemzetiszínű, nacionalista kijelentésekkel. Ehelyett összegyűjtötték és elterjesztették a falvakban a már-már kiveszőnépi hagyományokat, több kötetre való népdalt tanítottak meg, népi táncokat, s ami egészen új volt: népi játékokra tanították a lányokat. Elterjesztették a különböző népi kézimunkákat; háncskészítő és egyéb háziipari tanfolyamokat szerveztek. Visszaadták a falunak a népi kultúra értékes elemét: a népmesét. A lányköri foglalkozásokon (a *Tarisznya* anyagából) sok-sok népmesét hallottak a lányok. Ezeket otthon elmondták, s valószínű, hogy minél többször hangzott el, annál többet változott. Így lett a falu számára valóban visszakapott kultúrkinccsé. Amikor az 1970-es, 80-as években divatba jöttek az ún. Páva-körös (népi hagyományokat gyűjtő, ápoló mozgalom), nagyon sok volt KALÁSZ-vezető felismerte azokat a népdalokat, népi táncokat, játékokat, népmeséket, amelyeket annak idején ő tanított a lányoknak. — A KALÁSZ elhatárolta magát a soviniszta eszméktől; a sváb vagy szlovák nemzetiségű lánykörök saját népdalaikat énekelhették; az egyenruha is vidékenként más és más volt, a hagyományoknak megfelelően.

Amikor a KALÁSZ létrejött és működött, ritkaságszámba ment, hogy egy falusi lány elhagyja otthonát, és kenyér-

kereső foglalkozást válasszon, (hacsak nem kellett cselédnek állnia). Annak a kornak az ideálja a családjáért élő nő volt, s így természetes, hogy a KALÁSZ nagy teret szentelt a háziasszonyi erények kifejlesztésére, a háztartási ismeretek oktatására.

Tanfolyamok

A KALÁSZ kezdettől nagy gondot fordított a lányköri vezetők képzésére 1936 július 1-től rendezték meg Székesfehérvárott az első vezetőképző tanfolyamot, amelyen lelki, szellemi és gyakorlati felkészítést kaptak a részvevők. Ezen kívül tanultak népdalokat, népi táncokat és népi játékokat, mindazt, amire a vasárnapi foglalkozásokon szükségük volt. 1937-től rendszeressé váltak a tanfolyamok, s azokat egyházmegyénként rendezték. Az I. sz. tanfolyam azok számára szerveződött, akik még nem végeztek KALÁSZ-munkát, ez volt a mozgalom ábécéje. A II. sz. a már lánykört vezetőké volt, míg a III. számún a központi vezetőség, az egyházmegyei titkárok és közvetlen segítőik vettek részt. Minden tanfolyam háromnapos lelkigyakorlattal kezdődött. A részvevők családként együtt laktak, a reggeli szentmiséken közösen énekeltek, imádkoztak, áldoztak. Közös reggeli és esti ima, közös étkezések, vacsora utáni meghitt, vídám beszélgetések, közös dalolás, játék egészítette ki a nap elméleti és gyakorlati munkáját. Magas színvonalú előadások biztosították a hallgatók szellemi fejlődését.

Fontos célkitűzése volt a KALÁSZ-nak, hogy minden lányköri lány lehetőleg évenként végezzen lelkigyakorlatot. Ezen túl különböző tanfolyamok egészítették ki a vasárnapi foglalkozásokat. Ezek általában espereskerületenként szerveződtek, s a vendéglátó lánykör minden tagja, a többi faluból 4-5 kiküldött vett részt rajta. Ilyen — lelkigyakorlattal egybekötött — tanfolyam volt az ún. menyasszonyiskola, amelyre mindig nagy örömmel jelentkeztek a lányok. Nagyobb létszámú egyesületekben a vezető munkáját csoportvezetők segítették: értelmes, példás életű nagylányok. Az ő részükre — körzetenként — csoportvezetői tanfolyamok szerveződtek. 1947-től nagy sikere volt a kislányvezetői tanfolyamoknak, a serdülőkkel foglalkozó nagylányok számára. — Azok a lányok, akik részt vettek a népfőiskolák különböző tanfolyamain, szívesen fogadták a környékbeli lánykörök meghívását és háziipari tanfolyamot tartottak számukra. Sok lánykör rendezett vöröskeresztes betegápolói tanfolyamot is.

Népfőiskolák

1936 nov. 5-én nyílt meg Pettenden — Luczenbacher Rita birtokán — a Leányotthon, amely 3 hónapos bentlakásos tanfolyamokon 12-12 leányt készített fel családanyai, háziasszonyi hivatására. Ezek a lányok hazautazva nagy segítséget nyújtottak a lánykör vezetőnek; a tanultakról, tapasztaltakról részletesen beszámoltak lánytársaiknak, családjuknak, környezetüknek. A hónap alatt olyan külső és belső szokások alakultak ki bennük, amelyeknek nemcsak ők, de egész falujuk hasznát látta. A pettendi Lányotthon csupán « gyermekszoba » volt: 1941-ben megnyílt a Bodajki KALÁSZ Népfőiskola. A hosszan elnyúló, fehérre meszelt kúriában tágas termek várták a lányokat: előadóterem, három hálóterem, és az épület központja, a kápolna. A háromhónapos tanfolyamokon 36-36 leány vehetett részt. Néhány év múlva megnyílt a másik főiskola Szadán, Pest megyében. A lányok napirendjében az imádság, tanulás, gyakorlati munka éppen úgy szerepelt, mint a rendszeres pihenés és szórakozás, azonban mindenből csak annyi, amennyi egy értelmes, józan, katolikus falusi asszony kiegyensúlyozott életéhez feltétlenül szükséges. A vezetőség vigyázott arra, hogy a népfőiskolán ne váljanak a lányok « kisasszonyokká » — a több tudás több felelősséget jelentsen a többiekkel szemben. Felvételt nyerhetett mindkét népfőiskolára az a jóerkölcsű, 16-20 éves, VI-VII. elemit végzett falusi lány, akit plébánosa és a lánykör vezetője ajánlott, és aki egészségi állapotáról orvosi bizonyítványt vitt. A tanfolyamok szept. 15-én, január 3-án és április 3-án kezdődtek. Nyáron a két népfőiskola a lányköri vezetők továbbképzését, esetleges pihenését szolgálta.

Lánynapok

1936 június 21-én volt az első székesferhérvári Lánynap, amelynek atyai házigazdája Shvoy Lajos püspök volt. 960 fiatal lánynak és vezetőiknek celebrált szentmisét, amelyen valamennyien megáldoztak. Ebéden a város látta vendégül a színes népviseletükben felvonuló és délután szabadtéren énekkel, tánccal, játékkal szórakoztató programmal fellépő falusi lánycsapatot. Ez volt a mozgalom első bemutatkozása. 1937 májusában több helyen tartottak kerületi Lánynapot. Egy-egy központi fekvésű faluban összejöttek a lányok, és vagy az egész napot együtt töltötték, közösen hallgatva szentmisét és járulva szentáldozáshoz, vagy csak délután érkeztek, és kölcsönösen megismerkedve, minden lánykör bemutatta a saját tudományát énekből, táncból, népi játékból. 1937 június 6-án volt a második székesfehérvári egyházmegyei Lánynap, amelynek példáját a többi egyház-

megyében is követték. Ettől kezdve számtalan espereskerületi és egyházmegyei Lánynapon vonultak fel a KALÁSZ-lányok, hogy bizonyságot tegyenek hitükről, összetartozásukról. Sok helyen « lánybúcsúnak » nevezték ezeket a rendezvényeket, de az is szokásba jött, hogy a templombúcsúkra a környékbeli lányok testületileg, egyenruhában vonultak fel.

Kiadványok, egyenruha, jelvény, zászló

A vezetők munkájának megkönnyítésére, az egyesületi élet állandó táplálására és a munka egységességének biztosítására a központ *Tarisznya* címmel évenként nyolcszor, októbertől májusig havonta munkaanyag-gyűjteményt adott ki. Ez tartalmazott 4 előadásvázlatot a 4 vasárnapra, egyházi és világi éneket kottával, mesét, szavalásra alkalmas költeményeket, játék és táncleírást, valamint kézimunkamintát. Bevezető körlevelét a KALÁSZ alapítója, Luczenbacher Rita írta, így tartva fenn a kapcsolatot az ország lányköri vezetőivel. Az ő üzeneteit az egyházmegyei titkárok hírei, üzenetei követték. A mozgalom *Vezérkönyve* tartalmazta a munkára vonatkozó alapvető tudnivalókat 4 fejezetben: a mozgalom, a vezető, a munka és a szórakozás cím alatt. *Vetésforgó* címmel kiadták a vezetők részére a három első Tarisznyaévfolyam jellemképző előadásait. A *Tulipántos Láda* a KALÁSZ-lányok kedvelt képes folyóirata volt. Kéthetenként jelent meg, szeptembertől júniusig. Szórakoztatva tanította a lányokat, tartalmazott körlevelet, híreket a különböző lánykörökből, közölte leányoknak a központba írt leveleit, esküvői híreket fényképekkel, leánycsoportok fényképeit, történeteket, meséket, verseket, ételrecepteket, tréfákat, találós kérdéseket. Ugyancsak a KALÁSZ kiadásában jelent meg dr. Sáfrán Györgyi *Üzenet* c könyve, amely elbeszélések keretében a falusi lányok erkölcsi kérdéseit dolgozza fel. *Süssünk-főzzünk* címmel szakácskönyvet is adott ki a központ, hasznos tanácsokkal és jól bevált receptekkel. Néhány színdarab egészítette ki a KALÁSZ-kiadványok sorát. Foglalkozott a központ szentképek, karácsonyi, húsvéti lapok és jelvényes levelezőlapok kiadásával is.

Azon lánykörök számára, ahol a falu ősi népviselete már kiveszett, a fiatalság akkori igényének megfelelő egyenruhát terveztetett a KALÁSZ-központ. A Néprajzi Muzeumban tanulmányozták az ország különböző vidékeinek népviseleti emlékeit, s ezek diszítő elemeit átvitték a területi egységek számára tervezett egyenruhákra. A szabás egységes volt: húzott, bő szoknya, fehér ingváll, zsinórdíszes mellény és kötény más-más szín és minta szerint. — A mozgalom jelvényét a vezetők is, a lányköri tagok is hordták. Középpontjában szív, ebből keresztalakban szétágazó buzakalász,

fehér mezőben négy betű: IHSV = *In hoc signo vinces.* — A legtöbb lánykörnek saját zászlója volt, fehér selyemből. Egyik oldalán a jelvény nagyítva, fölötte a lánykör neve (az egyházközség megnevezése) és a megalakulás éve. A zászló másik oldalán a Szűzanya képe a kis Jézussal. Felírása: Jótanács Anyja, könyörögj érettünk. — A központ fenntartott az akkori Margit körúton egy háziipari boltot, amely árusította a lánykörök háziipari termékeit és ellátta egyenruhaanyaggal a lányköröket.

Kislánykörök

A KALÁSZ-lánykörbe az iskolahagyott nagylányok jártak, általában 15-16 éves koruktól addig, míg férjhez nem mentek. (Néhányan 4 polgári, mások 6 elemi után, a többség 6 elemi után). A második világháborút követő években jelentkezett az az igény, hogy össze kell gyűjteni az ennél fiatalabb lányokat is, a 12-14 éveseket. « Nem lesznek nagylányaink, ha elveszítjük a serdülőket » — alakult ki a meggyőződés azokban, akik felelősséget éreztek a magyar katolikus leányifjúságért. A megoldást nemcsak helyeselték, de sürgették a szülők, akik gyermekeiket továbbra is valláserkölcsi alapon óhajtották nevelni. A tanítónők ezt a plusz feladatot már nem mindenütt tudták vállalni; rábízták a kislányokat a lánykör legértelmesebb, példás életet élő, s ehhez a munkához kedvet is érző nagylányára. Így alakult ki a KALÁSZ-mozgalomban egy nagyon sajátos, nagyon értékes réteg: a kislányvezetőké. Lelkigyakorlattal egybekötött vezetői tanfolyamot szerveztek részükre, s 1947-ben megindították a kislányvezetőknek szánt folyóiratot. Ez a sokszorosított körlevél az akkor már betiltott *Tarisznya* mintájára készült, de a serdülő kislányok érdeklődési körének felelt meg. Szentek regényes életrajza, magyar nagyasszonyok élettörténete, tanulságos, érdekes történetek, versek, mesék, népdalszövegek, népi játékok, népszokások adtak anyagot a kislányköri foglalkozásokhoz.

A kislányvezető — természetesen — állandó kapcsolatban volt a « nagy » lánykör vezetőjével, de személyes kapcsolatban volt az egyházmegyei titkárral is. A kislánymozgalom a csanádi és a váradi egyházmegyében indult el, majd — mint tavasszal a virágba boruló kertek — az egész országban kibontakozott. Az előrelátás akkor hozta meg igazán gyümölcsét, amikor 1948-ban az iskolákat államosították, s lányköröket vezető tanítónők állami státusba kerültek. Nem volt tehát vezetőjük a lányköröknek, és nem volt lehetőség vasárnap délutánonként az iskolában összegyűlni. A « stafétabotot » a kislányvezetők vették át, akik még 2-3 éven át összegyűjtötték házaknál lányköri társaikat is, a kicsinyeket

is. Sok kislányvezető annyira élethivatásának tekintette a velük való foglalkozást, hogy életüket továbbra is figyelemmel kísérte. Egyéni beszélgetésekkel, tanácsokkal, imával akkor is mellettük állt, amikor más lehetőség már semmiképpen nem volt a velük való foglalkozásra.

Egyházközségi lánycsoportok

1946 nyarán a KALÁSZ-mozgalom működési engedélyét bevonták, a központi iroda hivatalosan nem működhetett tovább, a bodajki és a szadai népfőiskola kénytelen volt megszüntetni tanfolyamait. A 11 éven keresztül megjelent *Tarisznya* és a *Tulipántos Láda* sem tölthette be a továbbiakban hivatását. A lányok azonban megvoltak, és a vezetők is kitartottak az iskolák államosításáig. Csak a KALÁSZ-elnevezés szűnt meg. Voltak lánybúcsúk és lelkigyakorlatok, és voltak sokszorosított körlevelek. A keret megszűnt, de a lényeg megmaradt: a lányok összetartása és a velük való foglalkozás. Egyházközségi lánycsoport néven egészen az 50-es évekig folyt ez a munka; utána már « csak » a lányokért mondott ima maradt. Több lánykőri vezető életét ajánlotta Istennek áldozatul a falusi leányifjúságért.

* * *

A KALÁSZ-munka megindulásának 50. évfordulóján, 1986 áprilisában, a XXIII. János Szeretetotthon kápolnájában tartott hálaadó szentmisén hangzott el a következő ima: « Mennyei Atyánk! Fogadd hálánkat azért, hogy 50 évvel ezelőtt kiválasztottál és küldtél bennünket a KALÁSZ-mozgalom munkájára. Hallgasd meg most könyörgő imánkat, és segíts továbbra is, vezess bennünket és árassz el mindenható kegyelmeddel, hogy bárhol vagyunk és bármit teszünk, hűségesek maradjunk KALÁSZ-hivatásunkhoz. Krisztus, a mi Urunk által. Ámen. »

A szentmisén részt vett a két alapító: Luczenbacher Rita és Stettner Andrea, valamint legközelebbi munkatársaik. Mind megőszültek, megöregedtek, de mindnyájan fiatalos lelkesedéssel énekelték a mozgalom Jeligéjét:

Szemünk az égre bízva néz,
testvérkezet szorít a kéz,
a múlt sugall szent őserőt,
építünk rajta szebb jövőt.

(Sík Sándor verse, Gidófalvy Ilona zenéje).

STETTNER ANDREA

A MAGYAR PARASZTSZÖVETSÉG JELENTŐSÉGE

A Magyar Parasztszövetség története két időszakra osztható: az 1941-1944-es évekre, és a beltiltása utáni 1945-1948-as időszakra. Ez utóbbi ugyancsak felszámolásával fejeződött be.

A Magyar Parasztszövetség igen jelentős társadalompolitikai megmozdulása volt a magyar parasztságnak a negyvenes évek első felében. Létrehozását és szerepét elsősorban az teszi jelentőssé, hogy ilyen méretü és öntudatu megmozdulása, szervezkedése még nem volt ennek a néprétegnek Magyarországon, és ha a történelmi eseményektávlatában mérjük az európai parasztmozgalmak élére került.

Hogyan kelt életre a Parasztszövetség?

A kérdés megvilágításával szükségszerűen messzebbre kell visszatekintenünk. Azt nem említem, hogy a magyar parasztságnak már évszázados követelései voltak gazdasági, társadalmi, szociális és kulturális téren, de mindezeket természetszerüleg figyelembe véve, a Szövetség megalakulását megelőző közvetlen időszak eseményeit kell megvilágítanom. A harmincas évek gazdasági válsága kirívóvá, égetővé tette parasztnépünk életkérdéseit, és ebből eredően azokat a politikai okokat is, melyekért a Független Kisgazdapárt a békési megalakulása után küzdött. Azért említem a Független Kisgazdapártot, mert ez a párt volt a Parasztszövetség életrehívásának az alapja.

A harmincas évek képviselőválasztásai során a parasztság jelentős tömegeket vonultatott fel a Kisgazdapárt jelöltjei mellett, hogy a párt képviseletét erősítse a parlamentben, mert hitt a párt által folytatott harc igazságának kivívásában, s bízott a vezetőiben. A tömegek akarata azonban mindegyik választáson súlyos kudarcba fulladt a hivatalos körmánykörök és kiszolgálóik: a közigazgatás és csendőrség beavatkozása miatt a nyílt szavazásos választási rendszerben. S emiatt a kisgazdapárti parasztok elsődleges kérdésévé vált a szabad, titkos választójog megszerzése, még a földkérdést is megelőzve, hiszen látták, reformokra az országban addig nem kerülhet sor, amíg a parlamentben megfelelő saját képviseletet nem tudnak biztosítani.

Az egymást követő kormányok politikája elősegítette a nyilasmozgalmak előretörését, melyek állandóan támad-

ták a Kisgazdapártot. Hatalmas propagandájukkal az 1939-es képviselőválasztásokra a paraszti tömegek Kisgazdapárt iránti vonzalmát jelentősen csökkentették. Ehhez hozzájárult a kormányzat erőteljes kisgazdapártellenes ténykedése is. A Kisgazdapárt 1939-ben súlyos vereséget szenvedett, a párt válságba került, s ez a politikai zuhanás nagyban hozzájárult 1939 nyarán a Nemzeti Parasztpárt makói megalakulásához. Életrekeltését elsősorban azok a népi írók vállalták, akik a választásokig többségükben a Kisgazdapárt tagjai vagy támogatói voltak.

*Nagy Ferenc*nek igen fájt a paraszti tömegek elvesztése (bár ő képviselő lett a Baranya megyei lajstromom) és sokat töprengett azon, mit kellene tenni, hogy a parasztságot újból megnyerhessék, egységét megteremtsék. Kisgazdapárti vonalon ez kilátástalannak látszott. *Tildy Zoltán* és Nagy Ferenc viszont feltétlenül megakarták menteni a pártot.

Nagy Ferencben új gondolat született meg... Bizonyára hatással volt rá a mi, szakképzett arany- és ezüstkalászos gazdamozgalmunk, melyet én inditottam el 1937-ben néhány baranyai barátom *ifj. Bernáth Gyula, Pekori József* és *Klits András* segítségével megyénkben. Nagy Ferenc látta a gyors sikerünket, melyet politikai jelszavak hangoztatása nélkül értünk el. Rövid időalatt 45.000 fiatal gazdát tömörítettünk gazdasági érdekeik védelmeire. Ebből pattant ki Nagy Ferencben az azonos szerkezetű Parasztszövetség gondolata: Országos Parasztszövetséget kell létrehozni, melynek vezetője és tagja csak parasztember lehet. A Parasztszövetségnek szembe kell fordulnia a nyilasokkal és volksbundistákkal. E szervezet megalakitásának szükségességéről meg kell győzni a belügyminisztert. Ezt keresztülvihetőnek tartotta, mert *Keresztes-Fischer Ferenc* Baranyából került Budapestre s már ismerték egymást. Ráadásul Nagy Ferenc népszerű volt a megyei törvényhatósági bizottságban.

Elgondolásaiban nem tévedett. Amikor a belügyminiszternek előadta a Parasztszövetséggel kapcsolatos tervét, kedvező fogadtatásra talált. Átadta az alapszabályát is, melyet Keresztes-Fischer a minisztertanács elé terjesztett, azonban nem sikerült elfogadtatni. *Teleki Pál* miniszterelnök öngyilkossága után, 1941 tavaszán, viszont amikor az addigi külügyminiszter, *Bárdossy László* lett a miniszterelnök, s más fontos kérdések kötötték le a kormány figyelmét, Keresztes-Fischer újból előterjesztette az alapszabályt. A minisztertanács hozzájárult a Parasztszövetség létrehozásához. Igaz, a belügyminiszter közölte Nagy Ferenccel, hogy a Szövetségnek pártokon felül kell állnia, és a vezetőségébe kormánypárti parasztképviselőket is be kell vonnia, Nagy Ferenc a feltételeket vállalta. Többek között tárgyalt *Pataki László, Plósz István* és *Csizmadia András* képvise-

lőkkel. Keresztes-Fischer azt ajánlotta, hogy tárgyaljon a *KALOT*-tal és a *Hivatásszervezettel*, s vonják bele e két szervezetet is a Parasztszövetségbe. Nagy Ferenc ezzel a feladattal a katolikus *Kovács Bélát* bízta meg, aki valóban tárgyalt szervezetek vezetőivel *P. Kerkai Jenővel* és *dr. Farkas Györggyel*. A tárgyalások nem vezettek eredményre, P. Kerkaiék akkor még önállóan kívántak működni, de nem zárkóztak el a közös érdekű párbeszédektől. Csak később, 1946 után kapcsolódtak be a Parasztszövetség és a Kisgazdapárt munkájába. Nagy Ferenc megbízta Kovács Bélát a velem való kapcsolatfelvételre is, hogy mint a *Kalászos Mozgalom* vezetője, csatlakoztassam szakképzett gazdáinkat az egyetemes célokat szolgáló Parasztszövetséghez. A budapesti « Kis Pipa » vendéglőben tárgyaltam Kovács Bélával. Kértek, hogy ne járjunk külön utakon, hiszen egy a célunk: a parasztság segítése. Mi sokat nyernénk veletek — mondotta Kovács Béla — öntudatos rétege vagytok a parasztságnak és azt a feladatot, melyet a Parasztszövetségnek szánunk, veletek lehetne legjobban végrehajtani. Éjfélig tartó tárgyalás után megegyeztünk. A Földművelésügyi Minisztérium és az Országos Mezőgazdasági Kamara ugyis ellenezte a Kalászos Gazdák Országos Szövetségének megalakulását, ezért közöltem Kovács Bélával, hogy előkészítő bizottságunk legközelebbi ülésén javaslom a csatlakozásunkat, ismertetve a Parasztszövetség alapszabályát, mely azonos a Kalászos Szövetség tervezett alapszabályával.

Megalakul a Szövetség

Nagy Ferencnek és Kovács Bélának segítettem a Parasztszövetség megalakításának előkészületeiben. *1941. szeptember 28*-án megtörtént az ünnepélyes zászlóbontás Budapesten, a Rákóczi úton levő Debrecen étterem dísztermében. Az ország minden részéből sereglettek össze az érdeklődők: birtokos parasztok, földmunkások, ismert parasztvezetők, kb. 150 fő. Számos Kalászos barátom mal együtt én is az alapitótagok között voltam. Megjelentek a népi írók közül: *Veres Péter, Darvas József, Illyés Gyula, Sinka István, Kodolányi János, Szabó Pál, Kovács Imre, Németh László, Futó Dezső* és a *Kis Ujságtól Bihari Nagy Lajos*. Kovács Béla ismertette az alapszabályokat, majd Nagy Ferenc szólt az egybegyültekhez. Néhány gondolatát szükségesnek tartom kiemelni: a Parasztszövetség a parasztoké, más érdekeket nem szolgál; olyan időtálló szervezet kell legyen, amelyben otthont találnak az egymást követő nemzedékek. Felhívta a figyelmet arra, hogy a Parasztszövetségnek minden országos, tehát nem csak a parasztságot érintő

kérdésben állást kell foglalnia, s « új », átfogó életszemlélet kialakítására kell törekedni. Ugyanakkor rámutatott arra, hogy a Szövetség a « keresztény magyar világnézet » alapján áll. A legfontosabb feladatként a paraszti gazdálkodás szinvonalának emelését jelölte meg, de igen fontosnak tartotta az értékesítés megszervezését is. Elodázhatatlannak nevezte a földmunkásság és szegényparasztság földhözjuttatását. Kitért a parasztság szociális helyzetére, sürgetve a falusi munkanélküliség megszüntetését, az iskoláztatás gondjainak enyhitését és az egészségügyi ellátás javitását, olcsóbbá tételét. A népi írók műveit el kell juttatni a falvakba.

Az alakuló közgyűlés megválasztotta a Parasztszövetség vezetőségét. *Elnök*: *Nagy Ferenc*, kisgazda, orszgy. képviselő (Bisse, Baranya megye) *Helyettes elnök*: *Pataki László*, kisgazda, MÉP képviselő (Bokod, Komárom megye); *Alelnökök: B. Szabó István*, kisgazda, orszgy.képviselő, (Békés, Békés megye), *Kiss Kálmán*, kisgazda, erdélyi képviselő, (Kecsetkisfalud, Udvarhely megye), *Fekete Imre*, földmunkás, (Füzesgyarmat, Békés megye), *Németh Imre*, kisgazda, (Mátészalka, Szatmár megye és *Kovács Lajos*, kisgazda, (Alsónyék, Tolna megye). *Főtitkár*: *Kovács Béla*, kisgazda, (Mecsekalja-Patacs, Baranya megye). *Országos titkárok*: *Dobi István*, földmunkás (Szőny, Komárom megye), *Iliás Ferenc*, kisparaszti származású tanító, (Fertőszentmiklós, Sopron megye), *Kiss Gergely*, kisgazda, (Vésztó, Békés megye), *Dancs József*, kisgazda (Ács, Komárom megye), *Buzás Márton*, kisgazda, (Nagyút, Heves megye), *Gombás Bálint*, kisparaszt (Büdszentmihály, Szabolcs megye). Gombás Bálintot később kizárták, mert a nyilasokkal cimborált s híreket vitt ki a Parasztszövetségből. Én a *Kalászos Szakosztály elnöke* lettem és később megválasztottak a *Szövetség alelnökének*. A bennünk élő közös életszemlélet vezetett mindnyájunkat. Nagy Ferenchez, Kovács Bélához azt hiszem én álltam a legközelebb, ők is baranyaiak voltak s így alakult ki a baranyai háromszög: Bisse, Patacs, Bakonya közelsége s a bennünk élő nézetazonosság hatására. Ez további közéleti, politikai munkánkban is meghatározó volt s egy útra vezérelt bennünket.

A Parasztszövetséget két lap támogatta, *Desseffy Gyula* a *Kis Ujság* főszerkesztője és *Szabó Pál* a *Szabad Szó* szerkesztője hozták a híreinket.

A sikerek útján

Szervező útjaink során a belső cél az volt, hogy olyan embereket gyűjtsünk össze, akikkel bizalmas feladatokat is ellehet végeztetni. Ezektől az emberektől tudtuk meg, hogy a falvakban miként vélekednek a háborúról, s miként értékelik a hitleri Németország és magyarországi kiszolgálóik törekvéseit. A Kalászos Mozgalom és a Kisgazdapárt révén

szerzett számos magyarhű, svábszármazású barátaink útján a németlakta vidékek hangulatát is jól ismertük. Ők kitartó volksbund- és nyilasellenes propagandát fejtettek ki. Ez a széleskörű szervező munka nem volt egyszerű és veszélytelen. Egyfelől a csendőrségi-rendőrségi apparátus figyelte erősen az általuk gyanusnak tartott személyeket, erről számos jelentés érkezett hozzánk, másrészt a nyilas, németbarátcsoportok támadtak állandóan bennünket, gyűléseiken, lapjaikban, sőt még a parlamentben is.

Nagy sikerrel járt a szervező munkánk. Közel 1600 helyi szervezet jött létre másfél év alatt. Darvas József, aki 1945 után ellenségünké vált, a Kis Ujság hasábjain csodálkozásának adott hangot, kiemelve a Parasztszövetség hatalmas lendületét.

> « Alig néhány hete, legfeljebb egy-két hónapja, hogy a Parasztszövetség elindult országos szervező útjára, s máris egy olyan hatalmas társadalmi szervezet, megmozdulás körvonalai bontakoznak ki, mely a magyar parasztság eddigi történetében szinte példa nélkül áll »-írta annak idején.

A *Kalászos Szakosztály* megalakulásán résztvett számos népi író, melynek során 45.000 szakképzett gazdát vittem a Parasztszövetségbe. Elnökké engem választottak. *Alelnökök* lettek: *S. Hegedüs László* (Nagykőrös), *Dancs József* (Ács), *ifj. Bernáth Gyula* (Szabadszentkirály), *Bruszky József* (Beregsurány) és *Kanta Gyula* (Konyár) arany- és ezüstkalászos gazdák. Szakosztályunk fiatal szakképzett gazdái lettek igazi motorjai a Szövetségnek. Az erdélyi kalászos gazdákat is bekapcsoltuk. 1942. junius 11-én utaztam Marosvásárhelyre, ahol *Kiss Kálmán*, erdélyi képviselővel, *Virágh László*, csíkszentimrei aranykalászos gazdával és az EMGE (Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület) főtitkárával tartottunk nagygyűlést. Erdélyből közel 100 fős csoportot hoztunk később tanulmányútra Magyarországra a Kisalföldre, hogy az itteni gazdálkodást megismerjék. A tapasztalatcserék igen hasznosak voltak. Sok erdélyi szervezetünk alakult a székely vármegyékben. *Markó Klára* és *Makó Erzsébet* parasztfőiskolás hallgatók nőcsoportot vezettek Erdélybe.

A Parasztszövetségben nekem jutott a feladat, hogy az írókat, költőket közelebb hozzam a Parasztszövetséghez. Többükkel már régebben kapcsolatba kerültem. Így gyakran látogatója, előadója volt rendezvényinknek *Veres Péter, Szabó Pál, Kovács Imre, Darvas József, Sinka István, Kodolányi János, Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Féja Géza, Nagy István, Nagy Imre, Muharay Elemér, Jócsik Lajos, Móricz Miklós*, stb. *Szabó Dezsőhöz* mi mentünk el, a Parasztszövetséget kedvelte. *Móricz Zsigmond* így méltatta munkánkat: « Rengeteg a pezsgés, ami a mai magyar életet betölti;

soha még a magyar világ ennyire fel nem nyitotta a szemét a gyors fejlődésre. » Híve volt a Kalászos Mozgalomnak és Parasztszövetségnek egyaránt.

A Kalászos Szakosztály mellett megterveztük Nagy Ferenc, Kovács Béla, Dobi István és én, a *Földmunkás Szakosztály* felállítását. Nem igaz az, hogy a kommunista párt sürgetésére voltunk kénytelen megalakítani. 1943. január 29-én bizottság alakult az előkészítésre, melynek tagjai *Dobi István, Fekete Imre, Iliás Ferenc, Kovács Béla* és *Vörös Vince* voltak.

Teljes erővel folyt a szervezés. Végigjártuk *Békés, Bihar, Hajdu, Csongrád, Szolnok, Komárom, Veszprém, Nyitra, Pozsony, Győr* és *Heves* megyékben a meglevő munkásköröket. Április utolsó hetében számos földmunkás eldöntötte, hogy május 9-én megalakítjuk a Földmunkás Szakosztályt. Az *Országos Széchenyi Szövetség* dísztermében összejött 120 mezőgazdasági munkás kimondta a megalakulást. Az ülésen résztvettek számosan a népi írók közül Szabó Pál, Kovács Imre, Veres Péter, Illyés Gyula, Darvas József, Sinka István és a Győrffy Kollégium parasztszármazásu diákjai közül *Kardos László, Szücs Ferenc, Horváth Lajos, Nagy Lajos, Sipos Gyula, Markó Klára* és *Makó Erzsébet*. A szakosztály *elnöke Dobi István* lett.

A földmunkásság követeléseit 6 pontban összegezték: 1. A mezőgazdasági dolgozók munkavállalási szabadságának visszaállítása; 2. A termény beszolgáltatási rendelet olyan értelemben való megreformálása, hogy a mezőgazdasági dolgozók természetbeni járandóságukat teljes egészében természetben kapják meg. 3. A minimális munkabér felemelése, a bérek maximálásának érvénytelenítése. 4. A mezőgazdasági dolgozók ellátása olcsó és megfelelő minőségb ruhával és bakanccsal. 5. A Mezőgazdasági dolgozók fejadagjának felemelése, tekintettel az elkövetkező nehéz aratási munkákra. 6. A föld- és házhely kérdésnek a mezőgazdasági dolgozók érdekei szerint való rendezése. A Földmunkás Szakosztály 1944. február 13-án Vésztőn földmunkás kongresszust tartott érdekeik védelmében.

Nagy sikere volt a Parasztszövetség *téli közművelődési tanfolyamának*, melyet több mint 500 helyiségben szerveztünk. Meggyőződésünk volt, hogy minden nagy kultúrteljesítmény alapja a néplélek: a két parasztmozgalom, a Kalászos és a Parasztszövetség felszabadítja a nép vezető ifjúságát az évszázados gátlások alól, vagyis lelki magatartásra nevel, önérzetet, bátorságot ad, de mindig örömmel fogadjuk el más társadalmi állású emberektől azt, ami jó, ami helyes. Közel *200 népfőiskolai tanfolyamot* is tartottunk, melyeken a parasztság minden rétege képviselve volt. A Parasztszövetség olyan hatalmas néprajzi népművelési és

szociológiai anyagnak, statisztikának jutott a birtokába, amilyennel Magyarországon egyetlen szervezet nem rendelkezett. 1942. decemberében 3000 kötet könyvet helyeztünk el 60 ládában, melyek a *vándorkönyvtárat* alkották. Szabó Pál, Veres Péter, *Püski Sándor*, Féja Geza segítettek az összeállításban. Újévre mind a hatvan vándorkönyvtár eljutott az igénylő szervezetekhez. A jelentések a könyvtáraink nagy sikeréről számoltak be.

Határjárásokat szerveztünk. Az ország egyik vidékéről a másikba 80-100 gazdát vittünk el hogy ismerkedjenek egymás gazdálkodásával, termelési módjukkal, eszközeikkel, a nép szokásaival, lakásviszonyaikkal és politikai nézeteikkel. A határjárások jól szolgáltak mélyebb céljainkat: az öntudatra nevelést, az egységes gazdasági, szociális, kulturális és politikai szemlélet kialakítását, és annak felismerését, hogy egymás nélkül külön vajmi keveset tehetünk a parasztság felemelkedéséért.

A Parasztszövetség megbízásából 1943 augusztus végén többen is részt vettünk a *Szárszón* rendezett világnézeti konferencián, ahol többféle szellemipolitikai irányzat képviselői jöttek össze. Ott volt a KALOT egyik vezetője, *P. Nagy Töhötöm* is, aki igen képzett jezsuita szerzetes volt és őszintén közeledett a Parasztszövetség felé. Itt nappal az elméletek csaptak össze, esténként a különböző baráti csoportosulásokban a « megemésztés » következett. Hasznos volt ez a táborozás, erjedést idézett elő: a cselekvés, az alkotás, az ember- és lélekformálás igényét keltette fel sok résztvevő parasztszövetségi fiatalban.

Az első betiltás

Az 1943-as év nyarutóján mind több támadás érte Szövetségünket. A nyilas *Baky László* már áprilisban nagy tanácsülésükön foglalkozott a Parasztszövetséggel, osztálytömörülést látott benne, és felrótta, hogy a zsidókérdésben a Szövetség követi a kisgazdapárti képviselők lojális magatartását. Nagy Ferenc látta, hogy a személye ellen indított támadások már-már veszélyeztetik a Parasztszövetség létét, ezért 1943. november 3-ára összehívatta a Szövetség nagyválasztmányát és lemondott elnöki tisztségéről. *Pataki László* helyettes elnök vette át az ügyeket. Azonban Kovács Bélával továbbra is mi irányitottuk a Szövetséget.

1943. november 25-én megalakult a *Parasztszövetség Parasztfőiskolás Szakosztálya*. Elnök *Horváth Lajos* egyetemista lett. A szakosztály célja: a paraszti származásu főiskolás ifjúságot egybegyűjtse a Parasztszövetség keretein belül, biztosítsa, hogy ez az ifjúság munkálkodása révén a

néphez való hűségében megmaradjon, öntudatosan vállalja és munkájával előrevigye a dolgozó parasztság ügyét. A háborús viszonyok a Parasztszövetség teremtő munkáját derékba törték. Engem 1944. februárjában behívtak katonának, s a lengyelországi Deblinbe kerültem a 104. számú Személyirányító Állomáshoz. A Parasztszövetség munkája mind nehezebbé vált a katonai behívások miatt és végső pontot tett rá 1944. március 19-e után a német megszállás következtében beállot helyzet. *Jaross Andor* belügyminiszter 1944. március 27-én betiltotta a Szövetség müködését.

Kisérletek történtek ugyan *Pataki László* és *Csizmadia András* kormánypárti képviselők részéről, hogy a Parasztszövetség működését engedélyezzék kormányzati irányítással, de ez nem járt eredménnyel. Próbálkozott *Buzás Márton* (Nagyút) és *Kassa István*, (Tarnabod) Heves megye elnök is nyilas vonalon, de ez a kísérlet sem sikerült, mivel éppen a nyilasok részéről érte korábban a Parasztszövetséget a legtöbb támadás.

Újra indul az élet

A II. világháború befejezésével következett el a Parasztszövetség működésének második időszaka. Én Kovács Bélával állandóan kapcsolatot tartottam és amikor alakulatunk 1944. november végén Lengyelországból Magyarországra érkezett, pár napos szabadságra hazakerültem családomhoz Bakonyára. Az oroszok időközben elfoglalták Pécset, és én nem mentem vissza a Személyirányító Állomáshoz, hanem felvettem a kapcsolatot Kovács Bélával és megkezdtük a Kisgazdapárt szervezését. A Debrecenben létrejött *Ideiglenes Nemzetgyűlés* tagjai lettünk mind a ketten Pécs-Baranya részéről. Amikor 1944. december 23-án visszajöttünk Pécsre, januárban megkezdtem Baranyában a Parasztszövetség szervezését is, bár az ország nagy részén még dúltak a harcok. Mivel összeköttetésünk a többi országrészekkel nem volt, Baranya lett ideiglenesen a Parasztszövetség központja.

Bujdosásából Nagy Ferenc is előkerült és Budapesten lefoglalta a Parasztszövetség részére a *Faluszövetség* volt székházát a Báthory utca 24. szám alatt. 1945. augusztus 19-ére összehívtuk az *Országos Nagyválasztmányt*, mert az ország területén felhívásomra újból életre keltek a helyi szervezetek. A küldött-közgyűlés igen népes volt. Nagy Ferenc beszédeben kihangsúlyozta, hogy a Parasztszövetség mindig az igaz uton haladt. Kinyilvánította a közgyűlés, hogy a magyar parasztság áldozatos készséggel ajánlja fel egész erejét az ország újjáépítéséhez. *Kiss Sándor* alapsza-

bály módosítást terjesztett elő, mely kimondja, hogy a Szövetség vezetésében első leszármazottú paraszti értelmiségiek is résztvehessenek. Több határozati javaslatot fogadtunk el. Többek között kinyilatkoztattuk, hogy gazdasági érdekeink védelmére szervezeteinken keresztül bevezetjük a parasztság *sztrájkjogát*, melynek mértékét és formáit később, alkalmas időben határozzuk meg.

A közgyűlés megválasztotta az új vezetőséget. *Elnökké* újból *Nagy Ferencet* választották. Hosszasan éltette a közgyűlés Nagy Ferencet. *Ügyvezető alelnök Kovács Béla* lett. *Alelnökök: B. Szabó István, Dobi István, Hajdu Németh Lajos, Fekete Imre, Szigeti Pozsár István. Főtitkár: Vörös Vince. Igazgató: Kiss Sándor.*

A magyar történelem egyik legsúlyosabb időszakában álltunk a magyar nép élén, szebb magyar jövőt remélve, újból a parasztság felemelkedéséért harcolva. Végülis mindannyian elbuktunk egy idegen hatalom által támogatott, erőszakkal tele hamis küzdelemben, melyet velünk szemben folytattak.

A Parasztszövetségben négy főosztályt állítottunk fel: I. Érdékvédelmi, II. Szövetkezeti, III. Mezőgazdasági, tudásnevelő, IV. Művelődési Osztályt. A Szövetség pontos útmutatót adott ki a helyi szervezetek, önkéntes szövetkezeteket és népfőiskolák megalakítására. Már 1945 telére újból beindítottuk a Parasztszövetség második közművelődési tanfolyamait. Ebben közreműködtek rajtam és Kiss Sándoron kívül *Kelemen Sándor, Barsi Dénes, Hartyányi István, Fáy Aladár, Gombos Gyula, Szende Aladár, Szíjj Gábor.* A tanfolyamok anyaga két kötetben jelent meg. Közel 2000 szervezetünk vállalta és tartotta meg a tanfolyamokat, nagy sikerrel. A Parasztszövetség segítette Nagy Ferenc, újjáépítési miniszter teleltetési akcióját, melynek keretében több ezer éhező fővárosi gyereket és szülőt helyeztünk el vidéki szervezeteink tagjainál.

Az arany- és ezüstkalászos gazdák áldozatos munkája révén falusi olvasóköreink áttértek a ponyvairodalomról a népi és klaszszikus irodalom olvasására. Sorrendet alakítottunk ki, mely lehetővé tette a könyvek megkedvelését és fokozatosan a minél magasabbrendű értékelését. Igen fontos népnevelő fórumnak tartottuk a népfőiskolákat. Parasztvezetők képzése volt a cél, hogy ez a társadalmi réteg a maga erejéből legyen képes felemelkedni magasabb szintre. Vitaórák at rendeztünk, hogy fejlesszük a hallgatók gondolkodási készségét. Erősítettük bennük a keresztény világnézetet. Több KALOT vezető is bekapcsolódott ebbe a munkánkba, mint *dr. Farkas György, Ugrin József, Bernárd Géza.* Farkas György kisgazdapárti képviselő lett az 1945-ös választáson. De vidéki szervezeteinkben is eredményes munkát végeztek a

kalotosok, hogy csak néhány nevet említsek: *Hajdú-Németh Lajos, Czupy Bálint, Mézes Miklós, Hajdú Kálmán, Csizmadia Béla, Cséplő Jenő* és sokan mások.

Nagy erőfeszítést tett a Parasztszövetség egy *új mezőgazdasági érdekképviseleti törvény* létrehozására. A II. világháború előtt az *Országos Mezőgazdasági Kamara* működött mezőgazdasági érdekképviseleti szervként, de ez az intézmény főképpen a nagybirtok és a nagybirtokosok érdekeit szolgálta. A kisebb birtokosok, a parasztság érdekeit nem tudta képviselni összetételénél fogva. Ezért a Kisgazdapárt és a Parasztszövetség a földreformmal bekövetkezett új helyzetnek megfelelően domokratikus és nem csak javaslattevő, hanem jogokkal rendelkező mezőgazdasági érdekképviseletet kívánt létrehozni, mely egyenlő hatállyal szolgálja és képviseli a régi és újbirtokosok érdekeit és a mezőgazdasági igazgatást.

Megkerestük a többi pártokat is, vegyenek részt az előkészítő munkában agrártagozataik révén. A Kommunista Párt határozottan megtiltotta parasztképviselőinek, hogy együtt dolgozzanak velünk, a Nemzeti Parasztpárt nem kapcsolódott be féltékenységből. A Parasztszövetséget szerettük volna paraszti érdekvédelmi szervvé alakítani, de ezt a *Baloldali Blokk* ellenezte. Amúgy is nehezen férkőztek a parasztsághoz, mely ellenszenvvel viseltetett a szovjet kolhozrendszerrel szemben. A Kommunista Párt létrehozta a *FÉKOSZ*-t és *UFOSZ*-t a Parasztszövetség ellensúlyozására és egységének megbontására.

A mezőgazdasági törvényjavaslatunkban a feladatokat három csoportra osztottuk: 1. A szorosan vett érdekképviseletre és érdekvédelem ellátására; 2. A mezőgazdasági igazgatás körébe vágó teendők végzésére; és 3. A termelés szakszerű vezetésére, közvetlen irányítására, a magántulajdonban levő kisbirtokok fenntartásával. Bebizonyítottuk, hogy a kisbirtok jövedelmezőbb a nagybirtoknál. Az érdekképviselet keretében a demokratikus jelleg tulajdonképpen az önkormányzaton keresztül nyilvánul meg, amely lehetővé teszi a tagság akaratának a hiánytalan kifejezését. Az érdekképviselet egysége és hatékonysága megkívánja valamennyi mezőgazdasági szakérdekképviseletnek a beillesztését a törvényes szövetségbe. Kihangsúlyoztuk, hogy a mezőgazdaságban a munkavállalók és a munkaadók között összehasonlíthatatlanul több a sorsközösség és az érdekazonosság, mint az ipari munkásságnál. A munkabér kérdésében községenként munkabér egyeztető bizottságok eredményes munkát végezhetnek.

A Kisgazdapárt és a Parasztszövetség kidolgozta a mezőgazdasági érdekképviseleti törvényjavaslatot, amely pártközi

tárgyalásra került. A Baloldali Blokk pártjai azonban leszavazták parlamenti tárgyalását azzal, hogy egyes pontjain módosítani kell. Azonban a Nemzeti Parasztpárttól *Kovács Imre, Hegyesi János, Mikita István,* a Szociáldemokta Párttól *Szeder Ferenc, Kéthly Anna* úgy vélekedtek, hogy a törvényjavaslatot meg kell szavazni, nem tehetik ki magukat a parasztság ellenszenvének. Az ellentétek áthidalására úgy határoztunk, hogy nem a Kisgazdapárt terjeszti a parlament elé tárgyalásra, hanem Kiss Sándor, a Parasztszövetség igazgatója jegyezteti be önálló indítványként. Ez 1947. augusztus 14-én meg is történt. Indokolását az országgyűlés 1947. augusztus 23-i ülésén mondta el. Meggyőzően ecsetelte a mezőgazdaság sorsát és hatásosan érvelt a mezőgazdasági érdekképviselet szükségessége mellett, hogy beszédét a kisgazdapártiak, parasztpártiak, de még a szociáldemokraták is nagy tapssal fogadták. A Ház többsége a javaslatot tárgyalásra elfogadta, és előzetes jelentéstétel végett a földművelésügyi bizottság megkapta. Rákosiék látva, hogy vereséget szenvedtek és alkotmányos úton a parlamentben nem remélhettek ebben az ügyben fordulatot, a szokásos módszerhez folyamodtak és a szovjet hatóságok beavatkozását kérték. Szviridov altábornagy, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet elnöke felhívta Nagy Ferenc miniszterelnököt és a fegyverszüneti egyezmény alapján megtiltotta a törvényjavaslat parlamenti tárgyalását, mert információi szerint nagyban hasonlít Salazar portugál vezér fasizmusának hivatásszervezeteihez, tehát előbb tanulmányoznia kell a törvényjavaslatot. Sohasem került a parlament elé.

Nagy, jelentős szervezet volt a Magyar Parasztszövetség. Vezetői kitűnő parasztemberek, akik sok olvasással, élettapasztalattal és kemény küzdelemmel emelkedtek erre a szintre. A már említett vezetőkön kívül: Nagy Ferenc, Kovács Béla, Vörös Vince, Kiss Sándor, Hajdu Németh Lajos, Fekete Imre, Sz. Pozsár István, sokat tettek a következő parasztképviselők: *Bodnár János,* (Szerencs), *Csikos Sándor* (Karcag), *Czupy Bálint* (Völcsej), *Gaál Ferenc* (Jászkisér), *Györgyi Lajos* (Orosháza), *Gyulai József* (Kisnamény), *Haluszka Mihály* (Pilis), *Kanta Gyula* (Konyár), *Keresztes Tamás* (Hódmezővásárhely), *Kovács István* (Csákberény), *Mihály János* (Csanádapáca), *Patonai Elek* (Nagykőrös), *Pécsi József* (Gönyü), *Rácz Lajos* (Gyoma), *Szabó József* (Miskolc), *Virágh József* (Ibrány).

A Magyar Parasztszövetség Országos Központjának 1946. január 1-től, 1946. december 31-ig összesen 3015 helyi szervezete működött ezeket 25 vármegyei központ irányította. 1946-ban 627 háromnapos, 411 egy hetes és 228 két hetes tanfolyamot rendeztünk az ország területén, és 253 parasztfőiskolai tanulmányi találkozót szerveztünk és irányítottunk.

Igen nagy eseménye volt a Parasztszövetségnek az 1946. szeptember 7-8-9-én Budapesten tartott *Országos Paraszt Napok* megrendezése. Megakartuk mondani a főváros népének, a munkásságnak, hogy a paraszti nép erején felül dolgozik az ország kenyeréért és szeretettel tekint a munkásság és értelmiség felé, és hogy egymást megértve közösen küdjenek a magyar megújhodásért. Szeptember 8-án félmillió parasztember vonult fel a Hősök-terére és tett hitet a parasztegység és az igazi demokrácia mellett. Én még ilyen szeretetteljes egységet nem láttam, mint akkor, mely a földművelő nép és Budapest lakossága között megnyilvánult. Ez a nagygyűlés igazolta, hogy a Parasztszövetség a helyes, átfogó nemzeti úton halad. Ezek a parasztemberek, öregek és fiatalok, népviseletbe öltözve önként jöttek a fővárosba, nem kellett pártfegyelemmel kényszeríteni őket. Ezen a tömegmegmozduláson résztvettek a Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagjai, a teljes diplomáciai kar, a Vörös Hadsereg, a pártok és szakszervezetek delegáltjai, valamint a főváros vezetősége. A naggyűlés határozati javaslatot fogadott el, melyben kinyilatkoztatták, hogy a parasztság együtt akarja építeni az országot az ipari munkássággal és az értelmiséggel.

A második betiltás

Rákosi Mátyást megdöbbentette a parasztság hatalmas demonstrációja. Ezért a Kisgazdapárt és a Parasztszövetség felszámolására törekedett. Kitalálták az első koncepciós vádat, az un. « Magyar Közösség » köztársaságellenes összeesküvését. Letartóztatták a Parasztszövetség egész vezetőségét, köztük engem is. A Parasztszövetség működését ezzel jelentősen akadályozták. Újabb csapás volt, s a Független Kisgazdapárt nemzeti vonalának megsemmisítését jelentette, Kovács Bélának, a párt főtitkárának letartóztatása 1947. február 25-én az orosz katonai hatóságok által. Néhány hónappal később 1947. junius elején Nagy Ferenc miniszterelnököt, a Parasztszövetség elnökét kényszerítették külföldre és lemondásra. Ezzel a Parasztszövetségre további csapást mértek. Dobi István lett a Parasztszövetség elnöke, de ő nem tudta, talán nem is akarta megmenteni a szervezetet, mert tevékenységét már Rákosi Mátyás irányította. Többször tárgyaltam Veres Péterrel, hogy a Nemzeti Parasztpárttal közösen, közös vezetéssel vigyük tovább a Parasztszövetség ügyét, ott viszont Erdei Ferenc és Darvas József, akik talán titkos kommunista párt-tagok voltak, akadályozták az együttműködést. Tanácskoztam a kommunista *Nagy Imrével*, aki hajlott arra, hogy a Parasztszövetség, a FÉKOSZ és UFOSZ, [az utóbbi kettő kommunista vezetés alatt állott], közreműködjön.

ködésével alakítsanak ki közös paraszti érdekvédelmi szervezetet, de Rákosi Mátyás ezt is megakadályozta, mert az ő terveibe semmiféle életképes paraszti szervezet nem illett bele, ő a parasztságot kolhozosítani akarta.

Anyagi forrásaink mind szűkebbek lettek. Korlátozásukat szintén Rákosi intézte el a Kisgazdapártnál, a Földművelésügyi Minisztériumban, ahonnan támogatást kaptunk. Még ilyen körülmények között is számos hazai tanulmányutat szerveztünk, népfőiskolai tanfolyamokat rendeztünk érdekvédelmi szolgálatot tartottunk fenn, s központi épületünkben többszobás, olcsó parasztszállást hoztunk létre a Budapestre felutazó tagjainknak. Ekkor még egy 100 fős külföldi tanulmányutat is szerveztem Svájcba.

A Parasztszövetség ügyében eljártunk Tildy Zoltán köztársasági elnöknél is. Népes parasztküldöttséggel kerestük fel hivatalában. Tildy kifejezte rokonszenvét a Parasztszövetség iránt és megígérte támogatását. Ismét kapcsolatba léptünk Nagy Imrével, de őt Rákosi leállította az újabb tárgyalások felvételéről. A Nemzeti Parasztpártnál az a vélemény alakult ki, hogy a Parasztszövetségre nincs szükség. Veres Péter még ígérte, hogy kulturális szervként megkisérli elintézni fennmaradását. De a későbbiek során kiderült, hogy a Parasztszövetség mindinkább magára maradt. Ekkor már éreztük az előszelét annak, hogy valami történni fog körülöttünk. 1948 nyarán a Szövetség anyagi helyzete súlyos válságba került, el kellett bocsátani az alkalmazottak nagy részét. S 1948. szeptember 14-én bekövetkezett, amitől féltünk, amiben Dobi István keze is benne volt. A Szövetség központjában megjelent a főváros V. kerületének elöljáróságától két tisztviselő és közölték, hogy belügyminiszteri rendelet értelmében leltárba veszik a Parasztszövetség ingóságait és helyiségeit lepecsételik. A ház a kommunista párté lett.

Kénytelen voltam szomorú szívvel tudomásul venni, hogy ezzel a hatósági beavatkozással megszünt a magyar parasztságnak ez az ígéretes érdekvédelmi szervezete. Rákosi Mátyás elérte célját, a még névleg meglevő Kisgazdapárt baloldali vezetősége azt tette, amit ő akart. A Parasztszövetség betiltásával megszünt a magyar mezőgazdaság kollektivizálásának egyik legnagyobb akadálya és 600 ezer parasztot üldöztek el otthonából.

A továbbiakban nem vállaltam szerepet a közéletben. Gondoskodtak is róla, hogy ne tehessem. Engem is elüldöztek otthonomból.

VÖRÖS VINCE

MAGYAR KATOLIKUS REFORM-MOZGALMAK CSEHSZLOVÁKIÁBAN (1918-1938)

A túrócszentmártoni Szlovák Nemzeti Tanács 1918 október 30-án hozta meg határozatát, hogy Magyarország szlovákok lakta területe Csehországhoz csatlakozik. Ezzel megszületett az új állam, Csehszlovákia, és megkezdődött a felvidéki területek megszállása. Evés közben jön meg az étvágy, a cseh és szlovák többségű részeken kívül olyan területeket is bekebeleztek az új államba, amelyeken ősidők óta túlnyomó többségben más nemzetiségűek, elsősorban németek és magyarok laktak. Az állam 13.6 millió lakosából csak ötven százalék volt cseh; 24 százalék német, 18 szlovák, 8 pedig magyar, ukrán, lengyel és zsidó volt. Szám szerint hány magyar került Csehszlovákiába, nem könnyű kihámozni a különböző statisztikai felmérésekből. Az 1910-es magyar népszámlálás szerint a Szlovákiának jutott felvidéki megyékben 2.419,371 ember beszélte, de csak 1.710,043 vallotta anyanyelvének a szlovákot. Ugyanezen a területen 1.419,919 volt a magyarok száma. Az 1921-es statisztikai felmérés már csak 744,621, az 1930-as pedig 691,923 magyart mutatott ki ugyanitt. Amikor 1938-ban a bécsi döntéssel a Felvidékből 11,927 négyzetkilométernyi terület visszakerült a trianoni Magyarországhoz, ezen 1.041,401 ember élt. Közülük 897,007 vallotta magát magyarnak, 123,846 szlováknak. A bécsi döntés után is maradtak azonban magyarok az önálló állammá lett Tiso-féle Szlovákiában, 53,128-an. A két szám összege: 950,135.

Az új állam határai között a katolikus vallás volt a legnépesebb egyházi közösség: 10.380,000 volt a latin és 352,355 a görög szertartású katolikus hívek száma. Pedig két jelentős csoport is kiszakadt az egyház közösségéből, a felekezetnélkülieké 724,528 és a csehszlovák egyházé 525,346 taggal. 61,000 ruszinszkói görögkatolikus belépett a görögkeleti egyházba.

A kisebbségi magyarság keretében is a katolikusok alkották a legnépesebb vallási közösséget. Szlovákia 2.384,355 latin és 213,725 görögkatolikusából 422,262 illetve 12,398 vallotta magát magyarnak. Eszerint a kisebbségi magyarság 70,33 százalékát alkották a katolikusok. Egy 1932-es adat szerint 250 római katolikus plebánia volt teljesen, 31

túlnyomó többségében, 73 pedig fele-fele arányban magyar nyelvű. Persze, jónéhány plebánián élt még ezeken kívül is magyar kisebbség.

Súlyos problémák az államfordulat után

A katolikus egyház általában, s a magyar kisebbségi katolikus társadalom is súlyos próbatételek között kezdte meg az életét a csehszlovák demokráciában. A cseh nacionalizmust már a századforduló óta erős katolikus-ellenesség jellemezte, amit részben ideológiai, részben történeti-politikai okokra lehet visszavezetni: az ifjú csehek mozgalmának pozitivizmusára, amely babonának tekintette és megvetette a transzcendens gondolkodást és világszemléletet, annak minden formáját és elemét, oka volt azonban a Habsburg-gyűlölet is, amit rávetítettek a cseh katolicizmusra, mivel az egyházat a trón kiszolgálójának tekintették. A huszitizmus hivatalos ideológia lett, amelynek egyformán hódolt az államhatalom és a társadalom, még a katolikus alsópapság egyik jelentős csoportja is. Az egyház iskoláit államosították, vagyonát elvették, a polgári házasságot kötelezővé tették, a házassági akadályok közül törölték a szerzetesi fogadalmat és a cölibátust.

Szlovákiában nemzeti indokokkal támadták a kisebbségi magyar katolicizmus intézményeit és állásait. Hiába írta az állam megalakulása előtt Masaryk Tamás *Nemzetiségi kérdés* c. könyvében:

> « Az etnográfiai határok megállapítása a háborús zűrzavar elültével egyes esetekben ideiglenes lesz: ahogyan azonban a nemzetek megnyugszanak és elfogadják az önrendelkezés elvét, a határok kiigazítása meglesz, izgalmak nélkül és tárgyi alapon. Annál is inkább, mert a kisebbségek nem lesznek elnyomva, a szabad kisebbségeknek jelentős feladatuk lesz Európa szervezetében — segíteniük kell majd az igazi nemzetköziség kifejlődését. »

A cseh és szlovák nacionalizmus mit sem akart tudni az új állam alapítójának erről az ígéretéről, kezdettől fogva a magyar kisebbség és a magyar kisebbségi katolicizmus felszámolására, vagy ahogy fogalmaztak: « visszaszorítására », a « szlovákság jogainak helyreállítására » törekedett. Mindenekelőtt a magyar püspököket űzték el, a római katolikusokat Besztercebányáról, Nyitráról és a Szepességből, egy görögkatolikust Ungvárról. Kezdettől fogva követelték szlovák püspökök kinevezését és az esztergomi egyházmegye szlovákiai részéből külön egyházmegye létesítését. Céljukat legnagyobb részt elérték: Nagyszombat székhellyel apostoli adminisztratura vette át az esztergomi érsekség északi ré-

szének vezetését szlovák püspök-adminisztrátor vezetése alatt. A félmilliónyi magyar katolikusnak egyetlen képviselője maradt a szlovákiai püspöki karban: Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök. Ő is csupán 1925-ig, mert ekkor sok szenvedés után eltávozott az élők sorából.

A pásztoraitól megfosztott nyájat szabadon támadhatta a szlovák nacionalizmus és annak fő képviselői: a Slovenska Liga és a szlovák katolikusság politikai vezérének, Hlinka Andrásnak magyar-ellenességét követő néppárti papi körök. Kiszorították a magyar nyelvet, megszüntették a magyar misét és hitoktatást a legtöbb olyan helyen, ahol a magyarok kisebbséget alkottak. A magyar többségű helyeken statisztikai fogásokkal igyekeztek bevezetni a szlovák miséket. Tiltották nemcsak a magyar Himnuszt, hanem az olyan ősi énekeket is, mint a « Boldogasszony Anyánk » és az « Ah hol vagy magyarok tündöklő csillaga ». Pénz és börtönbüntetéssel sújtották éneklésüket.

Szlovákiában az elemi iskolák túlnyomó része a fordulat után is megmaradt felekezetinek. A 763 magyar tannyelvű iskolából (1931-es adat szerint) 340 volt katolikus felekezetű, kilencszáznál több osztállyal. Meghaladná e megemlékezés kereteit, ha csak érzékeltetni is akarnánk azt a hadjáratot, amelyet a Slovenska Liga — ahol csak ürügy adódott rá — a katolikus elemi iskolákban a magyar tanítási nyelv ellen folytatott.

Megszüntettek minden magyar katolikus főiskolát, beleértve a papnevelő intézeteket is. Tanítóképző egy maradt, a pozsonyi orsolyarendiek tanítóképző intézete. A fordulat 65 magyar középiskolát talált a Felvidéken. Ebből nyolcat hagytak meg, köztük egyetlen katolikust, a komáromi bencés gimnáziumot. Ilyen körülmények között egyre súlyosabbá növekedett a magyar papi utánpótlás kérdése. A legjobb évben — 1930-ban — se haladta meg a magyar kispapok száma az 58-at (az országrész 198 katolikus papnövendékéből).

Az államfordulat után statáriumot hirdettek ki, megtiltottak minden összejövetelt. Ezzel felfüggesztették azoknak a magyar egyesületeknek működését is, amelyeket nem oszlattak fel. Csak a politikai pártok tevékenységét engedélyezték. Ez két negatív következményt vont maga után. A politika átitatta az egész társadalmi életet és megakadályozta független, pártpolitikától mentes magatartás kialakulását. Mivel a magyarellenes támadások védekezésre kényszerítettek minden magyar társadalmi csoportot, az ilyen védekezés, mivel más keretet nem engedtek, szükségképpen hozzátapadt az ellenzéki pártokhoz, megakadályozva az erők szabad játékát, független erők kibontakozását.

A felvidéki Keresztény Szocialista Párt

A csehszlovákiai magyar katolicizmus első nemzedékének vezetői, azok, akik felnőtt fővel, jelentős egyházi, politikai, közéleti pozicióban élték meg a fordulatot, — azt, hogy többségi « uralkodó » nemzet tényezőiből egy kisebbségi helyzetbe került nemzetiség tagjai, felelősei lettek, — elfogadták az új rendszer által diktált feltételeket. Megalakult a túlnyomó többségében katolikus jellegű Keresztény-Szocialista Párt, amely nyitott maradt a szlovákság és a németség felé is, — szlovák és német szekcióval is rendelkezett. A magyarság másik politikai szervezete a Magyar Nemzeti Párt lett, jelentős protestáns tömeggel, ez a csoportosulás a liberális, polgári magyar nemzeti gondolatot képviselte. Ez a két párt tömörítette a magyar kisebbség szavazóinak 45 százalékát. További 20 százalékuk a csehszlovák komunista párt vörös lobogói alá vonult. A magyar kisebbség 65 százalékát tehát ellenzéki pártok képviselték.

A Keresztény Szocialista Párt katolikus jellegét dokumentálja, hogy a vezetőségében a civil képviselők — mint Szüllő Géza, Grosschmid Géza, Giller János, Alapy Gyula — mellett többséget alkottak a papok: nyugaton Franciszcy Lajos, Palkovich Viktor, Koperniczky Ferenc, Gregorovics Lipót, keleten: Dobránszky János, Tost Barnabás. Ezekből az egyháziakból alakult meg a katolikus Nagybizottság, amely a kisebbségi magyarság egyházpolitikai védekezését irányította, követeléseit felszínen tartotta.

> Öt pontban foglalhatjuk össze legfontosabb céljait: 1) külön püspökséget létesíteni a félmillió katolikus részére, magyar főpásztorral; 2) létrehozni a magyar katolikus autonómiát; 3) felállítani egy országos állandó magyar katolikus irányító szervet; 4) kivívni a szabad magyar katolikus szervezkedés jogát; 5) létrehozni magyar katolikus papnevelő intézetet.

Bármennyire is indokolt és érthető volt az ellenzéki és egyházpolitikára központosított magatartás, a messzebbre látó egyháziak, elsősorban Fischer-Colbrie Ágoston püspök és Pfeiffer Miklós kanonok, azt vallották és hirdették, hogy nem elegendő a védekezés, mert az attantizmushoz és a sérelmek öncélú emlegetéséhez vezet, már pedig a legnehezebb körülmények között is keresni kell az utat Közép-Európa népeinek új harmóniája felé, főként pedig erősíteni kell a kisebbségi magyarságot erkölcsileg, anyagilag, biológiailag.

Ezzel nem bírálni akarom az első nemzedék vezetőit, akiket sokszor méltatlanul becsültek alá éppen azok, akik az ő anyagi segítségükkel, az általuk létrehozott intézmények keretében kezdhették meg pályafutásukat. Csupán a

tényt kell megállapítani, hogy az új utak keresésének feladata annak a nemzedéknek jutott osztályrészül, amely szinte gyerekfejjel élte át a hatalomváltást, már a köztársaság középiskoláiban szerezte meg érettségi bizonyítványát és a három egyetemi város, Prága, Brünn, Pozsony valamelyikében kezdte meg főiskolai tanulmányait.

Kisebbségi főiskolás mozgalmak

Az első kisebbségi magyar főiskolás szervezet Brünnben alakult meg 1919-ben, Corvinia névvel. Már ebben az évben megkezdődött ugyanis a technikai pályák felé törekvő magyar fiatalok áramlása a cseh egyetemek felé. A német burschenschaftok külsőségeit másoló diákegyesületként indult, egészen szűk körben, mert a nyilvános fellépés kockázatot jelentett akkoriban a magyar fiatalok számára, a soviniszta elemek inzultálták azokat, akik nyilvános helyen németül vagy magyarul meg mertek szólalni.

Szlovákiában is ugyanebben az évben jelent meg az első felhívás, amely összefogásra és munkára szólította a kisebbségi fiatalokat. Mivel a kivételes állapot miatt csak a politikai pártok működését engedélyezték, a keresztényszocialista párt égisze alatt bocsájtották ki röpiratukat a fiatalok, négy városban egyszerre: Pozsonyban, Léván, Kassán és Eperjesen, « Szózat Szlovenszkó keresztény diákságához » címmel. A kezdeményezésből nem bontakozott ki folytatás, mert a hatóságok nyomban leállították a keresztényszocialista fiatalok munkáját, azzal az indokolással, hogy a szlovák fiatalság megtévesztését célozza.

1921 január 20-án indult meg, kezdetben mindössze néhány száz példányos helyi lapként Losoncon Scherer Lajos tanár áldozatkészségéből a *Mi Lapunk,* mely később oly jelentős munkát végzett a kisebbségi diákmozgalmak előkészítésében. A hatóságok azért nem csaptak le rá, mert a szerény indulás nem szúrt szemet.

A középiskolai tanároknak sokat köszönhet a csehszlovákiai magyar kisebbség. Végig az egész felvidéken, mindenütt adódott egy-egy pedagógus, aki példájával és szavával sokat tett a fiatalság emberi és nemzeti tudatának ébresztéséért, cserkészparancsnokokként, mint Hornyák Odiló (Pozsony), Bíró Lucián (Komárom), Mrenna József (Érsekújvár), Horváth István (Ipolyság) vagy a cserkészeten kívül, mint a Romain Rollanddal levelező Krammer Jenő (Érsekújvár), a lelkes történeti magyarázataival Hajdu Lukács (Komárom), irodalomtörténeti könyvével Keresztes Pál (Ipolyság). Ez utóbbit könyvéért keményen bírálta a magyar ellenzéki sajtó, pedig nagyjelentőségű munkát végzett azzal, hogy

elsők között tárgyalta kiemelten Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső mondanivalóját és jelentőségét.

A kisebbségi katolikus ifjúsági mozgalmak legtöbbet a szentéletű kassai püspök, Fischer-Colbrie Ágoston úttörő és alapozó munkásságának köszönhettek. Ez a törékeny alkatú főpap, akinek élete végéig vágya volt: visszavonulni az íróasztal és a térdeplő mellé, a szociális szellemű magyar katolikus megújhodásnak Prohászka Ottokár és Majláth Gusztáv mellett legnagyobb jelentőségű előkészítője lett. Még mint esztergomi aulista, elsőként fordította le a *Rerum Novarum* pápai enciklikát. Nem egészen két évtizedes főpásztori működése idején (1907-1925) Kassán huszonötnél több egyesületet hozott létre, szociális intézmények, újságok sorát indította el és tartotta fenn személyes közreműködésével is. Mintegy kilencszáz cikket írt az általa alapított kassai napilapokban, főként társadalmi kérdésekről. Egyik kezdeményezője lett a felvidéki, majd szlovákiai szakszervezeti mozgalomnak. Élete főműve egy tizennégyezer oldalt kitevő kézirat, kézikönyvnek készült — szociális munkások részére. Munkásoknak szánta az 1919-ben és 1920-ban megjelent « Szociális könyvtár » c. brosúráit is. A füzetek ilyen címeket viselnek: « Társadalmi problémák », « A munka », « Kommunizmus és magántulajdon », « Népjóléti kérdések ».

Az általa alapított egyesületek közül a legnagyobb jelentőségűnek az akadémikusok kongregációját tekintette. Munkájában haláláig résztvett tudatformáló, lelkiismeretet ébresztő előadásaival. Még utolsó éveiben, betegen se mondott le róla, hogy szociális munkára serkentse fiatal tanítványait és hallgatóit; amikor a kivételes állapot megszűnése után újból működni kezdett a kongregáció, 1922-ben nyolc, 1923-ban hat, 1924-ben tizenegy és 1925-ben — halála évében — négy előadásban elemezte a társadalmi etika kérdéseit.

Püspöksége kezdetétől fogva — hogy egyházmegyéje életét megreformálhassa — kitartóan gyűjtötte azokat a papi egyéniségeket, akiket egy-egy feladat megoldására legalkalmasabbnak ismert meg. Így került melléje Pfeiffer Miklós, kezdetben teologiai tanárnak, majd kanonoknak. Pfeiffer kanonok doktorátusát a svájci Fribourg egyetemén, a modern katolicizmus szociális tanainak tűzhelyén szerezte meg, amelynek tudósai a legtöbb anyagot szolgáltatták a *Rerum Novarum*hoz, a szociális katolicizmus magna chartájához. Ő közvetítette a pápai enciklika és a püspök szociális tanítását a felvidéki magyar katolikus fiatalság mozgalmai felé.

Nemcsak a kanonok indult el Kassa főpásztorának iskolájából, hanem olyan fiatalok is, mint Széchényi György,

az anyaországi Korunk Szava létrehozója és Rády Elemér, aki a Prágai Prohászka kört és annak lapját, az Új Életet indította el.

Főiskolai szinten a katolikus fiatalság körében elsőként a kispapok kezdték meg a tájékozódást a rájuk váró feladatok felé. 1923 december 2-án alakult meg a nagyszombati papnevelő intézetben a Magyar Egyházirodalmi Iskola. Munkájukat a kispapok Palkovich Viktor papképviselő jelszavával kezdték meg: « Mennél kevesebben vagyunk, annál jobban össze kell tartanunk. Mennél képzetebbek vagyunk, annál több erőt képviselünk. » A szemináriumi rend, szlovák kispaptársaik és néhány tanáruk magyarellenessége azonban korlátok közé szorította lehetőségeiket.

A szélesebb körű, az egész kisebbségi főiskolás fiatalságot átható erjedés 1925 táján indult meg, amikor jelentékeny számú, ezernél több magyar diák foglalta el a három egyetemi város, Prága, Brünn és Pozsony felsőfokú tanintézményeinek padjait. A kisebbségi társadalom kezdettől fogva követelte az önálló magyar egyetemet, ezt azonban még Masaryk is elutasította, azzal az indokolással, hogy csak másfél millió embert illet meg egy egyetem.

Az érvet az ellenzéki magyar pártok nem fogadták el, de nem elégedtek meg azzal, hogy a sérelmet hangoztassák. Létrehozták a magyar egyetemi és főiskolai intézményeiket, a menzaegyesületeket, az otthonokat és klubokat. 1925-ben alakult meg a három MAKK — Magyar Akadémikusok Keresztény Köre — Prágában, Brünnben és Pozsonyban. Ezek fenntartásának és támogatásának gondját a pártok közös irodájától hamarosan társadalmi szervezet, Ifjúsági Társadalmi Nagybizottság vette át.

A főiskolás intézményeket ezek a politikai és társadalmi körök nemcsak érdekvédelmi, hanem nevelő-önnevelő intézményeknek is szánták, ahol a fiatalok olyan tudnivalókkal foglalkozhatnak, amelyek a sajátosan kisebbségi magyar feladatok megoldásához szükségesek. S nem utolsósorban ideológiai szekértáboroknak vagy körgátaknak is tekintették, amelyek mögött a fiatalság megőrizheti a történelmi Magyarország ideológiáját és világszemléletét.

A történelem folyamát és ezen belül a gondolkodás és szellemiség szüntelen változását azonban nem lehet megállítani; minden nemzedék keresi és meg akarja találni a maga helyét és feladatait. A felvidéki intelligencia új nemzedéke már a középiskolák felső osztályaiban kereste és meg is találta új eszményképeit Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső személyében és tanításaiban, amelyek lényegét a « népi gondolat » jelszavában fogalmazta meg. Ady és Szabó Dezső szolgáltatta az új élet- és társadalomszemlélethez a pátoszt, Móricz a realizmust, mind a

három a társadalmi kritikát, újító szándékot, forradalmi feszültséget. Rövidesen az után, hogy a prágai Magyar Akadémikusok Keresztény Körében 1924-ben megalakult a főiskolás cserkészmozgalom, a Kolozsvári testvérek Erdélyből a Hradzsinba került szobráról elnevezett Szent György Kör, kiderült, hogy az ideológiai védőgátnak szánt főiskolás táborban forradalmi szellemű magyar fiatalság alkotja a diákok többségét. A magyar ifjúság gondolkodó része reformokat kíván, jelentős részük szocialista alapon.

Csakhamar kiderült azonban az is, hogy a fiatalság korántsem egységes a társadalmi kérdések megközelítésében, különböző utakon keresi azok megoldásait. A Szent György Kör felbomlott, először a Sarló vált ki belőle az 1928-as gombaszögi cserkésztáborozáson. Kezdetben ez a csoportosulás tömörítette a legtehetségesebb fiatalokat. Mikor azonban Balogh Edgár vezetésével az Ady-Móricz-Szabó triász népi romantikájától eljutott Marxhoz és Leninhez, végezetül pedig a Csehszlovák Kommunista Párt ifjúsági szervezetéig, a fiatalok nagyobb része más irányzatok felé tájékozódott.

Rády Elemér és a Prohászka Körök

A Sarló kiválása után a prágai magyar főiskolás cserkész egyesületet egy ideig Rády Elemér vezette. Hamarosan ő is újabb ifjúsági mozgalmat kezdeményezett: a katolikus egyetemisták és főiskolások szervezetét. Rády, mint említettük, Kassáról, Fischer-Colbrie püspök és ennek fő munkatársa, Pfeiffer Miklós kanonok köréből indult el. Született újságíróként és publicista tehetségként tűnt fel a prágai főiskolás életben, ahol jogot végzett; hamarosan egyformán szembekerült a baloldali és a jobboldali diákmozgalmakkal és — bár maga is nemesi származású — a dzsentri és a polgári szellemiség képviselőivel. Az emberfeletti munkatempó, amit magára kényszerített, fiatalon felőrölte fizikumát. 32 éves korában meghalt.

Rády szervezte be a kisebbségi főiskolás lelkipásztori munkába Pfeiffer Miklóst. A kanonok szociális kérdésekről tartott előadásait kezdettől fogva nagy érdeklődés fogadta mind a három egyetemi város diáksága körében. Ugyanúgy, ahogyan Európa-szerte, a csehszlovákiai társadalomban is egyre élesebb formákat öltött a megoldatlan szociális és nemzeti problémák körül kibontakozó vita. A fiatalok nagy része azonban, mint mondottuk, idegenkedett a szélsőségektől, a társadalmi kérdések józan megoldásának útjait kereste. Egyre népesebb érdeklődő tábor alakult ki tehát Pfeiffer Miklós és Rády Elemér körül.

Az érdeklődők e rétegéből létesült 1930 november 1-én Rády Elemér elnökségével a Prágai Prohászka Kör. Szellemiségét és célkitűzéseit első jelentősebb kiadványa fogalmazta meg. A kisebbségi magyar katolikus tanítók lapjának, a Világosságnak 1931 májusi számát a Kör tagjai állították össze Rády vezetésével. A szám lényegét a *Rerum Novarum* alkotta Fischer-Colbrie Ágoston fordításában és Pfeiffer Miklós magyarázataival. A szám több volt egyszerű jubileumi emlékezésnél: program-feladatok megfogalmazása volt nem csak a katolikus főiskolás fiatalság, hanem az egész csehszlovákiai magyar katolikus intelligencia részére.

A kisebbségi katolikus fiatalság — ahogyan ezt tájékoztatásaiban ismételten megfogalmazta — « felismerve a helyzetet, hogy a nagytőkével profit gazdálkodást folytató kapitalizmus csődbe jutott, és hogy hatalmas tömegek proletarizálódtak » — « a társadalmi reform munkát közvetett, de lényeges feladatának » fogadta el. A Prohászka Körök « közvetlen céljukat a világnézeti megalapozásban » látták, azonban olyan társadalmi rendért is kívántak küzdeni, amely biztosítja az egyén jogait, « de mindig a társadalmi és a kollektív érdekek előtérbe helyezésével. » « Az új társadalom gazdasági berendezése szempontjából a magántulajdon alapján állunk, — állapították meg a fiatalok. De a pápai enciklikákkal összhangban nem a korlátlan és szociális terhektől mentes magántulajdont fogadjuk el, hanem a közjó érdekében korlátozott és annak alárendelt magántulajdont. »

Rády Elemér, majd a hozzá csatlakozott Czvank-Göndöcs László, a losonci munkáscsaládból származó matematikatanár szervezőkészségének és lendületének köszönhetően még 1931 folyamán megalakultak a Prohászka Körök mind a három egyetemi városban, majd több felvidéki városban: Komáromban, Érsekújvárt, Losoncon és Kassán. A prágai Kör alapszabályait 1931 márciusában hagyta jóvá Kordacs prágai érsek. Még az év szeptemberében jóváhagyta a csehszlovák püspöki kar az Olmützben megtartott ülésén a Prohászka Körök Szövetségének alapszabályait is.

A mozgalom kezdettől fogva ellenezte a puszta ideológiai verbalizmust — magyarán mondva: szócséplést, amely a kisebbségi ifjúsági csoportosulások gyakori gyengeségének bizonyult; az elméleti készülés, gondolattisztázás mellett egyforma hangsúllyal szorgalmazta a gyakorlati munkát. Jellemzésül elsősorban a prágai Kör akcióiból említünk meg néhányat.

A cseh katolicizmus a harmincas évek elején kezdett kibontakozni a kezdeti évek zsibbadtságából, amelybe a cseh nacionalizmus egyházellenessége taszította. A katolikus megújhodás legtevékenyebb munkásai a szerzetesrendek, különösképpen a feren-

cesek és a domonkosok voltak. Prágában a megújhodás egyik legjelentősebb egyénisége P. Urban János OFM, ezekben az években kezdte meg a prágai perifériák és nyomortanyák pasztorációját. A prágai prohászkások nyomban belekapcsolódtak munkájába, és az ott tanuló ferences teológusok (Király Pacifik, Halmay Paskál) vezetésével rendszeresen látogatták a nyomortanyákat, elsősorban az odasodródott kivándorló magyarokat keresve. Katasztert készítettek róluk, segítették őket. A kivándorlókat segítő Szent Rafael egyesület keretében még a harmincas évek második felében is folytatták munkájukat. Külön akció keretében keresték és segítették a cseh fővárosba vetődött magyar szolgálólányokat. P. Urban támogatásával rendszeresítette a Kör a prágai magyar miséket a Jungmann téri ősi Havas Boldogasszony templomban. A vasárnapi mise a prágai magyar kolónia találkozóhelyévé vált. A kör tagjai magyar énekkart is szerveztek a miséhez.

A tomista beállítottságú Pfeiffer Miklós révén kapcsolódtak be a magyar fiatalok a cseh katolikus intelligencia megújhodásán munkálkodó domonkosok kezdeményezéseibe. Egy példa: 1934 szeptemberében a cseh domonkosok rendezték meg a VIII. Nemzetközi Bölcseleti Kongresszust. Egyik vitavezetője a sok nyelvet ismerő Pfeiffer Miklós volt. A kongresszuson felszólaltak a magyar katolikus főiskolások is.

1935 júniusának utolsó napjaiban rendezték meg Prágában a csehszlovákiai katolikusok eucharisztikus kongresszusát, amelyen Verdier párizsi bíboros érsek képviselte a pápát. A magyar szekció rendezvényeit a prágai Kör tagjai szervezték meg. A kongresszus vezetősége annyira értékelte munkájukat, hogy a bíboros legátus először a magyarok találkozóját látogatta meg.

Az egyes körökben folyó eszmei tájékozódás eredményeiről a mozgalom évi kongresszusain számoltak be, ugyanitt fogalmazva meg a rövidebb és hosszabb távú tennivalókat is. Nyolc alkalommal találkozott a felvidéki katolikus főiskolás fiatalság ilyen országos összejövetel keretében. Egy-egy találkozón száz-százötven egyesületi küldött jelent meg. A vitákban részt vettek a többi katolikus egyesületek és mozgalmak képviselői is.

Az első két összejövetelt Érsekújvárt rendezték meg 1932-ben és 1933-ban. Mindkettő a világnézeti tisztázódást és alapozást célozta. «... valamint a Teremtő Szellem, Isten alkotta és vezérli a látható, anyagi világ mindenséget» — fogalmazta meg a mozgalom alapvető állásfoglalását a második kongresszus határozata — «úgy az egyén és mindennemű közösség életében is, ha azok boldogulását akarjuk, kell, hogy a szellem vezérelje az anyagot, a lélek a testet...»

«... a gazdasági élet és tevékenység alá van vetve a közjónak és az erkölcsi törvényeknek, nevezetesen a tisztességnek és a becsületnek és annak, hogy mások kárán, mások kizsákmányolása útján senki vagyont ne szerezhessen...»

« A nemzetek és államok saját belső életükben és egymáshoz való viszonyukban a mindenki irányában érvényesítendő igazságosság és szeretet örök törvényeinek alá vannak rendelve... »

« ... a nemzethűség a katolikus világnézetnek fel nem adható lényeges része... »

« ... közgazdasági értelemben egyedüli értékteremtő a munka... »

A további találkozók, az 1934-es komáromi, az 1935-ös losonci, az 1936-es és 37-es vihnyei kongresszusok eszmecseréiben egyre inkább a gyakorlati kisebbségi társadalomépítő munka feladatai kerültek előtérbe. Anélkül, hogy a Prohászka körök jelentőségét túl akarnánk értékelni, megállapíthatjuk, hogy a kongresszusaik az 1930-ban erőteljesen megindult Katolikus Akcióban résztvevő, a megújhodást kereső intézmények és egyesületek vezetőinek találkozóivá fejlődtek. A kibontakozó reformmozgalom jellemzésére e legfontosabb testvérmozgalmak közül néhányat meg kell említeni.

1933-ban indult meg erőteljesen a SzKIE (Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesület) szervezése. Ugyanazt a feladatot vállalta, amit a trianoni országrészben Kerkai Jenő S.J. mozgalma, a KALOT: a magyar falu erkölcsi és anyagi felemelését szorgalmazni a pápák szociális tanításai alapján. Kovács Gyula fülekpüspöki káplán, majd tornagörgöi plébános, és Meggyesi Sándor peredi igazgatótanító és Magyar Ferenc irányításával, valamint a rozsnyói, a Sajó Vidék kiadóvállalat vezetőjének, Potocsny Józsefnek áldozatos anyagi támogatásával az egyesület rövid idő alatt földműves legények ezreit képezte ki a falusi kultúrmunka végzésére és vezetésére.

A SzKIE és a Prohászka körök között mindvégig szoros együttműködés alakult ki. A fiatalok körében különösen népszerű közös akciójuk volt a munkástáborok létrehozása; megrendezésüket a SzKIE részéről Meggyesi Sándor, a Prohászka Körök részéről Czvank-Göndöcs László irányította. A legszegényebb munkásfiatalokat — különösen fiatal bányászokat — gyűjtötték össze nyaranként ingyen táborozásokra. A táborokban a fiatal munkásokkal főiskolások és teológusok, főként a Magyar Egyházirodalmi Iskola tagjai töltöttek együtt két hetet. Nemcsak pihenéshez segítette hozzá a munkásfiatalokat a táborozás, hanem szellemi és erkölcsi gyarapodáshoz is. Az első találkozót 1934 nyarán rendezték meg Rozsnyó mellett. Követte az 1935-ös és 37-es vihnyei, Kassa-környéki és Kárpátaljai munkásifjúsági táborok rendezése.

Esterházy Lujza vezetésével kapcsolódtak bele a prohászkás főiskolás lányok a Szociális Nővérek (szürke nővérek) család- és nővédelmi munkásságába. A nővérek 1928-ban létesítettek házat Kassán, Pfeiffer Miklós kezdettől fogva együttműködött velük. Amikor a falusi és városi dolgozó leányok és fiatalasszonyok között országos viszonylatban is megindították tevékenységüket,

szoros és kiterjedt kapcsolat alakult ki a főiskolás diákszövetség és a dolgozó fiatal nők katolikus mozgalmai között.

A Magyar Egyházirodalmi Iskola tagjai, de rajtuk kívül is az egész fiatal magyar szerzetes és világi papság kezdettől fogva a legszorosabb együttműködésben dolgozott együtt a körökkel, különösen a Prágában egyetemi tanulmányaikat végző fiatal magyar szerzetesek, bencések — Nencsik Walter, Serédi György, Zsilinszky Kázmér —, ferencesek, domonkosok és premontreiek. A fiatal papok nemcsak a főiskolás és munkástáborok szervezésében segítettek, hanem külön saját kezdeményezéseikkel is készültek hivatásukra. Ezek közül főként falukutató munkájukat kell kiemelni, amely a rájuk váró lelkipásztori feladatok szemszögéből vizsgálta meg egyes vidékek, különösképpen az egykéző Garammente falvainak erkölcsi és szellemi állapotát.

A katolikus írók védelmét és az olvasóközönség fejlesztését kívánta szolgálni a Franciszcy Lajos nyitrai kanonok kezdeményezésére 1929-ben alakult Szent Ágoston Irodalmi Egyesület. Nem kapta meg a hatósági jóváhagyást. Kovács Gyula és Potocsny József új szervezetet hozott létre. A Prohászka Körök 1933-as érsekújvári kongresszusán alakult meg a Szent Pál Irodalmi Egyesület, amelyben Mécs László elnökségével nyolcvan katolikus író fogott össze.

A katolikus tanítóság kezdettől fogva támogatta a fiatalok mozgalmát. Együttműködésük még szorosabbá vált, miután az imént említett érsekújvári találkozón megalakult a Prohászka Körök Szövetségének tanítói és tanári szakosztálya.

Az « Új Élet »

A körök sajtóorgánumának, az Új Életnek első száma 1932 januárjában jelent meg Rády Elemér szerkesztésében. Tíz évfolyamot ért meg Csehszlovákiában; a Felvidéken, Kassán szerkesztették, és Rozsnyón a Sajó Vidék adta ki. A lap 1941-ben átkerült Budapestre, és ott még négy évfolyama látott napvilágot. 1944-ben a német megszállás után szűnt meg. Tizennégy éven, százharminc számon át közvetítette a mozgalom üzeneteit nemcsak a felvidéki, de az egész megújulást kereső magyar katolicizmus felé.

Megindítása és kifejlesztése — mint mondottuk — kétségkívül Rády Elemér szerkesztői és publicisztikai tehetségét dícséri. A komolyság, ahogyan a felvetett kérdésekhez hozzányúlt, tekintélyt szerzett a lapnak, vitatkozó kedve és harciassága olvasmányossá, érdekessé tette. Jó írók sokaságát tudta beszervezni nemcsak a Felvidékről, hanem az anyaországból, Erdélyből, Jugoszláviából, de jelentkeztek munkatársai a nyugati országok és Amerika magyarjai közül is. Sikert ért el cseh katolikus írók és publicisták körében is; a szlovákok elzárkóztak a laptól, de ennek ellenére a cseh mellett a szlovák irodalmat is mindvégig szemmel tartotta.

Rádynak rendezetlen állampolgársága miatt, sajnos, 1935-ben meg kellett válnia nemcsak a laptól, de a Felvidéktől is, Budapestre költözött és a Korunk Szava, majd az Új Kör táborában folytatta publicisztikai tevékenységét korán bekövetkezett haláláig.

Távozása után e sorok írója vette át a lap irányítását. Megtartva Rády eredményeit és irányvonalát, főként arra törekedett, hogy a mozgalomban jelentkező és kibontakozó otthoni fiatal szakembereknek, íróknak, költőknek adjon minél több teret. Ezekben az években — 1935-1938 között — megváltozott a lap hangneme, vitastílusa. Rády harcos, dinamikus egyéniség lévén keményen visszavágott a katolicizmus és a mozgalom ellenfeleinek és ócsárlóinak. A második évtized második felében, azaz 1935-től kezdve, mindinkább ránehezedett Csehszovákiára is, a kisebbségi magyar életre is, az egyre aggresszívebbé váló nacionalista jobboldal türelmetlen és fenyegető stílusa, tehát a humanizmus értékeinek és stílusának védelme minden józan erő, elsősorban minden keresztény tényező elsőrendű kötelességévé lépett elő.

A lapszerkesztés harmadik szakaszát András Károly neve fémjelezte. Ő a felvidéki magyarság harmadik nemzedékét képviselte, amelynek sorsa a legnehezebben alakult, az események szétzilálták és összeroppantották ezeknek a sokatígérő fiataloknak az életét.

A lap íróinak táborából Pfeiffer Miklós mellett mindenekelőtt Mécs László nevét említjük meg. Mindvégig főmunkatársa volt az Új Életnek, elmaradhatatlan résztvevője a mozgalom évenkénti találkozóinak, támogatója kezdeményezéseinek, résztvevője harcainak. A pesti kritika fölényesen, nem egyszer nyegle megvetéssel intézte és intézi el máig is Mécs költészetét és munkásságát, mit sem akarva tudni arról, hogy mivel tartozik neki a felvidéki magyarság azért, hogy verseivel ébresztette és szilárdította emberi, társadalmi és nemzeti tudatát és felelősségérzetét.

A folyóirat munkatársai közül Ikvay-Pfeiffer László nevét kell másodiknak felidézni. Kitűnő tollú publicistaként cikkek sorával hozta közelebb a fiatal és idősebb felvidéki intelligenciához a nyugati katolikus megújhodás nagy egyéniségeit és eszméit, mindenek előtt Maritaint, az újtomizmus tanításait, a *primeauté du spirituel* elvét, a perszonalizmust és a modern pápák szociális tanításait. A bécsi döntés után Budapesten a KIOE (Katolikus Iparosfiatalok Országos Egyesületének) főtitkáraként száznál több üldözöttet rejtegetett az egyesület Gát-utcai otthonában. Nem lőtték érte agyon a nyilasok, ahogyan Schalkház Sárát a Dunaparton az általa rejtegetettek egy csoportjával, ő nyolc esztendőt raboskodott Rákosi börtöneiben.

A már említett Eszterházy Lujza és Schalkház írásai mellett tanulmányok, cikkek sora jelent meg a felvidéki írók közül, Hantos László (szövetkezeti szakember) Havas Vilmos (politologus), Janics Kálmán (kultúrpolitikus), Prónai Rezső (lelki író), Révay István (demográfus), Vajlok Sándor (irodalomtörténész és kultúrpolitikus), Varga Imre (demográfus), Vass László (publicista), Vajkay Aurél (néprajzos) tollából. Vajlok különösen a bécsi döntés után végzett jelentős munkát a szlovák-magyar kapcsolatok felszínen tartásával.

A lap erdélyi szerkesztője Venczel József volt, cikkírója Márton Áron, a későbbi püspök, akkor egyetemi lelkész; a háború után, később mindketten majd egy évtizedig lakói a román börtönöknek és az aldunai büntetőtáboroknak. Az anyaországból olyanok írásait lehetett rendszeresen olvasni az Új Élet hasábjain, mint Arady Zsolt, Balla Borisz és Possonyi László. Szociális reformokat sürgető írásai jelentek meg Csávossy Elemérnek, Kerkai Jenőnek, Nagy Töhötömnek, Mihelics Vidnek, versei Sík Sándornak, Rónay Györgynek, Gulyás Pálnak, tanulmányai Bálint Sándornak és Vargha Lászlónak, a magyar néprajz két nagyjának. A nem magyarok közül ki kell emelni a cseheket Jaroslav Durych, a neves író, Jan Urban (ferences), Method Haban (domonkos) és a kiváló publicista Alfred Fuchs írásait, aki később koncentrációs táborban halt meg. A három utóbbi hatékonyan támogatta a mozgalom cseh kapcsolódásait.

Fordulat és feloszlatás

A két világháború közötti katolikus megújhodás csehszlovákiai magyar hulláma, amint az eddigi felsorolásunk alapján megállapítható, széles ölelésű volt, az egyéni és társadalmi élet minden szektorára és kérdésére kiterjedt. Lényegében etikai mozgalom maradt, amely napszámosokat akart adni a társadalmi reformok szolgálatára. Ez a — bátran nevezhetjük így — reformnemzedék a két világháború közötti időszak vége felé érkezett el odáig, hogy beálljon azokra a munkahelyekre, ahol konkrét cselekedetek sorával munkálhatta a kisebbségi magyarság, az egész magyar nemzet és a középeurópai népek közötti viszony humánus szellemű fejlődését. A mozgalomból kikerült fiatalok egymás után helyezkedtek el a kisebbségi magyarság átfogó kulturális és gazdasági intézményeinél, főként a SZEMKÉ-nél (Szlovenszkói majd Széchényi Kultúr Egylet) és a Hanzánál, az egyre növekvő jelentőségű kisebbségi szövetkezetnél, de más szervezetekben — például a Caritasban, az Actio Catholicaban — is bekapcsolódtak a kisebbségi társadalmi munkába, azok is, akik tanárként, jogászként, or-

vosként és mérnökökként kezdték meg kereső foglalkozásukat. Hosszú, több nemzedéken át tartó kisebbségi sorsra készültek fel, és arra akarták felkészíteni a csehszlovákiai magyar kisebbség egész társadalmát is.

Ezt a folyamatot szakította félbe a felvidék egy részének visszatérése az anyaországhoz. Aki azt mondja, hogy nem érezte megrázó erejű, csodálatosan szép élménynek a kiszabadulást abból a helyzetből, amelyben mindvégig a kisebbségi nemzettest megsemmisülésének veszélyével kellett szembenéznie, az vagy nem magyar, vagy valamitől félve hazudik. A szorongás azonban szinte egyetlen pillanatra se hagyta el a fiatal felvidéki katolikus intelligencia tisztában látó tagjait. Rossz sejtelmeik valóra váltak, még rosszabb következett, mint amit vártak, Beneš, ahogy ígérte, visszatért és a felvidéki magyar kisebbséget minden addigi eredményével együtt tönkretette. Demográfiai tömegének negyvenöt százaléka tűnt el Beneš kisebbségellenes hadjárata során, amelynek krónikáját az Új Élet hasábjain indult orvos és történész, Janics Kálmán írta meg *A hontalanság évei* című könyvében.

A kisebbségi magyar intelligencia jelentős része már a bécsi döntés után szétszóródott az anyaországban. A fővárosban megpróbálták folytatni társadalom-reformáló munkájukat a fiatal felvidéki katolikus intelligencia tagjai és szervezetei is. Különböző reformmozgalmakkal vették fel a kapcsolatot. Legtöbben beléptek az újjáalakult Prohászka Ottokár Társaságba, amelynek Brandenstein Béla egyetemi professzor, a neves filozófus lett az elnöke, alelnöke a felvidékiek képviselőjeként Cvank-Göndöcs László, főtitkára Tamás József.

A prohászkások utolsó nagyobbszabású rendezvénye az 1939-es kassai kongresszus volt. A felvidéki fiatalok mellett olyan egyéniségek vettek részt eszmecseréikben, mint Veres Péter, Kerék Mihály, Gulyás Pál, Kiss István, Angyal Endre, Vargha László. Éjszakába nyúló vitát folytattak a társadalmi és gazdasági reformok kérdéseiről.

Próbálkozásaikat, hogy bekapcsolódjanak az újjáépítés munkájába, 1948-ig folytatták, amikor is ugyanaz lett a sorsuk, ami a többi katolikus mozgalomé és intézményé: megszüntetés és feloszlatás.

SINKÓ FERENC

III.

A KERESZTÉNYDEMOKRÁCIA ÚTKERESÉSE

EGY NEMZETPOLITIKAI KÍSÉRLET

Az utóbbi években szaporodó tanulmányok a katolikus népi mozgalmakkal foglalkozva ritkán fedezik fel, milyen fordulópontot jelentett a « Magyar Cél » meghirdetése 1938. május 15-én az EMSZO tömeggyűlése alkalmával, a pesti Tattersallban. Őszintén szólva, mi magunk se tudtuk, hogy ez a KALOT és utóbb a Hivatásszervezet által is vállalt nemzetpolitikai program (lásd a Kat. Szemle 1985/4. sz., 353-354 oldalait) mekkora nagy követ dob majd a kútba. Mit érnek a légiók fegyverzet nélkül? — ez lett hamarosan a kérdés. A célok valóraváltásához közvetlen politikai befolyás kellett volna, mi azonban önállóságunk és radikális álláspontunk jeléül az akkori politikai mezőny mindegyik oldalával kerültük a kapcsolatot.

Mi volt az elgondolás? A fokról-fokra nagyobb súlyt képviselő szervezeteink révén majdan társadalmi nyomást gyakorolni a pártokra, különösen az éppen kormányzó pártra, s ilymódon szerezni érvényt követeléseinknek. Ha ez az út járhatatlannak bizonyulna, akkor nem marad más hátra, mint új emberekkel új pártot létesíteni. A döntést tehát az időre bíztuk, a napi feladatot pedig az erőgyűjtésben és a munkás-paraszt-értelmiségi reprezentánsok felkészülésében láttuk.

1939-ben kitört a második világháború és egyre szélesedett. Európa országaiban — ha nem váltak csatatérré — a bénultság lett úrrá, senki se sejthette, mit hoz a holnap. A váratlan fordulatok tragikus áldozata lett az a *Teleki Pál* is, aki a körülményekkel dacolva kormányfőként napirenden tartotta a rég esedékes szociális reformokat. Erkölcsi s nemzetnevelő attitűdje mellett ez az « ahogy lehet » reformer-alkat irányította figyelmét mozgalmainkra. Az « úri-nemúri » szemléletbe kövesedett uralkodó tényezők ellenében olyan cselekvő, gyakorlatias embereket kívánt

szövetségeseinek, akik a népet nem készületlenül akarják méltóbb szerepre kalauzolni. Telekit a magyar életnek úgyszólván minden zugolyához közvetlen szál fűzte, hozzánk főleg *Varga páter*en és *Kovrig Bélá*n keresztül fejlődött a kapcsolata. Az ő hatása alatt mozdultak el a « Magyar Cél »-t követő szervezetek a közéleti várakozó-álláspontról. 1940 kora-őszén alakult meg a napi és pártpolitikától függetlenül a KALOT-EMSZO-HIVATÁSSZERVEZET nemzetpolitikai csúcsszervezete, a *Magyar Szociális Népmozgalom*. Nemcsak a formális egység, a közös fellépés volt célunk, de újabb szövetségesek gyűjtésével frontunkat szélesíteni is. Elsőnek a felvidéki *Prohászka Körök* csatlakoztak és több irányban kezdődtek tárgyalások. Ezek sajnos később elakadtak. Két idevágó emléket tartok feljegyzésre méltónak, amelyet — mint a csúcsszerv akkori ügyvezetője — közel félszázadon át megőriztem.

Szívesen láttuk volna a két háború között jelentékeny kultúrmunkát végző *Szlovenszkói Magyar Kultúr-Egyesület* (*SzMKE*) csatlakozását, amely a Felvidék visszacsatolása után a « szlovenszkói » helyett Széchenyi nevét vette föl jeligének. *Meggyesi Sándor*ral, a Hivatásszervezet országos elnökével — aki 1938-ig Szlovenszkón pedagógusként szintén aktívan résztvett a tevékenységben — felkerestük ezért Léván *Schubert Tódor*t, az egyesület ügyvezetőjét. A találkozás jó eredménnyel járt, két héttel később azonban *Varga Imre*, a SzMKE központi titkára meglepetésünkre az elnökség negatív állásfoglalását hozta el tarsolyában hozzánk. (Az ok — a jelekből ítélve — mozgalmunk « katolikus optikájában » rejlett.)

Előzőnél jellegzetesebb volt a másik eset, amely a haladó református ifjú értelmiség neves lapjához, a *Magyar Út*-hoz és annak számottevő köreihez fűződött. (Onnan indult *Gombos Gyula* írói pályája is.) *Kerkai páter*rel, a KALOT elnökével és *Farkas György* hivatásszervezeti agrárfőtitkárral együttesen Vácra látogattunk, hogy az ott lelkészkedő *Papp Béla*, a Magyar Út főszerkesztője útján meghívjuk irányzatuk képviselőit s azok táborát a Magyar Szociális Népmozgalomba. A tüzetes eszmecsere kedvezően zárult, a végleges választ azonban egyházi felsőbbsége jóváhagyásától kellett függővé tennie. *Kis Sándor*, budapesti református egyetemi lelkész közvetítette rövidesen az állásfoglalást, amely *Ravasz László* püspök « feltételes igen »-jét tartalmazta: ha katolikus mozgalmaink állást foglalnak egyházuk reverzális-szabálya ellen, akkor nincs akadálya a református népiek csatlakozásának. Mit tehettünk? Bár közülünk a legtöbben helyeselték az 1917 előtti, reverzálisra nem kötelező kánonjogi rendezést, egyházunkkal « hitvitá »-ba

nem bocsátkozhattunk. Radikális céljaink és szervezkedésünk miatt amúgyis borotvaélen táncoltunk! Úgy emlékszem, írásban azt válaszoltuk, hogy saját egyházi hivatalaink ellentététől függetlenül a szociális reformokért azért küzdhetnénk vállvetve. Az ügy ezzel le is zárult.

Ilyen problémákat szült a *konfesszionalista kor*, amely csak 1945 után és a II. vatikáni zsinatot követőleg kezdett módosulni. A közjogi és közéleti igény helyett a pasztorális szabadság biztosítása lett az egyházak főgondja. De addig nehéz dolguk volt azoknak, akik a fórumra lépve is korrelatív kapcsolatban akartak állni egyházukkal. Jól példázza ezt a későbbi (1943) *Katolikus Szociális Népmozgalom*, majd a (Keresztény) *Demokrata Néppárt* küzdelme is. Mert a Magyar Szociális Népmozgalom útja Teleki Pálnak 1941. áprilisában történt hirtelen halálával megtört. Mégis első kísérletnek számít azon a rögös pályán, amely 1947-ben az ország népétől a legtöbb valóságos szavazat elnyeréséhez vezetett.

VIDA ISTVÁN

A DEMOKRATA NÉPPÁRT ALAPÍTÁSA

> A Néppártnak nincsen múltja... Jelene sem mutatja meg a benne rejlő politikai lehetőségeket, de hitünk szerint a Néppártra hatalmas jövő vár, ha magas eszményeit megértik és munkája a demokratikus szabadság napfényében kibontakozhat.
>
> (Barankovics István - 1945 szept. 25.)

Kállay Miklós miniszetelnöksége idején 1943 nyarán a demokratikus politikai erők és társadalmi mozgalmak vezetőinek körében már nem volt kétséges, hogy a németek elvesztették a háborút. Nyilvánvaló volt számukra, hogy fel kell készülniök a háborút követő lehetőségek korszakára, s remélték, hogy megvalósíthatják már kidolgozott reformterveiket. De nemcsak a hagyományos ellenzéki pártok szellemi és társadalmi erők készültek a háború utáni szerepükre. A katolikus és protestáns — tehát vallásos ihletésű — reformmozgalmak és ifjúsági szervezetek vezetői is arra számítottak, hogy a megváltozott feltételek között új lehetőségek és távlatok nyílnak gyökeres társadalmi, gazdasági és politikai követeléseik megvalósítása előtt. Világosan látták, hogy az úgynevezett keresztény közélet neobarokk korszaka véget ér, és végre hiteles keresztény-demokrata programmal léphetnek fel az új feltételek között kialakuló politikai küzdőtéren.

Politikai előzmények és szellemi gyökerek

Ez a szellemi és gyakorlati reformprogram már korábban határozottabb körvonalakat öltött nemcsak a katolikus és protestáns reformmozgalmakban. A keresztény és demokratikus megújulást sürgette hasábjain a folyóiratok egész sora: a Fiatal Magyarság, a Korunk Szava,az Új Kor, a Vigilia, az Ország Útja, a felvidéki Új Élet, az erdélyi Hitel, a Magyar Kultúra új irányzata, sőt még a Magyar Szemle is továbbá az ifjúsági mozgalmak lapjai, kiadványai cikkeikben, munkatársaiknak tanulmányaiban. A korszerű magyar kereszténydemokrácia alapvető körvonalaiban tehát már a 30-as évek első felétől jelentkezett.

A folyóiratok keresztény humánumot és szociális progressziót képviselő, a prohászkai örökség ébrentartására törekvő munkatársai között olyan írókat és publicistákat, keresztény gondolkodókat találunk mint a francia katoli-

cizmus felé tájékozódó *Aradi Zsolt*, *Balla Boris* írók, továbba *Brandenstein Béla* filozófus, *Ijjas Antal*, *Katona Jenő* írók, *Mécs László* a költő, *Nyisztor Zoltán* és *Oláh György* publicisták, *Possonyi László* a közelmúltban elhunyt író; a tudós teológus *Schütz Antal* és a nagy ifjúságpedagógus és irodalmár *Sík Sándor;* a mecénás közéleti ember gróf *Széchenyi György* és P. *Varga László* SJ, fiatal keresztény értelmiség nagyhatású ébresztője, de ide sorolható *Szabó Zoltán*, a neves falukutató író is. A sor folytatható *Almásy József*, *Apor Vilmos* győri püspök, *Barankovics István*, *Bálint Sándor*, *Eckhardt Sándor*, *Mihelics Vid*, *Szekfű Gyula* és még sok közíró, az irodalmi és tudományos életben jelentős szerepet betöltő, a keresztény humanizmus irányában elkötelezett személy nevével.

Jó áttekintést nyújtott a korabeli katolikus megújulás szellemiségéről a *Katolikus írók új magyar kalauza* című, 1941-ben megjelent tanulmánykötet. Az Almásy József szerkesztésében megjelent vaskos kiadvány 17 munkatársa között ott találjuk *Horváth Sándort*, a természetjog nemzetközi tekintélyű domonkos tudósát, *Kecskés Pált*, a keresztény bölcselet jeles egyetemi tanárát, *Sík Sándort*, a magyar nyelv és irodalom egyetemi tanárát, vagy *Szekfű Gyulát*, a Magyar Tudományos Akadémia tagját, a magyar történelem egyetemi tanárát, és még számos kíváló szerzőt.

Szekfűnek a kötetben megjelent « Magyar katolikus történetfelfogás » című tanulmánya találóan leplezte le a jelszóvá degradált keresztény kurzus tartalmi válságát:

> ... az Egyház nagy kultúrális és társadalmi szerepe a XIX. században, legutóbb a két nagy szociális enciklika formájában a természetjogon épül fel és ma már a világtörténet egyik nagy hajtóerejévé vált.
>
> Mindezt el kell mondanunk, hogy megértsük, mit jelentett Szent István cselekedete, mellyel keresztény állammá tette Magyarországot, és hogy eloszlassuk azt az igen sűrű ködöt, mely az utóbbi évtizedekben a keresztény magyarság vagy magyar keresztény állam fogalmát annyira elhomályosította és végső fokon pártpolitikai jelszóvá alacsonyította. Az utolsó 20 esztendő keresztény magyar fogalmát a legkülönbözőbb pártok öblös hangú rhétorai alkalmazták mint legbiztosabb argumentumot — ki lenne oly merész, akár a kereszténység, akár a magyarság, akár a kettő összekapcsolása ellen tiltakozni? — s a sok emlegetés közben a frázissá koptatott kifejezésből mindinkább kifogyott a keresztény tartalom, a felebaráti szeretet követelménye, a természetjogtól megszabott tisztelete az emberi egyéniségnek. Viszont lassanként megtelt olyan nézetekkel, melyek az egyén teljes alávetését, valamely közösség bálványozását és ebből kifolyólag abszolút hatalmát, a természetjog és erkölcsiség fölé állítását hangoztatva, a kereszténységgel már homlok egyenest ellenkeztek.

Almásy József, a Központi Papnevelő Intézet egyik elöljárója « A magyar katolikus politika alapjai » című tanulmányában a keresztény humanizmus szellemét hiányolta és így mérte fel a hazai katolikus közélet múltbeli mulasztásait:

> A tradicionálisan keresztény, bár liberális és protestáns színezésű, forradalomutáni hivatalos nacionalizmus éppúgy nem tudta a szociális fejlődést lendületesebbé és eredményesebbé tenni, mint a keresztény-szocializmus. Szomorú, hogy a magyar keresztény-szocializmus még annyira se tudott szociális lenni, mint a szegénységgel és közjogi kérdéssel még jobban megterhelt osztrák keresztény-szocializmus. Pedig mindketten, keresztény nemzeti és keresztény szociális irány egyaránt a keresztény Isten-eszmével összhangban lévő nacionalizmusra bízták volna a szociális reformot. Ugyanolyan tragédia ez is, mint az, hogy a szabadságrendszerek humanista eszméit annak idején nem a kereszténység hozta, hanem a metafizika lázadása. Ezért jött utána a reakció. Ma félő, hogy a szociális reformot megint nem a keresztény Isten-eszmét kifejező szentistváni állameszme, hanem megint a reakciószülte forradalom hozza. Még az is súlyosabbá teheti a helyzetet, hogy most nem a keresztény világnézettel egyeztethető, szelídebb alakjában érkezik hozzánk a korszellem, mint a humanizmusban, hanem a totálisban.

Almásy kritikája főleg az önmagát túlélő rendi társadalom s a múltszázadbeli liberális ideológia légkörében kialakult keresztény politikai közéletre vonatkozik. Az ebben létrehozott keresztény pártok egyházi monopóliuma és ellaposodása a múlt század végétől egészen a második világháború végéig tartott. A folyamat jellemző állomásai röviden:

Az 1880-as évek elejétől kezdve XIII. Leo pápa keresztény szociális eszméitől ihletett *Prohászka Ottokár* indította útjára a katolikus társadalmi erők párttá szervezését. Így alakult meg az 1890-es években a gróf *Zichy Nándor*, majd *Eszterházy Móric* vezette *Katolikus Néppárt*, amely hamar szembe került polikájában a saját reformprogramjával. Maga Prohászka leplezte le hűtlenségüket az eredetileg közreműködésével kidolgozott szociális és demokratikus elvekhez. A győregyházmegyés tudós pap, *Giesswein Sándor* a Katolikus Néppártból indulva kereszténységszocialista eszméivel már kifejezetten a munkásság felé fordult. Elveiben jutnak kifejezésre először a korszerű kereszténydemokrata eszmék. A Néppárt belső ellenzéke 1907-ben megalakította az *Országos Keresztény-Szociálista Pártot*, amelyhez Giesswein később csatlakozott. Ebből alakult ki 10 évvel később a *Keresztény Szociális Néppárt*. Prohászka és Giesswein keresztény-szociális, majd keresztény-szocialista kezdemé-

nyezései azonban az utódok kezén egyre távolodtak az eredetileg önálló és progresszív céljaiktól, bár megtartották ellenzéki alapállásukat. Az 1919-es proletárdiktatúra bukása után az utóbb említett két párt egyesüléséből megalakított *Keresztény-Szociális Gazdasagi Párt* ugyanabban az évben beolvadt a *Keresztény-Nemzeti Egyesülés Pártja* néven létrehozott táborba, és ezzel megindult a higulás és sorvadás útján. A gróf *Zichy János* vezette kormánytámogató legitimista és ókonzervatív párt 1935-ös újáalakulása után *Egyesült Keresztény Párt* néven a nagybirtokos katolikus arisztokrácia, valamint a hivatalos egyházi vezetés érdekeinek, végeredményben az elmaradott gazdasági és társadalmi viszonyoknak vált képviselőjévé. Az is maradt a második világháború végéig. A püspöki kar részéről, amely a rendi hagyomány értelmében tagja volt a felsőháznak, — az esztergomi érsek *homo regius*nak, az ország második közjogi méltóságának számított —, semmiféle kezdeményezés nem indult ki a fennálló gazdasági és társadalmi viszonyok gyökeres megváltoztatására. Az erre irányuló katolikus társadalmi és ifjúsági reformmozgalmakat sem támogatta a püspöki kar egyértelműen, legfeljebb egyes tagjai álltak mögéjük elvi és időnként anyagi szolidaritásukkal.

Ilyen körülmények között a minden társadalmi és gazdasági változással szembeszegülő, csupán látszat szociálpolitikai intézkedésekkel operáló úgynevezett keresztény politika zsákutcája nyilvánvaló volt. Az egyházi vezetés és az irányítása alatt álló — egyébként fontos nevelő és szociális feladatokat vállaló — vallási és társadalmi szervezetek nem is tartották feladatuknak a beavatkozást a politikai arénába. Az idejétmúlt, Prohászka és Giesswein indításáról megfeledkező, megmerevedett, félfeudális közjogi kiváltságainak élvezetében a klérus legfelsőbb rétege szembefordult a kialakult társadalmi rendet megingató, alapvető politikai reformokat sürgető minden törekvéssel. Különösen nyomasztóan hatott a reformokat váró katolikus közvéleményben, hogy az egyház volt az ország legnagyobb földbirtokosa, ami ismételten összeütközésekhez vezetett egyes főpapok és gyökeres változásokat hirdető katolikus reformerek között, és hangfogót kényszerített földosztást hirdető programjaikra és végeredményben rontotta hitelüket a földéhes parasztság előtt.

A reform szellemi gyökerei — ahogy arra már utaltam — egyre erősödtek. A tornyosuló társadalmi és gazdasági kérdések megoldására nem hiányoztak a gyakorlati értékű javaslatok sem, ahogy azt a szociálpolitikai kérdésekkel foglalkozó tanulmányok és könyvek sora is mutatta. Központjában a családvédelem és családi bér kérdése állt.

A jelentősebb szerzők és művek: *Bikkal Dénes,* szociálpolitikus: Családi bér (1937); *Borbély M.,* társadalombiztosítási szakíró: Családi bér és családbiztosítás (1937); *Imre Ilma,* fővárosi szociális előadó: A családvédelem a nő szempontjából (1943); *Kovács Alajos,* a Fővárosi Statisztikai Hivatal vezetője: A katolikus házasságok termékenysége (1943); *Kovrig Béla,* egyetemi tanár: A munkáscsalád védelme (1943); *Mikos Ferenc,* gazdasági jogszakértő: A Quadragesimo Anno gazdasági rendje (193?); *Mihelics Vid,* jogakadémiai tanár: Keresztényszocializmus (193?); *Molnár Frigyes,* az AC Karitász főtitkára: A szociális egyház az emberért (1935); *Szabados Mihály,* földmunkásszövetkezeti vezető: Földmunkáskérdés, munkástelepítés, munkaalkalmak (1936); *Szél T.,* statisztikus: Az iparosodás hatása a népesedésre és a népmozgalomra (1937); *Tóth József,* jogakadémiai tanár: A családvédelem és a munkaalkalom biztosítása (1943); *P. Varga László SJ,* A család a hivatásrendi társadalomban (1943); *Zibolen Endre,* a mintagimnázium igazgatója: A középosztály védelme (1943).

A döntő fordulat

Az említetteken kívül is mind több világi és egyházi katolikus szellemi és közéleti vezető figyelte aggodalommal a konzervatív katolikus egyesületek és az úgynevezett keresztény pártok tehetetlenségét, valamint erősödő kapcsolatát a kormányzat maradi erőivel. Az előző évtized túlnyomóan szellemi és társadalmi előkészítése után a döntő fordulatot ebben a megmerevedett helyzetben végül is a katolikus és keresztény jellegű népi reformmozgalmak számos sikere és vezetőik elhatározása hozta meg. 1943 júniusában elérkezettnek látták az időt arra, hogy a hivatalos keresztény párt helyébe korszerű, valóban a népre támaszkodó, keresztény-demokrata nemzetpolitikai frontot hozzanak létre. Ebben az irányban haladva az EMSZO 1938-as, Magyar Cél néven köztudatba ment, mélyreható politikai változásokat követelő programja alapján kibontakozott refommozgalmak intézményes összefogása mellett döntöttek.

Freesz József lelkész, az EMSZO vezetője, *Kerkai Jenő* SJ, a KALOT elnöke és *Meggyesi Sándor* a Hivatásszervezet elnöke memorandumot szerkesztettek, amelyben kifejtették, hogy szükségesnek vélik a *Teleki Pál* által támogatott és halálával, 1941-ben abbamaradt *Magyar Szociális Népmozgalom* életrekeltését új formában. Mélyreható politikai változásokat követelő emlékiratukban bejelentették, hogy nem tartják ugyan célszerűnek felújítani a Népmozgalmat, de a három alapító, a KALOT, az EMSZO és a Hivatásszervezet Munkaközössége fel akar készülni a jövőre. Kezdeményezésükről tájékoztatták *Serédi Jusztinián* esztergomi érseket, az ország hercegprímását. A memorandum átnyujtásakor támogatását kérték ahhoz, hogy világi részről Kovrig Béla,

a Kolozsvári Egyetem rektora, egyházi részről pedig báró Apor Vilmos győri püspök tanácsadóként vegyenek részt az új csúcsszerv munkájában.

Apor püspök felé azért fordult a kezdeményezők bizalma, mert az előző évek során számtalan tanujelét adta, hogy határozottan támogatja a gyökeres társadalmi és gazdasági reformokért, a népi felemelkedésért küzdő katolikus mozgalmakat. Többek között jelentős anyagi támogatással segítette az egyházasfalui *Széchenyi KALOT-Népfőiskola* megalapítását. Határozott érdeklődést mutatott a Giesswein Sándor alapította *Győr és Vidéke Keresztény Szociális Egyesület* munkája iránt is. Győr, a tudós kanonok munkásságának hatására, egyébként is kiinduló pontja volt a századforduló óta a kereszténységszocialista kezdeményezéseknek. De a kezdeményezők célszerűnek tartották Apor püspök közreműködését azért is, mert a közjogi vonatkozásban is felelősséget vállaló egyházak vezetői — nemcsak a katolikusok — saját jóváhagyasuktól tették függővé a keresztény politika képviseletét. Apor püspök közreműködése ebből a szempontból a progresszívitás érvényesülésének is biztosítéka volt.

Kovrig Béla szociológus már előzőleg is együtt működött a katolikus mozgalmak vezetőivel. A neves társadalomtudós, egyetemi tanár, az 1920-as évektől kezdve szociálpolitikai tanulmányainak hosszú sorával mutatott rá a magyar társadalom számos időszerű válságtünetére. Ilyen többek között az 1932-ben írt « Igazság a liberalizmus és szocializmus között kapkodó magyar szociálpolitikáról » című, vagy a « Korfordulón » (Ideológiák és kollektív mozgalmak) című 1940-ben megjelent, kritikus hangvételű tanulmánya. Ugycsak figyelemre méltó a Kolozsvárott 1942-ben megjelent « Munkajogi törvénykezés a dunai államokban » című munkája. Írásai jelezték jövőre irányuló, tudományos elkötelezettségű és a keresztény humánumtól ihletett látásmódját egy új szociális rend és a modern ipari társadalom jelenségei iránt.

A kényszerítő bel- és külpolitikai tények következtében az egyházi körökben is egyre többen felismerték az alapvető változásokra törekvő katolikus népi mozgalmak jelentőségét és belátták, hogy a keresztény közéletnek új és hitelképes, korszerű programmal kell jelentkeznie a háború utáni magyar politikai életben. Ez a felismerés vezette Serédi prímást, amikor a katolikus reformmozgalmak kezdeményezésére, Apor püspök megkérdezése után, 1943 júniusában kifejezte egyetértését a vázolt csúcsszerv létrehozásával és egy új keresztény politikai front kialakítására irányuló tervével.

Ilyen előzmények után jöttek össze titkos konferenciára a katolikus reformmozgalmak és a Hivatásszervezet képviselői, továbbá a Katolikus Akció vezetői cselekvésre szántan 1943 augusztus 23-án Győrben, Apor püspök védelmet

nyújtó palotájában. A megbeszélésen 23-an vettek részt. A megjelentekről teljes értékű névlista nem került nyilvánosságra. Mindnyájan tisztában voltak azzal, hogy Magyarország Németország oldalán elveszti a háborút és fel kell készülniök erre az ország életében történelmi fordulót jelentő helyzetre. Ezért hozták létre a katolikus reformmozgalmak és szervezetek új csúcsszervét, a titkos munkaközösség jellegével működő *Katolikus Szociális Népmozgalmat.* Ügyvezetője közös megegyezés alapján Kerkai Jenő SJ lett külön hivatal nélkül. Szellemi vezére Kovrig Béla volt. A névváltoztatás egyben kifejezésre kívánta juttani, hogy az új kezdeményezés később mint politikai erő vállalni kívánja az egyház szabadságának védelmét is.

Kerkai Jenő zalai molnárcsaládból származott, 1924-ben lépett a Jézus Társaságba, 1931 és 1935 között Innsbruckban fejezte be tanulmányait, itt szentelték pappá. Ekkor azonban már rendtársával, Nagy Töhötömmel készen volt tervük a magyar katolikus parasztfiatalság megszervezésére. Mint a szegedi egyházmegyeközi Nagyszeminárium teológusainak prefektusa és dogmatanára, két világi munkatárssal, Farkas Györggyel és Ugrin Józseffel elindította a népi Magyarország megteremtésére irányuló egy évtized alatt félmillió tagot számláló, 20 bentlakásos Népfőiskolával rendelkező KALOT-mozgalmat. Ez a több mint 2.500 községben megszervezett, jól képzett vezetőkkel rendelkező ifjusági reformmozgalom lett a későbbiek során a Demokrata Néppárt legerősebb társadalmi bázisa. Kerkai világos feladat-látása, erős akarata és kiváló szervezőképessége, magávalragadó személyisége volt az a hajtóerő, amely döntő tényező lett a magyar kereszténydemokrácia útkeresésében. 1949-ben Kerkait a kommunista belügyi hatóságok őrizetbe vették és összeesküvés valamint népellenesség vádjával 10 és fél évi börtönbüntetésre ítélték, amit le is töltettek vele. Sok szenvedés és betegség után a pannonhalmi betegotthonban, paptársait gondozva halt meg 1970 november 8-án ez a szegények hivatott apostola, ez a nagy magyar és igaz jezsuita.

Az új összefogás vezetői, élükön Kerkaival, mérlegelték, hogy a vesztes háború befejezése után szükségessé válhat a népmozgalmi keret átalakítása egy dinamikus, erősen szociális elkötelezettségű kereszténydemokrata párttá. Ugyanakkor azzal számoltak, hogy a bevált katolikus társadalmi reformszervezetek, köztük a KALOT, a KALÁSZ, az EMSZÓ, a DL, a KIOE és az ezektől független és felekezetek közötti alapon létrehozott Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete (HSZ) tartsák meg önállóságukat. Rájuk a párt mint társadalmi háttérre támaszkodhat. Abban sem volt nézeteltérés, hogy kerülni kell a klerikalizmusnak még a látszatát is. Végül a Katolikus Szociális Népmozgalom alapítói magukévá tették azt a gyakorlati útmutatást nyújtó

politikai programot, amelyet a győri konferencia felkérésére Kovrig professzor mellett *Kerék Mihály*, agrárpolitikai író, *Cser János* kultúrpolitikai szakértő és *Tóth József* főiskolai tanár dolgoztak ki *Magyar társadalompolitika* című három kötetes munkájukban. Mire azonban ezzel elkészültek 1944 májusában, az ország már német katonai megszállás alatt állt, így a több mint 600 oldalra terjedő munka márcsak titkos nyomdában, sokszorosítva jelenhetett meg és csak titokban lehetett terjeszteni.

A hatalmas műben Kovrig és munkatársai a *Jacques Maritain* által megfogalmazott teocentrikus *Integrális humanizmus* eszméiből kiindúlva felvázolták a magyar társadalom egészét felölelő reformpolitika tervét. Ebben a helyi önkormányzatokra épülő pluralisztikus demokrácia, gazdasági téren pedig a közjó érdekeit védő, de az egyéni kezdeményezést és versenyt meg nem fojtó, irányított piacgazdálkodás mellett törtek lándzsát. Különösen figyelemre méltó volt a harmadik kötetben a kíváló agrárszakértő Kerék Mihály kidolgozott földreform-tervezete, amelynek megvalósításával 350-400 ezer család jutott volna életképes paraszti gazdasághoz. A szerzők emellett egy tízéves program keretében javasolták a falusi társadalom, a « magyar ugar » egyéb, évszázadok óta húzódó létproblémájának, a falusi társadalom felemelésének megoldását házhely és háztáji kert juttatásával, a belterjes gazdálkodás és gépesítés elősegítésével, valamint a falusi népfelesleg munkaerejének tervszerű felhasználásával a gyáripar fejlesztése révén. A kötetben szó volt még a jövő kultúrpolitika feladatairól, köztük a nevelésügyi reformról is.

Fontos szerepet kapott a programban a magyar társadalom lelki-erkölcsi megújulásának terve. Ahhoz, hogy a nemzet valamennyi néprétege emelkedjék kultúrális és gazdasági téren, mindenekelőtt szükségesnek vélték fejleszteni a társadalom egyes tagjainak és rétegeinek hivatástudatát és felelősségérzetét. Kovrig a különféle politikai rendszerek előnyeit és hátrányait fejtegetve megállapította, hogy a gyökeres reformok szempontjából tulajdonképpen nemannyira az alkotmány írott betűje a mérvadó. A legmegfelelőbb államforma kérdése is végeredményben a helytől, a kortól és a körülményektől függ. A katolikus társadalomfilozófia nem erre helyezi a fő súlyt. A lényeg: az alapvető emberi jogok biztosítása és egy új szociális államrend kialakítása, egyidőben a nép szellemi és erkölcsi felemelésével. A legjobb alkotmány az — hangsúlyozta —, amely leginkább elősegíti az « erény » uralmát, amint ezt a legnagyobb magyar gróf Széchenyi István 100 évvel ezelőtt már megállapította.

Ennek az átfogó koncepciónak nem értett egyet mindenki minden részletével. Különösen a reformjavaslatok radikális értelmezése körül kerültek felszínre ellentmondásos vélemények a Katolikus Szociális Népmozgalom mérsékelt és maximalista gondolkodásu tagjai között. Ez az antagonizmus a későbbiek során az új *Keresztény Demok-*

rata Néppárton belüli ellentétek és nehézségek forrása lett. Elsősorban Pálffy József körül alakult ki olyan tömörülés, amely a pártban végül is szakadáshoz vezetett.

Pálffy József unokaöccse volt Apor Vilmos püspöknek, akinek részvétele a Katolikus Szociális Népmozgalomban az egyházi vezetés bizalmát volt hivatva biztosítani. A 30-as években a keresztény párt győrmegyei szervezetének és a megyei törvényhatósági bizottságnak tagja volt. Az 1939-es választásokon a kormánypárt mandátumával országgyűlési képviselő lett. Pálffy személyes kapcsolatban állt a nemzeti ellenállás vezető szervével, a *Magyar Fronttal* és ez is indokolta szerepét a Népmozgalomban. Kezdetben csak mint személy vett részt a Magyar Frontban, csak a későbbiek során képviselte a Népmozgalmat, majd az ebből kibontakozó Keresztény Demokrata Néppártot. 1944 szeptemberében tagja lett a *Magyar Front Intézőbizottság*ának.

A nemzeti ellenállás 1944 őszén egyre határozottabb formákat öltött. A demokratikus felfogású katolikus vezetők is egyre erőteljesebben vették ki részüket előbb a szellemi, majd a gyakorlati ellenállásból. A Magyar Front néhány röplapját pl. a KALOT nyomdájában állították elő, terjesztésében katolikus papok is résztvettek. Mindinkább a németektől való elszakadás és a háborúból való kiugrás állt előtérben.

Kovrig Béla és Pálffy József — még a Katolikus Szociális Népmozgalom nevében — október 11-én felkereste Serédi prímást. Arról tájékoztatták, hogy a német megszállás és a náci előretörés ellen szerveszkedő Magyar Frontban résztvevő pártok formális koalíciót kívánnak alakítani. Készen akarnak lenni arra, hogy a küszöbön álló fegyverszünet esetén magukhoz ragadják a hatalmat. A Magyar Frontban azonban ezentúl márcsak a koalicióképes pártok vehetnek részt. Ezért sürgősnek tarják a tervbevett Keresztény Demokrata Néppárt (KDNP) megalakítását. Serédi prímás haladéktalanul hozzájárult, hogy a Katolikus Szociális Népmozgalomból létre jöjjön a Keresztény Demokrata Néppárt és ezzel feladta a neobarokk, félfeudális rendszerrel összefonódott *Egységes Keresztény Párt* pozícióját. Egyetértett azzal is, hogy az új párt résztvegyen az ellenállásban, illetve a Magyar Front tevékenységében. Ennek érdekében Apor püspök személyesen is tárgyalt a Magyar Front néhány vezetőjével, bár a továbbiakban is Pálffy József tartotta a kapcsolatot a Magyar Front Intézőbizottságával.

Az ellenállás vezetői — köztük Pálffy is — még aznap, október 11-én éjjel titkos kihallgatásra jelentkeztek Horthy kormányzónál a várban és memorandumot nyújtottak át a Magyar Front nevében, amelyben követelték az ország kiválását a háborúból. Ennek során szóba került egy koali-

ciós kormány terve, amelyben részt vett volna a tervezett Keresztény Demokrata Néppárt is.

A párt megalakulása

Az ország német megszállásával, az ellenzéki politikusok földalatti tevékenységével és üldözésével magyarázható, hogy a magyar Keresztény Demokrata Néppárt alapításának pontos ideje és részletei mindmáig nem bizonyíthatók kellő hitelességgel. *Varga László* a Néppárt történetét élményszerűen és vázlatosan ismertető könyvében említi, hogy készült róla jegyzőkönyv vagy alapokmány, amely feltételezhetően tartalmazza a részleteket. Nyilván arról az alapító jegyzőkönyvről van szó, amelyet Kovrig Béla 1944 november 30-án felolvasott Varga László lakásán az illegálisan találkozó kereszténydemokraták ideiglenes intézőbizottsága előtt. A párt ekkor már létezett. Erre utalnak *Nagy Töhötöm*, a KALOT elnökhelyettese naplójában 1944 októberében található feljegyzései. Kovrig Béla egy kéziratának megállapítása szerint a KDNP október 13-án alakult meg. Ugyancsak erre utal *Izsák Lajos* történész *Pártok és programjaik Magyarországon a felszabadulás idején, 1944-45* című könyvében.

Kovrig Béla szerint Pálffy József 1945 október 13-án arról tájékoztatta a megjelenteket, hogy érintkezésbe lépett a haladó felfogásu katolikusoknak a Gestapo elől bújkáló több vezéralakjával, akik szóban bejelentették csatlakozásukat. Az értekezlet egyhangú határozattal meghívta a rejtekhelyen élő *Barankovics Istvánt*, a Magyar Nemzet főszerkesztőjét, az új párt intézőbizottságába. Ennek a lépésnek szükségességét azzal indokolta, hogy a Magyar Frontban szerzett tapasztalatai szerint Barankovicsot tartják a haladó szellemű szociális katolikus közélet igazi képviselőjének, nélküle nehéz lenne leszerelni a baloldali pártok egyházellenes előítéleteit és eloszlatni az új párttal kapcsolatban a klerikalizmus gyanuját. Az ülés folyamán az « Egyesült Keresztény Párt » legprogresszívabb képviselője, Közi Horváth József közölte csatlakozását az új párthoz.

Közi Horváth József, a budai Szent Imre Kollégium lelkésze volt az egyik leghatásosabb hirdetője a *Quadragesimo Anno* kezdetű, magyarul *Proletárok megváltása* címen is megjelent pápai szociális körlevél társadalmi és gazdasági reformprogramjának. Kiadta és népszerűsítette többek között XI. Pius pápa nácizmus elleni « *Mit brennender Sorge* » kezdetű körlevelét is, « *Nemzetiszinű pogányság* » című brosúra formájában. S ő volt a parlament egyetlen tagja, aki 1944 elején felemelte tiltakozó szavát a német megszállás ellen.

Pálffy az értekezlet során azt is bejelentete, hogy a szintén rejtekhelyén tartózkodó *Szekfű Gyula* professzor felhatalmazta annak közlésére, hogy bár továbbra sem kíván belépni semmiféle politikai pártba, de a keresztény-szociális demokrácia eszméjével és célkitűzéseivel azonosítja magát.

Az eddig folytatott tárgyalások számos tapasztalata és a politikai józanság is bizonyította, hogy az új keresztény pártnak valóban minél több nem jobboldali, a két világháború közötti időkben « nem kompromittált » személyiségre volt szüksége. Így került a későbbiek során előtérbe számos olyan katolikus szellemi téren működő személy mint Barankovics István, *Bálint Sándor*, néprajztudós, *Eckhardt Sándor*, egyetemi tanár, *Mihelics Vid*, jogakadémiai tanár és *Rónay György*, író és költő.

Ennek a gárdának politikailag legcsiszoltabb tagja *Barankovics István* volt. Politikai intelligencia és elméleti képzettség, közéleti tájékozottság terén senki sem versenyezhetett vele. Így szükségképpen úgy alakultak a személyi viszonyok, hogy utóbb heteken belül ő lett a pártvezér. Mivel a kifejezetten katolikus mozgalmi szervezetekben ismeretlen volt, egyes mozgalmi tagok idegenkedtek tőle és hiányolták a társadalmi-mozgalmi munkában szerzett érdemeit. A Kerkai páter vezette mozgalmi gárda azonban egy emberként sorakozott fel mellette. Páter *Jánosi József*, (aki kezdettől fogva a háttérből segítette a KDNP megalakulását, később Kerkai utóda lett a tanácsadásban) ugyancsak Baronkovicsot támogatta és így pozíciója szilárd volt.

Részt vett a Keresztény Demokrata Néppárt alakuló ülésén ifj. *Pallavicini György* őrgróf, a konzervatív katolikus ellenállás egyik aktív személyisége is (lakásán rejtegette Szakasics Árpádot, a magyar szociáldemokrácia egyik vezető egyéniségét). Az új párthoz azonban csak akkor lett volna hajlandó csatlakozni, ha az elkötelezi magát a legitimizmus mellett. Ezt az ülés résztvevői elvetették, mire Pallavicini visszalépett. Ezután az alakuló ülés tagjai elhatározták, hogy teljes egészében elfogadják a Katolikus Szociális Népmozgalom eszmei programját, a Kovrig Béla és társai által « Magyar társadalompolitika » címen kidolgozott eszmei alapvetést. A program lényegét egy harminckét oldalas *Merre megyünk?* (Utunk) című füzetben foglalták össze. A röpirat a cenzúra megkerülésével jelent meg nagy példányszámban, hogy minél szélesebb körben megismertessék az új magyar keresztény demokrata pártot és programját.

A programban a hangsúlyt a demokratikus szabadságjogok követelésére helyezték és tiltakoztak az embernek puszta eszközzé történő leértékelése ellen, mint azt a totális államok cselekedték.

A zsidóüldözéssel kapcsolatban a program kijelentette: « ... a rabszolgaságnak modern formában való felújítása, amikor embereket az ország elhagyására kényszerítenek, kényszermunkára hurcolnak, barbár eszközökkel szétszakítják a családokat, mindez szöges ellentétben áll a természetfeletti kinyilatkoztatás, valamint a természet törvényeivel is.

A brosúra a társadalmi és gazdasági kérdésekben egy kapitalizmus kinövéseitől megtisztított, az államtól ellenőrzött és irányított, de a magánvállalkozás és a szabad verseny elvét tiszteletben tartó gazdasági rendszer, a mindenkire kiterjedő átfogó társadalombiztosítás, valamint a tervszerű iparosítás és a földreform végrehajtása mellett foglalt állást. Továbbá megismételte egy valóban a nép hatalmán nyugvó demokrácia érdekében az országgyűlési, szakszervezeti és egyéb önkormányzati választások feltétlen szabadságának követelését.

A füzet utószavában arra figyelmeztetett, hogy a programban felvázolt igényes cél nem érhető el pusztán szervezkedéssel, szervezeti változásokkal és csupán önkormányzati testületek felállításával. A magyar társadalom gyökeres megújításához parancsolóan szükség van gyökeres erkölcsi megújulásra, erkölcsi forradalomra a társadalom minden rétegében. Ez az erkölcsi forradalom nem egyéb mint visszatérés Krisztus tanításának lényegéhez, az Evangélium humanizmusához, az önzetlen Isten- és emberszeretethez.

A jövő gazdasági rendjével kapcsolatban — az alakuló gyűlés résztvevői, a Kovrig Bélától származó forrás szerint — korántsem vallottak egységes nézeteket. Egyesek a szabad verseny és a szabad piacgazdálkodás mellett foglaltak állást. Mások, elsősorban a fiatalabbak, a teljes szakítást sürgették a kapitalizmussal. Nem idegenkedtek a bankok, a nagyipar és a nagykereskedelem államosításától, egy irányított szocialista jellegű tervgazdálkodás bevezetésétől sem. Hosszú és emelkedett hangú viták után végül is olyan megfogalmazás került a programba, amely megőrizte a szabad vállalkozás és piacgazdálkodás elvét, ugyanakkor állami irányítás és ellenőrzés alá kívánta helyezni az egész nemzetgazdaságot.

A háborúból való kiugrás balulsikerült kísérlete után nehéz hónapok következtek a katolikus reformmozgalmak vezetőinek életében. Az új párt működésének előkészítése, főleg az új szervezeti alapok megteremtése döntő mértékben a KALOT vezetőire, elsősorban Kerkai és Nagy páterre és a helyi szervezetekre hárult. Az EMSZO központját a *Gestapo* 1944 őszén feldúlta és 5 központi munkatársát *Dachauba* internálta, miközben a vezetők egy részének sikerült illegalitásba menekülni. A Dachauba deportált *Benkő István* és *Eglis István* lelkészek, *Zsidai József* az EMSZO központi titkára, a háború végén előkerültek, de *Szalai*

György az EMSZO központi titkára és *Tömör Magda* központi munkatárs soha többé.

A KDNP illegalitásba szorult vezető személyiségei különböző helyeken találkoztak a fővárosban. Egyik tanácskozásukra Dr. Varga László ügyvéd ajánlotta fel lakását, ahol 1944 november 30-án késő délután az ideiglenes intézőbizottság tagjai találkoztak. A megjelentek között voltak *Birkás Géza*, a Keresztény Nemzeti Liga volt főtitkára, *Kerkai Jenő*, *Kovrig Béla*, *Közi Horváth József*, *Pálffy József*, a kisgazdapárti *Varga Béla* (aki az illegalitásban egyideig együttműködött a KDNP-tal) és vendéglátó *Varga László*, hogy megtárgyalják a helyzetet. Kovrig Béla felolvasta a megalakult KDNP alkotmányát és Pálffy József beszámolt a Magyar Frontban végzett munkájáhól.

Varga László és *Keresztes Sándor* visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a következő összejövetelre már nem kerülhetett sor, mert a nyilas *Számonkérő Szék* 1944 december elején a Hivatásszervezet központjában letartóztatta Csurgay István faipari munkást, a HSZ központi titkárát, Faludy Ernőnét, a HSZ központi munkatársát, Göndör Tibor ügyvédet, Hortobágyi Lászlót, a HSZ központi titkárát, Ijjas Antal írót és történészt, Keresztes Sándor jogászt, Székely Zoltánt, a HSZ dohányipari szakosztályának elnökét, Varga László ügyvédet és Vida Istvánt, a HSZ egyik országos főtitkárát. Majd a Margit-köruti fogházba hurcolták őket és vádat emeltek ellenük hűtlenség címén a rögtönítélő különbíróság előtt, ami halálos ítéletet jelenthetett. De egy vizsgálóbíró váratlanul perüket enyhébb váddal április végére tűzte ki, amelyre már nem került sor. Mind később megtudták, életüket dr. Cseh Jenőnek, a katolikus reformmozgalmak régi barátjának köszönhették, aki nemcsak kitűnő jogász, de bátor férfi is volt, és jogi manőverrel szinte a 24-ik órában kiszabadította őket.

A DEMOKRATA NÉPPÁRT BELÉPÉSE A MAGYAR KÖZÉLETBE

A Néppárt 1944-es megalakulása még távolról sem jelentette, hogy teljesértékű közéleti tényezővé vált. A német megszállás, az illegalitásba vonulás egyelőre csak a szervezeti és elméleti előkészületekre nyújtott lehetőséget. Az sem volt teljesen világos, milyenek lesznek a háború utáni demokratikus kibontakozás feltételei. Az alapítók azonban nem ölbetett kézzel várták személyes sorsuk és az általuk képviselt politikai gondolat jövőjének alakulását. Jövőbe vetett erős hittel és nehéz feltételek között folytatott aktivitással készültek az új magyar Keresztény Demokrata Néppárt egyenjogú szereplésének és kibontakoztatásának biztosítására.

Küzdelem a párt hivatalos elismeréséért

1944 szeptember végén a KALOT-központ akciót kezdett annak érdekében, hogy helyi szervezeteinek vezetőit előkészítse a háború utáni helyzetre. Nagy Töhötöm, a KALOT elnökhelyettese és *Tóth Imre* tanító az egyházasfalui Széchenyi KALOT-Népfőiskola igazgatója főleg a dunántúli megyékben felvilágosító értekezleteket tartott, amelyeken papok, tanítók és egyházközségi vezetők is résztvettek. Azt tanácsolták nekik, hogy mindenki maradjon a helyén, ne meneküljön, ne hagyja el a népet.

Nagy páter már november 2-án elindult Miskolcra *Ugrin József* az érdi, központi KALOT népfőiskola igazgatója kíséretében, majd egyedül átszökött a fronton, hogy eljusson a szovjet hadsereg főparancsnoka, *Malinovszki* tábornagy főhadiszállására és tőle engedélyt szerezzen a KALOT háború utáni működésére. Kerkai páter egyelőre a fővárosban maradt, hogy biztosítsa a KALOT mielőbbi újraindulását. Nagy páternek kalandos körülmények között sikerült átjutni a szovjet főhadiszállásra és Debrecenben engedélyt kapott előbb a szovjet katonai hatóságoktól, majd 1944 december 28-án *Erdei Ferenc*től, az *Ideiglenes Nemzeti Kormány* belügyminiszterétől, hogy újból megindíthassák a KALOT tevékenységét. Időközben a Miskolcon maradt Ugrin József is megérkezett Debrecenbe és 1945 február elsején körlevelet adott ki, amelyben aktivitásuk megkezdésére hívta fel a helyi KALOT-szervezetek vezetőit a

KALOT eredeti programja alapján. Egyben közölte a Keresztény Demokrata Néppárt rövid programnyilatkozatát.

Kerkai páter december közepén ugyancsak Debrecenbe érkezett. Itt ugyanis tárgyalások indultak a Keresztény Demokrata Néppárt működésének engedélyezéséről *Dálnoki Miklós Béla* miniszterelnökkel, gróf *Teleki Géza* vallás- és közoktatásügyi miniszterrel és *Vörös János* honvédelmi miniszterrel. A miniszterek támogatásukról biztosították a KDNP-t és a Magyar Frontban való részvételük valamint az ellenállásban vállalt szerepük alapján a miniszterelnök írásban is hozzájárult a Keresztény Demokrata Néppárt országos működéséhez.

December 2-án megalakult Szegeden a *Magyar Nemzeti Függetlenségi Front* (MNFF), a *Magyar Kommunista Párt*, a *Szociáldemokrata Párt*, a *Nemzeti Parasztpárt*, a *Független Kisgazdapárt*, a *Polgári Demokrata Párt* és *Szabad Szakszervezetek* részvételével. Pálffy József, illetve a Keresztény Demokrata Néppárt vezetői még Budapesten bújdostak a Gestapo elől, illetve Debrecenben tanácskoztak, így nem tudtak résztvenni a MNFF megalakításában. Kerkai Debrecenből Szegedre érkezett Meggyesi Sándorral, hogy biztosítsák a KDNP részvételét az induló közéletben. Ugrin József is megérkezett Debrecenből Szegedre, kezében a miniszterelnöki hozzájárulással, és 1945 január 21-én Kerkaival és Meggyesi HSZ-elnökkel és egy sor KALOT munkatárssal, valamint Bálint Sándor néprajz-professzorral együtt megtartották a Keresztény Demokrata Néppárt zászlóbontó gyűlését ott, ahol Kerkai páter 10 évvel annakelőtte elindította a KALOT mozgalmat. Megkezdték a párt szervezését Egerben, *Kiss István* teológiai tanár, majd Debrecenben is *Zoltán Pál* helyi HSZ elnök vezetésével. Az induló KDNP a Katolikus Szociális Népmozgalom eszméit hirdette meg, vagyis a « Magyar Társadalompolitika » című alapvető munkából leszükített 32 oldalas brosúra alapján fejtette ki programját.

1945 első hónapjaiban a Budapesten szervezkedő Keresztény Demokrata Néppárt létrehozásában, és egyesek később vezetésében, részt vettek a katolikus tömegszervezeteknek mind a mérsékeltebb felfogású, mind a gyökeres reformokra törekvő egyéniségei és vezetői. Betűrendben: *Barankovics István, Bácsalmási István, Bálint József, Bálint Sándor, Czupy Bálint, Farkas Béla, Farkas György, Hajdu Németh Lajos, Horányi Tibor, Jánosi József SJ, Kerkai Jenő SJ, Kovrig Béla, Mezgár Lajos, Nagy Töhötöm SJ, Pálffy József, Sinkó Lajos, Slachta Margit, Szaba-*

dos Pál, Szakolczay György, Szekfű Gyula, Ugrin József és Varga László.

A közéleti fejlemények láttán hamarosan félrevonultak a belső emigráció vagy más tevékenység útját választották a következők: *Birkás Géza, Karcsay Sándor, Közi Horváth József, Mihalovics Zsigmond, Saád Béla, Sinkó Ferenc, Thaisz Andor, Tobler János, Varga László SJ, Vida István és Világhy Miklós.*

Czupy Bálint, Farkas György, Hajdu Németh Lajos és *Horányi Tibor* a későbbiek során a Kisgazdapártban vállalt szerepet és képviselőséget. Szekfű Gyula pedig továbbra sem vállalt tisztséget a pártban.

A felsoroltak közül a katolikus reformmozgalmak vezetői 1945 februárjától Budapesten különböző helyeken és eltérő személyi összetételben találkoztak és tervezték az eddig társadalmi szervezetek formájában működő erők politikai kibontakozását a Keresztény Demokrata Néppártban. Az első megbeszélést — pártközi jelleggel — Varga Béla, a kisgazdapárti pap-politikus rejtekhelyén, a pesti *Mariánum*ban tartották. Majd Nagy Töhötöm Pestre érkezése után a *Keresztény Nemzeti Liga* elhagyott székházában jöttek össze. Áprilisban a fővárosba érkező Kerkai Jenő Mária-utcai rendházban lévő szobája volt a megbeszélés helye. Ez utóbbit megzavarta a politikai rendőrség 3 nyomozójának megjelenése.

Az eset jelezte, hogy a KDNP-nak a szervezés és kibontakozás során kezdettől fogva számolnia kellett a KALOT, EMSZO és a HSZ vezetőinek a német és nyilas hatóságok üldözése után az ÁVO ellenőrzésével és beavatkozásával. Az EMSZO-t és a HSZ-t a hatóságok február végén fel is oszlatták, még mielőtt megkezdhették volna működésüket. Vezetőitől és munkatársaitól megvonták mind az aktív mind a passzív választójogot, de közülük többen nem vettek tudomást jogfosztottságukról és igyekeztek résztvenni a bontakozó közéletben mozgalmi múltjuk szellemében. *Kovács Ferenc*, volt EMSZO központi titkár, *Csurgay István*, faipari munkás, HSZ központi titkár és *Juhász Ferenc*, vasmunkás, EMSZO csoport-elnök a Kisgazdapárton belül alakítottak külön munkásosztályt és közülük ketten képviselők is lettek a parlamentben.

A KALOT hivatalos működési engedéllyel rendelkezett, a politikai rendőrség és a MKP rendzavaró alakulatai mégis tervszerűen üldözték a szervezet tagjait, ahol erre alkalom kínálkozott és ez ellen hiába kértek védelmet a rendőrségtől. A helyzet arra kényszerítette a KALOT-legényeket, hogy helyenként kemény kiállást, aktív önvédelmet gyakoroljanak.

A Hivatásszervezet központjából elhurcoltak börtönben tett fogadalmuk értelmében 1945 nyarán egy manrézai lelkigyakorlatot szerveztek. Az elmélkedéseket Kerkai páter tartotta. Az utolsó nap délutánján megvitatták a mozgalmak politikai jövőjét. Meggyesi Sándor a KALOT-legények határozott önvédelmét sürgette. Saád Béla a FKGP-hez való kapcsolódást ajánlotta, többen a KDNP határozott fejlesztése mellett foglaltak állást. Vida István a katolikus mozgalmak múltbeli hibáit elemezte. Ijjas Antal egy korszerű *homo religiosus* eszményének megfogalmazásáról szólt, szemben az előítéletekkel és képmutatással terhelt, ún. gyakorló katolikusok típusaival. Kerkai páter összefoglalójában a Demokrata Néppárt fejlesztése mellett foglalt állást és fő magatartásformának az aktív tevékenységet ajánlotta.

A KDNP vezetőségének tagja volt *Slachta Margit*, a nagymúltú és eredményes munkát végző *Szociális Testvérek Társaságának* (szürke nővérek) alapítója és vezetője is. Ő elsősorban a városi szegény női társadalom, az anya- és csecsemővédelem és a munkáskérdések legelszántabb harcosa volt. Nemcsak a női társadalom szociális helyzetének javításában mutatott fel eredményeket, mint az országgyűlés tagja közéleti téren is küzdött a női emancipációért. A háborús évek alatt különösen eredményesen vett részt a zsidó származású keresztény és nem keresztény üldözöttek mentésében.

Slachta Margit politikai céljaiért a Keresztény Tábor keretében szervezte híveit, de 1945 februárjában kijelentette, hogy a Keresztény Demokrata Néppárttal kíván együttműködni. Mint az egyik jelentős katolikus tömegszervezet, a Dolgozó Lányok és Nők (DLN) vezetője igyekezett fontos szerepet játszani a párt 1944-es alapításában, 1944/45 fordulóján mégis felmerült, hogy Slachta Margit külön pártként elindítja a Keresztény Női Tábort. A KDNP vezetői azonban a keresztény front egységének megóvása érdekében nem tartották célszerűnek ezt a lépést. Ugyanakkor a párt vezetői kifejezésre juttatták, hogy a KDNP nem akar folytatója lenni a két világháború közötti keresztény kurzus egyik pártjának sem. Hangsúlyozták, hogy a « népmozgalmak » nemzetpolitikai programja alapján állnak, jóllehet nyilvánvaló volt a tömörülők felfogásának differenciáltsága.

A KDNP végleges elismertetése körüli huzavona egyre bonyolultabbá vált. Az 1945 évi VIII. tc. szerint minden pártnak, amely nem volt tagja a MNFF-nek, engedélyt kellett kérnie indulásához az Országos Nemzeti Bizottságtól (ONB). Ez a bizottság azonban nem ismerte el a Miklós Béla által Debrecenben aláírt engedély törvényességét. Ezért a KDNP vezetői és szervezői 1945 februárjától kezdve több

kísérletet is tettek végleges elismertetésükre. Nagy Töhötöm és Kerkai Jenő a párt hivatalos küldötteként Vas Zoltánnal, a BNB elnökével, a MKP egyik vezetőjével és Tildy Zoltánnal, az FKGP elnökével Budapesten tárgyalt, majd Debrecenben felkereste Zsedényi Bélát, volt jogakadémiai tanárt, az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökét és Teleki Gézát is. Varga László ügyvéd pedig mint a párt jogi képviselője a párt február 6-án tartott választmányi ülésének határozata alapján a *Budapesti Nemzeti Bizottságtól* (BNB) kérte a párt végleges elismertetését. Pálffy József elnök az MNFF pártjainak vezetőihez intézett több beadványt, amelyben sürgette a párt engedélyezését és megfelelő számú képviseletet követelt az *Ideiglenes Nemzetgyűlés*ben és a fővárosi törvényhozásban. Pálffy beadványaiban az ellenállásban való részvételre és a párt vezető tagjainak fontos szerepére hivatkozott. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az összes katolikus szociális reformmozgalmak és szervezetek tömegei a Keresztény Demokrata Néppártban fejtik ki politikai tevékenységüket.

A működési engedélyt Varga László kérésére a BNB meg is adta Budapest és környékére. Ezzel azonban a KDNP országos tevékenysége még nem volt biztosítva. Ezért 1945 március végén Pálffy József, Barankovics István és Kerkai Jenő ismét Debrecenbe utaztak, ahol *Bánáss László* préposttal és Zoltán Pállal együtt újabb kísérletet tettek Erdei Ferenc belügyminiszternél, az NPP főtitkáránál a KDNP működésének engedélyeztetésére, aki azonban erre nem tartotta magát illetékesnek. Ezt követően az Ideiglenes Nemzeti Kormány első budapesti ülésén, április 18-án foglalkozott a KDNP ügyével. A vita során az a vélemény alakult ki, hogy a Miklós Béla tábornok által adott engedély nem jelent többet, mint amennyit az Ideiglenes Nemzeti Kormány nyilatkozata a gyülekezési és szervezkedési szabadság tekintetében bárkinek is biztosít. A miniszterek közül egyedül Teleki Géza állt ki fenntartás nélkül a KDNP országos engedélyezése és működése mellett.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány tagjainak bizonytalanságából kiderült, hogy a baloldali pártok féltek a KDNP-től. Rákosi Mátyás már 1945 február 25-én támadta a Debrecenben működő Keresztény Demokrata Néppártot. Szerinte a párt a « reakciónak demokratikus köntösben való megerősítése lenne » és elutasította a párt részvételét a politikai életben. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány pedig a fegyverszüneti egyezményben foglaltakra hivatkozva február 26-i rendelettel több mint két tucat a korábbi években működő szervezettel és párttal együtt feloszlatta az EMSZO-t és a Hivatásszervezetet is, míg a KALOT-ot egyelőre meghagyta.

Így a három reformmozgalom közül, amelyek a KDNP bázisát adták volna, csak a KALOT helyi csoportjai maradtak meg, mint a további politikai munka támaszai.

A budapesti székhelyű Országos Nemzeti Bizottság április 18-i ülésén végülis határozatával megvonta a KDNP-től működési jogát.

A Keresztény Demokrata Néppárt vezetői nem vesztették reményüket. Ezidőtájt történt Barankovics István közvetlen bekapcsolódása a KDNP intéző bizottságába, Kerkai Jenő javaslatára. A részvételével megtartott április 27-i vezetőségi ülés döntése alapján a KDNP folytatta a szervező és ideológiai előkészítő munkát, de most már a « keresztény » jelző elhagyásával, Demokrata Néppárt (DNP) néven. Vezetői ezzel a névváltoztatással is el akarták magukat határolni a « keresztény » szónak a két világháború közötti időkre emlékeztető « rossz ízű » értelmezésétől.

A Barankovics István szerkesztette *Útmutató*ban nyomatékosan felhívta a szervezőket, közöljék a jövendő párttagokkal, hogy a Demokrata Néppártnak semmiféle kapcsolata sincs a korábbi Keresztény Községi Párttal. Éppen ellenkezőleg. A DNP a fiatal katolikus értelmiség azon szellemi, társadalompolitikai és gyakorlati magatartásából nőtt ki, ahogy ez az értelmiség szembefordult a 25 évig folytatott helytelen, hibás és értelmetlen keresztény politikával, — írta Barankovics. Ugyanakkor a DNP vezetősége kifejezésre juttatta, hogy ebben a kritikus értelemben vett keresztény-katolikus politikai és társadalmi eszmerendszert vallja magáénak. De mivel a protestáns tömegekhez nem alakult ki szorosabb kapcsolatuk, ezért a szervezésben a katolikus reformmozgalmak és szervezetek helyi vezetőire és híveire támaszkodnak. Ezen kívül alternatívákat dolgoztak ki arra az esetre, ha a párt nem kapná meg az engedélyt a választásokon való részvételre. Így számításba vették, hogy ha a pártot nem engedélyezik, akkor más pártokhoz csatlakozva vesznek részt a közéletben. Ebből a szempontból a Független Kisgazdapárt és a Polgári Demokrata Párt jött számításba, bár ebben a kérdésben nem alakult ki egyetértés. A *Szentszék* budapesti képviselőivel folytatott beszélgetés is megerősítette, hogy Magyarországon szükség van egy olyan pártra, amely a keresztény felfogású hívek politikai meggyőződését s az egyházak szabadságát védelmezi a közéletben. Ugyancsak sürgették a párt megszervezését a magyar katolicizmus jelentős egyházi és világi személyiségei, bár az új helyzetben a püspöki kar állásfoglalása késett. *Grősz József*, kalocsai érsek május 24-ére hívta össze az első püspökkari konferenciát. Ezt megelőzően azonban mind Grősz, mindpedig *Mindszenty József* — akkori veszprémi püspök, a püspöki kar politikai ügyekkel megbízott tagja — tárgyalásokat folytatott egy katolikus párt kibontakozásának lehetőségeiről.

A Demokrata Néppárt indulását nemcsak a KALOT vezetői, hanem Szekfű Gyula, Barankovics István és páter

Jánosi József is sürgették. Az utóbbi a KALOT feloszlatása (1946) és Kerkai páternek a közéletből való kitiltása (1948) után a párt világnézeti tanácsadója lett. Jánosi egy *pro memoriat* készített, amelyben azzal indokolta a párt létjogosultságát, hogy « demokratikus kormányformában, ahol a pártok küzdelméből születik meg a közakarat, a párt nélkül kielégítő védelemre az egyház nem számíthat ». A továbbiakban öt érvet sorolt fel egy katolikus párt indulásának jogosultsága és szükségessége mellett.

Jánosi egyúttal felhívta a figyelmet arra, hogy nem lesz célszerű, ha a magyar katolicizmus képviselete a keresztény és a katolikus jelzőt használja politikai jelszóként, mivel a magyar katolicizmus érdekeinek védelmét egy « felekezeti párt »-nál sokkal jobban és hatásosabban védheti egy olyan párt, « amely emberi és nemzeti céljainak kereteiben nyújt biztosítékot a katolikus érdekek kielégítésére ».

Belső ellentétek, a Demokrata Néppárt hivatalos elismerése

A KDNP-ben a német megszállás megszüntével kiütköztek azok a különbségek, amelyek a reformmozgalmak emberei és néhány kevésbé progresszív személyiség felfogása között eleve fennálltak. A katolikus püspöki kar is inkább az elzárkózó és maradi felfogást képviselőkkel, illetve Pálffy Józseffel szimpatizált. Ő maga mindent meg is tett annak érdekében, hogy megnyerje a püspöki kar és a különböző katolikus egyházi egyesületek támogatását. A május 24-i püspökkari konferencián elnöklő kalocsai érsek, Grősz József sajnálkozását fejezte ki a katolikus tábor megosztottsága miatt. Mindszenty József pedig hangsúlyozta, hogy bár nem tartja lehetetlennek, hogy a Kisgazdapártot támogatja, de úgy vélte, hogy a Demokrata Néppárt indulását mégis jó lenne tudomásul venni. Egyúttal javasolta, hogy a nevében nem katolikus párt ügyvezető elnökének fogadják el Pálffyt. A DNP támogatása mellett emelt szót *Czapik Gyula* egri érsek is. Végül a konferencia határozatban mondta ki: « A Demokrata Néppárt indulási szándékát és azt, hogy keresztény elvek szerint kíván dolgozni, örömmel veszi tudomásul a nagyméltóságú püspöki kar ».

Barankovics István és a pártnak a katolikus reformmozgalmakra támaszkodó vezetői helytelenítették a határozatban a klérus régi politikai gyámkodását és egyelőre a várakozás álláspontjára helyezkedtek. Arra számítottak, hogy a püspöki kar előbb-utóbb a magyarországi és a DNP-n belüli politikai erőviszonyok és a nemzetközi helyzet reális felmérése alapján alakítja ki álláspontját. Ennek érdekében a későbbiek során közvetlenül tárgyaltak külön-külön Mind-

szenty és Pálffy illetve Barankovics a DNP jövőjéről. Az eszmecsere később megbízottak útján is folytatódott. A vitás kérdés lényege nem a DNP egyházi támogatásának megnyerése volt. Korszerű kereszténydemokrata párt nem is igényelheti az egyházi vezetés közvetlen támogatását, mégkevésbbé irányítását a klerikalizmus vádja nélkül. De az egyház sem vállalhatja ilyen jellegű összefonódását semmilyen politikai párttal.

1945 tavaszának ezekben a heteiben fejlődött ki az az ellentét, amely egyfelől Pálffy és a szorosan vett egyházi irányítás alatt álló szervezetek, másfelől a katolikus népi mozgalmak, illetve Kerkai és Barankovics részéről egyre inkább kiütközött.

Barankovics egy idő után, a küszöbön álló, október 7-ére kitűzött budapesti törvényhatósági és a november 4-ére bejelentett nemzetgyűlési választások időnyomása alatt, következő lépésként levélben fordult Mindszenty József veszprémi püspökhöz a helyzet tisztázása érdekében. A párton belüli nyílt törés elkerülésére pedig a választmány három tagú bizottságot állított a párt élére Pálffy József, Barankovics István és Ugrin József személyében. Pálffy azonban nem vett tudomást a döntésről.

A párton belüli feszültség és a közeli választás sürgető hatására végül is Kerkai Jenő, Kovrig Béla és Jánosi József 1945 májusában a Demokrata Néppárt intéző bizottságának soronkívüli összehívását indítványozta, hogy döntsön a pártvezetés ügyében, illetve a « Pálffy-kérdés »-ben. Egyöntetű volt a véleményük, hogy a DNP fejlődése és hosszútávú jövője érdekében a történtek után Pálffyt le kell váltani elnöki tisztségéről. Az ülésen Pálffy elnökölt. Jelen voltak Bácsalmási István az Emericana volt országos ifjúsági vezére, Bálint József fiatal KALOT-lelkész, Barankovics István, Slachta Margit képviseletében Palágyi Natália nővér, Ugrin József és Varga László. Varga László, mint a párt jogi szakértője a « Kérem a vádlott felmentését! » című könyvében többek között így emlékezik vissza a rendkívüli intézőbizottsági ülés lefolyására:

> « Barankovics kért szót és felolvasta előre elkészített bizalmatlansági indítványát. Érvelt a pártban lévő ellentétekkel, a párt fejlődése és léte érdekében kérte a választmányt, hogy nyilvánítsa ki bizalmatlanságát Pálffy Józseffel szemben.
>
> A bizalmatlansági indítványt egy szavazat-többséggel elfogadtuk, Pálffyt leváltottuk elnöki tisztéből, bár a DNP-t továbbra is magáénak vallotta és annak nevében saját csoportját még sokáig szerepeltette. A választmány nem választott új elnököt. A teendőket Barankovics István főtitkári minőségben végezte, a DNP-nek egész működése alatt nem volt elnöke csak főtitkára. »

A szervezeti ügyeket a mindenkori pártigazgatók végezték: előbb *Sinkó Lajos*, volt HSZ központi titkár, majd *Thaisz Andor*, jogász, volt alispán és végül *Eszterhás György* jogász, országgyűlési képviselő. Kezdettől fogva *Farkas Béla* jogász, volt HSZ központi titkár látta el a DNP központi titkárának feladatkörét.

Pálffy augusztus elején híveire támaszkodva, a reformmozgalmak vezetőinek mellőzésével és a KDNP nevének kisajátításával új pártvezetőséget állított össze és így készülődött a közelgő választásokra.

Barankovics szeptember 9-én újabb levélben tájékoztatta Mindszentyt, az akkor már kinevezett, de nyilvánosan be nem jelentett esztergomi érsek-prímást a DNP-ben kialakult helyzetről. Barankovics részletesen kifejtette a véleményét a korszerű kereszténydemokráciáról. Ismét leszögezte, hogy elhatárolja magát a két világháború közötti keresztény kurzus politikájától és nem hajlandó együttműködni olyan személyekkel, akiknek kapcsolatuk volt ezekkel a pártokkal.

Mindszenty a párt kettészakadásának megakadályozására megpróbálta többek között megnyerni Sulyok Dezsőt, egy katolikus párt elnöki tisztségére. Sulyok azonban eleve nem vállalkozott rá.

Ilyen előzmények után két kérvény futott be 1945 szeptemberében az Országos Nemzeti Bizottsághoz a Demokrata Néppárt elismerését és működésének engedélyezését kérve: Barankovicsé és Pálffyé. Az ONB szeptember 17-i ülésén Barankovicsnak adta meg az engedélyt, Pálffy kérését elutasította. Slachta Margit — aki ugyancsak folyamodott — szintén nem kapott működési engedélyt pártja, a Keresztény Női Tábor számára. A döntés ellen Pálffy tiltakozott, Barankovics azonban néhány nappal az általa vezetett Demokrata Néppárt jogszerű elismerése után, 1945 szeptember 25-én alakuló pártértekezletet hívott össze a Krisztus Király Egyházközség nagytermében. A terem zsúfolásig megtelt. Barankovics a küszöbön álló budapesti törvényhatósági választásokra irányuló beszédében meghirdette a Demokrata Néppárt programját. Beszédét a Néppárt programjaként, röpirat formájában terjesztették a fővárosban.

A Demokrata Néppárt programja 1945-ben

Barankovics István a most már általa vezetett Demokrata Néppárt nevében éles határvonalat húzott az 1945 előtti « kereszténypárt » vérszegény politikája és a DNP által meghirdetett kereszténydemokrácia között. Többek között kijelentette:

« Néppártnak nincsen múltja, hiszen mindeddig sem a hatalom kialakításának, sem gyakorlásának felelősségében még közvetve sem osztozott. A Néppárt jelene sem mutatja meg a benne rejlő politikai lehetőségeket; de hitünk szerint a Néppártra hatalmas jövő vár, ha magas eszményeit megértik, és munkája a demokratikus szabadság napfényében kibontakozhat. »

Arra a kérdésre válaszolva, hogy vajon a már meglévő pártok mellett szükség van-e egy kereszténydemokrata tájékozódású pártra is, Barankovics így válaszolt:

« A magyar kereszténység eszményei, sajátos kultúrája és vallásos tömegei olyan közéleti igényt hordoznak magukban, amely részt követel magának a pártok versenyéből és a közélet alakításából. » Felfogása szerint a « Néppárt a természetjog érvényesítésében látja elvi programját ». A pápák szociális körleveleire és az alapvető emberi jogok nemzetközi deklarációira hivatkozva, kifejtette, hogy « a természetjog a nemzetközi élet legfőbb szabályozóját az emberiség egyetemes közjavában, a szeretetben és az igazságosságban jelöli meg ».

Beszéde további részében hangoztatta:

« Az állam és az egyén viszonylatában azt az útmutatást adja a természetjog, hogy az államot az egyénnel szemben föltétlenül köti az emberi személyiség tisztelete, viszont az egyént ugyanilyen nyomatékkal köti az állammal szemben a közjó szolgálatának feltétlen parancsa. Ebből következik, hogy az állam nem formálhat jogot az ember teljességéhez. Ellene mondunk tehát az állami mindenhatóságnak éppen úgy, mint mindenféle osztályuralomnak, párturalomnak és faji imperializmusnak. »

Gyakorlati téren a Néppárt elsődleges céljának a kifelé független és befelé szabad demokratikus állam felépítésében való közreműködést jelölte meg. Hangsúlyozta továbbá, hogy nemcsak politikai, hanem társadalmi demokráciát is hirdet. Az útmutatást az új gazdasági és szociális rend helyes megteremtéséhez a természetjog, az evangéliumi erkölcs szabályai és a pápák nagy szociális nyilatkozatai adják meg. A következőkben Barankovics kifejezte reményét, hogy az áthidalhatatlan világnézeti különbségek ellenére pártja együtt tud működni a MNFF pártjaival a szociális igazságosságra irányuló törekvésben. Az 1945 tavaszán végrehajtott földreformmal kapcsolatban pedig megállapította:

« A parasztság megkapta a földet. Ez a tény. Hogy erősen és kimozdíthatatlanul üljön rajta — ez a további feladat. Minden olyan törekvéssel, amely a dolgok visszacsinálása által a nagybirtokrendszer visszacsempészésére törekszik, nyiltan és határozottan szembeszállunk. »

Az egyház és az állam jóviszonyának ápolását és szolgálatát a Néppárt jellegéből következő természetes hivatásának tartotta.

« Programunk lényeges pontjai közé tartozik őrködni azon, hogy az állam feltétlenül tartsa tiszteletben az egyházak megszentelő, igehirdetési, tanítási és szerveszkedési szabadságát és szavatolja a hitoktatási jogot. E jogok bármelyikének megsértése a vallásszabadság súlyos sérelme volna. »

Ezután a külpolitika kérdéseiről szólva hangsúlyozta a szomszédokkal való jóviszony szükségességét. A vesztett háború utáni helyzetre utalva hangot adott meggyőződésének:

« Országunk külső függetlenségének és belső szabadságának érdekében minden tőlünk telhetőt meg kell tennünk, hogy a magyar-szovjet viszonyt a kölcsönös egyetértés és a kölcsönös bizalom alapjára helyezzük. A magyar-szovjet viszonyt olyan reálpolitikai adottság határozza meg, amelyet a magyar belpolitika világnézeti és párthullámzásainak érinteniök egyáltalán nem szabad. Ez azonban nem zárja ki a nyugati Szövetséges Hatalmakkal való jóviszony ápolását! »

Választások 1945-ben

A Demokrata Néppártot tehát az ONB hivatalosan elismerte, a párt a fővárosban nyilvánosan is zászlót bontott. Főtitkára, Barankovics István ismertette programját, a párt azonban mégsem indult a választásokon. Ennek magyarázata kétségkívül az időhiány volt, hiszen az október 7-ére kiírt budapesti törvényhatósági választásokig csupán két hét, a novemberi nemzetgyűlési választásokig is csak hat hét állt a Néppárt rendelkezésére. Ez még ideális körülmények között is kevés egy választási kampányra, hát még egy új párt esetében, amelynek sem kiépített szervezete, sem pénze, sem sajtója nem volt, csupán egy jelentős, potenciális választói tábora. A kormányhatóságok halogató és elzárkozó taktikája után a párt későn engedélyezett hetilapja, a Hazánk, a nemzetgyűlési választások előtt csak egyetlen egyszer, 1945 október 18-án jelenhetett meg. Mindemellett felmerült egy lényeges politikai megfontolás is. Félő volt t.i., hogy míg a Kommunista és a Szociáldemokrata Párt a budapesti törvényhatósági választásokra közös listával indul, ellenzékük több pártra szakadva szétforgácsolódik. Ezért határozta el a Néppárt, hogy a valódi keresztény és nemzeti eszméket tiszteletbentartó Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Pártot (FKFP) támogatja. Cserébe — Varga Bélával, a Kisgazdapárt fővárosi szervezetének elnökével kötött megállapodás alapján — a Kisgazdapárt

mind a budapesti városházán, mind a nemzetgyűlésben két-két mandátumot átengedett a listáján megválasztott Néppárti képviselőknek.

Slachta Margit időközben kivált a Demokrata Néppártból és megalakította az önálló Keresztény Női Tábort, de a budapesti választásokon a FKGP-t támogatta, képviselői annak listáján kerültek be a fővárosi törvényhozásba. Pálffy és csoportja mindkét választáson a Polgári Demokrata Párt (PDP) keretében indult. Slachta Margit a nemzetgyűlési választásokon már ugyancsak a PDP mellett foglalt állást.

A Demokrata Néppárt koncepciója bevált. A fővárosi listára Eckhardt Sándor egyetemi tanárt, irodalomtörténészt, a francia-magyar szellemi kapcsolatok kutatóját és Varga Lászlót, a párt ügyészét, a neves fővárosi ügyvédet, a nemzetgyűlési listára pedig Eckhardt Sándor mellett Bálint Sándor néprajzprofesszort jelölte. A Kisgazdapárt mindkét választáson teljes győzelmet aratott: Budapesten a szavazatok 51 %-át kapta a Dolgozók Egységfrontja néven egyesült marxista pártok 42 %-ával szemben. A nemzetgyűlési választáson a szavazatok 57.03 %-a esett a Kisgazdapártra, 16.95 %-os kommunista és 17.41 %-os szociáldemokrata szavazatokkal szemben. A többi szavazat három kisebb párt között oszlott meg.

Az október 7-i fővárosi törvényhatósági választás eredményeként a Kisgazdapárt 121 képviselőt küldhetett a testületbe. Így Eckhardt Sándor és Varga László a budapesti törvényhatóság tagja lett. A november 4-i választás alapján pedig Bálint Sándor és Eckhardt Sándor nyert nemzetgyűlési mandátumot. Az eredeti megállapodás értelmében mindketten bejelentették kiválásukat a Kisgazdapártból és kifejezésre juttatták, hogy ezentúl a Demokrata Néppárt képviseletében szerepelnek a nemzetgyűlésben. A Demokrata Néppárt tehát a nemzetgyűlési választás eredményeként 1945 végén hivatalosan is megjelent a magyar politikai élet önálló tényezőjeként. Befolyását viszont növelte, hogy két képviselőjén kívül még 17 kisgazdapárti képviselő, mint a KALOT illetve EMSZO és más katolikus reformmozgalmak egykori tagja közelállt a Demokrata Néppárthoz. Egy bizalmas összejövetelen kötelezték magukat arra, hogy a Néppárttal szavaznak minden alkalommal, amikor a törvényhozásban a vallás és az egyház szabadságát, tanítói hivatását érintő ügyek kerülnek napirendre. Így az 1945-ben megválasztott Nemzetgyűlésben a Néppártnak hivatalosan ugyan csak két tagja, de rajtuk kívül még szövetségese volt, többek között *Belső Gyula, Csurgai István, Czupy Bálint, Eszterhás György, Farkas György, Hajdu Német Lajos,*

Horányi Tibor, Juhász Ferenc, Komlós Géza, Pécsi József és *Vörös Vince* kisgazdapárti képviselők.

A DNP egyenlőre nem fejtett ki nagyobb aktivitást a Nemzetgyűlésben. A köztársasági törvényjavaslat 1946 január 30-31-én lezajlott parlamenti vitájában a párt nevében Eckhardt Sándor fejtette ki véleményét. Többek között kijelentette:

> « Magából az államforma milyenségéből pártunk nem óhajt pártkérdést csinálni. A keresztény demokrácia otthon lehet egy alkotmányos monarchiában csakúgy, mint a köztársasági államban, mint ahogy voltak arisztokratikus berendezésű monarchiák és köztársaságok is... Úgy gondolom, ilyen ünnepélyes pillanatokban vissza kell térnünk magához a néphez, hogy a népnek meg legyen az az érzése, hogy ő dönt az ő életébe vágó legfontosabb dolgokban... Csak önmagunknak tennénk szolgálatot, ha az államformát népszavazással erősítenénk meg... »

A Néppárt két képviselője következetesen támogatta a többségi Kisgazdapárt harcát a pluralista demokrácia és az emberi jogok védelmében a kommunisták egyeduralomra törő erőszak-politikájával szemben. A párt igazi erőpróbájának ideje akkor jött el, amikor a Kisgazdapárt Rákosi szalámi taktikája következtében szétesett, főtitkárát *Kovács Bélát* a szovjet megszálló hadsereg letartóztatta és elhurcolta, *Nagy Ferenc* miniszterelnök lemondásra, külföldön maradásra, valamint *Varga Béla*, a Nemzetgyűlés elnöke úgyszintén az ország elhagyására kényszerült.

A Magyar Kommunista Pártnak a többi pártokra nehezedő, egyre növekvő nyomása, az egyeduralomért megkezdett, az AVO-ra támaszkodó kíméletlen terrorja következtében a belpolitikai légkör rohamosan romlott. A Kisgazdapárt az ellene indított támadások nyomán a felbomlás jeleit mutatta. A Szociáldemokrata Párt demokratikus meggyőződésű vezetői egyre inkább háttérbe szorultak. A köztársaságellenes összeesküvés koholt vádjával rendezett kirakatperek és vád alá helyezett képviselők mentelmi jogának felfüggesztése következtében egyre több kisgazdapárti vezető személyiség hagyta el az országot. Külföldre távozott Pálffy József is. Következő lépésként az MNFF pártjaiból alakult Baloldali Blokk és kormánykoalició új választójogi törvényt terjesztett a Nemzetgyűlés elé, amelyet 1947 július 23-án elfogadtak. A törvény jelentősen szűkítette a választók és választhatók körét, továbbá illetéktelen előnyt biztosított a koalíciós pártoknak az országos lajstromra leadott szavazatok illetve mandátumok szétosztásában.

Az MKP egyre erőszakosabb fellépése mozgósította azokat a belpolitikai erőket, politikusokat és az egyházak vezetőit, akik felismerték a nem is túlságosan rejtett hatalomátvételi stratégiát és lelkiismereti feladatuknak érezték a magyar társadalom igazi, ellenzéki véleményének tolmácsolását, a jövőbe vetett reményének a fenntartását. Új ellenzéki pártok alakultak a Kisgazdapártból kivált politikusok vezetésével, az új helyzetben váratlan feladat elé került a Demokrata Néppárt vezetősége is. El kellett döntenie van-e értelme, hogy résztvegyen a korlátozott feltételek között elindított választásokon? Választ kellett adnia arra a kérdésre is, hogy mit jelent a korszerű magyar kereszténydemokrácia további részvétele az adott kül- és belpolitikai feltételek között, rövid és hosszútávon? Mérlegelnie kellett, hogy mennyiben vállalhatja a kockázatot az egyház és állam viszonyának rendezésére, s hogyan alakul az addig is nehézségekkel terhelt viszonya a hivatalos egyházi vezetéshez, elsősorban az akkor már az esztergomi prímási széket betöltő Mindszenty József bíborosérsekhez?

Az 1947 augusztus 31-ére kiírt országgyűlési választás tehát sorsdöntő helyzet elé állította a fiatal Demokrata Néppárt vezetőségét.

A GYŐRI KIÁLTVÁNY: A DEMOKRATA NÉPPÁRT PROGRAMJA ÉS VÁLASZTÁSI SIKERE 1947-BEN

Az új választások kiírásának hírére 1947 tavaszán több kísérlet is történt egy a katolikus egyházzal kapcsolatot tartó párt megalakítására. Márciusban a Kisgazdapártból kivált és a Demokrata Néppárttal már korábban is rokonszenvező képviselők megkezdték a Dunántúlon a Néppárt kiszélesítését a feloszlatott népmozgalmak embereivel. Eszterhás György, Belső Gyula, Czupy Bálint, Hajdú Németh Lajos, Komlós Géza tevékenykedtek ilyen irányban. De voltak más kísérletek is. Ezek kezdeményezői között azonban nem akadt egyetlen olyan személyiség sem, aki számíthatott volna érdemleges politikai visszhangra akár az egyház, akár a társadalom soraiban. Az esetek többségében a fő nehézséget azonban a pártinduláshoz szükséges engedély és választási ajánlások megszerzése jelentette.

Egy katolikus párt fellépésével kapcsolatban az egyházi vezetők soraiban is megoszlottak a vélemények. Hamvas Endre csanádi püspök 1947 április 27-én, a Magyar Szentkereszt Egyesület közgyűlésén részletesen is foglalkozott az egyház közéleti szerepének lehetőségeivel. Rámutatott arra, hogy az egyház szabadságának védelme megkívánná egy katolikus programot valló párt létezését, amelynek képviselői az evangélium szellemében vennének részt az országgyűlés munkájában. Mindszenty József hercegprímás és közvetlen környezete azonban ekkor még nem látta elérkezettnek az időt, hogy közvetlenül támogassa egy ilyen párt létrehozását. Az Országos Nemzeti Bizottság 1947 július 30-i ülésén engedélyezte ugyan egy Katolikus Néppárt indulását, a párt vezetője, Varga Endre azonban nem számolhatott a választók széleskörű támogatásával. Néhány nappal később közölte is, hogy egyelőre lemond önálló párt alapításáról és a Slachta Margit vezette Keresztény Női Táborhoz csatlakozik. Igaz, ennek a pártnak sem volt működési engedélye, illetve az új választójogi törvény értelmében választókerületenként 3.000 ajánlást kellett gyűjtenie, amit Esztergomban rövid idő alatt meg is szerzett.

A működési engedéllyel már rendelkező és a Nemzetgyűlésben eddig is két képviselővel jelenlévő Demokrata Néppártnak ebben az ellentmondásos és egyre feszültebb belpolitikai helyzetben kellett döntenie arról, vajon részt

vesz-e a kilátásba helyezett országgyűlési választásokon. Még mielőtt a párt vezetősége ismerte volna az 1947 július 23-án elfogadott választójogi törvényt, úgy döntött, hogy bizonyos feltételek között indul a választásokon. A jelentkező társadalmi igény mellett erre kényszerítette az a körülmény, hogy a Néppárt egyedül képviselte Magyarországon a keresztény-demokráciát és az « evangéliumi szocializmust ». De indulása mellett szólt az is, hogy az egyházak nevelő tevékenységét ekkor már komoly veszély fenyegette, amelynek védelméhez programja is kötötte. Mindemellett fennállt az a veszély is, hogy felkészületlen politikai karrieristák próbálják maguk számára felhasználni az ellenzéki érzületű tömegek hangulatát, ha a Néppárt nem vesz részt a választásokon.

A párt indulásához szükséges feltételeket azonban egyrészt a kormánnyal, másrészt az egyházi vezetőséggel kellett tisztáznia. A kormánytól biztosítékot kellett szerezni arra, hogy 1. a Demokrata Néppártra ne terjedjen ki a választási körzetenként 3.000 ajánlás gyűjtésének kötelezettsége. (Ajánlások gyűjtése az egész ország területén ugyanis az adott politikai viszonyok között rendkívüli nehézségekbe ütközött volna, beleértve a provokációk lehetőségét is). Fontos volt elérni 2. feltételként, hogy az 1946 július elején feloszlatott 220 katolikus és protestáns egyesületet ne vegyék fel arra a listára, amelyen a szereplő egyesületi vezetőknek nincs aktív és passzív szavazati joguk. A 3. lényeges követelmény az volt, hogy a Néppárt idejében megfelelő sajtóhoz továbbá plakát- és röpcédula-akciót biztosító kielégítő mennyiségű papírhoz jusson.

Barankovics István, a Néppárt főtitkára közölte a koalíciós pártok irányadó tényezőivel, hogy amennyiben a Néppárt a kormánnyal szemben támasztott feltételek biztosítását nem kapja meg, nem indul a választásokon és nyilatkozatban fogja kifejteni, hogy a magyar kormány a Néppárt számára nem biztosította azokat a közszabadságokat, amelyek tiszteletben tartására a békeszerződésben és a köztársasági törvényben kötelezte magát. A koalíció vezetői megígérték mindhárom követelmény teljesítését. Az ajánlások gyűjtésére vonatkozó előírások alól valóban felmentették a Néppártot. A szavazók listájáról azonban a választási szervek nemcsak hogy a volt tisztségviselőket, de még a KALOT, EMSZO, HSZ több aktivistáját is kihagyták, továbbá csupán egy hetilap előállításához szükséges papírhoz juttatták a pártot.

Az egyházi vezetés felé pedig el kellett érnie, hogy a Néppártot a katolikus püspöki kar jóindulatú toleranciával kezelje.

A Néppárt és az egyházi vezetés viszonya

Köztudomású volt, hogy a Magyar Püspöki Kar több tagja rokonszenvezett a Demokrata Néppárttal, Mindszenty József bíboros hercegprímásnak azonban fenntartásai voltak a Néppárttal és vezetőivel szemben. A pártvezetőség tehát különösen fontosnak tartotta a helyzet mielőbbi tisztázását. Ezért tárgyalásokat kezdett a prímás politikai megbízottjával, P. Badalik Bertalannal, a Domonkos Rend volt tartományfőnökével. A megbeszéléseken részt vett még Endrédy Vendel zirci apát, a Néppárt részéről Barankovics István, Babóthy Ferenc, Eckhardt Sándor és Keresztes Sándor, valamint a kisgazdapárti Eszterhás György, Perr Viktor és Villax Ödön. A közvetítést Esztergom felé Mezgár Lajos prépost, budafoki plébános vállalta.

P. Badalik nagy jóindulattal és bölcsességgel vezette a megbeszéléseket, amelyek végül is megegyezés nélkül fejeződtek be. A Néppárt vezetői nem támogatást kértek Mindszentytől, csupán jóindulatú toleranciát. A Néppárt politikája, eddigi szereplése, valamint programja ugyanis nem eshetett semmilyen kifogás alá az egyházi vezetés részéről, amit a püspöki kar többségének szimpátiája is jelzett. A tárgyalások folyamán a hierarchia részéről sem merült fel olyan konkrét kívánság, amely valamely programpont elhagyására vagy beiktatására irányult volna. A hosszadalmas tárgyalások azzal értek véget, hogy néhány nappal a Nemzetgyűlés feloszlatása és a választások kiírása előtt P. Badalik mint a prímás megbízottja közölte a Néppárt vezetőivel, hogy a katolikus hierarchia támogatja és tolerálja a Néppártot, ha a vezetői aláírnak egy 6 pontból álló nyilatkozatot.

> A feltételek röviden ezek voltak: 1. a DNP programja legyen alap a « véglegesen megállapítandó » programhoz; 2. Barankovics mondjon le a főtitkári tisztségről; 3. a Hazánk szerkesztőbizottságát a hercegprímás nevezze ki; 4. a DNP vezetőségének tagjait 40 %-ban Barankovics, 60 %-ban pedig Mindszenty jelöltjei közül kell választani; 5. a Néppárt a politikai és egyáltalában a világnézetet csak távolról is érintő kérdésekben a püspöki kar irányítását követi; 6. a DNP tanácsadóját Mindszenty nevezi ki.

Különösen az 5. pontban foglalt feltétel volt az, amelyet a Néppárt vezetőségének egyetlen tagja se volt hajlandó aláírni. Márcsak azért sem, mert felfogásuk szerint egyrészt összeférhetetlen a Néppártnak a keresztény politika szabadságáról alkotott fogalmával, másrészt a képviselők személyes felelősségének és függetlenségének alapelvével, és emellett szinte klasszikus megfogalmazását jelenti annak, amit a keresztény politika ellenfelei klerikalizmusnak nevez-

nek. Ezzel szemben a Néppárt hajlandó volt nyíltan kötelezettséget vállalni arra, hogy az egyházpolitikai kérdésekben mindig összhangban kíván eljárni a magyar püspöki karral. Ezt a nyilatkozatot Barankovics István, a párt vezetője később meg is tette választási programadó beszédében. A feltételek e pontja miatt a tárgyalások azonban meghiúsultak. Néhány nappal a parlament feloszlatása előtt P. Badalik közölte Barankoviccsal, hogy további tárgyalásokat szükségtelennek lát.

Ilyen előzmények után a Néppárt vezetősége a képviselőház felosztásának napján elhatározta, hogy nem indul az augusztus 31-ére kitűzött választásokon, hanem csendesen visszavonul a nyílt közéleti tevékenységtől. A Kisgazdapárt erre a képviselőjelöltek listáján 10 biztos helyet ajánlott fel a Néppártnak. A lehetőséget a vezetőség el is fogadta, azzal a kikötéssel, hogy az esélyes helyekre elsősorban azokat a kisgazdapárti jelölteket fogja állítani, akik eddig is nyíltan barátkoztak a Néppárttal. Barankovics viszont közölte, hogy ő maga nem vállal mandátumot a kisgazdapárti listán.

Ugyanezen a napon volt Budapesten a Magyar Püspöki Kar konferenciája, amely a Néppárttal kapcsolatos kérdéseket is tárgyalta. Elsőnek Kovács Sándor szombathelyi püspök Dudás Miklós hajdudorogi görögkatolikus püspök nevében is közölte, hogy a konferencia szándéka szerint minden püspök azt a pártot vagy jelöltet támogatja, amelyről feltételezi, hogy az egyház szabadságát védeni fogja az országgyűlésben. A konferencia után még aznap délután Papp Kálmán győri püspök, a vértanú Apor Vilmos püspök utóda, megbízottja útján közölte, hogy szívesen látná, ha egyházmegyéje területén a Demokrata Néppárt indulna a választásokon, amennyiben ezt a nép is óhajtja. Ugyanilyen értelemben szólította fel a választásokon való részvételre a DNP-ot Grősz József kalocsai érsek, továbbá Bánáss László veszprémi püspök.

A dunántúli lakosság körében akkor már valóban nagy volt a várakozás: várták egy határozott ellenzéki és kereszténydemokrata párt fellépését. Miután a püspökök többsége a saját egyházmegyéje területén már biztosította az egyház jóindulatú toleranciáját, — a Néppárt vezetősége elhatározta, hogy ilyen feltételek között mégis részt vesz a választásokon, noha semmiféle agitációs eszköz sem áll rendelkezésére.

Az első és utolsó választási küzdelem

A Néppárt az ország 16 választókerülete közül 14-ben állította fel jelöltjei lajstromát. Két helyen, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei és az Esztergom-Komárom-Fejérmegyei választókerületben nem indult. Ez utóbbi Mindszenty bíboros hercegprímás és Shvoy Lajos fehérvári püspök egyházmegyéjéhez tartozott. Shvoy püspök azonban kérte, hogy a párt az ő egyházmegyéje területére eső választási körzetben állítson jelölteket. Ugyancsak jóindulatú álláspontra helyezkedett a Néppárttal szemben Dudás Miklós görögkatolikus püspök, Dr. Czapik Gyula egri érsek és Dr. Madarász István a kassai csonka egyházmegye püspöke, továbbá a Ferences-, a Jezsuita- és a Domonkos-rend főnöksége is. A püspökök közül egyedül Dr. Pétery József váci püspök volt tartózkodó a Néppárttal szemben.

Ezek után Barankovics István kihallgatást kért Mindszenty hercegprímástól P. Badalik útján, mivel a Néppárt indulási szándéka a legtöbb egyházi tényező jóindulatával találkozott. Mindszenty kitérő választ adott és így a felmerült nézeteltérések közvetlen tisztázására nem adatott lehetőség, jólehet a Néppárt volt Magyarországon az egyetlen politikai párt, amely nyíltan és határozottam kijelentette, hogy nem az egyház nevében és tekintélyével, hanem az egyház javára akar politikai tevékenységet kifejteni, és ennek megfelelően nem egyházi és felekezeti, hanem keresztény világnézeti pártnak tekinti magát.

> Miközben a püspöki kar többsége jóindulattal viseltetett a Néppárttal szemben, « illetékes egyházi hely » a választási harc után nyilatkozatot tett, amely szerint egyes pártok a « magyar katolicizmus meghatalmazott képviselőjének hirdetik magukat..., minden alap nélkül ». A Néppárt választási ellenfelei természetesen kihasználták ezt a nyilatkozatot, a Néppártra vonatkoztatták és közölték sajtójukban. Külön személyeskedő rágalmakkal is megtoldták, amelyek ellen az akkori magyarországi sajtó nem volt hajlandó helyreigazító nyilatkozatot közölni.

A Demokrata Néppárt az agitációs eszközök úgyszólván teljes hiányával vett részt a választási küzdelemben. Kezdetben egyetlen kiépített helyi szervezete, a választások alatt egyetlen saját autója sem volt, sehonnan sem részesült számottevő pénztámogatásban. Valamennyi párt közül a legkevesebb plakátot és röpcédulát nyomtathatott és hetilapja, a Hazánk is csak háromszor jelenhetett meg a választásig. Eszközök hiánya következtében a falvaknak mintegy 60 %-ában gyűlést sem tudott tartani. Az összesen 101.000 forint, választási kiadásainak fele is még sokáig adósság maradt. A vidéki központokban lassan mégiscsak létrejött pártszervezetek maguktól álltak lábra. A párttagok filléres ado-

mányaiból fizették a párthelyiséget, amely a megyei központokban is csak egyetlen szobából állt. Kevesebb pénzzel nagyobb eredményt még nem ért el politikai mozgalom Magyarországon. Az anyagi eszközök hiányát a KALOT-EMSZOHSZ volt aktivistáinak, tízezernyi önkéntes segítő, fáradhatatlan közreműködése pótolta. A több mint egy évtizedes mozgalmi előkészítő munka hozta meg váratlan sikerét. Emellett a Néppárt választási előadói sehol sem folytattak olcsó demagógiát. A rendszer kirívó hibáinak tárgyilagos kritikája mellett a párt programjának pozitív kifejtésére helyezték a hangsúlyt. Erkölcsileg kifogástalan, egyházpolitikai szempontból maximális követeléseket támasztó, szociális és demokratikus programot hirdettek, amint azt Barankovics István híressé vált győri kiáltványa és a választási küzdelem során megjelent számos nyomtatvány is bizonyítja.

A győri kiáltvány

A Néppárt nem véletlenül bontott zászlót éppen Győr városában. Itt indította el útjára a századforduló idején Giesswein Sándor, ez a nagyszerű pap a modern szociális és demokratikus keresztény állameszmét. Közéleti pályafutását azzal kezdte, hogy mint a győri katolikus Tanítóképző tanárát 1895-ben a városi törvényhatósági bizottság tagjává választották. Ezután alapította meg az első keresztény munkásegyesületet « Győr és Győrvidéki Keresztény Szociális Egyesület » néven és bekapcsolódott előbb a Katolikus Néppártba, majd az abból kivált Országos Keresztény-Szocialista Pártba és a keresztény-szociális mozgalmakba. Giesswein volt a modern keresztény demokráciának középeurópai előhírnöke és annak tragikus hőse. Az ő nyomdokaiba lépett ugyancsak Győrben Közi Horváth József, aki tovább folytatta és gyakorlatban is hirdette Giesswein programját, mígnem 1938-ban országgyűlési képviselővé választották, szemben a kormánypárt jelöltjével. Ezenkívül itt tartotta titkos összejövetelét Apor Vilmos püspök védelme alatt 1943 augusztus 23-án a katolikus reformmozgalmaknak az a 23 vezetője is, aki Kerkai Jenő SJ irányításával megalapította a Katolikus Szociális Népmozgalmat, a Demokrata Néppárt közvetlen elődjét. Ilyen előzmények után bontotta ki újra a korszerű magyar kereszténydemokrácia zászlaját a Demokrata Néppárt főtitkára Barankovics István éppen Győrben, az 1947 augusztus 10-én mondott nagyszabású választási beszédében.

A Széchenyi-téren megjelent többezres tömeg előtt bejelentette, hogy a Demokrata Néppárt, mint világnézeti párt arra vállalkozik, hogy a legszélesebb rétegek előtt megismer-

tesse az államnak azt a helyes fogalmát, amelyet a tudomány és a közvélemény röviden *keresztény állameszmének* szokott nevezni. A Néppárt célja a keresztény állameszmének és XX. századi követelményeinek megismertetése, képviselete és érvényesítése a magyar politikában. A keresztény államesz-méről szóló gondolatmenetét a következő szavakkal zárta:

« Mivel a keresztény állameszme az ember természetébe az Isten által beírt jogoknak és kötelességeknek megfelelő állam, azért mindenki híve lehet, bármely vallást vallja és bárminő anyakönyvbe van bejegyezve, ha a Tízparancsolatban megfogalmazott természetes emberi erkölcsöt magára nézve kötelezőnek ismeri el. A Tízparancsolat ugyanis nem egyéb, mint az emberiségnek Istentől adott alkotmánya, aranybullája, szabadságlevele ».

Világnézeti és ellenzéki párt

« Nem vagyunk egyházi párt — mondotta — abban az értelemben, mintha akár titokban, akár nyíltan valamelyik keresztény hitvallás papjai szabnák meg politikai programunkat és magatartásunkat, sem abban az értelemben, mintha mi az egyház nevében és tekintélyével akarnánk híveket toborozni s így közéleti tevékenységünkbe a lelki hatalmat be akarnánk vonni. Az egyház szent hivatása magasan a napi politika síkja felett áll, s jóllehet a földön végzi hivatását, az államnál sokkal magasabb értékek megvalósítására szentelve, a túlvilági élet felé mutató lelki küldetésben jár. A keresztény politikának egyik főbenjáró kötelessége éppen az, hogy az egyház feladatának minél sikeresebb teljesítéséhez a földi előfeltételeket biztosítsa, megóvja vagy kiharcolja. *Mi nem az egyházak terhére, hanem javukra és jogaik biztosítása céljából akarunk a közéletben tevékenykedni* ».

A Néppárt és az egyházak viszonyáról Barankovics megállapította:

« *Tudjuk, hogy az egyháznak nincsen és soha nem is volt pártja, de lehetnek olyan pártok, amelyek az egyház hit-és erkölcstanához a legközelebb állnak,* mivel a keresztény állameszme követelményeinek akarnak a közéletben érvényt szerezni, a pápák szociális és demokratikus világkiáltványaiból lényeges útmutatásokat vesznek s a gyakrolati egyházpolitikai kérdésekben a főpásztoraikkal összhangban kívánnak eljárni. Programunk a bizonyság rá, hogy a Demokrata Néppárt ilyen párt ».

Ezek után tisztázta, hogy « a kereszténység nem csak hitrendszer, hanem egyben világnézet, azaz részleteiben kidolgozott kultúrális szemlélet és társadalomtudomány is, amely gyakorlati útmutatást jelent a társadalmi és gazdasági élet számos területén. Igazságtalanság volna tehát a politikai érvényesülés jogát éppen a keresztény világnézettől megtagadni, amelyet kétségkívül az ország lakosságának túlnyomó többsége vall [...] Ezenkívül a világ négy táján mindenütt élnek testvéreink, akik az igazságos béke és fejlődés reményét ebből az államesz méből merítik... ».

Barankovics a Néppárt nevében nem hagyott kétséget aziránt, hogy az adott belpolitikai viszonyok között a gyakorlati politikában ellenzéki álláspontot foglal el.

« Nem a köztársaságnak és nem a nép valódi önkormányzatát jelentő demokráciának, hanem a jelenlegi kormánynak vagyunk ellenzéke », — mondotta és egyben részletesebben is kifejtette, hogy « minden olyan kormányzati kezdeményezést, ami igazságtalan, ami a közjó szempontjának nem felel meg, vagy ami az ember szabadságjogait sérti, vissza fogunk utasítani... A bírálat szabad jogával kívánunk élni..., de nem követelünk a kormánytól semmi olyat, amit a viszonyok kényszerű akadályai miatt keresztül vinni nem tud ».

Körültekintő okosság a külpolitikában

A vesztes háború következtében kialakult külpolitikai kényszerhelyzetben lényeges volt a következő megállapítása:

« A magyarság léte nagyobbik részében külpolitikai kérdés... Más lehetőségünk nincs, mint *az adott külpolitikai viszonyok között megkeresni és megtalálni független létünk lehetőségeit.* A kis népek legfőbb és leggyümölcsözőbb külpolitikai erénye a körültekintő okosság és legfőbb érdekük a béke... Állami függetlenségünk azonban olyan javunk, amely szinte puszta létünkkel azonos. Ezt nem szabad kockáztatnunk és érte mindig, minden áldozat vállalására készeknek kell lennünk. Legközelebbi külpolitikai célunk a magyar függetlenség teljességének helyreállítása ».

A konkrét adottságokra vonatkoztatva így érvelt:

« *Földrajzi helyzetünk parancsolóan arra utasít, hogy állami és nemzeti függetlenségünk érdekében minden tőlünk telhetőt megtegyünk, hogy leghatalmasabb tőszomszédunkkal, a Szovjetunióval való viszonyunkat a kölcsönös bizalom és a kölcsönös érdekek szilárd alapjára helyezzük. A Brit Birodalommal és az Északamerikai Egyesült Államokkal nyomós érdekünk a kölcsönös érdekek tiszteletbentartásán nyugvó jóviszony fenntartása...* A szellemi nagyhatalmi állását soha el nem veszített Franciaországgal, amelytől kultúránk a modern latinitás legnemesebb indításait vette, szintén gyümölcsöző kapcsolatokat kell kiépítenünk. A szerepet, amelyre vállalkozni akarunk, mindig erőnkkel kell arányba hoznunk. Nem vagyunk olyan nagyok, hogy Kelet és Nyugat között híd lehetnénk.. Ugyancsak földrajzi helyzetünk követeli meg, hogy jó viszonyban éljünk a többi szomszédokkal is... », de « sohasem szabad megfeledkeznünk arról, *hogy magyarok a határokon túl is élnek, akiknek emberi jogai felett — a nemzetiség joga is ezek közé tartozik — őrködni nemcsak erkölcsi, hanem népi és nemzeti kötelességünk is, amelynek teljesítéséről soha le nem mondhatunk.* Gazdasági érdekeink is azt írják elő, hogy elsősorban a nagyhatalmakkal és szomszédainkkal építsük ki kapcsolatainkat, az 'adok, hogy adj' elvének alapján. Gazdasági érdekeinket azonban alá kell rendelnünk állami függetlenségünk

legmagasabb érdekének... *Mindig világpolitikai méretekben kell gondolkodnunk, de csak erőnk arányában és a lehetőségek szigorú szem előtt tartásával szabad cselekednünk* ».

Szabadság és egyenlőség a demokráciában

Az egyeduralomra törekvő Kommunista Párt teremtette belpolitikai feszültségben különös jelentősége volt annak az állásfoglalásnak, amely részletesen és határozottan kifejtette a Néppárt véleményét a demokrácia értelmezéséről.

« *Politikai eszményképünk a szabadság- és egyenlőségelvű demokrácia, amely a népi önkormányzatokban valósul meg és a parlamentáris demokratikus kormányformában csúcsosodik ki.* A demokrácia a nép olyan valóságos önkormányzata legyen, amelyben a nép, a törvényhozó testület és a végrehajtó és a bírói hatalom feltétlenül tiszteli a természetjogot és az isteni törvényeket... Demokrácián nem azt értjük, hogy a régi osztályuralmat egy másik osztályuralom, a régi születési és vagyoni arisztokrácia előjogait a párturalom vagy osztályuralom előjogai váltsák fel. A demokrácia nem az elnyomás jogcímének megváltoztatása, hanem az elnyomás tényének megszüntetése, s benne az egész nép szabadság- és egyenlőség igényének kell testet öltenie... a Nép valóságos önkormányzata nélkül a demokrácia nem teljesedhet ki [...] nem hisszük el senkinek, hogy antidemokratikus eszközökkel is meg lehet a demokráciát valósítani... Egy demokratikus rendben a szabadság gyakorlati lehetősége attól függ, hogy mindenki mennyire tiszteli a mások szabadságjogait. A történelem bizonyítja, hogy az elnyomás heves vágyat ébreszt a szabadság után, de a szabadságra való nevelésnek jó iskolája soha sem lehet... *Nincs abban semmi túlzás, hogy keresztény erények nélkül a személyiség mélységes tisztelete, a felebaráti szeretet, igazságosság, a közjó iránti áldozatkészség, a szabadság és egyenlőség lelkes szeretete nélkül senki sem lehet jó demokrata...* ».

Így magyarázta a Néppárt főtitkára a demokrácia keresztény értelmezését, majd az adott belpolitikai helyzetre irányítva a figyelmet, követelte:

« A közéletből tűnjön el a szemetszúró igazságtalanság; száműzessék a párturalmi törekvés; a törvényekben és a kormányzat cselekedeteiben a nép akarata valósuljon meg; a basáskodó kiskirályokat erős kéz törje le; a közélet levegőjét ne fertőzze a panamák bűze; a közhatalmat senki se kezelje egyéni, családi vagy párt-jogosítványként; *a demokrácia feltétlenül hódoljon az erkölcsi törvényeknek* ».

Az egyre határozottabban jelentkező rendeleti kormányzással szemben a Néppárt 1947 augusztusában a parlament jelentőségét hangsúlyozta.

Programjában kifejtette, hogy « a nép hiába küldi képviselőit a törvényhozásba, ha az államélet súlypontja a törvényhozó hatalomról a végrehajtó hatalomra csúszik át és ha a parlament a pártvezéri paktumok hitelesítő testületévé válik. A valódi népi önkormányzatot jelentő demokrácia fogalmával a rendeleti kormányzás kiterjedt rendszerét nem tudjuk összeegyeztetni, ezért *szükségesnek tartjuk a parlament foglalkoztatását és a rendeleti kormányzásnak arra a legszűkebb időre és legszűkebb területre való korlátozását, amelyet a közjó parancsoló szükségessége határol körül* ».

A Néppárt ebben az értelemben sürgette a községi és megyei választások azonnali kiírását, a közigazgatás demokratizálását és a köztisztviselői függetlenség törvényes biztosítását, amely megvédi és a köztisztviselőnek minden hátrány nélkül lehetővé teszi, hogy csakis a törvény és lelkiismerete szavára hallgatva tölthesse be hivatását. Sürgette az alkotmány-bíróság megszervezését, hogy legyen egy független bírói fórum, amely előtt az állampolgárok panaszjoggal élhetnek, ha úgy érzik, hogy a törvényhozó hatalom vagy a kormány nem tiszteli az emberi alapjogokat. Ezenkívül külön törvényt sürgetett a személyi szabadság védelmére amely kimondja:

« A közjó által indokolt és jogszabályilag megállapított eseteket kivéve, senkit se lehessen szabadságjogaitól megfosztani, vagy korlátozni törvényes vád és ítélőbíróság előtti, késedelem nélküli védekezés lehetősége nélkül. Időszerű követelést látunk abban is, hogy törvényes intézkedés történjék a családi otthon és magánlakás sérthetetlenségéről ».

Az egyházak és az állam viszonya

A Néppárt világnézeti párt lévén, győri zászlóbontó programjában Barankovics részletesen fogalkozott az egyházak és az állam közötti viszony korszerű és az adott helyzetre vonatkozó értelmezésével.

« *A vallásszabadság elvét valljuk,* mert a hit nem kényszer dolga, hanem a személyes lelkiismeret szabad döntése alá tartozik. *Ennyiben* a vallás csakugyan magánügy », — fejtette ki, majd így folytatta: « A vallásszabadság azonban nemcsak azt jelenti, hogy senkit se lehessen valamilyen hit követésére kényszeríteni, s hogy valamely hit követése miatt senkit joghátrány ne érjen... Ma kivált az a követelmény [...] hogy a keresztény vallások számára a közszabadságok, a társadalmi, a kulturális és a gazdasági szervezkezés, az oktatás és a nevelés szabadsága is biztosíttassék [...] az egyházak belső ügyeibe az állam ne avatkozzék, minthogy az egyházak sem igényelhetnek maguknak semminő közvetlen beavatkozási jogot az életviszonyoknak abba a terü-

letébe, ahol a szabályozás joga az államot vagy más világi hatalmat illet meg. Természetesen sérthetetlen jognak tekintjük az egyházak szabad belső szervezkedését, igehirdetési és megszentelési jogát ».

Barankovics nyomatékosan sürgette, hogy *a kormány mielőbb állítsa helyre diplomáciai kapcsolatát a római Szentszékkel.* Síkraszállt az egyházak iskolajogának csorbíthatatlansága és a hitoktatási jog tiszteletbentartása mellett, és kifejtette, hogy a párt semmiféle olyan kezdeményezéshez nem járul hozzá, amely szűkíteni akarná az egyházak közművelődési szerepének körét. A népi művelődés előmozdítása érdekében örömmel üdvözölte a népfőiskolák és a népi kollégiumok létesítését, de hangoztatta azt a kívánságát, hogy az állam azonos anyagi feltételek mellett biztosítsa a katolikus és protestáns népfőiskolák és népi kollégiumok alapításának lehetőségét is. Ezenkívül sürgette, hogy a párt eredeti programkövetelésének megfelelően *az állam keressen és találjon módot az egyházi birtokok felosztása után a méltányos kártalanításra.* Ugyanakkor nyomatékosan hangsúlyozta:

« Aki a nagybirtok-rendszer visszaállítására vagy a magyar földműveseknek a kiosztott föld tulajdonából való kimozdítására törekednék, azzal mint a nép első számú közellenségével nyíltan és határozottan szembeszállnánk. Az a kívánságunk, hogy a kiosztott földet azonnal telekkönyvezzék az új birtokosok nevére s az új birtokosok kimozdíthatatlan földjük magántulajdonába maradjanak. Az állam könnyen megtalálhatja a módját, hogy az egyházakat a kiosztott földnek a parasztság tulajdonában való meghagyása mellett kártalanítsa ».

Súlyos sérelme volt az ország hívő lakosságának, hogy Rajk László belügyminiszter egy évvel korábban feloszlatott 220 katolikus és protestánt egyesületet, elkobozta azok vagyonát, amit kisemberek áldozatkészsége és az egyházak támogatása adott össze. Ezért beszédének egyházpolitikai részében a Néppárt főtitkára a kormánnyal szemben ezt a követelést támasztotta:

« *Vagy újra engedélyezze a feloszlatott katolikus és protestáns egyesületeket, vagy új egyesületek alapításához járuljon hozzá, a feloszlatott egyesületek vagyonát ezeknek adja át...* ».

Új gazdasági rend körvonalai

A Győrben meghirdetett néppárti program a « monopolkapitalizmus helyett az evangélium szellemében tökéletesített szocializmust » kívánt megvalósítani. A marxista elméletet a visszájára fordítva állította hogy:

« A politikai szabadság és egyenlőség csak írott malaszt marad, ha nem építünk alája teherbíró talapzatot a *gazdasági, társadalmi és kulturális demokrácia* betonanyagából ».

Barankovics kifejtette, hogy « a helyes gazdaságpolitikának nemcsak gazdasági, hanem *erkölcsi* tényezői is vannak. *Egy nép olcsón és jól csak erkölcsösen élhet.* Az új gazdasági rendben meg kell szűnnie minden kizsákmányolásnak s hatalmaskodásnak, hogy valóban osztálymentes társadalmi egységben olvadjon össze az egész dolgozó magyarság és hogy *'mindenkitől képessége és mindenkinek teljesítménye szerint'* elve alapján az igazságosság érvényesüljön. Hangsúlyozta, hogy a Néppárt elvileg nincsen ellene a nagyüzemek szocializálásának olyan esetekben, ahol azt a közjó megköveteli.

« Szocializálni azoknak a nagyüzemi formában előállított javaknak termelését kell, amelyeknek magángazdasági termelése a közjót már nem elégíti ki és a személyes szabadságjogokat veszélyeztetheti » — mondotta, majd a nagyarányú államosítások és kollektivizálások előrelátható veszélyére célozva, rámutatott az emberi szabadságjogok állammal szembeni védelmének fontosságára: « A központi probléma eddig kizárólag abban állt, hogy miképpen lehet az ember szabadságjogait megvédeni a *monopolkapitalizmus* kiskirálykodó szellemével szemben, — a szocializálások előrehaladásával azonban, ha az emberi szabadságjogok védelmének korszerű és hatékony *új* rendszerét idejekorán ki nem építjük, az fog a központi problémává előlépni, hogy az ember szabadságát miképpen tudjuk szavatolni a gazdaságilag is *központosított államhatalommal, valamint a párt és a csoport befolyásokkal szemben* ».

Éppen ezért leszögezte:

« Gazdasági fellendülésünkhöz éppen úgy *szükség van az egyéni kezdeményezés és a vállalkozói szellem* erőteljes érvényesítésére, mint a gazdálkodás *tervszerűségére*... A küszöbön álló *3 éves tervnek annyi lesz a sikere, amennyi realitás, szakszerűség és pártatlan igazságosság érvényesül a megtervezésben és a végrehajtásban* ».

Határozottam állást foglalt a kisbirtok, a kisipar és a kiskereskedelem megerősítése és az igazi szövetkezés mellett. A szövetkezeti demokrácia megköveteli, hogy a szövetkezeti tagok egyenlőjogúan maguk döntsenek a szövetkezeti vezetők kijelölése és az üzletvitel tekintetében egyaránt, — olvasható a programban a következő elvi alátámasztással együtt:

« Az evangéliumi szocializmus jelszava nem az, hogy magántulajdona ne legyen senkinek, hanem ellenkezőleg az, hogy *az emberi személyiség függetlenségéhez szükséges magántulajdon meg-*

szerzésének lehetősége mindenkinek megadassék... Az evangéliumi szocializmus olyan viszonyokat akar teremteni, hogy az *önálló és független kisegzisztenciák száma szaporodjék, a meglévők pedig ne proletarizálódjanak, hanem vagyoni függetlenségükben is megerősödjenek* ».

Társadalmi alkotmány — erős önkormányzat

Politikai igényünk — ismételte Barankovics — a közületi önkormányzatok demokratikus kiépítése és működése. Ez azonban még nem elég a társadalom belső egyensúlyát biztosító kulturális, gazdasági és szociális demokráciához.

Ez csak akkor fejlődhet ki, ha « a művelődési foglalkozások és a gazdasági szakmák egészséges *társadalmi öntevékenységgel* bontják ki értékeiket és a magyar dolgozók milliói az *erős önkormányzatok szakmai szervezetei* útján érvényesíthetik *társadalmi akaratukat és jogos csoportérdekeiket.* Ezért *a köztársaság politikai alkotmánya mellett minél előbb meg kell teremteni a gazdasági demokrácia jogrendszerét, Magyarország társadalmi alkotmányát. Ebbe kell beleágyazni a szakszervezetek jogállását, a többségi és kisebbségi csoportok választását és jogát, az üzemi alkotmányosságot, a szakszervezkedést és az üzemi demokrácia kapcsolódásának rendezését, az autonom munkajog közjogi alapjait, a közjóval összeegyeztethető gazdasági küzdelem sztrájkjogát, a termelésben felmerült viták megelőzésének és elintézésének, valamint az ütköző érdekek egyeztetésének jogi rendjét, továbbá a szolgálati viszonyból származó egyéni és kollektív jogvitákban illetékes bíráskodást* ».

Külön nyomatékkal emelte ki azt a követelést, hogy *a mezőgazdasági érdekképviseletek minél előbb megalakuljanak,* mégpedig a szabadság és a többi szakszervezetekkel való *teljes egyenjogúság* alapján. A kötelező általános népbiztosítás keretében sürgette a betegség, a rokkantság, a munkanélküliség és az öregség esetére szóló biztonságot, az önálló iparosok és kereskedők kötelező biztosítását, és a nyugdíjkérdés méltányos rendezését, a hadirokkantak és hadigondozottak jogos panaszainak mielőbbi orvoslását. A sokgyermekes családok ellátásával kapcsolatos kötelezettségek felét az egész társadalom vállalja. Így a gyermektelenek és egykések arányosan hozzájárulnának a többgyermekes családok nagyobb életterhének viseléséhez.

A kultúrdemokrácia legsürgősebb feladatai

Kultúrdemokrácia nélkül a politikai demokrácia futóhomokra épül, — állapította meg végül — és kifejtette, hogy a kultúrpolitika központi problémája olyan mélyreható közoktatási reform, mely a *nemzeti közműveltség ál-*

talános színvonalának emelését, a helyes kiválasztás és a szakműveltség elterjedését szolgálja... Az új magyar művelődésbe hiánytalanul bele kell építenünk nemzeti és keresztény műveltségünk teljes hagyománykincsét. A magyarságtudomány kiépítésére megfelelő szerveket kell teremteni.

Nagyvonalakban ez az a teljesértékű nemzeti program, amelyet a Demokrata Néppárt a materialista alapon álló, marxi világnézetet képviselő Kommunista Párt irányítása alatt álló kormánykoalíció terveivel szembeállított három héttel a választások előtt. Kitűnik belőle, hogy a DNP nem csupán egyike volt az ellenzéki pártoknak, hanem egyben másik alternatívát is kínált a népidemokráciának mondott, de valójában a proletárdiktatúra felé tartó politikai rendszerrel szemben.

A Néppárt kapta a legtöbb szavazatot

A győri választási zászlóbontás után a Néppárt agitációja különösen a Dunántúlon talált visszhangra. Budapesti központja után egyre-másra alakultak meg megyei és városi pártszervezetei a következő helyeken: Győr, Kaposvár, Pécs, Szekszárd, Szombathely, Veszprém, Zalaegerszeg, de létrejött helyi csoportja Békéscsabán, Debrecenben, Egerben, Szegeden és Szerencsen is. A párt szervezésében és a választás irányításában jelentős szerepe volt az Üllői úti központban dolgozó Dr. Eszterhás György volt kisgazdapárti képviselőnek.

A Néppárt listavezetői voltak: *Barankovics István*, hírlapíró, a párt főtitkára (Budapest); *Bálint Sándor*, egyetemi tanár (Szeged); *Eckhardt Sándor*, egyetemi tanár (Budapest); *Eszterhás György*, miniszteri titkár (Budapest); *Babóthy Ferenc*, kertgazda (Kaposvár); *Fakas György*, v. népfőiskolai igazgató (Mogyoród); *Kovács Ferenc*, gazdálkodó (Zalaegerszeg); *Mihelics Béla Vid*, jogakadémiai tanár (Eger); *Bartha Béla*, plébános (Sárospatak).

A választási kampány során a legtöbb gyűlést a nyugatdunántúli megyékben rendezték, általában többezres hallgatóság előtt. A gyűlések előkészítői, szervezői a legtöbb helyen az időközben feloszlatott katolikus reformmozgalmak vezetői, tagjai voltak. Miután a Kisgazdapárt felbomlása megindult, a KALOT, az EMSZO, a Hivatásszervezet tagjai és aktivistái, akik 1945-ben a Kisgazdapártot támogatták, most elérkezettnek látták az időt, hogy az egykori elképzeléseiknek megfelelő politikai célokért szálljanak síkra a Demokrata Néppárt keretében. A csalódáson kívül ez is oka volt annak, hogy Nyugatdunántúl megyéiben szétestek a

Kisgazdapárt szervezetei is és tagjaik a Néppártra adták szavazataikat. Volt vidék, ahol a Nemzeti Parasztpárt egész járási szervezete csatlakozott a Néppárthoz.

A választások előtti utolsó napon, augusztus 30-án Barankovics István rádióbeszédben fordult az ország lakosságához: « Minden szavazat — mondotta —, amely az ellenzéki Demokrata Néppártra esik, nemcsak tüntetés a választójogi visszaélésekkel, a párturalmi törekvésekkel és a sok igazságtalansággal szemben, hanem egy-egy lépés a keresztény állameszme felé ». A másnapi választáson kiderült, hogy az ország lakosságának jelentős hányada megértette a felhívást és a legtöbb érvényes szavazatot a Demokrata Néppártra adta.

Ez a győzelem ugyan nem derült ki a hivatalos adatokból, mert a választási csalások meghamisították az eredményt. Hivatalos közlés szerint az ország legnagyobb pártja a Magyar Kommunista Párt (MKP) lett a szavazatok bejelentett 22,3 %-ával. Ezt követte a Néppárt a szavazatok 16.64 %-ával. A jelentés 1.113.050 szavazatot mutatott ki a MKP javára. Ez az adat azonban nem felelt meg a valóságnak. Utólag ugyanis kiderült, hogy az MKP illegálisan használta fel az ún. névjegyzék-kivonatokat (kék cédulákat). Ezekkel viszont csak azok szavazhattak, akik a választás napján nem tartózkodtak lakóhelyükön. *Az MKP legalább 300.000-et nyomatott saját használatra, ahogy az kiderült többek között Kéthly Anna BBC-nek 1977 szeptember 3-án adott nyilatkozatából. Egy nyomdász szakszervezeti forrás 500.000 cédula előállításáról adott hírt. Az MKP erre a célra szervezett tagjai a választás délutánján teherautókon utazva tömegesen adták le illegális szavazataikat, egy-egy közülük 8-10 helyen is szavazott.* A visszaélés olyan botrányos volt, hogy Ries István, szociáldemokrata igazságügyi miniszter a választás napján több jogtalanul szavazót letartóztatott, de Rajk László belügyminiszter közbenjárására azonnal szabadon bocsátották őket. Az MKP célja nyilvánvaló volt. Az 1945-ös csúfos veresége után, amelyen 802,122 szavazatot kapott, egy millió fölé akarta emelni szavazatai számát. A különbség éppen 300.000. Ugyanakkor a választásokon korlátlan anyagi eszközökkel rendelkezett és nem riadt vissza a félrevezetés és a megfélemlítés eszközeitől sem. *Ez azonban azt is jelenti, hogy a Demokrata Néppárt a kétségtelenül hiteles 820.453 szavazatával az ország első pártja lett.*

Az MKP csupán egyetlen választókerületben ért el abszolút többséget, míg a Néppárt Vas és Zala megyében a szavazatok 56,3 illetve 56,9 %-át szerezte meg. Egyes falvakban az DNP-re szavazott a választók 75-80 %a, és a Dunántúl többi választókerületében is megkapta a szavazatok ke-

rek egyharmadát. A Néppárt 62 képviselőt küldhetett az országgyűlésbe, jóllehet ennél több mandátum járt volna neki. A választójogi törvényben rögzített prémiumrendszer következtében ugyanis az MKP-nek minden 10.000 szavazóra jutott egy képviselője, addig az DNP-nek ehhez 14.000 szavazóra volt szüksége. Így amíg a parlament 411 mandátumából 271-et a 4 koalciós párt, addig a szavazatok közel 40 %-át elnyerő 6 ellenzéki párt csupán 140 mandátumot kapott. Ez utóbbiak közül 62 képviselőjével a Demokrata Néppárt volt a legerősebb. Közülük 31 gazdálkodó-földműves, 4 munkás, 3 egyetemi tanár, 1 középiskolai tanár, 1 iskolaigazgató, 1 volt KALOT népfőiskolai igazgató, 2 pap, 2 tanító, 5 ügyvéd, 1 bíró, 9 tisztviselő, 1 író és 1 újságíró lévén, a DNP valóban a nép pártja volt.

A Néppárt vezetősége a Hazánk hasábjain, később az országgyűlésben is élesen tiltakozott a választási csalások ellen. Ugyanakkor emlékeztetett arra, hogy ez a közel 40 %-os ellenzék olyan erő, amelyet az elmúlt 40 esztendő magyar parlamenti története nem tud felmutatni. A Demokrata Néppárt 16,64 %-a mellett ugyanis 13,45 %-ot kapott a Magyar Függetlenségi (Pfeiffer) Párt, 5,20 %-ot a Független Magyar Demokrata (Balogh) Párt, 1,72 %-ot a Magyar Radikális Párt, 1,40 %-ot a Keresztény Női Tábor (Slachta Margit pártja) és 0,99 %-ot a Polgári Demokrata Párt.

Feltűnő érdeklődéssel fogadta a DNP sikerét a külföldi sajtó illetve közvélemény. Mindenekelőtt az olasz keresztény párt, a *Democrazia Cristiana* vezetői figyeltek fel az eredményre, de részletesen foglalkozott a magyarországi választásokkal és azzal az új helyzettel, amit a DNP sikere jelentett, az olasz rádió hírmagyarázata is. Ugyancsak felfigyeltek az új tömegpárt születésére az olasz szocialisták *Avanti* című lapjukban. Barátságos hangon megállapították, hogy a keresztény világnézet olyan erő, amellyel a jövőben fokozatosan számolni kell. A francia megfigyelők a magyarországi választások eredményének politikai jelentőségét abban látták, hogy hazánkban sikerült az ellenzéki erőket egy pozitív világnézet köré csoportosítani, amely nem csak azt tudja, mit utasít el, hanem azt is, hogy ezen túlmenően mit akar. A svájci, belgiumi, osztrák, angol lapok és kereszténydemokrata pártok is elismeréssel írtak a Néppárt váratlan sikeréről. Az eredményt beállították az európai politikai horizontba, aminek a második világháború után különösen nagy jelentősége volt. Úgy vélték, hogy a magyar politikai fejlődés a korszerű kereszténydemokrácia befogadásával bekapcsolódott az általános nyugateurópai fejlődés áramkörébe.

Barankovics István a választások után írt vezércikkében így értékelte a meglepő eredményt: « Világosan tudatában vagyunk annak, hogy a sok százezres tömeg nem a Néppárt vezetőire, ha nem a szociális és demokratikus keresztény állameszmére szavazott... A Néppárt tegnap reménység és lehetőség volt, ma a keresztény állameszmének legnagyobb magyar ígérete, holnapi sorsa azon fordul meg, hogy vezetői, s különösen tömegei hozzá tudnak-e nőni a magas célhoz ».

A Demokrata Néppárt a híresztelések ellenere sem lépett be a koalícióba, hanem programjának megfelelően az ellenzéki politika mellett döntött, nem vállalt részt a hatalomból.

Szerepével kapcsolatban a párt főtitkára a Hazánkban kifejtette: « ... a parlamentben az a kötelességünk, hogy oda emelkedettebb erkölcsi szellemet vigyünk... a második feladatunk, a kormány politikai hibáinak és bűneinek szigorú és igazságos, olcsó botrányokra és sikerekre nem pályázó bírálata, nem utolsósorban pedig meghirdetett programkívánságaink napirenden tartása ».

Ez az alapelv határozta meg a Néppárt képviselőinek országgyűlési szerepét a következő 18 hónapban, a népfrontos választások meghirdetéséig, minden lényeges politikai kérdésben.

A DEMOKRATA NÉPPÁRT KÜZDELME AZ ORSZÁGGYŰLÉSBEN ÉS A KÖZÉLETBEN (1947-1949)

A választások előtt meghirdetett Győri Kiáltvány, Barankovics István 1917 augusztus 10-i nagy beszéde egyben részletkérdésekkel foglalkozó kormányképes program is volt. A Néppárt elvileg képes lett volna átvenni az ország kormányzását kedvező koalíciós megállapodás alapján. Az új választást kiíró Baloldali Blokk pártjai azonban már előre megegyeztek a kormányzás és a hatalom kisajátításában. Már a választási törvényt is úgy alkották meg, hogy a szavazatoknál nagyobb arányban részesüljenek a mandátumokból egy prémium rendszer alapján. Az 1947-es választás eredménye rövid időre mégis nyitottá tette a kormányalakítás kérdését.

Pfeiffer Zoltán a Magyar Függetlenségi Párt (MFP) nevében a választások estéjén kijelentette, hogy a polgári gondolat és életforma védelmében hajlandó együttműködni a többi ellenzéki párt mellett a Kisgazdapárttal is. Augusztus 31-én este, még a szavazatok számlálása idején *Balogh Istvánnal*, a Független Magyar Demokrata Párt (FMDP) vezetőjével és *Barankovics Istvánnal* együtt felkeresték Dobi Istvánt, a Kisgazdapárt elnökét. Arra igyekeztek rávenni, hogy lépjen ki pártjával a koalícióból és hozzanak létre közösen egy új politikai tömörülést, amely adott esetben átveszi a kormányt. Dobi István azonban a javaslatot határozottan elutasította (1). A választások eredménye válsághoz vezetett a Szociáldemokrata Pártban is, elsősorban a Magyar Kommunista Párt (MKP) csalási manőverei miatt. Ries István igazságügyi miniszter átmenetileg lemondott és a többi szociáldemokrata miniszter sem jelent meg hivatalában. Egyes SZDP képviselők nyíltan is követelték, hogy a párt lépjen ki a koalícióból és a kongresszus válasszon új vezetőséget. Hasonló bizonytalanság uralkodott egy ideig a Kisgazdapártban is. Egyesek a Polgári Tagozatba tartozó baloldali vezetők, többek között, *Barcs Sándor, Bognár József, Katona Jenő, Mihályfy Ernő* és *Ortutay Gyula* távozását követelték. Ezek a kísérletek azonban hamarosan

(1) Izsák Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon* (1944-1949 Kossuth Könyvkiadó) Bp. 1983, 207.o.

elvesztették jelentőségüket az MKP pártjukon belüli erős befolyása következtében (2).

Ilyen előzmények után a Baloldali Blokk kormányának kezdetben rendkívül erős és aktív ellenzékkel kellett számolnia. Ezért Rákosi és társai tovább folytatták a Kisgazdapárttal szemben már korábban is alkalmazott, ellenséges hangulatkeltésre és rendőri erőszakra támaszkodó szalámitaktikát, hogy kiszorítsa a konzervatívnak és reakciósnak minősített, valójában alkotmányos jogrendet követelő demokratikus ellenzéki pártokat a közéletből. A leghangosabb és legbátrabb parlamenti ellenállást a 49 mandátummal rendelkező MFP képviselte Pfeiffer Zoltán vezetésével. Ezért a választási szövetség négy pártja és a Magyar Radikális Párt (MRP) az MKP kezdeményezésére petícióval támadta meg az MFP mandátumait választási visszaélésekre, elsősorban hamis választási ajánlásokra való alaptalan hivatkozással. A Választási Bíróság a november 20-án tartott petíciós perben határozatilag kimondta az MFP listáján megválasztott 49 képviselő mandátumának megsemmisítését (3).

Ebben a fenyegető légkörben a Demokrata Néppártnak határozott elszántságra volt szüksége ahhoz, hogy a nyomasztó túlerő és később a növekvő rendőrhatósági nyomás ellenére is megalkuvás nélkül vállalja meghirdetett programjának és ezen keresztül az ország és a társadalom alapvető szabadságjogainak képviseletét. A párt felelőssége annál is nagyobb volt, mert az 1945-ös majd az 1947-es választás is bebizonyította, hogy az ország lakosságának többsége a keresztény, demokratikus és népi-nemzeti eszményt vallja és a materialista világnézet, valamint a marxista « nemzetköziség » elé helyezi. Barankovics István ennek a felelősségnek a tudatában elvhűségre, körültekintő magatartásra és önuralomra intette párthíveit, nehogy a képviselők idő előtt a Pfeiffer-párt tagjainak sorsára jussanak és senki se legyen az országgyűlésben, aki ébrentartsa a demokrácia és a jogrend igényét és kiálljon a keresztény állameszme mellett valamint az egyház szabadságának védelmében.

A Néppárt vezetősége világosan látta, hogy váratlan választási sikere következtében nehéz helyzetbe került. Meg kellett felelnie a társadalom felfokozott várakozásának, ugyanakkor számolni kellett a Rákosi irányította koalició, illetve a szovjet hadsereg jelenlétére és a Moszkvára tá-

---

(2) Uo. 208.o.

(3) *Jelenkori Magyar Történelmi Dokumentumok IV.* Dr. Varga József: *A Magyar Függetlenségi Párt* (1947. júl. 26 - 1947. nov. 20), 60.o.

maszkodó Kommunista Párt egyeduralomra törő, türelmetlen hatalmi igényével, és nem utolsó sorban a klerikalizmus és a « mindszentizmus » vádjával. Ezért országgyűlési munkájának stílusát ehhez a kritikus helyzethez igazította. A Néppárt parlamenti megnyilatkozásaiban elsősorban arra törekedett, hogy a választás során meghirdetett elvi programját és gyakorlati követeléseit megalkuvás nélkül napirenden tartsa. A néppárti képviselőgárda számos, elméletileg kiválóan képzett vezető egyénisége és a mindennapi élet gondjait tapasztalatból ismerő bátor tagja a következő 18 hónap során minden lényeges kérdésben szilárdan megállta a helyét. Elhangzott beszédeik, felszólalásaik és interpellációik a magyar keresztény demokrácia és az evangéliumi humanizmus elméleti alapvetésének tekinthetők még ma is.

A DNP képviselői az országgyűlési évad kezdete előtt lelkigyakorlaton vettek részt a jezsuiták budapesti Manrézájában, majd szeptember 12-14-én pártértekezletet tartottak Hévizen. Megtárgyalták nehéz hivatásuk általános erkölcsi, eszmei és gyakorlati politikai irányát, megbeszélték a párt szervezeti kiépítésének módozatait, a sajtóalap megszervezését és parlamenti magatartásuk alapelveit. Amellett döntöttek, hogy a szűken értelmezett pártpolitika helyett a választók szándékának megfelelően, az egyetemes magyar érdekek és a keresztény állameszme gondolatából fakadó értékek védelmére helyezik a hangsúlyt.

A párt Végrehajtó Bizottsága október 16-án megválasztotta a képviselő testület vezetőségét. Az elnöki tisztséget továbbra sem töltötték be. Az országos főtitkár *Dr. Barankovics István* maradt. A párt alelnökeivé *Dr. Eckhardt Sándor* egyetemi tanárt és *Szabados Pál* szabómestert, továbbá *Kovács Ferenc* kisbirtokost választották, aki egyben az agrár-tagozat elnöke is lett. A képviselő testület elnöki tisztségét *Mészáros Ödön* pedagógus töltötte be, alelnöke *Bodnár János* igazgató-tanító, *Pécsi József* gazdálkodó és *Iszak Kálmán MÁV* alkalmazott lett. A képviselő csoport titkárává *Dr. Keresztes Sándor* gazdasági munkaügyi felügyelőt, fővitavezetővé *Kovács László* mezőgazdát, vitarendezővé pedig *Berkes János* igazgató-tanítót és *Nagy Lajos* gazdálkodót választották. Így indult a Néppárt a küzdelembe.

A képviselők figyelmüket elsősorban az akkori magyar közélet három leglényegesebb, veszélyeztetett területére fordították: a demokrácia kiépítésére, illetve az emberi jogok védelmére; egy új gazdasági renden belül a kisegzisztenciák megerősítésére; valamint a vallásszabadság és az egyházak elemi jogainak megóvására.

A nyitány

Barankovics István bemutatkozó országgyűlési beszéde az 1947 május 31-én kinevezett Dinnyés-kormány programja feletti vitában 1947. okt. 7-én hangzott el. Mindenekelőtt arra a *külpolitikai kényszerhelyzetre* hívta fel a figyelmet, amelybe Magyarország került a második világháború elvesztése és a párizsi békeszerződés következtében. Utalt azokra a tényekre, amelyek tudomásulvétele nélkül Magyarországon csak katasztrófapolitikát lehet folytatni. A Néppárt tisztában van azzal, fejtette ki, hogy

> « ... a független államiság léte nagyobbik felében külpolitikai kérdés. Kis nép számára nincsen nagyobb veszély mint az, ha külpolitikájában nem a reálpolitikailag is igazolható célok, hanem a különböző ábrándok által vezetteti magát. A második külpolitikai parancs a kis nép számára, hogy fontossági sorrend szerint állapítsa meg külpolitikai céljainak hierarchiáját... Mi úgy gondoljuk, hogy külpolitikai céljaink sorrendje nem lehet más, mint először a puszta létezés érdeke, másodszor a független államiság biztosítása, harmadszor a határokon túl élő magyarság emberi és nemzeti jogainak biztosítása, és végül a belső jobblét külső feltételeinek megteremtése. Függetlenségünk nagyobb teljességének a kedvéért nem szabad sohasem kockára vetni puszta létünket, sem pedig államiságunkat » (4).

A kormány *gazdaságpolitikáját* bírálva a beindított három éves terv támogatását helyezte kilátásba, de hozzáfűzte, hogy

> « ... sikere elsősorban azon fog múlni, hogy tervezői mennyiben tartották magukat a realitásokhoz, mennyire ragaszkodtak a szakszerűség szempontjaihoz és hogy a tervezésben és a végrehajtásban mennyi volt, illetve mennyi lesz a pártatlan igazságosság ».

Bírálta a kormány külkereskedelmi politikáját, amely sok esetben luxusigények kielégítésére törekszik a hangoskodó újgazdagok javára. Majd a bankok és a bauxitipar kilátásba helyezett államosítására utalva kifejtette a Néppárt elvi álláspontját a társadalmosítással kapcsolatban. Eszerint a történelem véglegesen túllépett a monopolkapitalizmus néven ismert gazdasági életformán, ugyanakkor az ellenhatásként jelentkező etatizmus, államkapitalizmus is összeegyezhetetlen ellentétben van az Evangélium szellemével. Rámutatott a nagy szociális és demokratikus pápák világ-

---

(4) *Országgyűlési Napló 1947. okt.* 7. — Minden további idézet az ON-ból vett szövegrészlet.

kiáltványaira, amelyek felhívják az arra hivatott keresztényeket, hogy készítsék el egy új gazdasági és társadalmi életforma tervrajzát és vegyenek részt megvalósításában.

« Ennek az általunk vallott evangéliumi szocializmusnak e legfőbb vezető elve az, hogy a gazdálkodás célja nem a haszon, nem is az állam hatalma vagy valamelyik osztály..., hanem kizárólag minden ember jogos anyagi igényének a kielégítése. Ennek a felfogásnak másik vezető elve, hogy semmiféle egyéni vagy közösségi érdek nem igazolhatja a kizsákmányolás és hatalmaskodás tűrését... Az evangéliumi szocializmusnak nem eszménye a tulajdonnélküli állami bérmunkások társadalma, nem azt vallja, hogy tulajdona ne legyen senkinek, csak az államnak... hanem mindenkinek lehetővé kell tenni annyi tulajdon megszerzését, amennyi ma gyakorlatilag szükséges az emberi személyiség függetlenségéhez... Mi szívesen közreműködnénk a magyar nemzet anyagi áldozatokat vállaló készségének a fokozásában, a kormány viszont gondoskodjék a szabadabb, a félelemmentesebb életkörülményeinek megteremtéséről. A magyar nép valóban demokráciát akar, mégpedig egy szabadság- és egyenlőségelvű demokráciát ».

Barankovics ezután rátért az *emberi szabadságjogok* törvényes biztosításának követelésére. Utalt arra, hogy a köztársaság alaptörvénye tartalmazza az alapvető szabadságjogok felsorolását. Ezeket azonban nem elég csupán ünnepélyes keret-törvénybe foglalni. Gyakorlati biztosítása érdekében így érvelt:

« ... mindenekelőtt megfelelő törvényes szervek útján arról kellene gondoskodnia a kormánynak, hogy a köztársasági alaptörvényben foglalt emberi szabadságokat se a törvényhozás se a végrehajtó hatalom a jóvátétel lehetősége nélkül meg ne sérthesse... Elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk végre egy olyan törvény megalkotását, amely kimondaná... hogy senkit se lehessen szabadságjogainak egyenlő élvezetében senkinek korlátozni anélkül, hogy neki a független bíróság előtt a késedelem nélküli védekezés lehetősége meg ne adassék.

Az internálási jog fenntartása vagy azt jelenti, hogy a kormány mindig a háborút közvetlen követő rendhagyó állapotnak tekinti az ország mai gazdasági, hatalmi, politikai és jogi rendjét, miért is kivételes hatalomra van szüksége az alapvető szabadságjogok kezelése terén, vagy azt jelenti, hogy a kormány pusztán hatalmi okokból és a kényelmesebb kormányzás céljából nem mond le az internálási jogról, amelynek állandósítása pedig lényegében nem egyéb mint a köztársaság alaptörvényében biztosított alapvető emberi szabadságjogoknak a végrehajtó hatalom felé való kiszolgáltatása ».

Majd javaslatot tett a Néppárt programjának megfelelően valamennyi *területi és társadalmi önkormányzat* átfogó rendezésére és *demokratikus választására:*

« Szükségesnek véljük, hogy legalább az előmunkálatok induljanak meg Magyarország politikai alkotmánya mellett Magyarország társadalmi alkotmányának megszervezésére. Ebbe bele kellene illeszteni a szakszervezetek jogállásától kezdve az üzemi alkotmányosságon és az üzemi bizottságok jogkörén keresztül egészen az autonom munkajog közjogi alapjainak szabályozásáig mindazokat a kérdéseket, amelyek a társadalmi alkotmány problémájának körébe vágnak... Itt a legsürgősebb feladat a területi önkormányzatok és a mezőgazdasági érdekképviseletek problémájának megoldása... Reméljük, hogy a kormány, noha, miniszterelnök úr nem adott határidőt, mégis hamarosan ki fogja írni és megtartja a községi és önkormányzati választásokat ».

Részletesen kitért a *választási visszaélésekre*, a kékcédulák illegális felhasználására. Kifejtette, hogy a visszaélés beismerése nem menti fel a kormányt sem a jóvátétel, sem a megtorlás teljesítésének kötelezettsége alól és követelte a csalásokban és visszaélésekben résztvevők törvényszerinti megbüntetését.

Az *egyház és az állam* viszonyának alakulására térve reményét fejezte ki, hogy a kormány tárgyalások útján kívánja rendezni az egyházakkal a függőben lévő kérdéseket és több miniszterelnöki ígéretnek megfelelően Magyarország helyreállítja a diplomáciai kapcsolatot a Szentszékkel. A párt álláspontját így foglalta össze:

« ... a vallásszabadságot nem kizárólag magánszabadságnak, hanem közszabadságnak tekintjük... az államnak mint magánszabadsághoz csak annyiban van köze, hogy ezt a szabadságot az állam egyfelől tisztelni, másfelől oltalmazni tartozik. A hívők azonban társulni is kívánnak és a nyilvános kultusz jogát is igénylik. Ez pedig már közszabadság, éspedig vallásos egyesülési és gyülekezési jog szabad gyakorlásának közszabadsága.

A vallásszabadságnak azonban csupán legelemibb része az egyháznak az az említett joga, hogy az állam nem avatkozik az egyházak belső ügyeibe, amint természetesen az egyházak sem igényelhetik az állam jogkörébe való közvetlen beavatkozást. Mi a vallásszabadságnak mint közszabadságnak, továbbá a szervezkedési és egyesülési jogegyenlőségnek pozitív hiányát látjuk abban, hogy a kormány nem mutat hajlandóságot arra, hogy a feloszlatott katolikus és protestáns egyesületek pótlására új egyesületek alakítását tegye lehetővé... Őszintén sajnáljuk, hogy a kormány nemcsak az elkövetett hibák jóvátételére nem hajlandó, hanem még tovább halad a megkezdett rossz úton...

A Néppárt nem támogatna semmiféle olyan kezdeményezést, amely az egyház és az állam történetileg kialakult jóviszonyát megbolygatná és az egyházak közművelődési szerepének körét megcsorbíthatná. Viszont kötelességünknek érezzük, hogy a keresztény egyházak iskolajogának csorbíthatatlanságán és a hitoktatási jog tiszteletbentartásán őrködjünk ».

Élve az alkalommal Barankovics kitért a *kisebbségi sorsban élő magyarság és a kitelepítésre listába vett hazai németség* helyzetének vizsgálatára. Tiltakozott az ellen, hogy a kormány kapcsolatot teremtsen a Csehszlovákiából kitelepített magyarok és a magyarországi németek kitelepítése között. A kényszerkitelepítésnek semmiféle, semmilyen formája sem igazolható, mondotta, sem természetjogilag, sem erkölcsileg. Erkölcsi törvény marad ugyanis, hogy amit nem akarunk magunknak, azt ne tegyük meg másokkal sem.

A Néppárt parlamenti szerepével és magatartásával kapcsolatban a továbbiakban leszögezte, hogy a Demokrata Néppárt ellenzéki programmal indult a választásokon és a törvényhozásban is ellenzéki pártként kívánja betölteni szerepét. Ennek jellegét így határozta meg:

> « Az országnak igen sok sebe van és mi nem azért jöttünk a parlamentbe, hogy újabb sebeket üssünk, hanem hogy felajánljuk segítőkészségünket a sebek gyógyításához... Bírálatunkkal is arra akarunk törekedni, hogy az ellentéteket lehetőleg csökkentsük, a gazdasági és társadalmi feszültégeket enyhítsük... minthogy azonban a kormánnyal szemben nem viseltetünk azzal a bizalommal, amelynek alapján minden gesztiója számára eleve megadhatnók a felmentést, ezért a Demokrata Néppárt és a magam nevében a miniszterelnök úr programnyilatkozatának vitájában nem-mel szavazok ».

Barankovics bemutatkozó országgyűlési beszédét a néppárti képviselők állandó helyeslése és tapsa mellett elismeréssel fogadta az ellenzéki képviselők valamennyi csoportja is. Egyúttal kiderült, hogy a Baloldali Blokk képviselői alaptalan vádjaikkal, közbekiabálásaikkal az ellenzéki megnyilatkozások megzavarására törekednek és a kormánykoalició sem válogatós módszereiben az ellenzék erejének gyengítésére és végül a kiiktatására irányuló akcióiban. Különösen az MKP, majd egyesülve a demokratikus vezetőitől megfosztott Szociáldemokrata Párttal, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) nívótlan képviselői gárdája primitív közbekiáltásaival, zajkeltésével igyekezett radikalizálni az országgyűlés légkörét.

Az elméletileg képzettebb kommunista vezetők elsősorban a kurzuskeresztény politika és a két világháború közötti rendszer hibáit és terhes múltját igyekeztek a Néppárt nyakába varrni közbeszólásaikban és beszédeikben. A kormány és az ellenzék tábora közötti feszültség néha a tettlegesség határáig fajult. Viszonylagos nyugalom tért vissza a Házba, amikor a Néppárt vezető gárdájának magas képzettségű tagjai olyan színvonalon szólaltak meg, hogy a szemben ülő képviselők többsége meg sem értette érvelésüket.

Különösen radikalizálódott a Néppárt körül kialakult feszültség 1948 közepétől, amikor megkezdődött egyes néppárti képviselők megfosztása mandátumuktól és személyszerinti megfélemlítése, többek között Belső Gyula, Matheovits Ferenc, Kovács K. Zoltán, Tóth János és Zoltán Pál állandó jellegű rendőri ellenőrzése, néha még az Országgyűlés épületében is.

Ilyen rendkívüli feltételek és állandó veszélyek között végezték a Néppárt képviselői sokoldalú tevékenységüket: az országgyűlési felszólalásaikhoz szükséges adatgyűjtést, a képviselő testületben és a pártközpontban folyó tanácskozásokat és előadásaikat, valamint a helyi pártszervek és a választók tájékoztatását, jogvédelmét, kéréseik teljesítését.

Küzdelem a demokratikus államrendért és a szabadságjogokért

A Magyar Kommunista Párt, 1948 június 12-én egyesülve a Szociáldemokrata Párttal, Magyar Dolgozók Pártja néven (MDP) Rákosi vezetésével az egyeduralom « legalizálására » törekedett. Ezért két koaliciós partnerére, a Független Kisgazdapártra és a Nemzeti Parasztpártra valamint az erős országgyűlési ellenzékre való tekintettel egyelőre kénytelen volt látszólag betartani a demokratikus játékszabályokat. Lépésről-lépésre haladt hatalompolitikai céljainak megvalósítása felé. A kormányzáshoz időről-időre felhatalmazást kért az országgyűléstől, valamint újabb és újabb törvényjavaslatokkal igyekezett a párt befolyását érvényesíteni az élet minden területén. Ezek a külön felhatalmazást igénylő, valamint a nagy és középvállalatok államosítására irányuló törvényjavaslatok, továbbá a költségvetés megajánlási vitái adtak lehetőséget az ellenzék, elsősorban a Néppárt képviselőinek arra, hogy kritikai állásfoglalásaikkal, javaslatok és módosító indítványok benyújtásával részleteiben is felvázolják a keresztény állameszme és az « evangéliumi szocializmus » alternatív programját a népi demokráciának elnevezett kommunista hatalmi rendszerrel szemben.

A DNP képviselőinek sorában számos kiváló, elméletileg jól képzett és gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkező jogász küzdött a képviselői csoport élvonalában. A hétköznapok gondjait, a gazdasági élet terheit, a helyi visszaéléseket elsősorban a vidéki képviselők tárták fel egyéni tapasztalataik és a választókkal tartott kapcsolataik alapján. Politikai céljuk a köztársasági alaptörvényben elvileg biztosított állampolgári jogok feletti őrködés, a párt és a rendőrhatalom befolyásának ostorozása, a demokratikus jogrend kiépí-

tése, a bírói függetlenségnek és az önkormányzati szervek önállóságának biztosítása volt.

A rendeleti kormányzásra vonatkozó első felhatalmazási vitában, Barankovics a párt nevében két alkalommal is (1947. okt. 22 és 23) kifejtette, hogy a parlament törvényalkotó szerepét a Néppárt nem engedi üres formasággá züllleszteni. A rendkívüli felhatalmazás indító okai megszűntek, a parlament dolgozni akar. A kormány eddig is túllépte hatáskörét, számtalan jogsértést követett el, ahogy azt a sajtórendelet kibocsátása is bizonyítja. Egyben sürgette, hogy a kivételes hatalomban rejlő veszélyek elhárítására a közigazgatási bíróság hatáskörének megfelelő kiterjesztésével vezessék be az *alkotmányjogi bíráskodást.* Bővebben is kifejtette, hogy a demokráciában a nép választott képviselete, a diktatúrában a kormány alkotja azokat a jogszabályokat, amelyekhez mint hatályos állami akaratkijelentésekhez alkalmazkodniok kell.

A demokratikus, pártok feletti jogrend helyreállításának kérdései ismételten előtérbe kerültek a Néppárt képviselőinek parlamenti beszédeiben, felszólalásaiban és interpellációiban.

Dr. Varga László budapesti képviselő, ügyvéd, a párt ügyésze már az első ülések egyikén (okt. 8) interpellációban tiltakozott Rajk László belügyminiszternél egy pap bántalmazása ellen. A nagykarácsonyszállási plébánost, Debreceni Sixtuszt szeptember 7-én, a nagymise után egy előre megszervezett csoport megtámadta és nővérével együtt földre teperték, megrudosták, leköpdösték és ott hagyták a földön. Az eset részletezése után így folytatta:

> « Tisztelt Ház! Arra kérem a belügyminiszter urat, igen sürgősen és soron kívül vizsgáltassa ki ezt az esetet és jelentse a Háznak, hogy milyen megtorló intézkedéseket tett a bűnösökkel szemben... ».

Néhány nap múlva Dr. Varga László a Néppárt nevében indítványt jegyzett be, amelyben arra kérte az Országgyűlést, utasítsa az igazságügyminisztert, hogy terjesszen az országgyűlés elé törvénytervezetet, amelyben a halálbüntetés eltörlésére tesz javaslatot.

A népbírósági törvény módosítására beterjesztett javaslat általános vitájában *Dr. Székely Imre Kálmán* budapesti képviselő, ügyvéd, a népbíróság helyett esküdtbíróság felállítását javasolta (dec. 11). Többek között így érvelt:

> « ... rá kell mutatnom arra, hogy én a népbíráskodást mindíg csak átmenetnek, egy szükséges, kivételes jellegű intézménynek tekintettem, amelynek szerepe a háborús és népellenes bűncse-

lekmények megtorlása után megszűnik, hogy aztán rendes bíróságok működjenek... Szeretném, ha a tendencia a népbíráskodás lassú elsorvasztása lenne... Pártom nem akar népbíróságot, hanem azt akarja, hogy a nemzet egyeteme vegyen részt a bíráskodásban, akár rendes bíráskodásról, akár népbíráskodásról van szó ».

Dr. Matheovits Ferenc pécsi képviselő, járásbíró kritikus jogfilozófiai elemzése során ugyancsak a halálbüntetés megszüntetését javasolta (dec. 12). A gazdasági visszaélések korlátozására irányuló uzsora-bíróságok külön tanácsának létrehozásával szemben pedig gazdasági intézkedéseket javasolt. Egyben *közkegyelmi rendelet kiadását* sürgette:

« Kis nép vagyunk... A gyűlölet és a bosszúállás luxusát nem engedhetjük meg magunknak... Nem győzzük hangsúlyozni a kegyelmezés mielőbbi megindításának szükségességét... ».

Az igazságügyi miniszter 1948 január 15-én, a 48-as forradalom és szabadságharc közelgő jubileumára végre beterjesztette a közkegyelmi javaslatot. A végrehajtásnál kínálkozó visszaélések lehetőségeire *Dr. Abay Nemes Oszkár* Baranya-Tolna megyei képviselő, egyházmegyei ügyész mutatott rá. Javasolta, hogy a közkegyelem vonatkozzék mindenkire, kivéve a vezetőket és felbujtókat, vonatkozzék az internálótáborban lévőkre, valamint nemcsak a fő, hanem a mellékbüntetésekre is. *Dr. Keleti Péter István* pécsi képviselő, ügyvéd, a törvényjavaslat részletes elemzése után (jan. 5) helyeselte, hogy a törvényben a kollektív felelősség elvét az egyéni felelősség váltja fel és módosítójavaslat kíséretében a Néppárt nevében is elfogadta a tervezetet.

A már törvénybe foglalt alapjogok sorozatos megsértését *Zoltán Pál* debreceni képviselő, nyugalmazott őrnagy tette szóvá (febr. 11) a belügyminiszterhez intézett interpellációjában:

« Köztudomású, hogy törvényeink és rendeleteink betartása körül még igen sok baj van. Köztársasági alaptörvényeink eszményeinek és elveinek be nem tartása, a kiosztott földek jogtalan csereberélése... meghagyott birtokrészek önkényes újbóli kiosztása, bírósági ítéleteink befolyásolása pártnyomásokkal... súlyosbítva azzal, hogy ezekhez a jelenségekhez a kormány végrehajtó közegei hallgatólagosan vagy nem hallgatólagosan sokszor asszisztenciát nyújtanak ».

Gyakorlati példaként felhozta a Pfeiffer párt jogtalan eltávolítását az országgyűlésből, ami azt jelenti, hogy 700 ezer szavazónak nincsen parlamenti képviselete. Egyben *tiltakozott a Mindszenty József bíborosprímás ellen irányuló, egyre fokozódó támadások miatt.*

A rendeletek világos fogalmazását, a bírói függetlenség tiszteletbentartását, az ügyvédi kar sérelmeinek orvoslását, továbbá minden visszaélést kizáró, valóban *demokratikus választójogi törvény* megalkotását sürgette Dr. Székely Imre Kálmán (febr. 13) az igazságügyi minisztérium költségvetéséhez szólva. Dr. Varga László ugyanakkor azt követelte, hogy a bíróság ne legyen párt-bíróság és a törvényalkotásban ne a relativista, hanem a természetjogi álláspont érvényesüljön, a következő szavakkal:

« Az igazságosság nem a koaliciós pártok, de még nem is a kormány szabadalma... hanem a magyar nép jogos tulajdona... Az igazságszolgáltatásban nem a kiváltságosoknak, hanem a magyar népnek, mint egyetemes közösségnek kell részvennie... súlyosbítja a jelenlegi helyzetet a nemrégiben életbe léptetett népbírósági kiegészítő törvény 14-ik paragrafusa..., amelynek értelmében a legfelső bíró a pártok által bármely pillanatban visszahívható... A bírónak valóban minden befolyástól mentesen, szabadon, csupán lelkiismeretére hallgatva kell meghoznia az ítéletét... ».

Rendkívül kritikus hangon bírálta *a sajtószabadság hiányát,* az előzetes cenzúra bevezetését *Babóthy Ferenc* Somogy megyei képviselő, kertgazda (febr. 12):

« A sajtórendelet már megjelenése pillanatában magában hordozta a törvénytelenséget és így azt elfogadni természetesen nem tudtuk... Lényegesen korlátozza a sajtószabadságot, de törvénytelen azért is, mert beleütközik a nemzetgyűlés által hozott két törvénybe, éspedig a Köztársaság alaptörvényébe és a békeszerződést becikkelyező törvénybe... a lelkiismereti szabadságnak a legnagyobb és leghatásosabb biztosítéka a szabad sajtó, illetőleg a sajtószabadság jogában való egyenlő, az ellenzéket is megillető részesedés. Érthetetlenül állunk a kormány magatartása előtt, amely elzárja ennek gyakorlását azzal, hogy a választások után csaknem fél évvel még mindíg elzárkózik az ország második legnagyobb pártjának minimális kérése elől, hogy egy napilaphoz szükséges engedélyt és papírt megkapja ».

Dr. Radó Gyula ügyvéd, Baranya-Tolna megyei képviselő a közigazgatás egyszerűsítése mellett a köztisztviselők függetlenségének törvényes biztosítását követelte (febr. 16), hogy « a köztisztviselők ne egy pártnak, hanem az ország népének legyenek tisztviselői ». Majd *alkotmánybíróság megalkotását* javasolta az állampolgárok jogbiztonsága és a közigazgatás függetlensége érdekében. Végül a rendőrség megtisztítását sürgette a kétes elemektől, — ami óriási vihart váltott ki a kommunista képviselők soraiban.

A gondolatsort *Dr. Pócza Lajos* Zala megyei képviselő városi tanácsnok folytatta a belügyi költségvetés vitájában.

Emlékeztette a minisztert arra, hogy a kormány ünnepélyes ígéretet tett az *önkormányzati választások* megtartására.

« Haladéktalanul sürgős egy kizárólag az önkormányzatok és nem pártok érdekeit szolgáló önkormányzati választójogi törvény megalkotása s pártelfogultságtól mentes önkormányzati választások mielőbbi megtartása... A demokrácia törvénye szerint a párttagság senki részére előjogokat nem biztosít ».

Beszéde további részében az önkormányzati tisztviselők állami kinevezése helyett azok választása mellett foglalt állást. A költségvetést a Néppárt képviselői sem részleteiben sem egészében nem fogadták el.

A bírói függetlenség kérdése ismét napirendre került az ítélőbírák áthelyezéséről szóló törvényjavaslat beterjesztésekor. Keleti Péter István felszólalásában (márc. 4) leleplezte, hogy a törvény célja a felső bíróságok felhígítása pártos bírókkal. Majd így érvelt:

« ... szükséges a bíráskodásnak a kormánytól való teljes függetlenítése és a bírói karnak kivételes erkölcsi és anyagi támogatásban való részesítése... A bírói függetlenség a jogállam alkotmányának gerince a polgárjogok szabad gyakorlása nélkül el sem képzelhető. Kiépítése, megerősítése, körülbástyázása demokratikus rendünk alkotmánybiztosítéka, így nem egyéni, kari vagy osztályérdek, hanem egyetemes emberi, nemzeti és államérdek ».

A koalíciós kormány 1948 áprilisában a rendeleti kormányzás jogkörének újabb meghosszabbítását kérte. A törvényjavaslat vitájában a Néppárt főtitkára Barankovics István viharos közbeszólásokkal kísért nagyszabású beszédében (ápr. 27) érintette az időszerű és a demokrata államrendet fenyegető belpolitikai jelenségeket és ismét állástfoglalt *a rendeleti kormányzás ellen.* Az ilyen irányú felhatalmazást kitöltetlen váltóhoz hasonlította. Kifejtette, hogy az elmúlt esztendő igazolta a Néppárt korábbi ellenvetéseit és ezért javasolta egy külön parlamenti bizottság kiküldését az országgyűlés pártjainak számaránya szerint a rendeleti kormányzás ellenőrzésére. Ezután rámutatott a következő aggasztó folyamatra:

« Az államosítások előrehaladásával és az állam gazdasági hatalmának egyre nagyobbra növekedésével úgyszólván a társadalom minden tagja kisebb-nagyobb mértékben az anyagi megélhetés szempontjából is az államhatalomtól függ. Az ember ezzel szemben hatásos védelemre szorul. Erre valók lennének mindenekelőtt a valóban szabad és független közjogi és társadalmi önkormányzatok, a kormány rendeleti jogszabály-alkotásának tevékenysége felett őrködő alkotmánybíróság, a megfelelő hatás-

körű közigazgatási bíróság, amely alkalmas lehetne az állampolgárok megvédésére a közigazgatás túlkapásaival szemben, a szabad egyesülési és szervezkedési jog tiszteletbentartása, a kivételes kormányhatalom maradványainak megszüntetése, a sajtószabadság gyakorlatilag is egyenlő tiszteletbentatása, a cenzúra eltörlése, a közigazgatásból és bíráskodásból a pártbefolyások teljes kiküszöbölése és nem utolsó sorban egy új, törvényhozási úton megalkotandó tisztviselő szolgálati szabályzat, amely kizárólag a törvényre és a lelkiismeretre hallgató köztisztviselőt minden illetéktelen beavatkozással és joghátránnyal szemben megvédelmezne ».

Ezután kitért arra a tarthatatlan helyzetre, hogy *még mindig érvényesülnek a tipikusan fasiszta törvényeken alapuló internálások,* amelyek során ma a közigazgatási hatalom kontradiktorius eljárás nélkül foszt meg egyes állampolgárokat szabadságjogaiktól, olyan állampolgárokat, akiket bírói ítélet el nem marasztalt. A felhatalmazási törvényjavaslatot a Néppárt nevében természetesen nem szavazta meg.

A pártoktól független bíráskodás és a jogbiztonság kérdése ismételten felmerült az országgyűlésben. Utoljára 1949. január 13-án. Ekkor terjesztette be az igazságügyminiszter a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló javaslatot. Székely Imre Kálmán, a Néppárt képviselő testületének akkori elnöke, tiltakozását így fejezte ki:

« Ha ez a törvényjavaslat törvénnyé válik, az alkotmánynak hatalmas bástyája omlik össze, s óriási lépést teszünk az állami omnipotencia felé, ha ugyan máris teljessé nem tesszük. Mivel pedig pártom azt vallja, hogy az állam nem öncél, hanem csak eszköz az egyes polgárok boldogulására, olyan törvényjavaslatot, mint az előttünk fekvő, amely az állampolgárok idáig tiszteletben tartott alkotmányjogának igen jelentős és értékes részét veszi el, nem szavazhatunk meg ».

Az országgyűlésben a Néppárt képviselői voltak az egyetlenek, akik felvetették a szomszédos országok területén élő *magyar kisebbség* sorsának és a kitelepítések kérdését. A párt álláspontját Babóthy Ferenc csallóközi származású kertgazda fejtette ki (1948. febr. 12):

« Ma az a helyzet, hogy a magyarságnak körülbelül egyharmada az ország határain kívül él. Ez az állapot parancsolólag írja elő a mindenkori magyar kormány számára azt a nehéz, terhes, de becsületbeli kötelességet, hogy a határon túl élő magyarság személyes, kultúrális és politikai szabadsága felett őrködjön s amennyiben ezek nem volnának meg, azoknak megteremtése érdekében a lehetőségek határain belül mindent megtegyen ».

Majd figyelmeztette a kormányt, hogy a *felvidéki magyarság* kitelepítésével együtt járó három rendkívül nehéz év sürgeti a sorsukat enyhítő tárgyalások mielőbbi felvételét Csehszlovákiával helyzetük rendezése, nemzetiségi jogaik biztosítása érdekében.

A *hazai németség* kitelepítésével kapcsolatban kifejtette, hogy egyes tagjai súlyosan vétkeztek a magyar nép ellen. Ezekkel szemben tehát a büntetés igazságos és jogos. Sajnos, azonban a büntetés olyanokat is elért, akikre semmilyen bűnt rábizonyítani nem tudtak. Csupán anyanyelvéért senkit sem érhet büntetés, használata mindenkinek vele született joga. A demokrácia jellemző tünetei sohasem lehetnek az elfogultság s a bosszúállás. Jusson ez az elv előtérbe az ittmaradó német kisebbséggel szemben is. Egyébként a Néppárt képviselői ismételten eljártak igazságtalan kitelepítési döntések ellen az érintettek felmentése érdekében. A párt lapja a HAZÁNK is újból és újból tiltakozott az etéren elkövetett túlkapások és igazságtalanságok ellen is.

A Néppárt és az államosítások

A Magyar Nemzeti Bank és a Pénzintézeti Központ első kúriájába tartozó pénzintézetek részvényeinek állami tulajdonba vételéről szóló törvényjavaslat vitájában *Dr. Mihelics Vid* Heves-Nógrád-Hont megyei képviselő egyetemi magántanár, fejtette ki a Demokrata Néppárt álláspontját 1947 november 14-én. Magas színvonalú beszédében nagy társadalombölcseleti és gazdaságtudományi felkészültséggel vázolta, milyen új feladatok előtt áll a keresztény gondolkodás világszerte és részletesen rámutatott a törvényjavaslat hibáira. Megállapította, hogy egyes számítások szerint a magyar nagyiparnak mintegy 70 %-át tartják ellenőrzésük alatt a bankok. Majd felsorolta, milyen kötelezettségeket vállal magára az állam a bankok államosításával és hangsúlyozta, hogy a részvényeseknek méltányos kártalanítás jár, amiről ez a törvény nem rendelkezik. Beszédét így fejezte be:

> « A kereszténység világnézetét vallóknak nem szabad gátolniok a haladást, sőt a kereszténység lényegéből folyóan nem is tehetik ezt. A kereszténységnek azonban azzal a célzattal kell a társadalom életét befolyásolnia, hogy minden társadalmi alakulás az egyént megillető szabadságjogok lehető sérelme nélkül menjen végbe. Éppen ezért a Demokrata Néppártnak ragaszkodnia kell jelen esetben is a kártalanításnak nemcsak elvi kimondásával, hanem kereteinek már a törvényjavaslatban való megállapításához is. Ha a kormány és a koaliciós pártok ezt a részletesen megindokolt kívánságot teljesítik, a törvényjavaslatot a magunk részéről is helyeselni tudjuk ».

Ezután *Dr. Keresztes Sándor*, a Néppárt országgyűlési testületének titkára módosító indítványt nyújtott be a kártalanítás kérdésének törvényerejű rendezésére. Miután a koalíciós pártok ezt figyelembe vették, a törvényjavaslatot az országgyűlés általánosságban és részleteiben is megszavazta a Néppárt képviselőivel együtt.

A bauxitbányák államosításának kérdésében a párt nem alakított ki minden képviselőjére kötelező álláspontot. Dr. Mihelics Vid nagyszabású beszédében (febr. 5) előre jelezte, hogy elfogadja a törvényt, de hangsúlyozta, hogy a párt bizalmatlansága a kormánnyal szemben nem csökkent. Így érvelt:

« Az a szűkkeblűség és egyoldaluság, amelyet a kormány minden óvásunk, közbenjárásunk és kérésünk ellenére a törvényben lefektetett szabadságjogok kezelésében és kímélésében tanusított, az a szinte szektárius elfogultság, amely katolikus egyesületeink betiltásában, azoknak kisemberektől keservesen gyűjtött vagyontárgyaik elvételében jut kifejezésre vagy napilaptól való elütésünkben nyilatkozik meg..., mindez és sok minden más túlságosan is elegendő okot szolgáltat a bizalmatlanságra ».

Arra a kérdésre, hogy vajon az államosított vállalaton belül az állam vagy a társadalom legyen a tulajdonos, így válaszolt:

« Álláspontom..., hogy a monopóliummá összevonható természeti kincsek nem egyes embereknek, hanem az emberi nemnek szólnak. Bizonyos kimunkálási stádium után tehát tulajdonjoguk is kell, hogy az egész emberiséget illesse. Addig azonban, amíg ennek feltételeként a világállam létre nem jöhet, a tulajdonjogot a közösség nevében csak az az állam gyakorolhatja, amelynek területén e kincsek találtatnak. A tulajdonjog kérdése tehát a jelen esetben nem probléma számomra, nem úgy mint a nagyipari vállalatok tekintetében, ahol oda kell hatni, hogy az üzemek tulajdonosa ne az állam, hanem az illető üzemek dolgozói legyenek ».

A törvényjavaslatot a saját nevében elfogadta. Annál nagyobb ellenállást és parlamenti vihart váltott ki *a 100-nál több alkalmazottal dolgozó vállalatok rajtaütésszerű államosítása*, illetve az erről szóló 1948 április 28-án utólag beterjesztett törvényjavaslat tárgyalása. Barankovics István hatalmas beszédében éles hangon tiltakozott a kormány önhatalmú döntése ellen. Többek között kifejtette:

« Egyszer itt a Házban... ezt az eszményt — jobb szó híján — evangéliumi szocializmusnak neveztem. Ennek az evangéliumi szocializmusnak a gyakorlati programjához ma hozzá tartozik a természeti monopóliumok köztulajdonba vétele, a monopol-

kapitalizmus és a finánckapitalizmus lebontása... lényeges alkotórésze, hogy a munkajog szabad gyakorlása által mindenki előtt megnyíljék a lehetőség annyi magántulajdon megszerzésére és nyugodt birtoklására, amennyi ma gyakorlatilag a tényleges személyes szabadság előfeltételének tekintendő és amennyinek birtoklásával a közjót nem sértheti...

Nem a jólét vagy szabadság, hanem a jólét és szabadság a jelszava annak a gazdasági rendnek, amely a mi szemünk előtt lebeg...

Mi ugyanis nem a kollektivizmus, hanem a perszonalizmus hívei vagyunk, ami azt jelenti, hogy... az emberi személyiséget tekintjük annak a legnagyobb értéknek, amellyel szemben minden más dolog, még a kollektivum vagy a kollektivitások is csak eszközöknek minősülnek...

Miután megszüntettük a nagy- és a középbirtokot és a földet, hála Istennek, a kisparasztság tulajdonába adtuk, amihez a parasztság szinte mint életéhez ragaszkodik, miután a nagyiparnak csaknem az egészét, a Nemzeti Bankot, a nagy bankokat és az ezek érdekkörébe tartozó vállalatokat államosítottuk, s miután ennek tetejébe még kialakítottuk az egységes szakszerveszkedés hatalmát, — Magyarországon magántőkés hatalmasságok többé meg nem dönthetik és meg nem gátolhatják a nép uralmát...

A mi viszonyaink között tehát nem találok kielégítő okot a rögtönzésre, amely a kormány legújabb államosítási politikáját jellemzi, sem a rajtaütésszerű eljárásra, mégkevésbbé a gazdasági élet megrázkódtatására, amellyel az ilyen jellegű intézkedések természetszerűen mindíg együtt járnak ».

Ezekután az országgyűlés emlékezetébe idézte azokat a kormány részéről elhangzott megnyilatkozásokat, amelyek a kisipar és a magyar vonatkozásban értelmezett középipar védelmére, az államosítás programjából való kihagyására irányultak. Végső következtetését így fogalmazta meg:

« Nem járulhatunk hozzá ahhoz a sommás eljáráshoz, amelylyel a kormány a száznál több embert foglalkoztató vállalatokat egyetemlegesen az államosítás körébe vonta ahelyett, hogy a szakszerű és megfontolt, iparszervezetileg is indokolt államosítás tervét követte volna, különbséget téve iparvállalatok között. Az ilyen lineáris államosítás megfelelhet valamely ideológiának, de iparpolitikai koncepciót nem tudok benne felfedezni, mert valamely vállalat iparpolitikai minőségét és jelentőségét nem kizárólag a munkások és a foglalkoztatottak száma adja meg ».

Ezek után felszólította a kormányt, nyilatkozzék, hogy meddig akar elmenni az államosításban. Majd felvetette a kártalanítás kérdését, a következő formában:

« A kis- és közép magántulajdonért feltétlenül teljes kártérítés jár. Ami ezen felül van, mint vagyonrészleg vagy egész vagyon, ott természetesen csak a közösség teherbíróképessége ará-

nyában lehet kártérítésről szó... Ha azt akarjuk, hogy a kis- és középmagántulajdon nyugodt birtoklásába vetett hit meg ne inogjon az emberekben, akkor az államosítás mégsem jelentheti azt, hogy egyeseket máról-holnapra megfosztunk a magukszerezte, vagy családjuk több nemzedéke által szerzett vagyonától... Mivel az a meggyőződésünk, hogy a törvényjavaslat tartalmaz ugyan helyes részleteket, de az a maga változatlan egészében nem felel meg, sőt jogos érdekeket sért, a törvényjavaslatot a Néppárt és a magam nevében nem szavazom meg». (Élénk éljenzés és taps a Néppárton).

A közművelődés és nevelés pártatlanságáért

A második világháborúban sok olyan intézmény, szervezet és épület ment tönkre Magyarországon, amelynek hivatása az ifjúság nevelése, különösen a paraszt- és munkásfiatalok műveltségének, szakmai tudásának és személyiségének fejlesztése volt. Az egyházi jellegű ifjúsági szerveket és intézmények nagyrészét a rendszer még 1946-ban felosztalta és sohasem adott lehetőséget újjászervezésükre. Ugyanakkor az általános iskolák átszervezésével, a pedagógusok politikai szelektálásával új oktatási problémák is keletkeztek. Ezért a Néppárt képviselői napirenden tartották országgyűlési munkájukban az egyre inkább kommunista irányítás alá kerülő, felelőtlen ifjúsági és közművelődési politikát.

Dr. Varga László, akinek személy szerint is több évi tapasztalata volt a munkásfiatalok nevelésében, a fiatalkorúak bíróságáról szóló törvényjavaslat hibáinak bírálata és beterjesztett módosító indítványa után a következőkre hívta fel a figyelmet:

«E törvényjavaslat társadalmunk legnehezebb és egyik legfájóbb területére irányítja figyelmünket: a fiatalkorú bűnösökre, illetve nem is annyira a bűnösökre, csupán a szegény, támasz nélküli, elhagyott fiatal lányokra illetve fiúkra... Álláspontom szerint, ha a fiatalkorúakat bele akarjuk illeszteni a társadalomba, hasznos és értékes dolgozókat akarunk nevelni, egy kötelességünk van, minél több tanonc-otthont létesíteni illetve a meglévőket bővíteni és fejleszteni.

Tárgyilagosan meg kell állapítanom, hogy e téren az egyházak igen példamutató ténykedést végeztek... Maga a katolikus egyház e téren kétszer annyi ifjút helyez el, mint az állami érdekeltségű tanoncotthonok, és majdnem ugyanannyit, mint a székesfőváros... Ha az állam ezen a téren önkényes eljárással megnehezítené a keresztény egyházak, általában az egyházak vezetése alatt álló otthonok működését, vagy újak létrehozását meggátolná, fejlődésűket megakadályozná, akkor a kormányzat nem a fejlődés, hanem a visszafejlődés útjára lépne és munkája

nem a kívánt jó eredményhez, hanem az előre megfontolt csődhöz vezetne... Módosító indítványommal együtt a törvényjavaslatot magam és pártom nevében elfogadom ».

Az általános művelődés és ifjúság nevelésének kérdése a kultuszkormány 1948-as költségvetési vitájában merült fel. Az alaphangot *Rónay György* Borsod-Gömör-Zemplén-Abaúj megyei képviselő, író ütötte meg február 23-án. « Egy új, osztály nélküli társadalomnak új iskolára és új, demokratikus iskolapolitikára van szüksége », fejtette ki széleskörű kulturpolitikai programot nyújtó beszédében. « Vagyis, ha valaminek, mondotta többek között, akkor a művelődéspolitikának a lehetőségig függetlennek kell lennie a napi politikától... ». Majd rátért *az egyház és állam viszonyának* elemzésére. A kialakult egyház-állam közti feszültségre utalva kifejtette, hogy az állam elvárhatja ugyan állampolgáraitól gyermekeinek demokratikus szellemben történő nevelését, de a szülőnek Isten előtti felelősségéből eredő joga gyermekét olyan iskolába járatni, amelyben keresztény hitvallásos nevelés folyik. Hangsúlyozta:

« Ez a kettős jog és kettős igény aligha egyeztethető össze, e probléma aligha oldható fel másként, mint az érdekelt felek, a lelki és világi hatalom, az egyház és állam kölcsönös tárgyalásokon kialakuló megegyezésével, vagyis a jelenlegi visszás helyzet megszüntetésével és a kettőjük közötti béke megteremtésével ».

Majd részletesen is kitért az egyház és az állam között kialakult feszültség elemzésére és sürgette a két fél viszonyának mindenre kiterjedő, a szuverénitások területét kölcsönösen tiszteletben tartó megegyezéssel járó rendezését, ezekkel a szavakkal:

« Az egyház és állam viszonyának oly őszintén óhajtott rendezésétől egyáltalán nem a régi rend utáni téves nosztalgiák kielégítését és a benső ellentmondásának csődjébe bukott kurzus rehabilitását várjuk, hanem azt, hogy az egyház szabadon és zökkenőktől mentesen teljesíthesse hivatását, építhesse ki intézményeit s vezethesse és gondozhassa a reá bízott lelkeket a demokráciában és a demokráciának is javára ».

A költségvetést nem fogadta el.

A pedagógus társadalom anyagi és növekvő politikai kiszolgáltatottságára a Néppárt képviselő testületének elnöke, *Mészáros Ödön* Győr-Moson-Sopron megyei képviselő, tanár hívta fel a figyelmet (febr. 24):

« ... ha találkozunk tanítókkal, tanárokkal, amikor tudjuk, hogy egyik-másiknak öt-hat gyermeke van, akiket taníttatni is kellene, akkor fáj a szívünk értük, mert hiszen 18 forintos családi pót-

lékkal nemigen tudnak boldogulni. Valahogyan bíztatjuk őket és reméljük is, hogy a sorsuk jobbra fog változni, de lényeges, alapvető intézkedés sorsuk jobbrafordítására mindeddig nem történt... hogyan kívánhatjuk attól a tanítóságtól, attól a tanárságtól, amely a demokrácia alapját van hivatva megvetni, hogy nélkülözések, nyomor között a demokráciának hűséges harcosa legyen... Tekintettel arra, hogy a kormány gesztióival szemben bizalmatlansággal viseltetem, nem fogadom el a költségvetést ».

A pedagógusok tarthatatlan szociális helyzetének feltárása után *Csépe Jenő* Gömör-Zemplén-Abauj megyei képviselő, polgáriiskolai tanár az általános iskolai oktatást, a tankönyvek minőségi romlását, a dologi ellátmány hiányát tárta az országgyűlés elé: « A jelen pillanatban még a minőségi nevelésre való törekvésnek minden tekintetben való biztosítását sem látom megoldva, a költségvetést nem fogadom el », mondta a Néppárt szónoka. *Villányi Miklós*, Somogy megyei képviselő, kántortanító, ugyanakkor a nevelőképzés reformját sürgette.

Ezután Mézes Miklós, Győr-Moson-Sopron megyei képviselő, szakiskolát végzett gazda a szabad művelődés útjában álló akadályokat, a hivatalos kulturpolitika egyház és vallás ellenes előírásait kifogásolta. Művelt, elfogulatlan népművelők, hivatásuk magaslatán álló előadók általános hiányára mutatott rá és kulturotthonok, pártpolitikától mentes kulturális egyesületek, népfőiskolák, népkönyvtárak szervezését sürgette. Beszédét így fejezte be:

« ... szóvá kell tennem azt is, hogy nagy hiányát látom a vallás és közoktatásügyi minisztérium kulturprogramjában annak, hogy a szabadművelődés egyik legjelentősebb emelőjéről, a kultúrális egyesületekről, azokról, amelyeket nem a politikai pártok szerveznek, hanem független kulturális egyesületek és felekezetek akarnának létrehozni, a programban semmi sem szól. Az ifjúság, különösen a falusi ifjúság egyre jobban elfordul a nemegyszer sajnos csak ellentéteket és széthúzást szító pártifjúsági egyesületektől.

Magam és pártom nevében őszintén óhajtom, hogy azok a kérdések, amelyeket felvetettem helyeslésre és megszívlelésre találjanak és a szabadművelődésen keresztül ez a sokat szenvedett és elnyomott nép a sokszor megálmodott szellemi, kulturális fejlődés olyan magaslatát érje el, amely méltóvá teszi arra, hogy a nemzetek sorában szégyenkezés nélkül elfoglalhassa a tradicióhoz méltó, az őt megillető helyet. Mivel ezt a jelenlegi költségvetésben nem látjuk, a magam és pártom nevében a költségvetést elfogadni nem tudom! »

A nők egyenjoguságáról szóló törvényjavaslat vitájában *Pete Ferenc* Somogy megyei képviselő, újságíró a Néppárt társadalompolitikájáról beszélt (nov. 26). Állást foglalt

az emberi szabadságjogokból fakadó *női egyenjoguság* mellett. Majd hangsúlyozta, hogy a korszerű szociálpolitika alapja a családvédelem és ezzel kapcsolatban kifejtette az egyház állásponját, XI. Pius pápa « Casti Connubii » kezdetű körlevelét idézve:

« Ha pedig a férjezett nőnek társadalmi és gazdasági helyzete a megváltozott viszonyok miatt akárhol bizonyos változásokat követelne, az államhatalom feladata a nőnek polgári jogait a kor szükségleteihez és követelményeihez alkalmazni, mindíg figyelemmel arra, amit a nőnek sajátos természete, a tisztességes erkölcs, a család közjava követel, s hogy a családnak lényeges alkotmánya csorbát ne szenvedjen, amelyet az emberinél magasabb isteni tekintély és bölcsesség szervezett meg és ennél fogva sem köztörvény, sem magánakarat meg nem másíthat ».

A törvényjavaslatot a párt nevében elfogadta.

Ezekben a hónapokban terjesztette elő a kormánykoalició a *magyar-jugoszláv* és a *magyar-román* kultúrális szerződést, majd a *magyar-szovjet* barátsági együttműködési és kölcsönös segélynyújtási egyezményről szóló törvényjavaslatot.

A *jugoszláv-magyar* kultúrális egyezményt *Dr. Bálint Sándor* szegedi képviselő, egyetemi c.ny. rendkívüli tanár méltatta (dec. 5), miközben állást foglalt a magyar népi és nemzeti lét biztosítása, állami függetlenségünk megóvása, a határokon túl élő magyar nemzetiség emberi, nemzeti és állampolgári jogainak biztosítása mellett. Majd így folytatta:

« Ami a szomszédos népekkel való viszonyunkat illeti, mi minden olyan utat, módot és eszközt helyeslünk és támogatni óhajtunk, amely a viszonosság elve alapján a határokon túl élő magyarság jogainak biztosítását is szolgálva alkalmas a szomszéd népekkel az összhang megteremtésére, a bizalom megerősítésére és az együttműködés előmozdítására...

A dunai népeknek a múltban is közös volt a sorsuk, s ha kormányaik ellenséges cselekményekre ragadtatták is magukat, maguk a népek mindíg mélyen át voltak hatva az egymásra utaltság érzésétől és a történelmi sorsközösség élményeitől... ».

Ezután rátért arra, hogy az elmúlt rendszer fegyvert emelt Jugoszláviára. Ezt a bűnös cselekedetét azonban a magyar nép nem kísérte helyesléssel, *Teleki Pál* pedig halálával tiltakozott az esemény ellen. De a parlamentnek is akadtak képviselői, élükön *Bajcsy-Zsilinszky Endrével*, akik felemelték szavukat illetékes fórumok előtt és bátran hirdették nagyrabecsülésüket Jugoszlávia népei iránt. Végül így szólt:

« Sajnos, akkori vezetőink nem voltak méltóak magához a néphez. Reméljük azonban, hogy fátyolt lehet borítani a múltra... Reméljük, hogy Magyarország és Jugoszlávia népei közt a kapcsolatot a jövőben mindíg egymás jogainak kölcsönös megbecsülése és az együttműködés készsége fogja jellemezni... a törvényjavaslatot pártom és a magam nevében elfogadom ».

Bálint Sándor néhány hónappal később (máj. 4) a Kossuth-díj alapításához szóló törvényjavaslat tárgyalásakor beszélt ismét és üdvözölte a kultuszminiszter javaslatait.

A *magyar-szovjet* egyezmény tárgyalásakor a Néppárt szónoka *Dr. Farkas György* Veszprém megyei képviselő, volt népfőiskolai igazgató volt. A keleteurópai népek egymáshoz való viszonyát megzavaró történelmi események áttekintése után a napirenden lévő szerződés három vonását emelte ki (márc. 3): « ... a szerződés először határozottan békecélzatú..., másodszor önvédelmi jellegű... ». Ez utóbbi szempontot bővebben is kifejtette:

« ... a természetjog alapján mindenki jogosult az ellene irányuló igazságtalan és jogtalan támadás visszaverésére... Ez az önvédelmi jog... megilleti az egyes nemzeteket is minden olyan külső, jogtalan és igazságtalan támadással szemben, amely a léte, fennmaradása, életformája vagy társadalmi és gazdasági berendezkedése ellen irányul. Ez az önvédelem nemcsak jogos, hanem erkölcsileg teljesen igazolt is.

Végül szabad legyen utalnom a szerződés igen komoly harmadik mozzanatára is, a magas szerződő felek határozott hangsúllyal kijelentik, hogy a szerződés megvalósítása összhangban lesz az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányával... Forró óhajunk, hogy ez a szerződés legyen a világbéke, a szovjet-magyar jóviszony és a Duna-táj békéjének megerősítője. Ezeknek a gondolatoknak figyelembevételével pártom, a Demokrata Néppárt és a magam nevében a törvényjavaslatot elfogadom ».

A *magyar-lengyel* kultúrális egyezmény lehetőséget nyújtott a két nép közötti baráti és történelmi kapcsolatok áttekintésére. *Dr. Buzási Sándor*, Veszprém megyei képviselő, magántisztviselő és gazdálkodó örömmel fogadta a törvényjavaslatot s annak becikkelyezését készséggel ajánlotta egyhangú elfogadásra.

Progresszív gazdaságpolitika és a kismagántulajdon védelme

Társadalom-és gazdaságpolitikájában a Néppárt meghazudtolta mindazokat a vádakat és gyanúsításokat, amelyek szerint egy keresztény ihletésű és az egyházakkal együttműködő párt csakis konzervatív, reakciós beállítottságú lehet és a nagybirtok és a tőke szolgálatában áll. Már képviselői többségének társadalmi állását tekintve is a nép

úgynevezett alsóbb rétegéből származott. Politikai programja is az addig elnyomott és elhanyagolt szegényparaszti és munkás tömegek felemelkedéséért küzdött. Osztályharc helyett azonban a javak igazságosabb elosztását sürgette, ugyanakkor hangsúlyozta a magántulajdon birtoklásának és a kisvállalkozók önállóságának létfontosságát.

A kisgazda, kisiparos és kiskereskedői réteg erősítését az egész társadalom szempontjából ítélte hasznosnak, ugyanakkor félreérthetetlen határozottsággal ellene volt minden kísérletnek, amely a nagybirtok visszaállítására irányulhatott volna. A társadalom egészének érdeke vezette e Néppártot akkor is, amikor elvben helyeselte az ország nagyipari vállalatainak mintegy 70 %-át kezükben tartó bankok államosítását, a volt részvénytulajdonosok közöttük a több ezer kisember bizonyos kamatot hozó állami kötvényekkel való kártalanítása mellett. Fő gondja azonban a kis egzisztenciák védelme volt.

A Néppárt képviselőinek a fele mezőgazdasági kistermelő, néhány gazda, okleveles agrármérnök és KALOT-vezető volt. Ez a csoport minden lehetőséget felhasznált az országgyűlésben és azon kívül is arra, hogy hangot adjon az új és régi gazdák, az egész parasztság nyomasztó gondjainak, méltánytalan anyagi terheinek és útját állja a kollektivizálás egyre nyilvánvalóbb megkezdésének. De ugyanolyan mértékben napirenden tartotta a kisiparosok és kiskereskedők, kis vállalkozók és az alkalmazottak széles körének sérelmeit és következetesen bírálta a gazdasági erejüket és önállóságukat fenyegető kormányintézkedéseket. A bankok, a nagy- és középipari vállalatok államosítására irányuló rendeletek és módszerek kritikája pedig lehetőséget adott a Néppárt vezetőségének arra, hogy kifejtse határozott álláspontját a magán- és társadalmi tulajdon kérdésében.

A Néppárt a parasztságért

Barankovics István már az államháztartás továbbvitelére irányuló felhatalmazási vitában támadta a kormányt azért, hogy mértéktelen terheket rakott az elszegényedett adó-alanyokra. Emellett kifogásolta a tervszerűtlenséget és kapkodást a meghirdetett három éves terven belül. Kimutatta, hogy a kormány ezenkívül nem fordít elég gondot az általános tőkehiány következtében különösen fontos szaktudás és műveltség fejlesztésére. Sürgette az újgazdák telekkönyvezésének befejezését és így folytatta:

> « A mezőgazdasági lakósságot ma különösen két teher nyomja. Az egyik az agrárolló, a mezőgazdasági és ipari cikkek árszínvonalának nagy különbsége, másik pedig a beszolgáltatás körül

mutatkozó igazságtalanságok. Ezt a két terhet egyszerre és olyan időben rakjuk a parasztság vállára, amikor a legnagyobb természeti csapás, az aszály amúgy is földhözvágta. Parasztságunk jelenleg úgy érzi, hogy az államhatalom az ő rovására tesz igazságtalan megkülönböztetéseket, amikor tőle alacsony áron vasalja be a beszolgáltatást, de nem gondoskodik arról, hogy a falú a számára szükséges iparcikkekhez megfelelő áron jusson hozzá ».

A falusi lakosság terheinek és sérelmeinek a kérdése minden költségvetési vita és szerdai interpellációs nap visszatérő témája volt. *Kovács László Heves megyei gazdálkodó, okleveles mezőgazda* nyitotta meg a sort (okt. 8), amikor az elemi kár súlytotta Tisza-jobbparti országrész megsegítését sürgette az országgyűlésben. *Farkas Dénes Zala megyei gazdálkodó* az állatállomány kielégítő takarmányellátása, a vetőmag maradéktalan biztosítása és a szakértelem nagyobb megbecsülése érdekében interpellált (okt. 8). *Pörneczy József Zala megyei okleveles gazda* a reális termésfelmérés érdekében szakképzett és hivatalos becslők beállításáért és az adatok változtatás nélküli továbbításáért interpellált (okt. 22). Utána *Kántor József vasmegyei földműves* a téli gazdasági szaktanfolyamok szélesebb körű megtartását és utazási kedvezmény nyújtását sürgette a mezőgazdasági kiállításokra. *Tasler Lajos zalamegyei gazdálkodó* az újgazdák földjeinek mielőbbi telekkönyvezése érdekében szólalt fel (okt. 29). Ugyanakkor *Hajdu Kálmán Heves-Nográd-Hont-megyei földműves* tiltakozott a Magyar Parasztszövetség eredeti alapszabályának visszautasítása illetve módosítása ellen és követelte a parasztság érdekvédelemhez való jogának fenntartás nélküli elismerését. *Rónaszéki Lajos pestmegyei szövetkezeti igazgató* a bortermelőket érintő szeszadó-rendszer megváltoztatását és az adó haladéktalan leszállítását sürgette (nov. 12). *Zomborovszky János szabolcsmegyei földműves* a kisállattenyésztők gondjait, az abraktakarmány hiányát és a termelők exporttal kapcsolatos sérelmeit vitte az országgyűlés elé (dec. 10). *Mézes Miklós sopronmegyei gazda* három ügyben is interpellált (febr. 4): a beszolgáltatási terhek csökkentését, a termelők kenyérfejadagjának biztosítását és a jogtalanul elvitt gabonájuk visszadását, továbbá a Pétisó kettős árának és hiányának megszüntetését, valamint az állattenyésztési alap felszámolását követelte. *Kolbert János somogymegyei gazdálkodó* a baromfiexport útjában álló akadályok megszüntetésére tett javaslatokat (febr. 11). Következő nap *Belső Gyula vasmegyei szakképzett gazda* kifogásolta, hogy a falusi lakásépítésre előirányzott költségvetési összegnek a kormány csupán egy részét fordította a kitűzött célra és tiltakozott az ellen, hogy a múltban is sokat

szenvedett parasztság továbbra is szenvedő alanya legyen az újjáépítésnek.

Újabb általános támadást indítottak a falusi lakósság és a mezőgazdaság érdekeinek védelmében a Néppárt parasztképviselői és agrárpolitikusai az 1948 elején beterjesztett költségvetés vitájában.

Bus Imre alföldi kisbirtokos, tanyasi gazda a tanyásgazdálkodás sajátos formájának és értékeinek megőrzése mellett érvelt (febr. 16) és feltételeinek hatásos javítását sürgette, — az infrastruktúra, a igazgatási és oktatási intézményrendszer fejlesztésére külön tanya-törvény kidolgozását tartotta szükségesnek. Keleti Péter István és *Bodnár János, Borsod-Gömör-Zemplén-Abaúj-megyei képviselő, igazgató-kántortanító* a hidak és utak helyreállítását sürgette (febr. 17). *Nagy Lajos Heves-Nográd-Hont-megyei* gazdálkodó az igazságtalan víztársulati járulék méltányos rendezését követelte (febr. 18). Ezenkívül az erdő- és faállomány pusztulására, védelmének sürgető szükségességére hívta fel a figyelmet. Farkas Dénes a mezőgazdaság üzemanyag ellátásával kapcsolatos sérelmeket vitte az országgyűlés elé. *Kovács Ferenc Zala megyei képviselő, kisbirtokos, a Néppárt alelnöke* általánosságban és szakszerűen kimutatta, (febr. 19) hogy, a mezőgazdaság a költségvetés mostohagyermeke. Kitért az intenzív- és kertgazdálkodás feltételeinek hiányára, az állatállomány minőségi romlására és a mezőgazdasági kisgépek horribilis árára. *Pusztai Ferenc alföldi kertész* a kertgazdaság helyzetét vizsgálva arra mutatott rá (febr. 20), hogy két milliónál több földművelő 5 hold alatti földterületen gazdálkodik és ez olyan kérdéseket vet fel, amelyek mellett a kormány nem mehet el tétlenül sem szociális, sem nemzetgazdasági szempontból. Utana *Tuba István szabolcsi méhész* szaktársai érdekképviseletének hiányát, a szakoktatás fejlesztésének és a méh-legelők beosztásának szükségességét emelte ki, amelyre a földművelési költségvetés távolról sem fektet kellő súlyt. *Kovács K. Zoltán Győr-Moson-Soporon megyei agrármérnök* ugyanakkor kifogásolta, hogy a felsőfokú mezőgazdasági oktatásban nem tapasztalható olyan irányú intézményes változás, mint amilyen a földbirtokpolitikában végbe ment. Többek között Népi Gazdaságtudományi Intézetek felállítását és Népfőiskolák szervezését javasolta a Mosonmagyaróvári Agrártudomány Egyetem példája nyomán. Rámutatott arra, hogy a költségvetés nevetséges összeget irányoz elő a felsőfoku mezőgazdasági oktatás és a kísérleti intézmények fejlesztésére. Egyben üdvözölte a gazdajegyzői hálózat létrehozását és arra kérte a minisztert, hogy a kinevezéseknél szigorúan mellőzze a pártpolitikai szempontokat. Utána *Ugrin József Bács-Bodrog megyei gazdálkodó, volt KALOT*

népfőiskola igazgató egy megalapozott rövid és hosszútávú agrárpolitikai kormányprogram hiányára mutatott rá, amelynek lehetséges három fő szakaszát a következőkben jelölte meg: mennyiségi termelés, áttérés a minőségi termelésre és végül teljes átállás a belterjesen kezelt kisüzemek hazai és világpiacot extra minőséggel ellátó produkciójára. Hiányolta, hogy a háború vége óta eltelt három év után sincs a parasztság kezében olyan kataszter, amely világosan mutatná a tájtermelés természeti feltételeit, azt hogy hol mit lehet legeredményesebben termelni. Ezt követően *Domonkos János Sopron megyei gazdálkodó* a nagymúltú magyar lótenyésztés összeomlásáról beszélt és komolyabb pénzügyi ráfordítást sürgetett a károk helyrehozása és a tenyésztés fellendítése érdekében. *Barkóczy József Baranya-Tolna-megyei földműves* a szegényparasztok nevében tiltakozott az ellen, hogy az igazgatási szervek még most, 28 év után is behajtják az 1920. XXXVI. tc. alapján kiosztott földek vételárának hátralékát, mert az akkori pénzügyminiszteri rendelet még 1948-ban is érvényben van (ápr. 28).

Az 1948/49-es költségvetés földművelésügyi előirányzatát a Néppárt képviselői nem fogadták el sem részleteiben sem általánosságban.

A parasztság gazdasági, társadalmi és kultúrális megerősítésének és felemelésének kérdése állandó napirendi pontja volt a Demokrata Néppárt 18 hónapos ellenzéki küzdelmének. 1948 második felében a mindinkább előtérbe kerülő kollektivizálás, az új és régi gazdák tervszerű gazdasági tönkretétele került a támadások kereszttűzébe.

Szinte vészkiáltásként hangzott Barkóczy József interpellációja közvetlenül Dinnyés Lajos miniszterelnökhöz (jun. 6). Az akkor már pártonkívüli parasztképviselő kifejtette, hogy a földművelő lakosság elérkezett adófizető képessége végső határáig. Így érvel:

> « ... hogy a parasztság ma még él és úgy, ahogy létezik és teljesíti a népért, a dolgozókért és a demokráciáért vállalt kötelességét, csak határtalan igénytelenségével, nélkülözőképességével magyarázható. A parasztságnak a szorosan értelmezett napi betevő kenyerén kívűl nincs egyebe... mert a szűkös napi kenyéradagján kívül minden nélkülözhető termését és keresményét elviszi az állam adóban vagy beszolgáltatásban... A falu parasztsága — akár az új, akár a régi gazdákról beszélünk — általánosságban véve lerongyolódott. A parasztság nem tudja megvenni még a legszükségesebb ruházati cikkeket sem, sem lábbelijét, még tipusáruban sem...
>
> De nem tudja megjavíttatni a föld megmunkáláshoz szükséges eszközeit sem... Hiába szerkesztenek újtípusú kistraktort, ha nem teremtenek olyan kiegyensúlyozott gazdasági helyzetet, hogy a parasztgazda meg is tudja venni... ».

A tapasztalt mezőgazda és politikus meggyőző érveivel védte a régi és újgazdák veszélyeztetett önállóságát Farkas Dénes, amikor beszédében (júl. 7) rámutatott a mezőgazdasági termelők állandó jellegű tőkeszegénységére, a szükséges kisüzemi beruházások hiányának közvetlen okára. Ugyanaznap *Pécsi József Győr-Moson-Sopron megyei képviselő, kisgazda* a kormány mezőgazdasági adópolitikájával szállt éleshangú vitába. Sürgette az adóterhek csökkentését és tiltakozott az osztályharc kiélezése, a paraszti társadalom vagyoni helyzete szerinti megkülönböztetése ellen.

Egyre nyilvávalóbbá lett, hogy a Kisgazda-és a Parasztpárt nem jelent akadályt a mezőgazdasági kisegzisztenciák megszüntetése és a kollektivizálás felé vezető úton. Ezért Kovács K. Zoltán éles hangon kifogásolta (aug. 8) a pártbefolyás érvényesülését a gazdajegyzők kinevezésénél, a szakértelem és az agrárértelmiség mellőzését, valamint a parasztság önállóságát megerősítő agrárpolitika hiányát. Majd 1949. január 24-én, az országgyűlés utolsó ellenzéki szónokaként a költségvetés vitájában *leleplezte a kormány egyértelmű kollektivizálási szándékát.* Az MDP képviselőinek zabolátlan ordítozását *a Ház elnöke, Nagy Imre* igyekezett korlátok közé szorítani, miközben többek között így foglalt állást a Néppárt nevében:

« A kormányzat nemrégen adta ki a 14.000/1948-as számú rendeltét, amely a szövetkezeti gazdálkodás belső rendjét... szabályozza. A rendelet három féle szövetkezeti típust állapít meg: 1. Táblás, 2. Atlagelosztású és 3. Közösen termelő szövetkezet. Egyedül a táblás szövetkezeti csoport működési szabályzata az, amely a földmagántulajdon elvének fenntartásával biztosítja a nagyüzemi termelés előnyeit. Azokon a volt uradalmi területeken tehát, ahol a falufejlesztés adottságai hiányoznak vagy nem teremthetők meg és az egyéni termeléshez szükséges eszközök hiányoznak, ellenben a volt nagyüzem eszközei még hasznosíthatók, ott elfogadható ez a termelés rend. Részünkről azonban ez csak tárgyilagos, szakszerű megállapítás lehet, mert ez a megoldás a kormányzat szándékai szerint is csak kísérleti terület és átmeneti formát jelent a mezőgazdaság teljes kollektivizálása felé vezető úton. Ezt az utat mi nem járjuk!... Mély fájdalommal kell megállapítanom, hogy nem tudott megszületni a parasztság régi óhaja szerinti olyan érdekvédelmi szerv sem, amelynek feladata nem az osztályellentétek kiélezése és a szövetkezeti gazdálkodás minden áron való megteremtése, hanem a társadalmi kegyenlítődés... Az a társadalmi harc, amely most folyik a falun... bizonyos határon felüli exisztenciák letörésére irányul, nem a mi ideálunk... Befejezésül annak az igazán szívből fakadó vágyamnak adok kifejezést pártom és a magam nevében, hogy a fejlődés zavarai között a magyar parasztság találja meg és alakítsa ki azt az életformát — előbb vagy utóbb —, amely egyéni természetének és mélyen keresztény életszemléletének valóban megfelel, hogy

megnövekedett munkakedvvel és önkéntes jószántából teljesíthesse azt a hivatást, amely a nemzeti kereten belül elfoglalt helyénél fogva megilleti. A költségvetést, az említett okokra való hivatkozással pártom és a magam nevében nem fogadom el!

Ezt a vihartkeltő felszólalást azonban még nehéz hónapok kemény, sok lényeges kérdésben megvívott parlamenti csatái előzték meg.

A kisiparosok és kiskereskedők létéért — igazi szövetkezetekért

A Néppárt választási programjában kifejtette, hogy az általa értelmezett evangéliumi szocializmus olyan viszonyokat akar teremteni, amelyek között az önálló, független kisegzisztenciák száma gyarapodik, a meglévők pedig nem proletarizálódnak, hanem vagyoni függetlenségükben is megerősödnek. Ezért harcoltak a párt képviselői közül az országgyűlésben azok, akik a saját életükből, közvetlen környezetükből ismerték a kisemberek gondjait és sorsproblémájukkal már az előző években is foglalkoztak.

Az interpellációk sorát *Fehér Ferenc, zalai kőművessegéd* nyitotta meg (okt. 22) és a zalaegerszegi vasutállomás újjáépítésében munkát vállaló kisiparosok bérének elmaradt kifizetését sürgette. Így érvelt: « A kisiparosok az állami munkákkal szemben elvesztik a bizalmukat, nem várhatjuk tőlük, hogy lelkesen vállaljanak új kezdeményezéseket ». Sürgős intézkedést kért ügyükben. Egyben kedvezményes tüzifa kiutalását sürgette a szegénysorsú munkások számára. Utána *Szabados Pál, budapesti szabómester*, a Néppárt alelnöke a kormány által támogatott konfekciós gyártásban résztvevő kis- és középiparosok munkaközössége ellen irányuló intézkedéseket, a Gazdasági Főtanács nagyvállalkozókat támogató politikáját támadta, majd az Országos Ruházati Intézet (ORI) létrehozásával kapcsolatban kifogásolta, hogy nem hallgatták meg a kisiparosok érdekképvieletének vezetőségét. Így az ORI felállítása jogilag megalapozatlan, valójában számos háziipari ágazat államosításának kezdetét jelenti. Garanciát kért az iparügyi minisztertől, hogy ez a vállalkozás nem vezet a ruházati kisipar teljes felszámolásához.

1948 elején a kereskedelemügyi, valamint az ipari és pénzügyi tárca költségvetésének tárgyalásakor újból támadásba lendültek a néppárti képviselők a kisvállalkozók védelmében. *Pusztai Sándor békésmegyei építészmester* a vitában számokkal bizonyította (febr. 26), hogy valóságos iparfejlesztésre vajmi kevés pénz marad az előirányzat szerint. Ezen belül a 119.000 kézműiparos és ugyanannyi mun-

kavállalója pedig külön fokozottabb támogatást érdemel. A sorozatosan és visszamenő hatállyal megjelenő rendelkezések következtében a kisiparos réteg fizetésképtelenné válik, sőt veszélybe kerül az évtizedeken keresztül végzett verejtékes munkával megszerzett kis tőkéje és ingatlana is. Valójában az elsorvadás előtt áll. A tőkehiány miatt azonban nemcsak a kisiparosság, hanem a gyáripar egy része is bizonytalan helyzetbe került. Egyes ipari ágazatok már ma sem tudják kielégíteni a kisipar rendeléseit és ez mindkét ipari szektorban tovább növeli a munkanélküliséget. De amilyen fontos a kisiparosok hatásos megsegítése, ugyanolyan lényeges a munkásság egészségvédelme és a háziipar fejlesztése is, minderre azonban meglepően kevés az előirányzott összeg. A költségvetést nem fogadta el.

A kiskereskedők érdekeinek védelmére *Abay Nemes Oszkár, Baranya-Tolna-megyei ügyvéd* vállalkozott a kereskedelmi és szövetkezeti tárca költségvetésének tárgyalása során. Kifejtette aggodalmát, hogy a kereskedelemügy minisztere szembe kerülhet a saját hatáskörével, mert a szövetkezeti szektor erőltetett fejlesztése alááshatja a kiskereskedők önállóságát. Furcsa ellentmondás lenne, ha a szövetkezeti mozgalomnak olyan értelmet adnánk, hogy elvileg a kisemberek érdekében fejlesztik, gyakorlatilag pedig úgy megy végbe, hogy kisvállalkozókat tesz tönkre. Az adott viszonyok között ugyan elfogadta a tervszerű gazdálkodás kényszerű követelményét, de aggodalmát fejezte ki bizonyos iparcikkek utalványozásával kapcsolatban. Ez a rendszer egyfelől sok visszaélésre ad lehetőségét, másfelől korlátozza a szabadpiaci forgalmat, veszélyezteti a kiskereskedelem önnálóságát is. Amennyire helytelenítjük a szabadosság érvényesülését a gazdasági életben, annyira szeretnénk vigyázni a demokrácia által biztosított gazdasági szabadság megvalósítására, fejtette ki álláspontját, majd áttért a kormány szövetkezeti politikájának bírálatára. « A szövetkezeteket történetileg a trösztök, kartellek és konszernek kizsákmányolásával szemben hozták létre a kisegzisztenciák védelmére... A szövetkezeti mozgalom nem kíván államilag támogatott gazdasági politikai eszközzé válni, hanem csak a törvényesen biztosított keretek között akar egyenrangú gazdasági tényezővé fejlődni... Az állami beavatkozás azonban lehetetlenné teszi az államtól független, vagy csak lazán ellenőrzött gazdasági élet kialakulását... A szövetkezeti mozgalom fejlődése csak olyan úton haladhat, amely megfelel a széles néprétegek előtt hangoztatott ideális céloknak, » — fejtette ki álláspontját a néppárti képviselő.

Ekkor már nyilvánvaló volt, hogy a kormány a kiskereskedők és kisiparosok önállóságára is tör. Ennek megfelelően vált élesebbé a néppárti képviselők hangja is.

Horváth Ferenc Zala megyei képviselő, gazdálkodó és állatkereskedő végül nyíltan leleplezte (1949. jan. 18) a szövetkezetesítésükre irányuló terveket. Bár nem ellenezte a szigorúan önkéntességen alapuló szövetkezés jogosultságát, de kimutatta, hogy a kormány egyoldalú támogatásban részesíti a közös vállalkozásokat és költségvetésében nem irányoz elő megfelelő mértékű segítséget a kiskereskedők önállóságának megerősítésére, közvetve tehát gyengíti a kisvállalkozásokat.

A kisiparosokat védő utolsó országgyűlési felszólalás *Gabriel János Somogy megyei képviselő, kocsifényező mester* nevéhez fűződik. Viharos hangulatban kifejtette a kisiparos réteg érdemeit az ország háború utáni talpra állításában, majd így folytatta:

> « Fel kell hívnom a pénzügyminiszter úr és az iparügyi miniszter úr figyelmét arra, hogy a zavart és a félelmet az iparosság körében nem az ellenzék terjeszti, hanem azok, akik a dolgozó és újjáépítő kisiparosokat kollektíve reakciósoknak, kizsákmányolóknak becsmérlik és fenyegetésnek tűnő olyan kijelentéseket tesznek, hogy aki nem érti meg az idők szavát, az elpusztul...
>
> Le kell szögeznem, hogy a kisiparosság mindig demokrata volt és ma is a demokráciát kívánja szolgálni...
>
> Minthogy a jelen költségvetésből a kisiparosság hathatós támogatását nem tudom felfedezni és az államosított nagyiparral szemben a kisiparosság jövőjét biztosítva nem látom, a tárca költségvetését magam és pártom nevében nem fogadom el ».

Az egyházi iskolákért

A katolikus egyházi vezetés és a kommunista irányítás alatt álló *Dinnyés*-kormány (1947-1948) viszonyát 1948 elejétől kezdve gyorsan növekvő feszültség jellemezte. Ennek alakulását a háttérből Rákosi Mátyás vezényelte. A nyomasztó helyzetben a Néppárt politikájának súlypontja a vallásszabadságnak és az egyházak jogainak védelmére, a nyitott kérdések állam-egyházközi tárgyalások útján történő rendezésére irányult.

A két fél közötti megegyezés lehetőségeit és feltételeit *Barankovics István* 1948 március 1-én a megajánlási vitában fejtette ki. Felhívta a kormány figyelmét arra, hogy valamely állam és a katolikus egyház viszonyának nemzetközi jog szerint is érvényes szabályozása csakis a két szuverén félnek, az illető államnak és a római Szentszéknek megegyezése lehet. Ezután felsorolta a leglényegesebb problémákat. Rámutatott az egyházak közjogi kiváltságának megszűnéséből, a Köztársaság létrehozásából és a földreform végrehajtásából eredő tisztázatlan kérdésekre, mind az

egyházak mind az állam oldaláról. Majd ismertette azokat az általános elveket, amelyeket a Demokrata Néppárt az akkor már államosítással fenyegetett egyházi iskolák védelmére fontosnak tart. *Rónay Györgynek* a kultusztárca általános vitájában már elhangzott szempontjait így foglalta össze:

1. A szülők elvitathatatlan természetjoga gyermekeiknek vallásos szellemben való iskoláztatásáról gondoskodni;

2. az államnak jogában áll megkövetelni az egyházi iskolákban a demokratikus szellemű nevelést és tanítást;

3. az egyházak általános iskola-jogához ragaszkodunk.

Végül az egyház-állam közötti megegyezés lehetséges útjáról és hasznosságáról szólva így foglalt állást:

« T. Országgyűlés! Az egyház és az állam között meginduló tárgyalások sikerének vannak külső előfeltételei is... E külső előfeltételeket csak a kölcsönös jóakarat és mérséklet teremtheti meg. A tárgyalási készség őszinteségének és a megegyezésre törekvő jószándéknak elsősorban abban kell megnyilvánulnia, hogy a tárgyalók egyike se forduljon a tárgyalások ideje alatt a nyilvánossághoz sérelmeinek orvoslása céljából, hiszen a tárgyalások értelme éppen az, hogy az ügyet zárt ajtók mögött tisztázzák és mind a két fél szeges gonddal tartózkodjék bármiféle sérelem felidézésétől...

Tagadhatatlan, hogy a megegyezés összehasonlíthatatlan módon járulna a Köztársaság erkölcsi alapjainak megszilárdításához a lelkekben és növelné fiatal köztársaságunk külső tekintélyét. Túlzás nélkül merem állítani, hogy a megegyezés jelentősége messze túlszárnyalja országok szűkös határait. A megegyezéssel ugyanis a Magyar Köztársaság elsőnek adna példát Kelet-Európa új körülményei között az egyház és állam viszonyának rendezésére... A megegyezés köztársaságunknak olyan teljesítménye lenne, amely minden eddiginél hathatósabban járulhatna hozzá a világ lelki megbékéléséhez is... megér tehát minden fáradságot és megér innét is, onnét is sok politikai áldozatot... a megegyezésnek volna egy igazi nyertese: a lelki nyugalom után vágyó magyar nép, amelynek a szeretete — a szeretet mindent legyőző hatalmával — világnézeti ellentéteken innét és túl egy közös akaratban és egy közös áldozatban fűzhet össze bennünket. »

A Néppárt nevében kifejtett javaslatai azonban a megváltozott politikai erőviszonyok, továbbá a katolikus egyház és az állam közötti feszültség következtében már nem találtak meghallgatásra egyik oldalon sem. A Néppárt képviselői széleskörű agitációt fejtettek ki az egyházi iskolák államosítása ellen mindenütt, ahol erre még lehetőségük nyílt. Támogatták az egyházi szervezetek és egyházközségek ilyen irányú megnyilatkozásait is. Mindez azonban már nem tudta megakadályozni az egyházi iskolák államosítá-

sára irányuló törvényjavaslat hirtelen beterjesztését. Az országgyűlés június 16-i ülésén mondott történelmi súlyú, kisebbségi véleményt kifejező beszédében Barankovics nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a Néppártnak politikai és lelkiismereti kötelessége a javaslat elutasítása.

« A politikai ok abban áll, mondotta, hogy a mi pártunk a választásokon alapvetően a természetjogi politikai szemlélet mellett és kifejezetten az egyházak általános iskolajogának politikai védelme mellett kötötte le magát. Számunkra tehát főbenjáró exisztenciális, politikai kérdés e törvényjavaslattal kapcsolatos magatartásunk kifejtése...

A lelkiismereti ok pedig abban áll, hogy minket lelkiismereti, hitbeli parancs is kötelez szólni ama lényeges jogunkról és igazunkról, amelyet ez a törvényjavaslat kétségbe von. »

Másfélórás beszédében rámutatott arra, hogy a törvényjavaslat tulajdonképpeni célja az állami iskolamonopólium bevezetése, a keresztény nevelés lehetőségének megakadályozása, a család nevelői jogának korlátozása, a tanulás és a tanítás szabadságának megszüntetése, az egyházak kulturális és nevelési jogainak semmibe vétele. A továbbiakban azt bizonyította, hogy ezzel szemben az államnak kötelessége támogatni a hitvallásos iskolákat. Megoldásként a következő javaslatot terjesztette elő:

« A vegyes világnézetű államban a szülők természetjogának, az egyházak jogának és az állam jogának egyedül az a megoldás felelhet meg, ha mindenütt és minden fokban van állami és hitvallásos iskola; az állam valamennyi világiakat nevelő iskola és nevelőintézet felett a közjóval indokolható felügyeleti jogot gyakorol s a költségeket a tanulók számaránya szerint viseli. Mi ilyen megoldásra törekszünk. »

Érvelését ezekkel a szavakkal fejezte be:

« A legcsekélyebb ingadozás nélkül merem állítani, hogy ez a törvényjavaslat, ha az országgyűlés többségének helyeslését el is nyeri, a magyar nép igen nagy többségének értelmi, akarati és érzelmi egyetértését sohasem fogja elnyerni. És akik ezt a törvényt megszavazzák, ezeknek is tudniok kell, hogy ennek a javaslatnak a törvényerőre emelésével politikai győzelmet már nem arathatnak... A javaslatot nem fogadom el! »

A Néppárt élt a házszabályok nyújtotta lehetőséggel és indítványával névszerinti szavazásra kényszerítette az országgyűlés tagjait, 1945 óta első alkalommal. A parlament 362 képviselője közül csak 293-an jelentek meg, ebből 230-an « igen »-nel és a *Néppárt*, a *Keresztény Női Tábor* és a *Balogh-párt* néhány képviselője, összesen 63-an « nem »-mel szavaztak.

Munka az országgyűlésen kívül

A Néppárt történetével foglalkozó kritikus politikai irodalom azzal igyekszik leértékelni közéleti jelentőségét, hogy az 1947-es választási sikere után nem volt képes kiépíteni pártszervezetének országos, minden helységre kiterjedő hálózatát. A valóság, hogy a kormányhatóságok és vidéki rendőri szervek erőszakos beavatkozásai szorították korlátok közé a párt széleskörű és jelentőségének megfelelő kibontakozását. A párt hivatalos lapja, a Hazánk is csak hetenként, 8 oldalon és korlátolt példányszámban tudott megjelenni a papírkiutalás manipulálása következtében. Napilap indítására márcsak ezért sem nyílt lehetőség. A kommunista irányítás alatt álló rendőri szervek és belügyminisztériumi akciók ezen kívül is mindent elkövettek az ellenzéki politika eszközeinek és lehetőségeinek korlátozására, lehetőleg nagyobb feltűnés nélkül, de célirányos tervszerűséggel. Többek között megfigyelés alatt tartották a képviselők egy részének tevékenységét, ellenőrizték a választóik előtt mondott beszámolóikat és zaklatták a meglátogatott párthíveket és a helyi pártszervek reprezentánsait. A Néppárt megyei központjai a legtöbb helyen ennek ellenére működtek, egyes városokban és falvakban helyi szervezetei is voltak. Ugyanakkor képviselői és központi munkatársai sokoldalú érdekvédelmi, tájékoztató és világnézeti nevelő tevékenységet folytattak a párt nagybudapesti központjának (a volt Vámház körút 4.) helységeiben és a Hazánk hasábjain.

A Néppárt ismételt sürgetése, parlamenti interpellációi ellenére sem kapott engedélyt és papírt napilap indítására. Kitűnő újságírói gárdája azonban *Barankovics István* főszerkesztő és *Papp Antal* szerkesztő irányításával annak az időszaknak a legérdekesebb és legtöbb nyugati értesülést közvetítő hetilapját adta a magyar társadalom kezébe. A *Hazánk* rendszeresen tájékoztatta olvasóit a bel- és külpolitika eseményeiről, azok összefüggéseiről, hátteréről. Az *Új Ember* című, annak idején határozott hangvételű katolikus hetilap mellett az egyetlen újság volt, amely keresztény és demokratikus célokat szolgálva hírt adott a magyar és az egyetemes egyház életének fontosabb eseményeiről is. Rendszeresek voltak a következő rovatai: *Belpolitikai helyzetkép, Külpolitikai helyzetkép, Gazdaújság, Mi baj van a falun? Panaszkönyv, Pártiskola, Szellem és élet,* valamint *Látszat és valóság.* A Hazánk ezenkívül folyamatosan tájékoztatta olvasóit a Néppárt országgyűlési munkájáról és közölte vezetőinek állásfoglalásain kívül képviselőinek az időszerű politikai és gazdasági kérdésekben elhangzott beszédeit, az egyes társadalmi rétegek sérelmeit feltáró interpellációit. Különösen jelentős volt *Mihelics Vid* « *Pártiskola* » című so-

rozata, amely tudományos színvonalú értekezésekkel mélyítette el olvasóinak műveltségét a keresztény társadalomtudomány korszerű, elvi és gyakorlati kérdéseiben. Ezzel párhuzamosan a « *Szellem és élet* » című sorozatban *Rónay György* írta irodalmi és világnézeti esszéit és fejtette ki véleményét az időszerű hazai és külföldi kulturális jelenségekről. « *Amiről beszélünk a pártban* » című rovatban a pártközpontban tartott tájékoztató és elvi jelentőségű előadások lényegéről készült rendszeres tartalmi összefoglalás. A párt vezetősége a Hazánk hasábjain 1948 november 5-én bejelentette « *Világnézeti Akadémia* » indítását is. A minden péntek estére meghirdetett előadás-sorozat átfogó címét így adta meg: « *A kereszténység helyzete a társadalomban* ». A párt neves előadói a következő, hangsúlyozottan nem pártpropaganda jellegű témákat kínáltak minden érdeklődőnek: *A kereszténység a kultúrában — A kereszténység mint vallás és társadalmi tényező — A keresztény sajtó — A kereszténység a gazdaságban — A kereszténység a politikában — Klerikalizmus és antiklerikalizmus — Haladó és maradi keresztények.* A rendszeresen megtartott estéken *Barankovics István, Bálint Sándor, Eckhardt Sándor, Juhász Vilmos, Mihelics Vid, Varga László* és a képviselők egész sora tartott képzettségének, szakmájának megfelelő előadást.

A politikai tájékoztatást kiegészítette a párt érdekvédelmi szolgálata. A képviselők a fővárosi központban minden hétfőn *párt-napot*, kedden *panasz-napot* tartottak, szerdán este ingyenes *jogi* és csütörtökön *adóügyi tanácsadást* végeztek. Ezeknek a szolgáltatásoknak ellátásában különösen aktív volt *Dr. Varga László*, a Néppárt ügyésze és *Dr. Farkas Béla* központi titkár.

Mindemellett a képviselők állandóan eljártak választóik ügyesbajos dolgaiban és a különböző társadalmi rétegek érdekeiért. Különösen a parasztképviselők és agrárszakértők egyéni és csoportos fellépése volt jelentős az egyes minisztériumokban és kormányhatóságoknál. 1948. július 27-én például népes paraszt-küldöttség kereste fel a földmívelésügyi minisztériumot. Dobi István távollétében Keresztes Mihály államtitkár fogadta őket, aki előtt tiltakoztak a kormány méltánytalanul terhes adópolitikája ellen és írásban is átnyújtották a falu időszerű panaszait. Ezenkívül a képviselők választói körzeteikben *beszámolókat, hétvégi pártnapokat* is tartottak mindaddig, amíg ez nem járt a hallgatóság rendőri zaklatásával. Ez a rendőri beavatkozás mindinkább kiterjedt a képviselőkre is. Előfordult, hogy hatóságilag elkobozták a Hazánk számait azzal az indoklással, hogy egyik vagy másik cikke « sérti az ország belső rendjét és nyugalmát ».

Feszültségek és ellentétek a pártban

A Néppárt kritikusai szívesen foglalkoznak azokkal az elvi és személyi ellentétekkel, amelyek párton belüli vitákhoz, személyi feszültségekhez és végül 6 képviselő kilépéséhez is vezettek. A jelenségek különböző tényezőkre vezethetők vissza és súlyuk esetenként eltérő.

Ebből a szempontból sem hagyható figyelmen kívül az az ellenséges légkör, amely a pártot körülvette és az a rendőri nyomás, amely 1945-től kezdve egyre növekvő súllyal nehezedett mind a pártvezetésre mind a tagságra és 1947 augusztusától kezdve a képviselőkre is. AZ MKP és a baloldali pártok a háború után meginduló közéletben eleve ellenségesen fogadták egy a katolikus társadalmi reformokra támaszkodó demokratikus keresztény politikai erő jelentkezését. Sokáig akadályozták hivatalos elismerését. Rákosi és környezete pedig ettől függetlenül kezdettől fogva támadta előbb a Keresztény Demokrata Néppárt majd a Demokrata Néppárt fellépését. Ellenséges alapállása a Néppárt 1947-es választási sikere után sem változott. A kezdeti meglepetés hónapjai után ismételten hangoztatta, majd rendőri nyomással is alátámasztotta alaptalan vádjait. Azt állította, hogy a Demokrata Néppárt soraiban helyet adott a « reakció », az idejétmúlt « polgári konzervativizmus », az « egyházi reakció », a « mindszentizmus », sőt a « fasizmus » ideológiájának és képviselőinek. Ezt az állandóan jelenlévő lélektani terhet növelte a kommunista hatalomátvételtől, a diktatúrától tartó közvélemény elvárása is. A közhangulat nem számolt azzal a bel- és külpolitikai kényszerhelyzettel, amely akkor már alapvetően meghatározta az ellenzéki politika mozgásterét. A társadalom a Mindszenty bíboros prímás által irányított és az egyház hitvallásos és társadalmi szervezeteire alapított átfogó nemzeti ellenállástól és az országgyűlésbe küldött ellenzéktől várta a szovjet hatalomra támaszkodó és az MKP irányításával elindult nemzetrontó folyamat megállítását, sőt az események irányának megfordítását.

A tudatosan szított, magacsinált vádak és alaptalan elvárások nem maradtak teljesen hatástalanok az egyes képviselőkre a követendő magatartás szempontjából. Tulajdonképpen már a választások előtt jelentkezett egy bizonyos belső feszültség a pártvezetésben és később egyes kevés közéleti tapasztalattal rendelkező vagy eltérő felfogású képviselők között a prímás és a pártvezetés közötti egyeztető tárgyalások megszakadása következtében. Ez a tartós kölcsönös bizalmatlanság állandóan terhelte a párton belüli légkört. Tovább növelte az ellenállás mértékét meghatározó, taktikai jellegű nézeteltéréseket a szabadságjogok fokozatos felszá-

molása, a Rákosi irányította szalámi-taktika, a politikai pluralizmust felszámoló folyamat. Ehhez járult a nyugati hatalmak konstruktív beavatkozásába vetett alaptalan remény, majd csalódás a Szövetséges Ellenőrző Bizottság képviselőinek tétlensége folytán.

Egyes esetekben ütközőpontot jelentett az egyöntetű álláspont kialakítása az országgyűlésen napirendre tűzött kérdésekben. Annál is inkább, mert az államvédelmi szerveknek sikerült a képviselők körében olyan információs szolgálatot kiépíteni az érintettek zsarolásával, amely egy idő után lehetetlenné tette bizalmas jellegű politikai és taktikai kérdések nyílt tárgyalását. A pártvezetés, személy szerint Barankovics István főtitkár ilyen körülmények között kénytelen volt időnként döntéseket hozni megfelelő párton belüli tanácskozás nélkül.

Ilyen rendkívüli tényezőknek a hatására alakultak ki azok az eltérő taktikai álláspontok és ki nem érlelt véleménykülönbségek, amelyek hátterében mindig ugyanaz a kérdés állott: mereven elutasító vagy a reálpolitikai körülményekkel számoló, differenciáltabb álláspontot képviseljen a párt az ország és a társadalom sorsát érintő kérdésekben. A Néppárton belül elsősorban *Barankovics István, Babóthy Ferenc, Eckhardt Sándor, Bálint Sándor, Farkas György, Keresztes Sándor, Mihelics Vid, Rónay György és Ugrin József* alkották azt a csoportot, amely időnyerésre és a hosszútávú jövőre tekintő, elvi síkon vívott küzdelemnek volt a híve, és ehhez nem is hiányzott a felkészültsége. Ezzel szemben a párt jogászai és általában a gyakorlati életből, valamint a helyi politikai küzedelmekből jövő képviselők erősebben érezték a közvélemény nyomását és merevebb magatartásra igyekeztek rábírni a pártvezetést. Ez utóbbiak Mindszenty bíborosprímás nemzeti ellenállását a napi politika merevebb alakítására szerették volna átvinni. Közülük *Matheovits Ferenc, Pócza Lajos és Zoltán Pál* nyitották a sort, őket követték *Abai Nemes Oszkár, Barkóczy József, Belső Gyula, Iszak Kálmán, Keleti Péter István, Kolbert János, Kovács László és Vörös Lajos.* A két eltérő irányzat között helyezkedett el az a szárny, amely a közvetlen gyakorlati célokat szolgáló, prakticista politika híve volt. Ezek közé tartoztak a hangadó *Eszterhás György* mellett *Berkes János, Farkas Dénes, Kovács Ferenc, Kovács K. Zoltán, Mészáros Ödön, Pécsi József, Varga László,* és még néhányan. Ez utóbbiak a párt programjának elvi jelentőségű tételeihez ragaszkodva elsősorban a szűkre szabott lehetőségek politikai hasznosítását tartották előbbrevalónak és emellett gyakorlati segítséget, védelmet kívántak nyújtani választóiknak, amíg erre lehetőség nyílott.

Ezek az elvi és pragmatikus megfontolások időnként viták formájában kerültek felszínre és a külső szemlélőben a frakciózás benyomását keltették. A párton belül azonban az ilyen jellegű polarizálódást természetesnek tartottuk. A feszültség a rendkívüli körülmények hatására fejlődött odáig, hogy 6 képviselő kilépett és 6-ot az országgyűlés összeférhetetlenségi bizottsága a mandátumáról való lemondásra kényszerített, kizárva a védekezés reális lehetőségét. Lényeges körülmény azonban, hogy az eltérő álláspontok ellenére a Néppárt keretben maradt vagy kilépett egyetlen képviselője sem helyezkedett soha olyan álláspontra, amely szemben állt volna az ország vagy a társadalom alapvető érdekeivel, és egyik sem vádolta a másikat « árulás »-sal. A végső polarizációra a magyar-szovjet kölcsönös barátsági és segélynyújtási szerződés elfogadását javasló *Farkas György* országgyűlési beszéde adta meg (1948. márc. 3) az indítást. Már korábban elhagyta a pártot *Tasler Lajos*. 1948. április 2-án jelentette be kilépését a pártból *Abai Nemes Oszkár és Matheovits Ferenc*. Követte őket április végén *Fehér Ferenc* és *Pócza Lajos*, majd néhány héttel később *Barkóczy József*. Ezután mint párton kívüli képviselők vettek részt az országgyűlés munkájában.

Kiválásukkal a párton belüli véleménykülönbségek nem szűntek meg. A párt üldözése is tovább folytatódott egyes képviselők rendőri ellenőrzésének szigorúbbá tételével, mások mandátumának felfüggesztésével. Rákosi szalámitaktikájának következményeként az összeférhetetlenségi-bizottság megfoszotta mandátumától *Berkes János, Keresztes Sándor, Iszak Kálmán, Szabados Pál* és később *Kovács József* képviselőket. *Pörneczy József* nem várta meg a bizottság döntését, hanem lemondott mandátumáról. Az ellenük felhozott vádak szerint a felsoroltak a háborús években olyan, a Baloldali Blokk által önkényesen jobboldalinak vagy kormánypártinak minősített politikai vagy társadalmi szervezetekben vállaltak helyi vezető szerepet, amely a módosított választási törvény értelmében nem tette volna lehetővé megválasztásukat. A megvádoltak valójában a katolikus szociális mozgalmak keretében dolgoztak és a bizottság figyelmen kívül hagyta, hogy egyben tagjai voltak az ellenállási mozgalomnak.

A Demokrata Néppárt katolikus reformozgalmakból kinőtt gerince és a pragmatikus politikát sürgető szárnya is mindvégig kitartott a választásokon meghirdetett program, a Győri Kiáltvány következetes képviselete mellett. A párt képviselői, a kilépettek csoportja sem szavazott meg soha olyan törvényjavaslatot, amely az 1947-es alapelvek elárulását jelentette volna. Ugyanakkor éreznie kellett, hogy a

párt létének és országgyűlési munkájának napjai meg vannak számlálva. Az utolsó hónapokban tanúsított magatartásunkat az a szempont határozta meg, hogy becsületünk és politikai hitelünk sérelme nélkül váljunk ki a közéletből és átmentsük a magyar kereszténydemokrata program jó hírét a jövő számára. Ennek érdekében a képviselők testülete 1948 második felében, az országgyűlés őszi ülésszakának kezdetén, határozottabb parlamenti aktivitás mellett döntött. Ezzel a szándékkal választott a testület új tisztségviselőket november 3-i közgyűlésén. Elnöke *Dr. Székely Imre Kálmán* fővárosi ügyvéd, alelnökei *Csépe Jenő* miskolci középiskolai tanár és *Pécsi József* gönyüi gazda lettek. Titkárává *Kovács K. Zoltán* okleveles mezőgazdát, fővitavezetőjévé *Babóthy Ferenc* felvidéki származású kertgazdát, vita-rendezővé *Mézes Miklós* zsirai és *Nagy Lajos* kiskörei gazdálkodót választotta.

Munkájuk nyomán megélénkült a Néppárt parlamenti tevékenysége a ránehezedő és egyre növekvő koncentrált nyomás ellenére. Rákosi Mátyás az MDP központi vezetőségének november 27-i ülésén szóba hozta az úgynevezett Függetlenségi Front átszervezésének, vagyis a pártok megszüntetését célzó tervét és ennek kapcsán a Néppártot a « fasizmus legális búvóhelyének » nevezte, amely « csak nyűg és felesleges teher a demokráciában. Ennek megfelelően el fog tűnni, ha csak gyorsan nem változtat eddigi káros, a nemzet számára semmi hasznot nem hajtó magatartásán... ». Ezek a mondatok nem hagytak kétséget az iránt, hogy milyen sors vár a Néppártra. A vádakra Barankovics a Hazánk december 3-i számának vezércikkében válaszolt. Visszautasította a « fasizmus » vádját és többek között kifejtette:

> « A mi ideológiánk a kereszténység nagy gondolkodóinak szellemi befolyása alatt áll. Ragaszkodunk az emberi személy szabadságához, elutasítjuk a totalizmust... Valljuk a pártok szabadságát, saját pártunkban annak belső szabadságát is. Az ellenzéket épp úgy értéknek és szükségesnek tekintjük mint a kormányzó pártokat, amelyek nem gátolhatják, hogy a politikai kisebbég többséggé fejlődjék. Hívei vagyunk minden vonalon a törvény uralmának. »

A Rákosiéhoz hasonló türelmetlen hangot ütött meg Dobi István is miniszterelnöki bemutatkozó beszédében, 1948. december 14-én. Kiderült belőle, hogy kormánya tervbe vette a Néppárt végleges felszámolását.

A záró akkord

Barankovics István a kormányprogram vitájában válaszolt az alaptalan vádakra (1948. dec. 14). Újból és egyben utoljára kitért a belpolitikai helyzet alapvető kérdéseire, köztük a Néppárt helyzetének vizsgálatára. Mindenekelőtt azonban az egyház és az állam rendkívül súlyos konfliktusát elemezte a következő szavakkal:

> « Az egyház és az állam viszonyának problémája — feltételezve, hogy az evangélikus egyház megegyezéséről szóló nem hivatalos híradások is igazaknak bizonyulnak — konkréten a katolikus egyház és a magyar állam viszonyának rendezetlenségét, fájdalmas és káros feszültségét jelenti... Aki jóakaratúan a megoldást akarja, az sem népszerűségi szempontoknak nem adhat helyt, sem a szenvedélyeknek nem engedhet szót, mert a tárgyi céltól való minden eltérés a jelen fázisban már csak ronthatja a helyzetet és a kibontakozás esélyeit... Szerény véleményem szerint a katolikus egyház és állam viszonyának problémája ugyanis most már olyan állomáshoz érkezett, amikor a fennálló sérelmek nyilvános megtárgyalásától való tartózkodásra csak az nem fog nyomós okot látni, aki a kérdés egész hátterét és érlelődési folyamatát nem ismeri... De tudatában kell lennünk annak, hogy a katolikus egyház és az állam viszonya arról a káros holtpontról, amelyen ma vesztegel, a római Szentszék közreműködése nélkül a megoldás jó irányába nem mozdítható. »

A Néppárt helyzetét a kialakult feszültségben így jellemezte:

> « Ami az egyház és állam viszonyának pártunkra vonatkozó konzekvenciáit illeti, kétségtelen — és ennek teljes tudatában vagyunk —, hogy minden rosszabbodás súlyosbítja azt az ellentétet, amely pártunk és a kormány között fennáll. »

Ezután rátért a szabadságjogok és demokrácia elvi hangoztatása és gyakorlati be nem tartása között mutatkozó ellentmondásra, amely a képviselő választások óta bekövetkezett. A Néppárt és a rendszer viszonyának radikális romlására utalva megállapította, hogy a megváltozott körülmények ma már lényegesen más helyzetet jelentenek a Néppárt számára is, mint amilyen lehetőségek között a választási küzdelembe bocsátkozott. Ezért felvetette a kérdést:

> « Vajon rendelkezésünkre állnak-e még azok a lehetőségek, amelyeknek felhasználásával a programunkban kifejtett közjót valóban meg is tudjuk közelíteni? A népi demokrácia belső kibontakozásának olyan szakaszában járunk, amikor minduntalan hallanunk kell azt a vádat, hogy mi nem a kormánynak, hanem egy demokratikus jellegű állam eszméjének vagyunk az ellenzéke —

pláne ellensége — és így működésünkkel a demokráciát veszélyeztetjük, holott semmi egyebet sem teszünk, mint mértéktartással és felelősségtudattal képviseljük azt a programot, amelynek képviseletét a nép előtt az országgyűlési választásokon vállaltuk.

Mi nem változtunk, de megváltoztak körülöttünk — a kormány politikája következtében — a körülmények. A körülményeknek ezt a változását tudomásul venni és belőle a következtetéseket levonni lehet a politikai okosság követelménye az adott pillanatban. Mi inkább e követelmények levonására, mint programunknak a változott körülményekhez való idomítására vagyunk hajlandók... Számunkra a párt nem öncél és a politizálás nem hiúság kérdése, hanem a mi számunkra a párt csakis a programunkban kifejtett közjónak kollektív eszköze lehet. És létének addig van értelme, amíg tényleg ez is marad. »

A Demokrata Néppárt főtitkára az új kormány programjára nemmel szavazott. Utolsó mondataival azonban azt is kifejezésre jutatta, hogy a további országgyűlési munkának és egyáltalában a politikai tevékenységnek a feltételei, a Néppárt programjának elárulása nélkül, nincsenek adva. Ekkor már a képviselők személyi biztonsága a mentelmi jog ellenére is veszélyben forgott.

Az egyházi iskolák államosítása után a Rajk László helyébe kinevezett új belügyminiszter, Kádár János irányítása mellett tovább folytatódott, sőt felerősödött az egyház ellenes általános kampány. A cél most már a nemzeti ellenállás jelképévé magaslott Mindszenty József bíborosprímás eltávolítása volt az egyház éléről. Ezt a célt szolgálta az egész sajtó és rendőri apparátus. A nyomás kiterjedt a megmaradt egyházi szervezetek, a püspöki kar, a társadalmi és gazdasági keretek, az iskolák, szakszervezetek és vállalatok tagjaira, dolgozóira. Mindszenty-ellenes állásfoglalásra, tüntetésekre kényszerítették őket és arra, hogy előre megbélyegezzék az ország prímását határozott ellenállása miatt.

A bíborost a belügyi hatóságok 1948. december 26-án letartoztatták. Őrizetbevétele után, ebben a légkörben jöttek össze a Demokrata Néppárt képviselői 1949. január 4-i értekezletükre, hogy megvitassák a drámai helyzetet. Állásfoglalásukat a Hazánk első oldalán hozták nyilvánosságra. Határozatuk lényeges pontjai:

« Mindnyájunkat fájdalommal töltött el a hír, amely közölte, Mindszenty József bíborosérseket különböző bűncselekmények gyanúja miatt őrizetbe vették. — Az ügyben a bíráskodás joga nem minket illet. Az ügy politikai vonatkozásai egyáltalában nem érintik pártunk alapvető szociális és demokratikus programját... Mivel keresztény világnézeti párt vagyunk... állásfoglalásunknak teljes harmóniában kell maradnia Egyházunk hitbeli és erkölcsi, valamint belső fegyelmi törvényeivel... Ami az Egyház és az állam

viszonyát illeti, ma is azt valljuk, amit eddig is szolgálni igyekeztünk, hogy az Egyház és az állam igazságosan rendezett viszonya az Egyháznak és az államnak egyképpen érdeke. Az Egyház és az állam viszonyának problémája azonban a jelenlegi stádiumban közvetlenül és kizárólagosan a Vatikán, illetve a Magyar Püspöki Kar és a Magyar Köztársaság illetékességi körébe tartozik... Mint katolikusok sem az Apostoli Szentszék sem a Magyar Püspöki Kar lépéseinek önálló kezdeményezésekkel elébe nem vághatunk. Megújítjuk azonban azt az óhajunkat, hogy az illetékes tényezők kormányzó okossága, kölcsönös igazságérzete és jóakarata találja meg az Egyház, a Magyar Köztársaság és a magyar nép érdekében álló megoldást. Ehhez segítőkezet nyújtani keresztény és magyar kötelességünknek tartjuk. »

A Mindszenty-per megkezdése előtti napon, 1949. február 2-án *Barankovics István*, a Néppárt főtitkára, felesége, továbbá *Jánosi József* jezsuita páter és *Blaskó Mária* írónő társaságában az amerikai követség kocsiján elhagyta az országot. Távozását megelőzték *Varga László, Pócza Lajos, Zoltán Pál* és *Belső Gyula*. Követték Barankovicsot *Babóthy Ferenc, Eszterhás György, Kovács K. Zoltán, Mézes Miklós, Pete Ferenc* és *Villányi Miklós* képviselők. A kockázatos vállalkozást a már kiépített drótakadályon, a « vasfüggönyön » keresztül *Mézes Miklós* készítette elő és vezette sikeresen. A Néppárt 11 országgyűlési képviselője vállalta az emigrációt.

A Néppárt feloszlatásának körülményei

1948 november vége óta, a MDP Központi Bizottságán elhangzott Rákosi-beszéd után már nem volt kétséges, hogy a Néppárt hetei meg vannak számlálva. Megerősítette az erre utaló jeleket Dobi december 14-i országgyűlési beszéde és az egyes képviselőkre nehezedő rendőrhatósági nyomás és állandó ellenőrzés. Barankovics István hátrahagyott naplótöredékéből kiderül, hogy Rákosi 1949. január 25-én közölte a párt főtitkárával: « a Néppárt sorsa eldőlt », de a feloszlatás körülményeit, vagyis időpontját és indoklását maga fogja előírni. A fenyegetés többek között arra irányult, hogy a Néppártnak népellenesnek kell minősítenie az akkor már börtönben lévő Mindszenty József, bíborosprímás magatartását és el kell ítélnie a Vatikán politikáját azért, hogy Mindszenty melletti nyilatkozatával beavatkozott a magyar állam belső ügyeibe.

Barankovics István a helyzet felmérése után Bécsbe érkezve 1949. február 2-án nyilatkozatot adott a külföldi sajtó és rádiók számára, amelyben bejelentette a Demokrata Néppárt feloszlatását, a következő szavakkal:

« A múlt év decemberében a legutolsó parlamenti beszédemben kifejtettem, hogy a kormánynak a szabadságjogokat megsemmisítő politikája következtében a Néppárt még az eddigi legszerényebb keretek között sem tudja működését folytatni annak a programnak a szellemében, amelyet a választók helyeseltek. E helyzetből azt a konzekvenciát vontam le, hogy mi a párt léte helyett inkább elveinket fogjuk választani. A pártot már karácsony előtt, majd január közepén fel akartam oszlatni. A kormány azonban a feloszlatást a Mindszenty pör idején súlyos retorziók nélkül nem vette volna tudomásul, jóllehet állandóan kitessékeltek minket a közéletből. Arra is számítanom kellett, hogy a Mindszenty pör után olyan nyilatkozatot követelnek tőlem, amelyet keresztény lelkiismeretemmel összeegyeztetni nem tudtam volna. Közben képviselőim ellen is megindult a nyomás. Így a kormány csak a lét és a becsület között hagyott választást. »

Barankovics nyilatkozatából kiderül, hogy a Néppárt feloszlatását 1949. január 31-én írt és utólag kézbesített levelében közölte a parlament elnökével.

Az országban maradt képviselők egy kis csoportjának néhány tagját a rendszer arra kényszerítette, hogy a párt « politikai bizottsága » nevében mondja ki a Néppárt megszűnését. E február 4-én hozott « határozatot » az országgyűlés 1949 március 10-i ülésén vette tudomásul.

Ezek a Néppárt feloszlatására vonatkozó nyilatkozatok nyilvánvaló kényszer hatása alatt hangzottak el. Az 1946 január 31-én elfogadott pártalkotmány értelmében a Néppárt megszűnéséről csak az Országos Nagyválasztmány hozhatott volna határozatot. A Néppártnak « politikai bizottsága » nem volt és főtitkára sem volt jogosult a párt megszüntetésére. Bécsi nyilatkozatával nyilvánvalóan a Néppárt nevével való visszaélést és az országban maradt képviselők és tisztségviselők zaklatását és felelősségre vonását akarta megakadályozni. Egyik feloszlatási döntés sem volt jogerős.

A Néppárt otthon maradt képviselői is így értelmezték e nyilatkozatokat. Bizonyítja, hogy a párt korelnöke, *Farkas Dénes* zalamegyei képviselő a Szabad Kossuth Rádió 1956. november 1-i adásában az ideiglenes vezetőség nevében bejelentette, hogy a Demokrata Néppárt újból megkezdte működését. A fővárosba hívta a párt összes képviselőjét, akik november 3-án megválasztották az ideiglenes Végrehajtó Bizottság tagjait. Újból megjelent a párt Hazánk című lapja. Híreiből kiderül, hogy megkezdte a működését a budapesti pártközpont és több kerületi kirendeltség. A lap vezércikke « *A mi roppant felelősségünk* » címmel felvázolta egy korszerű kereszténydemokrata politika néhány sarkalatos pontját, addig is, amíg a Demokrata Néppárt programja alkotmányos úton el nem készül. Utalt az időközben bekövetkezett társadalmi és gazdasági változások közül azokra az előre

mutató törekvésekre, amelyek figyelembevételét fontosnak tartja. Végül a megbocsájtás és a szeretet krisztusi parancsára hivatkozva sürgette a megbékélést és a mielőbbi konszolidációt. Egy külön nyilatkozatból kiderül, hogy a Néppárt ideiglenes Végrehajtó Bizottsága kifejezte együttműködési készségét a többi demokratikus pártokkal és bejelentette, hogy hajlandó aláírni a politikai kibontakozást elősegítő, *Bibó István* kezenyomát viselő 1956. december 8-ára keltezett nyilatkozatot. Ezért a Végrehajtó Bizottság több tagját, köztük Mihelics Vid és Keresztes Sándor volt néppárti képviselőket börtönbe zárták.

A Demokrata Néppárt képviselői tehát 9 évvel azután, hogy az utolsó több párt részvételével tartott országgyűlési választáson a legtöbb szavazatot kapták a választásra jogosultak számának méltánytalan korlátozása ellenére, ismét felajánlották szolgálatukat a nép és az ország sorsának rendezése érdekében, az annakidején olyan lelkesen fogadott keresztény demokrata program szellemében.

* * *

A Demokrata Néppárt 1947-es váratlan társadalmi visszhangja és választási sikere nem volt megalapozatlan. Ez a politikai erő a megelőző évtizedek katolikus szellemi megújulásának a terméke. A megelőző másfél évtized katolikus szociális reformmozgalmak és protestáns testvérszervezeteik előkészítő munkájának volt a kivirágzása. Ezeken a szellemi és társadalmi alapokon nevelkedett vezető garnitúra hirdette meg a társadalom és az ország gyökeres keresztény humanista reformját előirányzó programot. Szellemi gyökerei a kereszténység nagy gondolkodóin és a pápák szociális tanításain kívül a 30-as évek újjáébredő francia katolicizmusának indításaiból táplálkoztak. Eszméit többek között Emmanuel Mounier perszonalista filozófiájából, de különösen Jacques Maritain keresztény humanista tanításából és magyar követőiknek munkáiból merítette. A Demokrata Néppárt megjelenése a magyar közéletben felzárkózást jelentett a háború utáni Európa újjáépítésében döntő szerepet betöltő nyugateurópai keresztény pártok eszmevilágához, sajátosan magyar változatban. Ezért a Néppárt villanásszerű feltörése és 18 hónapos ellenzéki szerepe az országyűlésben közép-keleturópai viszonylatban is történelmi jelentőségű kísérletnek számít.

KOVACS K. ZOLTAN

Felhasznált irodalom:

Dr. Almásy József: *Katolikus írók új magyar kalauza.* Bp. 1942.

András Károly: Írásbeli közlései.

Babóthy Ferenc: Személyes és írásbeli közlései.

Balogh Sándor - Izsák Lajos: *Pártok és pártprogramok Magyarországon* (1944-1948). Tankönyvkiadó, Bp. 1977.

Balogh Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon.* (1944-1948), Bp. 1975.

Desewffy Gyula: *Mi sem voltunk rosszabbak.* Tanúvallomás. Amerikai Kiadó, 1987.

Dr. Erdőssy Béla: *Az ezeréves magyar katolikus egyház a közéletben.* Kézirat. Bp. 1984.

Dr. Farkas György - Ugrin József: *Hogyan ébredt az « álmos óriás » —* Visszatekintés a katolikus népfőiskolai mozgalomra. Új Ember. 1984/12. 4. old.

Gergely Jenő: *A kereszténységszocializmus Magyarországon 1903-1923,* Kossuth, Bp. 1977.

— *A politikai katolicizmus Magyarországon 1890-1950.* Kossuth, Bp. 1977.

— *A keresztény nemzeti Magyarország kereszténysége.* História, 1983. 4/5.

— *A Keresztény Demokrata Néppárt előtörténete.* Műhely, Győr, 1984/1.

— *A katolikus egyház Magyarországon 1944-1971.* Kossuth, Bp. 1985.

Izsák Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944-1949.* Kossuth, Bp. 1983.

— *A Keresztény Demokrata Párt és a Demokrata Néppárt.* História, 1983 5/6.

— *A Keresztény Demokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt 1944-1949.* Kossuth, Bp. 1985.

Keresztes Sándor: *Emlékeimből* (1944). Új Ember, 1975. ápr 6. 3. old.

Kovrig Béla: *Magyar társadalompolitika* (1920-1945). I. rész. Kis Magyar Könyvtár sorozat. A Magyar Nemzeti Bizottmány kiadványa, New York, 1954.

László T. László: *A Katolikus Szociális Népmozgalom megalakulása és célkitűzései,* Katolikus Szemle 1978/1 14-25. old.

— *A Keresztény Demokrata Néppárt megalakulása.* Katolikus Szemle, 1978/2. 103-112 old.

— *Szellemi Honvédelem* — Katolikus demokrata mozgalmak a második világháború idején Magyarországon. A Katolikus Szemle kiadványa, Róma, 1980.

— *A Keresztény Demokrata Néppárt Magyarországon 1944-1949.* Sokszorosított kézirat 1981.

Leslie László: *Parti Populaire Democrate-Chrétien de Hongrie* (1944-1949). Centre International DC. D'Information et de Documentation, Cahiers d'Etudes No. 25. Rome, 1982.

Mézes Mikós: *Hogyan szerveztük a Széchenyi Népfőiskolát?* Katolikus Szemle, 1986/2 156-164 old. és írásbeli közlései.

Dr. Nagy Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek.* A szerző kiadása. Buenos Aires, 1965.

Nyisztor Zoltán: *Ötven esztendő.* OMC kiadó, Bécs. 1962.

Szekfű Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik.* Királyi Egyetemi Nyomda, Bp. 1938.

Ugrin József: *Második évtizedbe indul a KALOT.* Debrecen, 1945. febr. 1.

Tóth Imre: *Emlékezés egy Népfőiskolára.* Magánkiadás, Szombathely, 1984.

Orbán Sándor: *A Demokrata (Barankovics) Néppárt történetéhez 1945-1949.* Századok, 102. 1983. 164-203. old.

Dr. Varga László: *Kérem a vádlott felmentését.* I. rész. Püski, N.Y. 1981.

— *Jelenkori magyar történelmi dokumentumok II. A Demokrata Néppárt története.* Amerikai Magyar Kultúrközpont, Washington, DC. 1986, valamint személyes és írásbeli közlései.

Vida István (Bp): *A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947,* Akadémiai Kiadó, Bp. 1976.

Dr. Vida István: *Az EMSZO-mozgalom* és előzményei. Katolikus Szemle, 1985/4.

— *Példák és ellenpéldák.* Új Látóhatár, 1985/2. 275. old.

— *Aufstieg und Ende der katholischen Volksbewegungen in Ungarn.* Communio, Intern. katolische Zeitschrift, 15. Jahrgang, Heft 1/86.

— *Keresztények a magyar közéletben.* Krisztusi hit-társadalmi felelősség. A XX. Magyar Pax Romana Kongresszus előadásai. A Katolikus Szemle kiadása, Róma, 1980. 75-99. old.

— *Egy korszak mérlegéhez.* Katolikus Szemle, 1986/3. 211-220. old.

— *Keresztény szakszervezeteink.* Katolikus Szemle, 1986/4. 353-370. old. és írásbeli és személyes közlései, jegyzetei.

SORSDÖNTŐ BESZÉLGETÉS RÁKOSIVAL

Kovács K. Zoltán hivatkozik Barankovics István naplótöredékére, amelyben elmondja, hogyan döntött Rákosi a Néppárt sorsáról. Itt közöljük a vonatkozó részleteket.

Tegnap délben Rákosinái voltam, parlamenti dolgozószobájában. Egy órát töltöttem nála, az ő hívására.

Rákosi feltűnően komor volt. Halkan beszélt és egyetlen egyszer sem nézett rám. Kezét csaknem állandóan szeme előtt tartotta. Mint a bíró, aki ítéletet hirdet, amelyet talán maga is szégyell, a következő verdiktet közölte velem:

— A Néppárt sorsa eldőlt. Legnagyobb tévedésem volt, hogy a Néppártot a választásokon megtűrtük és másfél évig hagytuk, hogy a demokrácia ellenségeként működjék. Most elveszi méltó büntetését. Az az út azonban, amelyen a többi ellenzéki pártok jártak, nem áll nyitva a Néppárt előtt. Sem Sulyok útja, aki pártját feloszlathatta, sem Peiffer útja, aki Amerikába távozhatott, Ön előtt nincs nyitva. A Néppárt félrevezette a jóhiszemű tömeget azzal, hogy keresztény pártnak adta ki magát és úgy tett, mintha a magyar nép demokratikus és szocialista törekvéseit támogatná. Pedig a Néppárt semmi más nem volt, mint a legrosszabb fajta klerikális fasizmus és fekete reakció ravasz képviselője és legális búvóhelye. A Barankovics párt ugyanazt tette, amit Mindszenty, csak sokkal fondorlatosabban. Mindszentyék és a Néppárt között szabályszerű munkamegosztás volt. Régebben arra gondoltam, hogy a Néppárt előtt is megnyitom a népfront kapuját, természetesen azzal a föltétellel, hogy a Néppárt belátja, hogy eddig rossz úton járt, és sorai közül kiszorítja a fasisztákat, a népi demokrácia céljait pedig őszintén elfogadja. Mindig tudtam, hogy ön gyűlöli a kommunizmust, de azt hittem, föl fogja ismerni az Egyház és a nép valódi érdekét. A Néppárt azonban nem a népet és nem is az Egyházat akarja szolgálni, hanem éppen olyan esküdt ellensége a népi demokráciának, mint Mindszenty vagy bármelyik összeesküvő. Mindszenty elveszi méltó büntetését, bármit csinál a Vatikán, és bármit tesznek külföldi barátai. A Néppárt pedig fel fog oszlani, de nem úgy és nem akkor, ahogyan és amikor ön gondolja. Az időt és a feloszlás indokát majd én fogom megmondani. Remélem, komolyan veszi, amit mondok. Tapasztalhatta, hogy én nem játszom a szavakkal. Amit mondok, az be szokott következni, és amit elhatározok, azt szolidan és könyörtelenül szoktuk végrehajtani.

Rákosi hosszú pauzákkal, tagolva, az egyes szavakat megnyomva, fojtott indulattal és halkan beszélt. Szinte minden mondatnak kivárta a hatását. A súlyt, amely alatt össze akart roppantani, kilónként rakta a vállamra: de egyetlen egyszer sem nézett a szemembe. Görnyedten ült a nagy karosszékben, szinte eltűnt a támla alatt. Folytatta:

— A Mindszenty per hamarosan le fog zajlani. Az elsőfokú tárgyalás után, olyan időben, amely nem az önök, hanem a mi számunkra a legalkalmasabb, a Néppárt közölni fogja önkéntes feloszlását és kijelenti, hogy feloszlásának oka nem a kormány által alkalmazott erőszak, hanem az a belátás, hogy a Néppárt antidemokratikus és népellenes politikát folytatott, és mint magyar és keresztény párt lelkiismereti konfliktusba került, mert Róma Mindszenty kardinális jogtalan védelmében durván beavatkozott a magyar állam belső ügyeibe. A párt önkéntes feloszlásának legfőbb okául azt a lelkiismereti konfliktust, amelyet a római Szentszék okozott, kell majd megjelölni, és a Néppártnak a Vatikánt el kell ítélnie. Természetesen a nyilatkozat megtétele után a Barankovics-párt tagjainak nem lesz semmi bántódásuk. A nyilatkozat nélkül azonban nincs *salvus conductus*.

— Én — mondtam — ilyen nyilatkozatot soha nem fogok tenni, amíg ura vagyok önmagamnak.

Rákosit azonban ez a megjegyzésem egy pillanatra sem zökkentette ki a kerékvágásból. Ugyanolyan halk hangon, ahogyan egy ítéletet olvas föl a gyakorlott bíró, felelt:

— Majd meg fogja gondolni! Más út az elvonulásra nincs. Okos ember pedig nem megy a falnak.

— A becsületet feláldozni — mondottam — nem okosság, de a becsület útjan megmaradni az okosságnak is legfőbb követelménye. Megismétlem: Én a kívánt nyilatkozatot, amely a tényekkel és meggyőződésemmel homlokegyenest ellenkezik, soha nem fogom megtenni, amig ura vagyok önmagamnak; még akkor sem tenném meg, ha pártom így döntene, amire egyébként semmi valószínűség sincs.

— Még sohasem gondolt arra, hogy mi lesz önnel? — kérdezte Rákosi olyan hangon mintha aggódna értem.

— Én nem behúnyt szemmel vállaltam — mondtam — a politikai szerepet. Komolyan vettem választott jelszavamat, hogy az ember megteszi kötelességét, aztán elviseli, ami helyébe jön (1). Bármi történjék tehát, én a kívánt útra nem lépek, és el fogom viselni, ami a kötelességteljesítés hegyibe jön.

---

(1) Ezt a jelmondatot sokszor leírtam és nyilvánosan is elmondtam 1945 után. Ezt Rákosi is tudta.

— Ön, — mondta Rákosi — úgy látszik, nincs tisztában azzal, hogy távozási útja nincs...

— Nagyon is tudom, — válaszoltam — hogy a hatalomnak ki vagyok szolgáltatva. Tudom, hogy csak a lét és a becsület között van választásom, de a becsületet választom.

Rákosi lenézően felelte:

— Ön nem e-világi ember!

Hosszabb pauzát tartott, hogy szavainak hatása bennem kiérlelődjék. Magábaroskadtan, elgondolkozva ült, szeme előrenyújtott cipőjének orrára szegeződött. Fejét és arcát lassan végigsimogatta, mintha fájna. A feszült csendben kutatva néztem színtelen, ma feltűnően fakó, fáradt arcát, amely azonban semmiféle indulatot vagy gondolatot nem árult el. Ez az arc nem tükre, hanem takarója volt a léleknek. Róla sem harag, sem emberi részvét nem volt leolvasható. Az ilyen ítélethirdetés már nem lehetett szokatlan Rákosinak. Egyáltalában nem érezte a pillanat nyomasztó voltát és szerepének visszataszító morális terhét. Vagy ha érezte, ebből az arc semmit sem árult el. Arra gondoltam, hogy így intézkedik a hóhér a halál előtt.

— A monsignorok jóvoltából a régi Róma, amely valamikor a legnagyobb forradalmat indította el, a haldokló kapitalista világ eszköze lett, az imperializmus lelki kiszolgálója és a háborús uszítók propagandája. Ezek szándékai szerint csinál egyházpolitikát és világi politikát. A magyar népi demokrácia belső ügyeibe is amerikai utasításra avatkozott bele, ahelyett, hogy az itt élő katolikusok számára kereste volna az életlehetőségeket. A magyar nép mindezt jól látja és le is fogja vonni belőle a következményeket. Ma talán még nem tudatosan vonta le a konzekvenciákat, de majd segítünk neki, hogy megvilágosodjék előtte mindaz, amit a Vatikán tesz. A magyar nép ma még vallásos. Mert nem elég művelt ahhoz, hogy belássa a vallás szükségtelenségét. Én nem fogom elvenni tőle a vallást, a fejlődés úgyis a mi javunkra dolgozik. Mi csak ennek a természetes fejlődésnek fogunk segíteni. Máris kapom a sürgetést az ország minden részéből, hogy ezt meg azt a szektát ismerjük el és segítsük. Ez a szekta-igény mutatja a vallásos nép eltávolodását Rómától (2). Ezek a szekták gombamódra szaporodnak. Nem fogom azonban megengedni, hogy 30-35 szekta ugyanannyi egyházat csináljon. Jó irányba tereljük majd ezt az igényt.

— Persze — mondtam némi gúnnyal — ennyiféle egyházat nehezebb volna kezébe tartania az államnak, mint

(2) Ez nem igaz. 1945 óta a szekták nem szaporodtak el Magyarországon.

kettőt-hármat. Mind a harmincöttel külön kellene megegyezni. Ez nagyon megszaporítaná az adminisztrációs és ellenőrző feladatokat.

Rákosi nem hárította el a vádat, amely szavaimban volt, és nem szállt velem vitába. Ő is tisztában volt azzal, hogy ismerem szándékait, hiszen tudta, hogy szorgalmasan olvasom az ő szent könyveiket, amelyekben Lenin pontosan megírja, hogy minő sorsot szánnak a kommunisták a vallásnak és az Egyháznak. Mintha latolgatta volna, hogy kimondja-e, amit gondol, meglassította beszédtempóját. De aztán mégis *in medias res* folytatta:

— Katolikus ember Rómától függetlenül is megtalálhatja vallási igényeinek kielégítését. Egyre többen követelik tőlem, hogy egy Rómától független katolikus egyház szervezkedését engedjem meg és támogassam. Nem zárkózom el ezek elől a kívánságok elől, de komolyan forgatom a fejemben, hogy ezt az igényt pártfogolnom kell, mert helyes igény. A magyar nép vallásos és nemzeti felfogásának egyaránt megfelel. Kiküszöböli azt a lehetőséget, hogy a nép és a vallás érdeke összeütközésbe kerüljön, mint most történt, amikor Róma beavatkozott a magyar állam belső ügyébe, lelkiismereti konfliktusba kergette a katolikus magyarokat.

— Az én álláspontom — vágtam közbe — az, hogy Róma nem avatkozott bele a magyar állam belső ügyeibe és a katolikus magyarokat nem Róma kergette lelkiismereti konfliktusba. Az én számomra ilyen lelkiismereti konfliktus egyáltalában nincs, mert a vallás parancsainak teljesítése, ha veszéllyel is jár, nem lelkiismereti konfliktus. Ám, ami a Rómától független, nemzeti katolikus egyházat illeti, bizonyára nem lep meg senkit, hogy én feltétlenül és minden körülmények között hű maradok vallásomhoz, a római katolikus egyházhoz. A katolikus vallásban nem egyszerű fegyelmi kérdés, hanem a hitnek és az erkölcsnek elválaszthatatlan, integráns része a római főség elismerése és a supranacionális egyetemesség. Aki a római főséget tagadja, vagy az egyház egyetemességét elveti, az már kívül is rekesztette magát a katolikus vallási közösségen, az már nem katolikus...

— A kérdést nem minden katolikus fogja fel ilyen bigott szigorúsággal, — mondta Rákosi.

— Aki nem így fogja fel, az vagy nem ismeri, vagy nem vallja a katolikus hitet — mondtam. — Minden fának van száraz ága, melvet a vihar első legyintése letör.

— Elég sok ilyen ág akadna! — vetette közbe gúnyosan Rákosi.

— Nekem — mondottam — egy hittagadó is sok. A kormány számára azonban a hitünket megtagadni hajlandó

katolikusok még mindig nagyon kevesen lennének. A katolikus tömeget a bontási kísérlet még jobban összekovácsolná a püspökök körül, és sokakban fölébresztené az első századok kereszténységének szellemét. A kormány ne feledje el, hogy nálunk a katolicizmus ezer éves és sohasem volt cezaropapista, mint a keleti ortodoxia. Ha akadna is néhány ezer katolikus, aki elszakadna Rómától, a milliók hívek maradnának. A kormány tehát e kezdeményezéssel nagy kudarcot vallana, vagy kegyetlen eszközöket kellene alkalmaznia, ami a gyöngéket ugyan megtörné, de a hitvallókat hősökké tenné. Százszor meg kell gondolniok tehát, még a kormány érdekéből is, mielőtt a fejszét e nehéz fába vágják, s mielőtt ezt a bumerángot a római Egyház felé eldobják. A világ azt látná, hogy egy *hitetlen kormány* inaugurál egy *nemzeti egyházat*. Ez semmi egyéb, mint egy módja az *államtól független* Egyház nyílt üldözésének. Mert az új egyház független lehetne Rómától, és nem lenne független a hitetlen vezetés alatt álló államtól. A hitükhöz hű katolikusok az egyházszakadást előidéző hatalommal egy új vallási síkon is szembekerülnének. A politikai, a gazdasági és a társadalmi küzdelmet abszorbeálná az a vallási harc, melybe a hívők egész szellemi és erkölcsi egzisztenciájukat bedobnák, mert a hit kérdése kompromisszumot nem ismer, és valóban élethalál kérdése. Azt sem szabad a kormánynak elfelednie, hogy kezdeményezése nem maradna belpolitikai kérdés, s a világ ezzel elsősorban Moszkva számláját terhelné meg.

— Nem ez volna — mondta Rákosi — az első Rómától független egyház, sem az államtól függő egyház...

— De ez volna az első olyan egyházi mozgalom, amelyet egy hitetlen kormány kezdeményez. S a világ nem olyan ostoba, hogy a paradox helyzet értelmét föl ne fogná. A hitetlenség, mint egy vallási mozgalom patrónusa, páratlan tünemény, s a célok felől semmiféle kétséget nem hagy.

— Mi — mondta Rákosi — nem vagyunk a vallás ellenségei. Én hitetlen vagyok, és más vallását nem bántom.

— Bármilyen szép erény a türelem, egyszerre mégsem lehet két úrnak szolgálni. A hitetlenség nem igenelheti a hitet. Éppen ebben van a kormány által szándékolt nemzeti egyház sajátos képtelensége.

— És a papok? — kérdezte Rákosi — Közülük sokan látják, hogy Róma veszélyes útra viszi őket.

— Egészen biztos, — mondtam — hogy a püspökök között egyetlen áruló sem fog akadni, sőt jelentősebb személy még papok között sem. A magyar papság jobb a hírénél. Az a néhány beteg, ambiciózus szerencsétlen pap, aki már eddig is szuszpenzió alá esett, nem nyom a mérlegen.

Ezek nem az oltárért, hanem az oltárból akarnak élni. Megyőződéstelen emberekkel még a tévedést sem lehet szolgalni.

— A hívő ember egy nemzeti egyházban is megtalálhatja vallási igényeinek kielégítését, — mondta Rákosi.

— De nem a katolikus ember! — válaszoltam. — Nemzeti katolikus egyház már önmagában is ellentmondás: vagy nemzeti és akkor nem katolikus, vagy katolikus, vagyis egyetemes, és akkor nem nemzeti. Az én számomra egy vallás, amely állami vagy nemzeti korlátokat elbír, s nem ölelné fel az egész emberiséget, értelmét vesztené. Az ilyen vallás csak a nacionalizmus, vagy a hitetlenség egy megnyilvánulási formája volna, hiszen a vallás az emberi személy és az Isten viszonyáról szóló tan, és hogyan legyen igaz, ha nem minden ember számára igaz? A hit és a hitetlenség szupranacionális kategóriák. Még a negatív hit, a hitetlenség sem tűr meg materializált korlátokat. Vagy önt talán kielégítené egy nemzeti korlátok közé szorított bolsevizmus? Tudna egyszerre jó kommunista, a világbolsevizmus hívője és mondjuk Titoista lenni? Titot ugyebár azért tekintik eretnek bolsevistának, mert megtagadta a bolsevizmus egyetemességének tanát és ennek következményeit? Én azt hiszem, hogy az ön által fölvetett ötlet mérhetetlenül sokat ártana elsősorban Moszkvának, és kudarcot hozna önöknek. S ateista állam eszközévé süllyeszetett Egyház semminő hívőt nem elégítene ki...

Rákosi nem válaszolt. Fölkelt, annak jeléül, hogy az ítélethirdetés véget ért. Egy szót sem szólt, csak az ajtóban fordult felém s a földet nézve a következőket mondotta:

— Két hét múlva, Mindszenty pöre után ismét találkozunk. A deklarációt akkor fogjuk megszövegezni. A deklarációt ki *kell* adni. A falnak menni nem okos dolog. Nem a fal törik be. Ha a Néppárt gondolkodik, a deklarációt ki is fogja adni, amikor az időt majd megmondom.

— Két hét múlva is csak azt mondhatom, — válaszoltam — hogy soha a kívánt nyilatkozatot, amíg a magam ura vagyok, meg nem teszem és hittagadó nem leszek.

Szó nélkül váltunk el.

A sorsom tehát meg van pecsételve. Mindaddig, míg szabad vagyok, elveimet fogom választani. De meddig vagyok szabad? És ha lefognak, nem fogják-e a pártomat vagy egy részét valami hasonló nyilatkozat megtételére kényszeríteni? Módot kell tehát keresnem arra, hogy 1. a párt feloszlását a Rákosi által kívánt deklaráció nélkül nyilvánosságra hozzam; 2. képviselőimnek, akik híven követték programunkat és bizalmat helyeztek belém, valaminő védelmet kell nyújta-

nom az ellen, hogy tőlük, akaratuk ellenére, a nyilvánosságot megtévesztő nyilatkozatot kiadjanak (3), módot kell találnom arra, hogy az esetleg kikényszerített nyilatkozat értékét eleve megsemmisítsem; 3. a nemzeti egyházra vonatkozó terveket nyilvánosságra kell hoznom, hogy így a tervnek elébe lőjjek, és ettől a vállalkozástól a kormány kedvét legalább egy időre elvegyem.

Ez a három feladat vár még rám. Egyébként a pályát végig megfutottam. Jutalomként ki tudja mi vár rám? Az én sorsom, mint a magyar nép sorsa is, az Isten térdén nyugszik.

1949. jan. 26.

Újra átkutattam irattáramat. Mindent, ami a kommunisták előtt bárkit kompromittált volna, megsemmisítettem.

Úgy látszik, semmi mód sincs arra, hogy a párt föloszlását nyilvánosságra hozzam. A parlamentben nem szólalhatok fel, mert ilyen bejelentés megtételére az elnök nem adna engedélyt. Puszta engedélykérésem is arra vezetne, hogy előbb lennék fogoly, mint ahogy fölszólalhatnék. A sajtóbeli nyilatkozatra a rendőri cenzúra miatt sincs mód. Ezirányú lépést tennem elég ok volna ahhoz, hogy az Andrássy út 60-ban találjam magamat. Egyetlen óvatlan lépéssel épp azoknak okoznék bajt, akiket védeni akarok. Egyedül a szökés megkockáztatása árán kísérelhetem meg, hogy biztosítsak egy olyan lehetőséget, amelyben a párt föloszlását nyilvánosságra hozhatom, és a képviselőimből esetleg kikényszerített nyilatkozatot a kommunisták számára eleve értéktelenné tehetem.

Délelőtt egy képviselőtársam, aki sem politikámat, sem világnézetemet soha nem osztotta, szigorúan bizalmasan közli, hogy a kommunisták összeférhetetlenségi bejelentést készítettek elő ellenem, egy régi kommunista perben tett, antikommunista tanúvallomásom miatt, és a bejelentés után mindjárt meg is fosztanak mandátumomtól. Ez letartóztatásomat is jelenti, mert a deklarációt ezzel a fenyegetéssel sem fogják belőlem kikényszeríteni.

Késő délután, a politikai rendőrségről (mert a politikai rendőrségen is akadnak, akik a jövő felé biztosítani akarják

---

(3) A közelmúlt hetekben már megtörtént, hogy pártom egyik képviselőjének, a legtisztességesebb emberek egyikének, olyan nyilatkozatot adott szájába a Kormánysajtó, amely a legsúlyosabban vádolt engem. A képviselőnek nem volt módja a cáfolatra s annak leszögezésére, hogy ő soha ilyen nyilatkozatot nem tett.

magukat) megtudtam, hogy az összeférhetetlenségi bejelentést nem ejtették el, de elhalasztották, mert egyelőre más terv készül ellenem.

Mi kényszeríti az embert, hogy kockázatot vállalva megkísérelje elhagyni népét és hazáját, amelyből vétetett és amelyet gyűlülni se volna elég az elfeledésre? A halál talán? A halál nem olyan félelmetes, különösen akkor nem, ha az élet körülményei kibírhatatlanok. Ma én a kommunisták részéről ilyen könyörületes elintézésre nem számíthatok. A halál mai állapotomban szinte szabadulás volna. Mennyi van hátra még az életemből? Tíz vagy húsz év talán? Akkor úgyis meg kell halnom és az elmúlt idő a jövendőt sohasem pótolja. Mi ez a tíz vagy húsz év az örökkévalósághoz, sőt az elmúlt időhöz képest! Bármennyire borzong is életvágyó emberi természetünk az elmúlástól, annak, aki hisz valami fölötte álló eszményben és aki e magas eszmények szolgálatára tette föl az életét, *a fizikai halál elviselése nem a legrosszabb a sors ama változatai között, amelyekkel most számolnunk kell.* A fizikai halállal való szembenézésben nem vagyok újonc. A náci időkben nem egyszer, hanem sokszor felkészültem reá, és azóta is barátkozom a halállal. Gondolata oly elválhatatlan tőlem, mint az árnyékom. A halál még dicsőség is lehet; és nem roncsolja össze önérzetünket. A halál nem érinti önbecsülésünk és emberi méltóságunk érzetét. A sors, helyesebben a Gondviselés kegyes volt hozzám: egy történeti szerep eljátszására választott ki. A szerepnek vége, a függönyök most legördülnek. Csak Isten tudja, hogy következik-e újabb felvonás? Ha ez az ő szándéka, akkor hiábavaló az ellenség akarata. De ha nem, akkor hiába akarnám a függönyt újra felhúzni. A legborzasztóbb és a legelviselhetetlenebb az a gondolat, hogy ha a kommunista politikai rendőrség kezébe kerülök — emberi személyiségemet is meggyilkolják. Az ördögi módszerek, mint előttem annyi mást, engem is idegen emberré preparálnak. Nem én fogok beszélni, hanem belőlem az a gonosztevő beszél majd, aki a hatalmában tart. Soha el nem követett bűncselekményeket hazudok majd magamra, aljas szándékokkal vádolom majd magamat, megtagadom eszményeimet, egész pályámat és önmeggyalázás szerepében lépek föl a nyilvánosság előtt, ellenségeim káini örömére és utálatára és mindazok fájdalmára, akikért éltem.

Bármily nehezen is szánom rá magam, meg fogom kíserelni a szökést. Folyton két vers cseng a lelkemben, üldözve, mint egy legyűrhetetlen dallam. Nem tudok tőle szabadulni. A nagy magyar költő, Vörösmarty Mihály, akit a múlt századi elnyomás idején a honfibánat őrületbe kergetett, Szózatának egy megrendítő strófája: « Hazádnak rendület-

lenül légy híve, oh magyar, Bölcsőd az, s majdan sírod is, mely ápol s eltakar. A nagy világon e kívül nincsen számodra hely, Áldjon vagy verjen sors keze, Itt élned s halnod kell! » A másik, melyet egy nagyon szomorú költő, a magyar táj szerelmese, a magyar táj rejtett géniuszának evangélistája, Tompa Mihály írt szintén a múlt század elnyomása alatt, mikor legjobbjaink a harctéren véreztek el, börtönben sorvadtak, vagy Kossuthtal együtt emigrációba kényszerültek: « Szívet cseréljen az, ki hazát cserél! »

Még itthon vagyok, még nincsenek messze sírjaim, még közelben vannak a temetők, amelyeket nem lehet elfelejteni, és máris meglegyint a honvágy bánata... Emigrációba nem megy az ember, hanem kényszerül.

S nem azok a hősök, akik elmennek, hanem akik itthon kitartanak!

1949. jan. 28.

Egyedül feleségem tudja, hogy szökni készülök. Elutazom — mondom ismerőseimnek. Nekik nem tűnik fel: a fáradtságra minden okom megvan, és sokszor szoktam egykét napra elmenni. Persze aktatáskámon kívül semmit sem vihetek magammal.

Alkonyattájt elbúcsúzom a lakástól, a bútoroktól, amelyek a búcsúzóra úgy néznek rám, mintha lelkemben olvasnának és szomorkodnának. Főleg kedves könyveimtől nehéz a búcsú. Beléjük van rejtve a szárnyas ifjúság sok reménye és annyi más, ami az életet elviselhetővé és széppé tette.

Könyveimnek csak egy része maradt meg a náci és az orosz dúlás után. Most másodszor vész el minden. 1944-45-ben is bujdosók voltunk és legkedvesebb dolgaink idegen kézre vándoroltak. Most újra földönfutók leszünk.

Becsületem az egyetlen javam. Pénzünk nincs, ékszereink pedig valahol Keleten a barbár hódítók asszonyait ékesítik. Jegygyűrűnket is elvitte az 1945-ös infláció.

Délután még meghívásokat fogadtunk el a következő hétre. A telefon hallgatóit is célszerű ilyenkor félrevezetni.

Este a legkülönbözőbb járműveken, gyalog, villamoson, autóbuszon és autón — egérutat nyerek megfigyelőim elől és már nem alszom otthon. Barátaimat, akiknél az éjjelt töltöm, sokszor leptem meg késő este s azután ottmaradtam. Most sem tűnik föl nekik, hogy betoppanok és ottmaradok. Feleségem otthon várja az indulást.

BARANKOVICS ISTVÁN

NYILATKOZAT

Barankovics naplótöredékének háttere és hitelessége

Amikor 1948 őszén Rákosi Mátyás felismerte, hogy Barankovics és pártja nem fog az ő kénye-kedve szerint táncolni, elhatározta, hogy drasztikus eszközöket is igénybe vesz céljának elérésére.

Barankovics említi naplójában, hogy Rákosi első terve e célja érdekében az volt, hogy egy régebbi cikke alapján kommunista- és szovjetellenességgel vád alá helyezze és ezen a címen összeférhetetlenségi indítványt nyújtasson be az országgyűlés illetékes bizottságába. Előbb tehát parlamenti tagságától akarta megfosztatni, hogy aztán bűnvádi eljárást indíttassanak ellene. Eredményeként a börtönbüntetést elkerülni abban a légkörben csaknem lehetetlen lett volna.

Rákosi terve azonban nem kecsegtetett teljes sikerrel. Amint azt Barankovics kerülőúton megtudta, a vád nem tudott szavahihető és megbízható tanúkat felvonultatni.

Ezek a tervek és az ezen kívül is ránehezedő nyomás — ennek nyomán várható esetleges bebörtönzése — azonban ebben az időszakban semmiképpen sem befolyásolta Barankovics gondolkodását az ország esetleges elhagyásának tragikus lépése felé. Igaz, nem volt szenvedést bíró típus, de az esetleges bebörtönzéstől való félelem kevés volt ahhoz, hogy az ország elhagyására szánja magát. A börtönt, ahogy az naplójából is kiderül, bármilyen igazságtalan is lett volna az ítélet, vállalta volna. Erre azonban hamarosan Rákosi is rájött, és végeredményben ő sem akart Barankovicsból sem vértanút, sem hőst csinálni. Barankovics és a Demokrata Néppárt tönkretételére ill. szétverésére tehát más tervet kellett kiagyalnia. Olyasvalamit, ami ugyan életben hagyja Barankovicsot, de a nép és a választói előtt erkölcsi halottá teszi. Rákosi és környezete nem volt gyakorlatlan és képzeletszegény az ilyen utak megtalálásában.

Az ország politikával foglalkozó közvéleménye előtt ismert jelenség volt a Mindszenty bíboros-prímás és Barankovics közötti különlátás a követendő politika kérdésében. 1949 január vége felé járunk, a bíboros ekkor már letartóztatás alatt volt. Rákosi ebből a helyzetből indult ki. A Barankovicshoz eljuttatott megbízható információ szerint az új terv a következő volt: Barankovicsot titokban le fogják tartóztatni úgy, hogy arról lehetőleg senki se vehessen tudomást.

Legszűkebb környezetét, elsősorban feleségét azzal kényszerítik hallgatásra, hogy ha nem beszél, a fogoly néhány nap múlva ismét szabad lesz. Ezalatt a kommunista párt Rákosi körül akciózó néhány megbízható embere — kb. négy emberről volt szó a terv sikere érdekében — megszerkeszt Barankovics nevében egy olyan nyilatkozatot, amely a bíborosnak nemcsak politikailag kifogásolható magatartására vonatkozik, de megerősíti azokat a képtelen tényeket is, amellyel az államhatalom vád alá helyezte.

Az informátorok szerint az írást már meg is szerkesztették, de az ördögi terv kivitelezési idejét még nem határozták el. A terv szerves része volt természetesen, hogy a szerkesztett ál-nyilatkozatot

a Barankovics letartóztatása alatti néhány napon az ország összes lapjában közölni fogják. Vajon elképzelhető lett volna, hogy létezik lap, amely megtagadja a publikálást vagy esetleg a Barankovics hívei által megfogalmazott cáfolatot? Az az újság már másnap nem kapott volna papírt. A Néppárt lapja, a Hazánk papírellátásáról már akkor sem gondoskodtak.

1949 január utolsó hetének utolsó napjaiban rövid ülésszak volt az országgyűlésben. Csütörtökön 13.00 órakor hagytuk el a házat. Barankovicsot haláig kísértem, mert meg akartam neki mondani, hogy a hét végén nem leszek Budapesten. Egy Somogy megyei barátom hívott meg magához, illetve szüleinek tanyájára, ahol legjobb esetben is csak madárposta jár, tehát elérhetetlen leszek néhány napig. Mikor ezt Barankovicsnak elmondtam, félig mosolyogva, félig elgondolkozva így szólt hozzám: « Okosan teszed, úgyis fáradtnak látszol ». Látva gondterhelt homlokát és érezve, hogy gondolatai valahol másutt járnak, megjegyeztem: « Hát, te sem látszol éppen pihentnek ». Fanyar mosollyal elismerve így szólt: « Igazad van, sajnos valamennyien nagyon fáradtak vagyunk ».

Később, ausztriai találkozásunk alkalmával tájékoztatott arról, hogy e fenntebb említett búcsuzásunkkor Barankovics már tudott az ellene tervezett gyalázatos tervről, de az ország elhagyásának szándéka még nem érlelődött meg benne. Ugyanis akkor még Rákosiék sem döntöttek a terv kivitelezésének időpontjáról. Elhatározásuk az említettek végén pénteken vagy szombaton kellett hogy döntéssé érjen. Ez a körülmény tette sürgőssé Barankovics számára az ország elhagyását. Meggyőződésem, hogy végső elhatározásáról feleségén kívül csak két emberrel beszélt: P. Kerkai Jenővel és P. Jánosi Józseffel (az utóbbi vele együtt hagyta el az országot), s még Budán két ferences barátjával, akikkel együtt töltötte el utolsó éjszakáját.

Rákosiék Barankoviccsal kapcsolatos ördögi terve nem sikerült. Tehetetlen dühükben megiratták a Magyar Nemzetben, hogy Barankovics a Néppárt pénztárával szökött nyugatra, jóllehet ők éppen úgy tudták, mint én, hogy a Néppártnak nem volt pénze, csak adóssága. Sajnos mégis akadtak emberek, akik hitelt adtak ennek a minden alapot nélkülöző mesének.

Nyilvánvaló, ha Rákosiék terve sikerül és Barankoviccsal nyilatkozatot tudnak aláíratni Mindszenty bíboros-prímás ellen, ismerve az akkori közvéleményt, Barankovics az ország óriási többsége szemében erkölcstelen árulónak minősült volna. Állítom, ahogy ő maga is írja naplójában, a börtönt vállalta volna elveiért, de egy mondvacsinált hamis vád alapján rákent becstelenség következményeit nem. Ezért hagyta el az országot.

Jegyeztem legjobb emlékezetem szerint. Barankovics naplórészleteinek hitelességéhez kétség nem fér. 1988. október 22.

BABÓTHY FERENC

A DEMOKRATA NÉPPÁRT ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐI — 1947 szeptembertől

1. ABAY NEMES OSZKÁR Dr. — Baranya - Tolna, 1913. Magyardiószeg, egyházmegyei ügyész, ügyvéd.
2. BABÓTHY FERENC — Somogy, Nagy - Bp, 1915. Vágfarkasd, földműves, kertgazda.
3. BAKÓ MÁTYÁS — Baranya - Tolna, 1908. Szebény, gazdálkodó.
4. BALOGH ANDRÁS — Somogy, 1912. Somogyudvarhely, gazdálkodó.
5. BARANKOVICS ISTVÁN Dr. — Országos lajstrom, 1906. Polgár, hírlapíró.
6. BARKÓCZY JÓZSEF — Baranya - Tolna, 1902. Tengőd, földműves, ezüstkalászos gazda.
7. BARTHA BÉLA — Borsod - Gömör - Zemplén - Abauj.
8. BÁLINT SÁNDOR Dr. — Országos lajstrom, 1904. Szeged, egyetemi ny. r. tanár.
9. BÁTOR IMRE — Veszprém, 1917. Várpalota, gazdálkodó.
10. BELSŐ GYULA — Vas, 1918. Kerkakutas, szakképzett gazda, gazdálkodó.
11. BERKES JÁNOS — Zala, 1902. Kissomlyó, községi ált. isk. igazgató. kántortanító.
12. BOCSKAY ISTVÁN — Szabolcs - Szatmár - Bereg, 1919. Újfehértó, földműves.
13. BODNÁR JÁNOS — Borsod - Gömör - Zemplén - Abauj, 1904. Mezőzombor, igazgató-kántortanító.
14. BODOR GYÖRGY — Csongrád - Csanád, 1909. Kunágota, gazdálkodó.
15. BUS IMRE — Pest - Pilis - Solt - Kiskun és Bács - Bodrog, 1890. Kikunhalas, kisbirtokos, gazdálkodó.
16. BUZÁSI SÁNDOR Dr. — Veszprém, 1913. Románd, magántisztviselő, gazdálkodó.
17. CSÉPE JENŐ — Gömör - Zemplén - Abauj, 1900. Gyöngyös, polgári iskolai tanár.
18. CSONTOS TAMÁS — Heves - Nógrád - Hont, 1925. Nagyiván, gazdálkodó.
19. DOMONKOS JÁNOS — Győr - Moson - Sopron, 1898. Rábacsanak, földműves.
20. ECKHARDT SÁNDOR Dr. — Vas, 1890. Arad, egyetemi tanár.
21. ESZTERHÁS GYÖRGY Dr. — Heves - Nógrád - Hont, 1916. Olubló, miniszteri titkár.
22. FARKAS DÉNES — Zala, 1884. Felsőbánya, gazdálkodó.

23. FARKAS GYÖRGY Dr. — Veszprém, 1908. Mogyoród, v. népfőiskolai igazgató.
24. FEHÉR FERENC — Zala, 1911. Zalaegerszeg, kőművessegéd.
25. GÁBRIEL JÁNOS — Somogy, 1894. Kaposvár, kocsifényezőmester.
26. GÁSPÁR MIHÁLY — Vas, 1883. Gencsapáti, földműves.
27. HAJDU KÁLMÁN — Heves - Nógrád - Hont, 1913. Egerfarmos, földműves.
28. HARNÓCZY KÁLMÁN — Pest - Pilis - Solt - Kiskun és Bács - Bodrog, 1898. Kiskunhalas, gazdálkodó.
29. HORVÁTH FERENC — Zala, 1911. Gyöngyösszentkereszt, gazdálkodó és állatkereskedő.
30. ISZÁK KÁLMÁN — Zala, 1906. Táplánfa, MÁV állomáskezelő.
31. KÁNTOR JÓZSEF — Baranya - Tolna, 1901 Kajdacs, földműves.
32. P. KÁROLYI BERNÁT — Pest - Pilis - Solt - Kiskun és Bács - Bodrog.
33. KELETI P. ISTVÁN Dr. — Baranya - Tolna, 1904. Pécs, ügyvéd.
34. KERESZTES SÁNDOR Dr. — Pest - Pilis - Solt - Kiskun és Bács - Bodrog, 1919. Magyarókereke, gazdasági munkaügyi felügyelő.
35. KESZLER ALADÁR — Zala, 1908. Tapolca, gazdálkodó.
36. KOCZOR JÁNOS — Somogy, 1918. Inke, földműves.
37. KOLBERT JÁNOS — Somogy, 1912. Szomajom, gazdálkodó.
38. KOVÁCS JÓZSEF — Vas, 1922. Bögöte, vármegyei tisztviselő.
39. KOVÁCS K. ZOLTÁN — Győr - Moson - Sopron, 1924. Magyaróvár, Agrártudományi Egyetem demonstrátora.
40. KOVÁTS FERENC — Zala, 1902. Zalaegerszeg, kisbirtokos.
41. KOVÁTS LÁSZLÓ — Heves - Nógrád - Hont, 1913. Budapest, gazdálkodó.
42. MATHEOVITS FERENC Dr. — Baranya - Tolna, 1914. Brassó, járásbíró.
43. MÉSZÁROS ÖDÖN — Győr - Moson - Sopron, 1887. Győr, tanár.
44. MÉZES MIKLÓS — Győr - Moson - Sopron, 1920. Zsira, gazdálkodó.
45. MIHELICS B. VID Dr. — Heves - Nógrád - Hont, 1899. Csátalja, jogakadémiai ny. r. tanár, egyetemi m. tanár, szerkesztő.
46. NAGY LAJOS — Heves - Nógrád - Hont, 1915. Kisköre, gazdálkodó.
47. NAGY LÁSZLÓ Dr. — Veszprém, 1888. Veszprém, ny. polgármester, részvénytársasági ügyvezető igazgató.
48. PAPP BÉLA — Szabolcs - Szatmár - Bereg, 1900. Tarcal, népfőiskolai igazgató.
49. PETE FERENC — Somogy, 1917. Juta, magántisztviselő.

50. PÉCSI JÓZSEF — Győr - Moson - Sopron, 1899. Gecse, gazdálkodó.
51. PÓCZA LAJOS Dr. — Zala, 1909. Hévizszentandrás, városi tanácsnok.
52. PÖRNECZI JÓZSEF — Zala, 1901. Kemenessömjén, gazdálkodó, okleveles gazda.
53. PUSZTAI FERENC — Pest - Pilis - Solt - Kiskun és Bács - Bodrog, 1909. Mogyoród, kertgazda.
54. PUSZTAI SÁNDOR — Békés, 1907. Orosháza, építőmester.
55. RADÓ GYULA Dr. — Baranya - Tolna, 1882. Nagyölbő, ügyvéd.
56. RÓNASZÉKI LAJOS — Pest - Pilis -Solt - Kiskun és Bács - Bodrog, 1911. Cegléd, szövetkezeti igazgató.
57. RÓNAY GYÖRGY — Borsod - Gömör - Zemplén -Abauj, 1915. Bp. író.
58. RÓZSAVÖLGYI LÁSZLÓ Dr. — Szabolcs - Szatmár -Bereg, 1896. Nagyvárad, ügyvéd.
59. SZABADOS PÁL — Nagy - Budapest, 1908. Budapest, férfi-szabómester.
60. SZABÓ FERENC Dr. — Zala, 1920. Zalaegerszeg, postatisztviselő.
61. SZÉKELY I. KÁLMÁN Dr. — Nagy - Budapest, 1893. Budapest, ügyvéd.
62. TASLER LAJOS — Zala, 1897. Zalaigrice, gazdálkodó.
63. TÓTH LÁSZLÓ Dr. — Vas, 1885. Szombathely, ügyvéd.
64. Id. TÓTH LÁSZLÓ — Győr - Moson - Sopron, 1900. Gyömöre, földműves.
65. TUBA ISTVÁN — Szabolcs - Szatmár - Bereg, 1921. Jánk, földműves, méhész.
66. UGRIN JÓZSEF — Pest - Pilis - Solt - Riskun és Bács - Bodrog, 1910. Endrőd, gazdálkodó.
67. VARGA LÁSZLÓ Dr. — Nagy - Budapest, 1910. Budapest, ügyvéd.
68. VILLÁNYI MIKLÓS — Somogy, 1923. Középtur, kántortanító.
69. VÖRÖS LAJOS — Vas, 1916. Ölbő, földműves.
70. ZOLTÁN PÁL — Hajdu - Bihar, 1898. Meggyes, ny. áll. őrnagy.
71. ZOMBOROVSZKY JÁNOS — Szabolcs - Szatmár - Bereg, 1913. Nyiregyháza, földműves.

Forrás: az 1947-1951. országgyűlés parlamenti naplóinak általános mutatója.

IV.

A KISGAZDAPÁRT TÖRTÉNELMI JELENTŐSÉGE

AZ ALAPÍTÁSTÓL A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG

Előzmények

Az első Kisgazdapártot *Mohácsy Lajos* marcalgergelyii evangélikus lelkész biztatására *Nagyatádi Szabó István* alapította Függetlenségi 48-as Országos Gazdapárt névvel 1909 november 21-én a Veszprém-megyei Szentgálon. A párt az 1910-es választások eredményeképpen három képviselővel került be a parlamentbe. Mindhárom Somogy megyei mandátum volt. A párt 18 pontból álló programját részletesen Nagyatádi Szabó pártvezér fejtette ki a Ház ülésein és a nyilvánosság előtt. Fontosabb követelései voltak: A falusi lakosság helyzetének megjavítása, a választójog reformja, kisbérletek létrehozása, telepítési és parcellázási akciók, a szövetkezeti mozgalom erősítése, progresszív adórendszer, öregségi biztosítás bevezetése, a kisgazdák érdekeinek, valamint a politikai szabadságjogoknak fokozottabb védelme, a falusi oktatásügy megjavítása, stb. A párt képviselői 1910 nyarától 1918 október végéig több mint kilencvenszer szólaltak fel a parlamentben. Nagyatádi Szabó egyedül 53 beszédet tartott és tízszer interpellált. A párt híveinek tájékoztatására szolgált a párt hetilapja a « Magyar Lobogó ». A párthoz főként kisgazdák tartoztak. Vezető köreik munkásságában résztvett a vidéki intelligencia is, plébánosok, lelkészek, tanítók, újságírók és ügyvédek. A párt 1918 őszéig következetesen elzárkozott más pártokkal való szövetség elől. Az első világháború végéig nem jutott jelentős politikai szerephez.

Nagyatádi Szabó pártja 1918 december 1-én az « Országos Kisgazdapárt » nevet, a Párt hetilapja pedig « A Kisgazda » címet vette fel. Fő céljának tekintette a szociálde-

mokraták és kommunisták vidékre is kiterjedő befolyásának megakadályozását.

1918 december elején alakult egy másik Kisgazdapárt is, « Országos Földmívespárt » néven, *Meskó Pál* elnökségével. 1919 január 2-án egyesült a két Kisgazdapárt « Országos Kisgazda- és Földmívespárt » néven. Pártelnök Nagyatádi Szabó István, alelnök Meskó Pál és *Mayer János* lettek.

A kisgazdák együttműködtek a Károlyi-párttal, vezérük, Nagyatádi Szabó tagja lett a *Berinkey-Kormány*nak. A proletárdiktatúra alatt Nagyatádi Szabó István visszavonultan élt falujában, Erdőcsokonyán (Somogy megye). Ellenfelei a tanácsköztársaság bukása után gyakran szemére vetették a Károlyi-párttal való együttműködését, opportunizmussal és önkényességgel vádolták.

Nagyatádi (1863-1924) kisgazda és politikus, 1908 óta több ízben képviselő, 1919 elején népgazdasági, 1919 végén közélelmezési, majd földművelésügyi miniszter lett. Az 1922-ben létrejött Keresztény-keresztyén Kisgazda, Földmíves- és Polgári Párt (Egységes Párt) elnökévé választották. Fontos szerepet játszott a két háború közötti idők legjelentősebb földreformtörvénye, a « földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről » szóló 1920 XXXVI t.c. létrejöttében és végrehajtásában. 1921 szeptemberében a földművelésügyi minisztérium kiviteli panamájának leleplezésével kapcsolatban letartóztatták titkárát, *Eskütt Lajost*. Ezzel egyidőben megkezdődött politikai szerepének és befolyásának a hanyatlása. A panamával kapcsolatos per megkezdése után 1924 október 9-én visszalépett, majd három héttel később, 1924 október 31-én hirtelen elhunyt. A magyar gazdatársadalom vezéregyéniségének haláláért az ország közvéleményének jelentős része *Bethlen Istvánt* is felelőssé tette.

A magyar földműves és paraszt társadalom — az első fogalom főképen a Dunántúlon, a második a Tiszántúlon terjedt el — bizalmatlanul fogadta a Károlyi-kormány deklarációit és intézkedéseit. A proletárdiktatúrát egyértelműen elutasította. A tanácsköztársaság bukása után a Nagyatádi vezetésével újjáalakult Országos Kisgazda- és Földmíves Párt kaposvári nagygyűlésével, 1919 október 19-én, megindult a Párt országos megszervezése.

Egy másik Kisgazdapárt *Sokorópátkai Szabó István* vezetésével « Egyesült Kisgazda és Földmíves Párt » néven 1919 szeptember 3-án alakult meg.

1919 november 29-én létrejött a két Kisgazdapárt fúziója Kisgazda-és Földmíves Párt néven. A párt az 1920 januári, valamint a román csapatok kivonulása után júniusban megtartott nemzetgyűlési választásokból lényegesen megerősödve, a parlament legnagyobb pártjaként került ki. A nemzetgyűlés 218 mandátumából 91-et szerzett meg. (Az általános

és titkos választásokat biztosító választójog alapján az ország lakosságának 39,6 %-a rendelkezett szavazati joggal.)

1920 július 12-én « Egyesült Keresztény-Nemzeti Kisgazda-és Földmívespárt » néven kormánypárt alakult a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából (KNEP), az Országos Kisgazda-és Földmíves Pártból, valamint az Egyesült Kereszténypártból. Ez a parlamentben legalább száznyolcvan képviselő támogatásával szamolhatott. A kormánypárti koalíción belül azonban hamarosan éles ellentét keletkezett a legitimisták és a szabadkirályválasztók csoportja között. Nagyatádi Szabó pártja, mely a szabad királyválasztók zömét tömörítette, 1921 február 10-én kivált a kormánykoalícióból. Ebben az időben alapította *Rassay Károly* a Függetlenségi Kisgazda-, Földmíves- és Polgári Pártot.

A kormánypárti koalíció felbomlásával a Kisgazdapárt visszanyerte önállóságát. A párt fő ténykedése az év végéig olyan feltételek és követelések kidolgozása volt, melyek lehetővé teszik a kormány támogatását, illetve egy kormányzóképes parlamenti többség létrehozását.

A Nagyatádi-Bethlen féle Paktumban — « történelmi kézfogás » — 1922 február 23-án megállapodtak egy új kormánypárt létrehozásában, mely a legitimisták nélküli KNEP-ből, a Kisgazdapártból, továbbá a Nemzeti Munkapártból és a Magyar Rendpártból alakult meg. Az új párt hivatalos neve Keresztény-keresztyén Kisgazda-, Földmíves- és Polgári Párt lett. A közhasználatban azonban egyszerűen *Egységes Pártnak* nevezték. A párt elnökévé Nagyatádi Szabó Istvánt, társelnökökké *Gaál Gasztont* és *Perényi Zsigmondot*, ügyvezető alelnökké *Gömbös Gyulát* választották. A valóságban azonban az Egységes Párt Bethlen István irányítása alatt állt.

A Kisgazdapárt ismét kormánypárttá vált. Ezt a lépését elvi álláspontjának módosítása is elősegítette. A párt a háború után nem csupán a kisgadák, hanem további néprétegek érdekeit is szándékozott képviselni. Belátta, hogy céljait a kormányon belül sikeresebben érheti el, mint ellenzéki pozícióban. A párt állásfoglalásaiban a hazafias és világnézeti szempontok előtérbe kerültek. Ezt a folyamatot a forradalmak alatt szerzett tapasztalatok tovább erősítették.

Az 1922 évi május-júniusi választások 245 mandátumából 143-at az Egységes Párt kapott. Ebből 39 kisgazda mandátum volt. Nagyatádi újból földművelésügyi miniszter lett. Miniszterségé fő céljának a földreform végrehajtását tekintette. Az ő tekintélye és energjája nélkül a földreform olyan mértékben sem valósult volna meg, mint akkor. Ez egyik elvitathatatlan érdeme marad.

A Kisgazdapárt vezetését Nagyatádi halála után, 1924 november 12-én Mayer János (1871-1955) — 1914 óta képviselő — vette át. Mayer pozícióját megerőstette az a tény, hogy három nappal később földművelésügyi miniszternek nevezték ki. Mindez azonban nem tudta megakadályozni, hogy a Kisgazdapárt szerepe és jelentősége az Egységes Párton belül Nagyatádi hirtelen halála után évről évre csökkenjen. Pártszervezetei működésének intenzitása is — eltekintve a választások alatti korteskedéstől — érezhetően visszaesett.

Az 1926-os választásokon az Egységes Párt jelentős győzelmet aratott. 170 mandátumot szerzett. Ebből 69 új képviselő volt, 22 közülük állami, illetve vármegyei tisztviselő. A tisztviselőkből választott képviselők számának lényeges emelkedése a nagybirtokosok és kisgazdák köreiből választott képviselők rovására történt. Az Egységes Párt kisgazda frakciójának befolyása az 1926 decemberi választások után tovább csökkent. Vidéki szervezeteik egy része felbomlóban volt. Még tiltakoztak ugyan — többek között — a választójog reformjának elodázása miatt, ez azonban Bethlen miniszterelnöknek nem okozott különösebb gondot. A 20-as évek végére a kisgazda frakció lényegében beolvadt az Egységes Pártba.

A Független Kisgazdapárt alapítása és politikája 1930 után

A világgazdasági válság okozta kritikus mezőgazdasági helyzet (a gabonaárak esése, a fizetésképtelenné váltak számának rohamos emelkedése, stb.) annak a felismeréséhez vezetett, hogy egy új, a kisgazda- és paraszttársadalom politikai megszervezését és érdekeinek képviseletét biztosítani tudó párt alapítása feltétlenül szükséges. Az 1929-es év folyamán Szabó Pál és Bihari-Nagy Lajos Bihar megyében már meg is kezdték egy új Kisgazdapárt szervezését.

1929 folyamán Mezőberényben *Bartolf Márton, Filó Samu, Schultz Mihály* és *Szabó Árpád, Tildy Zoltán* és *Nagy Ferenc* közreműködésével készítettek egy ellenzéki kisgazdapártprogramot. Közel egy éves vajúdás után 1930 október 12-én Békésen megalakult a Függetlenlen Kisgazdapárt. A párt elnökévé *Szijj Bálint* nagygazdát, aki egyben felsőházi tag is volt, ügyvezető alelnökévé Tildy Zoltánt, főtitkárává Nagy Ferencet választották.

A Független Kisgazdapárt programja követelte a politikai rendszer és a választójog reformját, a nagybirtok és nagytőke hatalmának korlátozását, a nagybirtok számarányának következetes csökkentését, a hitbizományok megszüntetését, a magyar gazda-

társadalom és iparosság jogainak érvényesítését, a politikai szabadságjogok kiterjesztését, a szegényparasztság szociális helyzetének megjavítását, a trianoni békeszerződés revízióját, stb.

A Független Kisgazdapárt létrejöttét a mezőgazdasági válság, ennek következtében az elégedetlenség növekedése és az ellenzéki tradíció megélénkülése siettette. Különösképpen a párt tiszántúli szervezeteiben játszott a protestáns és kossuthi ellenzéki tradíció jelentős szerepet.

A vidéki szervezetek vezetői jobbára módosabb gazdaemberek voltak. Nekik volt tekintélyük a faluban. Részben közülük kerültek ki a bírók és elöljárók. Ezek tudták és merték véleményüket még a főszolgabíróval és jegyzővel szemben is megfelelő súllyal képviselni. A Független Kisgazdapárt lett a 30-as évek elején a nemzeti és demokratikus ellenzék egyik gyűjtőhelye. A falusi intelligencia, a kereskedők és iparosok egy része is — hol titokban, hol nyíltan — ezt a pártot támogatta, mert benne látta érdekeinek, politikai elképzeléseinek és világnézeti felfogásának igazi képviselőjét.

1930 december 10-én a Független Kisgazdapárt egyesült Gaál Gaszton 1926 februárjában alapított Agrárpártjával. A párt neve « Független Kisgazda, Földműves és Polgári Agrárpárt », vezére *Gaál Gaszton* lett.

Gaál Gaszton (1868-1932) balatonboglári földbirtokos és neves politikus, 1906-tól képviselő volt. 1921-ben a nemzetgyűlés elnöke, 1922-ben az Egységes Párt (Keresztény-keresztyén Kisgazda-, Földműves- és Polgári Párt) alelnöke lett. 1922-ben lemondott nemzetgyűlési elnöki tisztségéről, mert ellenezte Bethlen gazdaságpolitikáját, és tiltakozott a parasztságot sújtó adóterhek ellen. Ismerte a magyar földműves-és paraszttársadalom gondolatvilágát, a falu népének problémáit és következetesen kiállt sérelmeinek orvoslásáért. Halála alkalmával az ország számos falujában harangoztatott érte a föld népe. Gaál Gaszton személyében a Kisgazdapárt élén az indulás különösen nehéz időszakában országosan elismert és az új párt vezetésére minden tekintetben alkalmas politikai személyiség állt.

A magyar falu népe egy nemzeti és demokratikus politikai rendszer megvalósítását kívánta.

« Ez a két szó, hogy nemzeti és demokratikus — írta Nagy Ferenc 1930 október 24-én a Pesti Hírlapban — kifejezi mindazt az érzelmi és meggyőződésbeli felfogást, amelynek a magyar politikában érvényesülnie kell... Izzó nemzeti felfogás nélküli demokrácia megöli az országot, demokrácia nélküli nemzetiség pedig megöli a népet... A nemzeti demokráciának hivatott letéteményese a falu népe. Földszeretete és ősi magyarsága biztosítja a nemzeti gondolat elpusztíthatatlanságát, míg szegénysége és nyomorúságos élete kiáltva hívja a demokratikus egyenlőséget ».

A Független Kisgazdapárt programja alapján Gaál Gaszton reális és józan aktuális követeléseket fogalmazott meg. Ezért tudott éveken át vonzóerőt gyakorolni a magyar társadalomra, a közép-, kis- és törpebirtokosokra egyaránt.

Mindenek előtt földreformot, a hitbizományok megszüntetését, a kisgazdák fokozottabb érdekvédelmét, általános titkos választójogot, a trianoni békeszerződés revízióját stb. követelte. Évről évre nagyobb szerepet játszott a mezőgazdasági munkások, főképpen a gazdasági cselédek, az arató- és sommásmunkások bérköveteléseinek, továbbá a munkaidő szabályozását célzó törekvések támogatása. Ennek a ténykedésnek a jegyében alakult újjá 1937-ben a Független Kisgazdapárt földmunkás tagozata. További segítséget jelentett a párt tagjainak és választóinak nyújtott jogi tanácsadás és jogi védelem. A párt fontos feladatának tekintette a mezőgazdasági termékek árainak emelését, valamint a mezőgazdasági világválság hazai következményeinek enyhítését és nem utolsó sorban a választási visszaélések peticionálását.

A Független Kisgazdapárt vezéréül Gaál Gaszton halála után 1932 végén *Eckhardt Tibort* választották.

A Független Kisgazdapárt szervezési munkája az alapítás utáni években eredményesen haladt, sajtójának visszhangja erősödött, híveinek és választóinak száma lemérhetően növekedett. Az 1931-es választások után tíz, az 1935-ös választások után pedig huszonöt mandátummal került az országgyűlésbe és a parlamenti mandátumok 10,2 %-ával legerősebb ellenzéki párt lett.

Eckhardt Tibor bel- és külpolitikája

1932-1944 közötti időben Eckhardt Tibornak majd *Bajcsy-Zsilinszky Endré*nek jutott lényeges szerep a Független Kisgazdapárt aktuális politikai nézeteinek, kritikájának és követeléseinek megfogalmazásában, a párt profiljának kialakításában és ellenzéki szerepének hatásos betöltésében.

Eckhardt Tibor (1888-1972) tanulmányait a budapesti, párizsi és berlini egyetemen végezte. Az első világháború alatt mint közigazgatási tisztviselő Erdélyben ténykedett. A proletárdiktatúra bukása után a külügyminisztérium sajtófőnöke, majd a miniszterelnökség sajtóosztályának a vezetője lett. 1922-ben bekerült a parlamentbe, mint a kormánypárt jelöltje. 1923-ban kilépett az Egységes Pártból, ellenzékbe vonult. 1928-ban a Revíziós Liga alelnökévé választották. 1929-30-ban a Columbia-Egyetem elnökének meghívására az USA-ban, majd Angliában, Franciaországban és Olaszországban előadó körúton vett részt. Ismeretségbe került több vezető európai államférfivel. Több ízben meglátogatta Rothermere lordot és nagy része volt abban, hogy külföldön megerősödött az érdeklődés a magyar revíziós törekvések iránt.

Részt vett Eckhardt Tibor a Független Kisgazdapárt megszervezésében. Miskolcon 1931-ben a párt programjával képviselővé választották. *Apponyi Albert* halála után átvette Magyarország népszövetségi delegációjának a vezetését. A marseillei királygyilkosság kapcsán a kisantant Magyarország ellen emelt vádjával szemben eredményesen megvédte hazája becsületét. Ebben az időben kötött ismeretséget a szomszédos népek néhány államférfijával és diplomatájával, köztük *Dolfuss* osztrák kancellárral, Csehszlovákia későbbi miniszterelnökével *Milan Hodža*val, *Beneš* és *Titulescu* külügyminiszterekkel, stb.

Sokoldalú érdeklődése, műveltsége, nemzetközi tapasztalatai, valamint kiváló szónoki képessége szinte predesztinálták közéleti szereplésre, pártja eredményes képviseletére. Az ellenzéki politikus Eckhardt Tibornak az 1935-ös választások előtt Gömbös Gyula miniszterelnökkel tervbe vett paktuma sokat ígérő kezdeményezés volt. Gömbös Gyula 1933-ban újjászervezte az Egységes Pártot, melynek új neve Nemzeti Egység Pártja (NEP) lett. A titkos megállapodás lényegét a következő képezte: Eckhardt támogatta volna Gömbös « Nemzeti Munkaterv-programjának » megvalósítását és a Bethlen-csoport elleni harcát, Gömbös pedig ígéretet tett a titkos választójog bevezetésére és egy széleskörű földreformra. A *Gömbös-Eckhardt-paktum* tartalma idő előtt nyilvánosságra került és mozgósította mindkét párt azon erőit, melyek érdekeit a két pártvezér « reformmozgalma », valamint a kormánypárton belüli Gömbös-csoport és a politikailag megerősödött Független Kisgazdapárt együttműdése nem kis mértékben veszélyeztethetett volna.

Gömbös és Eckhardt 1919 után a magyar fajvédő csoport vezető személyiségei voltak. A miniszterelnöknek és a legnagyobb ellenzéki párt vezérének tervezett együttműködése 1934-35-ben rég esedékes reformok, mindenekelőtt a kor követelményeinek megfelelő földreform és választójogi reform megvalósítását veszélyeztethette volna.

Az együttműködési terv meghiúsult, mielőtt megvalósítása elkezdődhetett volna. Helyére egy elmérgesedő, a két « főszereplő » személyét különleges hevességgel támadó pártharc lépett. Nem véletlen, hogy vidéken Gömbös 1936-ban bekövetkezett halálának okát egy Eckhardttal vívott párbaj kimenetelében keresték.

A két pártvezér egymástól való elhidegülésének egy másik oka a külpolitikai helyzet alakulásáról vallott felfogásuk különbözősége volt. A miniszterelnök szemében a 30-as évek közepén, az akkori adottságok mérlegelése alapján, nem látszott más alternatíva, mint Magyarországnak Olasz- és Németországhoz való közeledése.

Eckhardt Tibor a 30-as évek második felében a nemzetet közvetlenül fenyegető legnagyobb veszélyt a német

totalitarizmusban látta. Ezért nem volt meglepő, hogy a legitimisták 1937 október 10-én Körmenden tartott gyűlésén, melynek fő célja a Hitlerrel szemben álló ellenzéki erők összefogása volt, a Keresztény Párt és a Polgári Szabadság Párt mellett a Független Kisgazdapárt képviselői is részt vettek.

Eckhardt pártjának bel- és külpolitikai állásfoglalása értékes impulzusokat kapott Bajcsy-Zsilinszky Endrének és pártjának, a Nemzeti Radikális Pártnak a Független Kisgazdapárthoz való csatlakozásával (1936). Az 1938 június 9-i országos értekezleten a Független Kisgazdapárt egyértelműen állást foglalt az ellenzéki és német ellenes politika mellett. A párt kaposvári nagygyűlésén 1938 június 16-án Eckhardt Tibor radikális földreformot követelt. Hat hónappal később 1938 decemberében részletes földreformtervezetet nyújtott át *Horthy Miklós* kormányzónak. A terv kb. 3 millió katasztrális hold felosztását javasolta. A nemzetközi légkör elmérgesedése, majd a 2. világháború kitörése nem kis mértékben járult hozzá a terv meghiúsulásához. Bajcsy-Zsilinszky belépésének negatív következménye is volt. *Matolcsy Mátyás* erősen nemzeti érzésű öt képviselőtársával együtt kilépett a Független Kisgazdapártból.

A közélet jobbratolódásának okai

Eckhardt Tibor 1941 folyamán — feltehetően a kormányzó és a miniszterelnök megbízásából — elhagyta Magyarországot. Az USA-ban telepedett le. Fáradhatatlan aktivitással mozgalmat szervezett Magyarország és a magyar nép érdekeinek védelmére, valamint az ország háború utáni demokratikus és független fejlődésének biztosítására.

Az 1939-es választások, melyek 1920 óta először általános és titkos választójog alapján folytak le, a baloldali ellenzék számára súlyos vereséggel végződtek. A Magyar Élet Pártja a 260 mandátumból 187 (71,4 %), a jobboldali és szélső jobboldali pártok 49 (19,2 %), a Független Kisgazdapárt 14 (5,5 %), a Szociáldemokrata Párt 5 mandátumot (2,0 %) szereztek meg. A két nagy baloldali elenzéki párt vereségének feltehető okai között a következők látsznak a leglényegesebbeknek: Teleki Pál személyében a kor legelismertebb és legnépszerűbb politikus egyénisége állt a kormány élén, akinek sikerült a lakosság nagyobb részét a helyzet követelte egység fontosságáról meggyőznie. Ennek hatása alatt a kisgazdapárti választók egy része is a kormánypártra szavazott. Ebben lényeges szerepet játszhatott a parasztság javuló gazdasági helyzete is, valamint általános és szakismereteinek a 30-as évek második felében elért kiszélesítése és elmé-

lyítése (népfőiskolák, különböző gazdatanfolyamok, közép- és kisparaszti mintagazdaságok eredményei, stb.)

Az általános műveltségi szint emelkedése és a nemzet jövőjéért érzett felelsségtudat erősödése lehetővé tette, hogy a választók egy része a nemzet érdekeit a párt érdekei elé tudta helyezni. A 30-as évek második felében kibontakozó szellemi és szociális mozgalmaknak — 1935-ben indult a KALOT és jelent meg a Vigilia, 1936 és 1937-ben jelentek meg egymás után a népi írók munkái (Puszták népe, Az Alföld parasztsága, A tardi helyzet, Viharsarok, Néma forradalom, Futóhomok), 1938-ban alapította Teleki Pál a *Táj és Népkutató Központ*ot — jelentős közvélemény formáló hatása volt.

A mintegy 900.000 jobb- és szélső jobboldalra leadott szavazat között jelentős részt tettek ki a munkás és szegényparaszti szavazatok. Nagyobb részük Budapestről, a főváros környékéről, és Pest megyéből származott. A Kisgazdapárt 580.000 szavazatának jelentős részét a Tiszántúlon kapta.

A jobb- és szélsőjobboldal választási sikereinek a Német Birodalom részéről kapott erőteljes politikai és anyagi támogatás mellett további oka az a széles körökben elterjedt vélemény volt, hogy az új Európa megalkotásában Hitler Németországának és Mussolini Olaszországának, s ezzel együtt a nemzeti gondolatnak döntő jelentőségű szerep jut. Ezt a vélekedést erősíteni látszott a két nagyhatalom növekvő súlya és befolyása Európában, továbbá az a tény, hogy a magyar-olasz és a magyar-német gazdasági kapcsolatok elmélyítése kétségkívül lényeges segítséget jelentett a világgazdasági válság következményei enyhítésében és a magyar gazdasági élet fellendülésében. Nem utolsó sorban nagy hatással volt a magyar közvéleményre Németországnak és Olaszországnak döntőbíráskodása, melynek eredményeképpen 1938 november 2-án a trianoni békeszerződés első revíziója Magyarország előnyére bekövetkezett. A fentiek alapján nem volt meglepetés, hogy a radikális reformokra váró választók egy része is a baloldali ellenzék helyett a jobboldalra adta szavazatát. E csoportnak számos, széles körökben ismert képviselője — közülük többen a « baloldalról » indultak .*Kassai Ferenc, Péntek István, Matolcsy Mátyás, Málnási Ödön, Rácz Kálmán, Koródi Tibor, stb.*) radikális jelszavak hangoztatásával a szociális reformok késedelem nélküli végrehajtását is követelte. Ezek a jobboldaliak erősen nemzeti érzésűek voltak, de távol álltak a fasizmustól éppúgy mint a nácizmustól.

1938-tól a nemzetközi helyzet megváltozott. Magyarország közvetlen szomszédja lett a német birodalomnak. A második világháború kezdete, a német befolyás érezhető erősödése, a németek 1942 őszéig tartó katonai sikerei nagy hatást gyakoroltak a hazai közvéleményre is. A Független Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt aktivitása fokozott mérték-

ben a parlamentre összpontosult. Mindkét párt elítélte az ország csatlakozását a háromhatalmi egyezményhez (1940). Több kisgazda képviselő a belépés ellen szavazott, a szociáldemokrata képviselők pedig a szavazás idejére elhagyták az az üléstermet.

Bajcsy-Zsilinszky szerepe a Kisgazdapártban

Az egyezménnyel egyidőben folytak a magyar-jugoszláv tárgyalások egy barátsági szerződés megkötésére. A kormány ez irányú törekvését mindkét ellenzéki párt támogatta. Bajcsy-Zsilinszky Endre, a Kisgazdapártnak Eckhardt Tibormellett legismertebb és legaktívabb képviselője, 1940 februárjában Belgrádban járt, ahol éppen egy Balkán-konferencia ülésezett. Teleki Pál miniszterelnök tudtával megbeszélést folytatott Cvetkovič jugoszláv miniszterelnökkel, Cincar-Markovič külügyminiszterrel és Vladimir Mačekkel, a horvát parasztpárt vezetőjével.

Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886-1944) egész élete és ezen belül a Független Kisgazdapártban közel tíz évig tartó aktivitása gazdag volt eredményekben és kudarcokban, ünneplésekben és a megsemmisítésig menő támadásokban. Megalkuvást nem tűrő jelleme, veszélyeket nem ismerő bátorsága szinte sorsszerűen tragikus véghez kellett, hogy vezessen. Hazája függetlenségének védelmét, népe életkörülményeinek javítását, valamint polgártársai szabadságának és egyenlőségének biztosítását tekintette fő feladatának. Szavai és tettei közötti mindenkori identitásáról életének feláldozásával tett félreérthetetlen tanúbizonyságot.

Már első nyilvánosságra jutott « szereplése » sorsa végzetszerűségét sejtette. *Áchim L. András* állítólag tettleg bántalmazta az idős Zsilinszkyt és feleségét nyilvánosan megsértette. Zsilinszky két fia kérdőre vonta Áchimot. Áchim rendkívüli fizikai erővel rendelkezett. Dulakodásra került sor. A két Zsilinszky fiú közül az egyik rálőtt Áchimra, aki súlyosan megsebesült. Áchim nem hagyta magát megoperálni. Másnap meghalt. A magyar agrárszocializmus ismert képviselőjének tragikus halála (1911) ránehezedett Zsilinszky Endre egész további életére. Az újságok hetekig foglalkoztak az üggyel. Az esküdtbíróság ugyan felmentette mindkét Zsilinszky fiút, a közvélemény azonban nehezen bocsátotta meg Zsilinszky Endrének « bűnrészességét ». Ellenfelei gyakran vágták arcába tettét, amely élete végéig egyik sebezhető pontja maradt.

Zsilinszky Endre politikai pályája az első világháború után Szegeden indult. A nemzeti tudat erősítését és a magyar faj védelmét szorgalmazó csoporthoz csatlakozott.

Gömbös Gyulával, Eckhardt Tiborral, Kozma Miklóssal és Ulain Ferencel együtt képezte ennek a csoportnak vezető garnitúráját. 1919 novemberében Ulain Ferenccel közösen megindította a *Szózat* című napilapot. Lendvai István és Milotay István mellett Zsilinszky Endre lett a fajvédő csoport legjelentősebb publicistája és politikai gondolkodója. Mindhárman az erkölcsi elkötelezettség igényével léptek fel és nem vállaltak vezető szerepet a politikai életben.

Zsilinszky Endrét az első világháborúban tanúsított kiemelkedő bátorságáért vitézzé avatták. Ekkor vette fel édesanyja családi nevét. Így lett Bajcsy-Zsilinszky. 1928-tól eltávolodott Gömböstől és megindította *Előőrs* című hetilapját. Az Előőrs céljáról szólva megállapította, hogy lapja egyik legszentebb feladatának tekinti a magyarságot ráeszméltetni a német veszedelemre. A német veszély ébrentartása — nagy mértékben *Szabó Dezső* hatására — és az ellene való védekezés mikéntje központi kérdéssé vált Bajcsy-Zsilinszky számára és az maradt élete végéig. 1930 végén megalapította a Nemzeti Radikális Pártot. A tarpai zászlóbontáson meghirdette a nemzeti radikalizmus programját. *Kodolányi János* azt állította 1968-ban, hogy Gömbös 95 pontból álló « Nemzeti Munkaterv » programjának lényegét Bajcsy-Zsilinszky pártjának programjából vette át.

A Nemzeti Radikális Párt és alapítója 1936-ban csatlakozott a Független Kisgazdapárthoz.

1941-ben jelent meg Bajcsy-Zsilinszky *Helyünk és sorsunk Európában* című munkája, melyben az ismert kisgazdapárti politikus Mátyás király és Zrínyi Miklós elképzeléseire támaszkodva keresett választ a magyarság aktuális létkérdéseire.

Bajcsy-Zsilinszky Kossuth szellemét idézve képviselte a Kisgazdapártot a *Népszava* híres karácsonyi számában (1941). Ott volt a *Magyar Történelmi Emlékbizottság* kiáltványának aláírói között éppen úgy, mint a Petőfi szobor megkoszorúzásánál 1942 március 15-én. 1942 szeptember 22-én *Kállay Miklós* miniszterelnökhöz egy 77 oldalas emlékiratot intézett. Ebben állást foglalt néhány kül- és belpolitikai kérdésben. Memoranduma azonban jövőbe tekintő, megfontolt meglátásai mellett több erősen szubjektív és egyoldalú megállapítást is tartalmazott. Többek között már Sztálingrád előtt kijelentette, hogy az angolszászok végső győzelme után Európára az angol szocializmus lesz nagy hatással. A bolsevizmus demokratizálódik. Újból utalt kedvenc elképzelésére, a német és orosz birodalmak között elterülő *Zwischeneuropa* együttműködésének szükségszerűségére. Megállapította, hogy « Magyarország és Lengyelország képviselte ezer éven át a terület politikai önállóságának gondolatát és történelmi igényét ». Szerinte a háború

utáni békeszerződéssel biztosítani kell egy lengyel-magyar együttműködésre alapozandó *Zwischeneuropa*-t. Belpolitikai téren a szociális kérdések megoldását követelte az angol szocializmushoz hasonlóan.

1942 december 2-án a parlamentben a délvidéki ügyben interpellációt intézett a miniszerelnökhöz, belügy- és hadügyminiszterhez. Felszólalása bátor vádbeszéd volt, mely nemcsak elszántságát és következetességét bizonyította, hanem azt is, hogy a magyar parlamentben ilyen ellenzéki támadás és ennek a lapokban való közzététele még 1942 végén is lehetséges volt.

Bajcsy-Zsilinszky Endre az elsők között volt, akit az ország megszállása után a Gestapo keresett. A Kisgazdapárt bátor képviselője fegyverrel a kezében állt ellen. Hordágyon, súlyosan sebesült állapotban hurcolták el.

1944 október 15-én kormányzói utasításra Bajcsy-Zsilinszky Endrét is szabadon bocsájtották. Röviddel utána átvette a *Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának* (MNFFB) a vezetését. Kiábrándult a « *kávéházi ellenállókból* » és az ún. baloldail politikusokból, akik, főleg Sztálingrád után, cselekvés helyett lapulással várták a számukra kedvezőbbnek igérkező idők eljöttét. Ellentétben pártja álláspontjával, Bajcsy-Zsilinszky katonai ellenállást szervezett, 1944 november 23-án a Nemzeti Számonkérő Szék katonai alosztálya letartóztatta a Felszabadító Bizottság katonai vezetőit, köztük *Kiss Jánost, Nagy Jenőt, Tartsay Vilmost, Makay Miklóst, Almásy Pált.* Röviddel utánuk Bajcsy-Zsilinszky Endrét is. A MNFFB vezetőjét egy « vészbíróság » 1944 december 23-án kötéláltali halálra ítélte. Az « ítéletet » másnap reggel végrehajtották.

Bajcsy-Zsilinszky ösztönzésére és közvetítésével még a háború kitörése előtt a *Teleki Pál Munkaközösség* pártpolitika iránt érdeklődő tagjai is beléptek a Kisgazdapártba. A « Teleki Pálosok » belépésével egyidőben jelentette be Kovács Imre a Kisgazdapártból való kilépését, hogy részt vehessen az *önálló Parasztpárt* megalakításában.

A Teleki Pál Munkaközösség a 30-as évek közepén főképpen volt piarista diákokból alakult értelmiségi csoport volt. Egyesületi alapszabályukat 1943-ben hagyta jóvá a belügyminiszter. Céljuk volt, hogy a magyar társadalom problémáiról és szellemi, kultúrális életéről átfogó és sokszínű képet nyerjenek. Többen közülük aktívan vettek részt az ellenállásban. Majd Bajcsy-Zsilinszky letartóztatása után Tildy Zoltánnal és Nagy Ferenccel, később *Kovács Béla*val kerültek szoros kapcsolatba.

Lévai Jenő lapját, a Kis Újságot, Teleki Pál miniszterelnök ösztönzésére és segítségével *gróf Dessewffy Gyula*

vette meg 1939-ben és tette a Kisgazdapárt szócsövévé. Teleki biztatására formálta Dessewffy a lapot a nemzeti lelkiismeret ébrentartására, korszerű gondolatok terjesztésére és a falu népének a jövendő idők nehézségeire való előkészítésére. A szerkesztőknek — *László Ferenc, Antalffy Gyula, Darvas József, Gulyás Gábor, Klamár Gyula, Dobi István, Fehér Lajos, Futó Dezső, Dancs József*, stb. — újságírói képessége és ragaszkodása a magyar falu igényeihez biztosította a lap sikerét. A szerkesztők egyik fő feladatuknak tekintették, hogy a sorok között megírják az igazat, a valóságot és ébrentartsák az önálló és öncélú magyar gondolkodást a cenzúra és a növekvő német befolyás ellenére.

A Parasztszövetség és a Polgári Tagozat megalakulása — a párt a háborús években

1941 június 21-én Kassa bombázása után Magyarország Németország oldalán belépett a Szovjetunió elleni háborúba.

A Kisgazdapárt egyértelműen a hadüzenet ellen foglalt állást. A parlamentben a háborúba való belépés ellen szavaztak: *Bajcsy-Zsilinszky Endre, Vásáry István* és *Csorba János*. Ugyanakkor a Kisgazdapárt és a SzDP a tényleges adottságokkal számolva és párttagságuk sorsáért való felelősségük tudatában nem tartották sem lehetségesnek, sem célszerűnek a fegyveres ellenállás megszervezését.

Rendkívül fontos és bátor lépés volt a *Magyar Parasztszövetség* megalakítása 1941 szeptember 28-án Nagy Ferenc elnökletével és Kovács Béla főtitkárságával. A Kisgazdapárt pártfogásával és támogatásával létrejött intézmény fő célja a magyar parasztság szervezetileg független képviseletének létrehozása volt. A szervezkedést a magyar belügyminiszter is támogatta, mert tőle — joggal — remélte a nyilas és szélső jobboldali mozgalom visszaszorítását.

Az angolszászok afrikai partraszállása (1942 november) és a németek sztálingrádi veresége (1943 január) után a Kisgazdapárt aktivitása újra megélénkült. Tildy Zoltán és Nagy Ferenc új politikai programot dolgozott ki, amely a Hitler ellenes társadalmi és politikai erők összefogására is törekedett. A Kis Újság tárgyalta a pártprogram aktuális pontjait. A párt helyi lapjai szélesebb körök számára tették ismertté a Kisgazdapárt fontosabb követeléseit, melyek gazdakörökben, olvasó egyletekben, « pótgyűléseken », stb. is élénk érdeklődést váltottak ki.

1943 május 7-én — először a háború alatt — összeült a Nagyválasztmány és megerősítette a Kisgazdapárt politikai irányvonalát, beleértve a szociáldemokratákkal való együttműködés tervét is.

Hosszú, belső viták után 1943 június 21-én megalakult Budapesten a Kisgazdapárt *Polgári Tagozata.* Budapest után vidéken is. Legelőbb Szegeden, Pécsett és Kaposváron alakultak Polgári Tagozatok. Egyetemi és főiskolás diákokból külön *ifiúsági csoportot* szerveztek. A Polgári Tagozaton belül kezdettől fogva egy erősen baloldali és az illegalitásban a kommunistákkal együttműködő csoport kaparintotta kézbe a vezetést, amely 1946 után, mint a *MKP ötödik hadoszlopa,* gyászos emlékű szerepet játszott a Kisgazdapárt gyengítésében és feloszlásában. Ebbe a csoportba tartoztak többek között: *Barcs Sándor, Baróti Dezső, Bolgár István, Feri Sándor, Gáspár Ervin, Gulácsy György, Katona Jenő, Mihályfi Ernő, Novák Károly, Ortutay Gyula, Oltványi Imre, Pálffy György, Rubletzky Géza, Sólyom László, Tolnai Gábor.* Pálffy és Sólyom KP tagok voltak.

A Polgári Tagozat ellensúlyozására jött létre 1943 augusztus 19-én Nagy Ferenc elnöksége alatt a *Kisgazda és Földműves Tagozat,* mely a párt régi, 1930 óta együttműködő parasztvezetőit tömörítette.

A Duna-parti *Hangli-kávéház* volt az egyik találkozóhelye azoknak, akik a parlamentben és sajtóban szembefordultak a németek szellemi, politikai és gazdasági infiltrációjával. A kávéház egyben fórum is volt az aktuális nemzetközi helyzet elemzésére, valamint a jövő lehetőségeiről való disputára. Itt vitatták meg Eckhardt Tibor Amerikából küldött leveleit is, amelyekből kiderült, hogy a háborúnak ebben a szakában a nyugati szövetségesek megértést tanúsítottak helyzetünk és ebből folyó magatartásunk iránt. Nem kívántak tőlünk öngyilkossággal határos hősködést. A budapesti amerikai nagykövet Herbert C. Pell és tanácsosa több ízben kijelentette: Egy korai kiugrás nem használna senkinek sem. Teleki Pál életáldozata, valamint a magyar népnek a lengyel és francia menekültekhez való emberi viszonya és segítőkészsége nagy elismerést váltott ki Nyugaton. Az USA kormánya például hónapokig nem vette tudomásul a hadiállapotot bejelentő kormánynyilatkozatot. A tényleges amerikai hadüzenet hat hónappal később, 1942 június 5-én következett be.

A jövő számára különösen jelentősnek igérkeztek a Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt vezetői között 1942 tavaszán megkezdett tárgyalások, melyek 1943 nyarán Kállay Miklós miniszterelnök tudtával egy paralmenti politikai szövetség megkötéséhez vezettek. Az aktusnál 1943 július végén a Kisgazdapárt részéről *Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Varga Béla* és *Sulyok Dezső,* a SzDP részéről *Peyer Károly, Kéthly Anna, Szeder Ferenc* és *Szakasits Árpád* voltak jelen. A két párt együttműködését — különös tekintettel a jövőre — az USA-ból Eckhardt Tibor is erősen szolgalmazta.

A tárgyaló felek az együttműködés célját a következőkben jelölték meg: a háborúból való kilépés megvalósítása, a nyilas jobboldal elleni harc erősítése. Megállapodtak abban is, hogy mindkét párt harcolni fog az igazi demokratikus berendezkedésért, ha kell, a kommunisták szándéka ellenére is. Egy évvel később, 1944 október 10-én azonban létrejött egy *titkos egyezmény a szociáldemokraták és a kommunisták illegalitásban lévő néhány megbízottja között.* A tárgyaló felek megegyeztek abban, hogy a két munkáspárt egyesítése a szocializmus megvalósítása érdekében feltétlenül szükséges. Az egyesítést taktikai megfontolások alapján a háború végéig elhalasztották. A politikai és szervezeti együttműködés biztosítására egy közös összekötő bizottságot hoztak létre. A munkásosztály egysége szakszervezeti téren késedelem nélkül megvalósítandó. A titkos egyezményt *Kállay Gyula és Szakasits Árpád írta alá.* Az utóbbi volt az egyezmény egyik kezdeményezője, nem utolsó sorban a saját pozíciójának megerősítése céljából. Ez annál is inkább lehetséges volt számára, mert a Szociáldemokrata Párt több vezető személyiségét az ország német megszállása után a Gestapo német koncentrációs táborokban hurcolta. A titkos egyezménnyel 1944 októberében *megismétlődött a párt néhány vezetőjének 1919-es taktikája,* amikor is *Kunfi Zsigmond* és *Weltner Jakab Károlyi Mihály* háta mögött megegyezett a kommunistákkal és a Katonatanáccsal, amivel lehetővé tették a proletárdiktatúra kikiáltását. *Szeder Ferenc* főtitkár és a SzDP több vezetőségi tagja helytelenítette a tárgyalásokat és az okmány szövegét. A tárgyalásokon résztvévő *szakszervezeti vezetők* ezért *megtagadták az egységokmány aláírását.*

A Kisgazdapárt vezetői a finnországi ellenzék példájára a magyar nemzet legfontosabb kérdéseiről egy memorandumban foglalták össze álláspontjukat. A politikai dokumentum megfogalmazását Bajcsy-Zsilinszky és közvetlen munkatársai végezték. Az emlékiratot a SzDP- vel való konzultálás után 1943 július 31-én nyújtották át Kállay miniszterelnöknek. Ebben a párt elítélte a hadbalépést, követelte a háromhatalmi egyezményből és a háborúból való kilépést és Teleki Pál politikájához való visszatérést. Tiltakozott a törvénytelenségek, különösképen a nemzetiségeket és a munkaszolgálatosokat érintő atrocitások ellen. A baloldali és liberális pártok részére nagyobb szabadságot és a sajtócenzúra enyhítését követelte. Végül leszögezte, hogy Magyarországnak szembe kell fordulnia egy esetleges német megszállási kísérlettel.

Kállay miniszterelnök veszélyesnek tartotta az okmány nyilvánosságra hozatalát és elutasította a kisgazdák képvi-

selőinek javaslatát. A publikálás elutasítását Kállay szerint indokolták az angolszász hatalmakkal titokban folytatott tanácskozások is. Közel egy éves előkészület után 1943 októberében sikerült ugyanis megegyezésre jutni az előzetes fegyverszüneti egyezménnyel kapcsolatban. Bajcsy-Zsilinszky heves németellenessége és a magyarországi szélső jobboldalt érintő támadásai Kállay szerint kiprovokálhatnak egy gyors német megszállást, s ezzel a fegyverszüneti egyezmény megvalósítását lehetetlenné teszik. Ebben a kérdésben a Kisgazdapárt vezetősége is egyetértett Kállayval és igyekezett Bajcsy-Zsilinszkyt nagyobb óvatosságra és önmérsékletre bírni. Vitathatatlan tény, hogy Magyarország politikai, gazdasági és társadalmi körülményei 1944 március 19-ig a német megszállás, illetve befolyás alatt álló országok között minden tekintetben a legkedvezőbbek voltak. Minden olyan magyar, aki a nemzeti lét érdekeit mindennél fontosabbnak tartotta, a kormányzó és Kállay miniszterelnök politikáját 1944 elejéig féltő aggodalommal, de mégis rokonszenvvel és megértéssel kísérte.

Röviddel a nyugati szövetségesek kalábriai partraszállása után a Kisgazdapárt Intéző Bizottsága határozatot fogadott el politikájának irányelveiről és azt 1943 szeptember 12-én a Kis Újságban közzétette. A párt politikájának alapelveit az alábbiakban fogalmazta meg:

> « A párt politikája a kereszténység elvein nyugszik és demokratikus berendezkedést kíván az élet minden területén. Demokratikus parlamentarizmust az állam vezetésére, a szabadságjogok teljes biztosítását. Demokratikus elvek érvényesülését a községek önkormányzatában, a törvényhatóságok életében, de a gazdasági szervezetek és intézmények vezetésében, általában az egész gazdasági életben is, hogy a széles dolgozó néprétegek mindenütt beleszólhassanak a maguk sorsának irányításába ».

A határozat a nemzeti irányvonalról kijelentette: « Magyarok vagyunk, független és szabad Magyarországot akarunk, amelyben a magyarság mindenki által háborítatlanul, a maga ősi életformája szerint élhesse életét, szellemi és gazdasági vonatkozásokban egyaránt ».

« A külpolitika — a határozat szerint — szolgálja Magyarország függetlenségét, nemzeti jellegét, szabad kulturális és gazdasági fejlődését. Legyen az ország védelmét erőteljesen biztosító hadsereg. »

« A földkérdést a kisbirtokrendszerre való teljes áttérés irányában kell megoldani és meg kell valósítani mindazokat az intézkedéseket, amelyek az agrártermelés egészséges minőségi és mennyiségi fejlesztését vannak hivatva előmozdítani. »

A földmunkásságról külön passzus szólt, mely szerint: « Gondoskodni kell a munkaalkalom, emberséges munkáltatási viszonyok és megélhetést nyújtó, tisztességes kereset lehetőségeiről, továbbá arról, hogy munkafeltételeinek és munkabérének megállapításába és rendezésébe állandó és intézményes beleszólása legyen ».

Miskolcon ugyanezen a napon volt a párt felsőmagyarországi nagyválasztmány ülése. *Pártay Tivadar,* a Kisgazdapárt felsőmagyarországi főtitkára ezer névre szóló meghívót küldött szét. Erre azért volt szükség, mert csak választmányi ülést lehetett előzetes engedély nélkül tartani. A felsőmagyarországi vármegyékből a miskolci ülésre ezernél jóval több résztvevő érkezett. Köztük Diósgyőrből *nem csekély számú munkás is.* A szónokok sorrendben Nagy Ferenc, Pártay Tivadar, Szentiványi Lajos és a vezérszónok Bajcsy-Zsilinszky Endre voltak.

Bajcsy-Zsilinszky — először a nyilvánosság előtt — kijelentette, hogy az országnak ki kell lépnie a nemzet érdekei ellen vívott háborúból. Követelte a magyar katonák visszahívását, az ország semlegességének kinyilvánítását és az önvédelmi politikára való átállást. Bajcsy-Zsilinszky szolidaritást vállalt Horthy Miklós kormányzóval és kijelentette, hogy a Kisgazdapártnak három jelszava van: demokrácia, kormányzó és önvédelem. A gyűlés egyértelmű és bátor tiltakozás volt a háború folytatása ellen. Ezen számos parlamenti képviselő és külföldi újságíró is jelen volt. A nyílt, háború ellenes tüntetésnek külföldön is jelentős visszhangja volt. 1943 december 9-i parlamenti felszólalásában Bajcsy-Zsilinszky még egy lépéssel tovább ment és kijelentette: a németek elvesztették a háborút, a kormánynak szent kötelessége a velük való kapcsolat megszakítása.

1944 február 13-án ült össze Vésztőn a Parasztszövetség *Földmunkás Tagozatá*nak a kongresszusa. Hét megyéből közel 1.500 küldött vitatta meg az ország és ezen belül a szegényparasztság sorsát, valamint a jövő feladatait.

A Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt a két háború közti utolsó nagy jelentőségű legális megmozdulása az 1944 március 8-i nagyválasztmányi ülés volt. Mint a párt legfelsőbb szerve szembefordult a kormány hivatalos kül- és belpolitikájával, hitet tett az emberi szabadságjogok mellett és « helyesléssel vette tudomásul a Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt közötti őszinte és bizalomteljes együttműködés fejlődését ».

A Nagyválasztmány örömmel látta, « azt a szellemi és politikai összhangot, mely a nemzeti élet nagy kérdései, mint az ország területi integritása, a népképviseleti alapon felépített parlamenti

kormányzás, a politikai és gazdasági demokrácia intézményeinek kifejlesztése és megerősítése, a teljes állampolgári egyenjogúságnak, a szabadságjogoknak, továbbá Magyarország belső és külső önrendelkezésének, teljes függetlenségének biztosítása, széles néprétegek gazdasági megerősítése és a belső rend fenntartásának szükségessége tekintetében a két párt vezetősége között fennáll.» Ebben a határozatban és a már 1943 szeptember 12-én publikált irányelvekben kétségkívül a háború utáni kisgazda-politika elvi alapjai fogalmazódtak meg.

Tizenegy nap múlva a német csapatok megszállták Magyarországot. A Gestapo a magyar rendőrség közreműködésével letartóztatta a Kisgazdapártnak több vezető emberét is, köztük Bajcsy-Zsilinszky Endrét, Nagy Ferencet, Szentiványi Lajost. Mások, mint Tildy Zoltán, Varga Béla, Kovács Béla, Sulyok Dezső, Dessewffy Gyula, Pfeiffer Zoltán stb. illegalitásba kényszerültek. A Kis Újság önként beszüntette megjelenését.

Ellenállási mozgalom (1943-44)

Sztálingrád után Magyarországon is fokozatosan előtérbe kerültek a jövő kérdései. A politikai realitás iránt érzékeny közvélemeny lényegében megegyezett abban, hogy radikális változások szükségesek és elkerülhetetlenek. A változások időbeli sorrendjét, tartalmát, formáit és a létrehozásukhoz szükséges eszközöket illetőleg azonban már nagy véleménykülönbségek léptek fel. Mindazok, akik egy független, szabad és demokratikus Magyarország létrejöttében reménykedtek, — a Kisgazdapárt vezetői és hívei is ehhez a csoporthoz tartoztak — világosan megfogalmazták elképzeléseiket, de azt is, amiben nem értettek egyet a várható jövő politikai irányzatának potenciális képviselőivel. Ezek száma és önbizalma a Vörös Hadsereg előnyomulásával párhuzamosan nőtt. Nem tartották helyesnek és indokoltnak a Szovjetunió kritikátlan csodálatát. Nem osztották azt a felfogást, hogy csak forradalom oldhatja meg a ország nagy problémáit. A forradalom mindig súlyos emberáldozattal, mérhetetlen szellemi és anyagi értékek elpusztításával is jár. Tagadták, hogy a szükséges változások végrehajtása fontosabb, mint az ország függetlenségének, szabadságának megőrzése és a tiszta demokrácia megvalósítása.

Sokakban már az ország német megszállása előtt kialakult az a meggyőződés, hogy a helyzet megérett a németekkel való szakításra. Megkezdődött egy *ellenállási mozgalom* szervezése és az ország közvéleményének a háború utáni nagy változásokra való előkészítése. Az ellenállási mozgalom gerincét a Kisgazdapárt, a Szociáldemokratapárt, különféle

egyházi társadalmi és diákszervezetek alkották. Valamennyien egyetértettek abban, hogy a németekkel való szakítás és nyílt szembefordulás véghezviteléhez szükséges előfeltételek hiányoznak. A honvédség átállásában való reménykedés illuzórikus. A két világháború alatti « fegyverbarátság » élménye és tudata, a tisztikar nevelése, nagy részének származása, a magyar revíziós törekvések Németország részéről történt eredményes támogatása, emlékezés a proletárdiktatúrára, a Szovjetunióból kiszivárgott hírek Sztálin terrorjáról a koncepciós perekről, vallásüldözésről, az arisztokrácia, a szellemi elit, a középosztály és a birtokos parasztság liquidálásáról, éhínségről, az emberi szabadságjogok mellőzéséről, stb. döntően meghatározták mind a honvédség, mind a lakosság túlnyomó többségének gondolkodását és állásfoglalását. Ehhez járult még több százezer magyar katona Szovjetunióban szerzett tapasztalata, valamint a híradó filmek által közvetített helyzetképek a szovjet állapotokról. Mindezek hatása alatt a németekkel való nyílt és általános jellegű szembefordulással és a Vörös Hadsereghez való csatlakozással reálisan nem lehetett számolni. Partizán harcokra pedig sem az ország földrajzi helyzete, sem a magyar nép nagy többségének mentalitása nem volt alkalmas.

Az ellenállási mozgalom tényleges erői ezért egyetértettek abban, hogy a meglevő erőket elsősorban szellemi, politikai ellenállásra, a közvélemény felvilágosítására, az üldözöttek megsegítésére, az anyagi javak és értékek elhurcolásának megakadályozására, kiürítési parancsok szabotálására stb. kell koncentrálni. A Kisgazdapárt alelnökének, *Varga Béla*-nak balatonbolgári plébániája például a lengyel menekültek és francia hadifoglyok gondozásának egyik központja volt. A mozgalomnak az akkori adottságok között azonban csak korlátolt lehetőségei voltak. A Kisgazdapárt és a Szociáldemokratapárt politikai jelentősége és tömegbefolyása 1942-ig csökkent. Az 1939-es választásokon a Kisgazdapárt mindössze 580.000, a Szociáldemokrata Párt 120.000 szavazatot kapott. Egyedül a szélső jobboldal a maga 900.000 szavazatával, valamint a német birodalom részéről kapott jelentős politikai, anyagi és « egyéb » támogatással összehasonlíthatatlanul több lehetőséggel rendelkezett, mint az ország két demokratikus ellenzéki pártja együttvéve. A magyarországi kommunisták befolyása a 40-es évek elején jelentéktelen volt. 1942-ben 400 és 500 között mozgott a taglétszámuk, amely 1943-ban az előző évi letartóztatások után 100 alá süllyedt.

Az ország lakosságának hangulatát, a jövőt illető politikai elképzelését még a háború utolsó éveiben is nagy

mértékben befolyásolta a közelmúlt politikai, társadalmi és kulturális fejlődése. Ehhez járult a kommunizmusról és a Szovjetunióról rendelkezésre álló hiányos és sematikus ismerete, s az általános félelem a kommunizmustól. Ilyen irányba hatott továbbá a 85 milliós német birodalom 1938 óta tartó közvetlen szomszédsága, a magyar nép nagy többségének akarata ellenére kikényszerített vazallusi viszonya és az országnak a német « élettérhez » való kapcsolása.

A fentiek alapján érthető, miért kerestek az ország vezetői kapcsolatokat az angolszász hatalmakhoz és miért remélte az ország népe még a Vörös Hadsereg magyar földre lépése utána is, hogy a megszállásban a nyugati nagyhatalmak haderői is részt vesznek. Ennek a reménykedésnek 1943 végéig — mint már megjegyeztük — volt reális alapja.

Az 1944 május közepén megalakult *Magyar Front*ban résztvevő politikai és társadalmi erők reálisabban ítélték meg a háború utáni magyar helyzet lehetőségeit. A Magyar Front alapító tagjai voltak a Független Kisgazdapárt, Szociáldemokratapárt, Békepárt, Kettős Kereszt Vérszövetség, Nemzeti Paraszpárt, továbbá polgári politikusok, katolikus és református mozgalmak. A Kisgazdapártot *Dessewffy Gyula*, a Kis Újság főszerkesztője és *Dr. Pfeiffer Zoltán*, a párt főügyésze képviselték. A Magyar Front programját júniusi kiáltványában a következőben összegezte: a német hódítók és cinkosaik kiverése, béke a szövetségesekkel, s minden ízében demokratikus, szabad Magyarország alapjainak lerakása. (Ezt a kiáltványt a Kisgazdapárt nevében Tildy Zoltán írta alá. Bajcsy-Zsilinszky Endre, Kovács Béla, Dessewffy Gyula, Pfeiffer Zoltán és mások fenntartással éltek a kiáltvány szövegét illetőleg.)

1944 szeptember 20-án a Magyar Frontba tömörült pártok memorandumban fordultak Horthy kormányzóhoz. A memorandum négy pontja a Kisgazdapárt és Szociáldemokratapárt koncepciója alapján a következőkben összegezte a fő tennivalókat:

> « 1. A magyar hadsereg beszünteti a további ellenségeskedést a szövetséges hatalmak erőivel és az ország területén lévő német haderőt lefegyverzi.
>
> 2. Magyarország bejelenti, hogy hadat üzen Németországnak.
>
> 3. Ezzel egyidejűleg delegációt küld a szövetséges hatalmak kormányaihoz a fegyverszünet megkötése és a Németország elleni katonai együttműködés megteremtése érdekében.
>
> 4. Koalíciós kormány alakul a Magyar Front pártjai és a hadsereg képviselőiből ».

A Magyar Front pártjai kifejezték azon óhajukat, hogy Horthy vegye fel velük közvetlenül a kapcsolatot. A kor-

manyzó 1944 október 11-én fogadta Tildy Zoltánt és Szakasits Árpádot, mint a Magyar Front vezetőit. Tájékoztatta őket a fegyverszüneti tárgyalások eredményeiről. Egyetértett a Magyar Front szeptemberi memorandumának követeléseivel.

A Magyar Front létrehozása és az ellenállási mozgalom kiszélesítése a náci Németországgal szembeni ellenállás bizonyítása mellett lényegében kettős célt kívánt szolgálni: Összefogni mindazokat az erőket, melyek egy szabad, független és demokratikus Magyarország létrehozását kívánták. A Magyar Front hajlandó volt együttműködni a honvédség vezető köreivel is, amennyiben azok vállalják az átállást a szövetséges hatalmak oldalára. Egy további cél a háború utáni politikai aktivitásra való « jogcím » megszerzése volt. Az országnak a Szovjetunió érdekkörébe való jutása után ennek a célkitűzésnek a biztosítása különösen indokoltnak látszott.

1940 januárjától Tildy Zoltán és Nagy Ferenc vezették a Kisgazdapártot. A Párt ügyvezető alelnöke 1944 március 19-e után illegalitásba ment. Nagy Ferenc főtitkárt a Gestapo vette őrizetbe.

Tildy Zoltán (1889-1961) református teológus, 1916-1921 között Somogyban lelkészkedett, ahol a *tanácsköztársaság alatt* megszervezte a református lelkészek szakszervezetét. 1917-ben belépett Nagyatádi Szabó pártjába, 1922-től 1929-ig Nagyatádi híveként az Egységes Párt kisgazda frakciójának tagja volt. 1930-ban Nagy Ferenccel együtt lényeges szerepet vállalt a Független Kisgazdapárt alapításában. 1932-től Szeghalmon volt református lelkész. 1936-ban kisgazda programmal bekerült a képviselőházba. Kezdeményezésére alakult újjá a Kisgazdapárt földmunkás tagozata 1937-ben. 1940 januárjában, Eckhardt Tibor lemondása után, a párt ügyvezető alelnökéve választották. Ettől az időtől kezdve 1946 februárjáig, köztársasági elnökké való megválasztásáig Tildy Zoltán kezében volt a Kisgazdapárt irányítása. Aláírta a « Magyar Történelmi Emlékbizottság » felhívását (1942), egyik kezdeményezője volt a Kisgazdapárt és Szociáldemokratapárt közötti szövetség megkötésének. Támogatta az 1943-as kisgazda memorandumot. Bajcsy-Zsilinszky Endre, Kovács Béla, Dessewffy Gyula és Pfeiffer Zoltán fenntartása ellenére aláírta a Magyar Front 1944 júniusi kiáltványát. Részt vett a Magyar Front memoranduma négy pontjának a megfogalmazásában, valamint a dokumentum Horthy kormányzónak való átadásában. Illegalitása alatt a Skót Misszió lelkészének a lakásán rejtőzött. Itt kezdődött a Tildy és *Bereczky* család szoros kapcsolata és itt kötött házasságot Tildy Erzsébet Csornoky (Bun) Viktorral.

Az 1945-ös nemzetgyűlési választások után Tildy lett a koalíciós kormány miniszterelnöke, majd a köztársaság kikiáltása után (1946 február 1.) annak első elnöke.

Tildy Zoltánnak a Baloldali Blokk követeléseivel, a kommunista befolyás alatt álló « O » csoport támogatásával, főképpen azonban az ún. « összeesküvési » üggyel kapcsolatban tanúsított magatartását, valamint a pártközi értekezleteken tett engedményeit és önkényes megállapodásait a Kisgazdapárt képviselő csoportjának többsége élesen bírálta.

Vejének, Csornoky Viktornak pere alatt lemondatták államfői tisztségéről. 1948 augusztusától 1956 májusáig családjával együtt házi őrizetben élt. Az 1956-os októberi forradalomban *Nagy Imre* oldalán a Kisgazdapárt képviselőjeként, mint a nemzeti kormány államminisztere vett részt. A forradalom leverése után elítélték. 1959 áprilisában szabadlábra helyezték. Haláláig, 1961-ig teljes visszavonultságban élt.

Tildy Zoltán tapasztalt, gyakorlati politikus volt. Kitűnő szónoki képességgel rendelkezett. Az ellenzéki Kisgazdapárt vezetésében szerzett tapasztalatai és ismeretei a háború utáni feladatok ellátására azonban nem bizonyultak elégségesnek. Hátrányos volt közéleti szereplésére magasra törő becsvágya és nepotizmusra hajló természete is. Hiányzott belőle Gaál Gaszton emberismerete és közvetlensége, Eckhardt Tibor nemzetközi tapasztalata és diplomáciai képessége, valamint Bajcsy-Zsilinszky Endre bátorsága és következetessége. Ezért nem lehetett egyenrangú partnere, illetve ellenfele a Szovjetunió és a Vörös Hadsereg által következetesen támogatott kommunista vezetőgárdának.

A református, tizenkét holdas « gyakorlati » kisgazda Nagy Ferenc (1903-1979) a Pesti Hírlapban 1929 folyamán megjelent cikkeivel egy csapásra ismertté tette nevét. Tildy Zoltánnal együtt jelentős szerepet játszott a Független Kisgazdapárt megszervezésében, melynek másfél évtizedig (1930-1945) főtitkára volt.

Kapcsolatba került a falukutató népi írókkal. Nézeteik nagy hatással voltak politikai felfogásának fejlődésére. Az 1939-es választásokon — kétszeri hiábavaló próbálkozás után (1931-1935) — kisgazda mandátummal bekerült a parlamentbe. Politikai súlya és tekintélye megnövekedett, különösen Eckhardt lemondása után, mikor is Tildy mellett a Kisgazdapárt elismert vezető személyisége lett. Kezdeményezésére alakult meg 1941-ben a Magyar Parasztszövetség, melynek 1943 végéig elnöke volt. Tildyhez hasonlóan a németellenes erők összefogását sürgette. Mind a « Történelmi Emlékbizottság » kiáltványán, mind a Kisgazdapárt memorandumán szerepelt aláírása. A német megszállás után a Gestapo fogságába került. A Lakatos-kormány 1944 október 15-én szabadlábra helyezte. A nyilas puccs után illegalitásba ment.

Az ország újjáépítésében kezdettől fogva aktívan részt vett. Tagja lett az ideiglenes Nemzetgyűlésnek, majd az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak újjáépítési miniszterként. A párt Nagyválasztmánya 1945 augusztusában a Független Kisgazdapárt elnökévé, a nemzetgyűlés tagjai pedig a parlament elnökévé választották. Tildy Zoltán köztársasági elnökké való választása után Nagy Ferenc lett az ország miniszterelnöke. Varga Bélával és Kovács Bélával együtt a Kisgazdapártnak vitathatatlanul a legismertebb és legtekintélyesebb vezetője volt.

Tildyhez hasonlóan, Nagy Ferencből is hiányoztak egy sokérdekű és sokrétű kormánypárt vezetéséhez, valamint egy heterogén célkitűzésű koalíciós kormány irányításához szükséges képességek, ismeretek és tapasztalatok. Nagy Ferenc ennek ellenére pártja képviselőinek túlnyomó többsége számára a magyar paraszt-típus hamisítatlan megszemélyesítője, az ország legnagyobb társadalmi osztályának tisztelt és elismert képviselője volt. Szűkebb hazájából, Baranyából származó képviselő barátaira, mindenek előtt Kovács Bélára, valamint a « Teleki Pálosok » és « Parasztszövetségesek » lelkes és jól képzett fiatal politikusaira támaszkodva, továbbá a kisgazda képviselő csoport nagy többségének bizalmát élvezve tizenöt hónapon keresztül állt a baloldal, de főkép a kommunisták szinte szünet nélküli támadásai pergőtüzében. Lehetőségeihez mérten igyekezett ellensúlyozni a Kisgazdapárt megosztását és befolyásának csökkentését célzó pártján kívüli és belüli erők próbálkozásait. Nem csak rajta múlott, hogy a magyar nép túlnyomó többségének elképzelését, nyugati értelemben vett polgári demokrácia létrehozását, nem sikerült elérnie. Kényszerítő körülmények hatása alatt 1947 június 1-én Svájcban, ahol szabadságát töltötte, lemondott miniszterelnöki tisztségéről.

Haláláig az USA-ban élt. Alapító tagja és alelnöke volt a *Nemzetközi Parasztunió*-nak. Elnöke lett az *Európai Rabnemzetek Szövetségé*nek. Távol-keleti és európai előadó-körútjai alkalmával rámutatott a kommunista veszélyre és informálta hallgatóit, valamint a meghívó intézmények képviselőit a kommunista hatalomátvétel taktikájáról és stratégiájáról a Duna-medence országaiban.

Részt vett a *Magyar Nemzeti Bizottmány* létrehozásában és tagja lett a *Bizottmány Intéző Bizottságának*, melyet éveken keresztül a magyar emigráns kormánynak tekintettek. Az 1956-os októberi forradalom képviselőivel késedelem és feltétel nélkül felvette a kapcsolatot. Tagja lett a strassburgi *Magyar Forradalmi Tanács Intézőbizottságá*nak is. 1979 nyarán (magyarországi látogatásának előkészülete közben) hirtelen meghalt.

ÚJRAKEZDÉS: AZ 1945-ÖS VÁLASZTÁS

A siker és következményei

1944. decembrer 3-án a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt (FKGP), Magyar Szociáldemokrata Párt (SZDP), Magyar Kommunista Párt (MKP), Nemzeti Parasztpárt (NPP), Polgári Demokrata Párt (PDP) és a « Szabad Szakszervezetek » részvételével megalakult Szegeden a *Magyar Nemzeti Függetlenségi Front* (MNFF). Programjának lényeges pontjai a következők voltak: Parlamenti választások megtartása; sajtó-, gyülekezési- és vallásszabadság biztosítása; földreform végrehajtása; bányák, villamos erőművek, olajipar és biztosítási ügyek államosítása; a sztrájkjog törvénybe iktatása; a szomszéd államokhoz, Nagybritanniához, az Egyesült Államokhoz és a Szovjetunióhoz való baráti jó viszony kialakítása.

A december közepén Debrecenben összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlésben a MKP 71, a FKGP 55, a SZDP 38, a NPP 16, a PDP 12 és a « Szabad Szakszervezetek » 19 mandátummal rendelkeztek. 19 képviselő pártonkívüli volt. A képviselők « választását » a KP szervezte meg a Vörös Hadsereg által megszállt területeken rendezett *népgyűléseken nyílt szavazással.* Az Ideiglenes Nemzeti Kormányban három tárcát a MKP, kettőt-kettőt a FKGP és a SZDP, egyet a NPP kapott. Négy miniszter pártonkívüli volt.

A MNFF a *Magyar Front* folytatása volt ugyan, de lényegében új politikai szövetséget jelentett. A Magyar Front alapját a FKGP és a SZDP együttműködése képezte. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban a legfontosabb hatalmi tényező a két « munkáspárt » szövetsége volt, melynek súlyát tovább növelte a NPP egyre szorosabb együttműködése a MKP-tal.

A FKGP mint a legnagyobb társadalmi réteg, a magyar parasztság évtizedes tapasztalattal bíró legismertebb politikai képviselete, kezdettől fogva harcolni kényszerült a politikai és gazdasági hatalomban való arányos részesedésért. Ezt tovább nehezítette, hogy harca egyben az ország teljes függetlenségének elnyeréséért és a polgári demokrácia megvalósításáért folytatott küzdelem is volt.

A magyar földműves és paraszttársadalomnak, mint a történelem folyamán kialakult társadalmi rétegnek a politikai gondolkodása, világnézeti felfogása, szellemi és kulturális hagyományvilága rendkívüli értéket jelentett,

amely alapvetően különbözött a MKP eszmei és hatalmi törekvéseitől. Ennek következtében kezdettől fogva feloldhatatlan ellentét állt fenn a Kisgazda- és a Kommunistapárt között. A MKP kezdetben eltitkolt tervének, a szocializmus moszkvai mintára való megvalósításának *egyik*-nagy akadályát a magyar parasztság gondolkodásmódja, valamint a FKGP-nak a tényked̈ése jelentették. A FKGP ellen folytatott kérlelhetetlen harc ezért nem csak ennek a politikai pártnak a megsemmisítését tűzte ki céljául, hanem a magyar parasztság értékrendszerének a gyökeres megváltoztatását is.

> A paraszti gondolkodásmódnak fő jellemvonása évszázadokon át a folyamatosság és az állandóság volt, mint ahogy a föld megművelése is évről-évre egy a természet által meghatározott ritmus szerint történt. A magyar paraszt földszeretete azonos volt a haza szeretetével. A földet bizony nemcsak kereseti, jövedelmi forrásnak tekintette, az létének egyik alapvető élménye is volt. Ugyanilyen jellegű volt a természet erőivel való szüntelen küzdelme. A természet erőitől való függés volt a gyökere vallásos érzéseinek, a Teremtőhöz való viszonya kiformálódásának. Történelmi tapasztalatai arra tanították, hogy a Teremtő segítségében való bizalma mellett elsősorban önmagában és családjában bízhat. Azt is megtanulta, hogy a leghatásosabb védelmi eszköze a passzív rezisztencia, az aktív részvétel megtagadása.

A magyar parasztság világnézetének sajátosságaira támaszkodva, valamint az ország szabadságának és függetlenségének a megígért békeszerződéssel való helyreállításában bízva akart a FKGP egy, az ország egész lakossága által elfogadható demokratikus politikai és társadalmi felépíteni.

A földműves- és paraszttársadalom a háború utáni Magyarország állami, politikai és társadalmi intézményeiben számarányának megfelelő képviseletet követelt. Az ország problémáinak békés eszözökkel, a haladás útján való megoldását kívánta. A FKGP maradandó és elvitathatatlan érdeme, hogy ezeknek az elképzeléseknek megfelelően alakította ki politikáját, és hogy programjának megvalósítására kezdetben fel tudta sorakoztatni a parasztság nagy részét.

A FKGP háború utáni első programtervezetét *Kiss Sándor, Vatai László* és *Gombos Gyula* dolgozták ki. Mindhárman a *Soli Deo Gloria* Református Diák-Szövetség köréből kerültek ki. Koncepciójukat « Szövetkezeti szocializmusnak » nevezték. Elképzelésük egy « harmadik-utas kísérlet» terve volt, mely a nyugati kapitalizmus és keleti szocializmus között a magyar nép történelmi hagyományainak figyelembevételével készült. A tervezetnek az lett volna a célja, hogy biztosítsa a magántulajdont, az emberi

szabadságjogokat, a demokrácia fejlődését, de köztulajdonba (szövetkezeti tulajdonba) vegye a kulcsiparok üzemeit, nagybankokat, bányákat stb. A tervezetből a heterogén összetételű Kisgazdapártban nem lehetett pártprogram. A megfogalmazott «harmadik-utas» koncepció hatása azonban a Kisgazdapárt, de főleg a Parasztszövetség 1945 és 1947 közötti politikájában kimutatható. A «Teleki Pálosok» és a «Soli Deo Gloriások» létrehozták a FKGP «Tanulmányi Bizottságát». Ennek keretében dolgozott ki Vatai László 1946-ban egy a FKGP eszmei alapjait és hátterét felvázoló elméleti munkát. A politikai küzdelmek hevében azonban nem került sor a tervezet megvitatására.

A Kisgazdapárt vezetői, hívei éppúgy, mint az ország lakosságának túlnyomó többsége, hittek a győztes nagyhatalmak ünnepélyes deklarációinak. Komolyan vették Roosevelt elnöknek a négy «szabadságról» (az önrendelkezési jogról, a kormány és kormányforma szabad választásáról, a nyersanyagforrásokhoz való szabad és egyenlő hozzájutásról és a békés, szabad, félelem és szükség nélküli élethez való jogról) tett kijelentését éppúgy, mint az Atlanti Charta nyolc követelését — ezek egyben a szövetségesek háborús céljait is magukban foglalták —, valamint az Egyesült Nemzetek alapokmányának előszavában foglaltak megvalósítását. A FKGP bízott a békeszerződés mielőbbi létrejöttében, s ennek következményeképpen a megszállás megszünésében, és ezáltal az ország teljes függetlenségének a visszanyerésében. Az első jelek arra engedtek következtetni, hogy a fenti deklarációkban foglaltakat a Szovjetunió is komolyan veszi. Ez az bizakodás tette lehetővé, hogy a magyar nép, mindenek előtt a magyar parasztság, a megszállás kemény realitása, a Vörös Hadsereg tagjainak kilengései és megfélemlítései, valamint a személyi- és vagyonbiztonság hiányossága ellenére bámulatos erővel kezdte meg kifosztott és elpusztított hazája újjáépítését, földje megművelését.

A FKGP szervezeteinek kiépítése 1945 nyarán lényegében befejeződött. A községek 80-85 %-ában alakultak helyi csoportok. A párt taglétszáma megbízható becslések alapján 700-800.000 volt, kb. ugyanannyi, mint a három koalíciós párt (MKP, SZDP, NPP) tagjainak összlétszáma. A szervezet aktivizálásában nagy szerep jutott a népfőiskolát, arany- és ezüstkalászos tanfolyamot végzett parasztfiataloknak, valamint a vidéki intelligenciának. Ezeknek tekintélyes része meggyőződéssel a FKGP politikáját támogatta. Jelentőségük a Nemzeti Bizottságok megalakítására és munkájára, a földreformmal kapcsolatos intézkedések törvényes végrehajtására, valamint a rendőrség és a vidéki «kiskirályok»

hatalmi visszaélésének megakadályozására, illetve a sérelmek orvoslására számottevő volt.

1945 folyamán az alábbi kisebb pártok csatlakoztak a FKGP-hoz: *Bartha Albert* Független Magyar Polgári Pártja, *Veér Imre* Magyar Köztársasági Pártja, *Nagy Vince* Kossuth Pártja, valamint *Dénes István* frakciója, a Magyar Földműves és Munkáspárt.

A főváros elfoglalása után röviddel Budapesten is megkezdődött a FKGP szervezeteinek kiépítése. Varga Béla országos alelnök már 1945. januára 26-án a Szabadság című lapban felszólította Budapest polgárságát a Kisgazdapárthoz való csatlakozásra.

A Kerületi párthálózat kiépítésével egyidejűleg megkezdődött a párttagok foglalkozási ágak szerinti összefogása is. Értelmiségi, iparos és kereskedő csoportok száma rohamosan nőtt. Budapest lakosságának nagy része a FKGP-ban látta legmegbízhatóbb politikai képviselőjét és védelmezőjét.

Megkezdődött a Parasztszövetség újjászervezése is, valamint a Kisgazdapárt ifjúsági szervezetének, a Független Ifjúsági Szövetségnek (FISZ) kiépítése.

Pártközi ellentétek

Az Ideiglenes Nemzeti Kormányban résztvevő négy párt között kezdettől fogva ütköztek az érdekek és kiderültek az ellentmondások. Ezeket fokozta, hogy a « munkáspártok » és a Nemzeti Parasztpárt együtt számbeli fölényben voltak a Kisgazdapárttal szemben. Ugyanakkor a Kisgadapártnak a politikai és kormányzati hatalomban való részesedése nem állt arányban tömegbefolyásával, taglétszámával. Nem volt véletlen, hogy *Vásári István* pénzügyminiszter már Debrecenben, röviddel a jaltai konferencia után (1945. március 18-án) parlamenti választások mielőbbi megtartását sürgette.

A feszültséget táplálta a rendőrségi túlkapások rohamos szaporodása is. *Dálnoki Miklós* miniszterelnök megbízásából *Valentiny Ágoston* igazságügyminiszter (SZDP) javaslatot dolgozott ki, mely szerint a karhatalom, mindenek előtt a politikai rendőrség irányítását ki kell venni a kommunista párt ellenőrzése alól. A minisztertanács a tervezetet elfogadta. A kommunista párt azonban követelte a határozat megváltoztatását, és kikényszerítette Valentiny Ágoston lemondását. Utódjául *Ries Istvánt* nevezték ki.

Valentiny mellett Vásáry István pénzügyminiszter, a Kisgazdapárt alapító tagja, volt a MKP támadásainak állandó célpontja. Neki is le kellett mondania, mert a MKP

« reakciósnak » és « konzervatívnak » minősítette. Utódjáva a FKGP *Oltvárnyi Imrét* jelölte. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány két legmarkánsabb és legismertebb politikusának lemondatása és a « reakció » elleni harc értelmezése körüli szenvedélyes viták még tovább mélyítették az ellentétet a FKGP és a kormánykoalició többi tagjai (mindenek előtt a kommunista párt) között.

A feszültség egyik következménye volt, hogy Nagy Ferenc Debrecenben 1945. augusztus 12-én egy népgyűlésen élesen megtámadta a MKP-t. A kommunista pártot tette felelőssé azért, hogy az országban a terrorizmus légköre uralkodik és a demokratikus szabadságjogok nem érvényesülnek. « ... tűrhetetlennek tartjuk — mondta a Kisgazdapárt főtitkára — hogy az együttműködést ellenünk való vádaskodással zavarja olyan párt, melynek 15 esztendőn keresztül nem is volt módja harcolni a bethleni, gömbösi és imrédista rendszer ellen, egyszerűen azért, mert nem is volt a világon ».

A FKGP és a SZDP között vezetői szinten nehézkes volt az érintkezés. Számos vidéki szervezet között viszont szoros együttműködés alakult ki. A SZDP pécsi titkársága például 1945 áprilisában azt jelentette a központnak, hogy « ... együttműködésünk ezzel a párttal (FKGP) mindeddig zavartalan és igen sok esetben eredményes védekezést biztosított számunkra a MKP erőszakos egyoldalú törekvéseivel szemben ».

A FKGP és a NPP viszonya ambivalens volt. A Kisgazdapárt és a Parasztszövetség részéről az összparasztság érdekében tett konkrét együttműködési javaslatokat nem lehetett nyíltan elutasítani. Valójában azonban a NPP annyira a MKP befolyása alatt állt, hogy hathatós együttműködés a magyar földműves és paraszttársadalom két pártja között egyszerűen nem jöhetett létre. (*Erdei Ferenc* és *Darvas József* szerepe).

A potsdami konferencia megállapodása, mely szerint a győztes hatalmak hamarosan Magyarországgal is békeszerződést kötnek, mi által az ország megszállása megszűnik, nagy megelégedést és bizakodást váltott ki a magyar közvéleményben. A potsdami határozatok után még időszerűbbé vált a parlamenti választások megtartása.

A Kisgazdapárt szükségesnek tartotta az 1945-ös választási küzdelem megkezdése előtt a Nagyválasztmány összehívását. Erre augusztus 20-án került sor. Résztvevői előtte szinte teljes számban megjelentek a Nyugatról visszakapott Szent Jobb tiszteletére rendezett lenyűgöző körmenten.

A FKGP nagyválasztmányi ülesén a pártvezetőség hivatalos jelentését Tildy Zoltán terjesztette elő.

Tildy kiemelte, hogy a pártvezetőség a politikai béke és a demokratikus erők együttműködésének biztosítására, a reakciós múlt maradványainak maradéktalan felszámolására, a társadalom demokratizálásának folytatására törekedett. Külpolitikájában a bizalom légkörét igyekezett megteremteni Magyarország, valamint a győztes nagyhatalmak és a szomszédállamok között.

A jelentéshez csaknem negyven nagyválasztmányi tag szólt hozzá. Különösen éles bírálatok hangzottak el a rendőrség túlkapásai, valamint a Tildy környezetéhez tartozó és a kommunistákkal együttműködő « baloldali szárny » ellen. A párt felső szerveinek újjáválasztása a *Nagy Ferenc-Varga Béla-Kovács Béla vonal* megerősítését hozta.

A Nagyválasztmány két határozati javaslatot fogadott el, mégpedig a vezetőség és az ún. parasztttagozat határozatát. Ez utóbbit lényegében a Nagy Ferenc-Kovács Béla vezette centrum készítette. Ebben a határozatban a Nagyválasztmány többségét képező csoport körvnalazta az « igazi demokráciáról » — egy paraszt-polgári demokráciáról — való elképzelését.

A FKGP Nagyválasztmányával egyidőben tanácskozott a Parasztszövetség Nagyválasztmánya. Ekkor már több mint ezer csoport jelentette be megalakulását. Nagy Ferenc tartotta a politikai beszámolót. A nagyválasztmányi ülés — egybehangzóan a FKGP paraszttagozatának határozatával — kimondta, hogy a parasztság a demokrácia megingathatatlan alapja, ... hogy a Parasztszövetség a parasztság érdekvédelmi, gazdasági és kulturális szervezete...

A Nagyválasztmány után késedelem nélkül megindult a kulturális munka. Kiváló szakemberek készítették el a közművelődési tanfolyamok anyagát. A Parasztszövetség vidéki titkárai egykori népfőiskolások támogatásával közel 2.000 téli művelődési tanfolyamot szerveztek. A népfőiskolák tapasztalatai és az általuk képzett parasztfiatalok ezreinek aktív közreműködése nélkül ez az eredmény elképzelhetetlen lett volna.

A FKGP határozottan az általános és titkos parlamenti választások mielőbbi megtartásáért szállt síkra. Abban bízott, hogy a választások eredményeképen befolyása és a hatalomban való tényleges részesedése minden téren erősebb lesz. Remélte, hogy a politikai és gazdasági erőviszonyoknak a magyar nép által jóváhagyott megoszlási aránya lehetővé teszi majd az országon belüli biztonság megerősödését, a sérelmek törvényes úton való orvoslását, az önkényeskedések megszüntetését, s ezzel együtt a demokrácia zavartalanabb fejlődését.

Fővárosi és országos választások

A nagyhatalmak jaltai konferenciája előírta, hogy Németország volt szövetségeseinek országaiban a háború befejezése után demokratikus választásokat kell tartani. Megtartásuk külpolitikai jelentőségét növelte továbbá, hogy az USA és Anglia a potsdami konferencia után különös figyelemmel kíesérte a Vörös Hadsereg ellenőrzése alatt tartott kelet-közép- és délkelet-európai országok helyzetének az alakulását.

Az Egyesült Államok budapesti megbízottja szabad és tiszta választások biztosításának érdekében tárgyalásokat javasolt a Szovjetunióval. Grew külügyi államtitkár-helyettes egyetértett ugyan azzal, hogy a három nagyhatalomnak a jaltai megállapodás értelmében együtt kell biztosítania a választások szabad és demokratikus lebonyolítását, de egyben rámutatott arra is, hogy az Egyesült Államok csak abban az esetben követeli a választások nemzetközi ellenőrzését, ha nyilvánvalóvá válik, hogy a « magyar hatóságoknak szándékában áll a választások tisztaságát befolyásolni ».

A pártoknak a választási törvénnyel kapcsolatos elképzelésében a legnagyobb problémát a kizárás jelentette a választójogból. Ebben a kérdésben még az egyes pártokon belül is megoszlottak a vélemények. A pártok közötti megállapodásról elsőként Tildy egy beszédéből értesült a közvélemény. Kijelentette, hogy « a választójogi tervezetből kiiktattunk minden olyan intézkedést, melyet a FKGP nem tartott összeegyeztethetőnek a szabadsággal. »

A budapesti törvényhatósági választásokat szabályozó kormányrendelet és a nemzetgyűlési választásokat szabályozó választójogi törvény tartalmilag majdnem teljesen azonos volt. Az 1945/VIII tc. (választójogi törvény) kimondta, hogy « minden 20 éven felüli magyar állampolgár választójoggal rendelkezik. Kivételt képeznek — elmebetegektől és köztörvényes bűnözőktől eltekintve — azok, akik háborús, vagy népellenes bűnöket követtek el, betiltott kormány- és szélsőjobboldali fasiszta pártok vezető tisztségviselői voltak, vagy azok, akiket az igazoló bizottság, illetve a népbíróság jogerősen elítélt ». A törvény az országot 16 választókerületre osztotta fel. Egy képviselői mandátumhoz 12 ezer szavazatot írt elő és lehetővé tette, hogy további 12 mandátumra közéleti és szellemi vezető személyiségeket választhat a nemzetgyűlés. A törvény alapján a lakosság ca. 60 %-a rendelkezett választójoggal.

Az 1945-ös választójogi törvény kétségkívül demokratikus jellegű törvényalkotás volt. Két « szépséghibájára » azonban rá kell mutatnunk. Kirekesztette a választójogból azokat a németajkú magyar állampolgárokat, akik a háború befejezése előtt erős német nyomás alatt német nemzeti-

ségűnek vallották magukat, továbbá az Országos Nemzeti Bizottság engedélyétől tette függővé a politikai pártoknak a választáson való részvételét.

Az Országos Nemzeti Bizottság döntése alapján a budapesti községi választásokon (1945. október 7) és az ezt követő nemzetgyűlési választásokon (1945. november 4) a következő hét párt indulhatott: Független Kisgazda, Földmunkás- és Polgári Párt (FKGP), Magyar Szociáldemokrata Párt (SZDP), Magyar Kommunista Párt (MKP), Nemzeti Parasztpárt (NPP), Polgári Demokrata Párt (PDP), Magyar Radikális Párt (MRP), Demokrata Néppárt (DNP).

A FKGP következetesen osztályokon felüli pártnak vallotta magát és az osztályokon felülemelkedő magyar egység létrehozását kívánta szolgálni. Így érthető, hogy a budapesti községi választások a FKGP abszolút többségű győzelmét hozták (50,54 %). A « munkáspártok » közös listájára a szavazatok 42,76 %, a NPP-ra 2 %, a PDP-ra 3,9 % a MRP-ra 0,8 % esett. A szavazásra jogosultak ca. 90 %-a élt szavazati jogával. A Demokrata Néppárt megállapodás szerint 2-2 helyett kapott a FKGP listáján mind a budapesti, mind az országos választásokon.

A fővárosi törvényhatóságba a FKGP a választások eredménye alapján 121 képviselőt küldhetett, köztük *Eckhardt Sándort* és *Varga Lászlót*. Mindketten táviratilag közölték a törvényhatóság ideiglenes elnökével Szakasits Árpáddal, hogy a törvényhatóságban a Demokrata Néppártot kívánják képviselni. Ezzel a DNP hivatalosan is belépett a belpolitikai életbe.

A fényes győzelem megnövelte a polgári tábor önbizalmát és megdöbbentette a « munkáspártok » vezetőit. Hatására a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke, *Vorosilov* marsall, közös-listás nemzetgyűlési választást « javasolt » a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front négy pártjának részvételével, előre megállapított részesedési aránnyal (40 % FKGP, 20-20 % MKP és SZDP, 10 % NPP). A tárgyalások folyamán a FKGP-nak felajánlott részesedési arány 47,5 %-ra emelkedett.

Ezt a nyilvánvalóan kommunista sakkhúzást a FKGP és SZDP nagy többségének ellenállásával és a nyugati nagyhatalmak hathatós támogatásával sikerült meghiúsítani. A FKGP Nagyválasztmánya egyhangúlag elutasította a « közös listás » választás gondolatát. A közös lista mellett még felszólalás sem hangzott el. Ugyanakkor megegyezés történt a koalició pártjai között a választások utáni együttműködés és a kormányzásban való közös felelősség kérdésében.

A közös lista javaslata vitát váltott ki a koalició pártjaiban. A három nem kommunista párt mindegyikében lé-

tezett egy a kommunistákkal hol nyíltan, hol titokban kollaboráló csoport. Ezek egyértelműen a közös lista mellett voltak. A NPP-ban majdnem szakadáshoz vezetett a párt « nemzeti » és « marxista » szárnya közti nézeteltérés a közös listával kapcsolatban, valamint a budapesti községi választásokon elért gyenge eredmény okainak kiértékelésében.

Számos vezető kisgazda személyiség véleménye szerint Tildy és Rákosi között létrejött egy *titkos megállapodás* is. E szerint tekintet nélkül a választások kimenetelére koalíciós kormányt kell alakítani. A miniszteri tárcák felét a kisgazdák kapják. Ők állítják a miniszterelnököt is. A belügyi tárcát a kommunista párt kapja. A köztársaság kikiáltása után Tildy Zoltán lesz az első köztársasági elnök.

A választási küzdelem alatt polarizálódtak az elvi álláspontok, tisztázódtak a politikai frontok. A FKGP nyilatkozata egyértelműen bizonyította ezt: « A FKGP világosan és félreérthetetlenül azt az álláspontot vallja, hogy ez a választás világnézeti választás, hogy ezen a választáson a magyar nép állást foglal jövendő világnézetünk, jövendő politikai berendezkedésünk dolgában is ». Ebbe az irányba mutatott *Mindszenty József* esztergomi érsek 1945 október 18-án keltezett körlevele, melyet a választások előtt a katolikus templomokban felolvastak, s melynek tartalmával nem kis számú protestáns magyar is egyetértett.

A nemzetgyűlési választásokon 1945 november 4-én a választásra jogosultak 92,4 %-a adta le szavazatát. A választók 57,03 %-a a FKGP-ra, 17,41 %-a a SZDP-ra, 16,95 %-a a MKP-ra, 6,87 %-a a NPP-ra, 1,62 %-a a PDP-ra és 0,12 %-a a MRP-ra szavazott.

A Demokrata Néppárt nem indult önálló pártként a választásokon. Híveinek egy része a FKGP-ot, egy másik része a PDP-ot támogatta. A FKGP vezetőivel kötött megállapodás értelmében a párt listáján öt személy szerepelt, akik politikai és világnézeti felfogásuk alapján a Demokrata Néppárthoz tartoztak. Ketten közülük, *Bálint Sándor* és *Eckhardt Sándor* egyetemi tanárok a Nemzetgyűlés 1945 december 6-i ülésen bejelentették, hogy « törvényhozói munkájukat » a DNP tagjaiként kívánják folytatni. *Czupy Bálint, Hajdú-Németh Lajos* és *Horányi Tibor* nyilvánosan nem léptek át a DNP-ba, de a politikai és parlamenti küzdelemben egyértelműen a DNP célkitűzései mellett foglaltak állást. Hasonló magatartást tanusított a FKGP vidéki funkcionáriusainak egy része, főképpen a KALOT-népfőiskolát végzett Nemzeti Bizottsági tagok, titkárok és a közigazgatásban tényked̋ők. A politikai harcok kiéleződése folyamán mindjobban tudatosult a DNP célkitűzéseit támogatók együttműködésének szükségessége.

A választások következményei

A FKGP győzelme teljes volt. Mind a 16 választókerületben a legtöbb szavazatot kapta, 13-ban abszolút többséget ért el. A magyar nép politikai érettsége különbséget tudott tenni a pártok politikai szólamai és igazi célkitűzései között. A választás eredményei világosan megmutatták a magyar nép akaratát. Az ország túlnyomó többsége polgári életformát, nyugati értelemben vett demokráciát akart. Ilyen értelemben a választás valóban világnézeti választás is volt.

A képviselők a nemzetgyűlés elnökévé egyhangúlag Nagy Ferencet, a FKGP elnökét, választották, aki első beszédében többek között így fejezte ki köszönetét: « A hálanyilvánítás első sorban a magyar népet illeti... A magyar nép politikai érettségének, a demokratikus életformára való rátermettségének olyan fényes bizonyságát szolgáltatta ezzel a választással, hogy megérdemli a nemzetgyűlés hálájának kinyilvánítását, s megérdemli, hogy ezzel a nemzetgyűléssel méltó képviseletet nyerjen az ország életének irányításában ».

A választási eredmények okozta győzelmi mámor nem tartott sokáig. A FKGP vezetőségének hamarosan tapasztalnia kellett, hogy a választók abszolút többségének a támogatása nem jelentette a tényleges hatalomban való 57 %-os részesedést. Már a kormányalakításnál tudomásul kellett vennie, hogy a tényleges hatalom Vorosilov marsall kezében van. A kormányalakítási tárgyalásokon a FKGP magának követelte a belügyi tárcát. A MKP szintén. A kommunista párt sajtójának uszító hangjával, tiltakozó gyűlésekkel és a FKGP székházai ellen irányuló éjszakai merényletekkel « támogatta » a MKP követelését. A vitát Vorosilov marsall döntötte el. Átadott egy listát Dálnoki Miklós Bélának, az ügyek továbbvitelével megbízott Ideiglenes Kormány miniszterelnökének, mely a Vörös Hadseregnek szállítandó hús, zsír, liszt, olaj, cukor stb. mennyiségét tartalmazta. Ez kb. a háromszorosa volt az Ideiglenes Kormány rendelkezésére álló összes élelmiszernek. Vorosilov követelte, hogy a kormány három napon belül szállítsa le a kívánt élelmiszert. Amennyiben nem teljesíti kötelezettségét, a Vörös Hadsereg lefoglal minden fellelhető készletet. Ettől csak abban az esetben áll el, ha a « demokratikus » kormány megalakul. A Szovjetunió azonban csak olyan kormányban bízik, melynek belügyminisztere kommunista.

A legmegdöbbentőbb és legfélelmetesebb ebben a magatartásban az volt — írta a Politikai Bizottság egy tagja —, hogy sem az ország népe, de még a FKGP képviselő csoportja sem értesülhetett ezekről a tényekről. A Szovjetunió beavatkozását nem lehetett nyilvánosságra hozni.

Ennek az erőszaknak a hatása alatt a FKGP-Politikai Bizottsága hosszas tárgyalások után lemondott a belügyi tárcára vonatkozó igényéről. A helyzeten nem változtatott Vorosilovnak közvetlenül a választások után tett kijelentése sem, mely szerint a Szovjetunió a Kisgazdapárttal való kapcsolatok alapján kívánja tovább építeni baráti politikáját Magyarországgal.

A FKGP ifjúsági szervezetének a Független Ifjúsági Szövetségnek (FISZ) első nagyválasztmányi ülését 1945. november 25-e és 30-a között tartotta, amelyen a vidéki fiatalság képviseletében 300 választott küldött vett részt az ország minden részéből. Egyhangúlag megválasztották a FISZ vezetőséget. (Országos elnök: *B. Rácz István*; országos alelnökök: *Mizsei Béla, Szalay József, Varga József;* főtitkár: *Imre Lajos*; országos titkárok: *Abód László, Mátyus Leó, Lendvai Csaba*).

A Független Ifjúsági Szövetség célkitűzését három fogalom jelképezte: Ifjúság, emberség, magyarság. A Nagyválasztmány megtárgyalta és elfogadta az alapszabálytervezetet, valamint a szervezési, kulturális és nevelési programot. Az ülés talán leglényegesebb eseménye a FISZ 300 képviselőjének találkozása, egymás megismerése, problémáiknak és terveiknek a megbeszélése volt. Megdöbbenve kellett megállapítani, hogy az ország minden részén hasonló nehézségek hátráltatják az újjáépítő munka fokozását: a megszálló erők túlkapásai, erőszakoskodásai a nőkkel, az « ismeretlen egyénekből » álló rablóbandák garázdálkodásai, melyek éjszakánkint rárontottak egy-egy házra és minden mozdíthatót elvittek, a rendőrség önkényeskedései, és megfélemlítési akciói, a magyar hadifoglyok visszatartása, stb.

Mégis rendkívül bíztató érzés volt, hogy a súlyos gondok és problémák ellenére a nagyválasztmány ülésén résztvevők többsége töretlen hitet és optimizmust tükrözött. Általános volt a reménykedés.

A jövő feladatainak előkészítésére hozta létre a FISZ vezetősége a *Magyar Kollégiumi Egyesületet* (MAKE) B. Rácz István és Varga József aktív közreműködésével, valamint a FKGP vezetőségének a támogatásával. Az egyesület népi kollégiumok létrehozását tekintette főfeladatának. Egy éven belül már 12 kollégium működött, illetve közvetlenül működésének megkezdése előtt állt. A budapesti kollégiumokban egyetemi és főiskolai hallgatók, a vidékiekben középiskolások is találtak demokratikus légkörű otthonra. Az ún. összeesküvési perek idején a MAKE is új vezetőséget kapott és 1948 elején politikai kényszer hatása alatt « csatlakozott » a kommunista befolyás alatt álló « Népi Kollégiumok Országos Szövetségéhez » (NÉKOSZ).

A FKGP vezetőségi tagjai, a pártszervezetek vezetői és funkcionáriusai a sok helyen még uralkodó anarchikus állapotok, a törvénytelenségek és a hatalommal való visszaélés megszüntetésére a sajtóban és a népgyűléseken már a választások előtt harcot indítottak. Fellépésük az akkori körülmények között a résztvevők személyi biztonságára komoly veszélyt jelenthetett. Ennek ellenére kisgazdapárti újságírók és képviselők követelték először a sajtóban, majd a nemzetgyűlésben a gyömrői gyilkosságsorozat maradéktalan felderítését és a tettesek bíróság elé állítását. A törvényesség megszilárdítására irányult például, hogy Kovács Béla főtitkár 1946 januárjában megbízta *Kerék Mihályt*, a Földhivatal igazgatóját egy rendelettervezet elkészítésével. A rendelet célja a földreform végrehajtása körüli visszásságok rendezése lett volna.

A FKGP-ban uralkodó szellemi, világnézeti és politikai pluralizmus azonban egyre inkább rányomta bélyegét az aktuális politikai kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalásokra. Éles ellentéteket váltott ki például a köztársasági államforma bevezetése és a köztársasági elnök személyét illető vita. A kisgazda képviselők egy része — a katolikus egyház vezetőivel egybehangzóan — azt az álláspontot képviselte, hogy az *államforma* kérdését az ország teljes függetlenségének elnyerése után népszavazással kell eldönteni. Egy másik heves vitát kiváltó ügy a köztársasági elnökválasztás kérdése volt. A párt képviselőinek nagy része Nagy Ferencet szerette volna köztársasági elnökké választani. A párt « baloldali szárnya » és a koaliciós partnerek Tildy Zoltánt támogatták. Tildy elnökké választása után heves vita keletkezett a miniszterelnöki tisztség betöltéséről is. Tildy *Sulyok Dezsőt* ajánlotta utódjául a miniszterelnöki tisztségben. A pápai polgármester széles látókörű, jól felkészült, sok tapasztalattal rendelkező politikus és kiváló szónok volt. Nagy népszerűséggel és tekintéllyel rendelkezett mind a pártban, mind az országban. A FKGP « balszárnya » és a három koaliciós párt Sulyok Dezső kinevezése ellen és Nagy Ferenc miniszterelnöksége mellett foglalt állást.

A párton belüli véleménykülönbségek további elmélyítéséhez vezetett az új államvédelmi törvénytervezet kidolgozásához delegált kisgazda képviselők kommunista nyomásra történt visszahívása. Alig egy évvel később az ún. « összeesküvési üggyel » kapcsolatosan bebizonyosodott, hogy a párt visszahívott képviselőinek, *Pfeiffer Zoltán, Sulyok Dezső* és *Vásáry István* fenntartása a kommunisták javaslatával szemben teljesen indokolt volt. A kisgazda képviselők többek között kifogásolták az államellenes bűncselekmények népbíróság elé vitelét, továbbá az emberi szabadságjogok védelmének és az osztályellenes izgatás elítélésének hiányát.

A KISGAZDAPÁRT A KOALÍCIÓBAN

A Baloldali Blokk követelései

A köztársasági törvény (1946 I.t.c.) elfogadása és Tildy elnökké választása után érezhetően megerősödött a MKP-nak a FKGP elleni agitációja. 1946. március 5-én a MKP, a SZDP, NPP és a Szakszervezetek közreműködésével megalakult a *Baloldali Blokk*, amely felszólította a FKGP-t, hogy « taszítsa el magától és rekessze ki a sorai közül mindazokat a reakciós, jobboldali elemeket, melyek a demokratikus haladásnak és ezzel az ország újjáépítésének is az ellenségei ». Ezzel kezdődött a később hírdhetté vált *szalámi taktika* alkalmazása. A Kisgazdapárt « baloldali szárnya » támogatta a Baloldali Blokk követelését. Egy « politikai nyilatkozatot » szerkesztett, mely a kommunista párt hivatalos lapjában, a Szabad Népben jelent meg 1946.március 7-én. A dokumentumot *Dancs József, Dobi István, Gulácsy György, Katona Jenő, Ortutay Gyula* és *Rácz Lajos* írta alá.

A FKGP válaszát 1946. március 12-én átadták a Baloldali Blokknak és egyben nyilvánosságra hozták, hogy húsz képviselőt kizártak a pártból, köztük Sulyok Dezsőt, Vásáry Istvánt, Vásáry Józsefet és Nagy Vincét. A kisgazda képviselők nagy része rendkívül heves vita után megszavazta ugyan a húsz képviselőt kizáró határozatot, de ezt « belső nyomásra tett engedménynek » tekintette és a kizártakkal továbbra is élénk kapcsolatot tartott fenn. A Baloldali Blokk által kikényszerített « tisztogatás » valójában a FKGP végleges felszámolásának a megkezdését jelentette.

A FKGP-ból kizárt képviselők egy része 1946. március 15-én megalakította a *Magyar Szabadság Pártot* (MSZP). Elnökké Sulyok Dezsőt választották.

A pártelnök meghatározása szerint a « MSZP külpolitikájának elsőrendű célja, hogy a nemzetgyűlés deklarálja Magyarország semlegességét ».

A MSZP mind a nemzetgyűlésben, mind pedig a belpolitikai életben élénk tevékenységbe kezdett. Szervezetei gomba módra szaporodtak, a párttagok száma napról-napra nőtt, ami főképpen a FKGP és SZDP számára jelentett számottevő tagveszteséget.

A Baloldali Blokk, főleg a kommunista párt támadásai a MSZP ellen egyre hevesebbek lettek. A párt Politikai Bizottsága, mérlegelve a várható következményeket, mindenekelőtt azt a nyilvánvaló tényt, hogy a MSZP a jövőben előrelátható nem töltheti be a koalíció ellenzékének szerepét, a

Nemzetgyűlés feloszlatása előtt néhány nappal, 1947. július 21-én bejelentette a Magyar Szabadság Párt feloszlatását.

A márciusi események hatása alatt a FKGP vezetősége politikai « ellentámadást » készített elő. Megindítását a Nagy Ferenc vezette kormányküldöttség moszkvai látogatása (1946. április 9-18) utáni időre tervezte. A kormánydelegációt a magyar-szovjet határon, majd Moszkvában megkülönböztetett ünnepélyességgel fogadták. Nagy Ferenc és kormányának jelenlévő tagjai vezető szovjet államférfiakkal, köztük Sztálinnal is tárgyaltak. A küldöttség visszatérése után általános volt a vélemény, hogy a Szovjetunió ezzel a hivatalos látogatással a FKGP-ot, mint a magyar nép többségének a politikai képviselőjét, véglegesen elismerte. (Két év múlva bebizonyosodott, hogy ez az « elismerés » nem volt őszinte).

A Kis Újság beszámolójának szubjektív és túl optimista fő címe így hangzott: « A magyar demokrácia minden kérdésben számíthat a Szovjetunió támogatására ». Hasonló értelmű volt a Szabad Nép kommentárja is: « Sztálin: A Szovjetunió független és önálló országnak tekinti Magyarországot. A legmesszebbmenő támogatásra számíthatunk szomszéd országi magyarok jogegyenlőségi kérdéseiben... ».

Hasonló « eredménnyel » végződött a miniszterelnök vezette kormánydelegáció washingtoni, londoni és párizsi útja is. (1946. június 12-25). Truman elnökkel, Byrnes külügyminiszterrel, majd Londonban Attlee miniszterelnökkel folytatott tanácskozások főleg gazdasági téren ígértek eredményt.

A FKGP ellentámadása

A FKGP Politikai Bizottsága a moszkvai látogatás után határozatot fogadott el, melyet Nagy Ferenc május 21-én memorandum formájában nyújtott át a Baloldali Blokk képviselőinek (*). A határozat hangsúlyozta, hogy a stabilizáció érdekében politikai nyugalomra, belső békére van szükség. « Ez... csak úgy érhető el..., ha a párt (FKGP) követeléseit a koalíciós partnerek teljesítik ». Az « arányosítás » az államhatalmi és államigazgatási szervek pártonkénti újraosztása azonban a kétszeri koalíciós megállapodás ellenére sem történt meg. Közölték, hogy számításaik szerint a 28 alispáni hivatalból csak kettő tartozik a FKGP-hoz, míg 26 a munkáspártokhoz. 41 megyei jogú városban a pártnak egyetlen polgármestere sincs. A minisztériumok kulcspozicióiból 203 van a munkáspártok kezében, míg a FKGP csak 76 állásban tudhatja saját embereit. A rendőrségen, a vidéki főkapitányt kivéve, a pártnak egyetlen vezető beosztású

(*) A memorandum 10 pontja a tanulmány végén.

embere sincs. Ezért bejelentették, hogy szükségesnek tartják a FKGP számára tíz alispáni, tizennégy megyei jogú városi, öt törvényhatósági jogú városi polgármesteri állás és 50 % járási főjegyzői állások betöltésének lehetőségét. A memorandum befejezésül egy átfogó, két-három évre szóló politikai és gazdasági program elkészítését sürgette és a végrehajtásról szóló megállapodást javasolt.

A koaliciós pártok június 5-i tárgyalásán Tildy Zoltán jelenlétében a következő megállapodás született: « 1. Az önkormányzati választásokat a legközelebbi időpontban megtartják, a belügyminiszter utasítást ad a választási törvény haladéktalan előkészítésére. A pontos dátumot később rögzítik. 2. A Kisgazdapárt 100 jelentős rendőrségi pozíciót kap, közöttük 6 megyei főkapitányi és 6 főkapitány-helyettesi állást, s minden megyében lagalább egy járási rendőrkapitányságot a párt megbizottjával töltenek be. 3. A B-listázás során megüresedő fontosabb közigazgatási pozíciók egy részét szintén a Kisgazdapártnak juttatják. 4. Leváltják mindazokat a főispánokat és polgármestereket, akik ellen fegyelmi eljárás van folyamatban, s helyükre kisgazdapártiakat neveznek ki. A kisgazdapárti vezetők a maguk részéről viszont vállalták, hogy a március 12-iki 'egyezmény' végrehajtását teljesítik, s folytatják a párton belüli tisztogatást, a konzervatív, klerikális és jobboldali elemeket eltávolítják ».

Noha a pártközi tárgyalásokon sikerült néhány kisgazda követelést elfogadtatni, a párt képviselőinek nagy része joggal elégedetlen volt az « eredményekkel », főképpen a párton belüli további « tisztogatást » kifogásolta. A Budapest Kerületi Elnökök Testülete június 18-án memorandumot nyújtott át a pártvezetőségnek, melyben állást foglalt a demokrácia és a pártélet fontosabb kérdéseiben.

Július 14-én a FKGP « baloldali szárnya » a MKP biztatására « ellentámadást » kísérelt meg. A pártvezetőséghez intézett memorandumában kifejtette véleményét a párt helyzetéről, követelte a párt jobboldali elemektől való megtisztítását, mert — véleménye szerint — csak így tud a FKGP a « munkáspártok »-kal együttműködni.

A SZEB (Szövetséges Ellenőrző Bizottság) a kommunista párt javaslatára július 7-én jegyzéket intézett a magyar kormányhoz, melyben a Szovjetunióval és a Vörös Hadsereggel szembeni « rágalmazások » megszüntetését kérte. A SZEB intervencióját felhasználva *Rajk László* belügyminiszter 220 egyesület feloszlatását rendelte el. Köztük voltak a KALOT, Emericana, KALÁSZ, KIOE valamint más katolikus egyesületek is. A belügyminiszter rendelete a FKGP számára súlyos következményekkel járt. Még feszültebbé tette a pártnak a katolikus egyház vezetőihez való viszonyát és megingatta azoknak a funkcionáriusainak a bizalmát, akik a katolikus mozgalmakból kerültek ki.

Nagy Ferenc miniszterelnök július 10-én válaszolt a SZEB jegyzékére. A személyi követeléseket kivéve ígéretet tett a panaszok felülvizsgálására és a tényleges sérelmek orvoslására. A SZEB alelnöke, *Szviridov* altábornagy, a miniszterelnök válaszát tudomásul vette. A belpolitikai problémák megoldását célzó tárgyalások újból megkezdődtek. A július 15-i pártközi értekezlet azonban csupán a június 5-i megállapodásokat erősítette meg.

Ez az « egyezmény » a FKGP-ban súlyos belső válságot robbantott ki. A megegyezéssel a pártvezetőség számos tagja, élükön *Kovács Béla* főtitkárral, nem értett egyet. A főtitkár tiltakozása jeléül lemondott és azonnal elutazott Budapestről. Nagy Ferenc megbízásából és levelével *Hám Tibor* és *Saláta Kálmán* felkeresték Kovács Bélát, akit hosszas rábeszélés után sikerült rávenni a visszatérésre.

A párt Politikai Bizottsága a pártközi egyezmény elfogadására július 17 és 18-ára hívta össze a képviselőcsoportot. Az ülésen feszült hangulat uralkodott. Többen nyíltan bírálták a pártvezetőséget. Végzetes hibának nevezte több felszólaló, hogy az önkormányzati választások időpontját még mindig nem rögzítették.

A felszólalásokban részletesen foglalkoztak a « baloldali csoport » párton belüli szerepével is. Megvádolták őket, hogy kommunista, marxista nézeteket vallanak, a párt érdekeit figyelmen kívül hagyva kollaborálnak a kommunistákkal. *Gáspár Ervin, Ortutay Gyula* és *Katona Jenő* a *Szabadság* című hetilapban válaszoltak a vádra és a maguk részéről megtámadták a párt « jobboldalán », elhelyezkedő képviselőket. A pártfegyelmi vizsgálat elítélte Ortutay és két társa magatartását, s mind hármukat megfedte. Ortutay Gyulát kizárták a Politikai Bizottságból.

Az állandó belpolitikai feszültség ellenére az újjáépítés területén elismerésre méltó eredmények születtek. Köztük kétségkívül legjelentősebb az új pénz, a Forint bevezetése és az infláció megállítása volt.

A békeszerződés kérdése

A belpolitikai fejlődés demokratikus irányának biztosítására a FKGP széleskörű akciókat tervezett, amelyekben lényeges szerepet játszott a békeszerződés mielőbbi létrejöttébe vetett remény. A magyar nép túlnyomó többsége, köztük a FKGP vezetősége is, változatlanul a békekötéstől várta a Vörös Hadsereg kivonulását és ezáltal sorsának jobbra fordulását, függetlenségének visszanyerését. Számos jel arra mutatott, hogy a kisgazdapárti akciók részére a kül- és belpolitikai légkör kedvezően alakul. A győztes nagy-

hatalmak Magyarországhoz való viszonyának, magatartásának egyik fontos alapelvét a FKGP vezetői is a felszabadított európai népekről szóló jaltai deklarációban látták.

A párizsi külügyminiszteri konferencián (1946 április-július) heves viták és fontos javaslatok kölcsönös elutasítása mellett megegyezések is születtek. Ezek között Magyarország számára a békeszerződés időpontjának és ügyrendjének a rögzítése volt a leglényegesebb. A békekonferencia (1946. július 29-én) megkezdődött.

Szeptember 19-én hangzott el Zürichben *Churchill* híres beszéde, melyben kijelentette, hogy létre kell hozni az « Európai Egyesült Államokat ». Az első lépés ezen az úton Franciaország és Németország partnersége kell, hogy legyen. 1946 szeptemberében rendezték meg az európai föderalisták hertensteini konferenciájukat, melyen egy 12 pontból álló programot fogadtak el. A program első pontja egy föderatív alapon felépülő európai közösség létrehozását követelte.

Nagy jelentőségű volt Byrnes amerikai külügyminiszter szeptember 6-i stuttgarti beszéde is. « Meg kell tanulnunk, mondta, hogy valamennyien egy ugyanazon a földön élünk, mint ahogy megtanultuk, hogy béke és jólét egymástól elválaszthatatlan ». Kijelentette, hogy Németországban a német népre kell átruházni a saját ügyeiért való felelősséget. Beszédének egy további részében hangsúlyozta az amerikai külügyminiszter, hogy az Egyesült Államok nem kívánják sem azt, hogy a német nép külső, sem azt, hogy belső diktatúrában éljen.

Negyven év távlatából, az események lefolyásának ismeretében, könnyű feladatnak látszik az akkori hatalmi helyzet, az ünnepélyes nyilatkozatok és a propaganda különböző formáinak, jelentőségének és hatásának kiértékelése. A háború utáni fejlődés irányainak és erőtényezőinek reális megítélése és helyes kiértékelése egy legyőzött és megszállt ország akkori adottságai közepette azonban egyszerűen lehetetlen volt.

Az első világháború után a magyar nép túlnyomó többsége egyetértett a trianoni békeszerződés revíziójának szükségességével. A második világháború után a Vörös Hadsereg mielőbbi kivonulásának igénye egyesített szinte kivétel nélkül minden magyart. A nemzetközi helyzet alakulásáról a 40-es évek második felében nagyrészben az Amerika Hangja és a BBC adásaiból tájékozódott az ország lakosságának túlnyomó többsége. Ez a többség elképzelhetetlennek tartotta, hogy az USA az atombomba monopóliumában ne tudná megakadályozni a Szovjetunió további terjeszkedését. Ezt az elképzelést erősítette az a széles körökben elterjedt vélekedés is, mely szerint Nyugat és Kelet között egy fajta *cordon sanitaire*t hoznak létre Ausztria, Magyarország és

Csehszlovákia részvételével, mely egyben a híd szerepét is be tudná tölteni.

A Kisgazdapárt harca a kommunista befolyás ellen

1946 második felében a FKGP helyzetanalízisét ezek a megfontolások éppúgy befolyásolták, mint a belpolitikai helyzet alakulása.

A SZDP a munkásság körében tért hódító erőszakos kommunista befolyás ellen végre felvette a harcot a politikai és gazdasági élet számos területén, a rendőrségtől a közigazgatásig, a munkaverseny-mozgalomtól az üzemi bizottsági választásokig. A pártvezetőség szeptember 18-i ülésén *Kéthly Anna, Szélig Imre* és *Kelemen Gyula* nyíltan bejelentették, hogy a koalició a felborulás állapotában van. A kommunistákkal való szövetség hátrányosnak bizonyult. *Bán Antal* hangsúlyozta, hogy a magyar szociáldemokratáknak önálló politikát kell folytatniuk. A két munkáspárt eltávolodása egymástól különösképpen a vidéki szervezetekben volt érezhető.

A MKP-nak a NPP-hoz való viszonya sem volt problémamentes. Főképpen a FKGP és a NPP között a Parasztszövetség keretében indított együttműködési tervek zavarták a kommunista párt elképzeléseit.

A felvázolt kül- és belpolitikai helyzet adottságai, helyesebben az ezekről az akkori körülmények között alkotott elképzelések alapján indult meg a FKGP legátfogóbb és látszólag jól koordinált politikai offenzívája Nagy Ferenc bicskei beszédével, 1946. augusztus 13-án.

> « Sem forradalomra, sem ellenforradalomra nincs szüksége ennek a enmzetnek — hangsúlyozta a miniszterelnök. A magyar közélet, a magyar politika a fejlődés útján van, és ez a fejlődés visz bennünket majd a megbékélés felé. Olyan intézkedések jönnek a közeljövőben, amelyek a konszolidációt, vagyis azt mutatják, hogy a kormány már nem tartja szükségesnek fenntartani mindazokat az intézkedéseket, amelyek az átmeneti időben igen sok túlkapásra is adtak alkalmat ».

Bejelentette, hogy a kormány amnesztiarendeletet fog kibocsájtani, s szabályozzák az internálásokat. Közölte, hogy át fogják szervezni a hadsereget és a rendőrséget... Síkraszállt az egyház és a köztársaság viszonyának rendezése érdekében, ígéretet tett a feloszlatott egyházi jellegű ifjúsági egyesületek újra engedélyezésére.

1946. augusztus 23-án *Kiss Sándor*, a Parasztszövetség igazgatója beterjesztette a magyar parasztság érdekképviseletéről szóló törvényjavaslatot. Az érdekképviselet neve

Országos Mezőgazdasági Szövetség lett volna, melynek feladata az ország mezőgazdasági népességének érdekeit képviselni minden illetékes fórumon. A javaslat támogatására eredményt igérő tárgyalások folytak a SZDP-tal és a NPP-tal is. A kommunista párt egyedül maradt elutasító álláspontjával. Mint a legtöbb belpolitikai válságban, most is a SZEB-hez fordult. Szviridov altábornagy a fegyverszüneti egyezményre hivatkozva megtiltotta a törvényjavaslat parlamenti tárgyalását. « A javaslat, információi szerint, 'korporáció' jellegű. Ezért tanulmányoznia kell, míg megengedheti a parlamenti tárgyalást » — közölte. Ezzel a közbelépéssel megpecsételődött a törvényjavaslat sorsa.

A FKGP « ellentámadásának » legimponálóbb, legmeggyőzőbb és legsikerültebb akciója az 1946. szeptember 7-9-e között Budapesten megtartott *Országos Magyar Paraszt Napok* voltak. A Paraszt Napok szervezője és rendezője a Parasztszövetség volt. Közel félmillió földműves és parasztember jött, fiatalok és öregek, férfiak és nők érkeztek Budapestre, hogy magabiztosan és méltó formában demonstrálják a magyar földműves- és paraszttársadalom erejét. A szeptember 8-i nagygyűlés, valamint a Független Ifjúsági Szövetség és a Parasztszövetség tánccsoportjainak másnapi bemutatója a Hősök terén, lenyűgöző siker volt.

A nagygyűlés főszónoka, Nagy Ferenc miniszterelnök, Tildy Zoltán köztársasági elnök, a SZEB és diplomáciai kar, a Vörös Hadsereg és a politikai pártok képviselőinek jelenlétében hangsúlyozta, hogy a magyar demokrácia és a béke megteremtésének érdekében politikai biztonságra, félelem nélküli életre, törvényességre és társadalmi igazságosságra van szükség.

Az előterjesztett határozati javaslatot, amely a parasztság céljainak és kívánságainak tömör összefoglalása volt, az óriási tömeg hatalmas lelkesedéssel fogadta el. A főváros népe szívélyes vendéglátásban részesítette a Paraszt Napok résztvevőit.

1946 nyarának végén Tildy Zoltán és Nagy Ferenc új programtervezetet dolgozott ki. Tildy a békekötés után kiépítendő *polgári demokrácia modelljét* vázolta fel. Ebben a hatalom a dolgozó osztályok kezében marad a parlamentáris demokrácia és a többpártrendszer elveinek szigorú betartásával.

Nagy Ferenc, a hozzá és Kovács Bélához közel álló tehetséges és megbízható fiatal politikusok együttműködésével készített terve a megszállás tényére, valamint a párizsi béketárgyalásokra való tekintettel a *belpolitikai ellentétek és a pártviszályok tompítását* helyezte előtérbe. Mind Tildy Zoltán, mind pedig Nagy Ferenc biztosan szá-

moltak a békeszerződés utáni helyzet konszolidálási lehetőségével.

Kovács Béla főtitkár 1946 második felében elérkezettnek látta az időt a koalició esetleges feloszlására és többségi kormány alakítására. A főtitkárnak sikerült a párt anyagi helyzetének megszilárdításával, a tömegszervezés és propaganda feltételeinek bizonyos fokú biztosításával a pártközpont működését megjavítania, a képviselőcsoport és a pártvezetőség közötti együttműködést eredményesebbé tennie. A párt tekintélye helyreállt. A Kisgazdapárt állami és helyi közigazgatási pozíciói kezdtek lépésről-lépésre kiépülni.

1946. december 3-án Nagy Ferenc nyilvánosságra hozta a FKGP új, átdolgozott 10 pontos programját. A tervezet hangsúlyozta a koalició folytatásának — ebben a kérdésben a pártelnök véleménye különbözött a főtitkárétól — és a polgári demokrácia teljes megvalósításának szükségességét.

1946 december első felében *Peyer Károly, Valentiny Ágoston, Győrki Imre, Brumiller László* és *Pozsgay Gyula* memorandummal fordultak a szocialdemokrata párt tagjaihoz és a közvéleményhez. A memorandum bírálta a szociáldemokrata vezetőségnek az utolsó kongresszus óta folytatott politikáját, ennek egyes megnyilvánulásait egyenesen károsnak bélyegezte. A pártvezetőség elítélte ugyan Peyernek és társainak a magatartását, de felelősségre vonásukat, illetve a pártból való eltávolításukat a vezetőségen belüli erőviszonyok egyenlőre nem tették lehetővé.

A KISGAZDAPÁRT FELSZÁMOLÁSA

Az « összeesküvés » vádja

A FKGP nyár végén megkezdett akciói kétségkívül erősítették a párt tekintélyét, a párttagok és a párttal szimpatizáló tömegek öntudatát, valamint a reménykedést, hogy a békeszerződés aláírása után az ország helyzete lényegesen jobbra fordul. Valójában azonban elmaradt a legfontosabb követelések teljesítése. Nem történt meg a közigazgatási választások időpontjának a rögzítése. A közigazgatásban, rendőrségben és a gazdasági élet vezető pozicióiban csak vontatottan haladt az « arányosítás ». A « tisztogatások » követelése pedig hovatovább a fenyegetés formáját öltötte. A MKP III. kongresszusa (1946. szeptember 19. október 1.) a párt egyik politikai célkitűzését röviden a következőképpen fogalmazta meg: « Ki a nép ellenségeivel a koalicióból! »

A « nép ellenségei » elsősorban a « reakciósok ». Kit tartott a KP reakciósnak? *Révai József* 1949-ben « Élni tudtunk a szabadsággal » című írásában olvashatjuk a választ. « Reakciós az, aki kommunista ellenes, a KP izolálására törekszik és azt állítja, hogy az ország újjáépítésének külföldi segítségre van szüksége ».

A MKP III. kongresszusa a valóságban a « szocializmusba való átlépés » programját fogadta el. Ezeknek a lépéseknek az útján a FKGP jelentette a legnagyobb akadályt. Ebből következik, hogy a MKP-nak a Kisgazdapárt politikai hatalmát, befolyását meg kellett törnie. A kongresszus jelmondata: « Ki a nép ellenségeivel a koalicióból » — valójában ezt a célt hirdette meg. S mivel e célkitűzésnek az elérése politikai síkon kevés eredménnyel kecsegtetett — a FKGP tömegbefolyása megnőtt, a MKP befolyása mind a SZDP-ban, mind pedig a NPP-ben csökkent — megkezdődött a FKGP felszámolása fegyveres hatalmi tényezők segítségével.

1946 december közepén a Kisgazdapárt vezetőinek tudomására jutott, hogy a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai osztálya a Kisgazdapárthoz közel álló katonatiszteket és politikusokat vett őrizetbe. A Belügyminisztérium első hivatalos közleménye, « Egy köztársaságellenes összeesküvés leleplezéséről », 1947. január 5-én jelent meg a Szabad Népben. Az ún. « összeesküvés » valójában néhány katonatisztnek és a « Magyar közösség » néhány tagjának esetenkénti eszmecseréje volt a Vörös Hadsereg kivonulása

utáni feladatokról és problémákról. Tevékenységük nem sértette sem a korabeli magyar törvényeket, sem pedig a demokrácia általánosan elismert alapelveit és gyakorlatát. Az eszmecseréken résztvevők nagyrésze az ellenállási mozgalom aktív tagja volt.

A Belügyminisztérium január 12-i tájékoztatója már arról tudósított, hogy az « összeesküvésben » kisgazdapárti nemzetgyűlési képviselők is részt vettek, mégpedig *Jaczkó Pál, Saláta Kálmán, Gyulai László, Hám Tibor, Horváth János, Kiss Sándor, Vatai László* és *Vörös Vince* képviselők, valamint *Mistéth Endre* újjáépítési miniszter. A képviselők közül Saláta Kálmán külföldre menekült, a többiek önként kérték mentelmi joguk felfüggesztését.

Csicsery-Rónay István « Saláta Kálmán » című történelmi dokumentum-drámájában Nagy Ferenc hitetlenkedő kérdésére: « Tehát összeesküvés nem is volt? » Saláta Kálmán növekvő pátosszal válaszolja: « De igen. Volt összeesküvés! Összeesküdtünk a « parlamenti aritmetika » alapján a többség akaratának biztosítására. Összeesküdtünk az egész magyar nép önrendelkezési jogának a kiharcolására. És ennek az összeesküvésnek Te voltál a feje! Nem a régi világ állítólagos visszakívánása miatt törnek most ránk, hanem mert meghiúsítottuk mesterinek gondolt tervüket, győzelmüket Budapesten, majd a közös listát. Nem fegyveres ellenállás miatt — mert ilyent nem szerveztünk! —, hanem mert arányos részvételt kívántunk közigazgatásban, rendőrségben, választásokat a törvényhatóságokban. És nem nemlétező szovjetellenességünk miatt, hanem mert függetlenséget akartunk és egyesülést határontúli testvéreinkkel, akiket Moszkva román és cseh-szlovák csatlósainak ajándékozott hű szolgálataik, saját népük elárulása fejében ».

Ez volt a valóság, ez volt a tényállás. A « köztársaság elleni összeesküvés » ismert vádjával megrendezett kirakatperekkel sikerült a MKP-nak a Vörös Hadsereg, valamint a koalíciós pártok kommunista befolyás alatt álló erőinek — és tegyük hozzá, a kisgazda pártvezetés érthetetlen pánikba esése következtében — a FKGP erkölcsi és politikai tekintélyét aláásni, a párt hatalmi pozícióit és tömegbefolyását fokozatosan gyengíteni, majd a pártot teljesen felszámolni. Ennek a részletekben való felszámolásnak az irányítói — el kell ismerni — nem csupán a tömegpszichológiát ismerték jól, hanem a Kisgazdapárton belüli tényleges erőviszonyokat is. Mindjárt az első felvonásban kikapcsolták a pártvezetők legközvetlenebb és legkevesebé nélkülözhető munkatársait.

A pártközpont munkájának megszervezésében és a két sorsdöntő választás előkészítésében a « Teleki Pál Munkaközösség » tagjai, közülük elsősorban Saláta Kálmán, Hám

Tibor, Jackó Pál, Csicsery-Rónay István, Bognár József, Balogh Ákos és Szabó Tamás, valamint a « Soli Deo Gloria » volt tagjai, illetve a Parasztszövetség vezető munkatársai Kiss Sándor, Vatai László, Horváth János, Vörös Vince és B. Rácz István rövid idő alatt kivívták a pártvezetők bizalmát és elismerését. A Teleki Pál Munkaközösség fiatalabb tagjai, köztük *Cholnoky Tamás, Göncz Árpád, Hám Jenő, Pelsőczi Miklós, Szabó György, Varga József, Vida Sándor* aktívan támogatták a Független Ifjúsági Szövetség munkáját. Kölcsönös bizalmon és elismerésen alapuló kapcsolatok alakultak ki köztük és a párt képviselőcsoportjának számos tagja között is.

Tekintélyük és befolyásuk napról napra erősödött. Ezzel párhuzamosan nőtt irigyeik és ellenfeleik száma is. A párton belül főképpen a kommunistákkal szimpatizáló és együttműködő « baloldali csoport » tagjai, továbbá olyan képviselők, akik már a múltban is fontos szerepet játszottak a FKGP életében, némi ellenszenvvel figyelték a « Teleki Pálosok » és « Parasztszövetségesek » — lekicsinylően « aprószenteknek » nevezték őket — működését. Ezért feltehető volt, hogy a két csoport tagjainak eltávolítása ellen a kisgazda képviselők többsége kevés ellenállást tanusítana. Másfelől nyilvánvaló volt, hogy távozásuk a párt munkájára súlyos csapást jelentene.

Erős visszhangot és tiltakozást váltott ki a pártban *Pfeiffer Zoltán* igazságügyi és *Szolnoki István* szövetkezetügyi államtitkár valamint *B. Szabó István* álamminiszter kommunista nyomásra történt lemondatása 1946 december 18-án. Köréjük csoportosultak azok a képviselők, akiknek fő célja a növekvő kommunista befolyás visszaszorítása volt.

A dráma második felvonásában került sor a Nagyválasztmányon tisztségbe ültetett pártvezetők eltávolítására.

Az őrizetbe vett képviselők « vallomásai » alapján heves támadás indult a FKGP főtitkára, Kovács Béla ellen. A kommunista befolyás elleni harc kisgazda vezetőjét politikailag felelőssé tették az « összeesküvésért ». Kovács Bélát a kommunista párt nyomására 1947 február 1-én szabadságolták. Február 7-én Kovács István parasztképviselő, a Kisgazdapárt Politikai Bizottságának tagja, a költségvetési vitában elmondott, mesterien felépített beszéde végén a parlament nagy meglepetésére más parasztképviselőkkel együtt önálló indítványt terjesztett elő. Azt javasolta: Küldjön ki a nemzetgyűlés egy 25 tagú bizottságot a « Magyar Közösséggel » kapcsolatos ügyek, vagyis az ún. « összeesküvés » kivizsgálására. Az indítványt a nemzetgyűlés elfogadta. Néhány nappal később a pártvezetőség kívánságára — valójában a MKP fenyegetésére — Kovács István

visszavonta javaslatát. A pártvezetőség ezzel a lépésével súlyos politikai hibát követett el. Magatartásával lehetővé tette, hogy a végrehajtó hatalom (Belügyminisztérium) álláspontja érvényesüljön a törvényhozás akaratával szemben. A kisgazda pártvezetőségnek egy másik, ismételten elkövetett súlyos következményekkel járó hibája az volt, hogy kritika nélkül átvette a kommunisták változó tartalmú fogalmait, mint pl. jobboldali konzervatív, klerikális, reakciós stb. A Kisgazdapárt vezetősége az « összeesküvés » megnevezést is elfogadta anélkül, hogy megvárta volna a független bíróság ítéletét.

1947. február 23-án Nagy Ferenc, Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád megállapodtak abban, hogy Kovács Béla másnap jelentkezik az AVO-n, de a rendőrség őrizetbe nem veheti és szabad mozgásában nem akadályozhatja. Február 25-én Kovács Béla, Pfeiffer Zoltán kíséretében, megjelent az AVO-n. « Kihallgatása » és « idegkezelése » következtében, Pfeiffer Zoltán leírása szerint, összetört ember benyomását keltette.

Február 26-án a Szabad Nép első oldalán hozta a MTI közleményét: « A szovjet megszálló hatóságok 1947. február 25-én Budapesten földalatti, szovjetellenes fegyveres terrorista csoportok alakításában és a Szovjet Hadsereg ellen irányuló kémkedés megszervezésében való aktív részvétele miatt letartóztatták Kovács Bélát, a FKGP volt főtitkárát... », két héttel a Magyarországgal kötött békeszerződés aláírása után.

Kovács Bélát a Szovjetunióba hurcolták, de nem állították bíróság elé. 1956 elején súlyos betegen haza engedték Magyarországra.

A Kisgazdapárt széthullása

Kovács Béla eltávolítása után fokozatosan megváltozott a FKGP karaktere. Megkezdődött a kommunistákkal kollaboráló « O » csoport tagjainak és a *Dinnyés*-fajta opportunisták betelepedése a párt vezető funkcióiba. Leváltották a FISZ vezetőségét, elbocsátották az országos központ számos munkatársát. 1947. március 10-én kizárták a pártból többek között *Pfeiffer Zoltánt*, *B. Szabó Istvánt* és *Pártay Tivadart*. Mindhárman ahhoz a régi, kipróbált politikus garnitúrához tartoztak, amelynek már a háború előtt komoly súlya és tekintélye volt a pártban. A Kisgazdapárt tagjainak és választóinak döntő többsége nem hitte, hogy Kovács Béla, Pfeiffer Zoltán, B. Szabó István, Pártay Tivadar, a « Teleki Pálosok » és a « Parasztszövetségesek », stb. a magyar demokrácia ellenségei lettek volna. A kommu-

nista párt diktatúrára való törekvése áldozatainak tekintette őket. B. Szabó és Pártay kizárását később érvénytelenítették. Az 1947 évi augusztusi választásokon a magyar nép szavazatával tett bizonyságot ezen felfogása mellett.

Nagy Ferenc miniszterelnök feleségével május 14-én szabadságra utazott Svájcba. Rákosi Mátyás május 23-án vacsorán látta vendégül a Kisgazdapárt « baloldali csoportjának » három képviselőjét. Vacsora közben kijelentette, hogy elérkezett Nagy Ferenc eltávolításának az ideje. Néhány nappal később közölte Rákosi, hogy a Kovács Béla ügyében felvett jegyzőkönyvek Nagy Ferencre és Varga Bélára nézve terhelő vallomásokat tartalmaznak. Ezek a « terhelő vallomások » éppen úgy nem feleltek meg a valóságnak, mint a Kovács Béla elleni vádak. Az AVO átkutatta a miniszterelnök hivatali helyiségeit, titkárát, dr. Kapócs Ferencet, letartóztatta. Nagy Ferenc a svájci magyar követségről többször beszélt telefonon felelős magyar államférfiakkal. Váratlanul érték az ellene emelt vádak és a hír vétele után azonnal haza akart térni. Csak Tildy és *Gyöngyösi János* külügyminiszter kérésére maradt Svájcban, ahol június 1-én lemondott miniszterelnöki tisztségéről. Egy nappal később, június 2-án Varga Béla, a nemzetgyűlés elnöke, a FKGP ügyvezető alelnöke, külföldre menekült.

A FKGP tapasztalt és kipróbált vezető személyiségeinek törvény- és jogellenes eltávolítása után egy személyi összetételében, a közéleti erkölcsről vallott felfogásában és politikai célkitűzéseiben új, a régitől lényegében eltérő vezetőség vette kézbe a párt irányítását. *Dobi István* elnök, *Dinnyés Lajos* miniszterelnök és *Implom Ferenc* főtitkár mellett különösen a « baloldali szárny » igyekezett a pártot teljesen a MKP-hez való alkalmazkodás vonalára vinni.

A Kisgazdapárt vezetősége 1947. június 10-én politikai nyilatkozatot tett a nemzetgyűlésben. Ebben elítélte az « összeesküvést », Nagy Ferencet összeesküvőnek, Varga Bélát osztályárulónak bélyegezte. (A Politikai Bizottság már június 3-án kizárta őket a pártból, noha ehhez nem volt joga. Alapító tagokat csak a Nagyválasztmány zárhatott ki).

A deklaráció a párt képviselői között óriási felháborodást váltott ki és tovább mélyítette a képviselő csoport és az új vezetőség közötti szakadékot. Kovács Béla elhurcolása nyomán megnőtt azonban a félelem és bizonytalanság. Lényegében ennek következménye, hogy a kizárt és a pártban maradt képviselők közötti megállapodásokra nem lehetett bíztosan építeni, és hogy a Kisgazdapárt képviselői meggyőződésük és politikai érdekeik ellenére megszavazták mind a tervgazdálkodás bevezetésére vonatkozó törvényjavaslatot, mind pedig az új választójogi törvényt. Az első

törvényjavaslat egyértelműen a szocializmus előkészítését szolgálta. Az utóbbi lényegesen beszűkítette a választójoggal rendelkezők valamint a választhatók körét, — kb. fél millió állampolgártól vonta meg a szavazati jogot. Megnehezítette új pártok indulását, részvételüket előzetes ajánlások megszerzéséhez kötötte. A választási szövetségre lépett négy koaliciós párt részére, amennyiben az össz-szavazatok 60 %-át megkapják, mandát-prémiumot biztosított.

Az újonnan engedélyezett pártok közül a *Magyar Függetlenségi Párt* (MFP, Pfeiffer-párt) volt a legjelentősebb.

A Pfeiffer Zoltán köré csoportosult kilépett, illetve kizárt kisgazda képviselőkből, valamint neves személyiségekből szinte észrevétlenül formálódott ki a MFP. Pfeiffer Zoltán a FKGP egyik legismertebb, legtapasztaltabb és legbátrabb politikusának számított. Eckhardt Tibor munkatársa, Bajcsy-Zsilinszky Endre bizalmasa és küzdőtársa, a Kisgazdapárt főügyésze és a Magyar Frontba delegált képviselője volt. Tildy és Nagy Ferenc kormányaiban az igazságügyi államtitkár feladatkörét látta el elismerésre méltó eredménnyel. Mint nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő, a parlament egyik legjobb vitázója, — közbeszólásai rendkívül szellemesek és találóak voltak — és taktikusa volt.

1947. augusztus 4-én tartott sajtókonferencián hivatalosan is bejelentette a Magyar Függetlenségi Párt megalakulását.

A kisgazdapárti szervezetekhez intézett felhívásában a MFP a magyar nép egyetemes pártjának vallotta magát. « Mi képviseljük a polgári ellenzék gondolatát..., mi keltjük életre a Kisgazdapárt igazi szellemét ». « Világnézetünk — hirdette a párt programja — a nemzet függetlenségének elvein, az egyéni szabadságon, a polgári gondolaton, a krisztusi szocializmuson, a természetjog örök erkölcsi elvein alapul ».

A párt héttagú vezetőségéhez tartoztak: *Dálnoki Miklós Béla, Futó Dezső, Hegymegi Kiss Pál, Moór Gyula, Pfeiffer Zoltán, Vásáry István* és *Zsedényi Béla, B. Szabó István* augusztus 11-én csatlakozott hivatalosan is a MFP-hoz.

A párt választási rendezvényeit többek között Budapesten, Baján, Kecskeméten, Debrecenben, Szegeden, Miskolcon, Keszthelyen, Cegléden, Hódmezővásárhelyen, Szentesen hatalmas embertömegek látogatták. A « viharsarokban » elért eredmények annyira megzavarták a kommunistákat, hogy a csongrádi nagygyűlés közben augusztus 25-én egy verekedő brigádjuk Pfeiffer Zoltánt és Keresztes Tamást súlyosan megsebesítette. A MFP elnökét agyrázkódással szállították Budapestre.

A MFP a választásokon — noha csak 11 választókerületben indult — 670.547, a FKGP 769.763 szavazatot kapott

(1945-ben 2,697.503). A FKGP híveinek válasza a pártban történt változásokra félreérthetetlen volt. A Kisgazdapárt választóinak egy másik része viszont a most már önállóan induló Demokrata Néppártra adta szavazatát. A DNP 820.453 szavazattal (16,4 %) az országgyűlés második legerősebb pártja lett. A DNP jelentős választási sikere meggyőzően bizonyította, hogy egy keresztény világnézeti párt demokráciát, szociális igazságosságot és nemzeti függetlenséget követelő programjával széles néprétegek támogatását lehetett megnyerni.

A MKP 1,11á.050 szavazatának kb. 33 %-át bizonyíthatóan az ún. kék cédulákkal, azaz választási csalással érte el.

A választások után számos küldöttség kereste fel a Kisgazdapárt vezetőségét. Követeléseik között első helyen állt a « baloldali csoport » tagjainak fegyelmi elé állítása, Ortutay Gyulának és Katona Jenőnek a pártból való eltávolítása.

A FKGP 1947. szeptember 11-én kezdődő nagyválasztmányi ülése a régi kisgazda szellem utolsó, rövid életű fellángolása volt. A hosszú vajúdás után létrejött új vezetőség Dobi István elnökkel és Gyöngyösi János főtitkárral az élen, kompromisszum volt. Az elégedetlen választmányi tagokat azzal nyerték meg, hogy a Nagyválasztmány határozatába felvették mindazokat a követeléseket, melyek az ülés során elhangzottak.

Az új koaliciós kormány összetétele és programja azonban világosan mutatta, hogy az ország életében 1947 szeptemberével a választásokon kinyilvánított népakarat szándékos meghamisításával megkezdődött egy új, a « szocializmus » megvalósítását előkészítő szakasz. Ebben az új szakaszban a FKGP-nak, helyesebben a párt vezetőségének, valójában egyedüli feladata, a KP által javasolt kormányprogram teljes erővel való támogatása lett.

Ezzel a támogatásával az új pártvezetőség súlyos politikai árulást követett el. Szakítva a Kisgazdapárt negyven éves tradiciójával, a választási csalások kíméletlen megpetícionálásával, az emberi szabadságjogok, a demokrácia és parlamentarizmus ügyében kifejtett, áldozatot nem ismerő magatartásával, beállt például azok sorába, akik törvénybe ütköző módon a Magyar Függetlenségi Párt valamennyi mandátumának megsemmisítését követelték. Ez a követelés a koaliciós pártok által a Választási Bíróságba delegáltak valamint a bíróság elnökének votumával megvalósult.

A Választási Bíróság 1947. november 20-i határozata kimondta, hogy a « Magyar Függetlenségi Párt listáján megválasztott valamennyi... országgyűlési képviselő képviselői megbizatását... megsemmisíti... ».

1948 első felében, különösen a prágai kommunista puccs után, a « baloldali csoport » nyomására tovább folyt a Kisgazdapárt vezetőségének, képviselőinek és funkcionáriusainak az új politikai irány szolgálatába való állítása, valamint a párt ellenzéki beállítottságú tagjainak az eltávolítása. A Kisgazdapárt vezetősége a két munkáspárt « egyesülése » után a második balatonkenesei értekezleten, 1948 őszén, « elfogadta » a szocializmus programját.

Így hivatalosan is lehetővé vált a törtetők és a minden áron érvényesülni akarók « érdemeinek » az elismerése. Ilyen érdemnek ismerték el például Ortutay szerepét az egyházi iskolák államosításának a kierőszakolásában.

A pártvezetőség kiábrándító állásfoglalásai és tettei azonban más irányba is hatottak. Növelték például a pártból kilépők számát és meggyorsították a pártszervezetek széthullását. Tildy Zoltán 1948 szeptemberében történt lemondatása után a FKGP fokozatosan abbahagyott mindenfajta politikai tevékenységet, noha formálisan nem oszlott fel.

VARGA JÓZSEF

A FKGP Memorandumának 10 pontja (1946. május 21):

1. A végrehajtó hatalom szerveiben a pártok erőviszonyainak megfelelő arányosítás,
2. a rendőrség pártjellegének haladéktalan megszüntetése, a serifrendszer (választott rendőrbiztosok) bevezetése,
3. az internálások felülvizsgálása s az internáltak szabadon bocsátása,
4. a népbíróságok megszűntetése, az esküdtbíráskodás újra való bevezetése,
5. önkormányzati választások, legkésőbb ez év őszén,
6. szövetkezeti törvény,
7. a parasztság számára érdekképviseleti törvény,
8. a cukoripar azonnali államosítása,
9. szakszervezeti választások,
10. a koalíciós pártok együttesen dolgozzanak ki egy 2-3 évre szóló politikai és gazdasági tervet.

(Csicsery-Rónay: *Saláta Kálmán Dokumentumdráma.* Washington D.C. 1984. 26-27.o.).

Fontosabb forrásmunkák:

Amerikai Magyar Kultúrközpont: *Jelenkori magyar történelmi dokumentumok.* I. II. III. Washington 1984, 1986.

Balogh Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947.* Budapest 1975.

Borbándi Gyula: *Der ungarische Populismus.* München 1976.

Dessewffy Gyula: *Mi sem voltunk rosszabbak.* Tanúvallomás. Kézirat 1985.

Dobi István: *Vallomás és történelem.* I. II. kötet. Budapest 1962.

Gasteyger Curt (Hrsg.): *Einigung und Spaltung Europas 1941-1965.* Frankfurt a. M. 1966.

Hanák Péter (főszerkesztő): *Magyarország története 1890-1918.* 7/1-7/2. Budapest 1978.

Hoensch K. Jörg: *Geschichte Ungarns 1867-1983.* Berlin-Köln-Mainz 1984.

Horthy Nikolaus von: *Ein Leben für Ungarn.* Bonn 1953.

Hőgye Mihály: *Utolsó csatlós? Magyarország sorsa a második világháború végén.* New York 1985.

Izsák Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944-1949.* Budapest 1983.

Juhász Gyula: *Uralkodó eszmék Magyarországon 1939-1944.* Budapest 1983.

Kiss Sándor: *A magyar demokráciáért.* New Brunswick 1983.

Kovács Imre: *A Márciusi Front.* New Brunswick 1980. — Magyarország megszállása. Toronto 1979.

Korbuly Dezső: *Ungarns schrittweise Gleichschaltung durch die Kommunisten 1945-1948.* München 1970.

Krusenstjern Benigna von: *Die ungarische Kleinlandwirte-Partei 1909-1922/1929.* München 1981.

László László: *Szellemi honvédelem.* Katolikus Szemle. Róma 1980.

Macartney C. Aylmer: *Hungary and Her Successors. The Treaty of Trianon and Its Consequences 1919-1937.* London 1937.

— *Oktober Fifteenth. A History of Modern Hungary, 1929-1945.* 2 Bde. Edinburgh 1956, 1957.

Mitrany David: *Marxizmus und Bauerntum.* München 1956.

Nagy Ferenc: *Mit kell tudni a Független Kisgazdapártról?* Budapest 1945.

— *The Struggle behind the Iron Courtain.* New York 1948.

Paál Jób-Radó Antal: *A debreceni feltámadás.* Budapest 1947.

Padányi-Gulyás Béla: *A magyar parlamentarizmus végnapjai (1945-1949).* München 1985.

— *Pesti Hírlap Lexikona.* Budapest 1937.

Ránki György (főszerkesztő): *Magyarország története 1918-1919, 1919-1945.* Budapest 1976.

Seton-Watson Hugh: *Osteuropa zwischen den Kriegen 1918-1941.* München 1948.

Sánta Ilona (szerkesztő): *Politikuspályák.* Budapest 1984.

Sauvageot Aurélien: *Découverte de la Hongrie.* Paris 1937.

Sulyok Dezső: *Zwei Nächte ohne Tag.* Zürich 1948.

— *A magyar tragédia.* New York 1954.

Tarnay István: *Das kämpfende Ungarn.* Essen 1961.

Vasari Emilio: *Die ungarische Revolution 1956.* Stuttgart 1981.

Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947.* Budapest 1976.

— *Látóhatár, Új Látóhatár és Ellenzék* különböző számai.

V.

AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM

KORSZAKVÁLTÁS

Világunk, s benne Európa, a gyökeres átalakulás korszakát éli. Ez a meglátás nem új, de egyéni és közösségi sorsunkat meghatározó történeti események és drámai erejű változások megtapasztalása azt eredményezi, hogy egyre világosabban felismerjük ezt a korszakváltást. Romano Guardini, a második világháborút megelőző és követő évtizedek egyik legjelentősebb katolikus gondolkodója, az ötvenhatos magyar forradalom jelentőségét is e korszakváltás összefüggésében látta meg. Harminc évvel ezelőtt, a müncheni egyetemi templom szószékén így nyilatkozott:

> « Az odaát történt borzalmakat úgy kell felfognunk, mint jelet... Ami ebben a szerencsétlen országban történt — és történik továbbra is — azt nem Dzsingisz kán hajtotta végre, hanem egy állam, amely magát a legmodernebbnek, a legteljesítőképesebbnek, röviden: minden szempontból a leghaladóbbnak nevezi... A Nyugat oszlassa el végre a propaganda ködét és lássa, mi a valóság odaát... Barátaim, mi egy olyan szobában vagyunk, amelyben az ember, egy nép rettenetesen szenved, kínlódik, halódik! Európa kicsi lett, rövid idő alatt át lehet repülni, — a magyarok a mi szobánkban vannak... Ahol ilyen borzalmak történnek, nem élhetünk úgy, mintha ezek nem történtek volna meg... Nem akarunk, nem szabad felednünk. A megtörténtekre gondolni akarunk, tanulni belőlük... Egyszer az ítéletnél talán enyhítő körülménynek fog számítani, hogy az embertelenség szolgáltatott okot számunkra, hogy igazságosabbakká és szeretetteljesebbekké legyünk » (1).

Amire Guardini itt céloz, azt már az újkor végéről írt munkájában kifejtette (2). Ott megállapította, hogy ez az időszak — a világ tudományos megismerésével és követ-

---

(1) R. Guardini: *Magyarország.* Pannonia Sacra Kiskönyvtára, München, 1956.

(2) R. Guardini: *Das Ende der Neuzeit.* Werkbund-Verlag, Würzburg, 1950.

kezésképp a természeti erők technikai felhasználásával — megindította azt a társadalmi átalakulást, amely voltaképpen csak bevezetője egy még újabb kornak. Ez a folyamat az atomenergia birtokában és — tegyük hozzá — a modern technikát forradalmasító elektronika emberpótló erőivel — még gyökeresebb társadalmi átalakuláshoz vezet. Hatására a XX. század második felének embere, mint a nyugati keresztény hagyományokra épült sajátos európai kultúra hordozója, egyre világosabban tudatára ébred annak hogy megrendült körülötte az eddig szilárdnak hitt szellemi és erkölcsi értékrend, mozgásba jöttek a kultúra, a társadalmi és gazdsági élet eddig többé-kevésbé értékállónak hitt alapjai.

Az átalakulás és az újraértékelés követelményére világosan rámutat a II. Vatikáni zsinat *Gaudium et spes* kezdetű konstituciója:

> « Az emberiség ma történetének új korszakát éli: mélyreható és gyors változások érik fokozatosan az egész világot. E változásokat az ember értelmessége és alkotó tevékenysége idézi elő, ezek azonban visszahatnak magára az emberre, az egyedek és a közösség nézeteire és vágyaira, gondolkodása és cselekvése módjára mind a dolgokkal, mind az emberekkel kapcsolatban. Eszerint már joggal beszélhetünk gyökeres társadalmi és kulturális átalakulásról, amely kihat a vallási életre is » (3).

Ötvenhatos forradalmunkat is a korszakváltó átalakulás összefüggésében igyekszünk értelmezni. Úgy látjuk, hogy Közép-Európa keleti peremén mi, magyarok is ennek a szellemi és erkölcsi újraértékelésnek, társadalmi útkeresésnek vagyunk szenvedő tanúi. Újabbkori történeti alakjaink, az XIX. század elejétől napjainkig egymást követő reform mozgalmak és nemzedékek arra törekedtek, hogy elmaradottságunk tudatában elérjék a nyugateurópai fejlődés szintjét, és lépést tudjanak tartani vele. Az ötvenhatos események mozgató eszméiben ennek a törekvésnek újabb felbukkanását látjuk.

BÉKÉS GELLÉRT

---

(3) *A II. Vatikáni zsinat tanítása.* Szent István Társulat, Budapest, 1975, 447 old.

ÖTVENHAT KÖVETELÉSEI ÉS A MAGYAR REFORMTÖREKVÉSEK

Az elmúlt másfél évszázad magyar történelmét a félbemaradt reformok egymásutánja jellemzi. A két nagy reformhullámnak — 1848-nak és a két világháború közötti időszak második felének — eszmei lényege azonban minden kudarc ellenére is mély gyökeret vert a magyar társadalomban. Az ország függetlenségével és a reform halaszthatatlan követelményével szemben már nem hangzottak el helytálló érvek. A demokratikus politikai pártok, érdekvédelmi szervezetek és társadalmi reformmozgalmak egyértelműen követelték a titkos és szabad választásokat, a mélyreható társadalmi változást, a földreformot, — a történelmileg kialakult és idejétmúlt államrend gyökeres reformját. A rendszerváltozás és szociális magyar állam részletes terve a második világháború küszöbén már lényegében készen volt, csak a német megszállás, a nyilas rémuralom, majd a háború végzetes kimenetele és a szovjet megszállás állta útját a megvalósulásának. De még így is az 1945-ben elindult három éves demokratikus kísérlet kezdeti szakasza világosan jelezte, hogy az ország társadalma a rendkívüli nehézségek között is tudott élni demokratikus jogaival és nem hiányzott volna erkölcsi ereje egy korszerű, alkotmányos demokrácia megteremtéséhez. Ezt a gyakorlati megvalósulása előtt álló demokratikus kibontakozást szakította félbe az erőszak minden eszközével az idegen megszállásra épülő kommunista diktatúra.

A föld alá és a lelkek mélyére kényszerített reformszellem tört fel újból 1956 forradalmi szervezeteiben és az új körülményekhez szabott követeléseiben. Az általános és külső befolyásoktól mentes népfelkelés lényegében a demokratikus kibontakozás és mélyreható reformok útjába emelt mesterséges gátakat akarta lebontani. A forradalmat és szabadságharcot a Szovjetunió leverte, az eseményekben és követelésekben felvillant politikai, társadalmi és gazdasági program erkölcsi és eszmei tartalma azonban ma is hat a hazai és külföldi magyarság soraiban.

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc három évtizedes távlata lehetőséget nyújt arra, hogy megkíséreljük felmérni a különböző reformtörekvések és újszerű követelések főbb tartalmi mondanivalóját és azok visszhangját, jövőbe mutató elemeit, az események néhány történelmi tanulságát.

A forradalomban megalakult különböző típusú szervezetek szerteágazó követelései közül néhány az alapvető magyar sorskérdésre igyekezett választ adni s különösen érzékelteti a múltszázad és az 1930/40-es évek szabadságküzdelmeinek és demokratikus reformtörekvéseinek hatását. Némely követelés viszont már az 1945 utáni esztendők egyes, visszafordíthatatlannak minősített változásaiból indult ki s ennek megfelelő reformokat követelt, tehát a rendkívüli viszonyok által meghatározott forradalmi állásfoglalás volt. A számos alapvető és megoldásra váró sorskérdés közül vizsgáljunk meg négyet a megelőző reformtörekvések és a forradalmi események fényében. Ezek: az ország függetlensége; a parasztság és a mezőgazdaság sorsa; a munkásság és az ipari tulajdon jövője; a keresztény politikai hagyományok jelentkezése.

Függetlenséget mindenekelőtt!

A nemzeti önrendelkezés igénye ugyan állandóan jelen volt a magyar közéletben, de a korszerű társadalmi és gazdasági reformok szüksége általában a belpolitikai küzdelmeket állította előtérbe. A két világháború között az ország függetlenségének veszélyeztetettségét a hitleri Németország befolyásának erősödése, majd a német megszállás emelte a közvélemény tudatába. A nyomában kifejlődő szellemi majd földalatti ellenállás a történelmi gyökerekhez nyúlt vissza, az 1848/49-es polgári forradalom és szabadságharc eszmevilágából táplálkozott. Célja a háborúból való kilépés és az ország függetlenségének megvédése illetve visszaállítása volt. Ebben az irányban hatottak ennek a korszaknak demokratikus elkötelezettségű újságjai és folyóiratai, az ellenzéki pártok, az egyházak megnyilatkozásai valamint a demokratikus államrendet és radikális reformokat követelő és előkészítő keresztény értelmiségi fórumok, ifjúsági mozgalmak. A Horthy-rendszer egyes diplomatái igyekeztek előkészíteni a háborúból való kilépést. 1944 májusában pedig széleskörű háború ellenes politikai szövetség és nemzeti ellenállás jött létre. A megalakult Magyar Frontban részt vett a Független Kisgazda Párt és Szociáldemokrata Párt — mint alapító szervezet mellett — a jövendő Nemzeti Paraszpárt, a Kommunista Béke Párt, a legitimista Kettős Kereszt Szövetség és számos más ellenállási szervezet. Csatlakozott hozzá a katolikus reformmozgalmakra épülő, időközben megalakult Keresztény Demokrata Néppárt is. (1).

(1) Izsák Lajos: *A Keresztény Demokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt 1944-1949.* Kossuth Kiadó, Budapest, 1985.

A német katonai megszállással szembeni ellenállás sok mártírjának életáldozata bizonyítja a független Magyarországért folytatott második világháború alatti küzdelem elszántságát. Közben azonban a magyar társadalomból nem hiányoztak az olyan erők sem, amelyek a német vagy a szovjet befolyástól várták az égető szociális problémák megoldását és a politikai rendszerváltozást. Az ország közvéleményének ez a megosztottsága magyarázza, hogy különös jelentősége volt annak a függetlenségi nyilatkozatnak, mint amelyet az 1935-től kezdve gyorsan erősödő katolikus ifjúsági és társadalmi mozgalmak közös reformprogramjában olvashatunk. Az 1938-ban nyilvánosságra hozott nemzeti reformprogramjuk, a Magyar Cél a magyar társadalom gyökeres átalakítását és erkölcsi forradalmát írta zászlajára. Tételei között első helyen az akkor már Nyugat és Kelet felől egyaránt veszélyeztetett állami függetlenség alapvető jelentőségét hangsúlyozta. Az Egyházközségi Munkás Szakosztályok, az EMSZO megfogalmazásában kibocsátott *Magyar Cél* első oldalán hangsúlyozta:

> « Örök magyar cél: a független Magyarország!... A független Magyarországnak történelmi hivatása volt Európa közepén ezer éven át és ezt a történelmi hivatást a jövőben sem tudja helyette más nemzet betölteni... A magyarság számára a független nemzeti élet természeti szükségesség, közösségi életének a levegője, amely nélkül számára elviselhetetlen az élet » (2).

A vesztes háborúval együtt járó szovjet megszállás, minden brutalitásával együtt, csak növelte az ország társadalmában a nemzeti függetlenség és önrendelkezési jog jelentőségét. A szovjet megszállók magatartása nyilvánvalóvá tette, hogy Magyarország a szovjet érdekövezetbe került. Ezt bizonyította a Yaltai Egyezményben és a Párizsi Békeszerződésben vállalt kötelezettségek sorozatos megszegése a Szovjetunió részéről. Tovább feszítette a hazai közhangulatot a Rákosi Mátyás vezette kommunista hatalmi klikk egyre nyilvánvalóbb diktatúrája: a növekvő rendőrhatósági terror, a deportálások, a demokratikus pártok felszámolása, a politikai ellenzék kiirtása, a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása, a szakszervezetek önállóságának felszámolása, az erőltetett és egyoldalú iparfejlesztés. Ez a masszív és sokoldalú beavatkozás érlette meg a társadalomban azt a feszültséget, amely végül a forradalomhoz és a Varsói Szerződésből való kilépéshez vezetett.

---

(2) *Magyar Cél — Az erkölcsi forradalom programja,* EMSZO, Budapest, 1939.

A budapesti Műszaki Egyetem hallgatói is az 1848-as márciusi ifjak 12 pontos követeléseit tekintették követendő példának, amikor az október 22-én este megfogalmazott 16 pont közül első helyen kimondták: « Az összes szovjet csapatoknak azonnali kivonását követeljük Magyarországról a békeszerződés határozatai alapján ». Másnap a hagyományos lengyel barátság és 48 szellemében indultak a fiatalok, a főváros lakosságának növekvő részvétele mellett a Bem-szoborhoz és tüntettek a lengyel munkások poznani felkelésével elindított politikai erjedés mellett.

Kiáltványukban követelték hogy « ... a sztálini zsarnokság és politikai elnyomás jelképét a Sztálin-szobrot bontsák le és helyére az 1848/49-es szabadságharc hőseinek és mártírjainak méltó emlékművet emeljenek... Március 15-e nemzeti ünnep, munkaszüneti nap, október 6-a pedig nemzeti gyászünnep és iskolai szünnap legyen » (3).

Az induló forradalom leverésére irányuló első szovjet beavatkozás hatására és az egymásután alakuló forradalmi szervezetek megnyilatkozásaiban kezdettől fogva szerepelt az ország függetlenségének követelése. Ezzel a forradalom a társadalom minden rétegének történelmi gyökerekből táplálkozó általános igényét fejezte ki. De a megnyilatkozások nem maradtak meg az elv általános hangoztatásánál, konkrétan is utaltak a függetlenség hiányának okaira és visszaszerzésének lehetőségére. Az írók egy csoportja az *Irodalmi Újság* október 23-i számában az adott hatalmi realitásokból kiindulva még csak így érvelt:

« A lenini elvek szerint rendezni kell viszonyunkat valamennyi országgal, mindenekelőtt a Szovjetunióval és a népidemokráciákkal. Felül kell vizsgálni az államközi egyezményeket és a gazdasági szerződéseket a nemzeti egyenjogúság nevében ».

A *Veszprémmegyei Népújság* vezércikke már ezzel a címmel jelent meg « Magyarország nem lesz gyarmat! » és az utcai tüntetők követelték, hogy « Ruszki haza! » A függetlenség követelése egyre általánosabb lett. A soproni Egyetemi Karok diákjainak és professzorainak küldöttsége 29-én a *Szabad Győri Rádió*ban biztosította az egész ország népét, hogy « ... egységesen küzdenek tovább a szabad, független Magyarország megteremtéséért. » A Vas-megyei Munkástanács kijelentette, hogy a szovjet csapatoknak a harcok-

(3) Valamennyi forradalmi idézet *A magyar forradalom és szabadságharc a hazai rádióadások tükrében, 1956 október 23 — november 9* című Free Europe Press kiadványból.

ban való részvételét a magyar belügyekbe való közvetlen beavatkozásnak tekinti ». A *Szabad Szombathely Rádjója* október 30-án lapszemléjében így válaszolt a *Pravdá*-nak:

« Mit kíván a magyar nemzet? — tették fel a kérdést 1848-ban a márciusi ifjak. Kívánja a magyar nemzet függetlenségét, hangzott az első válasz Petőfiék 12 pontja közül... Ma is ez az első válasz, ma is első a nemzeti követelések között! Magyarország legyen szabad, legyen független ország. Ezért harcoltunk és ezt akarjuk, ezt akarja a tollával küzdő író és újságíró, ezt a munkás, ezt akarjuk mindnyájan ».

Az Egyetemi Forradalmi Bizottság is sürgette lapjában:

« Az önálló független Magyarország csak önálló és független külpolitikát folytathat... Az ENSZ alapokmányon és a demokratikus szabadságjogokat biztosító magyar békeszerződés szellemében jogunk van arra, hogy külpolitikánk irányvonalát a nép szabja meg... ».

A *Szabad Kossuth Rádió* kommentátora is megszólalt november 3-án s kifejtette:

« A magyar forradalom nem a Szovjetunió mint állam ellen irányul, hanem fő célja a szovjet csapatok kivonásának elérése. Akaratunkat, hogy azonnal vonuljanak ki az oroszok, csak egyetlen fegyverrel tudjuk kivívni: ez a sztrájk! Ezért a pécsi, a dorogi, a tatai munkástanácsok fogadalmat tettek, hogy addig szenet nem termelnek, amíg Magyarországról az utolsó orosz hadosztályt is ki nem vonták ».

Végül az ország függetlensége mellett állt ki a Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége, az MSZSZOSZ ideiglenes intézőbizottsága is, következő felhívásában:

« Követeljük a kormánytól, hogy határozottan folytassa a tárgyalásokat a szovjet kormánnyal a szovjet csapatok rövid időn belüli, az egész ország területéről való kivonásáról és ennek végső időpontját hozza nyilvánosságra. Ha a kormány által megadott időpontig nem vonják ki az összes szovjet csapatokat az ország területéről, ismét az általános sztrájk fegyveréhez nyúlunk ».

A forradalmi szervek azonban nemcsak a békeszerződésben lefektetett jogi kötelezettségre hivatkoztak. Mind határozottabban követelték a szerintük jogtalanul megkötött Varsói Szerződés felmondását és egy lépéssel tovább menve az ország semlegességének kinyilvánítását. A Borsodmegyei Munkástanács és Diákparlament október 30-i közös nyilatkozata szerint:

« A magyar nép függetlenségéért küzdő szabadságharcosok és sztrájkoló magyar munkások addig nem teszik le a fegyvert és nem kezdik el a munkát, amig legfontosabb követeléseiket nem teljesítik ». S az első így hangzott: « Valamennyi szovjet csapat és egység haladéktalan kivonása az ország területéről a saját országukba, a Szovjetunióba. A jelen szituációban a Szovjetunió súlyosan megsértette a Varsói Szerződést és az ENSZ alapokmányát is... Kérjük erre való tekintettel a Varsói Szerződés haladéktalan revizióját, a szerződést aláíró államok vezetőinek haladéktalan összehívását és sürgős állásfoglalását a magyar helyzettel kapcsolatban... A Varsói Szerződésben foglaltakkal, valamint a 4., 7. és 8. cikkelyekkel teljesen ellentétben áll a Szovjetunió magatartása és sérti a magyar nép szuverenitását ».

A közvélemény a semlegesség deklarálásában látta az ország függetlenségének feltételét. A *Magyar Szabadság* november 1-i számának « A független Magyarország legyen semleges » című vezércikkében ezt olvassuk:

« Helyeseljük, hogy a magyar kormány tárgyalásokat kezdett a Varsói Szerződésből való kilépésről. A ránk erőszakolt és kezünket-lábunkat gúzsbakötő Varsói Szerződés felmondása jelenti ezen az úton az első lépést. De csak az elsőt. Tovább kell haladni a megkezdett úton s félreérthetetlenül ki kell jelenteni, hogy Magyarország, úgy ahogy a szomszédos Ausztria is, a semlegesség politikáját kívánja folytatni... Egy ílyen álláspont felel meg nemzetünk földrajzi helyzetének csakúgy, mint történelmi hagyományainknak, illetve hagyományokból leszűrt tanulságoknak... ».

Az ország semlegességét Nagy Imre miniszterelnök november 1.-én be is jelentette, mondván: « ... a magyar kormány a Varsói Szerződést azonnal felmondja, egyidejűleg kinyilvánítja Magyarország függetlenségét, az ENSz-hez fordul, az ország semlegességének védelmére a négy hatalom segítségét kéri ». A forradalmi szervek tehát kezdettől fogva követeléseik előterébe a nemzeti lét legalapvetőbb feltételének, az ország függetlenségének visszaállítását helyezték.

Az agrárkérdés a forradalomban

A 30-as évek közepétől a hazai közvélemény tisztában volt az egyik legsúlyosabb nemzetpolitikai kérdés megoldásának, a földreform végrehajtásának halaszthatatlanságával. A népi írók művei, a katolikus és protestáns népfőiskolák egész sora, a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete, a KALOT nevelő tevékenységének és agrárszakértők munkái nyomán nem volt kétséges, hogy mi a feladat. A különböző előjelű ellenzéki pártok is felvették programjukba a gyökeres földreform végrehajtásának ter-

vét. A földmívelő lakosság társadalmi és politikai súlyának és földhöz való jogának elismerése általános reformkövetelés volt. A konzervatív társadalmi erők és a hivatalos politikai rendszer ellenállása következtében azonban a feladat megoldása mégis a háború utánra maradt. Az ideiglenes debreceni kormány 1945 március 15-én kihirdetett földreform-rendelete hibái ellenére történelmi lépés volt.

A rendelet szakmai fogyatékosságai és az új földtulajdonosok, valamint az egész parasztság megerősítését elősegítő további intézkedések elmaradása előre jelezte a Moszkvából visszatért kommunista pártvezetés igazi szándékát. A parasztságra nehezedő beszolgáltatás és egyre növekvő adóteher, a megfelelő gazdasági felszerelés hiánya, a földreform befejezetlensége megteremtette az alig három év múlva hivatalosan is beindított kollektivizálás előfeltételeit. A kommunista vezetés alatt álló belügyminisztérium feloszlatta az 1941-ben létrehozott Magyar Parasztszövetséget is, majd az egységes paraszti érdekvédelem kialakulásának megakadályozása, a Független Kisgazdapárt felszeletelése és a Nemzeti Parasztpárt önállóságának megszüntetése 1948-ban végleg eltemette a szövetkezetekkel megtámogatott önálló paraszti gazdálkodás kialakult reformtervét, a parasztság beemelését a politikai és gazdasági hatalom keretei közé.

Az 1956-os forradalomban alakult vagy újjáalakult szervezetek kivétel nélkül védték az 1945-ben végrehajtott földreformot, hibáival együtt. A látszatát sem engedték felmerülni annak, hogy helyet engednek a történelem kerekét visszafordítani szándékozó kísérleteknek, amire egyébként sem volt példa. Ugyanakkor valamennyi állást foglalt a társadalmi érdekektől korlátozott magántulajdon mellett, követelték az 1945 óta elkövetett törvénytelenségek, a beszolgáltatás valamint az adó könyörtelen végrehajtásából és a módos gazdák kegyetlen üldözéséből eredő igazságtalanságok jóvátételét. Sürgették a beszolgáltatás megszüntetését és a magas adóterhek csökkentését. A kényszereszközökkel megalakított termelőszövetkezetekkel kapcsolatban általában az az alapelv alakult ki, hogy « a létrehozott tsz-ek közül csak azok maradjanak meg, amelyek termelési mérlege nem passzív és tagság követeli fennmaradásukat, azaz a saját lábukon tudnak járni... A tsz-ek feloszlatása csak a fokozatosság elvének betartása mellett mehet végbe ».

A Magyar Parasztszövetség megalakult ideiglenes vezetősége kimondotta:

« A Szövetség az 1945-ös földreform, a paraszti termelés szabadsága alapján áll... Állítsák vissza a régi föld-adás-vételt, a feles, kis haszon és részes bérleteket és minden paraszt annyi

földön gazdálkodhasson, amennyit családjával meg tud művelni... Adjanak ki olyan rendeletet, amely kimondja, hogy a gyenge és erőszakosan szervezett termelőszövetkezetek feloszlanak, továbbá, hogy a paraszt, aki ki akar lépni bármelyik szövetkezetből, nyugodtan kiléphessen, kapja vissza az oda bevitt ingó és ingatlan vagyonát, sőt részesüljön állami támogatásban is, hogy szétzilált gazdaságát rendbehozhassa... Biztosítsanak messzemenő anyagi támogatást az egyéni parasztgazdaságok számára hosszúlejáratú hitelek, műtrágya, kis gépek kínálatával... Azoknak a volt kulákoknak, akiket önkényes módon megfosztottak földjüktől és házuktól, haladéktalanul adják vissza vagyonukat ».

A magyar írók egy csoportja az *Irodalmi Újság* hasábjain így szállt síkra a parasztság jogaiért:

« Mind a termelőszövetkezetekben, mind az egyéni gazdaságokban biztosítani kell a parasztság önrendelkezési jogát. Meg kell végre teremteni a szövetkezés önkéntességének politikai és gazdasági feltételeit ».

A forradalom tehát ragaszkodott a két világháború közötti reformtörekvések agrárpolitikai programjához. Változatlanul biztosítani akarta a magántulajdonon alapuló és szövetkezetekkel támogatott paraszti gazdaságok életképességét. Ugyanakkor az adott körülmények figyelembevételével helyet kívánt adni az önkéntesen létrehozott közös gazdálkodási formák közül az igazi szövetkezeteknek, feltéve, hogy ezeket az érdekeltek is meg kívánták tartani.

Ezen a ponton a követelések találkoztak az 1947-es választásokon a csalások ellenére is 62 mandátumot nyert legnagyobb parlamenti ellenzék, a Demokrata Néppárt agrárpolitikai programjával. Ebben a pártban kapott ugyanis politikai képviseletet a KALOT-nak és Népfőiskoláinak agrárpolitikai programja. A KALOT központja a gyökeres földreform követelése mellett létrehozott egy telepesközséget is földbérlőszövetkezeti alapon. Az ellenzéki Demokrata Néppárt az országgyűlésben és Hazánk című hetilapjában sürgette a 45-s földreform befejezését, a kisparaszti egzisztenciák földtulajdonának biztosítását és hatásos támogatását. Napirenden tartotta az egységes paraszti érdekvédelem törvényes intézményesítését és Kertmagyarország programjának megvalósítását. Ugyanakkor a kollektivizálás körül megindult országgyűlési vitában elismerte a földmagántulajdon és az egyéni döntés szabadságának tiszteletbentartásával alakuló termelőszövetkezeti összefogás jogosultságát is (4).

---

(4) *Hazánk*, 1949. január 28.

Az új munkásöntudat jelentkezése

Az ipari munkásság 56-os követeléseinek eszmei gyökerei a több évtizedes szociáldemokrata, szakszervezeti nevelésből és a munkásmozgalom majd mindegyik frakciójában ható szociális öntudatból táplálkoztak. A munkásság soraiban élt egy kereszténységi szociális társadalmi reformgondolat is, ahogy az többek között a Kereszténységi Szocialista Szakszervezetek Országos Központjának 1920-as akció-programja is jelezte. Különösen felerősödött ez a keresztény alapon szervezkedő munkásöntudat a szociális pápai körlevelek, a *Rerum Novarum* és a megjelenésének 40-ik évfordulóján, 1931-ben kiadott *Quadragesimo Anno* kezdetű enciklika hatására. A « Proletárok megváltása » címen magyarra fordított katolikus szociális tanítást néhány kíváló egyházi és világi személyiség, értelmiségi és munkásmozgalmi harcos népszerűsítette. A katolikus agrárifjúsági mozgalom, a KALOT sikerei nyomán kibontakozó Egyházközségi Munkásszakosztályok, az EMSZO helyi szervei a kereszténységi szocialistákénál is radikálisabb programmal jelentkeztek a társadalomban. A KALOT és az EMSZO összefogásából megalakult Hivatásszervezet az azonos érdekű társadalmi rétegek önálló szerveinek közös képviseleteként lépett fel. A Hivatásszervezet kezdettől fogva a munka és a tőke paritásos rendszerét kívánta és készítette elő. A munkásság egy rétegének megszervezésével és az érdekvédelem terén is mutatkozó gyakorlati eredményeivel jelentős hatással volt az ipari dolgozók öntudatának alakulására. Az EMSZO és a HSZ újságjai és kiadványai, kíválóan képzett szervezői előadói a 30-as évek folyamán világosan rámutattak a kapitalizmus és a marxista szocialista utópia között mutatkozó harmadik lehetőségre, a tőke és a munka közötti ellentmondás reformok útján lehetséges feloldására, a harmadik útra.

Ilyen előzmények után a magyar munkásság 1945-ben a háború pusztításainak helyrehozása mellett megkísérelte kiépíteni üzemi bizottságait és szakszervezeteit. A demokratikus kísérlet éveiben, az 1948 közepéig engedélyezett üzemi demokrácia gyakorlása közben megismerte gazdasági és politikai erejét, de egyben azt is hogy a Kommunista Párt mindinkább érvényesíti befolyását az üzemekben, a szakszervezetekben és a Szociáldemokrata Pártban. A munkásság igyekezett védekezni. Az 1945 október 7-én tartott budapesti törvényhatósági választás eredménye, a Független Kisgazdapárt 50.5 %-os abszolut többsége nem jöhetett volna létre a munkásság egy részének szavazata nélkül. Az 1947/48-as Mária-év katolikus nagygyűlésein ugyancsak sok munkás vett részt és szövetségesét kereste az egyházban is a növek-

vő kommunista hatalmi törekvésekkel szemben. A Magyar Dolgozók Pártjának és a Szociáldemokrata Pártnak egyesülését támogató szociáldemokrata vezetők előtérbekerülése tovább növelte a munkásság bizalmatlanságát a marxista ideológiával és a szovjet megszálló erőkre támaszkodó hatalmi politikával szemben.

Végül a Rákosi-korszak kegyetlenségei, a sztachanovista munkahajsza, az államkapitalista gazdasági rendszer erőszakos kialakítása, az egyre süllyedő életszínvonal, az ideológia és a gyakorlat ellentmondása maradéktalanul szembe fordította a munásságot azzal a politikai rendszerrel, amely hatalmát éppen az ipari munkásság nevében gyakorolta. Ezek a csalódások alapvetően befolyásolták a munkásság magatartását és a jövőre vonatkozó elképzeléseit.

Mindezek következtében egy új öntudattal rendelkező magyar munkásság jelentkezett az 1956-os forradalomban. A megalakult munkásszervezetek leglényegesebb követelései közé tartozott az üzemi önkormányzati szervek, elsősorban a munkástanácsok létrehozása és a szakszervezetek függetlenítése a párttól. Az első munkástanács október 26-án alakult meg a budapesti Egyesült Izzóban. A Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége ideiglenes intézőbizottságának kiáltványa szerint:

> « A szabad szakszervezetek egyetértenek és támogatják a forradalom vívmányaként létrejött munkástanácsokat. A munkástanácsokon keresztül valósul meg az önkormányzat, amely lehetővé teszi és meg is követeli a bürokratikus kötöttségek felszámolását ».

De nemcsak a munkások követelték, hogy « az üzemek igazgatását szabadon választott munkástanácsokra kell bízni », emellett szálltak síkra az egyetemisták és a forradalom többi értelmiségi szervezetei is. És hogy a munkástanácsok önállóságát a párt ne korlátozhassa, a Csepeli Ideiglenes Nemzeti Bizottság a kommunista pártbizottságok megszüntetését követelte a gyárakban. A munkástanácsok létrehozását Nagy Imre is helyeselte és 28-án bejelentette: « A kormány üdvözli az üzemi dolgozók kezdeményezését az üzemi demokrácia kiszélesítésére, helyesli a munkástanácsok megalakítását ».

Üzemi önkormányzati szerveinek létrehozása és elismertetése mellett a munkásság kezdettől fogva követelte a sztrájkhoz és a pártbefolyástól független szabad szakszervezetekhez való jogát. Ebben is támogatókra talált a különböző forradalmi szervekben mint pl. a Csepeli Vas és Fémművek Acélművének és Csőgyárnak munkástanácsában, va-

lamint a Szociáldemokrata Párt Szabolcs-Szatmár-megyei és nyíregyházi szervezetében. A szakszervezeti központ valóban újjáalakult és Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége október 31-i felhívásában a sztrájk jogával élő munkásokhoz fordulva megállapította:

> « Ez a forradalom tette lehetővé azt is, hogy a szakszervezeti mozgalom felszabaduljon és függetlenül, minden párt és kormánybefolyástól valóban a dolgozók harcos, következetes érdekvédelmi szervezetévé váljék ».

A Szövetség nyilatkozata szerint a *Népakarat* című forradalmi lap olyan szakszervezetek újságja amelyek « harcba szállnak a munkások sok véráldozattal kivívott jogáért, a sztrájkjogért ». És amikor időnként és átmenetileg beszüntették az általános sztrájkot, « sztrájkjoguk fenntartásával » álltak munkába. A szabad szakszervezetekhez való jogot a sztrájkjoghoz hasonlóan nemcsak a munkások követelték. A Magyar Írók Szövetségének kiáltványa szerint « a szakszervezetek legyenek a munkásosztály valóságos érdekvédelmi szervei ».

A kifejezetten munkás és szociális érdekekért folyó küzdelem azonban mindinkább háttérbe szorult és november 4-e után az egész ország érdekeit érintő nemzetpolitikai állásfoglalások kerültek előtérbe. A munkásság mindenekelőtt a szovjet megszálló csapatok távozását igyekezett elérni sztrájkjogának érvényesítésével és a tárgyalások lehetőségével is élve. A munkástanácsok képviselői közül ugyan senki sem javasolta, hogy az üzemi önkormányzat új szerve a munkások politikai képviseletét is vállalja. A szovjet beavatkozás és a Kádár-kormány hatalomba ültetése vezetett a választott fővárosi munkástanácsok képviselőinek ahhoz a felismeréséhez, hogy rájuk vár a magyarság egyetemes érdekeinek védelme, de ehhez szükségük van társadalmi és szervezeti hátterük demokratikus szélesítésére. Így alakult meg november 14-én, az újpesti Forradalmi Munkástanács felhívására és a szovjet tankok fenyegető felvonulása mellett, a Nagybudapesti Központi Munkástanács. Célja a saját működési szabályzatuk kidolgozása és az Országos Munkástanács megalakításának előkészítése volt. Egyik tagjának feljegyzése szerint, jóllehet formai nehézségekkel küzködtek, de követeléseikben egységesek voltak, s ezeket így csoportosították: a szovjet csapatok kivonása, titkos választások elrendelése, többpártrendszer alapján demokratikus kormány alakítása, az üzemek munkásellenőrzésbe vétele, a munkástanácsok elismerése, szabad szakszervezetek visz-

szaállítása, a sztrájkjog, a sajtószabadság és a vallásszabadság elismerése (5).

Miként a munkástanácsok, a szakszervezetek sem álltak meg tagjaik közvetlen üzemi és szociális érdekei képviseletének hangsúlyozásánál. Az MSZSZOSZ kiáltványában többek között kifejtette:

> « A magyar munkásosztály szabad szakszervezetei a demokratikus rendszer erős támaszai; részt akarnak venni a szabad választásokon és képviselni a szervezett dolgozókat az országgyűlésben és különböző forradalmi szervekben ».

A forradalmi kormány a munkásönkormányzati szervek nyomására egy ideig azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy felállítja a Termelők Országos Tanácsát és ezzel az országgyűlés mellett külön képviseletet biztosít a munkásságnak. Így az országgyűlésnek két háza lett volna, részleges rendi jelleggel (6).

Az Országos Munkástanácsnak, a munkások parlamentjének részletes működési terve el is készült. A Nagybudapesti Központi Munkástanács november 21-re hívta össze a vidéki munkástanácsok képviselőit, akik elindultak a fővárosba, részvételüket azonban a szovjet katonai alakulatok megakadályozták. Időközben a Kádár-rendszer megbizottjai sorozatos tárgyalásokon igyekeztek kifárasztani a Központi Munkástanács továbbra is aktív képviselőit. A munkástanácsok képviselői az Országos Munkástanácsot létrehozni ugyan nem tudták, de mindvégig kitartottak alapvető követeléseik mellett, mígnem a Kádár-kormány december első hetében betiltotta működésüket.

Ha a munkásság kitartó kísérlete nem is járt közvetlen eredménnyel, forradalmi magatartása fontos nemzetpolitikai tény. Bebizonyította, hogy a sok megpróbáltatáson és különböző politikai, eszmei hatásokon nevelkedett magyar munkásság a rákényszerített küzdelemben nemcsak a saját osztályérdekeinek védelmét vállalta. Végsőkig menő áldozatot hozott az egész magyar társadalom, az egész ország alapvető érdekeiért. Ezzel közvetve jelezte az agrárjellegű Magyarországról alkotott történelmi és közéleti elképzelések végét. Követeléseibe beolvasztotta mind az 1848-as szabadságharc, mind az egymást követő demokratikus reformtörekvések egyetemes hagyományait, és utat mutatott egy jellegében magyar ipari társadalom kialakulása felé.

---

(5) Tőke Ferenc: « A magyar munkástanácsok története », *Irodalmi Újság*, 1986. 3. sz.

(6) *Népakarat*, 1858. november 29 és Budapest, 1956 december 11.

Kereszténydemokrata erők a forradalomban

Az 56-os követelések és megnyilatkozások vizsgálata azt mutatja, hogy a háború előtti keresztény politikai pártok és az úgynevezett keresztény kurzus erői a forradalom napjaiban nem jutottak szóhoz. Egyben kiderült az is, hogy a magyar társadalmi és gazdasági élet gyökeres reformját előkészítő, demokratikus elkötelezettségű katolikus és protestáns mozgalmak hatása tovább élt a különböző társadalmi rétegekben, sőt az évek során el is mélyült. 1945-ben előbb a Független Kisgazdapártban, majd az 1947-es választásokon a Demokrata Néppártban és a többi ellenzéki pártokban jelentkező korszerű kereszténydemokrata törekvések felszínre törtek az 1956-os forradalom idején és eredeti, jövőbe mutató javaslatokkal gazdagították a forradalom eszmevilágát.

Az egyre növekvő társadalmi nyomás hatására Nagy Imre miniszterelnök október 30-án, a második forradalmi kormány megalakítása után bejelentette, hogy a nemzeti kormány « az ország életének a további demokratizálódása érdekében az egypárt-rendszer megszüntetésével a kormányzást az 1945-ben újjászületett koalíciós pártok demokratikus együttműködésének alapjaira helyezi ». Ezt követően egymás után jelezték megalakulásukat a különböző demokratikus pártok, újjáalakult a Szakszervezetek Országos Szövetsége és új életre kelt a Magyar Parasztszövetség. Valamennyi a 45-ös demokratikus kísérletben szereplő politikai és érdekvédelmi szervezet szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy támogatja a forradalmat és módosítja programját « a demokratikus emberi és szabadságjogok követelmények a jövőbe mutató társadalmi és gazdasági változások figyelembevételével ».

Jelezték megalakulásukat a kereszténydemokrata elkötelezettségű pártok is, köztük olyan csoportok is, amelyek az elmúlt években a föld alatt szervezkedtek, és most egymásról nem tudva, külön-külön, önállóan léptek fel. A számos kezdeményezés közül három országos igénnyel jelentkezett: a Demokrata Néppárt, a Keresztény Front és a Katolikus Néppárt. A katolikus és protestáns ifjúsági mozgalmak képviseletében Keresztény Ifjúsági Szövetség kért szót. Felhívásában többek között az egész világ keresztény ifjúságát, de különösen a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kereszténye it kérte, hogy « ébresszék fel országuk közvéleményének és kormányának lelkiismeretét a mérhetetlenül sokat szenvedett magyar nép kérésének meghallgatása, Magyarország semlegességének elismerése iránt ». Az illegalitásból előlépő Keresztény Front az összes keresztény politikai csoportosulások és pártok

egységbe fogását sürgette. A Katolikus Néppárt elnöke « a szociális fejlődés, a jogrend és a szabadság biztosítását » tekintette a legfőbb feladatnak és követelte a hitoktatás helyreállítását. Ezenkívül rádiónyilatkozatában pártja nevében kifejtette, hogy « ragaszkodunk az 1945 óta eltelt évek népet szolgáló szociális vívmányainak fenntartásához, sőt követeljük azok továbbfejlesztését ». A Demokrata Néppárt Budapesten tartózkodó képviselői nevében Farkas Dénes korelnök október 31-i rádiónyilatkozatában bejelentette, hogy « a DNP az 1947-es programja alapján áll. A kormányt a rend, a vagyon és életbiztonság fenntartásában minden erővel támogatja, de kijelentette, hogy a DNP nem hajlandó részt venni semmiféle koalícióban » (7).

A forradalom alatt kibontakozó kereszténydemokrata erők jövőre vonatkozó elképzelését és az események eszmei lényegét meglepő éleslátással foglalta össze a Budapesten megjelenő katolikus lap. A *Szív* november 3-i vezércikke kifejtette, hogy a lakosság ösztönösen érzi a forradalmi szervek megnyilatkozásainak összhangját és korszakos jelentőségét:

> « A szolidarizmus elvének maradéktalan alkalmazásával mintát kell adni a világnak, különösen az eddig elnyomott gyarmati népeknek, hogyan kell a kapitalista és kommunista társadalom helyébe olyan együttműködést kialakítani, amely biztosítja az egész közösség felemelkedését és Istentől kapott tehetségeinek a kifejtését... Arra kell törekedni, hogy az értelmiség, az ipari munkásság és a parasztság még közelebb kerüljön egymáshoz és ez a szellem állandósuljon, amely a csoda számba menő forradalom napjaiban olyan sok formában megnyilatkozott ». A cikk szociális követeléseinek középpontjában, a katolikus-keresztény reformmozgalmak korábban meghirdetett reformterveihez híven, « a társadalom alapsejtjének, a családnak a megsegítése áll. A munkást megilleti a maga és családja fenntartására elégséges munkabér ». A munkaadó és munkás viszonyát illetően az a lap felfogása, hogy « a társadalmi szerződés alapfeltétele a szerződő felek egyenjogúsága, sorsközössége, a nyereségben való arányos és igazságos részesedés ». A földkérdésben is félreérthetetlen volt a Szív állásfoglalása: « A magyar nép kezébe jutott földet nem kérjük vissza. Biztosak vagyunk abban, hogy népünk értékeli lelkipásztoraink és szellemi nevelőink munkáját annyira, hogy tisztességgel ellátja őket anyagiakkal ».

---

(7) Közi-Horváth József: *Magyarság és kereszténység Ötvenhatban.* München, 1981.

A jövő Magyarországának látomása

A két világháború közötti Magyarország politikai irodalmából és ellenzéki közvéleményéből nem hiányoztak a kapitalizmus és a marxista értelemben vett szocializmus utópiája között elhelyezkedő pragmatikus reformtervek. Leginkább a népi írók mozgalma, majd a Márciusi Front és a *Magyar Út* című folyóirat munkatársi gárdája kereste a társadalmi és politikai kibontakozás útját ebben az irányban. Felmerült a harmadik út lehetséges koncepciója Németh László munkásságában, a második szárszói konferencián tartott előadásában is, de nem minden vita nélkül. Ebben az irányban keresték a kibontakozás útját a katolikus reformmozgalmak is, főleg a tőke és a munka viszonyára vonatkozó programjukban.

Bibó István az 56-os forradalmi nemzeti kormány államminisztere az eseményeket utólag értekelve ugyancsak arra a következtetésre jutott, hogy a forradalomban létrejött szervezetek követeléseiből ennek a magán kapitalizmus és a marxista szocializmus (államkapitalizmus) között vezető kizsákmányolás mentes harmadik útnak a körvonalai bontakoznak ki. A forradalom eseményeinek ilyen értelmezése jogosult. Az elhangzott követelések tartalmát és a társadalom magatartását tekintve a harmadik út gyakorlatilag a keresztény humánum értelmében vett közösségi társadalom, a szolidarizmus megvalósulásának igényét fejezi ki. Nem változtat ezen az a körülmény sem, hogy a harmadik út bibói magyarázatában a forradalom leverése után kialakult helyzethez alkalmazkodó fogalmakat találunk.

> « Eddig — írta Bibó István — gyakorlatilag sehol sem tudott történelmi aktualitáshoz jutni az a szinte Kolumbusz tojása szerű megoldás, amit mindkét oldalról (t.i, a kapitalizmus és marxi szocializmus oldaláról, a szerk.) annyiszor lesajnált és kihasználása után eldobott keleteurópai parasztradikális mozgalmak ajánlottak: a nagybirtok és nagytőke radikális kisajátítása és ugyanakkor a szabadság technikája és szabad vállalkozás helyesen szabályozott lehetőségeinek teljes bátorsággal való bevezetése illetve megerősítése. S íme a magyar ügyben ez a megoldás, amely eddig a nagyobb történelmi erővel fellépő két alternatíva között nem tudott érvényesülni, most egyszerre megjelenik egyedül lehetséges megoldásként. Mert Magyarországon a nagy vagyonoknak a kommunisták hathatós, de nem kizárólagos közreműködésével végrehajtott kisajátítása 10 év alatt olyan definitív történelmi tény lett, aminek visszacsinálására senki sem gondolhat és a forradalom aktív erői a legkevésbé. Ugyanakkor azonban a Magyar Kommunista Párt teljes és tökéletes erkölcsi hitelvesztése Magyarországon az egypárt-hegemónia enyhített formáját

tartósan lehetetlenné teszi és a többpárt-rendszer és a jogállam technikájának a bevezetését jelöli meg egyetlen kibontakozási útként » (8).

A Bibó István által megfogalmazott út meglehetősen széles. Határai nyilvánvalóan attól függnek, hogy a keletközépeurópai térség országainak függetlenségét és belpolitikai életét milyen mértékben befolyásolják a nagyhatalmi erőviszonyok, elsősorban a Szovjetunió szomszédsága.

1956 októbere nem hagyott kétséget az iránt, hogy az időközben végbement és azóta is folyamatban lévő változások nem teszik lehetővé a visszatérést az 1945-ös újrakezdéshez. A forradalom ugyan magába olvasztotta a megelőző demokratikus reformkísérletek legjobb hagyományait, de az erőszakkal kialakított viszonyokra reagálva a 45-ös koalíció pártjai is módosították programjukat. Új törekvésekkel jelentkezett a legtöbb forradalomban alakult szervezet is. A legeredetibb és legjelentősebb platformnak, vitafórumnak tekinthetjük a munkástanácsokat. Követeléseik közül a legnagyobb horderejű, hogy a magyar ipari munkásság a munkástanácsok irányítása mellett öntudatosan vállalta nemcsak a saját érdekeinek, hanem az egyetemes nemzeti érdekeknek a védelmét is.

1956-ban tehát egy történelmi gyökerekből táplálkozó új politikai, társadalmi és gazdasági rend körvonalai bontakoztak ki. Egy igazi közösségi kultúrának a kapitalista individualizmussal és a kommunista kollektivizmussal szembenálló új távlatai jelentkeztek. A forradalomban a csodával határos emberi és társadalmi szolidaritás, erkölcsi emelkedés nyilvánult meg. A követelések jelentős mértékben a keresztény humanizmus reformgondolatát vetítették ki a magyar fejlődés horizontjára. Ebben az értelemben méltán tekinthetjük az 1956-os magyar eseményeket egy új korszak felvillanásának és talán a keletközépeurópai kibontakozás elmulasztott történelmi lehetőségének is. A kilátástalan jelen ellenére is biztató tünet a fiatal hazai nemzedék növekvő érdeklődése a közelmúlt magyar történelme és egyben az 1956-os események iránt. A szellemi ellenállás és az álreformokkal szemben jelentkező gyökeres megújulás igényének jelei bizonyítják, hogy a harminc év előtti drámai események ereje az ország határain belül és kívül is tovább ható történelmi tényező.

KOVACS K. ZOLTAN

---

(8) *Bibó István összegyűjtött munkái* 3. 896. o. Az Európai Magyar Szabadegyetem (Bern) kiadása, 1983, a Könyvbarátok Körének közreműködésével.

VI.

A HAZA ÉS A SZEGÉNYNÉP SZOLGÁLATÁBAN

KÖZI HORVÁTH JÓZSEF A SZOCIÁLIS IGAZSÁGOSSÁGÉRT

A két világháború közötti évtizedek magyar közéletének sajátos vonása volt a klérus aktív részvétele a politikai életben. De általában kelet-középeurópai jelenségnek is tekinthető, hogy a rendi társadalom hagyománya alapján és a kialakult művelődési feltételek között az egyházak papjai különleges hivatást éreztek a társadalom lelkipásztori gondozásán túl a lakosság politikai szervezésére és képviseletére, kezdve a helyi közélettől egészen a felsőházig. Ennek a korát túlélő jelenségnek voltak hátrányos és előnyös következményei. A klérus felsőházi tagsággal rendelkező főpapjai között túlnyomó részben olyan személyiségeket látunk, akik az elmaradott közjogi viszonyok megőrzését és a társadalmi reformtörekvések fékezését vagy teljes elutasítását tartották hivatásuknak. Ezzel szemben, főleg a vidéki papság és a szerzetesrendek soraiban feltűntek olyan egyházi személyiségek is, akik a közvetlenül tapasztalt elmaradottság és nyomor, vagy a pápák sürgető körlevelei hatására a szociális haladást szolgálták. Sokan közülük a politikai viszonyok gyökeres megváltoztatása érdekében is vállaltak közéleti feladatokat. A politikus papoknak ebbe a valódi reformokra törekvők táborába tartozott Közi Horváth József, pápai prelátus, volt országgyűlési képviselő, aki 1988. május 26-án, 85-ik életévében húnyt el München közelében.

A felkészülés évei

A sopronmegyei Agyagos községben született 1903. szeptember 25-én, szegény földműves családból. Szülei négy gyermekük közül őt akarták tovább taníttatni. Az öt hold föld azonban erre nem nyújtott lehetőséget. Ezért a közeli Magyaróvárra költöztek 1914-ben, ahol az apa gyári mun-

kásként egészítette ki a földnyújtotta sovány jövedelmet. Ez az ipari munkás-környezettel kialakult kapcsolat a jelek szerint nem maradt nyomtalan az óvári piarista gimnáziumban kezdő, majd a győri bencéseknél érettségiző kisszeminarista életében. A Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi fakultásán befejezett tanulmányai, pappá szentelése és egy éves lelkipásztori szolgálat után püspöke a soproni Szent Imre Kolégiumba küldte tanulmányi felügyelőnek. 1931-ben teológiai doktorátusának megszerzése után a győri kis-szeminárium prefektusa és egyben a káptalan napilapjának szerkesztője lett. Papi életének ezek az első állomásai is jelzik, hogy elöljárói felfedezték benne a lelkipásztori hivatáson túlmutató nevelői és a közösségi életet alakító egyéniséget.

A fiatal prefektus és lapszerkesztő lépésről-lépésre haladt a közélet irányába és egyre jelentősebb szerephez jutott az iparosodó Győr társadalmi és politikai életében. Világi munkatársaival új életre keltette Giesswein Sándor, a tudós győri prelátus, keresztény-szocialista publicista és író 1898-ban alapított munkásszervezetét, a « Győr és Győrvidék Keresztény Szociális Egyesület »-et. Később tagja lett a gyárváros törvényhatósági bizottságának. Nagyhatású városházi beszédeire, szociálkritikus, szókimondó cikkeire kezdenek felfigyelni országos viszonylatban is. Nem véletlen, hogy Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás őt nevezte ki az 1935-ben átszervezett és új programmal induló Katolikus Akció első országos titkárává. Ezzel kezdődik országos viszonylatban is jelentős közéleti hivatása.

A munkásérdekek szószólója

A falusi származású fiatal papot diákéveinek és győri tapasztalatainak élményei végül is nem csak a parasztság, hanem az ipari munkásság szociális problémái iránt is fogékonnyá tették. Ez a beállítottsága találkozott a katolikus egyház újra fogalmazott és meghirdetett szociális valamint világnézeti tanításával. Közi Horváth József, a Katolikus Akció országos titkára nevéhez fűződik három korszakos jelentőségű pápai körlevél széleskörű népszerűsítése. Az első, XIII. Leó pápa *Rerum Novarum* kezdetű, 1891-ben megjelent körlevele az egyház társadalom-tanának első rendszerbe foglalása. A hatásában ellaposodó enciklika 40-ik évfordulóján, 1931-ben XI. Pius pápa folytatta a társadalmi reformot sürgető tanítást, módosítja annak részben elavult tételeit.

Jelentőségéről Közi Horváth József 50 évvel később a Katolikus Szemlének adott interjújában többek között a következőket mondta: « A körlevél sürgeti a tőke és a munka egyenjogúsítását, a termelt javak igazságos elosztását. Követeli a proletár-sors megszüntetését azáltal, hogy a munkások számára lehetővé kívánja tenni a magántulajdonszerzést. A munkásnak olyan bért kell kapnia — hangoztatja a pápai enciklika —, amely az egész család tisztességes eltartására elegendő. XI. Pius határozottan követeli a munkások szabad szervezkedési jogának biztosítását, de kemény szavakkal ítéli el az osztályharcos szocializmust, különösen pedig az ateista és az emberi jogokat lábbal tipró kommunizmust... »

Ez a program teljes egészében találkozott a 32 éves fiatal, lelkes pap tapasztalatvilágával és kommentárt írt hozzá « Proletárok megváltása » címmel. A Katolikus Akció ugyancsak magyarra fordíttatta a kommunizmus ember és társadalom ellenes ideológiájának káros következményeire mutató *Divini Redemtoris* kezdetű, « Korunk legnagyobb veszedelme » címmel közölt és a harmadik, a németül megjelent *Mit brennender Sorge*, a nácizmust « Nemzetiszínű pogányság » címen elítélő egyházi felhívást. A Katolikus Akció főtitkára e három füzetet két millió példányban nyomtatta ki, vagyis az ország lakosságának létszámához viszonyítva a legnagyobb számban Európában.

E reformgondolatnak a magyar viszonyokra alkalmazott értelmezése és népszerűsítése a hazai munkásság és fiatal katolikus értelmiség soraiban, — ez vált Közi Horvát József munkásságának központjává. Mint a munkásérdekek szószólója, ügyük lelkes támogatója járta az országot. Ragyogó szónoki képességeivel mozgósította a katolikus közvélemény jelentős rétegét a szegény nép ügye mellett, valódi erkölcsi és társadalmi reformok megvalósításáért.

Az Egyházközségi Munkásszakosztályok (EMSZO) és a keresztény szakszervezetek keretei között a győri keresztényszociálisok elnökeként hirdeti: « Legyünk végre tisztában azzal, hogy gyökeres szociális átalakulás nélkül nemzetünk békéje és fejlődése nem biztosítható, hazafias cselekedeteket vár a jövendő. »

Kapcsolata tehát ebben az időben sem szakadt meg Győrrel. Továbbra is megtartotta elnökségét a keresztény munkásegyesületben és tagságát a törvényhatósági bizottságban. Arra is maradt energiája, hogy vállalja a Vagongyár labdarúgó csapatának, az ETO-nak egyesületi elnökségét, amire büszkén emlékezett élete végéig.

Pap a politikában

A győri közéletben elért népszerűségének eredményeként a Giesswein Sándor szellemét őrző iparváros többségében munkáslakói országgyűlési képviselővé választották 1938-ban. Az Egyesült Keresztény Párt ellenzéki programjával lépett fel, de szemben állt a pártnak mind a konzervatív mind a szélsőjobboldali, németbarát szárnyával. « Nem szabad megengednünk — mondotta Közi Horváth —, hogy a nyilaskeresztesek kisajátítsák a mi programunkat, a Keresztény Párt programját. » A fiatal képviselő azonban, mint a Katolikus Akció országos főtitkára, szemben állt a hivatalos egyházi körök egy részének maradi felfogásával is.

A Katolikus Szemlének adott interjújában erről így nyilatkozott: « Különböztetni kell! Ipari téren — katolikus vonatkozásában — alig akadt valaki, aki a körlevél szociális követeléseit — a családi bért, a munkavállalók részesedését a nyereségből, a szervezkedési szabadság biztosítását stb. — kifogásolta volna. Kétségtelen azonban, hogy már a földbirtokreform nevének a hallatára is borsódzott egyik-másik főpapunk háta. Azonban — és ezt nem lehet a gyakran egyházellenes éllel hangoztatott propagandával szemben elég nyomatékosan leszögezni — a Püspöki Kar mint ilyen soha nem foglalt állást a földbirtokreform ellen. Ellenkezőleg! 1935-ben, amikor egy földbirtokreform tervét készítette elő a kormány és előzetes tárgyalásra a Püspöki Kart is meghívta, az egyházi delegáció tagjai — Serédi hercegprímás, Glattfelder Gyula csanádi püspök és Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát — kijelentették... hogy bármely radikális lépéseket fog tenni az államhatalom a világi nagybirtok felosztása irányában, azt az egyházi birtokok szempontjából is minden ellenvetés nélkül készek vagyunk elfogadni. »

Közi Horváth egyébként az országgyűlésben minden lehető alkalmat megragadott, hogy sürgesse a pápai körlevelek szociális programjának gyakorlati érvényesítését. Ugyanakkor a Katolikus Akció országos titkáraként széleskörű tevékenységbe kezdett nemcsak a gyökeres erkölcsi és társadalmi reformok megvalósítására, hanem az egyre erősödő német befolyás visszaszorítására is. Nagy aktivitással vett részt az 1938-as Szent István jubileumi év és a Budapesten rendezett Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus előkészítésében Mihalovics Zsigmond prelátus, a Katolikus Akció országos igazgatója mellett. Mindkét esemény egész életére kiható éléményeiről a későbbiek során is részletesen és ismételten beszámolt cikkeiben.

Az egyre erősödő német befolyás visszaszorítására irányuló stratégiának egy része volt, hogy az egyházak alsó- és felsőházi képviselői ugyan kényszeredetten, de megsza-

vazták az 1938-as és 39-es első és második zsidótörvényt. Sokat vitatott magatartásukat azzal indokolták, hogy a kisebbik rossz vállalásával igyekeztek elhárítani a hitleri Németország ennél sokkal messzebbmenő követeléseit. Hogy ez a taktikai megfontolás valóban előtérben állt, bizonyítja, hogy a Bárdossy-kormány 1941 nyarán újabb törvényt terjesztett elő, amely további szigorításokat javasolt a magyar zsidóság társadalmi és gazdasági visszaszorítására. A képviselőházi vitában a Keresztény Párt szónoka Közi Horváth József volt. Felszólalását valamennyi papképviselő által aláírt tiltakozó nyilatkozat felolvasásával vezette be és a törvényjavaslat visszavonását követelte. A felsőházban Serédi hercegprímás utasította vissza a törvényjavaslatot az egész Püspöki Kar nevében.

Az ország német megszállása után Közi Horváth egyedül tiltakozott a képviselőház ülésén a hiterli csapatok bevonulása és több törvényhozó elhurcolása ellen 1944 március 22-én. A ház elnökétől ugyan nem kapott szót, de a padsorok között kiabálva mondta el tiltakozását Magyarország függetlenségének megsértése ellen.

Ugyanezzel az elszántsággal ítélte el a deportálásokat is az országgyűlésben 1944 november 2-án: « ... illetéktelen személyek törvénytelen módon magyar állampolgárok ezreit hurcolják el » — mondotta többek között beszédében. Emiatt Beregffy nyilas honvédelmi miniszter behívatta frontszolgálatra, ahonnan kalandos úton sikerült visszatérnie a fővárosba, még annak katonai körülzárása előtt. Ilyen gerincesen képviselte meggyőződését élete végéig.

Nem volt ellensége a második világháború utáni demokratikus újrakezdésnek. Még 1943 augusztusában jelen volt azon a bizalmas tanácskozáson, amelyre Apor Vilmos győri püspök meghívta a katolikus szociális mozgalmak világi és egyházi reprezentásainak egy csoportját. A megjelentek a háborút követő politikai és társadalmi átalakulás körülményeit mérlegelték és létre hozták a munkaközösségi jelleggel működő Katolikus Szociális Népmozgalmat. Közi Horváth 1944 őszén az Egyesült Keresztény Párt legprogresszívebb tagjaként csatlakozott a Népmozgalomból titokban megalakuló Magyar Keresztény Demokrata Néppárthoz.

A főváros eleste után rövid ideig tagja volt a budai Nemzeti Bizottságnak és igazgatója lett a budai Szent Imre Kollégiumnak. De látva a demokratikus politikai erők szerepének korlátolt lehetőségeit, nyílt politikai szerepet nem vállalt. Emiatt üldözőbe vették és 16 hónapi bujkálás után 1947 nyarán az ország elhagyására kényszerült.

Az emigráns politikus

Egy évig a tiroli magyarok lelkésze volt Innsbruckban. Majd politikai munkatársai biztatására Párizsba költözött, ahol megalapította a magyar katolikus társadalmi reformmozgalmak egykori reprezentánsaival és menekült képviselőivel a Magyar Keresztény Népmozgalmat, a francia fővárosban tartózkodó fiatal kereszténydemokrata értelmiségiek bevonásával. A New Yorkban létrehozott Magyar Nemzeti Bizottmány és a Nemzetgyűlés volt elnöke Varga Béla prelátus, felszólította, hogy vegyen részt a bontakozó emigráns közéletben, mint a Bizottmány Menekültügyi Bizottságának vezetője, amelynek elnökévé is választották. Ebben a minőségében többször beutazta Nyugateurópa magyar menekültjeinek központjait, sorra látogatta a menekült táborokat is. A Magyar Keresztény Népmozgalom elnökeként közreműködött a Menekült Kelet-Középeurópai Keresztény Demokrata Pártok ma is működő Uniójának megalapításában New Yorkban és annak első elnöke volt 1952 és 57 között.

Ebben a minőségben ismételten vezette a magyar keresztény demokraták küldöttségét az európai testvérpártok Uniójának közgyűlésein és képviselte a magyar érdekeket. Idegen nyelvű cikkeivel és memorandumaival ébresztgette a nyugati keresztény politikusok, ENSZ delegátusok és a közvélemény lelkiismeretét a közép-keleteurópai népek szabadsága érdekében. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc leverése után Washingtontól Rómáig több tiltakozó gyűlésen is felszólalt a szovjet beavatkozás ellen.

A forradalomban felszínre törő kereszténydemokrata erőkről és ötvenhat erkölcsi tisztaságáról külön tanulmánysorozatot írt és magaköré igyekezett gyűjteni a külföldre menekült kereszténydemokrata gondolkodású fiatal értelmiségieket. 1957-ben kongresszust hívott össze Münchenben, amelyen bejelentette a Magyar Keresztény Népmozgalom átalakulását, a valamennyi irányzatot magábafoglaló, Nyugaton működő Magyar Kereszténydemokrata Unió létrehozását.

Az Egyesült Államoktól várt hatásos segítség elmaradása, az okozott csalódás figyelmét mindinkább az európai földrész politikai erői felé irányította, és az európai integráció fokozatos megvalósulásának szolgálatában kereste a magyar érdekek hatékonyabb szolgálatát.

A Magyar Pax Romana második kongresszusán, 1960 áprilisában tartott előadásában többek között így fejtette ki álláspontját: « ... az eddiginél sokkal jobban kellene ügyelni, hogy Nyugateurópának új formában visszatérő világpolitikai jelentőségéről és a

magyar jövő szempontjából nélkülözhetetlen szerepéről meg ne feledkezzünk. Ebben a tekintetben emigráns politikusaink — a régiek csakúgy, mint az 56 után érkezettek — súlyos hibákat követtek el, amikor Európának tömegesen búcsút mondtak... A gazdasági és politikai integrálódás útjára lépett Nyugateurópa... olyan iramban erősödik, hogy nélküle már nem sokáig lehet döntéseket hozni az Atlanti Szövetség tanácsában.»

Ez a meggyőződése jutott kifejezésre, amikor vállalta az időnként Strassburgban tanácskozó Európai Magyar Szabad Parlament elnökségét és néhány évig ennek nevében fejtett ki politikai tevékenységet. Az egyre hosszabbra nyúló emigrációs küzdelem, a nyugati kormányok sok csalódást okozó keleteurópai politikája ugyan nem törte meg közéleti hivatásának tudatát, de figyelme mindinkább a hosszútávú nemzet- és ifjúságnevelő feladatok felé fordult. De nyilván felismerte annak következményeit is, hogy a gyakorlati politika és a keresztény etika gyakran kerül szembe egymással és az erkölcsi elvek hirdetésére kötelezett pap nem mindig tudja követni a közéleti követelmények gyors és kompromisszumokkal járó változásait.

A nevelő és lelkipásztor

A menekült magyar katolikusok szentszéki megbízottja, dr. Ádám György prelátus az időnként helyét változtató, ma a bajorországi Kastlban működő Magyar Gimnázium mellett 1957-ben a bajor fővárosban megalapította a Paulinumot, a kelet-középeurópai fiatalok katolikus diákotthonát. Igazgatója Közi Horváth József lett és a következő 8 évben az otthon vezetésén kívül maga köré gyűjtötte a müncheni magyar diákok egy csoportját is. Lelkigyakorlatokat rendszeresített számukra. A Paulinum kápolnájában kisegítő lelkipásztori munkát is végzett a müncheni magyar hívők soraiban vasárnapi magyar misék tartásával. 1965-ben nevezte ki a Freising-München-i egyházmegye a Szent Ritáról elnevezett oberhachingi öreg betegek otthonának lelkészévé. Új lelkipásztori munkakörét is nagy odaadással végezte az Isteni Megváltó Lányai szerzetesrend magyar nővéreivel együtt. De emellett sem adta fel a hazai és külföldi magyarságért vállalt hivatását. Sőt, életének újabb kibontakozását találta meg íróasztala mellett, fáradhatatlan közírói és előadói tevékenységében. Cikkei, tanulmányai a külföldi keresztény szellemű magyar sajtóban jelentek meg (Életünk, Katolikus Magyarok Vasárnapja, Nemzetőr, Katolikus Szemle). A Szabad Európa Rádióban tartott előadássorozatai is arra irányultak, hogy erősítsék a magyarság

keresztény hitét, műveltségét, emberi- nemzeti öntudatát és politikai ellenállását.

Nem vesztette el kapcsolatát a magyarországi helyzet alakulásával sem. Kritikus hangvételű cikkeiben elsősorban a hazai katolikus egyházi vezetés magatartását bírálta. Emellett arra törekedett, hogy reális képet nyútson a két világháború közötti egyházi és keresztény közéleti reformtörekvések valódi szándékairól. Figyelme azonban mindinkább a magyar múlt felé fordult. Számos, gondos kutató munkán alapuló tanulmányt írt Szent István koráról és bajorországi tiszteletéről. Írásai jelentek meg magyar, német és bajor történelmi kapcsolatok jelentősebb mozzanatairól. Fel is kereste a magyar vonatkozású emlékeket és ismételten beszámolt újabb és újabb felfedezéseiről, mint például II. Max Emánuel bajor választófejedelemnek a török ellen viselt 5 magyarországi felszabadító háborújáról vagy az aacheni magyar kápolnáról és zarándoklatokról. Jelentős forrás és képanyagot gyűjtött Árpádházi Szent Erzsébetről. Ezzel párhuzamosan feladatának tartotta, hogy megismertesse a magyar katolikus egyház legutóbbi évtizedeinek három jelentős főpapi egyéniségét. A vértanú győri püspök, Apor Vilmos életéről írt monográfiája két kiadást is megért. Sokat segített Mindszenty József emlékiratainak kiadásában és életművének feltárásában. A bíborosprímásról szóló életrajzi munkája 5 nyelven jelent meg. Feldolgozta és hátrahagyta Serédi Jusztinián bíborosprímás életművét is.

Halálával a katolikus reformnemzedék egy jelentős, gerinces, demokratikus és szociális elkötelezettségű tagja távozott a küzdők sorából; egy magyar pap-politikus, aki a nehéz és változó időkben is kitartott meggyőződése mellett, tiszteletreméltó következetességgel. Közéleti harcait becsülettel vívta, egyéni érvényesülés helyett egyházát és népét szolgálta. Nem ütött sebet és nem aratott vihart. Krisztus hűséges követője volt, aki bölcs türelemmel viselte a kedvezőtlen szelek járását. Az elkerülhetetlen csalódások sohasem törték le, mindíg megtalálta a szolgálat új útjait. Utolérhetetlen volt az udvariasságban és a pontosságban. A hozzá közelállókkal mindig éreztetni tudta atyai szeretetét, barátságát és bizalmát. Életműve méltón állítja a katolikus reformnemzedék nagyjainak sorába.

KOVACS K. ZOLTAN

VARGA PÁTER REMÉNYE

Világ világa.
Virágnak virága!
Keservesen kínzatol,
Vas szegekkel veretel.
(Löveni Mária-siralom)

Végórái hírhozója szerint a megroppant szív nem szakadt meg. Egyenletesen lassult az utolsó ütemig, gazdájának hűen szolgálva, hogy ne kelljen végszó hijján távoznia. Mit üzent utoljára? Téved, ki csattanó intelemre számít, bár lehet, hogy ilyen is hangzott az alig 48 órás tusa tréfálkozásai közben. Mindegy, milyen szavakkal: de hogy maga is a végsőkig bizakodva biztatott másokat, ez volt végszava. A szeméből sugárzó mély derű és nagy mosolya. Ahogyan fohászai s légzése szelíden halkultak, megbékélten hagyta el a hiú reménykedések tájait.

Löven a flamand város neve, hol sírba tették; ennek a nagyon-magyar jámborembernek választott nyughelye is lehetne. Nemcsak azért, mert mint tanár életéből sok esztendőt töltött ott és nem is csak azért, mert egyetemén utóbb annyi magyar diák töltekezett, akár valaha Krakkóban, Padovában, Wittenbergben, vagy Utrechtben és Tübingenben. Akkor még löveni egyetem könyvtárában őrzték az első magyar vers, az Ómagyar Mária-siralom kéziratát. Azt is egy hazájából kiszakadt XIII. századi, alighanem domonkos szerzetes írta. Benne a Fájdalmas Anya az egyszerű nép hangján úgy kesereg Fia sorsán, ahogyan hétszáz évvel utóbb a kézirat szomszédságában egy jezsuita szerzetes szólítgatja a magyar nemzetet. Varga páter a « puszták népe »-ben vagy a « hárommillió koldus »-ban éppen úgy Krisztust látta szenvedni, mint a Teheránban és Yaltában újra eladott Hunnia minden tagjában. « Csak azért tűri az Isten — írta 1960-ban —, hogy Krisztus sorsa teljesedjék be rajtunk. » Valóban alkalmas alapeszmének a gyermeki hittel énekelt ősi siralom második ciklusához...

Ki volt ő s mit jelentett? A kérdésre bizonnyal sokan keresnek és adnak még választ. Magam csupán azokat a képeket akarom felidézni, amiket egy nemzedékben visszahagyott. A korononatanúk s akkor ifjú harcostársak egyike vagyok, kik fénykorában vele voltak. Hallgattuk, nevettük, becsültük, szerettük és — követtük. Nem vezérünk, ébresz-

tőnk akart lenni, agyunk pallérozója, szívünk mozgósítója. Ha száz egyéb terve dőlt is dugába ez valóra vált. Egy « gerincetört » generáció minden viszontagságban megőrizte az iránytűt, amelyet tőle kapott.

A nevelő és prídikátor, író és « lázító » kapcsolatai szerteágaztak: hatása horizontjában mindenkorú értelmiség, munkásság és parasztság helyet fogott. Szellemi « fiai » azonban a mi korosztályunkból származtak. Ennek a mítosztalan nemzedéknek, a század 30-as éveitől a 40-es évek közepe tájáig « *a húszévesek* » volt a neve. Ez éles határvonalat jelentett az úgynevezett harmincévesek felé, akik Gömbös miniszterelnöksége idején mint « reformnemzedék » vonultak be a kurzus sáncai mögé. Mi — márcsak korunknál fogva is — non-konformisták voltunk. Nekünk az országvezetés keresztény-nemzeti jellege máznak tűnt, a hangoztatott eszmék felháborító karikaturájának. De hogy a karrierizmus különböző kísértései a későbbi években, vagy évtizedekben se vettek rajtunk erőt — 1945-ben lettem jómagam is csak harmincéves — s hogy meg nem vesztegethető pillantással mértük fel mindig az emberi és társadalmi valóságot, ebben a Varga páter fejtágításainak oroszlánrésze volt.

Ha jól meggondolom, akadt akkoriban jópár tiszteletreméltó mesterünk a magyar glóbuszon, de a lelkünkhöz közel valójában csak *Szabó Dezső, Györffy István,* néhány *népi író* és « *a páter* » férkőzött. A különféle szellemi-vallási tanműhelyekből jött, gondolkodó ifjúság hamar rájuk talált. Mindegyiknek megvolt a saját tábora, de egyik se vált villogó felekezetté a másikkal szemben. Mi több, az ember lépten-nyomon egy ki nem mondott, meg se kötött szövetség jelével találkozott. Hányan emlékeznek vajon még a Piarista Diákszövetségben folyt nyilvános földreform-vitára, ahol Varga páter *Kovács Imrével* együtt alkotott frontot egyházi jószágvezérek ellenében?

Lehet, hogy elfogult vagyok, de azóta is úgy látom, hogy azok közül a régi mesterek közül Varga páter hatása és szemhatára volt a legegyetemesebb. Miért? *Nyisztor Zoltán* a századunk első feléről írt magyar katolikus krónikájában Varga Lászlo megjelenését és szerepét *Bangha Béla* igézetes fellépéséhez hasonlítja. Majd a következő vonásait emliti: « Debatteri készség, regényes fantázia, tősgyökeres magyar lelkület, szinekben tobzódó stílus, lehengerlő, szinte vad szónoki erő, csupa tűz és lángolás az Isten országáért, a legteljesebb tudásra épített szociális érzék s amellett egy nagy, ártatlan áldozatos lélek... » Valóban így volt, de minek tulajdonítsuk, hogy egyetlen lendülettel át tudott törni az egyházi gettó falain? Sohase nyúlt volna olyan messzire és mélyre, ha nem

szól a keresztény humanista hangján. Ha nem lép túl a « katolikus öntudat » pártos, kultúrharcos igéin s ha a « világhódító » kereszténység megkopott víziója helyett nem az igazságosság és szeretet jóhirét hozza. Ez volt a titka és végzete.

Kalocsa, 1931: először hallok róla. Volt ott a jezsuiták kollégiumában egy magiszter, aki különös hangsúllyal emlegette a szegények és gyengék igazát, aztán egy vasárnap délután megfogta « úri kis kezünk » s néhányunkkal kilátogatott a helybeli földmunkás-egyletbe. Hazafelé jövet arról beszélgettük, hogy tavasztól késő őszig sokezer kalocsai kubikos talicskájával messze országrészeken robotol, pajtában alszik, hogy valamikép eltartsa a családját és csak a zord munkátlan hónapokban élhet övéi otthonában. (Akkortájt a legtöbb « úri » kisfiúnak a magyar szegénységet csupán a templomnál kéregető néhány koldus jelentette). Arról is szó esett, milyen szemmel nézhet vajon a sok szegényember a szép tágas érseki meg káptalani palotákra és hogy mindezt így képzelte-e az Ács Fia? Sokat beszélgettünk ilyenről máskor is. Egyszer azt mondta ez a magiszter, hogy a híres *Haynald* bíboros-érsek bizony jobban tette volna, ha előbb az érseki udvar tövében élő munkásemberek sorsával törődik, mielőtt a jezsuitáknak Kalocsán csillagvizsgálót alapít. Diákszívünk erősen vonzódott ugyan a csillagdához, de a lelkiismeretünk helyeselt. Akkor már volt fogalmunk a szociális kérdésről és a társadalmi helyzetről is. Igy hát unszoltuk őt, hogy valamit tenni kéne s akkor elárulta nekünk: ezt tekinti életcéljának, erre készül föl minden maradék idejében. Ő tehát ott lesz — mondta —, ahol az ég dörög, de valahol a szerzetesi létra felsőbb fokán áll egy menetkész ifjú páter, aki hamarosan porondra lép, Vargának hívják s a marsallbot őt illeti. Ez a nevelő-tanár, aki előttünk Vargában a « nagy Eljövendő »-t sejtette, *Kerkai Jenő* volt, a KALOT későbbi megalkotója.

Nem hogy marsallbotot, de még karmester-pálcát sem igényelt magának a páter. *Mészáros Lőrinc* jó utóda lehetett volna, ha nem tartja *Dózsát* — mint minden forradalmárt — tragikus kontárnak. Igy új *Kapisztrán*ként sietett a nép közé, oldalán *Hunyadi János* helyett *Teleki Pál*lal, néhány halnikész hadnagy és számtalan vegyesérdekű szurkoló kiséretében. Ám botja mégis volt, magával hozott s vele nőtt mesebéli bot, amely a népdal szerint kivirágzik, mert ez a dolga. De ne vágjunk elébe a képeknek.

Pesten 1933-36 között a « Kongó »-t választottam anyakiköttőnek, ladikommal azonban bejártam az akkori politikai és társadalmi élet csaknem minden partját. A Kongó (sza-

bályos nevén Egyetemi Mária-Kongregáció) tűnt a legtisztább vizű öbölnek. Néhány évvel előbb valóságos kis szociális műhelyt helyezett üzembe e régies keretek közt a jezsuita Páter *Tornyos*, akit akkoriban máshova vezényelt rendje. A műhely azonban tovább virágzott, az elindult egyetemisták rendszeresen jártak a budapesti banlieu egyik hires telepére szociális- és kultúrmunkát végezni, közben pedig megszakítás nélkül folytatták minden felsőbb vezetés nélkül társadalom-gazdasági szemináriumukat. (Magyarországon egyébként ez volt az első u.n. Settlement-munka, amelyhez hasonló, sőt komolyabb Sárospatakon létesült később. A Szegedi Fiatalok Settlementje inkább cégér volt, nem valóság). Mondanom se kell, hogy elég magányosak voltunk. A hivatalos társasági katolicizmus beltenyészete nem is nagyon tudott rólunk, igaz, nekünk nem hiányzott. A keresztényszocialisták reménytelenül ellaposodtak. A marxizmust zsákutcának tekintettük, amelyet jobbára a nagy eurázsiai birodalom akarata éltet, hisz tudományosan rég lezárt fejezet. A « népiek » túl irodalminak s elméletinek tűntek. Néhány rokoncsillagra figyeltünk időnkint.

Az egyik a már említett sárospataki kollégium falumunkája volt, *Ujszászy Kálmán* vezenyletével. A másik az akkor még szlovenszkói Prohászkások mozgalma, amelynek a szíve Kassán, *Pfeiffer Miklós* kanonok csupa-könyv-házikójában dobogott. Folyóiratuk, az Új Élet, együtt a berkeinkből sarjadt Korunk Szavával (később Uj Kor), sok tekintetben közelállt hozzánk. Egy erőteljes hang — *Közi Horváth Józsefé* — Győr felől melegtette lelkünket. A legtöbb várakozással azonban Szeged felé hallgatóztunk, ahol Varga páter végre akcióba lépett, megalakította a *Szolidarista Klub*nak elnevezett fórumot és kibontotta a « világboldogító kereszténység » alapelveit. Erről a körről, szabad szelleméről s izgalmas vitáiról, legendák keringtek.

Első személyes találkozásunkra pontosan emlékszem, amikor 1936 nyárvégén a fővárosba jött. Pillanatig se kételkedtünk, hogy ez az ember valami újat s lényegeset jelent. Ugy lépett a « Kongó » hétpróbás körébe, mint egy tünemény: vidáman, fölénnyel sziporkázva, nagy gondolati és szóbőséggel, szívét-lelkét tárva ki. A kérdés-felelet módszerét kedvelte, a résztvevők rávezetését a tézisre. Sajátos sallangjai hamarosan közszájon forogtak. « Világos? » — kérdezte százszor is, mert mindennek világosnak kellett lennie. « Értik már urak? » — ismételte, amíg az utolsó réveteg pillantást föl nem oldotta s ki nem mondhatta eszmecseréink végszavát: « Mert erről van szó! » — Tíz esztendőn át vezette e szavak utánozhatatlan muzsikájával a főiskolások, munká-

sok és bárkicsodák tanfolyamait, eszmélkedéseit. Ritkán láttam fáradtnak, unottnak sohasem.

Ennek az évnek késő-őszén álltam be mint hivatásos munkatárs a budapesti katolikus munkásegyletek, az EMSzO kiépítésébe, mint annak első mindenese, vagyis titkára. Búcsut vettem a « Kongó »-tól, ha nem is a kongósoktól, akik közül sokan jöttek később is önként segítgetni és különösen nem Varga pátertől, aki a munkások közé bármikor eljött, ha hivták. Az első bemutatás után pedig lavinaként jöttek a meghivások. Azt hiszem, hogy Budafok-Csepel-Ujpest-Csillaghegy munkáscsoportjainak köszönhette, hogy aránylag gyorsan kiismerte magát a nagyváros bonyolult térképén. Jól mondja Nyisztor: « mindig mindenre kapható » volt, persze ha használni tudott.

Az EMSzO közben szoros kapcsolatba lépett a KALOTtal. Néhány évvel később közösen életre hivták a *Hivatásszervezet*et, amely hármas tagozódású volt, mint az ipari, agrár és értelmiségi dolgozók szakszervezete, sőt harcos érdekvédelmi szövetsége. 1941 végén aztán, felvidéki barátainkkal kiegészülve, a *Magyar Szociális Népmozgalom* gyűjtőnevet választottuk. Varga páter mindezeket a fejezeteket szorgalmazta, személyes ügyének vette s úgy közlekedett az országos hálózat csomópontjain, mint a saját családjában. A mozgalmi gettón túllépni azonban éppúgy szívügye volt, mint a szűk hitbuzgalmi kereteket tágítani. Legszebb hódítása az volt, amikor *Teleki Pál*t — már miniszterelnöksége idején — a földreform gondolatának megnyerte. A « Fiatal Magyarság » nemzetpolitikai klubjában tartott előadást, amelyen Teleki is résztvett és — bár híve volt a helyesebb földbirtokelosztásnak — nem tudta osztani Varga egyetemes földreformeszméjét. A vita jócskán kiéleződött, végső kimeneteléről aztán a páter ekként számolt be:

> És akkor egy szó jutott eszembe azt kérdeztem Telekitől:
> — Hát olyan képtelen követelés azt kívánni, hogy ebben az országban minden parasztcsaládnak legyen homesteadja?
> Teleki először némán rámmeredt, majd azt válaszolta:
> — Homesteadja? Nem, ennek valóban meg kell lenni!
> Látják urak — tette hozzá magunk között — mindent el lehet fogadtatni, ami helyes, csak el kell találni a megfelelő szót.

Hogyan fogalmazott, mik voltak főgondolatai? Hitt a « megfelelő szó »-ban, de szerette is. A szavak ízét élvezte, ezért volt inkább írói, mint szónoki alkat.

« Szavak, csodálatos szavak » — dalolja *Juhász Gyula*, a költő, aki annyira hitt a verbális kegyelem nagy erejében. Azt hiszem, a páter azért is szeretett négyszemközt part-

talanul monologizálni, mert folyton a bevilágító és megváltó kifejezést kereste, akár egy lángoló racionalista. Tőle való a mozgalmak első nemzetpolitikai programja, a *Magyar Cél*. Ő foglalta így címbe az « erkölcsi forradalom » követelményeit. De messzire kalandozhatnánk, ha ki akarnók fejteni, milyen gondolatsorokat fedtek olyan formulái, mint a « szabadság és tekintély összhangja », a « szociális népállam », vagy a « magyar béke a Kárpátmedencében »!

A szószéken se tudot másként beszélni, mint irodalmian és cikkeiben vagy gyűlések dobogóin is prédikátor maradt. Hogyan is foglalható össze mindenek veleje, amiért izzott és kiáltozott? Az evangélium szellemében átrendezett és megújult ország? A biblia tisztaságához visszataláló kereszténység? Mindkettőt egyszerre akarta, férfi-szenvedéllyel s gyermeki reménnyel. A keresztények botránya a legszörnyűbb, mert megszüntek a föld sava lenni. Hová lett a szeretet vallása? Azé a tisztességes szereteté, amelynek minimuma az igazságosság. « Az út Istenhez felebarátainkon keresztül vezet — ezt a végítélet indokolásából világosan tudjuk! » (Tessék csak utánanézni, uraim). Mert ebben áll a kereszténység lényege. (Idézőjel nélkül is az ő kifejezéseit használom). Új rend kell, igen, de új rend nics új emberek nélkül. Ezért csak egyetlen forradalomnak van értelme, annak az erkölcsi forradalomnak, amelyet ki-ki magán kezd s amely személyes felelősséget támaszt embertársaink sorsáért. Mert mit ér a legjobb képviselő vagy bizalmi, ha pénzzel és hatalommal meg lehet vesztegetni? — tette föl a kérdést munkások előtt mindig újra, hogy az egyéni becsület és társadalmi rendszer összefüggéseit ábrázolja. Végezetül egyik parafrázisát idézem, amelyet Jézus szavaiból alkotott, mintegy summázni akarva történetfilozófiáját: Ha nem eszitek az Emberfiának testét, egymás testét fogjátok enni s ha nem isszátok az Ő vérét, egymás vérét fogjátok inni...

Alapélménye a magyar agrárproletár volt, akivel annyit találkozott ifjabb éveiben a szegedi tanyavilágban. A 14 éves falusi gyerek, aki életében cukrot még nem látott, az elhagyott, árva szegénynép Szöregen, Kétegyházán, vagy a Kiskunságban. Belgiumban, még fiatal teológus korában, sokszor átlépte a klastrom küszöbét, hogy megismerje a hazától messzeszakadt magyar bányászok életét s gondolatait is. A nincstelenek követének érezte magát, olyan írástudónak, aki testi-lelki sorsukért felelős. A marxistákkal ritkán hadakozott s akkor se főleg azért mert ateisták és egyházellenesek voltak. Ezt a « keresztények botránya » miatt érthetőnek tartotta. Irányzatukat azért vetette el, mert az szükségkép állami szuperkapitalizmushoz vezet, ami nemcsak a kizsákmányolást növeli, de önkényuralmával a szabadságot is el-

nyeli. Márpedig a szabadsághoz — akár a kenyérhez — mindenkinek jussa van.

Tény, hogy abban az évtizedben, amit a történelemtől nagy terveihez kapott, létéről és szándékáról az ország többsége tudomást szerzett. Voltak, akik túl elméletinek tartották, némelyek álmodozónak, sőt dilettánsnak is, de azt ezek se vonták kétségbe, hogy világító és perzselő tüzet gyújtott a magyar világban. Az egyénisége tette. Száguldásában sok mindenre nem ügyelt maga körül, de nagy vész idején még praktikus is tudott lenni. 1944 őszén például megkérdeztem, nem tudna-e menlevelet szerezni egy több mint 200 főnyi zsidó munkás-század tagjainak? Három nap mulva hozta a kész okmányt a pápai követségtől. Egy bérharc tárgyalóasztalánál valószinüleg használhatatlan lett volna. Sok évvel később *Nagy Töhötöm* könyvében (Jezsuiták és szabadkőművesek) meglepődve olvastam, hogy « a páter » milyen kézitusával vívta ki a rendi provinciálisnál a nagykapornaki béresek emberibb lakásait. Ezt a hírt azonban utóbb maga Varga helyesbítette: a bérescsaládok új lakásaikat egy Magyar Kultúrába írt vezércikkének köszönhették.

Ezt érteni kell. Mindig a világszinpadon érezte magát, hol középen, hol csak egyik zugában. Onnan küldte s oda várta a bizonyságot, a lenyűgöző jelet, hegyek mozdulását, népek föltámadását. Nem gyürközni, bekeríteni, partot mosni, hanem az igazat drámaian megkiáltani! Jó húsz évvel azután, hogy Magyarországon lezárult a korszak, amikor Varga páter neve és reménye növekvő visszhangra talált, így ír:

> « Ha nem jön az összeomlás és Teleki hasszabb ideig kormányon marad, tíz éven belül győzött volna mozgalmunk a nagybirtokkal és nagytőkével, mert annyira gyarapodott híveink száma a felsőbb körökben is ».

Minden igaz próféta kettővel van eljegyezve: hittel és kudarccal. Úgy sejtem, mikor ezt és a Magyar Titok című iratát fogalmazta (1960), bizton tudhatta, hogy a Jó és Nemes a világban, ha nem is leigázva, de rejtőzve él.

Közéleti reménykedéssel eszerint már Teleki halálakor felhagyott. Valószinű, hogy akkor még nem látta olyan világosan, mint később a kellő távlatból. Jól emlékszem egy koratavaszi vasárnapra a negyvenes évek legvégén. Százhúsz egykori hadnagya gyűlt össze egynapos rekollekcióra a Manrézában, hogy szavát újra hallja. Ha valaha azt hirdette: « vétkeznek, kik imádkoznak, amikor cselekedni kell », most merőben mást hangoztatott. « Vannak idők, amikor mindenáron cselekedni akarni, haszontalan vállalkozás. » A li-

ziői Teréz nővér kis útját emlegette, az egyéni tanuságtevést s a fogyhatatlan hívő reményt. Az erkölcsi forradalom tehát visszavonult az egyesek személyes szférájába. (Ebben a korszakban a praktikusok bizonyultak naivabbnak, ha áldozatuk nem is vonható kétségbe). Varga páter rendjét is nemsokára feloszlatták, őmaga szombathelyi szűkebb hazájában tanárkodott még pár évig, aztán Nyugatra menekült. Exodus, azt hiszem ez volt az első halála.

> « Nem akartam nyugatra jönni — írta nemrég is egy levelében —, mivel azt reméltem, hátha megtűrnek valami kertészetben, ahol kapálva, gyomlálva csöndben imádkoztam volna. Ők azonban még ezt sem engedték ».

Alig múlt ötven, mikor futnia kellett. Húsz éve volt még. Erről keveset tudok. Egyszer kiálthatott még nagyot szerelmetes népéhez: 1956 november 4-én, vasárnap reggel a SzER hullámhosszán, mint az istentisztelet szónoka. Soha ekkora hallgatósága nem volt, hisz ezekben a hetekben az egész ország odafülelt. Kívül szovjet páncélosok dübörgése hallatszott, míg hangja a rádión át sírt, vádolt és könyörgött, mint ama Mária-siralom: « Kegyelmezzetek Fiamnak! » Reménye akkor se hagyta cserben. Ha nagyritkán egy-egy kósza hír hozzánk tévedt, elképedtünk vakmerő bizodalmán. Mikor aztán magam is a szülőhazán kívülre szorultam, egy tiszteletreméltó hadastyán, a még mindig friss szellemű Varga Laci-bácsi legendájával találkoztam. Ő a « szent » és javíthatatlan öregúr, aki azt képzeli, hogy a világ nagyjainak egyéb gondjuk sincs, mint a magyar nép bánatával foglalatoskodni.

Azóta elolvastam a *Magyar titok* című könyvét is. (Milyen kisértő cím lehetne: *Magyar Céltól* a *Magyar Titok*ig!) Elolvastam és írójának hite előtt alázattal meghajoltam. *Magyari István* sárvári prédikátor, hajdani értekezésének ellenpárja. Ő az « országokban való sok romlásoknak okairól » elmélkedett, Varga meg az ország bajainak értelmét s hasznát akarta értelmezni. Ki tudná őket mindenestül elfogadni, vagy megcáfolni? Minden van benne: *Pázmány* mondásai, *Arany* szimbolikája, *Vörösmarty* gyötrődései, *Chesterton, Heidegger* és *Bernanos*, sőt még ponyvaízű méz és ecet is. A szótlan Isten harsonáját fújja, a kozmikus rend csillagait szórja... A « meglepetés törvénye »-t kell ismerni, akkor a « képlet egyszerű ». A válság ledönti a vasfüggönyt, de a legfontosabb addig is, hogy « a magyar most leszámol az álmokkal », amelyek annyi bajt hoztak történelmébe. A Nagyasszony tartotta meg eddig is, hisz emberi számítással államiságának rég nem lenne már híre-hamva sem. Most fedezi föl igazán a magyar, milyen szerencse kereszténynek

lenni s mihelyt ez megragadja, teremti máris az új tavaszt. Mert « óriások leszünk, vagy senkik »! Sokan azt súgták, hogy « Laci-bácsi » lemaradt, én úgy látom, inkább megmaradt annak, aminek egy ország nevezte: Varga páternek.

> Utolsó korszakát átható eszméje is ebben a De profundis-ban olvasható. « Kötelező nekünk a jövőnkbe vetett bizalom s azért hirdetjük és hisszük, hogy a hazánk ismét föltámad... Figyeljük a világ eseményeit és keressük azt, ami nekünk ígéretes... A hazának és magunknak is tartozunk azzal, hogy nem engedjük magunkat letörni a balsors által, sőt ezt még a javunkra is fordítjuk... Különböztessük meg egymástól a politikai és az isteni reményt. Az idő már nekünk dolgozik ».

Ne vessük ezeket a szavakat a magyar valóság s a világhelyzet bonyolultságával egybe, csodáljuk inkább bennük a végetelen gyermeki reményt. Ennek a töretlen gyermekségnek rangja van. Hogy mondja *Gabriel Marcel?* « Az egyetlen igazi remény olyasmire irányul, amire nincsen befolyásunk ». (A többi csak « reménykedés »). S hogy vígasztalt *Deák Ferenc*? « Tudok én küzdeni barátaim, reménytelenül is ». Ebben a józanságban szintén « isteni remény » parázslott.

Varga páter öröksége tehát — hogy egyik régi szavával éljek — nem hőscincéreknek való. Gyűlölet s harag nélkül kell bízni az emberségben és a jóságban, még ha oly ritkán (vagy ebben az árnyékvilágban biztos nem) is jut általános érvényre. A mindennapok keskeny ösvényén kell vizsgázni, nap nap után, óráról órára. Hívő reménnyel, vagy rezignált kedéllyel, mindegy, de emberségesen és a lelkünket föl nem adva. Sokat tünődtem, hová sorolható a páter? *Tömörkény* szívével szerette a célszerű szegényembört, *Ady* és *Szabó Dezső* páthoszával pörölt érte, *Pázmány* bölcsességével támaszkodott egyházára és *Széchenyi* józanságát hívta szakadatlan. Folytassuk? Úgy kapaszkodott Istenbe, mint a *Névtelen Kármelita*, Jézust és a hazáját úgy szerette, mint a löveni Mária siralom költője... Sokszor idézte *Babits*ot, aki egyszer imígyen festette az igaz írástudó képét: olyan, mint a világító-torony viharzó tengeren, fényt szór, egyébre mindvégig képtelen, míg az orkán le nem dönti.

VIDA ISTVAN

KERKAI JENŐ ÚTJAI

Most, hogy 1980 november havában halála tizedik évfordulójához értünk, sok mindenről szó volt. A göcseji családról, ahonnan jött, apja malmáról, amely ott állt a Kerka-patak partján, meg arról is, hogy a zalaegerszegi gimnáziumban Mindszenty volt a hittanára. Szóba került, milyen szívósan küzdött, hogy beállhasson jezsuitának. Újra vissza kellett emlékeznem a 25 éves ifjú tanárjelöltre Kalocsán, aki növendékei szemét a kor s a nép problémáira irányította. A legfontosabb persze az volt, hogy róla, mint a KALOT megteremtőjéről és vezetőjéről beszéljünk: a nyolcévi példátlan « hódítás », majd az ötévig tartó « ellenállás » hőséről, aki — mindössze negyvennégy évesen — végülis a történelem kerekei alá zuhant. Tízéven át volt a porondon, további négyéven át a rendezői fülkében, amikor Magyarország új urai befalazták a süllyesztőbe. Tudjuk, mintegy húszév választotta el akkor, 1949-ben a haláltól, amely 10 esztendős börtön és ugyanannyi időn át tartó rokkantság után érte Pannonhalmán. Kiszámítottuk, hogy a letűnése óta eltelt több mint harminc év után, ma még mindig kétmilliónyian lehetnek, akik számára neve fogalom.

Bizonyos, hogy a rabság, a félvakon szabadult ember megrokkanása és helytállása, az eljelentéktelenedés és holtig tartó titkosrendőri üldöztetés szintén az életművéhez tartoznak. Éppen olyan tudatosan vállalta, mint előzőleg parasztmozgalma gondját-baját, küzdelmeit. A sorok írójának pl. felajánlotta az 1940-es évek végefelé az országból való menekülés biztonságos elintézését, mint ahogyan Kovrig Bélától Barankovics Istvánig többeknek sikerült az ő segítségével kijutniok. Amit másoknak lehetővé tett, maga is megtehette volna. De írásos bizonyítékokból tudjuk, hogy az otthon-maradást — minden várható következménnyel együtt — kötelességének, sőt feladatának tekintette. Amiért az egyetemes társadalomtörténet és a hazai krónikák majd számontartják: a nyilvánosság előtt véghezvitt teljesítménye. Az eddig rendelkezésünkre álló értesülések szerint a 20. században a KALOThoz fogható méretű és dimanikájú parasztifjúsági-, de parasztmozgalom se létezett. A montreáli László T. László mindenesetre Európa legéleterősebb agrármozgalmának nevezi (*Szellemi honvédelem*, Róma 1980, 24. old.). Vizsgáljuk meg főbb vonásaiban a történeti jelenséggé vált mű és működés útját, arculatát keletkezésétől fogva.

A gondolat gyökerei

Kerkai páternek fiatalkorában egyik szellemi ébresztője volt Varga László a neves rendtárs, utóbb belgiumi magyar főlelkész. Varga, aki túlélte Kerkait, egyszer feljegyezte vele kapcsolatos emlékeit. « Az írók egy csoportja — írta —, Veres Péter, Illyés Gyula, már alaposan felrázta a közvéleményt, ám ezenkívül nem történt semmi. Akkor jött Kerkai, miután az egyetemi tanulmányok közben kidolgozta munkatervét, mert ő cselekedni akart és mozgalmat szervezni olyan téren, ahol az uralkodóosztállyal, sőt a püspöki karral került volna harcba, tehát eleve a bukás fenyegette, ha nem sikerül neki olyan módszert találni, amely ellen nem volt kifogás. » (A Szív, 1977/11. sz.)

A Varga-idézet egy kérdést vet fel. Vajon a népi írók hatása és fellépésük hatástalansága indította el Kerkait? — ez az első, s a válasz nemleges. Varga páter vázlatos visszaemlékezése nem a « népiek » hatástalanságáról, hanem hatásuk határairól beszél. A harmincas évek közepén, amikor Kerkai Szegeden elindítja mozgalmát, Varga szerint már alaposan felrázták a közvéleményt, de a nép életében semmi se változott. Az értelmiségiek, főkép a fiatalok körében támadt visszhang gyakorlatilag a téma szabatos, részben tudományos vizsgálatát, általában a szociográfia, különösen a falúkutatás felvirágzását foglalta magában. Maga a nép, kivált a falusi szegénység milliós tömegei alig szerezhettek tudomást az új hullámról s ha mégis, vegyes érzelemmel fogadták. Németh Lászlónak több akkori írásában merült fel a tapasztalás, milyen bizalmatlanul fogadják a Tömörkény által ábrázolt egyszerű emberek s a náluknál is egyszerűbbek az úrféle közeledését, főkép ha népbarát. Tény, hogy a bontakozó népi irodalom mozgalma akkoriban szellemi áramlat volt, politikai programmal még nem rendelkezett, gyakorlati tervekkel meg egyáltalán nem.

A huszas évek végén és a harmincas évek elején először szólásra jelentkező írók munkái közül Kerkai minden bizonnyal olvasta Oláh György *Hárommillió kuldus*át és Milotaynak az « ismeretlen » Magyarországról írt leleplező sorozatát. Indítékai és eszméi azonban mélyebbre nyúltak. Filozófiai tanulmányaiból a keresztény társadalmi etika érzékeny iránytűjét hozta magával, a XIII. Leó híres *Rerum novarum* c. körlevelével kapcsolatos alapelveket, amelyeket éppen azidőtájt egészített ki XI. Pius *Quadragesimo anno*-ja. Akkor, 1930/31-ben kerültem Kerkai Jenővel közelebbi kapcsolatba, mint felsős diák. Ma visszagondolva úgy látom, hogy már sok tekintetben tudta, mit akar később megvalósítani. A magyar glóbuszon Széchenyi, Zichy Nándor és Prohászka útmutatásaihoz akart igazodni, alkalmazva őket

századunk adottságaira. Egyik későbbi főembere, a nála négyévvel fiatalabb Nagy Töhötöm arról számol be, hogy neki már 1931-ben vázolta azt a gyakorlati programot, amely 1935 őszén indult el a megvalósulás útján. Kerkai pátert tehát valláserkölcsi indítékai, társadalomkritikája, a szegénynéppel való együttérzése és az ország szociális újjáépítésének ügye, rokontörekvésektől függetlenül vezérelte a gyakorlati cselekvés felé. (Lásd ehhez: Nagy T. *Jezsuiták és szabadkőművesek*, Buenos Aires 1965, 107-141. old.)

Dávid és a Góliátok

Mit akart Kerkai? Kétségtelen , hogy a Loyola lelki arzenáljában felvértezett ifjú szerzetest életkorával is velejáró « apostoli » tűz fűtötte, amikor határozott. Gyakorlati beállítottsága azonban hamar elvezette ahhoz a felismeréshez, hogy a « világ krisztianizálása » addig csak jámbor óhaj marad, amíg a nemzet nagy többsége a maga istenadta jogát és jussát az egyház nélkül, sőt annak ellenére kénytelen kiharcolni. A kereszténységnek ezt a történelmi botrányt fel kell számolnia, mégpedig azáltal, hogy tevőlegesen visszatér saját alapelveihez: az igazságosság és az emberséges szeretet szolgálatához. Hazánk minden tagja tudja s érezze meg, hogy valahányszor emberhez méltóbb életért küzd, Krisztus szolgái mellette állnak. Így vált a a kezdő apostol programja forradalmivá, s így lesz érthetővé hajdani mesterének, Varga páternek már idézett megállapítása, hogy aki ezért szervezett erővel síkraszáll, szembetalálja magát az uralkodó osztályokkal, de a főpapsággal is.

A hatalmas bástyák sora a nagybankoktól a gyáriparosokon keresztül a nagybirtortokos és ún. hitbizományos csoportokig húzódott. Utóbbiakhoz tartozott a káptalani, püspöki és szerzetesrendi földbirtok is. Minden bérjavítás, üzemi demokrácia, vagy földreform követelése ezen a védelmi vonalon túl a közrend és államiság féltőit se hagyta hidegen. S a kérdések kérdése: hozzájárul-e rendje, hogy egyik tagja ilyen « felforgatásba » belevágjon? Ezt valószínűleg még tanulmányai közben tisztázta, röviddel azután, hogy terve körvonalai kirajzolódtak. Kapóra jött neki az akkor születőfélben lévő Actio Catholica, vagyis a « katolikus cselekvés » varázsigéje. A Jézustársaság örömmel fogadta az ehhez kapcsolható vállalkozás gondolatát, hiszen a rednek mindig jó érzéke volt az időszerűhöz. Az alapos felkészülésnek tehát nem volt akadálya.

Ebben a korszakban döntötte el azt is, hogy mozgalmát a parasztifjúságra építi. Falún a nép és az egyház közötti

elhidegülés folyamata nem öltött még közel sem olyan vészes méreteket, mint városon, föként a munkásnegyedekben. Az alsópapság és a tanítók körében sokan voltak, akik a néppel sorsközösségben éltek, gondjait magukévá tették. Némely vidékeken élt még a Katolikus Népszövetség hőskorának emléke is, amikor a szervezett önsegély eszközeivel javítottak a falú sívár és szegényes viszonyain. A Kerkai által kiszemelt terep azonban szociális szempontból is a legnyomorultabb volt, leginkább szorult orvoslásra. De hogyan vívjon meg Dávid annyi népellenes Góliáttal, akiknek még magának a népnek a bizalmatlansága és passzivitása is további előnyt biztosít?

Stratégiák változása

Kerkai páter nem akart « új időknek új dalaival » s látványos riadóval betörni a magyar világba. Nemcsak kicsiből indult, de kölcsönvett poros cégtábla alatt, a Katolikus Legényegylet szegedi székházában. Mégcsak alakulógyűlést se kellett tartani. Bekapcsolódott, tüzet gyújtott. Előzetesen kihámozta az ódon alapszabályból, hogy a tagság tetszés szerint alakíthat szakmait csoportokat és erre a vékony játéklehetőségre építette tervét. Szeged városában a legényegyleti keretben csakhamar megindítja a munkások szakszervezkedését, majd szinte észrevétlenül továbblép: szervezni kezdi az agrárifjúsági legényelgyleteket, mint « szakmai » csoportosulást. Ez volt a jogalap s nála ártalmatlanabb cégért keresve se találhatott volna. Csak mellékesen, de említésre érdemes, hogy a városi kezdeményből fejlődött ki a fáradhatatlan Radnai Mikes részvételével a Szegedi Munkásság Hivatásszervezete, az 1939-ben háromtagozatúvá (munkás-paraszt-értelmiségi) vált Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezetének előfutára. Amig Kerkai Szegeden működött, nem hanyagolta el munkásmozgalmát sem, bérmozgalmaikban is résztvett. Nemsokára azonban világos lett, hogy a legényegyleti keretek népmozgalommá tágításában a munkásszervezkedés csak bevezetője volt a parasztmozgalom létrehozásának.

Krisztusibb embert! Műveltebb falut! Életerős népet! Önérzetes magyart! Ennek a négy jelszónak a megvalósulása — ebben Kerkainak rég nem volt kétsége — gyökeres földreform, egészséges telepítés nélkül elképzelhetetlen. Erről azonban eleinte mélyen hallgatni kellett. Ebből a szempontból figyelemreméltó, milyen stratégiai elgondolásba ágyazta be a csendes indulás és gyors növekedés tervét. A távoli példa Dánia volt, ahol Grundtvig lutheránus püspök, népművelő és reformer a 19. században megvetette alapját a módos és

művelt parasztok országának. Megalapította az első népfőis kolát, az egész népfőiskolai mozgalmat, majd a nagybirtokosokat rávette, hogy fokozatosan engedjék át földjeiket az egyre kiműveltebb parasztságnak, hosszúlejáratú törlesztésre. Kerkai páter tudta, hogy ezt Magyarországon másként kell megközelíteni. Ezérte elindult a parasztífjúságot felébreszteni, kiművelni, szervezett tömbbé alakítani, hogy ezzel a háttérrel felléphessen a katolikus püspöki kar színe előtt hasonló tervvel, mint amilyennel valamikor Grundtvig hatott a dán vezetőrétegre. Az volt a számítása, hogy az « apostolutódok » a mi századunk derekán nem térnek majd ki: önként átengedik 20-30 éves törlesztéssel a KALOT-tagok földbérlő szövetkezeteinek a nagybirtokot. Ez a tettük, mint krisztusi gesztus megnyitja egyrészt az általános földreform útját, másrészt szolgálja az egyház megújulását.

1939 késő tavaszán Kerkai úgy vélte, hogy elérkezett már az igazság órája, következhet a « nagy kanyar ». A hólabda-módszer az első négyév alatt elképesztő sikerekhez vezetett, az 1938-as eucharisztikus kongresszus alkalmával 30.000 ífjú paraszt vonult végig Budapesten, a remélt háttér szemmel láthatólag biztosítva volt. A soron következő püspöki konferencián Kerkai páter szóhoz juthatott, de az áttörés meghiúsult. Tervét elő se adhatta, mert a hangadók nem hagyták, pedig az is benne volt, hogy a földek megváltásából befolyó pénzek gazdasági és kulturális létesítmények formájában miként biztosítják az ún. célvagyon korszerű fennmaradását. Egyetértés helyett komoly ellentéthez vezetett az igazság órája. A páternek volt mit aggódnia mind személye, mind a KALOT jövője miatt.

A bekövetkezhető válságnak elébe vágni — ez volt a játszma következő lépése. A lépést úgy tette meg Kerkai, hogy rendje segítségével kieszközölt az akkori pápától, XII. Piustól egy brévét, amely áldását küldi a KALOT minden tagjának és vezetőjének a munka folytatásához. Az esemény visszavonulásra késztette a szembenálló főpapokat és felbátorította azokat, akik titokban hívei voltak a reformnak. Kerkait viszont új stratégiára késztette. Nem elég « alulról » szervezni a társadalmi erőt és hátteret, szövetségeseket kell gyűjteni a közép-, sőt felsőrétegből is. A nép életképessége, a társadalom egészsége közös nemzeti ügy, az igazságosság és emberiesség érvényesítése keresztény parancs, tehát bizonyos, hogy a közvetlen hátrányt szenvedő osztályok tagjain kívül másoknak is szívügyük a « feudál-kapitalista » viszonyok megszűntetése. Az első nagy kudarc tanúlsága pedig abban állt, hogy a mozgalomnak kész tényeket teremtve, minél kevesebb elméleti vita kíséretében kell tovább halad-

nia. Erre az elgondolásra most utólag legtalálóbbnak a társadalmi erózió meghatározást tartom.

Hogy vált be a második stratégia? A következő évek jelentős erőgyarapodást hoztak. Országosan több mint félmillió tagja, 2500 falúban működő helyiszervezete és húsz népfőiskolája lett a KALOT-nak. A nép bizalmatlansága és passzivitása párolgásnak indult, a művelődés és öntevékenység szükségletté vált. 1943/44-ben mintegy harmincezerre rúgott azok száma, akik a népfőiskolákon hosszabb-rövidebb tanfolyamot végeztek, köztük százával ezrével a falusi értelmiség (főleg papok és tanítók) és a városi ifjúság tagjai. A szövetségesek? Hogy csak a kirívókkal foglalkozzunk: három püspök, egy földbirtokos gróf meg egy főherceg is beszállt a népfőiskolát alapítók sorába, hasonlókép tett egy város képviselőtestülete vagy egy egyházmegye papsága, — írók és tudósok jöttek, mint Bálint Sándor, Sinka és Kós Károly, — jónéhány miniszter és miniszterelnök érdeklődését követően pedig egy valódi barát, Teleki Pál, együtt másokkal, mint Kovrig Béla vagy kisbarnaki Farkas Ferenc. Sorrendben a huszadik népfőiskola már kimondottan telepesképző volt, amelyhez 250 holdas tangazdaság tartozott és nyolc hónapon át vezette be a parasztifjakat a korszerű mezőgazdaság gyakorlatába. Ez volt az utolsó állomás a kész tények teremtése előtt, amelyet a harmincas években szervezett állami szerv, az ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap) kiskapúján át hozott tető alá Kerkai: a KALOT-település prototípusát 418 holdon, ahol tizennyolc ifjúházas földbérlő-szövetkezeti formában vette birtokba földjét, házát, teljes felszerelését és kapott hozzá kamatmentes pénzkölcsönt is. A telepek és telepesképző népfőiskolák szaporodásának azonban elébe vágott a 2. világháború alakulása, hazánk hadműveleti területté vált. (Arról, hogy Kelemen Krizosztom, akkori pannonhalmi főapát a magyar bencésrendi birtokok bizonyos területeinek átengedésére készült, érdekes közléssel szolgált Békés Gellért a Pax Romana 20. kongresszusán 1978-ban, Chantillyben.)

Politikai tánclépések

Nagy Töhötömnek, a KALOT későbbi elnökhelyettesének már idézett könyvéből tudjuk, hogy a szegedi rendőrség érdeklődését hamarosan felkeltette a mozgalom. Diplomatikusan kellett viselkedni, nemcsak velük, hanem a sajtó és politika tényezőivel szemben is. Ezek az időrabló « tánclépések » nagyon nehezére estek Kerkainak, ezért rendszerint helyettesét, Nagy pátert küldte a vonalba, aki mesterien tudott tárgyalni mindenkivel. A végső szót persze a « kisa-

tya » mondta ki, ahogyan Kerkai Jenőt baráti és mozgalmi körben nevezték.

Ahogy erősödött a KALOT, úgy szaporodtak külső problémái is. Sok politikus szemet vetett rá, de a pártpolitikától mindvégig független tudott maradni. Világos volt, hogy idővel a törvényhozásban is meg kell születniök azoknak az intézkedéseknek, amelyek az egészséges népi Magyarország kialakulásához kellenek. 1945 előtt egyik párt se kezeskedett értük s Kerkainak nagyjából olyan helyzet lebegett a szeme előtt, amelyben az összes pártok kénytelenek majd tekintetbe venni egy hatalmas parasztmozgalom követeléseit, ahogyan a nyugati demokráciákban pl. a szakszervezetek állásfoglalására minden párt súlyt helyez.

De előbb még a fennmaradásért kellett megvívni a harcot. A negyvenes évek elején a hivatalos Levente-intézménynek aféle ifjúsági egységszervezet szerepet szánták állami részről. A KALOTra nézve nagy veszélyt jelentett a terv, ezért valahogyan el kellett hárítani. Kerkai és Nagy Töhötöm a mozgalomban immár hagyományosnak nevezhető jószomszédság-koncepciót követte. Mielőtt a Levente-intézmény akciótervét kidolgozhatta volna, ott feküdt az asztalán egy paktum ajánlata, amelyben a KALOT — önállóságát megtartva — kész volt « tehermentesíteni » az egységszervezetet. Így menekült meg attól, hogy elnyeljék s még barátokat is szerzett. (Ezt a kényszerű kompromisszumot aztán a pártos történészek hírhedt fasiszta paktum néven igyekeztek forgalombahozni 1945 után.)

Ennek a huszárvágásnak valamilyen formában való megismétlésére hamarosan rászorította a történelem a KALOT vezetőit. Nagy Töhötöm merész elhatározással elindult a frontok vonalain át Malinovszkij marsall főhadiszállására, hogy ott Kerkai megbízásából működési engedélyt szerezzen az új helyzetben a mozgalom számára. Ez 1944 késő-őszén történt és pozitív eredménnyel zárult. (Részletes leírását lásd Nagy T. idézett könyvében.) Az öröm nem bizonyult tartósnak, mert két évvel később, 1946-ban egy máig tisztázatlan merénylet ürügyén a kommunista belügyminiszter feloszlatta a KALOTot. Bár egyéb, akkor még fontosnak ítélt okból új névvel, de a régi vezetők leváltásához ragaszkodva újra engedélyezték a működést, a háborús események után rugalmasan talpraálló mozgalom napjai meg voltak számlálva. Kerkai nem csinált ügyet a leváltásból. A közvetlen vezetést utódja, Babóthy Ferenc volt kalotista révén jókézben tudta, őmaga pedig a nélkülözhetetlen tanácsadó szerepében mindenen rajta tarthatta a szemét.

Ezen a ponton azonban szükséges nagyon messzire előretólni az óra mutatóját és Mindszenty bíborosnak az USA-

követségen vezetett napi jegyzeteiből idézni az 1970 november 22-én írottakat: « P. Kerkai Jenő S.J. 66-ik évében Pannonhalmán meghalt. 21 népfőiskolát állított. Kedves gimnáziumi tanítvány. Sokat raboskodott. Egyik épületben együtt is voltunk... Fájt egy ellentét. Ő hajolt a kommunista ifjúsággal való megegyezésre. Én persze nem engedhettem meg. »

Mire vonatkozik közelebbről az ellentétre való utalás? Kerkait jóhiszeműsége és *modus vivendi* keresése a Malinovszkij-sakkhúzás látszólagos sikere után további lépésekre bátorította. A KALOT indulása tizedik évfordulóján, 1945-ben tartott ünnepélyre meghívta a hazai kommunista ifjusági szervezet sőt a Komszomol küldötteit is. Ezen a gesztuson túlmenőleg igyekezett a « békés együttélés » állapotát megteremteni az új helyzet uraival s így belépett az akkori koalíciós csúcsszervezetbe, a MIOTba is (Magyar Ifjuság Országos Tanácsa). Azóta köztudomású, hogy ennek, akárcsak magának a koaliciós kormánynak minden erővonala a moszkvai « gleichschaltolók » kezében összpontosult, de Kerkai a kapcsolat ápolásától mégis többet remélt a KALOT számára, mint a félrevonuló, elszigetelődő magatartástól. Hogy érzelmileg és világnézetileg milyen nehezére esett ez a « haláltánc », aligha kell hangsúlyozni, hiszen tanulmányaiból alaposan ismerte a marxizmust és a szovjet realitást. Amit nem tudott s nem is tudhatott, milyen mérvű lesz a « gleichschaltolás ».

Mindszenty nem értette meg Kerkai próbálkozásait. Számára a kommunistákkal szemben fennálló elvi elutasításnak egyetlen logikus következménye a rideg politikai szembenállásban, de legalábbis az elkülönülésben állhatott. Kerkai páter viszont értette Mindszenty álláspontját, de úgy vélte, hogy a kompromisszum-keresésnek is megvan a létjogosultsága s a kétféle magatartásnak egymással párhuzamosan kell érvényesülnie. Ebből származott az ellentét, amely mindkét félnek fájó volt. Nemcsak a tanár-tanítvány viszony, annál sokkal több romlott meg közöttük, hisz Mindszenty 1945-ig a KALOT őszinte szövetségese volt, 1945-ben pedig Kerkai és Nagy páter jelentős szerepet játszottak hercegprímássá való kinevezésében.

Az utolsó utak hossza

Kerkai « keresztútja » nem a tízévig tartó börtönnel kezdődött, hanem már évekkel előbb. Amikor az 1944/45-ös fordulópont felé közeledtünk és az új helyzetre szóló felkészülés elől kitérni többé nem lehetett, a társadalmi nehézkedés törvénye folytán Kerkai Jenőnek, mint a legnagyobb

katolikus, sőt magyar népmozgalom vezetőjének valóságos kulcsszerepe lett. A múlékony cégtáblák és homlokzatok jelentősége szétfoszlott, csak a túlélni képes gyökérzet számított. Az ún. földalatti korszakban elhatározott (Keresztény) Demokrata Néppárt az EMSzO és Hivatásszervezet mellett túlnyomólag a KALOT hatalmas táborára épített. Ettől fogva Kerkai, már erős és tevékeny egyénisége miatt is kénytelenkelletlen az új keresztény politika csendes főrendezője. Kezdetben az *ÚJ Ember* megindítói (Saád Béla, Ijjas Antal) épúgy hozzá járnak tanácsért, mint a Kisgazdapártban aktív volt munkatársai (Czupy Bálint, Hajdú-Németh Lajos, Horánvi Tibor) és mindvégig az egész Demokrata Néppárt. Barankovics Istvánnal jóformán naponként folyt a tanácskozás.

A nemrég elhúnyt kiváló író és publicista, Ijjas Antal, aki a KALOT hetilapjának, a *Magyar Vetés*-nek és a *Népünk* című havi folyóiratának is főszerkesztője volt, egy beszélgetésben a politikával bibelődő Kerkai pátert az undorral kártyázó játékoshoz hasonlította, aki kénytelen egyre tovább játszani. Így volt. A Móra megírta magyar « politikoszférában », főleg 1944 és 1948 között ez lett az ára mindenféle társadalmi szervezkedésnek. Aki félszívvel kártyázik, nehezen nyer, s ha hamiskártyásokkal kénytelen játszani, sokára veszi csak észre, hogy esélye se volt.

Amikor 1948 nyarán rendje Kaposvárra helyezte, — a politikától, igaz: « Parasztífjúsága » új vezetőitől is távol, — fellélegezhetett. Megint « cselekedhetett ». Bánáss veszprémi püspök engedélyével az egyházi iskolákból eltávolított nővérek közül munkatársakat toboroz, hogy Somogy- és Zalamegye területén a falusi asszonyok lelkigyakorlatos mozgalmát megszervezze. Ennek a keserves, de embertámogató vállalkozásnak vet véget 1949 februárban bekövetkezett elhurcolása, a mintegy tízéves börtön bevezetője. Arról, hogy milyen megrokkant állapotban láttuk viszont, s arról is, hogy tudatosan vállalt mindent, ami történt, már beszéltünk. Fűzzük hozzá még, hogy 55 évesen, kiszabadulása után elment munkásnak és nagyjából az is maradt végig. Szívinfarktus, agyérgörcsök időnkint leterítették. Amíg tudott, megintcsak feltápászkodott, élete utolsó tíz hónapját bénán s vakon a pannonhalmi betegteremben töltötte.

Utolsó korszakában veleélő társai szerint, 1965-ben lehetett, amikor a KALOT-munka valamilyen, bármilyen formában való folytatásának a lehetetlenségével végleg leszámolt. Szavajárásának megfelelően leszögezte, hogy élete « új nagy kanyar elé » került. Egészen addig, különösen 1956 hatása nyomán nem tudta elképzelni, hogy bármilyen rendszer nélkülözhetné egy lélektámogató, művelődést szolgáló népi mozgalom munkáját. Ekkor minden maradék lendületével

a monostor területén élő sok beteg és öregember szolgálatába kezdett. Az ápolók munkáját igyekezett kiegészíteni mindazzal, amit családja körében kap meg az erőtlenné vált családtag. Közben azzal is foglalkozni akart, hogy a hegy lábánál fekvő Győrszentmárton lakossága fürdőházhoz jusson. Nem vették tőle jónéven a hivatalosak. A holmijait átkutató politikai nyomozóknak négyórás előadást tartott a kereszténység társadalmi jelentőségéről. Utána a kimerültségtől napokon át nyomta az ágyat. Erről egyik találkozásunk alkalmával mesélt, a halálát megelőző évben. Mellékesen megjegyeztem, mennyivel nagyobb és hálásabb közönségnek beszélhetett volna húszéven át, ha kellő időben « a szabadságot választotta » volna. Fejével tagadólag intett és kifejtette, hogy nem érvényesülni, hanem a népünkhöz hűnek maradni, ez a fontos, s a lét más, magasabb dimenziójában a vállalt szenvedést a nagy cél javára fordítja Isten a történelemben. Ha visszagondolok Kerkaira, ma is a régismert Széchenyi-vótum visszangzik bennem: Lenyesik szárnyaimat, lábamon fogok járni, — levágják lábaimat, kezemen fogok járni, — lemetszik karjaimat, hason fogok csúszni, — csak használhassak.

VIDA ISTVAN

KÉT PARASZTPOLITIKUS — CZUPY BÁLINT ÉS HAJDÚ-NÉMETH LAJOS

A magyar parasztságnak történelme során sohasem volt lehetősége arra, hogy társadalmi és politikai súlyának megfelelő szerepet vállalhasson az ország életében. Kísérletekben nem volt hiány és ezek eredményeként érdekvédelmi és politikai szervezetei, kiemelkedő egyéniségei mégis beleszóltak a magyarság sorsának alakulásába, politikai eseményeibe is.

1945 után kísérletek történtek egy demokratikus politikai rend megvalósítására. Ezek elfojtása óta olyan mélyreható változások tanúi vagyunk a hazai parasztság sorsának alakulásában, az erőszakos kollektivizálás olyan radikálisan megváltoztatta a paraszti életformát, hogy lehetetlennek látszik a visszatérés a kiinduló ponthoz, az 1945-ös földreformban kialakult agrárpolitikai helyzethez. Valami lezárult a magyar parasztság történetében; egy emberségesebb életforma és eredményesebb termelési rend kialakítása csak a kényszereszközökkel létrehozott helyzetből kiindulva képzelhető el, az emberi jogok és a magántulajdon új formáinak kialakításával. A történelem időegységével mérve a múlt és a jövő mesgyéjének határoszlopait az önálló paraszti létformának két harcosa jelzi, s mindkettő nyugati emigrációban hunyt el: Czupy Bálint és Hajdú-Németh Lajos. Ők adtak hangot legtovább annak a be nem teljesült európai paraszti élteformának, amelyet a marxi ideológiára alapuló politikai gyakorlat felszámolt, s amelyet időközben a nyugati ipari társadalom és modern technika fejlődése is kikezdett (1).

1975 április 17-én hunyt el Czupy Bálint sopronmegyei kisgazda, a Szabad Európa Rádió magyar műsorának « Bálint gazdája ». 10 évvel később, idén március 25-én követte az « örökkévalóság vadvirágos rétjére » barátja és küzdőtársa Hajdú-Németh Lajos, sopronmegyei mintagazda. Az Egyesült Államokban fejezte be életét. Mindketten olyan eszményeket szolgáltak, amelyek gyökerei Széchenyi István európai szellemiségéből táplálkoztak és amelyeknek korszerű

---

(1) A mezőgazdasági üzemek száma az NSZK-ban 1949 és 1983 között 1.646.751-ről 743,813ra csökkent. (*Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublick Deutschland,* 1984).

tartalmát a középeurópai agrártörténelem legsikeresebb ifjúsági mozgalma, a KALOT, a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete dolgozta ki a 30-as évek második felében. A mozgalmat két jézustársaságbeli szerzetes, Kerkai Jenő és Nagy Töhötöm hívta életre néhány világi szakember támogatásával.

A KALOT 1935 és 46 között kereken fél millió parasztfiatalt vont be a 3500 helyi szervezetébe és 20 népfőiskolájának nevelő, öntudatosító munkájába, amellyel számos mozgalmi vezetőt és paraszpolitikust indított el a közélet felé. Közéjük tartozott Czupy Bálint és Hajdú-Németh Lajos is. Külföldi tapasztalatokkal gazdagodva az emigrációban folytatthatták küzdelmüket egy emberségesebb, kereszténvyibb magyar jövőért.

Az eke mellett — új társadalomért

A két parasztpolitikus különböző személyi adottságokkal és képességekkel, de egymást támogatva, kiegészítve járta ugyanazt az utat, — előbb Magyarországon, majd külföldön.

Czupy Bálint, völcseji kisgazda, falujának, paraszti sorstársainak szolgálatában, a helyi közélet iskoláján nevelődve jutott el az országgyűlésig. Elsősorban írói és előadói tehetségével tűnt ki. A KALOT 1940-ben alapított hetilapjának, a Magyar Vetés-nek oldalain vált először ismertté neve szélesebb körben; mint a KALOT és sopronmegyei népfőiskolájának szervezője, lépett a mozgalmi, politikai élet porondjára. Mindkét világháborúban katonai szolgálatot teljesített. Az orosz fronton írt naplója értékes kortörténeti dokumentum.

1945-ben a Független Kisgazdapárt tagjaként hívták be az ideiglenes nemzetgyűlésbe, majd a novemberi választásokon Sopron-megye lakóssága az országgyűlésbe küldte. Parlamenti munkája mellett részt vett a Magyar Parasztszövetség érdekvédelmi tevékenységében is. A Kisgazdapárt határozottabb politikát, keményebb ellenállást sürgető kereszténydemokrata szárnyához tartozott, több KALOT-nevelte képviselővel együtt. Ezért is kényszerült emigrációba 1947 nyarán. Franciaországban személyesen is megélhette, mit jelent az igazi politikai és társadalmi demokrácia. Párizsi tartózkodása idején részt vett a Magyar Keresztény Népmozgalom nevű emigráns kereszténydemokrata politikai szervezet megalapításában, amelynek Közi Horváth József lett az elnöke. 1951 nyarán hívták Münchenbe a Szabad Európa Rádió magyar osztályára. Bemondónak szerződtették, de rövid időn belül kiderültek írói és előadói

képességei és a magyar társadalom minden rétegéhez szóló rádió-személyiséggé nőtt. « Bálint gazda » néven 24 éven át, haláláig folytatta az otthon megkezdett harcot a parasztság és az egész magyar nép szabadságjogaiért.

Völcsejtől nem messze, Nagylózson, a Bálint gazdánál 10 évvel fiatalabb Hajdú-Németh Lajos már legénykorától kezdve részt vett a helyi közéletben. Jó gazda volt, paraszti birtokát mintagazdasággá fejlesztette. Elnöke lett a falu Ifjúsági Egyesületének, majd a Gazdakörnek és az aranykalászos gazdák megyei szervezetének. Községi elöljáró is volt, majd tagja a Sopron-vármegyei Gazdasági Egyesületnek és a Megyei Törvényhatósági Bizottságnak. 1939-ben a Sopron-Csepreg-i választókerület kisgazdapárti képviselőjelöltje, majd 1945 tavaszán a párt sopronmegyei szervezete elnökének választotta. Az ideiglenes nemzetgyűlés őt is meghívta tagjai közé és a novemberi választásokon ő is bejutott a parlamentbe. A Magyar Parasztszövetség alelnöke lett, majd ügyvezető elnöki tisztségét is betöltötte. A világnézeti és politikai indítást neki is a KALOT adta, amelynek egyik országos vezető személyisége lett. Radikális társadalmi elkötelezettségére jellemző, hogy részt vett a Nemzeti Parasztpárt megalapításának első kísérletében.

Vállvetve a közös úton

1941-42 tele döntő fordulatot hozott Czupy Bálint és Hajdú-Németh Lajos életében és egy életre egymáshoz kötötte sorsukat. Többed magukkal, köztük a náluk is fiatalabb zsirai Mézes Miklóssal elindultak a sopronmegyei falvakba, hogy pénzt gyűjtsenek a parasztság körében egy KALOT-népfőiskolára. Lelkesedés és tenni akarás fogadta őket mindenütt.

A két egymástól merőben eltérő alkatú parasztember egymást segítve-kiegészítve küzdött a falvak gazdasági, társadalmi, kultúrális felemelkedéséért. A háború befejezése után ismét együtt indultak el a sopronmegyei falvakba, hogy lelket verjenek a frontátvonulás nyomán tönkrement és megrettent népbe és közreműködjenek az új politikai és gazdasági élet szervezésében. Ugyanakkor Budapesten, a Kisgazdapárt központjában, elnökségében és az országgyűlésben is harcolnak a Kommunistapártnak a megszálló szovjet haderőre támaszkodó, hatalmi politikája s általában a megalkuvás szelleme ellen. Mindszenty József bíborosérsek oldalán közdöttek az ár ellen. Börtön helyett az emigrációt választották, együtt hagyták el az országot.

Bálint gazda írói tehetségével, ízes sopronmegyei tájszólásával, színes nyelvezetével és előadói készségével fogalommá nőtt a hazai közvéleményben. A nyugatdunántúli falvak lakóinak hagyományos értékrendjéből merített érvekkel és világos logikával védte a paraszti érdekeket, harcolt a paraszti magántulajdon megszüntetése, kollektivizálása ellen. Bálint gazda majd minden nap szerepelt a rádióban és hol fínom iróniával, hol könyörtelen kritikával ostorozta a Rákosi-korszak embertelenségeit és hallgatóit minden társadalmi réteget összefogó szolidaritásra bíztatta. Sok ezren lesték szavát, hogy erőt merítsenek belőle. Legendák, tréfák keletkeztek személye körül a hazai közvéleményben.

Magánéletében és a szerkesztőségi munkában is ragaszkodott a paraszti életforma értékrendjéhez. Hűségesen őrizte faluja életének, sorstársainak emlékét. Élénk szelleme akkor sziporkázott igazán, amikor a saját élményvilágából meríthetett. Órákig jóizűen tudott mesélni falujának nevezetes eseményeiről, jellegzetes alakjairól, legénykorának tréfás, huncutkodó szokásairól. Életeleme volt a humor. Mindenkihez volt kedves szava, tréfás megjegyzése. Becsülte munkatársait; vigyázott, hogy senkit meg ne bántson, de ha már kikívánkozott belőle a rosszallás, mindig talált rá olyan jóizű kifejezést, amiért nem lehetett rá haragudni.

Egész életében szerette a könyveket, és sokat olvasott. Senki nem akarta róla elhinni, hogy csupán 6 elemit végzett. Széleskörű tájékozottságát fejlett írói készségét következetes önműveléssel szerezte meg. Olvasás közben semmi sem idegesítette annyira, mint a hazai sajtó nyakatekert és elvont pártzsargonja. De még efölött is napirendre tért, ha a lapok cikkein átcsillant a humor.

Hajdú-Németh Lajos európai emigrációja idején a Magyar Keresztény Népmozgalmat szervezte, erősítette. Utána menekülő szép családjával, a műszaki határzár dramatikus átlépése után, 1955-ben kivándorolt az Egyesült Államokba. Kertészeti szolgáltató üzemet létesített, de bekapcsolódott a helyi magyar és amerikai közéletbe is. Egyre közelebb került az Amerikai Republikánus Párton keresztül a hatalom központjához és lankadatlanul munkálkodott a magyar érdekek szolgálatában. Elnöke volt az Amerikai Magyar Szövetség new-yorki szervezetének és az általa alapított Amerikai Magyar Republikánus Szövetségnek. Az Országos Republikánus Párt Nemzetiségi Tanácsa Eisenhower-díjjal tüntette ki. Halála után Reagen elnök és Bush alelnök személyes részvétüket fejezték ki özvegyének.

A múlt és jövő között

Czupy Bálint és Hajdú-Németh Lajos életformája mindinkább eltért egymástól, működési területük is lényegesen különbözött, de mindketten mindvégig kitartottak a magukkal hozott paraszti életszemlélet mellett. A dunántúli falvak népének mély hitből fakadó világnézete, ember- és természetszeretete, a szülőföldhöz és hazához való ragaszkodása határozta meg minden megnyilatkozásukat. Eszményük volt a föld és a termelőeszközök magántulajdonán alapuló, értékesítő és feldolgozó szövetkezeti hálózattal egybekötött korszerű paraszti gazdálkodás. Politikai hitvallásuk a több párton alapuló, alkotmányos demokráciáért folytatott küzdelemben jutott kifejezésre. Olyan Magyarország képe lebegett előttük, amelyben valóban kibontakozhatnak az emelkedő nép minden rétegének emberi és erkölcsi értékei és amelyeknek forrása az evangélium szellemében megújuló keresztény hit. Céljaik megvalósulásának lehetőségét az osztályérdekek felett álló kereszténydemokráciaban látták KALOT-os múltjuk természetes folytásaként.

A két sopronmegyei parasztpolitikus halálát történelmi határvonalnak is tekinthetjük. Időközben olyan mélyreható társadalmi és gazdasági változások mentek végbe Magyarországon a monolitikus diktatúra erőszak-politikája következtében, amelyből nincsen egyszerű visszaút. 1956 történelmi tanulságait is figyelembe véve a paraszti jövendő, de az egész magyar élet is csak az emberi jogok maradéktalan helyreállítása és a kialakult gazdasági szerkezet gyökeres átépítése útján, a magántulajdonból eredő jogok és kötelességek új rendjének megvalósításával képzelhető el.

A két sopronmegyei gazda élete és küzdelme még sem volt hiábavaló. Külföldön, idegen környezetben is bizonyították a magyar nép tehetségét és alkotóerejét, növelték az egész magyarság külföldi megbecsülését. Ez önmagában is elévülhetetlen érdemük lenne. De ezen túlmenően egyházukban és a magyarság értékeibe vetett hitükkel széles társadalmi rétegekben erősítették a jövőbe vetett reményt és egy korszerű, keresztény és demokratikus népi Magyarország megvalósulásáért munkálkodtak. Nem visszafelé, hanem előre tekintettek.

KOVACS K. ZOLTAN

KOVRIG BÉLA TÁRSADALOMPOLITIKÁJA

Szociálpolitikai hivatás

1962-ben két nappal karácsony előtt estebéd után íróasztalához ült s valami munkába kezdett. Kis idő mulva felesége kiment a szobából, kérésére teát készített neki. Mire visszatért, férjét arccal az íróasztalra borulva találta. Már nem volt benne élet, a szíve szűnt meg dobogni. Kovrigné nem akarta ismerőseinek karácsonyát megzavarni, s csak később közölte halála hirét. Sok Milwaukee-i magyar sem sejtette, hogy legkiválóbb honfitársunk eltávozott az élők soraiból.

Távolabb élő jóbarátai is csak lassan, újságokból vagy ismerőseik közléséből hallottak először a fájdalmas eseményről. A hír lesújtott mindenkit, de nem keltett nagy meglepetést. Az utóbbi esztendőkben nem egyszer kaptunk értesítést komoly betegségéről. 1959-ben két hónapot kellett kórházban töltenie, hogy valahogy rendbe jöjjön. Csak az iskolaév vége felé állhatott munkába a Marquette egyetemen. A szünidőben pihenésre lett volna szüksége, de ilyesmire nem is gondolt. Készült egy szociológia kongresszusra, megírt két sürgős és hosszú memorandumot az egyetem vezetősége számára, éjjeli óráiban pedig azoknak a kérdőíveknek rendezésével foglalkozott, amelyeket felkérésére szép számú 56-os magyar szabadságharcos töltött ki és küldött vissza neki. Augusztusban az *Amerika Hangja* számára elkészített öt előadást. E hónap végén az *American Sociological Association* és az *American Catholic Sociological Society* kongresszusain vett részt. Hazatérve súlyos beteg lett, de aránylag gyorsan kilábolt betegségéből, októberben megkezdhette rendszeres tanári munkásságát az egyetemen. Emellett még különórákat adott, megtanulta egy rendkívül bonyolult, statisztikai adatokat rendezni képes gép kezelését s ezzel megint a szabadságharcosok befutott feleleteit osztálvozta, a kívánt számok feltüntetésével. Minden vágya az volt hogy e kutatás eredményét 1960-ban könyvalakban is kiadja.

A munka nem készült el, de bizakodása visszatért. Biztató hangja elfeledtette betegeskedésének emlékét azoknál, akik csak a távolból érintkeztek vele. Amikor szóba került, a régi Kovrig alakja és munkássága elevenedett meg. A remények sohasem halnak meg teljesen, személye pedig különösen alkalmas volt arra, hogy ilyen érzéseket ébresszen.

Talán lesz még idő, amikor ő társadalompolitikai kérdésekben újra hallatja szavát Budapesten? — így fonta képeit a tűnődés. Hiszen egyénisége és a trianoni Magyarország szociális törekvései szorosan egymásba fonódtak. Nem volt ilyen irányú kezdeményezés, amelyben alakja, szava vagy írása szerepet ne kapott volna. Arra is lehetett joggal számítani, hogy a munka, a magyar szabadságharc tanulságainak ismertetése, jótékony életkedvvel tölti meg őt. Mert soha máskor nem mutakozott még annyira összetörtnek és kedvetlennek, mint menekülése után, amikor majdnem két esztendőn át tétlenségben és bizonytalanságban kellett hánykódnia. Ám mily boldogan írta ekkor is San Pastore villájából, hogy megindul a Katolikus Szemle! S mennyire felébredt tervezgető szelleme, hogy mikép is kellenne ezt a külföldi kezdeményezést sikeressé tenni! Természetesen még nagyobb mértékben jelentkezett lendülete, amikor hajóra ülhetett az Egyesült Államok felé, hogy a Milwaukee-i Marquette egyetemen szociológiát tanítson.

Ne gondoljuk azonban, hogy ez a nyugtalan nagyratörés adja magyarázatát Kovrig életének sikereinek, fáradozásainak és szociális reformtevékenységének. Puszta nagyratörésből a Kovrigot jellemző súlyos munkásság, hatalmas szellemi erő és elmélyedő tudományos teljesítmények soha meg nem születhettek volna. El kell ismerni, hogy kivételesen nagy tehetség volt és — ami sokkal fontosabb — ezt a nagy tehetséget nemes erkölcsi érzület s ritkán található mély vallásosság irányította. Elég visszaidéznünk azt a történetet, ahogy — elbeszélése szerint — a szociális reformer hivatása felébredt lelkében s nyomban megérthetjük, mennyire tiszta és nemes szándékok irányították egész életét. Budapesten a II. kerületi gimnáziumban érettségizett, utána az egyetemre került és négy év múlva kezében volt a jogi doktorátus. Nyomban elérte azt is, hogy felvették a miniszterelnökség tisztviselői közé. Onnét egy éves szabadsággal külföldi tanulmányokra engedték. Ezt az időt részben a berlini *Hochschule für Politik*-on töltötte, részben Párizsban a *Sorbonne*-on és az *École des Sciences Politiques*-on hallgatott előadásokat. Gyors elhelyezkedésében és külföldi tanulmányaiban része lehetett annak is, hogy családja kapcsolatban volt befolyásos körökkel. Ő azonban úgy indult el útjára, hogy tudta mire kell gondot fordítania és milyen munkát várnak majd tőle hazájában. A rövid egy év alatt csak arra ügyelt, hogy pontosabb irányt szabjon már elhatározott készülődéseinek. Bensejében régen eldöntötte, hogy milyen munkásságnak szenteli életét. Az elhatározó világosságot a gimnázium felső osztályában kapta. Családja Edrélyben élt, ő fiatalon veszítette el édesapját. Egy alka-

lommal a budapesti nagy diáknak gyámja megmutatta azt a birtokot, amely örökségképen reá várt. Ez alkalommal fogta el őt a mélységes megdöbbenés, mert közelről látta meg, hogy micsoda különbség választja el az ő gondtalan, kényelmes életét az uradalmi béresek sorsától. Az élmény elhatározást is ébresztett benne: neki kötelessége e szegény embereken segíteni.

A háború vége meghozta a forradalmat, majd hamarosan Kun Béla uralmát. E fordulatok azt a külső világot, azt a társadalmi szerkezetet rombolták szét, amelyet ő eddig teljes egészében magáénak vallott. Ez is figyelmeztető lecke lett számára és soha többé nem felejtette el. Elgondolkozott a történelmi átalakulásokról és feltette a kérdést, vajon mi hozza létre a nagy társadalmi változásokat. Hazatérve kisebb tanulmányokat adott ki. Az elsőt az akkori Magyarország legnagyobb gondjáról, a munkanélküliségről írta. A második — jellemzően — az ipari béke kérdésével foglalkozott. Majd terjedelmesebb munka került ki tolla alól, merészen az új Oroszország forradalom utáni fejlődését rajzolta meg. A nagy nyilvánosság akkor lett figyelmessé reá, amikor a társadalombiztosítás törvényjavaslatainak előterjesztése alkalmával ő is jelen volt a képviselőház bizottságának gyűlésein. Képviselőknek és miniszteréknek gyakran ő adta meg a szakszerű felvilágosítást. E szereplés eredménye lett, hogy a *Nemzeti Újság* is szívesen közölt vezércikkeket tőle. Így ismertette meg Kovrig az olvasókkal, hogy miféle szociális tervek foglalkoztatják a kormányzatot. E kettős szereplés előre megmutatta azt a helyet, amelyet Kovrig Béla, változó körülmények között, más és más foglalkozásokat folytatva, hazánkban hosszú ideig betöltött. De ő is tisztán látta hivatását, hogy alapos felkészültséggel, katolikus szellemben javítson a segítségre szoruló magyarok sorsán.

Társadalmi feladatok és a magyar társadalom

Hazai munkásságáról itt részleteiben nem beszélhetünk. Szerepét és eredetiségét azonban megismerhetjük ha három kérdést behatóbban fontolóra veszünk. Először is: mik voltak nézetei a társadalom életéről és a legfontosabb mai társadalmi feladatokról? Azután: hogyan vélekedett arról a magyar szociális törvényhozásról, amelyben ő is résztvett? S végül: hogyan ítélhetünk róla mi, a mai fejlődés tanulságait tekintve?

Az első két kérdésre maga adta meg a választ egyik tartalmas összefoglalásában, amely ezt a címet viseli: *A magyar társadalompolitika* — 1920-1945, Már az Egyesült Államokban írta meg. Gépelt szöveggel sokszorosítva jelent meg 1954-

ben New-Yorkban. Negyedik kötete volt annak a « Kis Könyvtár » nevű sorozatnak, amelyet Barankovics István szerkesztett. Olyan művek jelentek meg benne, amelyekben magyar szakemberek magyarok számára adtak magyar kérdésekről megbízható felvilágosítást. Kovrig könyve gyorsan készülhetett el. Hatalmas mondatai, jezőkkel és határozókkal túlontúl megterhelve még többször és még bonyolultabban jelentkeznek itt, mint más műveiben. Talán ezért nem figyeltek fel rá eléggé; s akik felfigyeltek, nem becsülték meg érdeme szerint. Pedig rengeteg adatot nyújt, élesen világít meg tanulságos részleteket és minden lapján érezhető, hogy írója tudását, tapasztalását, emlékeit, időközben már lehiggadt ítéletét mondja el a letűnt korról. Előszavában világosan megmondja, hogy munkája nem állítható más társadalompolitikai művek mellé. Kétfajta rendkívüli sajátossággal bír. Az egyik tárgyától származik. A magyar társadalom az említett időszakban ismételten is olyan változásokon ment át, amelyek gyökerében rázták meg. Ilyen folyamatokat közelről vizsgálni nem mindenkinek adatik. Aztán az író az ő esetében nem kívülálló kutató, aki a közömbös adatoknak forrásaiban utána néz. Maga bennélt e változásokban; ott volt azok közelében, akik tudatosan végezték a társadalom formáló munkát, ismerte nézeteiket, belelátott terveikbe és módszereikbe, szeme előtt folyt le a küzdelmek minden mozzanata. Találó jellemzés ez a könyv természetéről. Nem mondhatjuk róla, hogy történetírás, de mindenesetre a legértékesebb emlékiratok egyike amaz időszak szociális gondolkodásáról és tervezgetéseiről.

De hát miben jelölhető meg a társadalompolitika legfőbb feladata? Kovrig szerint, a mai időkben a társadalompolitikának kiváltkép arra kell törekednie, hogy a szükséges egység érdekében a különféle rétegeknek a legfontosabb társadalmi értékek arányos egyenlőségben jussanak ki. A szóba jövő értékek röviden így foglalhatók össze: részesedés a társadalmi hatalomban és társadalmi javakban (a gondtalan anyagi jólétben), egyforma lehetőség az egészség gondozására és a szellemi javak megszerzésére. Bármilyen távolabbi célokkal kezd is valaki társadalomirányító munkához, e követelményeket, mint legfőbb eszközöket, el kell fogadnia. Ma nem képzelhető politika e javak elismerése és megteremtése nélkül. Ez a kiegyensúlyozott társadalom csak ott valósulhat meg, ahol a gazdaság alapja a gyáripari termelés. Csak itt lehetséges az a biztos menetű és állandóan növekvő termelés, amely a társadalom nyugalmát viszonylagosan biztosítani képes.

Hazánk iparosodása a múlt század nyolcvanas éveiben kezdődött meg. Később, mint a nagy nyugati nemzetek-

nél, később, mint Ausztriában vagy Csehországban. A verseny miatt az első szakaszban, 1881-től 1907-ig a szociális törvényhozást figyelmen kívül hagyták. A keményen megpróbált gyári munkásság ezért sorakozott fel a szociáldemokraták oldalán, és a pártban is a józan, gyakorlati munkáspolitika helyett ezért harapódzott el a lázongó elégedetlenség és a forradalmi törekvés. A régi magyar világ és az új között az elkülönülés mérhetetlen nagyra nőtt. A megcsonkított Magyarországban már látnia kellett mindenkinek, hogy a régi út nem járható többé. A nagy elhatározást Bethlen István tette meg. Állást foglalt az erősebb ütemű iparosítás mellett és vállalkozott arra is, hogy a munkásságnak megadja a szükséges szociális törvényeket. A régi hibákat rendbehozták; majd lassan elővettek minden kérdést, amelyet az akkori felfogás az ipari munkásság védelmére szükségesnek tartott. Kovrig kezébe veszi a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal kiadványát, a Munkaügyi Kodexet, és ennek felsorsolását követve mutatja meg, hogy minden olyan kérdésben, amely a magyar munkásságot is érintette, a helyzetet fontolóra vették. Pontos adatokkal ismerteti mindenkor a törvényt, beszél a végrehajtásról és beszámol az eredményekről. De nem hallgatja el a mulasztásokat sem. Többször emlegeti, hogy a tetszetős törvény nem sokat eredményezett a valóságban.

A legnagyobb mulasztást a munkanélküliek biztosításának hiánya okozta. A szociális politika minden szakértője kívánta ezt az intézkedést. Az első megbeszéléseken egyöntetűen el is fogadták. De később a gazdasági miniszterek tiltakozására mégis elejtették. A terv szerint állami biztosításnak kellett volna jönnie. Az állami biztosítás Németországban és Angliában nagy gondokkal küzdött. A mieink úgy vélték, hogy Magyarország sem bírná a terheket. A szakszervezet által végrehajtott biztosítás pedig azért nem jöhetett szóba, mert az akkori parlament semmiképp sem lett volna hajlandó arra, hogy a szociáldemokrata szakszervezetek befolyását növelje. E vakság hamar megbosszulta magát. A baj megjött, s a támogatás nem maradhatott el. Ínségsegélyl-yel, ínségmunkákkal kísérleteztek külön-külön törvényhatóságok és városok szerint. Rengeteg pénz elfolyt, de a megoldás sohasem volt kielégítő. A belügy vezetői számára is világossá lett, hogy e legnagyobb szociális baj ellen rendszeres eljárásra van szükség. Ám ugyanakkor mégis elkeserítő, sőt forradalmasító ügyetlenségeket követtek el az állástalan diplomások kérdése körül. Végzetesen bénította a magyar szociális igazgatást az is, hogy az önkormányzatot és a társadalom segítségét nem karolták fel. Az állam és szervei akartak mindenütt uralkodni.

A társadalombiztosítás egyéb ágairól is hallunk Kovrignál elismerő szavakat. Nem említi, hogy ebben neki is része volt. Összehasonlítja a mi rendszerünket az 1945 után keletkezett angol biztosítással. Nem tagadja, hogy elmaradtunk mögötte sok tekintetben, de rámutat olyan pontokra, ahol messzebbre mentünk. Még elégedettebben hangsúlyozza, hogy másfél évtizeddel az angolok előtt kezdtük el ezt a munkát. Itt a végrehajtók elégtelenségéről sem panaszkodik.

Meleg megértéssel ismerteti meg az Országos Nép és Családvédő Alap tervezetét. Elismeri, hogy ennél a lépésnél jutott el a magyar társadalompolitika a legmesszebbre; odáig, hogy a szegényeket nem pillanatnyilag segítette, hanem elesettségükből akarta kiemelni. Abban az időben erős volt a törekvés egy minisztérium fölállítására s talán azért is karolta fel a belügy sietve az ONCSA tervet. Keresztes Fischer miniszter szívvel lélekkel támogatta a vállalkozást. Nagy érdeme volt, hogy több ONCSA ügyosztályt igazi társadalomkutatókra és szociális írókra bízott. Ők voltak a vidéki munka megfigyelői és az ottani kezdeményezések támogatói. Még dicséretesebbnek tartja, hogy a hatóság a társadalommal összefogva fordult a szegények felé és önálló, munkás, jövedelmező élet lehetőségét teremtették meg nekik. A jóakarat, lelkesedés és szolgálatkészség szép példái mutatkoztak. Végső ítéletet azonban nem lebet az ONCSA-ról sem mondani. Két évig élt az intézmény. Csak az első szerény lépéseket tette meg. Mi lett volna később? A vidéki terep, ahol működött, inkább egyszerű megoldásokat ajánlott. Az igazi próbát a későbbi nagy lépeseknél kellett volna kiállania. S kérdés, vajon Keresztes Fischer erélye és tekintélye nélkül megmaradt volna sokáig a lelkesedés.

A továbbiakban Kovrig a magyar szociálpolitika indítóokát is keresi, és iparkodik megadni szellemének magyarázatát. Úgy véli, hogy kezdettők fogva 1944-ig a kormányférfiakat kivétel nélkül ugyanazok az alapelgondolások vezették. Mindegyikük elsősorban arra ügyelt, hogy a hagyományos nemzeti célt, vagyis a nemzet fennmaradásának gondolatát a magyarság tudatában megőrizzék, a magyar államiságot erősítsék és értékeiben fokozzák, s az egész magyar társadalmat e célok követésében eggyé tegyék. Bethlen István volt e célok legtekintélyesebb képviselője. Ő gondosan vigyázott arra, hogy a hagyományokat védő történelmi osztály megmaradjon és vezető szerepét megőrizze, s az volt az elgondolása, hogy hozzájuk kapcsolja a rokon gondolkodású kisiparosokat és kisgazdákat. Nagy megelégedéssel fogadta, hogy a fejlődő gyáripar érdekeltjei hamar elfogadták a gondolatot, s azon fáradozott, hogy előbb vagy

utóbb a munkásság is magáévá tegye a nemzeti emelkedés szolgálatát.

Tíz éves kormányzás után Bethlen érezte, hogy tekintélye varázsát veszítette; megvált a hatalomtól, de gondolatát szívósan érvényesíteni nem szünt meg soha. Utódját műve folytatására ő választotta ki. Gömbös Gyula is az ő hozzájárulásával került magas méltóságába. Bethlen azonban hamar szembehelyezkedett vele. Veszedelmes kontárkodást látott Gömbös módszerében. Nem fogadta el, hogy magyar politikai vezető igénytelen kis történetőkkel, gyenge szólamokkal, félig nevetséges, félig durva erőszakoskodással használható politikai eszközt teremthet a magyar kérdések megoldására. Imrédynek is nemet mondott, mert nem viselte el, hogy valaki saját feje szerint rendeletekkel alakítsa a magyar társadalmat. Elfogadta viszont Teleki Pált, aki az utolsó időkben, hűen a magyar gondolathoz, de keresztényibb szellemben küzdött a fenyegető ár ellen. Kovrig Teleki mellett egyik vezetője volt a nemzetmentő munkának. A legszebb és legfájdalmasabb sorokat erről a magyar államférfiúról írta.

E rendszer társadalompolitikai mérlegét is felállítja. Úgy véli, hogy az ipari munásságnak, ha szűkmarokkal is, de megadta mindazt, amit a gazdasági lehetőségek között adni tudott. Ám a társadalompolitika igazi célját egyáltalán nem érte el. A magyar társadalom a sok ellentétes irányzat között nem mutakozott önállónak. A háború végén nem is volt már igazi magyar társatalom, csak egymást marcangoló embercsoportok. Az uralkodó politika mellett két irány jöhetett volna még szóba. Mind a kettő valószínűen komolyabban tudta volna a társadalmi megbékélést elérni, mert mind a kettő első céljának az általános jólét emelését tekintette. Az egyik a szociáldemokrácia lett volna, de itt az ipari érdek és az osztályszellem túlságos erősen érvényesült. A másik a kor igényeihez mért keresztény politika, komoly és erős szociális tartalommal, de ez nem tudott idejében kifejlődni.

Vázlatosan adtuk elő, hogyan látta Kovrig azt a magyar életet, amelyben dolgozott és amelyet alapjában véve sajátjának tekintett. Szolgálta, mint hivatalnok, de nem értett vele egyet, mint politikai gondolkodó. Mit mondhatunk mi a jelen pillanatban Kovrig eszméiről? Nem kétséges, hogy az erősen tapasztalati angolszász irányú társadalomtudomány mélyen hatott reá. Ezért volt teljesen modern, ezért volt gyakorlati, ezért épített az állam hatalma helyett a társadalom megnyugtató egyensúlyára. Az ipari termelés megbecsülése, a szabad kezdeményezés nagy tisztelete szintén erre az eredetre utalnak. Ezt a fejlett és kipróbált kor-

mányzati berendezést akarta ő keresztény lendülettel és hűséges magyar szívvel hazánkban felépíteni. Helyesen látott mindenben? Kényes kérdés ez. A felelet csak az lehet rá, hogy mint minden embernek, neki is voltak és lehettek megokolatlan rokonszenvei és elkerülhetetlen tévedései. Könnyű az angolszászoknak csak a társadalmat látni, mert államaik soha komoly veszélyben nem voltak. Milyen fájdalmas nekünk ma, hogy reánk nézve az állami függetlenség és nemzeti fejlődés igényét egyszerűen félretolják. Nevetséges fontoskodással magyarázzák, hogy enyhül a kommunizmus, lassankint elviselhető lesz, panaszra nem ad okot, s ekkor mehetünk tovább az állam nélküli egyetlen társadalom felé. Alaptalanul hangzott el az egyik francia politikusnak az a kijelentése alig néhány nappal ezelőtt, hogy az atombombával felfegyverzett két hatalom közelében újfajta gyarmati népek sokasága képződik? Azután nézzük a másik csoportot. Szabad-e mindent az ipari termeléstől várnunk? A munkanélküliség épp a fejlett országokban még mindig nagy kérdés. Napjainkban megismétlődik egy régi vita: mi ér többet: az állandó növekedés a gyári termelésben vagy ennél is fontosabb, hogy biztos, jól elgondolt piacot szervezzünk? Szovjetoroszország fejleszti iparát, de nem tud boldogulni a földmíveléssel. Kanada állandó munkanélküliséggel küzd s mégis az elmúlt húsz esztendőben 200,000 farmot hagytak el birtokosai? A nagy ipari jólét nem képes hathatósan segíteni a földkerekség hatalmas földmívestömegét. Ezek a nagy kérdések újra meg újra kísértenek a jobb és boldogabb világ igérete elenére. Még nem talált senki sem megoldást rájuk. Ne csodálkozzunk, hogy Kovrig feleletei sem elégítenek ki teljesen.

Összeomlás és újrakezdés

Teleki Pál halála után Kovrig megvált miniszteriumi hivatalától. Sötét sejtelmek és kínos megpróbáltatások között a társadalomtudomány művelésével foglalkozott. Kolozsváron vette át kedvelt szakjának tanszékét. Itt csakhamar az egyetem rektora is lett. Folyóiratot alapított és szervező erejét az erdélyi magyarok szolgálatába állította .Az összeomlás után Budapestre került. Innét járt ki Egerbe és az ottani jogakadémián folytatta tanári működését. Az új szabadság lázas tervezgetéseiben ő is fontolgatta azt az eszmét, hogyan lehetne Egerben egy katolikus egyetemet kiépíteni. Budapesten szűk körben szociális tájékoztató szolgálatot végzett s a nyugati világ eseményeit ismertette. Ahogy a kommunista térfoglalás előrehaladt, úgy vált az ő sorsa is egyre elviselhetetlenebbé. A rendőrség állandóan nyomában volt

és fenyegette őt, sőt szolgálatokat is követelt tőle. Ezt nem bírta elviselni. Roppantul fájt neki, hogy öreg édesanyjától végleg el kellett válnia, de mégis rászánta magát a nagy lépésre. 1948 augusztus végén Ausztriába érkezett. Rómában is töltött hosszú hónapokat nehéz és türelmes várakozásban. Végre szabadon utazhatott Milwaukee-ba. Itt ugyszólván elölről kellett kezdenie életét, az első években csak a tanításért kapott díjazást. A szünidőt a diákok mintájára ő is pénzkeresésre fordította. Képességeit azonban hamarosan észrevették s az egyetem tekintélyes tanárai közé emelkedett. Munkabírással és élénk szellemi érdeklődéssel tanulmányozta az amerikai szociológia új módszereit. Többször vett részt tudományos kongresszusokon, előadásokkal is szerepelt. Egyszer megkérdeztem tőle, mi a véleménye Sorokin professzor azon művéről, amelyben az új amerikai irányokat erősen elitéli. Válasza úgy hangzott, hogy Sorokin nagy tudós, érdemes kutató volt valamikor, de az idő elmúlt felette. Tisztelik őt, de senki komolyan nem veszi bírálatait. Kovrig sem vette, ő a mai amerikaiakkal tartott. A magyar forradalom is felkeltette érdeklődését. Kereste helyét az új világban. S mégis úgy érezte magát, mint az idegenbe átültetett öreg fa.

Ennek ellenére tiszta és üde megnyugvás töltötte el lelkét. Közel harminc éves ismeretségünk alatt soha nem hallottam tőle, hogy Istenről és a keresztény életről fáradtan vagy kiábrándultan beszélt volna. Mihelyt ezt a kérdést érintette, szava önkénytelenül is ünnepélyesen hangzott. Szent titkot látott az Isten és az emberi szív kapcsolatában és otthonosnak érezte magát a templomban. Évek múltával minden elfoglaltsága mellett is érezte, hogy élete Isten felé tart. A buzgóság egyre nyiltabban és egyre alázatosabban mutatkozott meg nála. 1962 nyarán beszélgettem a Milwaukee-i ferencrendi magyar plébánossal. Megkérdeztem tőle, hogy van Kovrig Béla. « Ő a plébánia legbuzgóbb, legpéldásabb híve, — válaszolta — ő jön el leggyakrabban hétköznap is a szentmisére s ha véletlenül nincsen ministrönsom, ő szolgál nekem ». Egy életen át ápolt buzgó keresztény hit a vég felé nem ritkán elérkezik arra a bensőségre, amely egyszerű gyakorlatokban természetesen és benső örömmel keresi a kapcsolatot Krisztussal. A lázas munka között is bizonyára gondolt arra, hogy közeledik a nap, amikor a nagy beteljesedés valóra válik nála: *dissolvi et esse cum Christo* — megszabadulni minden földi kötelektől és együtt lenni a megdicsőült Üdvözítővel.

BORBÉLY ISTVÁN

BARANKOVICS ISTVÁN EMLÉKEZETE

Barankovics István 1974 március 14-én halt meg New Yorkban. Az emigrációba kényszerült szabad magyar közélet egyik legeredetibb gondolkodóját és politikusát szívbaja vitte sírba, 66 éves korában. Otthon, 1948-ig, a (Keresztény) Demokrata Néppárt vezetője, az emigrációban pedig a *Christian Democratic Union of Central Europe* elnöke volt. Kiváló magyar és klasszikus műveltségét az egri ciszter-cita gimnáziumban szerezte. Mint egyetemista részt vett a fiatal katolikus értelmiség szociális reformokra törekvő demokratikus mozgalmában. A háborús években az Ország Útja c. folyóiratot szerkesztette és a Magyar Nemzet szerkesztőségében is fontos szerepet töltött be. A háború után megalapította a Demokrata Néppártot, de már 1949-ben emigrálni kényszerült Azóta New Yorkban élt és tagja volt a Magyar Bizottmánynak. Emlékét baráti szeretettel őrizzük.

* * *

Barankovics István nemrég megásott sírja mellett érdemes egy pillanatra megállni. Pályája ugyanis olyan eseményekkel fonódott össze, amelyek a magyarság számára a lét és nem lét kérdését jelentik.

Ez a kérdés — mint Mohács óta majdnem egész történelmünk — főleg akörül forog: míly mértékben és milyen módon álljunk ellent? Ebből áll a két feladat, mellyel a középkor végétől fogva viaskodunk.

Az egyik szellemi. Előbb a török megszállás szakította el az ország nagyrészét a Nyugattól s most orosz-kommunista hatások balkanizálják tovább a magyarságot az elcsatolt országrészeken is. Ez ellen kellett és kell ma is szellemi önvédelemhez folyamodnunk.

A másik politikai. A tizenötödik század óta a magyar állam belső kormányzata és külső biztonsága, az erdélyi fejedelemségé is, a nemzetközi helyzet függvénye volt. A magyarság fennmaradásának tehát első feltétele az európai erőviszonyok felismerése.

* * *

Ha a magyarság politikai judiciumát mérlegre tesszük — s ez éppúgy áll a populus Verbőcziánus-ra, mint az alkotmány sáncaiba később bevett népre — akkor a belpolitikai és a külpolitikai tehetség közt nagyfokú és teljességgel érthetetlen kontrasztot látunk.

Nincs még egy nép Európában, mely az állami folytonosságot ugyanazon a területen ezer évig fenn tudta volna tartani, csak a magyar. És ugyanakkor nincs még egy nép a

föld kerekén, mely a külpolitikai hibák és tévedések olyan halmazát mutatná fel, mint a mi történetünk legutóbbi négy és fél évszázada. Elég itt ennek a sorozatnak csak a tetőpontjára emlékezni:

A Trianonhoz vezető útnak csupán legutolsó stációja volt Masarykék intrikája és Wilson elnök együgyű utópiája. Magát az utat magyarok köveztét ki, azok akik közjogi sérelmekkel ásták alá a pánszláv harapófogó közé vett Ausztria-Magyarország nemzetközi tekintélyét. És akik ahelyett, hogy anyagilag és lelkileg erősítették volna, gyöngítették katonai erejét a kettős monarchiának, amely akármilyen gyűlöletes emlékeket örökölt is a Bach-korszaktól, mégis egyedül az volt képes védeni a szent-istváni határokat.

Valóban megfoghatatlan, hogy az a nép, amely Petőfit és Bartókot adta a világnak, ahol a költészet és zene közkatonái közül sokan egyenrangúak a Nyugat kiemelkedő tehetségeivel, s ahol annyi más talentum termett — egyedül a külpolitikában legyen rövidlátó, éppen az ő számára legvitálisabb terrénumon.

Hiszen az idősebb Andrássy óta egyetlen egy magyar volt csak (Bethlen), akinek volt hatalom a kezében s azt a külpolitikában akarta is, *tudta is* az ország érdekében latbavetni (Igaz, hogy az első világháború előtt, egészen 1913 júniusáig, még ő is a monarchia destruálóival volt egy pártban).

A szomorú valóság az, hogy a nemzetközi fejlemények fatális félreismerése legtöbbször még a második világháború után is jellemezte közéletünket.

* * *

Itt lép be a képbe Barankovics — ha szabad egy találó anglicizmussal élni. Ő ugyanis azokhoz a kevesekhez tartozott, akik történelmünk legszebb korszakának, a reformkornak hagyományait folytatták, dacolva a huszas és harmincas évek stílusával, melyet a regényíró Surányi Miklós szégyenkezve provinciálisnak, az irodalomtörténész Szerb Antal óvatosan csak neo-biedermeiernek, a « Három nemzedék » Szekfűje pedig disznótori színvonalnak és neobarokknak nevezett.

Ebbe a közéletbe hozta magával Barankovics azt, aminek leginkább voltunk híjával: műveltséget (a teológiában s a filozófiában is), a magyar történelem ismeretén alapuló külpolitikai szemléletet, és hogy ment volt politikai illúzióktól. Ez jellemezte őt a háború alatt is, amikor a Magyar Nemzet főszerkesztője, és a háború után, amikor a Néppárt elnöke volt.

Ha az ember visszagondol Barankovics mély vallásosságára, elvi következetességére és politikai ítélőképességére, azt hiheti, hogy akik nevelték és tanították, mintha Széchenyi intelmeit követték volna, hogy mit kell egy politikus-növendék tudatába beoltani: hogy a szegényeket mindenekelőtt anyagilag kell fölemelni, hogy reformot nem erőszakkal, hanem csak meggyőzéssel lehet tartósan megvalósítani, és hogy a magyarság sorsára döntő hatást gyakorolnak külpolitikai tényezők.

Barankovics abban is Széchenyi tanítványa és a reformkor « klasszikus újságírásának » az örököse volt, hogy báró Kemény Zsigmond és Csengery Antal útját járva tartózkodni tudott az újságírók főbűnétől a nemzeti önhízelgéstől és önáltalástól. Hogy pedig nemzeti hagyományainktól és egyháza iránti hűségétől egy pillanatra el nem tántorodott, azok is elismerik, akik különben fenntartással nézték, hogy szociális és egyházi ügyekben mindig a reformokhoz húzott.

Ezzel kapcsolatban kell rámutatni, hogy ha rajta múlt volna, hogyan kísérelte volna meg a római katolikus egyház és a kommunista állam viszonyának rendezését.

Ezt illetően a háborút követő években a nézetek eltértek egymástól. E sorok írója azokkal értett s ért ma is egyet, akik szerint a budapesti Állami Egyházügyi Hivatal semmivel sem áll kevésbbé orosz irányítás alatt, mint a kievi vasútigazgatóság s hogy az oroszoktól lényeges kérdésben nem lehet tartós engedményt kapni.

Barankovics soha nem állította, hogy erre számítani lehet. Csak azt mondta (a lengyel példára gondolva), hogy meg kellene próbálni. Ez a véleménye a nemzetközi erőviszonyokon alapult. A kommunista állammal való tárgyalás elől olyanok zárkóztak el, akik azt hitték, az orosz uralomnak hamarosan vége lesz. Vagyis megint a szokott magyar átok kísértett, a Széchenyitől emlegetett (egyik) « ősi vétek », hogy külpolitikai ábrándra hagyatkoztunk.

Ezzel szemben Barankovics azt tartotta, hogy sem az oroszok távozásában, sem abban nem lehet bízni, hogy a nyugati kormányok akár csak enyhíteni igyekeznének az orosz nyomáson. Ő idejében vette észre, hogy teljesen és hosszú időre vagyunk kiszolgáltatva Moszkvának.

Hogy maga Barankovics milyen megállapodásra törekedett volna a kommunista állammal, azt abból a tanulmányából is látni, amely 1963-ban jelent meg New Yorkban ezzel a címmel: « A katolikus hit és Egyház helyzete Magyarországon ».

A vallásüldözésnek és a békepapok bűneinek leírásához Barankovics ezt fűzte hozzá: « Az Egyház és az állam között

eddig létrejött megállapodásokat a *virtuálisan fogoly* püspökök kötötték... nem szabad akaratukból, hanem ellenállhatatlan kényszer hatása alatt... A fogoly és az azilumban élő Mindszenty bíboros *az aktív egyházi ellenállásnak világszimbóluma.* Megbízható értesülések szerint a magyar nép többségének szemében ma is Ő *a magyar nemzeti, vallási és morális ellenállásnak legfelső megszemélyesítője...* (Moszkva és Budapest) az Egyház sanyargatásával a Vatikántól ki akarja kényszeríteni a Mindszenty-ügynek kommunista szempontból előnyös megoldását » (16-17.o.).

Ezt Barankovics 1963-ban írta! Ezután (a 33-35. oldalon) pontokba foglalta, mik lennének az ő minimális követelései. Ez a rész így szól:

1. Az állam tiszteletbentartja az Egyház belső kormányzati, igehirdető és megszentelő jogait s ezekbe nem avatkozik. Ez magában foglalja azt is, hogy az ordináriusok az eddigi helynököket, plébánosokat, hitoktatókat, stb. a kormány hozzájárulása nélkül kicserélhetik...

2. A kormány a házi őrizetben lévő püspököket szabadon bocsátja. Ők elfoglalhatják székeiket.

3. A kormány nem gördít akadályt a Szentszék által már kinevezett püspökök felszentelése és joghatóságuk gyakorlása elé.

4. A kormány megszünteti a püspökök működésének eddigi korlátozásait.

5. A Szentszék az üresedésben lévő vagy megüresedő püspöki székeket az általa választott személyekkel töltheti be.

6. A kormány biztosítja, hogy a hitoktatásban részesülőket és ezek szüleit joghátrányok nem érik.

7. A kormány biztosítja az Egyháznak azt a jogát, hogy a *templomokban, a plébániákon* és *az egyházi épületekben* hitoktatásban részesítheti híveit minden világi korlátozás (azaz világi hatóság előtti szülői nyilatkozat, korhatár, világi engedély és ellenőrzés) nélkül.

8. Az illetékes egyházi ordinárius szabadon jelölheti ki a hitoktató személyt (papot vagy laikust).

9. A kormány a Szentszékkel való szabad, közvetlen és befolyásmentes érintkezést legalább az ordináriusok számára biztosítja.

10. A kormány nem fogja akadályozni, hogy az ordináriusok a papi működéstől eddig eltiltott szerzeteseket egyházmegyéikbe felvegyék és őket egyházi munkakörükben alkalmazzák.

11. A kormány hatályon kivül helyezi azt a rendeletet, mely a szerzetesek működési engedélyét visszavonta.

12. A kormány az Egyház kívánságának tekintetbevételével felemeli a katolikus iskolák számát, továbbá hozzájárul, hogy az Egyház kisszemináriumokat (papnövendékeket nevelő középiskolákat és intézeteket) tarthasson fenn.

13. A kormány az Egyház és a hívők számára egyenlően biztosítja a *szellemi önvédelem* jogát, azaz nem akadályozza, hogy az Egyház, pozitív tanításain kívül, szóban és írásban előadhassa híveinek a saját érveit az ellentétes tanokkal szemben.

14. A kormny lehetővé teszi a katolikus könyvkiads és sajtókiterjesztését.

Most hogy mindezt 1975-ben olvassa az ember, megdörzsöli a szemét. Amit tizenkét évvel ezelőtt Barankovics minimális követeléseknek tekintett, abban ma a maximalisták sem mernek belátható időn belül reménykedni.

A helyzetnek ez a drámai leromlása vezetett oda, hogy az emigráció csoportjai, áramlatai legalább a tények megítélésében közelebb kerültek egymáshoz s hogy az otthoni és az elszakított, valamint a nyugatra menekült magyarok közt ma nagyobbnak tűnik a gondolati rokonság, mint azelőtt.

* * *

A magyarság politikai arculata, mely a reformkorban világosan és szépen rajzolódott ki, a kiegyezés idején is megvolt, csak a század végére kúszálódott össze, hogy az első világháború után még bizonytalanabbá váljék. Ez a nemzeti profil egy idő óta megint világosabb és egyöntetűbb, nyilván annak következtében, ami 56-ban történt (és nem történt) és ami a látóhatárt beborította otthon s újábban Nyugaton is.

Ezt a nemzeti eszmélkedést hiányolta a két háború közti Magyarországon Pethő Sándor, amikor « Világostól Trianonig » című könyvében ezt írta:

> « ... a magyarság ma már sem politikai, sem szellemi, sem lelki konstrukciójában nem az a feloldhatatlan egység, mint Szalay László nemzedékének idejében volt... Nem oly biztos többé a magyarság belső tájékozottsága, szellemi és lelki erőinek az az összhangja, amely egységesen érezte át a katasztrófát és zárt erkölcsi frontot alkotott azokkal a kísérletekkel szemben, amelyek nemzeti életéből kiforgatni és államiságát kisajátítani iparkodtak ».

Ez a szellemi és lelki összhang otthon megvan. És úgy látszik, hogy a lényeges, döntő kérdésekkel szemben az emigrációban is kezd kialakulni.

FREY ANDRÁS

A MAGYAR KERESZTÉNY MUNKÁSOK KÜLFÖLDI KÉPVISELETÉRŐL

Személyes visszatekintés

A magyar keresztény társadalmi reformmozgalmak és nemzetközi kapcsolataik egykori jelentőségét meggyőzően bizonyítja, hogy a múltjukat tárgyaló hazai és külföldi visszaemlékezések, értékelések irodalma növekszik. Ezek közé tartozik Gergely Jenő hazai történetíró tanulmánya a *Világosság* 1978/3. számának Szemle rovatában. A szerző áttekinti a Nemzetközi Kereszténységszociális Egyesülés történetét és közben utal tevékenységemre az említett szervezetben. Személyemről azonban — feltételezem megfelelő források híján — téves adatokat közöl. Ezért szabad legyen — mielőtt rátérnék tulajdonképpeni mondanivalómra — megemlítenem a téma szempontjából lényegesebb, személyemre vonatkozó adatokat.

1932/36 között voltam a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi- és államtudományi karának a hallgatója és 1936 decemberében szereztem meg a jogi doktorátust *sub auspiciis Gubernatoris*. Néhány hét múlva az államtudományok doktoráva is avattak. Négy év múlva az ügyvédi, majd a közigazgatási vizsga következett. 1942-ben a Pázmány Péter egyetem jogi karán az összehasonlító alkotmányjog tárgyköréből magántanárrá habilitáltak. Ennek természetesen előfeltétele volt néhány tudományos munka megírása és megjelenése. Közben egyetemi gyakornok, majd a Közalapítványi Ügyigazgatóságon ügyvédjelölt és ügyvéd, utoljára a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium katolikus egyházi osztályára berendelt jogi szakértő voltam. 1944 március 5-én, két héttel a német megszállás előtt ösztöndíjjal Svájcba, Genfbe utaztam, ahonnan az ország német majd orosz megszállása következtében nem tértem vissza.

Egyetemi éveim alatt a Budai Szent Imre kollégium bennlakója voltam. A kollégium igazgatója, Dr. Tiefenthaler József egyúttal a Katolikus Magyar Diákszövetség (KMDSz) egyházi tanácsadójaként szerepelt. Így szinte magától értetődött, hogy bevontak a szövetség munkájába és nyelvismereteim következtében hamarosan a külügyek gondozását bízták rám. Feladatkörömbe tartozott a rokon szövetségek Magyarországra látogató tagjait kalauzolni, a Katolikus Diákszövetségek központjának, a Pax Romananak rendezvényein résztvenni (1933 Róma, 1936 Innsbruck-

Graz, 1937 Páris), a Pax Romana központtal és a külföldi társszövetségekkel az írásbeli kapcsolatot fenntartani.

A Katolikus Diákszövetségen kívül más közéleti tevékenységet nem folytattam, mert tanulmányaim és hivatali tevékenységem erre időt nem hagyott. Elfoglaltságom persze nem akadályozta meg, hogy ne kísérjem figyelemmel az ország társadalmi életét. Politikai rokonszenvem a keresztény, elsősorban a katolikus szociális mozgalmak felé irányult. E mozgalmak egyik kiemelkedő vezető személyisége Vida István volt, akivel a Katolikus Diákszövetségben együtt dolgoztam, ő mint a belügyek (szociális ügyek), én mint a külügyek felelőse. Ez a személyi kapcsolat is elősegítette, hogy különös figyelemmel kísértem a katolikus szociális mozgalmakat és aktív részvétel nélkül is meglehetős tájékozottságot szereztem a mozgalmak munkájáról, keletkezésük és tevékenységük elvi alapjairól.

1944 elején, mint említettem, Genfbe kerültem kutató ösztöndíjjal. Genftől egy ugrásnyira fekszik Fribourg, a Pax Romana nemzetközi székhelye. Természetesnek tűnt, hogy felvegyem vele a kapcsolatot, amit megkönnyített, hogy a központi vezetők jó részét még diákkoromból ismertem. A Pax Romana a háború után döntő szervezeti változáson ment keresztül. Míg korábban kizárólag diák szervezet volt, most elhatározták, hogy a diáktagozat (MIEC) mellé felállítanak egy másik részleget, amely az egyetemet végzetteket tömörítené. Ez lett a MIIC, a *Mouvement International des Intellectuels Catholiques*, a Katolikus Értelmiségiek Nemzetközi Mozgalma.

Nem kellett különösebb bölcsesség annak előrelátására, hogy Magyarországon a független katolikus szervezetek napjai meg vannak számlálva. Felmerült tehát a kérdés, hogyan lehetne a magyar katolikus értelmiségieknek ennek ellenére képviseletet biztosítani. Precedens volt már emigránsok részvételére a Pax Romana-ban, a lengyel példa. Ez azonban nem volt követhető. A lengyel emigráns katolikusoknak ugyanis megvolt a maguk külön szervezete, amelyet a Pax Romana önálló szervezetként elismert. Nekünk magyaroknak 1956 előtt ilyen központi szervezetünk nem volt. (Helyi szervezetek léteztek, pl. Münchenben). Lengyelországban a kommunista hatóságok a katolikus szervezeteknek továbbra is némi életteret biztosítottak. Képviselőik hamarosan megjelentek a Pax Romana rendezvényeken is, érdekes módon nagyjából ugyanazok a személyek, akiket, diákkoromból ismertem. Bántódásuk nem esett, de nem is hódoltak be, továbbra is hű részesei maradtak a katolikus életnek. És a legszembetűnőbb: a lengyelországi és az emigráns lengyel szervezetek nem estek egymásnak, hanem a

legteljesebb egyetértésben képviselték a lengyel katolikus érdekeket.

Ameddig Magyarországon még nem oszlatták fel a katolikus szervezeteket, el lehetett képzelni, hogy tőlük kérjünk megbízatást a képviseletre. De ezt elvetettük, mert nem akartuk őket bajba hozni, miután láttuk, hogy Magyarországon más irányba tartanak az események, mint Lengyelországban. Ekkor a Pax Romana főtikára, Sugranyez de Franch professzor azt ajánlotta, hogy Mindszenty bíboros prímástól kérjek meghatalmazást. A Pax Romana ezt minden további nélkül elfogadja és ez a megoldás függetleníti képviseletemet további politikai fejleményektől Magyarországon. A megbízatást Mindszenty bíborostól meg is kaptam és azt ellenvetés és kifogás nélkül teljesíteni tudtam, amíg a képviseletet át nem adtam az 1956-os menekültek alakította Katolikus Magyar Egyetemi Mozgalomnak. A Pax Romana-beli tevékenységem egyébként nem tartozik mostani beszámolóm tárgykörébe. Erről részletesen beszámoltam a Magyar Pax Romana 20. kongreszusán (lásd a kongreszusról a Katolikus Szemle és a KMEM gondozásában kiadott kötetet, Róma 1980, 133-152.o.).

A Pax Romana találkozókon módom volt megismerkedni a nyugati fiatal katolikus értelmiség színe-javával. Köztük sok olyannal, akik más nemzetközi keresztény szervezetekben is vezető szerepet játszottak. A beszélgetések során önkéntelenül felvetődött a kérdés, hogy nem kellene-e Magyarországnak ezekben a szervezetekben is képviseletet biztosítani? A pax-románás megoldást mindenki a legcélszerűbbnek tartotta. Így Mindszenty prímás újabb meghatalmazást adott számomra olyan megfogalmazással, hogy az bármilyen szociális problémákkal foglalkozó nemzetközi szervezetre érvényes legyen.

A prímás megbízása mindenütt teljes bizalmat előlegezett, de formailag csak mint végső legitimáció szerepelt. A gyakorlatban igyekeztünk más képviseleti jogalapot is érvényesíteni, amint azt majd a példákon látni fogjuk.

Nemzetközi Kereszténységszociális Egyesülés

Időrendi sorrendben haladva, legelőször a Nemzetközi Kereszténységszociális Egyesüléssel (francia rövidítéssel: AICS; német rövidítéssel: ICSV) kerültem kapcsolatba. A szervezet megalakítását a svájci keresztény szakszervezetek kezdeményezték. Legjobb barátom Svájcban P. Karl Hüppi volt, aki Ingenbohl székhellyel Schwyz kanton katolikus munkásainak lelkigondozását látta el. (Arbeiterseelsorger). Ő hívta

fel figyelmemet a kezdeményezésre és ajánlotta a rendező szakszervezeteknek, hogy hívjanak meg engem, mint magyar reprezentást. Az első kongresszusra nem egyesületeket, ill. egyesületi vezetőket hívtak meg, hanem szociális téren tevékeny katolikus személyiségeket. Persze gyakorlatilag többnyire olyanokat hívtak meg, akik országaik keresztény szociális szervezeteiben vezető szerepet játszottak. De « szociális tevékenységnek » elfogadták a szociális kérdésekkel való elméleti foglalkozást is. Ebbe én is belefértem. Bár *Christentum und Staat* című összefoglaló munkám csak később, 1953-ban jelent meg Kölnben, annak egyes fejezetein már javában dolgoztam és kutatásaim eredményeit tudományos összejöveteleken hasznosítani tudtam. A svájci Fribourg egyetemének egyik intézetében (*Institut International des Sciences Sociales et Politiques)* előadásokat is hirdettem: *Die christliche Grundlage der Verfassung* (az alkotmány keresztény alapelvei) és *Spezielle Probleme des Verfassungsrechts* (Válogatott alkotmányjogi problémák) címmel. Különösen foglalkoztatott a munkásönigazgatás (*Mitspracherecht, Mitbestimmungrecht, Miteigentum*) kérdése (lásd hivatkozott könyvem 3. fejezetét, 48-65.o.), amely akkoriban (1946-48) még igen újszerű gondolatnak számított.

A Nemzetközi Kereszténvszociális Egyesülés (a továbbiakban: Egyesülés) első kongresszusát 1947 jan. 14-16 között tartotta a svájci St. Gallenben, az Oberawid-i Caritas otthonban. Ez volt a második világháború utáni első nagyarányú keresztény-szociális találkozó. A rendezők nem is javasoltak formális programot, az ismerkedés volt a főcél. A nvilvános üléseket lényegileg az egyes személyiségek beszámolója töltötte ki országuk helyzetéről. Az Egyesülés alapszabályainak megfogalmazására bizottságot küldtek ki. Ez a bizottság a második konferenciára, amelyre szintén St. Gallenben került sor 1948 febr. 16-19 között, be is terjesztette javaslatát, amelyet hosszú vita után megfelelő változtatásokkal el is fogadtak. A második konferenciának már érdemi tematikája is volt: A dolgozó nép emelkedése (*Aufstieg*) a társadalomban, a gazdasági életben és az államban. Időközben megkaptam Mindszenty bíboros második, általános megbízólevelét, amelyet hivatalos képviseleti meghatalmazásnak fogadtak el és ezáltal mint magyar megbízott a választmány tagja is lettem.

Átugorva a harmadik értekezletet, megemlítem, hogy a negyedik konferenciát már nem Svájcban, hanem « külföldön » tartották, Bruxelles-ben 1949 okt. 18-20 között. Központi témaként: « A proletárosodás jelensége és ennek orvoslása » szerepelt. Időközben további szervezeti lépésként megalakultak a réteg csoportok is: munkás, paraszt, középosztály és női csoport.

Földrajzilag állandóan tágult a szervezet. Az első értekezleten Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Olaszország, Ausztria és a vendéglátó Svájc vett részt. Németország meghívást kapott, de még nem tudott megfelelő személyiségeket küldeni. A további értekezleteken persze Németország egyre növekvő számú delegátussal vett részt. A továbbiakban bekapcsolódott Anglia (*Catholic Social Guild*), Írország és az Egyesült Államok is. Az utóbbi esetben a *National Catholic Welfare Conference* « szociális akció » osztálya szerepelt mint országos csoport. Végül Canada és a latin-amerikai államok szervezetei közül is többen kérték felvételüket. Külön érdekesség, hogy Columbiát a magyar származású Kibédi György képviselte. Az emigránsok közül az első értekezleten rajtam kívül csehszlovák és lengyel küldöttek is megjelentek, akik azonban a későbbiekben lemaradtak. A választmányban egyedül én képviseltem Kelet-Közép-Európát.

Az értekezleteken a háború utáni Európa számos vezető egyénisége vett részt. Csak példakép említem meg Giovanni Gronchit, többszörös minisztert, a későbbi olasz államelnököt, Josef Gockelnt, a rajna-vesztfáliai tartománygyűlés elnökét, Paul Willem Segers későbbi belga minisztert, Lois Weinbergert, Bécs alpolgármesterét, Gaston Tessiert, a francia keresztény szakszervezetek elnökét, a holland P.J.S. Serrarenst, a keresztény szakszervezetek nemzetközi szövetségének elnökét (ő volt különben az alapszabály előkészítő bizottság elnöke). Az első vendéglátó svájciak közül több nemzetgyűlési képviselő jelent meg, köztük Carl Wick, Svájc egyik legismertebb újságíró-közírója.

A magyar delegációt sikerült idővel kibővíteni. A második értekezleten már résztvett az időközben Ausztriába érkezett Közi-Horváth József volt országgyűlési képviselő. Bruxelles-ben már mind a négy réteg-csoportba tudtunk megbízottakat delegálni, így Varga László volt országgyűlési képviselőt, Hajdu Németh Lajos volt képviselőt, a Parasztszövetség alelnökét, Kovács Gyula mérnököt, Gácsér Imre párizsi magyar lelkészt és Fodor Antoniát. A római konferenciára, 1950-ben már tíz tagú magyar delegáció jelentkezett.

Nem szándékozom az értekezletek krónikáját megírni. Csak a magyar delegáció tevékenységére szeretnék kitérni. Az első St. Gallen-i értekezleten hosszabb többnyelvű emlékiratot terjesztettem be, amelyben kifejtettem, hogy az adott világhelyzetben, a háború utáni kommunista térhódítás kapcsán mennyire fontos átfogó keresztény világszervezetet életre hívni. Részletesen most nem ismertetem az emlékiratot, mert Gergely Jenő a *Világosság* bevezetőben említett cikkében bő részleteket közölt belőle, kötelező kommunista fenntartással ugyan, de hűen. Ezért köszönetemet kell kife-

jeznem, mert így a hazai olvasó — az időközi otthoni fejlemények ismeretében is — láthatta, hogy mennyire helyesen ítéltem meg a helyzetet. Ehhez nem kellett különösebb prófétai tehetség, csak a történelem, no meg Lenin és Sztálin műveinek némi ismerete.

Megjegyzem, hogy Gergely Jenő főforrása Mindszenty bíboroshoz eljuttatott jelentéseim voltak. Mivel ezek a jelentések a bíboros letartóztatása után elmaradtak, Gergely se tudta követni az Egyesülés tevékenységét 1948 után.

Az 1948 októberi választmányi ülésen újabb emlékiratot nyújtottam be, amely részletesen ismertette a dolgozók emberi jogainak a megsértését a vasfüggöny mögött. Ennek alapján az Egyesülés határozatban ítélte el ezeket a jogsértéseket és egész nemzetek kiszolgáltatását az idegen zsarnoki uralomnak. A határozatot a nyugateurópai újságok egész sora körölte. A svájci *Neue Zürcher Nachrichten* (1948 nov. 9) és a francia nyelvű *Le Pays* (1948 dec. 29) bő részleteket közölt magából a memorandumból is. A negyedik, Bruxelles-ben tartott értekezlet, mint már jeleztem, a proletárosodás problémájával foglalkozott. A magyar delegáció ezzel kapcsolatban felhívta a figyelmet a menekültek helyzetére, rámutatva, hogy egy újfajta, politikai proletariátus keletkezett. Az értekezlet erre határozatban kimondotta, hogy a menekülteket teljes jogú emberként kell bekapcsolni a befogadó ország társadalmi rendjébe. Az Egyesülés nemzeti csoportjai mindent meg fognak tenni, hogy a menekültek munkajogi egyenjogúsága biztosíttassék.

Az Egyesülés utolsó értekezlete, amelyen még résztvettem, Rómában volt 1950 jún. 3-5 között. Ez volt az ötödik közgyűlés, egyúttal az első « világkongresszus », ami jelezte a szervezet földrajzi terjeszkedését. Ennek a kongresszusnak is a proletár állapot leküzdése volt a témája és ezen belül nagy helyet foglalt el a menekültek helyzete. Javaslatomra a kongresszus határozatot hozott, amelyben felszólította a tagszervezeteket, hogy kövessenek el mindent kormányaiknál a menekültek jogi, társadalmi és gazdasági helyzetének rendezésére az egyenjogúság alapján.

Életkörülményeim változása folytán további értekezletekre nem tudtam elmenni és a választmány munkájában se vettem többé részt. Az a három és fél esztendő, amelynek idején aktívan bekapcsolódtam az Egyesülés munkájába, elegendő tapasztalatot adott ahhoz, hogy megpróbáljak mérleget vonni.

Az Egyesülés legnagyobb érdeme, hogy a második világháború után első ízben fórumot tudott biztosítani Nyugat-Európa keresztény szociális elitjének a találkozására. A konferenciák nyilvános vitái nagyban segítettek a felmerülő

elméleti és gyakorlati kérdéseket tisztázni. A konferenciák alatti magánbeszélgetések lehetőséget adtak arra, hogy egymás tapasztalataiból tanuljunk és ezáltal sok felesleges kísérletezést megtakarítsunk. Az itt kötött barátságok szervezett koordináció nélkül is lehetőséget adtak a későbbiekben egységes fellépésre és cselekvésre.

Az Egyesülés kezdeményezői ennél többet akartak. Először is gyakorlati térre kívánták átültetni azt az elvi felismerést, hogy az emberi jólétet nem az osztályok harca, hanem a különböző társadalmi rétegek együttműködése biztosítja legjobban. Ezért hozták össze a munkásokat, parasztokat, értelmiségieket egy közös szervezetbe. Másodszor tudták, hogy egységben az erő. Ha van egy központi szervezet, amely nemzeteken és osztályokon felül tömöríti a keresztény szociális erőket és azok nevében tekintéllyel felléphet, a világháború utáni újjárendezésében sokkal nagyobb érvényt tud szerezni a keresztény szociális szempontoknak.

Ezt a kitűnő elgondolást az Egyesülés nem tudta megvalósítani. Kezdettől fogva szervezeti aránytalanságot okozott a szakszervezeti elemek döntő túlsúlya. Ez annyiban érthető volt, hogy mind nemzeti mind nemzetközi téren a keresztény szakszervezeti mozgalomnak volt a legnagyobb háttere és ereje. Amíg a háború után bizonytalanság uralkodott, hogy milyen szerep vár a keresztény szakszervezetekre, addig örömmel fogadott fórum volt az Egyesülés. A konszolidáció után a szakszervezetek különállóságuk hangsúlyozásával véltek nagyobb politikai hatékonyságot elérni. Nehézséget okoztak a különböző országok belső problémái is. Míg pl. a katolikus többségű Olaszországban szervezeti téren a « keresztény » és a « katolikus » egyet jelentett, addig Hollandiában és Belgiumban a katolikus és a protestáns szervezetek egymástól függetlenül, sokszor egymásra való tekintet nélkül működtek. A franciáknál állandó gátlásokat okozott a népfront politika akkor még fennálló illúziója. Mindennek eredményeként az Egyesülés földrajzi és szervezeti terjeszkedése ellenére sohase tudott politikailag hatékony irányító, de még koordináló központtá se válni, mindvégig megmaradt a tanulságos találkozást és tanácskozást biztosító organizáció síkján.

A Szociális és Politikai Tudományok Nemzetközi Intézete

A svájci Fribourg híres dominikánus egyetemén a 2. világháború után alakult meg az *Institut International des Sciences Sociales et Politiques* a kitűnő szervező kétnyelvű elzászi professzor Eugene Bongras és a nemzetközi tekintélyű dominikánus tudós, A. F. Utz vezetésével. Mint már emlí-

tettem, hamar kapcsolatba kerültem az Intézettel és annak keretében előadásokat is hirdettem. Szoros értelemben véve az Intézet működése nem tartozik mostani tárgykörünkbe, mégis meg kell említenem, mert az Intézet tanulmányi napjai politikai jelentőséget nyertek.

Először is tematikájánál fogva: nem elvont elméleti kérdéseket vitattak meg, hanem a világháború utáni Európa legégetőbb gyakorlati problémáit. Másodszor: a résztvevők köre nem szorítkozott egyetemi tanárokra és tudósokra, hanem a politikai élet neves személyiségei is megjelentek a tanulmányi napokon. A Nemzetközi Keresztény Szociális Egyesülés és a Fribourg-i Intézet kongresszusainak a résztvevői köre többszörösen fedte egymást.

Csak néhány eddig nem említett nevet szeretnék kiragadni az intézeti tanulmányi napok vendégei közül: Amintore Fanfani, többszörös olasz miniszterelnök és külügyminiszter; Pietro Pavan, az olasz kereszténységszocializmus vezető teoretikusa, későbbi bíboros; Pierre Pflimlin francia miniszter; Maurice René Simonnet és André Colin parlamenti képviselők; Rémy Montagne, a francia katolikus ifjúsági mozgalom vezetője; Margue luxemburgi közoktatásügyi miniszter: a háború utáni Spanyolországban nagy szerepet játszó Rafael Calvo-Serer; Lord Pakenham, Nagybritannia Bonn-i nagykövete; Joseph Piller, a svájci felsőház volt elnöke; Alois Hundhammer bajor miniszter.

A legnagyobb politikai jelentősége annak volt, hogy az Intézet 2. tanulmányi hetét 1948 márc. 31 és április 4. között a bajorországi Regensburgban tartotta. Ez Németország politikai elszigeteltségének első komoly áttörése volt és a németek így is méltányolták. Erhard bajor miniszterlnökkel az élen a vezető német keresztény demokrata és keresztény szocialista politikusok egész sora vonult fel. Egyébként a Fribourg-i Intézetnek német ágazata is alakult, amelynek a bajor Eichstättben 1953 okt. 27-30 között tartott tanulmányi napjain szintén a meghívottak közt voltam.

Confédération Internationale des Syndicats Chrétiens

Mint említettem, a Nemzetközi Keresztény Szociális Egyesülésben a keresztény szakszervezetek játszottak dominálló szerepet, ami a delegátusok számában is kifejezésre jutott. Így természetes, hogy egyre több szakszervezeti vezetővel kerültem kapcsolatba és a beszélgetések során minduntalan felmerült a szovjet uralom alá került munkások sorsa és a Nyugatra jutott munkások helyzete.

Részemről három szempont játszott szerepet. Először biztosítani a magyar keresztény szakszervezetek jogi, de le-

galábbis szellemi folytonosságát. Másodszor folyamatosan tovább képezni szakszervezeti káderekat, hogy szükség esetén rendelkezésre álljanak. Harmadszor segíteni az emigráns munkások egyenjogúság alapján történő beilleszkedését a vendéglátó országok gazdasági és társadalmi életébe.

A nyugati országok szakszervezeti vezetői nagy megértést tanusítottak törekvéseink iránt, de nyilvánvaló volt, hogy helyzetünket jelentősen erősítené, ha a Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Konfederációja szervezetébe is be tudnánk kapcsolódni. Ezért 1949 őszén a szakszervezetek központjához fordultam és kértem a magyar emigráns keresztény munkások felvételét a Konfederációba. Ami a felvétel jogi formáját illeti, kettős alternatív javaslatot tettem:

1. a magyarországi keresztény szakszervezetek feloszlatása törvénytelen aktus, amelyet nem szabad nemzetközileg elismerni. A szakszervezetek továbbra is fennállanak, ha nyíltan nem is tudnak működni. Tehát továbbra is a magyarországi keresztény szakszervezetek tekintendők a nemzetközi szervezet tagcsoportjának. Miután azonban a Magyarországon maradt szakszervezeti vezetőket *vis maior*, külső erőszak akadályozza, ezért a Nyugaton élő szaktársaik képviselik őket;

2. a keresztény munkások nyugaton alakult szakszervezeteinek a központja legyen a Nemzetközi Konfederáció magyar tagja, de mandátuma nemcsak a Nyugaton élő, hanem az otthoni keresztény munkások érdekeinek a képviseletére is kiterjed.

Nem hagytam kétséget az iránt, hogy az első megoldást részesíteném előnyben, a nemzetközi szakszervezeti központ azonban a második megoldást tartotta célszerűbbnek.

Első lépésként felszólította a kebelébe tartozó nemzeti keresztény szakszervezeteket, hogy ahol az indokolt, tegyék lehetővé az emigránsok számára nemzetiségi osztályok létesítését. Ez Franciaországban és Belgiumban hamarosan meg is történt. Azokban az országokban, ahol nem működnek önálló keresztény szakszervezetek, mert a háború után egységes szakszervezet alakult, az emigránsok alakítsanak maguk szakszervezeteket, amelyek esetleg kapcsolódnának a meglévő (nem szakszervezeti jellegű) keresztény munkásegyletekhez. Végül a nemzeti keresztény szakszervezetek nemzetiségi osztályai és a nemzeti szakszervezetekhez nem kapcsolható emigráns szakszervezeti csoportok alkossanak egy központi szervezetet, amely kérheti felvételét a CISC-be.

Ehhez a szervezési mintához kellett nekünk is igazodnunk. Szoros értelemben vett szakszervezeti csoportok létesítésére csak Belgiumban és Franciaországban nyílt lehetőség. Belgiumban Kovács Gyula mérnök volt a belga ke-

resztény szakszervezetek bizalmi embere. Franciaországban Párizsban voltak csoportok és a bányavidékeken (Roubaix, Mulhouse). Németh Ferenc északfranciaországi lelkész Tourcoing székhellyel volt ezeknek lelkes mindenese. A többi nyugati országban független magyar csoportok alakultak a vendéglátó ország szervezeteihez való kapcsolat és érdemleges tevékenység nélkül. Ezeknek a különböző típusú csoportoknak a csúcsszerveként megalakult az Emigráns Magyar Keresztény Szakszervezetek Szövetsége Párizs székhellyel.

Felsorolok néhány nevet a teljesség igénye nélkül, akik különböző helyeken és időben szerepet vállaltak a magyar keresztény szakszervezetek munkájában. Elnök volt Nagy Ferenc (textilgyári fűtő), Roubaix. Tolnai Dezső, majd Mike János, New York. Főtitkár volt Varga László, (volt országgyűlési képviselő) New York; központi titkár Bencze György, Párizs. Választmányi tagok illetve különböző alkalmakkor delegátusok voltak: Béressy József, Belgium; Bíró István, Párizs; Hajdú Németh Lajos (volt országgyűlési képviselő) Párizs; Kopeczky József, Párizs; Kovács Gyula, mérnök, Belgium; Sebrek József, Mouveau; Dr. Szén József, Párizs. E sorok íróját a nemzetközi képviselet ellátásával bízták meg, amely feladatot 1954 közepéig látta el. Beszámolóm is erre az időre terjed ki.

Organizációs célunk az volt, hogy a Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége a magyar csoportot felvegye tagjai sorába. Ezt az igényt azonban csak akkor tudtuk volna érvényesíteni, ha több száz állandó, tagdíjat fizető tagunk lett volna. Ezt nem tudtuk elérni, több más, kevésbé lényeges ok mellett főkép az anyagiak hiánya miatt. Az eredményes tagtoborzáshoz függetlenített szakszervezeti tisztviselők kellenek. Akkoriban igen szűkösek voltak az anyagi viszonyaink, nem tudtuk az ehhez szükséges pénzt összeadni. Nyugati barátaink, főleg a belgák és a franciák nagy megértést tanúsítottak, anyagilag is segítettek, de ez csak a posta-és egyéb adminisztrációs költségre bizonyult elegendőnek, se a megélhetésre, még kevésbbé a tagtoborzáshoz elengedhetetlen utazásokra nem tellett. Központi titkárunk, Bencze György saját egzisztenciális érdekeinek a rovására is, igen nehéz körülmények között látta el áldozatos feladatát. Párizsban beszervezett néhány tucat tagot, de a legígéretesebb vidékekre, az észak-franciaországi és elzász-lotharingiai bányavidékekre pénz híján nem tudott eljutni.

A végén úgy döntöttünk, hogy nem kérjük közvetlen felvételünket a CISC-be, megelégszünk a közvetett tagsággal. Erre nyújtott lehetőséget a FITCRE (*Fédération Internationale des Travailleurs Chrétiens Réfugiés et Emigrés,*

azaz a Menekült és Emigráns Keresztény Munkások Nemzetközi Szövetsége), amely 1951 áprilisában alakult meg Párizs székhellyel a Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Központjának a támogatásával. A CISC új főtitkára, August Van Istendael meggyőződéses támogatója volt az emigráns munkásoknak és személyes ügyének tekintette a FITCRE működését. Mi is csatlakoztunk ehhez a szervezethez tizenhárom másik, vasfüggöny mögötti nemzet szabad földön élő keresztény szakszervezeti vezetőivel együtt. A szervezet első nyilvános összejövetelét 1952 november 7-9 között tartotta Bruxelles-ben, ezen nagyobb delegációval vettünk részt és ennek megfelelő szerepet játszottunk. Messze vezetne az összejövetel gazdag programját és sokrétű határozatait ismertetni, csak legfőbb eredményét jelzem: sikerült felhívni a figyelmet mind a vasfüggöny mögötti dolgozók, mind az emigráns munkások helyzetére. (Abban az időben még nem létezett a « vendégmunkások » problémája). Az ülésen megválasztották a szervezet tisztikarát: elnök a lengyel F. Krakowsky lett (Kanada), főtitkár az ukrán Iván Popovitch, Párizs, az egyik alelnök Bencze György, központi titkárunk. A választás hűen tükrözte a szervezet erőviszonyait. Az ukránok és a lengyelek jelentős szakszervezeti tagságot képviseltek, kettejük rivalitásában mi magyarok biztosítottuk az egyensúlyt, mint harmadik jelentősebb csoport. A többi nemzeti csoport lényegileg csak néhány volt szakszervezeti vezetőből állt.

A FITCRE alapszabályai szerint elsősorban az emigráns keresztény munkások emberi jogainak és szakmai érdekeinek a védelmét tekinti feladatának, — a vendéglátó országok keresztény szakszervezeteivel együttműködve. De a FITCRE magának ígényelte azt a feladatot is, hogy a vasfüggöny mögötti országok keresztény munkásainak a szóvivője legyen, hangot adjon azok panaszainak, sérelmeinek.

Nincs terem itt a FITCRE működését ismertetni. Csak annyit említek meg, hogy 1953 dec. 5-6-án Párizsban újabb szűkkörű összejövetelt tartott, 1954-ben pedig Strassbourgban megrendezte kongresszusát. A magyar csoport mindkét alkalommal nagyobb delegációval képviseltette magát, nekem azonban már nem állt módomban résztvenni.

A kép teljessége kedvéért meg kell emlékeznem arról, hogy az Amerikai Egyesült Államokban New York székhellyel egy másik Emigráns Keresztény Szakszervezeti Szövetség is alakult, a CEFCTU (*Central European Federation of Christian Trade Unions*, azaz a Keresztény Szakszervezetek Közép-Európai Federációja). Ennek csehszlovák, litván, lengyel, jugoszláv és magyar tagjai voltak. Magyar

részről az alapító kiáltványt Mike János és Pokorny Imre írta alá. 1952 márc. 1-én nyílt meg az alakuló kongresszus New Yorkban, ezen magyar részről Varga László és Mike János vett részt. A megválasztott tisztikarban Mike János alelnökként szerepelt.

Mindenki előtt világos volt, hogy nem szerencsés két azonos célú szervezet egyidejű létezése, mert szükségszerűen nem kívánatos vetélkedéshez vezet. A Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége mindent megtett, hogy valamilyen *modus vivendi*-t hozzon létre. Hosszas tárgyalások után 1953 okt. 19.-én a FITCRE részéről az ukrán Iván Popovitch, és a CEFCTU részéről a lengyel Konrad Sieniewicz, a CISC főtitkára, August Van Istendael jelenlétében egy « konvenciót » írt alá. Ennek értelmében mindkét szervezet megtartja autonomiáját, de egy « összekötő központ »-ot állít fel. Munkafelosztásként a FITCRE Nyugateurópára, a CEFCTU pedig az amerikai kontinensre összpontosítja tevékenységét.

Nem tartozik beszámolóm időrendi keretébe, de nem hagyhatom említés nélkül, hogy a magyar emigráns keresztény szakszervezetek legsikeresebb kezdeményezése, a Svájci Keresztény Magyar Munkavállalók Szövetsége 1984-ben ünnepelte megalapításának 25. évfordulóját. A Szövetség a svájci Keresztény Nemzeti Szakszervezeti Szövetség keretében működik és közel 800 magyar munkás érdekeit képviseli. A Szövetség elnöke, Böröcz József (Zürich) immár több mint 25 éve. Tudom, hogy a svájci szövetség sikere és a mi régebbi szereplésünk között nincs közvetlen összefüggés, de merem feltételezni, hogy a svájci keresztény szakszervezetek rokonszenvező támogatása részben abban gyökerezett, hogy már régebben megtudták, hogy a keresztény szakszervezeteknek szép hagyományai voltak Magyarországon, amit mi az emigrációban is igyekeztünk átmenteni.

A feladat folytatása

Az olvasók közül bizonyára többen felvetik a kérdést, mi értelme volt mindennek, az eredmény megérte-e a sok fáradságot? Induljunk ki abból, hogy ha reális célokat tűzünk magunk elé és ehhez mérjük az eredményeket, akkor lehet reményünk eredményre. Célunkat három szóban tudom összefoglalni: folytonosság, felvilágosítás, kapcsolatok.

Első célunk: biztosítani a hazai keresztény szociális szervezetek folytonosságát. Ha lehet, jogi formában. Az eszményi az lenne, hogy az erőszakos uton megszűnt otthoni szervezeteket továbbra is létezőnek tekintve képviseletüket a szabad földön élő tagjaik látják el. Ez rövid távon lehetséges volt, de hosszabb idő után — az otthonról jött vezető

réteg kihalása követeztében — formális jogi nehézségekbe ütközött. Maradt a második megoldás: hasonló célú és szellemű emigráns szervezetek felállítása, amelyek bekapcsolódnak a nyugati testvérszervezetek életébe mint rendes vagy rendkívüli tagok, vagy akár megfigyelők. A szellemi folytonosságot az is biztosítja, ha írásban újra meg újra megemlékezünk a múltról, mint ahogy azt most a Katolikus Szemle dícséretes kezdeményezése teszi a « Félbemaradt reformkor » című rovatában. A nemzetközi keresztény szervezetek irattára valóságos kincsesbánya ebben a vonatkozásban. Ezt magam is tapasztaltam a Pax Romana-val kapcsolatban, Bencze György barátunk pedig a Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Központjában. Fiatal társadalom-tudósainknak hálás terep lenne ezeknek kiaknázása.

Második célunk a felvilágosítás volt. A nyugati világ a háború után még jó ideig a náci trauma hatása alatt állt. Boldog volt, hogy a sok borzalomnak vége szakadt és nem hitte, nem akarta hinni, hogy mindez újra jöhet, más színben, de lényegileg ugyanaz. A hírközlő szervek csak vonakodva és késve végezték el felvilágosító feladatukat. Beszélgető partnereinknél újra meg újra tapasztaltuk, hogy értékes ismeretgyarapodásnak veszik közléseinket. Keresztény világnézetű emberekről volt szó, akik megdöbbenve vették tudomásul, hogy a hívő keresztények a kommunista rendszereknek is első üldözöttei közé tartoztak. A szerzetesrendek feloszlatása, a keresztény iskolák államosítása, a keresztény egyesületek betiltása mind olyan tény volt, amely a keresztény életrend lényegét érintette. Ha tekintetbe vesszük, hogy beszélgető partnereink aktív közéleti emberek voltak, akik felismerésüket gyakorlati magatartásra és cselekvésre is átváltják, érzékelhetjük a felvilágosítás értelmét. Ezek az emberek hivatásuknál fogva sok más emberrel érintkeznek, előadásokat tartanak, cikkeket írnak, így hatósugaruk jelentős.

A nemzetközi találkozókon szerzett ismeretségek alapján mi magunk is sok meghívást kaptunk előadások tartására. Így magam Svájcban 1947-1951 között mintegy 130 munkás- és gazdaegyesületben tartottam előadást német és francia nyelven. A már említett regensburgi találkozó után pedig Németországból jöttek tucatszámra meghívások. Mindez önmagában nem döntően sok, de gyűrűző hatásában mégsem lebecsülendő. Segíti erősíteni a demokráciák védekező reflexét a diktatura terjedése ellen, a szabad világ figyelme pedig bizonyos mértékben fékezi a létező diktaturák embertelen kegyetlenségét is.

Harmadik célunk a kapcsolatok létesítése volt. Ebben a törekvésben a hangsúlyt nem annyira a « beérkezett » po-

litikusokra helyeztük, hanem a középkorúakra, de még inkább a fiatalokra, a jövő közéleti szereplőire. Nyugateurópa vezető keresztény politikusai közül nem egy ma is személyes jóbarátaim közé tartozik. Ezekben a ma beérkezettekbe, az akkori fiatalokban nyilván tovább él a magyar kapcsolatok hatása, de változatlan feladat azok folyamatosságának fenntartása, ápolása.

Örvendetes, hogy az 1956-ban Nyugatra érkezett fiatalok soraiban szép számmal akadtak olyanok, akik a keresztény, demokratikus világnézet alapján állónak vallották magukat és vállalták is az ebből fakadó közösségi hivatásukat. Helyénvaló volt, hogy több esetben sikerült velük megosztani és átadni a magunk vállalta feladatainkat.

FEKETEKÚTY LÁSZLÓ

KERESZTÉNY MAGYAR SZAKSZERVEZET SVÁJCBAN

A nyugat-európai magyarság soraiban nincsen hiány egyesületekben, áldozatos emberekben sem. Mégis kevés az olyan szervezet, amely több évtizedes próbát kiállt. Ezek közül is kiemelkedik a Svájci Keresztény Magyar Munkásszövetség 30 éves szakszervezeti és ember mentő tevékenységével.

A Svájcba érkező 56-os menekültek igénye hozta létre. 1958. december 18-án alakult meg Oltenben, ahol akkor *dr. Harangozó Ferenc* volt a magyarok lelkésze. A többi magyar lelkipásztor támogatását is élvező kezdeményezése találkozott a Zürichben szervezkedő *Böröcz József, Bozsóki József, Farkas Lóránd* és *Piroska Elemér* azonos szándékával. Az alapító közgyűlésen pedig már Aarau, Basel, Herisau, Luzern, St. Gallen és Solothurn magyarsága is képviseltette magát. Később Bernben is alakult helyi csoport. Az eredményes kezdet után új lendülettel folytatta szakszervezeti tevékenységét a később Svájci Keresztény Magyar Munkavállalók Szövetsége néven működő egyesület, amikor központja 1961-ben Zürichbe került. Nem véletlenül.

Eredményes érdekvédelmi munka

A Szövetség *Hanzély Menyhért* és *dr. Ludinszky Lajos* után zürichi szervezetének lelkes vezetőjét választotta elnökének. *Böröcz József* akkor már évek óta tagja a Svájci Keresztény Szakszervezetnek, majd később Zürich munkaügyi bíróságába is beválasztották. Sokoldalú szakszervezeti tapasztalatával és leleményességével kiszélesítette és új vágányokra állította ezt a keresztény világnézeti alapon működő, felekezeten felüli érdekvédelmi szervezetet.

A Svájci Keresztény Szakszervezeten belül önállóan működő magyar tagszövetség mindenekelőtt a beilleszkedés nehézségeivel küzdő menekült magyarság beintegrálását tartotta elsőrendű feladatának. Nyelvtanfolyamokat rendezett, állást és lakást szerzett, jogi eligazítást adott. Tevékenységével mindenekelőtt az évek során 100-ról közel 800-ra emelkedett tagjainak érdekeit tartotta szem előtt. De nem utasította el egyetlen segélyre szoruló, becsületes magyar kérését sem.

A Szövetség munkája a kezdeti segítségen kívül kiterjedt a munkaközvetítésre, a munkahelyi érdekvédelemre, a munkaviszonyt érintő minden kérdésre. Az elnök irányításával az évek során több mint ezer új menekültnek szerzett munkahelyet. Egy svájci bank például 60, egy magyar gyáros kereken 40 honfitársunknak adott munkahelyet. És így lehetne sorolni tovább ennek a konkrét érdekvédelmi munkának az eredményeit.

A svájci hatóságok megbízható partnere

A Szövetség tevékenységi köre az évek során és az igények változásával egyre bővült. Ma már nemcsak kedvezményes, kollektív munkanélküli segély-biztosítást tud nyújtani tagjainak. A 60-as évektől kezdve a gyermekekhez érkező idős szülőknek is szerzett letelepedési engedélyt és számukra is kiharcolta ugyanezt a biztosítási kedvezményt, amelyet ma már kereken 4000 svájci magyar élvez. Az elnökség munkájának minőségét, megbízhatóságát elismerik a svájci egyházi és társadalmi szervek, a hatóságok is partnerüknek tekintik és igénybeveszik szolgálatait. A hatóságok nehezen megszerzett bizalma tette lehetővé, hogy a Szövetség mindig újabb és újabb magyar menekült csoportnak tudott beutazási és letelepedési engedélyt szerezni az osztrák és olasz menekülttáborokból, 1969-től több száznak. Ezen kívül 75 hátrányos helyzetű, fogyatékos magyar is kapott menedékjogot közvetítésével. Közbenjárásának további jelentős eredménye számos szétszakadt magyar család egyesítése.

E szerteágazó érdekvédelmi munka és segélyezés pénzügyi alapját a keresetekhez igazított tagdíjakból befolyó összeg biztosítja. Behajtásáról 23 éven keresztül az időközben elhunyt pénztáros, *Winkler József* gondoskodott. A folyamatosan végzett magyarságmentő tevékenység azonban további pénzforrások feltárását tette szükségessé. Ezért hirdette meg a Szövetség a « *Magyar a magyarért* » mozgalmat. A felhívásából eredő jelentős összeg tette lehetővé a magyarországi és erdélyi árvízkárosultak segélyezését, a kastli Magyar Gimnázium rendszeres támogatását, az egyéni segélykérések kielégítésén kívül. De jutott ebből a segélyalapból a zürichi cserkészcsapatnak, tánccsoportnak és a Magyar Irodalmi Körnek is, számos más kulturális kezdeményezésen kívül. A Szövetségé a « Nemzetőr » egy oldala is, amelyen időnként Bozsóki József sajtótitkár számol be az elvégzett munkáról. Jelentős az a támogatás is, amit az elnökség a svájci egyházi és más segélyszerveken, a Nemzet-

közi Vöröskereszten és az ENSZ menekültügyi megbizottján keresztül ér el a nehézségekkel küzdő és jogaikért harcoló magyarok érdekében.

Az erdélyi magyarokért

Ahogy romlott a magyarság helyzete Erdélyben, úgy növekedett a Szövetség vezetőinek figyelme és segítőkészsége a bajbajutottak iránt szülőföldjükön, majd a menekülők soraiban. Az elnök 1987 májusi felhívása nyomán 41.500 Fr. gyűlt össze. A támogatók adományaikkal többek között 22 erdélyi magyar menekült svájci letelepedését és munkavállalását tették lehetővé. Jelentős összeggel járult hozzá az akció sikeréhez számos magyar egyesület, egyházi intézmény és egyéni adakozó is. Az idei gyűjtés eredménye további erdélyi menekültek megsegítését, újabb családok támogatását és biztonságba helyezését, összevonását tette lehetővé. A svájci közvélemény, a segélyszervek és a hatóságok rendszeres és pontos tájékoztatásának köszönhető, hogy reálisan látják az erdélyi tragédia hátterét és az ebből adódó feladatokat. A Szövetség elnökének a 30 éves jubileumhoz méltó kezdeményezésére 1988. június 28-án összejöttek a svájci és a Svájcban működő nemzetközi, egyházi és társadalmi segélyszervek megbizottjai, hogy egyeztessék terveiket az erdélyi menekültek támogatására.

A Szövetség 1988. október 2-án tartotta jubileumi közgyűlését. Böröcz József 34 küldött és néhány vendég előtt számolt be tevékenységének lényegesebb eredményeiről, a rászorulók 3 évtizedes szolgálatáról. A tisztújító titkos választás eredményeként az új vezetőség néhány fiatal taggal gyarapodva a következőképpen alakult. Elnök: *Böröcz József;* alelnök: *B. Szabó Péter;* pénztáros: *Reinheimer József;* titkár: *Parragi László* és *Csont Norbert;* jegyző: *Keresztes Benő;* sajtófelelős és kulturális vezető: *Bozsóki József;* további vezetőségi tag: *Gyorgyevits Sándor, Váci Gyula* és *dr, Vitos Attila* lett.

Böröcz József fáradhatatlan és eredményes munkája tehát ismét elismerést nyert, a közgyűlés újból rábízta a Szövetség munkájának a vezetését. A Svájci Keresztény Magyar Munkavállalók Szövetsége elnökének és központi tisztségviselőinek, valamint helyi vezetőinek és számos munkatársának tevékenysége nemcsak egyedülállóan példás teljesítmény. A Szövetség munkáját méltán értékelhetjük úgy is, mint a keresztény ihletésű magyar szakszervezeti és érdekvédelmi törekvések történetének jelentős fejezetét.

KOVACS K. ZOLTAN

VII.

EURÓPA SORSPROBLÉMÁI

MÚLT ÉS JÖVŐ KÖZÖTT

Ha meg akarjuk érteni az eseményeket, amelyek ma szemünk előtt peregnek és a jövőt hordozzák méhükben, keressük ki azokat a « játszmákat », melyeknek történelemalkotó jelentőségük van. A « játszma » kifejezést a francia *enjeu*-ből veszem. Tétje egy-egy sorskérdés megoldása. A játszmák úgy keletkeznek, hogy egy társadalom az idő sodrában problémákkal találkozik: bizonyos egyensúlyhelyzetek megbillennek, vagy a fejlődés hirtelen megáll vagy valahol zsákutcába fut, esetleg külső veszély fenyeget, vagy ebben-abban a rétegben elégedetlenség tör ki, stb. A problémák kezelésére rendszerint többé-kevésbé szervezett erők lépnek föl és előbb-utóbb kinyilvánítják szándékaikat. A játszma így alakul ki: mi legyen a megoldás, és ki mit nyer vagy veszít aszerint, hogy a vita miképpen dől el.

Egy kultúra az egymást követő nemzedékek történelmi alkotása. Minden generáció találkozott, az élet különböző terén, őt érintő problémákkal. Ezekből egyeseket észrevett, mások figyelmen kívül maradtak. Minden generáció igyekszik — értékrendjének és érdekeinek megfelelően — megoldani a számára lényeges és fölismert problémákat. A megoldási formák együttese és rendszere eredményezi egy adott kultúra eredetiségét, szellemét, alkotásait. Az európai kultúra tehát magábafoglalja azon országok társadalmát, melyek lakói a századok folyamán kialakítottak egy életrendet, életmódot és életfölfogást. Mindez számukra közös és megkülönbözteti őket a kínaiaktól, az afrikaiaktól vagy az indiánoktól.

A kultúrák halálveszedelembe kerülnek, ha nem tudják sorsproblémáikat felismerni és azonosítani, melyek enélkül fölhalmozódnak és egyre súlyosabbá válnak. Ha jelentkeznek cselekvésre kész erők, hogy a dolgokat kézbevegyék, van

---

Ez az írás előadásként április 20-án hangzott el a svájci Einsiedelnben, a Katolikus Magyar Értelmiség Mozgalom 29. Pax Romana kongresszusán. A szerző a lőveni katolikus egyetemen a politikai tudományok és a szociológia tanára.

kilátás a krízishelyzet orvoslására. Ám ezen cselekvőerők szemlélete, értékrendszere, érdekei leggyakrabban különböznek egymástól Éppen ezért beszélhetünk játszmáról, amely így fest: a játékosok a társadalom asztala körül ülnek, ki-ki a saját programjával és aduival, de még nem lehet tudni, hogyan fog megoszlani a tét. Egy társadalom közéletét fölfoghatjuk tehát mint egy bizonyos számú döntő játszmának az összegét. Egy kultúra jövendője attól függ, hogy miképpen kezelik a játszmákat fölidéző problémákat.

Nyolc játszmáról számolok be. Ezeket minden nyugat-európai országban meg lehet találni, s talán Magyarországon is. Mondanivalóimat legalább kétféleképp lehet bírálni: lehet köztünk véleményeltérés a játszmák számában és lehet vitatni azt is, hogy egy-egy játszmát nem fogalmaztam meg jól, esetleg dramatizáltam vagy leértékeltem, de remélem, hogy a vita lehetősége kihozza és konkretizálja a részleteket.

Az ipari országok közgazdaságának átszervezése

1973-74 óta valójában nem krízisről kell beszélnünk, hanem inkább hosszú távú gazdasági depresszióról. A világgazdaság szerkezetének mély átalakulása van folyamatban. A változások alaptényezőit a következőképp lehetne megjelölni:

— *Az energiaforrások,* mint az olaj vagy a szén, melyek termelési gépezetünket üzemben tartják, lassacskán kimerülnek. Mivel fogjuk őket helyettesíteni?

— Azon *áruk* piaca, amelyek a háborút követő negyedévszázad dinamikus fejlődését táplálták — az autó, a televízió, az elektromos háztartási gépek, stb. — elérte a *telítettség* fokát. A fogyasztói társadalom a telítettség határaihoz közeledik és máris megkezdődött a harmadik technológiai forradalom az informatikával, automatizációval, stb. A kérdés most az, hogy ezek az új találmányok csupán a termelés produktivitását emelik és ezzel a munkanélküliséget fokozzák, vagy talán új fogyasztási javakat is eredményeznek és így új vásárlási hullámot is okoznak, új fölfelé ívelő tendencia felé nyitnak utat.

— Olyan *iparágak* és *tevékenységek,* melyek eddig a fejlett ipari országok sajátosságai voltak, egyre inkább megnyílnak a harmadik világban, ahol a haladásba lendülő nemzetek száma gyarapodik.

— *A kártyák újraosztásának* vagyunk tanúi. A kérdés, vajon ez a folyamat a tényezők véletlen alakulásának lesz-e a gyümölcse és csupán néhány hatalom vezeti azt, — pl. a « multinacionális » vállalatok és a legerősebb országok kormányai, mint az Egyesült Államok és Japán —, vagy pedig az Észak és Dél közötti egyezkedésnek lesz a következménye?

— *A fogyasztópiac telítettsége és a produktivitás emelkedése* az egyre hatékonyabb technológiák következtében, az « új ipari

országok » versenyképessége, többféle nehézséget okoznak, melyek közül a *munkanélküliség* a legfájdalmasabb. Ebből folyik azután egy csomó kérdés: lehet-e mindenkit foglalkozáshoz juttatni? Ha igen, milyen módon? A társadalmi idő fölhasználását kell másképp beosztani? Azt kell kikeresnünk, hogy hol vannak még ki nem elégített szükségletek, melyek új munkalehetőségnek lennének forrásai? Vagy talán arra vagyunk ítélve, hogy egy kettős közgazdaságban éljünk, melyben a lakosság egy része sokat és hatékonyan dolgozik és finanszírozza a másik részének tétlenségét? Vagy talán az fog történni, hogy a munkahely-hiány magától meg fog oldódni egyszerűen azért, mert a munka a polgárok értékskálájában elveszti fontosságát és így megszűnik a játszma drámai feszültsége?

— *A dollár inkonvertibilitása* (be nem cserélhetősége) felborította az 1971 augusztusa óta, a háború után Bretton Woodsban létrehozott nemzetközi fizetési rendszert. Miképen lehetne a hullámzó árfolyamokat mérsékelni? Az amerikai kamatláb magas marad-e? Mi lesz a harmadik világ eladósodásával? Elképzelhető-e egy új pénzügyi világrend?

Ezek lennének az első játszma fő tétjei. Velük szemben a hagyományos jobb- és baloldali politikai értékrendszerek, a liberális és szocialista programok túlhaladottnak tűnnek. Akár az egyik, akár a másik van uralmon, mint azt például a franciaországi események bizonyítják, nagyjából ugyanaz a politika kerül kivitelezésre. Manapság a játszmában résztvevő erőket másképp kell nagyjából három csoportra osztani.

Az első csoport a pangásból a kiutat a termelés sarkalásával keresi. Ide sorolhatjuk ténylegesen valamennyi kormányt. Módszereik ugyan különbözhetnek, de mindegyik bízik az új technológia vívmányaiban és fő feladatának tartja, hogy a közgazdaság helyzetét egyensúlyba hozza: szanálja az államháztartást, racionalizálja a szociális kiadásokat (ami csökkentésüket jelenti), lefékezze és lekösse az inflációt, javítsa a vállalatok versenyképességét (ami a bérek mérsékelésével jár). Minden kormány erőlteti a kivitelt, ami a nemzetközi versengést csak még élénkebbé teszi.

A második csoport nem kívánja a fejlődést tovább folytatni. Itt konkrétan az « ökológusokról » van szó. Ez igazában egy eredeti mozgalom, melyet az 1960-as évek végén előtérbe került ifjúsági lázadás későbbi politikai vetületének tekinthetünk. Aránylag teljes értékrendszerrel rendelkezik, amely a gazdagodó iparosító társadalommal szembehelyezi az életminőség és a « konvivialitás » igényét. Gyanakvóan tekint a nagyiparra, ellenzi az atomenergiát és fölújítható, « tiszta » és « veszély nélküli » energiaforrásokért száll síkra. Újfajta életformát prédikál, mely a természettel összhangban maradna, biztosítaná az emberek és a nemzetek közötti békét.

A harmadik csoport át kívánja hidalni a termelőképesség és a konvivialitás közötti ellentétet. Elismeri, hogy életmódunk alapja csak egy hatékony közgazdasági rendszer lehet, mely többet és olcsóbban igyekszik termelni, de a növekedést egy emberibb lét szolgálatába kívánja állítani. Ennek az irányzatnak eredetisége az, hogy a szükségletek fogalmából indul ki. Sok a ki nem elégített szükséglet még a gazdagabb országokban is, de főleg a harmadik világban. A kibontakozás stratégiáját világméretekben kell megtervezni és azt a déli és északi országokban egyaránt fölmérendő szükségletek föltárásához kötni.

Mi legyen a politikai és gazdasági döntések optimális kerete?

Manapság a döntések túlnyomó részét nemzeti kormányok hozzák. Ám láttuk, hogy az első játszma nem ismer határokat, sokkal szélesebb térben bonyolódik le. Más tények ugyancsak túlhaladják méreteit. Így például könnyen fölismerhető, hogy létezik egy nagyszámú közös érdek az európai térségben és az sem vitatható, hogy létezik egy európai kulturális egység is. E problémakör megoldásában két tábor különböztethető meg.

Az első közös, *nemzetekfölötti értékekből* indul ki. Hívei az Egyesült Európát keresik. Csakis ebben a dimenzióban látják annak a lehetőségét, hogy kievezzünk a gazdasági depresszió vizeiből. Ennek az iránynak fő eszközei a közös iparpolitika, az energia és a technológia együttes fejlesztése, közös pénz és pénzügyi politika. Azon a véleményen vannak, hogy Európa hangját a nemzetközi koncertben, és főleg a két nagyhatalom között, csak akkor lehet érvényesen szóláshoz juttatni, ha az európai államoknak közös a külpolitikájuk. Ez pedig logikusan együttes katonai védőrendszert igényel. Mindezekben az ügyekben a nemzetállam fogalma teljesen elévült. Ha nem ruházzuk át a szuverenitást Európára, arra kényszerülünk, hogy függő helyzetünket, főképp biztonságunkat illetően, az Egyesült Államokkal szemben elfogadjuk.

A másik tábor tagja a *nemzeti értékeket* helyezi az első helyre. Igy különösképp az Európai Gazdasági Közösség nagyobb országainak kormányai mindenekelőtt a nemzeti érdekeket védik. Egyrészt elő igyekeznek mozdítani azon állampolgáraik álláspontját, akik az európai integrációtól sérelmet szenvednek. Másrészt pedig úgy gondolják, hogy jobban uralkodnak a nehéz helyzeteken, ha a döntés joga és eszközei a nemzeti kormányoknál maradnak.

E második tábor tagjai nem elvből európaellenesek. De ténylegesen mégis nyitva marad a kérdés: miképp lehet

Európa építését továbbfolytatni és fölgyorsítani a sok ellentétes érdek között? Honnan jön majd a megújhodás, ha ugyan lesz?

A nyugati világ biztonsága

Ez a biztonság szervesen kötődik az előbbi játszmához. Fönnáll-e valamiféle veszély a Szovjetunió részéről? A két ellentétes világnézet közötti különbség fokozódik-e vagy csökken?

A második világháború következtében a Szovjetunió lényegesen kiterjesztette befolyási- és érdekövezetét Nyugat felé. Egyrészt új területeket csatolt magához, másrészt pedig nyolc országban jutatta hatalomra a kommunista pártot. Azóta a harmadik világban is jöttek létre marxista-leninista ihletésű politikai rendszerek anélkül, hogy közvetlen szovjet katonai beavatkozás történt volna. E sikerek oka — Afganisztán kivételével — általában a fönnálló, igazságtalan vagy bizonytalan helyzetekben keresendő. Ám e messzefekvő hódításoknak — mint Kuba, Vietnam, Angola vagy Etiópia — megfelel a szomszédságban egy jó pár erkölcsi vereség — mint Magyarországon, Csehszlovákiában vagy Lengyelországban — mely a szocialista tábor belső sebezhetőségét tárja föl.

A szovjet rendszer valójában igen gyönge képességről tanúskodik, hogy a lakosság igényeit kielégítse a jólét és a szabadság utáni vágy terén. E rendszereket mindenütt kisszámú vezetőgárda kormányozza, amelyet egy aránylag zárt uralkodórétég támogat. Ezeket főleg a *status quo* fönntartása érdekli és a legutóbbi időkig képtelennek bizonyultak arra, hogy mélyebbre ható reformintézkedéseket hozzanak.

Gorbacsev előtérbe kerülése óta fölmerül a kérdés, hogy ez a rendszer képes-e egy valódi történelmi fordulatra? Korai lenne a válasz. Mégis megkockáztatom azt mondani, hogy a kialakuló játszma tétje nem egy ideális, emberarcú szocializmus, hanem egy olyan modernizált ipari társadalom, mely végre hatékonyan működik. Ha ugyan ez a reformmozgalom bizonyos liberalizációval, engedékenységgel és több toleranciával jár.

Ebben a helyzetben Nyugaton kétféle magatartásforma alakult ki. Az egyiket a biztonság értékelése, a másikat az okvetlen békeszándék vezeti. Az előbbiek a fegyveres éberséget helyezik az előtérbe, és azzal érvelnek, hogy az erők egyensúlya garantálja a békét. Az utóbbiak, azaz a pacifisták, még az egyoldalú lefegyverzést is elfogadhatónak tartják, mondván, hogy a rakétaverseny ára és életveszélye elviselhetetlen.

Minthogy az első álláspontot a felelős kormányvezetők képviselik, a két tábor vértelen versengése a végtelenségig is elhúzódhat. Mégis elképzelhető két olyan eshetőség, amely a kialakult helyzet hirtelen súlyosbodását okozhatná. Az egyik az a hipotézis, hogy egy a Szovjetuniótól függő országban nagyméretű zavargások törnének ki és ez esetleg a szovjet vezetők hidegvérének elvesztését vonná magával. A másik hipotézis az, hogy valamelyik nagyhatalom érdekterületén kívülre kalandozna és határozott ellenállásra bukkanna, mint pl. a kubai rakétaválság idején. A mai körülmények között egyik eshetőség sem látszik közvetlenül lehetségesnek. Így az adott feltételek mellett a fegyverek egyensúlya pusztán könyvelési funkciót tölt be. Ha összevetjük a különböző támadó és védekező eszközök erejét és számát, egyenlőség esetén ez a birtokolt pozíciók megtartását eredményezi. Ellenkező esetben az egyenlőtlenség megengedi az erősebb félnek, hogy offenzív diplomáciai lépéseket kezdeményezzen.

Az emberi élet értéke

Minden társadalom szabályokkal veszi körül azokat a cselekedeteket és viselkedéseket, amelyeknek az élet reprodukciójához, létrehozásához vagy végéhez van közük. Így azokat az aktusokat, amelyek életet teremtenek vagy halált okoznak, nem ösztönök játéka, hanem előírások és tilalmak összessége kormányozza. Itt nemcsak az egyedek biológiai létéről van szó, hanem a köztük lévő kapcsolatok állandóságáról, stabilitásáról, minőségéről, valamint az egész társadalom további fönnállásáról.

Ehhez a kérdéscsoporthoz tartozik a szekszualitás. Az érvényben lévő normák célja az, hogy meghatározzák a megengedett kapcsolatok, viselkedések és érzelmek terét. Garantálják a párok tartósságát és a családi intézmény szilárdságát. Egyes normák különösképp ügyelnek az élet védelmére. Napjainkban, a tudomány haladásával, ezen imperativusoknak nemcsak a gyilkossággal, az öngyilkossággal vagy a halálbüntetéssel szembeni magatartást kell figyelembe venniök, hanem olyan jelenségeket is előre kell látniok, mint a magzatelhajtás, az eutanázia, a mesterséges termékenyítés vagy épp a genetikai manipulációk, melyek fajtánk egyediségét vagy sajátosságait is érinthetik.

Ezekben a témákban a közvélemény két pólus, a « permisszívek » vagy engedékenyek és a szigorúak tábora köré tömörül. Az elmúlt huszonöt esztendőben a fejlődés a második pólusból húzódott az első felé és ezalatt ez a « játszma » egy különösen izgalmas értékellentétnek lett a színtere.

A szigorúak álláspontja nagyjából megfelel a keresztény erkölcsnek. Az engedékenyeké a nyugati gondolkodás hosszú átalakulásának a következménye, amely az élet szemléletét és értékelését fokozatosan elvágta a túlvilágra való minden utalástól. E felfogás lényegét így foglalhatjuk össze: az embernek saját magának kell köveznie földi útját. Előrehaladása közben meg kell szabadítania magát a kényszerektől, melyek « alienálják », elidegenítik, valamint az erkölcsi szabályoktól, amelyek elnyomják. A szekszualitás nem bűn melyet elkerülni kell, hanem élvezetet és boldogságot alkotó energia. A szekszuális élet sikere a teljes élet eléréséhez tartozik. A tabuknak nincs már értelmük, hisz a fogamzást mesterségesen tudjuk ellenőrizni. A magzatelhajtás szabad cselekedet, ha a gyermek nem kívánatos. Az eutanázia szintén lehetséges út, hisz a szenvedésnek nincs értelme.

A közélet megfigyelője azonban joggal kérdezheti, hogy közelebb kerültünk-e a boldogsághoz azzal, hogy a hagyományos erkölcsi rendet védő tilalmakat lebontottuk? Vajon az embereknek kevesebb a gátlásuk, fölszabadultabbak cselekedeteik, kevésbé korlátozottak választásaik? Egy csomó jel növekvő kedvetlenségre, pesszimizmusra, mogorvaságra utal. Sokan nem tudják merre tartsanak. A « játszma » tehát nyitott és nincs kizárva, hogy a szabadosság keserű gyümölcsei szigorúbb követelményekhez vezetnek vissza.

A népszaporulat visszaesése

Ez a jelenség a negyedik játszmából következik. A számokat ismerjük: az európai népek nem újítják föl lakosságukat, nem pótolják az elhunyt generációkat. A lakosság csökkenésével szemben három típusú magatartást lehet megkülönböztetni:

— Az « antinatalisták » elfogadják a csökkenés tényét, még örülnek is neki, mert a népszaporodás emelkedésében az emberiség számára veszélyt látnak. A harmadik gyerek, aki a népesség növekedését biztosítja, hozzájárul a munkanélküliséghez, a természeti tartalékok elapadásához, rákényszeríti anyját, hogy mondjon le fizetett állásáról, fenyegeti anyja szabadságát. Kevesebb gyerek: több hely az iskolában, a kórházban, a lakásban, több zöld terület.

— A « natalisták » többféle érvet sorolnak föl, hogy fellendítsék a népesség természetes szaporodását. Egyesek attól félnek, hogy a Nyugat lassan elnéptelenedik, az erőviszonyok fölborulnak Európa és a többi kontinens között. Mások közgazdászként okoskodnak: a gyermeket a munkaadó oldaláról nézik. Eszik, ruhát nyű, koptat, tanítani kell..., tehát beruházásra sarkall és munkalehetőséget teremt. Amint termelő lesz ő is, fizeti majd szülei nyugdíját. Ismét mások a népszaporodásban a nép életerejét, vitalitását látják. Számukra a csökkenés azt jelenti,

hogy hanyatlik az alkotóképesség, a vállalkozói szellem, a jövővel szembenéző bátorság. A nagyobbarányú termékenység tehát előrehaladásra, változásra, újításra ösztönöz.

— A harmadik magatartást a « méltányosság » fogalma határozza meg. Képviselői úgy vélekednek, hogy tisztelni kell a párok szándékát. Ám ezek nem egyenlőek családjuk méretének megválasztásában. Bármelyik országra gondolunk, egy új gyerek elfogadása pénzügyi hátránnyal jár. A családpolitika föladata tehát az, hogy ellensúlyozza a terhet, amit a gyerek jelent és a veszteséget, amit egy jövedelemforrás megszűnése hoz magával. De tartalmaz egy csomó olyan intézkedést is, amely a környéket és a napi életet átalakítja a gyerek körül.

A « játszma » kimenetele bizonytalan, nemcsak a nézetek közötti különbségek miatt, hanem azért is mert a házastársak viselkedése és a társadalom várakozása között ellentmondás áll fönn. Ami a házastársakat illeti, együttlétük törékenyebb lett, hosszabb ideig kívánják függetlenségüket megőrizni, életideáljuk az anyagiak, a munka és a szabadidő terén, csak egy, legfeljebb két gyerekkel összeegyeztethető. Ám a társadalom szempontjából ennek a magatartásnak következménye az, hogy a demográfiai piramis fölborul, az öregek többen lesznek, a fiatalok kevesebben és ebből mindenféle hátrányok származnak.

A család jövője

Nem téves azt állítani, hogy a család a társadalom alapsejtje. A családi közösségben bontakoznak ki a legmélyebb érzelmek, a legbiztosabb szolidaritások, ott készülnek a növekvő korosztályok a rájuk váró föladatokra. Ugyanakkor a család gazdasági egység is, amely a jövedelmeket fölosztja és elkölti, stb. Egy ilyen fontos intézmény válságba jutása hatalmas kulturális és társadalmi megrendülést hoz magával.

A szociológiai véleménykutatások a családról inkább optimista képet nyújtanak. A család mindenütt Európában alapvető értéknek számít. A sikeres házasság változatlanul úgy jelentkezik, mint egy biztos sziget a rideg és névtelen világban, mint a napi élet központja. Eddig semmiféle elfogadható alternatívát sem lehetett kitalálni.

Még a fiatalok házasságon kívüli együttélésének egyre gyakoribb formája sem cáfolja meg a mondottakat. Sokszor ez az együttélés próbakorszaknak minősül. Két lény exkluzív, kizárólagos szerelme, akik közös életet alapítanak, egy vagy két gyereket hoznak a világra, továbbra is a legtöbbek számára mély vágy marad. Azonban az az út, amely egy végleges házassághoz vezet, több ágra szakadhat. Ha az

egyik ág egy ideiglenes együttlét ingadozásain megy keresztük, e választás alapja a csődtől való félelem, az óvatosság a jövő bizonytalanságaival szemben.

De minden óvatosság ellenére, két élet összekovácsolásának terve mégis törékenyebb lett. Kettős bizonyíték van erre. Egyrészt, sokan nem kötnek házasságot, hanem a kötetlen együttélés formája mellett maradnak. Másrészt a válások száma mindenütt gyarapszik. Arra kell ebből következtetnünk, hogy manapság gyakoribbak a viszályok mint régen? Én inkább azt hiszem, hogy a jelenség az értékek és az életmód változásának a következménye.

Az értékek közül elsőnek jelezném a keresztény világnézet hanyatlását, amely azelőtt meghatározta az erkölcsi rendet. A házasság fölbonthatatlanságát egyre kevesebben vallják. Ugyanakkor a személyi szabadságot és az egyéni kibontakozást egyre inkább értékelik s ez hamarább vezet a válsághoz és a válás kimondásához. Amennyiben a kettesben megélt boldogság kétségessé válik, előtérbe kerül a jogigény az egyéni boldogsághoz, a saját érdekek kereséséhez. Logikusnak látszik, hogy mindegyik fél kilépjen a szövetségből.

Hagyományosan, a társadalmi ellenőrzés és nyomás valamint a gyermekek érdekeinek tekintetbe vétele, házastársi szálak fönntartását kedvezményezték. Manapság a környezet nem ellenőrzi a hűséget különösebb éberséggel, nem zárja ki az elváltakat a társaságból. Ha a pár nézetellentétekkel küszködik, a kiutat inkább a válásban mint a békülésben keresi.

Életmódunk is tartalmaz olyan elemeket, melyek nem segítik elő a házasságok tartósságát. Ha a modern tájékoztató eszközök, magazin, tévé, mozi, újság, stb. fő témakörét tekintjük, azok örökké új szerelmekről mesélnek, melyek az elhasznált kapcsolatok szakításához vezetnek. A nők gyakoribb hivatásszerű munkába állása kétségtelenül kedvező a család életszínvonalára és a feleség függetlenségére, de ugyanakkor nehézségek és surlódások forrása is.

Hozzátehetjük még, hogy a törvényhozás mindenütt egyszerűsítette és gyorsította a válás lehetőségét, az adórendszer pedig sok országban előnyösebben kezeli a szabadegyességben élőket a házasokhoz viszonyítva.

Ebben a családi « játszmában » háromféle magatartást különböztethetünk meg, melyek persze különböző értékrendszeren alapszanak.

Az első fajtát a « közösségi modell »-nek nevezném. Itt a család kölcsönös szerelemből fakad. E szerelem számára adni fontosabb, mint kapni. A házaspár élete erősen koncentrálódik az otthonra, a gyerekekre, a családra (a rokon-

ságra is) Az anya, ha lehet, a háztartásban, nevelésben, otthonteremtésben keresi hivatását. Férj és feleség közös művet igyekeznek alkotni. A vagyont, az örökölt vagy szerzett javakat közösnek tekintik és ezekről a társak együtt rendelkeznek. Ebben a fajta családban találunk legalább két gyereket, de gyakran hármat is, vagy többet. Válság esetén a társak inkább azt keresik, hogyan lehetne a helyzetet orvosolni, mintsem, hogy szétváljanak.

A második modellt « egyének szövetségének » nevezném, amely két szabad személy találkozásából keletkezik. Két alfaja van: az egyik házasság formájában jelentkezik, a másik szabad együttélés marad. De ez nem jelent döntő különbséget alapvonásait illetően. A férfi és a nő igaz szerelemmel vonzódnak egymáshoz, de ez nem akadályozhatja meg az egyik és a másik személyiségének kibontakozását. Nem lehet adni, anélkült, hogy kapjon az ember. A szerelem fogalma is másképp értődik mint az első modellben, például a szekszuális harmónia nagyobb szerepet játszik. Mindegyik házastársnak megvan a maga független életszférája. A leggyakrabban a nő is dolgozik házon kívül. Mindenki igyekszik érvényesülni a maga módja szerint és magától értetődik, hogy egymás iránt toleránsak a felek. A vagyon, a szerzett javak egyéniek maradnak, kinek-kinek külön számlája van és miután a közös kiadások fedezve vannak, mindenki rendelkezik a fölött, amit keres. A két gyerek maximumnak számít. Válság esetén a pár inkább azt keresi, hogy barátian elszámolják az ügyet, hisz ha kiégett a szerelem, nincs értelme a folytatásnak.

A harmadik modellt « érdekszövetségnek » lehet minősíteni, mert célja az, hogy két vagyont, vagy két vállalatot vagy két egymást kiegészítő sorsot kapcsoljon össze. Manapság sokkal ritkább, mint régebben. A fejlődés a múlt század óta először a közösségi modellt, majd az egyének szövetségét helyezte előtérbe.

Természetesen, a vázolt modellek « tiszta » típusok és minden életpárnak megvannak a saját jellegzetességei és együttlétük egyéni története. Azzal a szándékkal írtam le őket, hogy jobban megfogalmazhassuk a « játszmát »: folytatódik-e a jövőben a család bomlási folyamata, vagy keresnek-e a fölnövő új korosztályok állandóbb életformákat, amelyek kedvezőbbek lennének mind a partneroknak, mind pedig a gyermekeknek?

Ki az ember és mire van hivatva?

Az előző « játszmák » mögött meghúzódik az emberi személyiség és az egyén koncepciója. A válasz erre a kérdésre a hetedik « játszma » tárgya.

A hatvanas évek nagy kultúrváltozása, melyet fontosságában a reneszánszhoz vagy a reformációhoz hasonlíthatunk, új irányzatoknak adott döntő lökést, s ezek ozmózis útján igen gyorsan elterjedtek. A kialakuló korszakot különböző nevekkel illették: hedonizmus, nárciszizmus, neo-individualizmus, stb. Bármi legyen is a cím, végülis ugyanarról a jelenségről van szó.

Az önmaga keresése, különösen a fiatalabbak között, fő gonddá vált. De idősebbek is, főleg nők, hirtelen rádöbbentek, hogy eddig kötelezettségeknek, előírásoknak és lemondásnak engedelmeskedtek, és valójában nem élték a maguk életét. Egymás után születnek meg a különböző « fölszabadtási » mozgalmak (nők, iskola, börtön, stb.), melyek a gátakat, a zárakat, a megkötöttségeket kívánják lerombolni. Olyan értékek, mint a « egyéni kibontakozás » egyre nagyobb vonzóerővel rendelkeznek. A boldogság az embernek saját magával való harmóniáját jelenti. Az ideál az, hogy mindenki jól érezze magát tulajdon bőrében.

Ez az irányzat szervesen hozzákötődik a szabadság új szemléletéhez. Azelőtt a szabadság « eszközérték » volt. Mindig rendkívül fontos szerepe volt, nélkülözhetetlennek tartották, mint a sót az ételben, de értelmét más értékektől kapta, melyekhez vezetett, mint pl. az igazság vagy a jólét, stb. Eszköz volt egy cél szolgalatában. A mai érzékenység számára, főleg fiatalok körében, öncéllá válik, « végérték » lesz. Nem eszköz, hanem létcél, egy óhajtott állandó állapot. Minden kényszer megszűnését, minden lakat lepattanását jelenti. Minden tartós kapcsolat, elkötelezettség, ígéret előbb-utóbb úgy tűnik, mint a szabadság megfosztása.

Az ankétok vita nélkül kimutatják az egyénre utaló értékek növekvő szerepét, miközben az altruista értékek hanyatlóban vannak, mint pl. a testvériség, az igazságosság vagy az önzetlenség. Nagyon sokan azt gondolják, hogy saját javukat kell először keresniök és nem a közjót.

Ez a neo-individualista áramlat persze kifejezetebb a műveltebb jobbmódú rétegekben, akik hajlamosabbak a lélektani elemzésre, és több képességük ahhoz, hogy saját magukkal foglalkozzanak. De tőlük szétsugárzik a vágy mások felé is, hogy magukra találjanak, autentikusak, hitelesek legyenek. Szeretném ezt a tendenciát néhány példával ábrázolni:

— A személyi boldogság különböző alkotó elemei joggá válnak. Minden asszonynak van joga a gyermekre (ha szükséges még mesterséges fogamzás által is) csakúgy, mint joga van arra is, hogy ne legyen (ha kell magzatelhajtáshoz folyamodva). Nemcsak kezelésre van joga a betegnek, hanem egészségre is. Nem-

csak az elismerésre van jogunk, hanem sikeres szerelmi életre is. És mindenkinek joga van a halálára, azaz e siralomvölgyből való eltávozás percének megválasztására.

— A pszichológiai egyensúlyt okvetlenül meg kell találni. Az ehhez vezető gyors út technikailag, gyógyszer és tudományos praktikum által járható. Itt találkozunk az idegcsillapítók, altatók, a pszichiáterek növekvő szerepével.

— Egyre többen kívánják magukat kifejezni, művelik benyomásaik elemzését, foglalkoznak lelkiállapotaikkal. Itt is egy csomó technika áll a rendelkezésünkre, melyek a belső jóérzést, a szellemi jóállapotot irányozzák: a jóga, a zene, a bio-energia, a csoportdinamika és más mindenféle terápia.

— Sokat foglalkoznak az emberek fizikai kibontakozásukkal is, teljesítményeikkel, testkultusszal. Egy olyan korban, ahol a fiatalság a mértékadó, fiatalnak kell maradni amíg csak lehet, meg kell őrizni a testet a hanyatlástól.

Ezek az irányzatok nem ismerik a politikai választóvonalakat sem, minden pártban megtalálhatók. A neo-individualizmus nagyon szépen párosul a neo-liberalizmussal és a szocializmus maga in *libertaire*, szabados lesz.

Mi életünk, jövőnk, törekvéseink értelme?

Az individualizmus « játszmája » döntés végett beletorkollik a nyolcadik « játszmába », mely végül is összefogja a hét másikat. Minden erre a kérdésre adott választól függ.

Minden társadalomban találhatunk értelmet adó intézményeket vagy egyéniségéket. Ezek formálják, képezik az új értékeket, vagy őrzik a régieket, javasolják a boldogságideált, meghatározzák a lét és a halál célját, tanítják az életművészetet, magyarázzák a dolgok titkait.

Ám megfigyelhetjük, hogy a főbb értelemadók napjainkban nehezen töltik be szerepüket. A katolikus egyházat például többféle irányzat osztja meg és aktív híveinek száma Európában csökkent. A marxizmus hitelét vesztette a desztálinizációval és az általa ihletett rezsimek csődje megfosztotta vonzóerejétől. Az a gondolat, amely a hatvanas évek válságában bontakozott ki, inkább kétségbevon mint állít, nem javasol semmi bizonyosat, a jövőnek nem tűz ki semmiféle célt és elvágta magát minden transzcendenciától és túlvilági reménytől.

A mai nemzedékek tehát szellemi barkácsolásra vannak ítélve. Mindenki, aki fölveti a létkérdéseket, igyekszik a világot úgy értelmezni, ahogy tudja, és élete feszültségei közepette valamiféle *modus vivendi*-t szerkeszt magának. Ha összehasonlítjuk korunkat a XVIII. század szellemével, rájövünk, hogy nem rendelkezünk, nincs világos képünk a jövőnkről, és nem tudunk vonzó és mozgalomba lendítő

terveket kidolgozni. Alkotó fantáziánknak ez a gyengesége annál inkább is meglepő, mert a tudomány terén nagy sebességgel haladtunk előre. Mintha a dolgok egyre részletesebb és mélyebb ismerete együtt járna emberi rendeltetésük tudatlanságával.

Ez az értelemadás látszik számomra a « kulcs-játszmának ». Ha a társadalomról és az emberről tiszta és szélesen elfogadott képünk lenne, el tudnánk rendezni gazdasági strukturáinkat is. Szilárdabb alapot kapnánk Európa építéséhez, mint csupán a nemzeti érdekek érvényesítésének igényét. Könnyebben fölfedeznénk, hogy mi egyesít bennünket, melyek közös értékeink és következésképp, hogy mit kell ápolnunk és megvédenünk. Rendelkeznénk olyan elvek együttesével, melyek helyesen irányítanának döntéseinkben: családalapításban, életadásban, a szenvedések megenyhítésében, a halál küszöbén.

Másképp mondva: igazán nem látom, hogy miképp sikerülne kultúránk hanyatlását megállítani és a XXI. századba lépni, ha nem találunk történelmi utunkat kivilágító fényforrást, útmutató célkitűzéseket.

Itt vár a kereszténységre a hatalmas föladat. Az Egyház, mint intézmény és mint a hívők közössége, nem arra való, hogy technikai pontosságú tervekkel álljon elő, hogy megmondja hol és miképp kell többet beruházni vagy az adókat csökkenteni. Tőle, azaz tőlünk, az várható, hogy a nyíló korszaknak irányt mutassunk. Hivatásunk az, hogy a nemzetek, néprétegek, emberek közti kapcsolatokba szellemet leheljünk, szeretettel és kölcsönös tisztelettel átitatva. Meg kell mutatnunk az ember helyét a teremtésben, életének és halálának értelmét, vissza kell őt vezetnünk Istenéhez. Az Egyház, a megváltás jóhírét hirdetve, egyedül az, amely képes a szíveket megbékíteni és reménnyel eltölteni.

Kétségtelen, hogy ez a program létezik immár kétezer éve. De ebből több vár megvalósításra, mint amit az Egyház eddig elért. Azonban legyünk tudatában annak, hogy a keresztények hitel nélküli hírnökök maradnak mindaddig, amíg belső egységüket helyre nem állítják. Le kell győzniök félénkségüket a környező közömbösséggel vagy hitetlenséggel szemben. Túl kell tenniök magukat azon a bűntudaton, mely egy triumfalista és tévedésekkel is bővelkedő múltból fakad.

Szerencsére vannak közöttünk férfiak és nők, akiknek szavai bátorítanak és példái sugároznak. Ők vonzanak és körülöttük készül a jövő. Mi akadályoz meg bennünket, hogy mi is az építendő evangéliumi országnak legyünk munkásai?

REZSŐHAZY RUDOLF

FÜGGELÉK

SZERZŐK

BABÓTHY FERENC, kertgazda, v. KALOT-vezető, a Demokrata Néppárt v. országgyűlési képviselője, a képviselő testület fővitavezetője (USA).

BARANKOVICS ISTVÁN Dr. (†), újságíró, szerkesztő, közíró, politológus, a Magyar Nemzet v. főszerkesztője, az 1924 és 49 között működő Keresztény Demokrata Néppárt, majd a Demokrata Néppárt v. főtitkára, v. országgyűlési képviselő (USA).

BÉKÉS GELLÉRT OSB, a római Szent Anzelm Pápai egyetem ny. egyháztan tanára, az ökumenikus tanszék v. vezetője, a Katolikus Szemle főszerkesztője, a Katolikus Magyar Értelmiségi Mozgalom - Pax Romana lelkésze (Róma).

BORBÉLY ISTVÁN SJ (†), a magyarországi Jézus Társaság v. provinciálisa, v. főiskolai tanár (Kanada).

FARKAS GYÖRGY Dr., a KALOT egyik alapító tagja, v. népfőiskolai igazgató, a Demokrata Néppárt v. országgyűlési képviselője (Gödöllő).

FREY ANDRÁS Dr. (†), újságíró, politológus, külügyi szakértő, a Magyar Nemzet v. munkatársa (USA).

HOLLAI FERENC, elektroműszerész, a Katolikus Ifjak Országos Egyesülete v. központi titkára, ny. templomgondnok (Budapest).

JOLSVAI HEDVIG, francia-német nyelvtanár, szociális munkás, a Katolikus Dolgozó Nők és Lányok Országos Szövetségének v. főtitkára, 1952-57 börtön, egyházközségi munkatárs, (Budapest).

KOVÁCS K. ZOLTÁN, agrármérnök, a Demokrata Néppárt v. országgyűlési képviselője, a képviselő testület titkára, a Szabad Európa Rádió v. szerkesztője Zoltán Károly néven, közíró (München).

MÉZES MIKLÓS, aranykalászos, szakiskolát végzett gazda, a Széchenyi Népfőiskola egyik alapítója, a Demokrata Néppárt v. országgyűlési képviselője, a képviselő testület vitarendezője, pénzügyi szakértő (Kanada).

FEKETEKUTY LÁSZLÓ Dr., egyetemi magántanár, a Szabad Európa Rádió magyar osztályának v. helyettes főszerkesztője, tudományos kutató (USA).

MONA ILONA, képesített szociális munkás, gimnáziumi tanár és könyvtáros, 1951-től gyári munkás, 1961-től könyvtáros, tudományos kutató (Budapest).

PAP GYULA, ny. középiskolai tanár, könyvtáros, újságíró (USA).

REZSŐHÁZY RUDOLF, a Louvaini Katolikus Egyetemen a politikai tudományok és szociológia tanára, a Belga Tudományos Akadémia tagja, a Libre Belgique vezércikkírója (Belgium).

SINKÓ FERENC, író, közíró, az Új Élet v. főszerkesztője, az Új Ember munkatársa (Budapest).

STETTNER ANDREA, az Erdélyi Katolikus Nőszövetség v. szervezője és munkatársa, a magyarországi Katolikus Leánykörök Szövetsége (KALÁSZ) egyik alapítója és v. társvezetője (Budapest).

VARGA JÓZSEF Dr., jogász, a magyarországi demokratikus ifjúsági mozgalmak, köztük a Független Ifjúság v. vezető egyénisége, recski tábor. A bécsi Európa Ház v. igazgatója, Bécs város kultúrális hivatalának v. referense, kelet-középeurópai szakértő (Bécs).

VIDA ISTVÁN Dr., jogász, szociálpolitikus, a Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete v. főtitkára, ny. egyetemi könyvtáros, tudományos kutató (NSZK).

VÖRÖS VINCE, aranykalászos gazda, a Magyar Parasztszövetség egyik alapítója és v. főtitkára, a Független Kisgazdapárt v. országgyűlési képviselője, az 1988-ban újra alakult mindkét szervezet elnöke (Bakonya, Baranya vm.).

PÁRTOK

Békepárt - a Magyar Kommunista Párt fedőneve, 312.
Christian Democratic Union of Central Europe, 372.

DNP - Demokrata Néppárt, 13, 34, 42, 70, 160, 172, 173, 175, 177, 178, 180, 181, 185, 186, 195, 196, 200, 201, 228, 231, 238, 287, 305, 323, 324, 352, 372.
DC - Democrazia Cristiana, 196.

Egyesült Keresztény-Nemzeti Kisgazda és Földmívespárt, 258.
Egyesült Keresztény Párt, 157, 162, 330.
Egységes Párt, 258, 259.

FKGP - Független Kisgazdapárt.
Felvidéki Keresztény Szocialista Párt, 138, 139.
FKFP - Független Kisgazda, Földmíves és Polgári Párt, 14, 87, 123, 168, 169, 171, 172, 177, 178, 180, 194, 198, 223, 263, 269, 272, 273, 279, 291, 304, 312, 355.
FMDP - Független Magyar Demokrata (Balogh) Párt, 198, 229.
Független Kisgazda, Földmíves és Polgári Agrárpárt, 260.
Független Magyar Polgári Párt (Bartha Albert), 282.

Katolikus Néppárt, 156, 181, 186, 323, 324.
Károlyi Párt, 257.
KDNP - Keresztény Demokrata Néppárt, 33, 34, 153, 161, 163, 164, 168, 170, 171, 172, 173, 231, 312, 331.
Keresztény Front, 323.
Keresztény Párt, 60.
Keresztény Gazdasági és Szociális Párt, 157.
Keresztény Községi Párt, 172.
Keresztény-Keresztyén Kisgazda, Földmíves és Polgári Párt (Egységes Párt), 258, 260.
KNEP - Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, 77, 157.
KNT - Keresztény Női Tábor - Slachta Margit pártja, 170, 175, 178, 181, 229.
Keresztény Szociális Néppárt, 77, 156.
Kisgazda és Földmíves Párt, 257.
Kossuth Párt - Nagy Vince pártja, 282.

MDP - Magyar Dolgozók Pártja, 204, 238.
Magyar Nemzeti Párt - Csehszlovákia, 139.
Magyar Rend Párt, 258.
MÉP - Magyar Élet Pártja, 263.
MFP - Magyar Függetlenségi (Pfeiffer) Párt, 188, 198, 207, 305.
MKP - Magyar Kommunista Párt, 168, 169, 177, 179, 180, 195, 198, 232, 269, 279, 291, 299, 304, 325.
MRP - Magyar Radikális Párt, 199.
MSZP - Magyar Szabadság Párt, 291, 292.
MSZMP - Magyar Szocialista Munkáspárt.

Nemzeti Munkapárt, 258.
NPP - Nemzeti Parasztpárt, 14, 168, 194, 223, 267, 275, 279, 287, 291, 312, 356.
Nemzeti Radikális Párt, 263, 266.

Országos Földmíves Párt, 257.
Országos Keresztény Szocialista Párt, 77, 156, 186.
Országos Kisgazda és Földművespárt, 257.
Országos Kisgazdapárt, 256.

PDP - Polgári Demokrata Párt, 168, 172, 178, 279.
Polgári Szabadság Párt, 263.

SZDP - Szociáldemokrata Párt, 168, 177, 179, 198, 204, 263, 268, 269, 272, 273, 279, 291.

SZERVEZETEK - MOZGALMAK SZELLEMI KÖZÖSSÉGEK

AC - Actio Catolica, 56, 57, 60, 110, 113, 149, 346.
AICS - Nemzetközi Kereszténvszociális Egyesülés, 375.
Aranykalászos Mozgalom, 125.
Amerikai Magyar Szövetség, 358.
Amerikai Republikánus Szövetség, 358.
ÁEH - Állami Egyházügyi Hivatal, 370.
ÁVH - Államvédelmi Hatóság, 48, 109, 302.
ÁVO - a belügyminisztérium Államvédelmi Osztálya, 104, 179.

Baloldali Blokk - pártok szövetsége kommunista vezetés alatt, 132, 179, 198, 204, 277, 291.
Bartha Miklós Nemzetpolitikai Társaság, 61.
BNB - Budapesti Nemzeti Bizottság, 171.
Budapesti Szent Imre Kollégium, 331.
Budai Szent Imre Kollégium, 373.

CEFCTU - Emigráns Keresztény Szakszervezeti Szövetség, 384.
CISC - Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Konföderációja, 384.

DL(N) - (Katolikus) Dolgozó Lányok és Nők Országos Szövetsége, 14, 106, 160, 170.

Egyetemi Máriakongregáció (KONGÓ), 61, 90, 338.
Egyetemi Settlement, 62.
Emigráns Magyar Keresztény Szakszervezetek Szövetsége (Párizs), 382.
Emericana, 174, 293.
EMGE - Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület, 127.
EMSZO - Egyházközségi Munkás Szakosztályok, 13, 32, 58, 64, 73, 151, 158, 178, 182, 194, 313, 319, 339.
Erdélyi Katolikus Nőszövetség, 111.
Európai Magyar Szabad Parlament, 333.
Európai Rabnemzetek Szövetsége, 278.
Evangéliumi Munkásszövetség, 14.

Fiatal Magyarság - cserkész-mozgalom, 13, 61, 339.
FISZ - Független Ifjúsági Szövetség, 282, 289.

Győr és Vidéke Keresztény Szociális Egyesület, 159, 186, 328.

Hangya - Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet, 43.
HANZA - Felvidéki szövetkezet (Csallóköz), 16.
HSZ - Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete.

Ideiglenes Nemzetgyűlés, 171.
Ideiglenes Nemzeti Kormány, 167, 171, 282, 288.

János XXIII. Szeretetotthon, 122.
J.O.C.(F.) - Jeunesse Ouvriére Chretienne (Feminine), 96, 98, 107.

Katolikus Értelmiségiek Nemzetközi Mozgalma, 374.
KALÁSZ - Katolikus Lánykörök Szövetsége, 14, 36, 111-122, 160, 293.
KALOT - Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete, 13, 19, 21, 23, 31, 32, 35, 50, 73, 125, 151, 158, 160, 178, 182, 194, 264, 293, 316, 319, 339, 345, 355.
KAPSZ - Katolikus Parasztifjúsági Szövetség, 37, 40.
Katolikus Akció, 146, 159, 229, 330.
Katolikus Legényegylet, 80.
Katolikus Munkásnő Egyesület, 106.
Katolikus Népszövetség, 60.
Katolikus Néppárt, 77.
Katolikus Nővédő Egyesület, 106.
Katolikus Szociális Népmozgalom - katolikus reformmozgalmak csúcsszervezete, 153, 160, 161, 164, 168, 186.
Keresztény Ifjúsági Szövetség, 323.
Keresztény Nemzeti Liga, 166, 169.
Keresztény Szakszervezetek Középeurópai Föderációja, 382.
Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Konfederációja (CISC), 382.
Keresztény Szocialista Szakszervezet, 107, 319.
Keresztény Szociális Egyesületek Országos Szövetsége, 77.
KIE - Keresztyén Ifjúsági Egyesület, 13, 21.
KIOE - Katolikus Iparosifjak Országos Egyesülete, 14, 96, 148, 160, 293.
KMDSZ - Katolikus Magyar Diákszövetség, 373.
KMÉM - Katolikus Magyar Értelmiségi Szövetség - Pax Romana, 390.

MABI - Magánalkalmazottak Biztosító Intézete, 74.
Magyar Akadémikusok Keresztény Köre - Prága, Brünn, Pozsony, 142.
MADISZ - Magyar Demokratikus Ifjusági Szövetség, 39.
Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete, 13, 68, 71, 77, 79, 84, 94, 107, 125, 151, 158, 160, 175, 182, 194, 347.
Magyar Élet Kiadó, 14.
Magyar Front, 31, 69, 162, 168, 275, 279, 312.
Magyar Forradalmi Tanács, 278.
Magyar Ifjúság Országos Tanácsa (MIOT), 351.
Magyar Írók Szövetsége, 321.
Magyar Kereszténydemokrata Únió, 332.
Magyar Keresztény Népmozgalom, 332, 355.
Magyar Kollégiumi Egyesület, 289.
Magyar Közösség, 299, 301.
Magyar Lányok Katolikus Akciója, 107.
Magyar Nemzeti Bizottmány, 278, 372.
Magyar Parasztszövetség, 14, 34, 84, 123, 136, 268, 282, 296, 317, 355.
Magyar és Nemzetközi Pax Romana, 332, 349, 373, 385.
Magyar Szentkereszt Egyesület, 181.
Magyar Szociális Népmozgalom -KALOT-EMSZO-HSZ nemzetpolitikai csúcsszerve, 13, 152, 153, 158, 339.
Magyar Szociográfiai Intézet- Teleki Pál alapítása, 11.
Magyar Történelmi Emlékbizottság, 266, 277.

Márciusi Front, 14, 325.
Máriakongregáció, 13.
MEFHOSZ - Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége, 82.
Menekült és Emigráns Keresztény Munkások Nemzetközi Szervezete (FITCRE), 382.
Menekült Kelet- Középeurópai Keresztény Demokrata Pártok Uniója, 332.
MNFF - Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, 168, 170, 176, 179, 234, 279, 286.
MNFFB - Magyar Nemzeti Felkelési és Felszabadítási Bizottság, 267.
MNFFB - Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága.
MSZSZOSZ - Magyar Szabad Szakszervezet Országos Szövetsége, 315, 320.
Munkás Akadémia, 18, 69.
Munkásifjú Akadémia, 101.
Munkásnő Főiskola, 110.
Munka Szövetkezet - EMSZO-KALOT vállalkozása, 73.

Nagybudapesti Központi Munkástanács, 321, 322.
NCWC - National Catholic Welfare Conference, 377.
Nemzetgyűlés, 179, 181.
Nemzetközi Parasztunió, 278.
Nemzetközi Katolikus Nőszövetség, 107.
Nemzetközi Kereszténységi Szociális Egyesület (AICS), 375, 380.
NÉKOSZ - Népi Kollégiumok Országos Szövetsége, 289.

OKI - Országos Közegészségügyi Intézet, 16.
OKSZ - Országos Katolikus Szövetség, 60.
ONB - Országos Nemzeti Bizottság, 170, 172, 175, 177, 181, 286.
ONCSA - Országos Nép- és Családvédelmi Alap, 17, 26, 349, 364.
ORI - Országos Ruházati Intézet, 225.
Országos Mezőgazdasági Kamara, 132.
Országos Mezőgazdasági Szövetség, 297.
Országos Szociálpolitikai Intézet, 18.
OTI - Országos Társadalombiztosító Intézet, 74.

Prágai Prohászka Kör, 141, 143, 144.
Pro Christo Szövetség - protestáns főiskolás cserkészek köre, 13.
Prohászka Körök Szövetsége - Csehszlovákia, 144, 147, 152.
Prohászka Munkaközösség, 61.
Prohászka Ottokár Társaság, Budapest, 61, 150.

Regnum Marianum - kat. ifjúságnevelő mozgalom, 13, 169.

SARLÓ - Felvidéki Diákok Népi Mozgalma, 143.
Sarolta Üdülő, 109.
Settlement, 13, 64, 92.
Soli Deo Gloria, 13, 280, 301.
Svájci Keresztény Magyar Munkavállalók Szövetsége, 70, 384, 387, 389.
Svájci Keresztény Magyar Munkásszövetség, 387.
Svájci Keresztény Szakszervezetek, 387.
Szabad Szakszervezetek, 168.
Szakszervezeti Tanács, 76.
SZEB - Szövetséges Ellenőrző Bizottság, 133, 232, 286, 297.

Szegedi Munkásság Hivatásszervezete, 80, 347.
Szegedi Fiatalok Settlementje, 338.
SZEMKE - Szlovenszkói - majd Széchenyi - Magyar Kultúr Egylet, 149.
Szent György Kör (Prága), 143.
Szent Pál Irodalmi Egyesület - Csehszlovákia.
Széchenyi Szövetség, 61, 128.
SzKIE - Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesület, 29, 30, 146, 152.
Szociális Front, 85.
Szociális Testvérek Társasága, 170.
Szociális és Politikai Tudományok Nemzetközi Intézete, 380.
Szolidarista Klub, 13, 61, 338.

Táj és Népkutató Központ - Teleki Pál alapította intézet, 264.
Teleki Pál Munkaközösség, 267.
Termelők Országos Tanácsa - forradalmi szervezet, 322.
Turul Bajtársi Szövetség, 14.

Wesselényi Reformklub, 61.

ÚJSÁGOK - FOLYÓIRATOK - HÍRKÖZLŐ SZERVEK

Amerika Hangja - amerikai rádióállomás, Washington, 359.
Avanti - olasz szocialista újság, 196.
Az én naptáram - DL(N)-kiadvány, 109.

BBC, 195, 295.

Casti Connubii - XI. Pius pápa körlevele a házasságról (1930).
Divini Redemptoris - XI. Pius pápa körlevele (1937).
Dolgozó Nő - A DN lapja, 109.
Dolgozók Nagyasszonya - a Dolgozó Nő folytatása, 109, 110.

Előőrs - Bajcsy-Zsilinszky Endre hetilapja, 266.
Életünk - Az európai magyar katolikusok lapja (München), 333.

Fiatal Magyarság - cserkész indítású Falu Szövetség folyóirata (1937), 154.

Hazánk - a DNP hetilapja - 177, 185, 211, 229, 230, 235, 239.
Hitel - erdélyi művelődési folyóirat, 154.

Irodalmi Újság - Budapest, a magyar írók lapja, 1956. nov. 2-ig, 314, 318.
Irodalmi Újság, folyóirat, Páris.

Kamarai Értesítő - a felsődunántúli Mezőgazdasági Kamara lapja, 43.
Katolikus Magyarok Vasárnapja, 333.
Katolikus Munkás - EMSZO havilapja, 65.
Katolikus Szemle - keresztény világnézeti és kulturális folyóirat, Róma, 13, 330, 375.
Kiserdő - majd Településünk - Az Egyetemi Settlement sokszorosított lapja, 62, 63, 91.
Kisgazda - az Országos Kisgazdapárt hetilapja.
Kis Újság - a FKGP napilapja, 125, 127, 167, 268, 271, 273.
Kommszomolszkaja Pravda - szovjet ifjúsági lap, 35.
Korunk Szava - aktiv katolikus hetilap, 13, 61, 141, 154.

L'Osservatore Romano - a Vatikán hivatalos lapja, 59.

Magyar Cél - társadalmi és nemzeti program-nyilatkozat, röpirat és könyv (1938), 66, 68, 69, 75, 151, 152, 158, 313.
Magyar Kultúra - társadalmi és tudományos szemle, 13, 154.
Magyar Lobogó - a Függetlenségi 48-as Országos Gazdapárt hetilapja, 256.
Magyar Munkásifjú, 99, 101.
Magyar Nemzet - nemzetpolitikai napilap, 259, 372.
Magyar Szemle - folyóirat, Szekfű Gyula és Eckhardt Tibor szerk., 15, 154.
Magyar Út - református folyóirat (SDG), 13, 152, 325.
Magyar Vetés - a KALOT hetilapja, 352, 355.
Mi Lapunk - Csehszlovákia, 140.

Mit brennender Sorge - XI. Pius körlevele - magyarul: « Nemzeti-színű pogányság » címen (1937), 163, 229.

Nemzeti Újság - katolikus napilap, 361.
Nemzetőr - a Magyar Szabadságharcos Szövetség havilapja, München, 333.
Népakarat - 1956-ban a Magyar Szabad Szakszervezetek Orsz. Szövetségének lapja, 321.
Népszava - 1948-ig a Szoc. Dem. Párt, 1949-től a SZOT napilapja, 1956-ban - átmenetileg a Magyar Szabad Szakszervezetek központi lapja, 266.
Népünk - a KALOT folyóirata az értelmiség számára, 352.

Ország Útja - államtudományi és nemzetpolitikai havi folyóirat, 154, 372.

Proletárok megváltása - a QA magyar kommentárja, 93, 163.
Pesti Hírlap - liberális irányú politikai és irodalmi napilap, 277.

Quadragesimo Anno (QA) - XI. Pius pápa szociális körlevele (1931), 29, 56, 57, 64, 73, 87, 96, 345.

Rerum Novarum (RN) - XIII. Leo pápa szociális körlevele (1891), 57, 64, 76, 96, 141, 144, 328, 345.

Szabad Európa Rádió - amerikai rádióállomás, München, 314, 333, 354.
Szabad Kossuth Rádió - 1956-os forradalmi adó, Budapest.
Szabad Nép - a MDP napilapja 1956 okt. 29-ig.
Szabadság - hetilap, 282, 294.
Szabad Szó - a Nemzeti Parasztpárt lapja, 126.
Szív - katolikus hitbuzgalmi lap (Budapest, Torontó), 325.
Szózat - nemzet - és tájvédelmi napilap (1919), 266.

Tarisznya - KALASZ munkaanyag kiadványa, 117, 120, 121, 122.
Tulipános Láda - a KALASZ képes folyóirata, 120, 122.

Új Ember - katolikus hetilap (Budapest), 110, 230, 352.
Új Élet - a felvidéki Prohászka Körök folyóirata, Kassa - Budapest, 13, 61, 141, 147, 148, 149, 154, 338.
Új Kor - a Prohászka Munkaközösségek Folyóirata, Budapest, 13, 61, 154, 338.
Új Látóhatár - Irodalmi és politikai folyóirat, München, 69, 70.
Új Rend - az EMSZO hetilapja, 65, 96.
Új Szociális Rend - a « Katolikus Munkás » (EMSZO) folytatása, 65.

Vigilia - katolikus folyóirat, Budapest, 154, 264.
Világosság - felvidéki katolikus magyar tanítók lapja, 144.
Világosság - ateista folyóirat, Budapest, 378.

NÉVMUTATÓ

Abay Nemes Oszkár, 207, 225, 233.
Abód László, 289.
Ady Endre, 30, 140, 142, 343.
Alapy Gyula, 139.
Almásy József, 155, 156.
Almásy Pál, 267.
Ambrus Károly, 22.
András Károly, 148, 218.
Angyal Endre, 150.
Angyal Pál, 91.
Antalffy Gyula, 268.
Antony Béla, 77.
Apor Vilmos, 45, 102, 155, 159, 162, 184, 331.
Apponyi Albert, 77, 78, 262.
Aradi Zsolt, 60, 149, 155.

Áchim András, 265.
Ádám György, 333.

Babóthy Ferenc, 37, 183, 208, 210, 233, 234, 237, 350.
Badalik Bertalan, 183, 185.
Bajcsy-Zsilinszky Endre, 12, 87, 217, 261, 265, 267, 268, 272, 273.
Baky László, 129.
Bakos Károly, 84.
Baksa József, 83.
Balla Borisz, 60, 149, 155.
Balogh Ákos, 301.
Balogh Edgár, 143.
Balogh István, 198.
Balogh Sándor
Bangha Béla, 60, 336.
Barankovics István, 37, 155, 163, 164, 168, 171, 173, 174, 175, 182, 183, 186, 194, 195, 198, 200, 201, 209, 227, 230, 233, 235, 238, 344.
Baranyai László, 45.
Barasits Ferenc, 23.
Barcs Sándor, 198, 269.
Barkóczy József, 222, 233.
Baróti Dezső, 269.
Barsi Dénes, 131.
Bartha Albert, 282.
Bartha Béla, 194.
Bartolf Márton, 22, 259.
Bartos Sándor, 98, 99.
Bácsalmási István, 168, 172.
Bálint József, 168, 174.
Bálint Sándor, 149, 155, 164, 168, 178, 194, 217, 218, 230, 287, 349.
Bán Antal, 296.
Bánáss László, 171, 184, 205, 221, 233, 237.
Bárdossy László, 124.
Belső Gyula, 178, 181, 205, 221, 233, 237.
Benárd Géza, 23, 132.
Bernáth Gyula, ifj., 127.
Bencze György, 382, 383, 385.
Benes Eduard, 150, 262.
Benkő István, 165.
Berinkey kormány, 257.
Berkes János, 200, 233, 234.
Bernáth Gyula ifj., 124.
Bernovits Vilma, 109.
Bethlen István, 75, 258, 261, 365.
Békés Gellért, 115, 349.
Béressy József, 382.
Bibó István, 239, 325, 326.
Bihari Ferenc, 64, 66.
Bihari-Nagy Lajos, 125, 259.
Bikkal Dénes, 158.
Birkás Géza, 166, 169.
Biró István, 382.
Biró Lucián, 140.
Blaskó Mária, 237.
Blazovich Jákó, 115.
Bochkor Ádám, 61.
Boda Gábor, 25.
Boda Jenő, 103.
Bodnár János, 200, 221.
Bognár Elek, 92.
Bognár József, 198, 301.
Boldizsár Iván, 23.
Bongras Eugene, 380.
Borbély M., 158.
Borbély István.
Boros (Braun), 109.
Bozsóki József, 387, 389.
Böröcz József, 70, 384, 387.
Brandenstein Béla, 61, 150, 155.
B. Rácz István, 289, 301.
Brumiller László, 298.
Bruszky József, 127.
B. Szabó István, 126, 301, 302, 304.
B. Szabó Péter, 389.
Bubnics Mihály, 29, 30.

Bus Imre, 221.
Buzás Márton, 126, 130.
Buzási Sándor, 218.

Cardijn, 96, 97, 99, 100, 107.
Chesterton, 320.
Cholnoky Tamás, 301.
Cincar Marković, 265.
Cvetković, 265.
Czapik Gyula, 173, 185.
Czillinger József, 45.
Czupy Bálint, 37, 45, 48, 132, 134, 168, 169, 178, 181, 287, 352, 354.
Czvank-Göndöcs László, 144, 146, 150.
Csávossy Elemér, 59, 60, 149.
Cseh Jenő, 12.
Cser János, 161.
Csernoch János, 78.
Csécsey Imre, 12.
Csépe Jenő, 85, 132, 216, 234.
Csicsery-Rónay István, 300, 301.
Csikos Sándor, 134.
Csizmadia Andor, 83.
Csizmadia András, 130.
Csizmadia Béla, 132.
Csonka János, 101.
Csont Norbert, 389.
Csorba János, 268.
Csornoky (Bun) Viktor, 276, 277.
Csurgay István, 70, 166, 169, 178.

Dancs József, 126, 268, 291.
Danis Jenő, 23.
Darvas Gyula, 266.
Darvas József, 125, 127, 268, 283.
Dálnoki Miklós Béla, 168, 171, 282, 288, 304.
Dávid Tibor, 53.
Debreceni Sixtusz, 184.
Dessewffy Gyula, 126, 267, 272, 275.
Dénes István, 282.
Dinnyés Lajos, 201, 222, 227, 303.
Diusztus József, 25.
Dobi István, 84, 126, 198, 235, 238, 268, 291, 303, 304.
Dobránszky János, 139.
Domokos János, 222.
Domokos Pál Péter, 112.
Donáth György, 15.
Doszpot István, 104.
Dudás Miklós, 55, 184, 185.
Durych Jaroslav, 127.
Dvihally Géza, 57.
Dvorcsák Antal, 57.
Dzsida Elemér, 57.

Eckhardt Sándor, 155, 164, 178, 179, 183, 194, 200, 230, 233, 286, 287.
Eckhardt Tibor, 261, 262, 266, 267, 269, 276, 282.
Eglis István, 66, 69, 165.
Elekes Boldizsár, 62.
Endrédy Vendel, 183.
Erdei Ferenc, 32, 167, 171, 283.
Erdődi-Harrach Béla, 18.
Erdőssy Béla, 218.
Esküt Lajos, 236.
Esztergár Lajos, 17.
Eszterhás György, 175, 178, 181, 183, 194, 233, 237.
Eszterházy Lujza, 146, 148.

Éry Emil, 92.

Faludy Ernőné, 166.
Faragó Ede, 15.
Farkas Béla, 168, 175, 231.
Farkas Dénes, 220, 221, 223, 233, 239, 324.
Farkas György, 20, 23, 34, 50, 80, 125, 132, 152, 160, 168, 169, 178, 194, 218, 233.
Farkas Lóránd, 387.
Fáy Aladár, 131.
Fehér Ferenc, 224, 233.
Fehér Lajos, 268.
Fekete Imre, 126, 128, 131.
Feketekuty László, 373.
Ferenci István, 101.
Feri Sándor, 269.
Féja Géza, 127, 129.
Filó Samu, 259.
Fischer-Colbrie Ágoston, 139, 140, 143, 144, 145.
Fodor Antónia, 377.
Franciszcy Lajos, 139, 147.
Freesz József, 66, 70, 92, 158.
Friedrich István, 78.
Frühwirth Mátyás, 78.
Fuchs Alfréd, 149.
Futó Dezső, 125, 268, 304.

Gaál Ferenc, 134.
Gaál Gaszton, 258, 260, 261, 277.
Gaál Károly, 23.

Gaál Lajos, 83.
Gamerra nővér, 63.
Gábriel János, 226.
Gácsér Imre, 377.
Gálos József, 102, 103.
Gáspár Ervin, 269, 294.
Gergely Jenő, 358, 373, 378.
Giesswein Sándor, 10, 56, 59, 60, 77, 79, 83, 90, 97, 156, 157, 159, 186, 328, 329.
Giller János, 139.
Gimes Gyula, 102.
Glattfelder Gyula, 80, 330.
Gockeln József, 357.
Goldberger Antal, 82.
Goldberger Leo, 81.
Gombás Bálint, 126.
Gombos Gyula, 131, 152, 280, 314, 344.
Gömbös Gyula, 14, 60, 258, 262, 266, 336, 365.
Göncz Árpád, 301.
Göndör Tibor, 166.
Gregorovics Lipót, 139.
Grosschmid Géza, 139.
Grősz József, 172, 173, 184.
Grundtvig, 347.
Guardini Romano, 309.
Gulácsy György, 269, 291.
Gulyás Gábor, 268.
Gulyás Pál, 149, 150.
Gyorgyevits Sándor, 389.
Gyöngyösi János, 303, 304.
Györffy István, 14, 336.
György Lajos, 83.
Györgyi Lajos, 134.
Györki Imre, 277.
Gyulai József, 134.
Gyulai László, 300.

Haban Method, 127.
Hajdú Béla, 91.
Hajdú Kálmán, 132, 220.
Hajdú Lukács, 140.
Hajdú-Németh Lajos, 34, 37, 45, 48, 131, 168, 169, 178, 181, 287, 352, 354, 377, 382.
Haklik Lajos, 98.
Halász László, 38, 39.
Haller István, 77, 78.
Halmay Paskál, 145.
Haluszka Mihály, 134.
Hamvas Endre, 103, 181.
Hantos László, 149.
Hanzély Menyhért, 387.
Harangozó Ferenc, 387.
Hartyányi István, 131.
Havas Vilmos, 149.
Hám Jenő, 301.
Hám Tibor, 47, 294, 300.
Hegyesi János, 133.
Hegymegi Kiss Pál, 304.
Heidegger, 320.
Heller Farkas, 17.
Herczeg Ferenc, 91.
Herczeg Sándor, 34.
Herényi Jenő, 77.
Hermann János, 85.
Hilscher Rezső, 18.
Hlinka András, 138.
Hodza Milán, 262.
Holló Rózsi, 107.
Hollai Ferenc, 101, 103, 104.
Horányi Tibor, 50, 168, 169, 179, 287, 352.
Horthy Miklós, 82, 162, 263, 272, 275.
Hornyák Odiló, 140.
Hortobágyi László, 83, 166.
Horváth Árpádné, 111.
Horváth Endre, 42.
Horváth Ferenc, 226.
Horváth Géza, 80.
Horváth Győző, 59.
Horváth István, 140.
Horváth János, 57.
Horváth János, 300, 301.
Horváth Lajos, törpebirtokos, 45, 128, 130.
Horváth Lajos, munkás, 93.
Horváth Sándor, 155.
Hunya Dániel, 102.
Hunyadi József, 22, 52.
Huszár Károly, 77, 78.
Huzella Tivadar, 61.

Ijjas Antal, 53, 155, 166, 170, 352.
Ikvay (Pfeiffer) László, 100, 103, 104, 105, 148.
Iliás Ferenc, 126.
Illésy Mária, 113.
Illéssy Péter, 23.
Illyés L. Ágoston, 57.
Illyés Gyula, 18, 125, 127, 345.
Implom Ferenc, 303.

Imre Ilma, 158.
Imre Lajos, 289.
Imre Sándor, 17.
Imrédy Béla, 365.
Iszak Kálmán, 163, 200, 233, 234.

Jaczkó Pál, 300, 301.
Janics Kálmán, 149, 150.
Jankovich Ferenc, 23.
Jaross Andor, 130.
Jákli István, 69.
János XXIII., 53, 122.
Jánosi József, 164, 168, 173, 174, 237, 252.
Jencs Árpád, 91.
Jócsik Lajos, 128.
Johan Béla, 16, 17.
Jolsvai (Köstler) Hedvig, 109.
József Attila, 58.
Juhász Ferenc, 70, 169, 179.
Juhász Gyula, 339.
Juhász Vilmos, 230.

Kalocsai Emil, 98.
Kalocsai János, 98.
Kabók Lajos, 86.
Kakas Aladár, 83.
Kamarás Ferenc, 98.
Kanta Gyula, 127, 134.
Kapócs Ferenc, 303.
Kardos László, 128.
Karácsony Sándor, 86.
Karcsay Sándor, 169.
Kassa István, 130.
Kassai Ferenc, 264.
Katona Jenő, 38, 40, 155, 198, 269, 291, 294, 305.
Kádár János, 236.
Kádár Zoltán, 23.
Kállay Gyula, 270.
Kállay Miklós, 154, 266, 269.
Kánitsch Mihály, 94.
Kántor József, 220.
Károlyi Mihály, 78, 270.
Kecskés Pál, 155.
Kelemen Gyula, 296.
Kelemen Sándor, 131.
Kelemen Krizosztom, 330.
Keleti Péter István, 207, 209, 221, 233.
Kemény Tibor, 81.
Keresztes Benő, 389.
Keresztes Mihály, 209.
Keresztes Pál, 140.
Keresztes Sándor, 166, 183, 200, 212, 233, 234, 239.
Keresztes Tamás, 134, 304.
Keresztes-Fischer Ferenc, 17, 124, 343.
Kerék Mihály, 15, 23, 26, 150, 161, 290.
Kerkai Jenő, 19, 20, 21, 27, 32, 33, 35, 36, 44, 47, 49, 59, 70, 79, 92, 125, 149, 152, 158, 160, 166, 168, 170, 171, 174, 186, 252, 337, 345, 350.
Kertész László, 98.
Kéthly Anna, 12, 133, 195, 269, 296.
Kibédi György, 377.
Király József, 30.
Király Pacifik, 145.
Kis Sándor, 259.
Kisbarnaki Farkas Ferenc, 32, 327.
Kiss Gergely, 126.
Kiss István, 150, 168.
Kiss János, 267.
Kiss Kálmán, 126, 127.
Kiss Sándor, 131, 280, 296, 300, 301.
Kiss Sándor, ref. lelkész, 152.
Klamár Gyula, 268.
Klits András, 124.
Klebersberg Kunó, 11.
Klupács Antal, 22.
Kodolányi János, 15, 125, 127, 266.
Kolakovszki Leszek, 12.
Kolbert János, 221, 233.
Komlós Géza, 179, 181.
Koncz Endre, 86.
Kopeczky József, 382.
Koperniczky Ferenc, 139.
Korán József, 94.
Korányi Sarolta, 106, 107, 109, 110.
Koródy Tibor, 264.
Korponay, 75.
Kós Károly, 25, 349.
Kossuth Lajos, 82.
Kostyelik Ferenc, 98, 99.
Kotsis Endre, 61.
Kovács Alajos, 158.
Kovács Béla, 125, 126, 128, 134, 179, 267, 268, 272, 277, 280, 281, 282, 284, 294, 298.
Kovács Ferenc, munkás, 70, 92, 169.
Kovács Ferenc, kisbirtokos, 194, 200, 221, 233.
Kovács Gyula, Csehszlovákia, 147.

Kovács Gyula, 377, 382.
Kovács Imre, 13, 125, 127, 133.
Kovács István, 134, 301.
Kovács József, 22.
Kovács József, 234.
Kovács Lajos, 126.
Kovács László, 200, 220, 233.
Kovács Sándor, 184.
Kovács Tibor, 98.
Kovács K. Zoltán, 205, 222, 223, 233, 234, 237.
Kovrig Béla, 17, 70, 152, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 166, 168, 302, 334, 359.
Kozma Miklós, 266.
Könnyű Sándor, 23.
Köstler (Jolsvai) Hedvig, 107.
Közi-Horváth József, 57, 61, 64, 75, 90, 93, 163, 166, 169, 186, 327, 331, 333, 338, 355, 357, 377.
Krakowsky F., 383.
Krammer Jenő, 140.
Krigs-Au Emil, 106.
Krigs-Au Mella, 106.
Kun Béla, 42, 78, 361.
Kunfi Zsigmond, 270.

Laczkó Miklós, 9.
Lakatos Géza, 77, 256.
Lami István, 22.
László Ferenc, 268.
László T. László (Leslie), 322, 344.
Lestár István, 94.
Leisen Erzsébet, 107.
Lendvai Csaba, 289.
Lendvai István, 266.
Leo XIII., 76, 89, 156, 323, 328.
Léhner Rudolf, 95.
Lévai István, 246.
Lillin József, 79.
Luczenbacher Rita, 113, 115, 119, 120, 122.
Ludinszky Lajos, 367.

Madarász István, 185.
Magyar Ferenc, 38, 124.
Magyar Károly, 23.
Magyary István, 320.
Magyary Zoltán, 17, 61.
Majláth Gusztáv, 141.
Major József, 45.
Makay Miklós, 267.
Makó Erzsébet és Klára, 127, 128.
Malinovszki, 167.
Markos János, 57, 94.
Matheovits Ferenc, 205, 207, 233.
Matolcsy Mátyás, 263, 264.
Masaryk Tamás, 115, 120, 368.
Mayer János, 257, 259.
Málnási Ödön, 264.
Márton Áron, 149.
Mátyus Leo, 289.
Medgyessy Ferenc, 25.
Mednyánszky Miklós, 81.
Meggyesi Sándor, 35, 37, 40, 50, 80, 85, 146, 152, 158, 168, 170.
Meskó Pál, 236, 257.
Mester Miklós, 15.
Mezgár Lajos, 82, 84, 168, 183.
Mécs László, 83, 97, 101, 147, 155.
Mészáros János, 57, 65, 107.
Mészáros Lőrinc, 315.
Mészáros Ödön, 200, 215, 233.
Mézes Miklós, 32, 216, 221, 234, 237, 356.
Migray József, 12.
Mihalovics Zsigmond, 57, 64, 113, 169, 330.
Mihály János, 134.
Mihályfi Ernő, 198, 269.
Mihelics Vid, 57, 149, 155, 158, 164, 194, 211, 212, 230, 233, 239.
Mikita István, 133.
Mike János, 382, 384.
Mikos Ferenc, 67, 158.
Milotay István, 59, 250.
Mindszenty József, 70, 103, 104, 172, 173, 175, 181, 183, 185, 207, 237, 350, 375.
Mistéth Endre, 300.
Mizsei Béla, 289.
Mogyorósi András, 80.
Mohácsy Lajos, 256.
Molnár Frigyes, 158.
Molnár István, 23.
Moór Gyula, 56, 304.
Morandini Géza, 99.
Móricz Miklós, 128.
Móricz Zsigmond, 14, 121, 127, 140.
Mounier Emmanuel, 240.
Mrenna József, 140.
Muharay Elemér, 23, 25, 128.

Nagyatádi Szabó István, 10, 78, 238, 255, 256.
Nagy Emil, 77.

Nagy Ferenc, 84, 124, 126, 134, 179, 252, 260, 268, 269, 273, 284, 292.
Nagy Ferenc textilgyári munkás, 382.
Nagy Imre, 128, 135, 223, 267.
Nagy István, 128.
Nagy Jenő, 267.
Nagy Lajos, 128, 200, 221, 234.
Nagy László, 101.
Nagy Töhötöm, 19, 20, 23, 32, 50, 80, 129, 149, 160, 163, 167, 168, 327, 329, 333, 341, 346, 350.
Nagy Vince, 12, 291.
Nell-Breuning, 67, 87.
Német János, 15.
Németh Andor, 15.
Németh Ferenc, 382.
Németh Imre, 15.
Németh László, 8, 11, 18, 43, 125, 325.
Nencsik Walter, 147.
Nevelős Ágoston, 92.
Novák Károly, 269.
Nyírő József, 83.
Nyisztor Zoltán, 14, 60, 85, 95, 155, 317, 336.

Oláh György, 12, 59, 155, 345
Oleinyik József, 80.
Oltványi Imre, 269, 283.
Oross István, 99, 100.
Orovitsch Ferenc, 94.
Ortutay Gyula, 198, 269, 291, 294, 304.

Ölvedi János, 91.

Padányi-Gulyás Béla, 61.
Palágyi Menyhért, 12.
Palágyi Natália, 107, 174.
Pallavicini György, ifj., 164.
Palkovich Viktor, 139, 142.
Pammer Odilo, 89, 90.
Papp Antal, 46, 230.
Papp Béla, 54, 152.
Papp János, 98.
Papp József, 85.
Papp Kálmán, 184.
Papp Kálmidu, 389.
Parragi László, 389.
Pataky László, 125, 126, 129, 130.
Patonai Elek, 134.
Pausz Aladár, 83.
Pavan Pietro, 360.
Pálffy György, 269.
Pálffy József, 162, 166, 168, 171, 173, 174, 178, 179.
Pálffy Pálné, 106.
Pálfi Tibor, 85.
Pártay Tivadar, 272, 302.
Peéry Rezső, 9.
Pekori József, 124.
Pell C. Herbert, 269.
Pelsőczi Miklós, 301.
Perényi Zsigmond, 258.
Perr Viktor, 183.
Persián Ádám, 78.
Pete Ferenc, 216, 237.
Pethő Sándor, 352.
Peyer Károly, 12, 269, 298.
Pécsi József, 134, 179, 200, 223, 233, 234.
Péntek István, 264.
Péteri János, 59.
Pétery József, 185.
Pfeiffer Miklós, 61, 139, 141, 143, 144, 145, 148.
Pfeiffer Zoltán, 14, 198, 199, 273, 275, 301, 302, 304.
Piroska Elemér, 387.
Pius XI., 13, 56, 60, 79, 89, 195, 228, 229, 306, 323.
Pius XII., 50, 109.
Plósz István, 125.
P. Nagy Ferenc, 101.
Pócza Lajos, 208, 233, 237.
Pokorny Imre, 384.
Polgár András, 102, 103.
Polgár István, 269.
Popovich Iván, 383.
Possonyi László, 61, 149, 155.
Potocsny József, 147, 148.
Pozsár István, 131.
Pozsgay Gyula, 129, 298.
Pörneczi József, 81, 220, 234.
Prohászka Ottokár, 10, 13, 56, 59, 60, 78, 97, 141, 156, 157, 324.
Prónai Rezső, 149.
Pusztai Ferenc, 221.
Pusztai Sándor, 225.
Püski Sándor, 129.

Radnai Mikes, 80, 347.
Radics Sándor, 98.
Radó Gyula, 208.
Radványi Titusz, 98.

Radzik János, 81.
Rajk László, 36, 39, 191, 195, 206, 236, 239.
Rakonczay Márton, 80.
Rassay Károly, 258.
Ravasz László, 152.
Rácz Kálmán, 264.
Rácz Lajos, 134, 291.
Rácz Zoltán, 24.
Rády Elemér, 61, 141, 143, 144, 147, 148.
Rákosi Mátyás, 86, 171, 179, 199, 205, 227, 233, 234, 235, 238, 242, 248, 252, 287, 302, 303, 313.
Renner Karl, 87.
Révay István, 149.
Révai József, 299.
Ries István, 195, 198, 282.
Riesz Lajos, 79.
Rohály János, 57, 79.
Rokonai József, 99, 102.
Rónaszéki Lajos, 220.
Rónay György, 149, 164, 215, 227, 233.
Rónay Paula, 107.
Rózsa Elemér, 81.
Rubletzky Géza, 269.

Saád Béla, 169, 170, 352.
Saláta Kálmán, 294, 300.
Salkaházi Sára, 109, 148.
Sáfrán Györgyi, 120.
Sándor István, 80.
Sári Gyula, 94.
Scherer Lajos, 140.
Schubert Tódor, 152.
Schultz Mihály, 259.
Schütz Antal, 155.
Sebrek József, 382.
Segers Paul Willem, 357.
Sennyei Pál, 77.
Serédi György, 147.
Serédi Jusztinián, 22, 101, 153, 162, 328, 330, 334.
S. Hegedüs László, 127.
Shvoy Kálmán, 80.
Shvoy Lajos, 113, 119, 185.
Sík Sándor, 80, 149, 155.
Sinka István, 25, 43, 125, 349.
Sinkó Ferenc, 169.
Sinkó Lajos, 168, 175.
Slachta Margit, 107, 168, 170, 174, 175, 178, 181.
Sokorópataki Szabó István, 257.
Sólyom László, 269.
Solymár György, 99.
Somogyi Imre, 23.
Somogyi József, 80.
Sonnenschein Carl, 97.
Sőtér István, 38.
Stettner Andrea, 111, 113, 122.
Stieglmayer László, 57.
Sulyok Dezső, 14, 175, 269, 272, 290, 291.
Surányi-Unger Tivadar, 80.
Szabados Mihály, 158.
Szabados Pál, 169, 200, 224, 234.
Szabó Árpád, 259.
Szabó Dezső, 10, 43, 61, 128, 140, 266, 336.
Szabó György, 301.
Szabó József, 78, 79, 134.
Szabó Pál, 125, 126, 127, 259.
Szabó Tamás, 301.
Szabó Zoltán, 13, 43, 61, 133.
Szadai Hugó, 99.
Szakasics Árpád, 164, 269, 270, 276, 302.
Szakolczay György, 169.
Szalay György, 69, 166.
Szalay József, 289.
Szalánczy Andor, 77.
Szász Lajos, 86.
Szeder Ferenc, 133, 269, 270.
Szekfű Gyula, 13, 60, 155, 169, 172.
Szende Aladár, 131.
Szentiványi Lajos, 272.
Szervátiusz Jenő, 25.
Széchenyi György, 141, 155.
Széchenyi István, 12, 13, 18, 44, 46, 324, 354.
Székely Imre Kálmán, 206, 208, 210, 234.
Székely János, 78, 79, 83.
Székely Zoltán, 83, 166.
Szél T., 158.
Szélig Imre, 296.
Szén József, 382.
Szíjj Bálint, 259.
Szijj Gábor, 131.
Szilágyi György, 98.
Szilágyi János, 91.
Szolnoki István, 301.
Szűcs Ferenc, 128.
Szüllő Géza, 139.
Szviridov, 294, 297.

Tamás József, 61.
Tartsay Vilmos, 267.
Tasler Lajos, 220, 233.
Táncsics, 77.
Teleki Géza, 168, 171.
Teleki Pál, 10, 11, 15, 44, 45, 52, 61, 75, 81, 82, 84, 100, 124, 153, 158, 217, 263, 265, 270, 317, 319, 327, 337, 339, 341, 351, 366.
Tessiers Gaston, 357.
Thaisz Andor, 169, 175.
Tiefenthaler József, 373.
Tildy Erzsébet, 276.
Tildy Zoltán, 124, 259, 267, 268, 269, 272, 276, 281, 282, 284.
Titulescu, 262.
Tóbler János, 57, 79, 85, 169.
Tolnai Dezső, 382.
Tolnai Gábor, 269.
Tomanovics József, 79.
Tornyos Gyula, 62, 63, 90, 316.
Tost Barnabás, 139.
Tóth Erzsébet, 46, 48.
Tóth Imre, 34, 46, 48, 167.
Tóth János, 205.
Tóth József, 158, 161.
Tóth Julianna, 29.
Tóth prépost, 59.
Tóth Rafael, 102.
Tőkés Ottó, 39.
Tömör Magdolna, 69, 144.
Tuba István, 221.
Turi Béla, 78.

Ugrin József, 20, 23, 32, 44, 50, 132, 160, 167, 168, 169, 174, 222, 233.
Ujszászy Kálmán, 338.
Ulain Ferenc, 266.
Urbán Jan, 144, 149.
Utz A.F., 380.

Vajkay Aurél, 149.
Vajlok Sándor, 149.
Valentiny Ágoston, 282, 298.
Van Istendael August, 383.
Varga Béla, 166, 169, 177, 179, 269, 272, 273, 282, 284.
Varga Endre, 181.
Varga Imre, 149, 152.
Varga István, 101.
Varga József, 289, 301.
Varga László SJ, 64, 68, 82, 89, 93, 97, 152, 155, 158, 163, 169, 335.
Varga László, 150, 163, 166, 169, 171, 174, 178, 206, 208, 214, 230, 231, 233, 237, 286, 377, 382.
Vargha László, 150.
Vargyas Tivadar, 98.
Vass József, 10, 78.
Vass László, 149.
Vass Zoltán, 171.
Vasvári Lajos, 15.
Vatai László, 281, 300, 301.
Váci Gyula, 389.
Vásáry István, 268, 287, 290, 291, 304.
Veér Imre, 282.
Venczel József, 149.
Veres Péter, 25, 43, 125, 127, 135, 150, 345.
Vida István, 22, 81, 90, 166, 169, 170, 219.
Vida Sándor, 301.
Villax Ödön, 153.
Világhy Miklós, 169.
Villányi Miklós, 216, 237.
Viola István, 94.
Virágh Ferenc, 21, 34.
Virágh József, 134.
Virágh László, 18.
Vitos Attila, 389.
Vizy András, 18.
Vorosilov, 286, 288.
Vörös János, 168.
Vörös Lajos, 233.
Vörös Vince, 128, 179, 300, 301.

Wagner Oszkár, 98.
Weinberger Lois, 357.
Weis István, 16, 58.
Weltner Jakab, 270.
Winkler József, 388.
Wüntscher Frigyes, 43.

Z. Boray Miklós, 78.
Zibolen Endre, 57, 65, 92, 158.
Zichy János, 157.
Zichy Nándor, 77, 156, 324.
Zichy Ráfáelné, 113.
Zoltán Pál, 85, 168, 171, 205, 217, 233, 237.
Zomborovszky János, 220.
Zsedényi Béla, 171, 304.
Zsindely Ferenc, 15.
Zsidai József, 69, 165.
Zsilinszky Kázmér, 147.
Zsoldos János, 22.

TARTALOM

Előszó . 5

I.

MELYIK REFORMKOR?

Nemzedékünk számvetése 7
Vida István: Egy korszak mérlegéhez 9

II.

TÁRSADALMI MOZGALMAK

Kovács K. Zoltán: Ötven éve indult a KALOT 19
Farkas György - Ugrin József: Hogyan ébredt az álmos óriás? 21
Babóthy Ferenc: Utam a KALOT-hoz 27
Mézes Miklós: Hogyan szerveztük a Széchenyi Népfőiskolát? 41
Kovács K. Zoltán: A KALOT keresztmetszete és népfőiskolái 50
Vida István: Az EMSZO-mozgalom és előzményei 56
— A munkásmozgalom másik oldala: keresztény szakszervezeteink 71
Pap Gyula: Iskolapadból a szociális mozgalomba — Egy volt bencésdiák visszanéz 89
Hollai Ferenc: A katolikus ifjumunkás-mozgalom (KIOE) története (1920-1948) 96
Jolsvay Hedvig - Mona Ilona: A Katolikus Dolgozó Nők és Lányok Országos Szövetsége: a DN és DL 106
Stettner Andrea: Katolikus Leánykörök Szövetsége: a KALÁSZ 111
Vörös Vince: A Magyar Parasztszövetség jelentősége . . . 123
Sinkó Ferenc: Magyar Katolikus Reform-mozgalmak Csehszlovákiában (1918-1938) 136

III.

A KERESZTÉNYDEMOKRÁCIA ÚTKERESÉSE

Vida István: Egy nemzetpolitikai kísérlet . . . 151
Kovács K. Zoltán: A Demokrata Néppárt alapítása . 154
— A Demokrata Néppárt belépése a magyar közéletbe . . 167
— A Győri Kiáltvány: A Demokrata Néppárt programja és választási sikere 1947-ben 181
— A Demokrata Néppárt küzdelme az országgyűlésben és a közéletben (1947-1949) 198
Barankovics István: Sorsdöntő beszélgetés Rákosival . . 242
Babóthy Ferenc: A naplótöredékek háttere és hitelessége . . 251
A Demokrata Néppárt országgyűlési képviselői — 1947 szeptembertől 253

IV.

A KISGAZDAPÁRT TÖRTÉNELMI JELENTŐSÉGE

Varga József: Az alapítástól a második világháború végéig . 256
— Újrakezdés: az 1945-ös választás. A siker és következményei 279
— A Kisgazdapárt a koalícióban. A Baloldali Blokk követelései 291
— A Kisgazdapárt felszámolása. Az « összeesküvés » vádja . . 299

V.

AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM

Békés Gellért: Korszakváltás 309
Kovács K. Zoltán: Ötvenhat követelései és a magyar reformtörekvések 311

VI.

A HAZA ÉS A SZEGÉNY NÉP SZOLGÁLATÁBAN

Kovács K. Zoltán: Közi Horváth József a szociális igazságosságért (K. Sz., 1988/3) 327
Vida István: Varga páter reménye (K. Sz., 1974/1) . 335
— Kerkai Jenő útjai (K. Sz., 1980/4) 344
Kovács K. Zoltán: Két parasztpolitikus — Czupy Bálint és Hajdú-Németh Lajos (K. Sz., 1985/2) 354
Borbély István: Kovrig Béla társadalompolitikája (K. Sz. 1963/4) 359
Frey András: Barankovics István emlékezete (K. Sz., 1974/4) 368
Feketekuty László: A magyar keresztény munkások külföldi képviseletéről (K. Sz., 1988/2) 373
Kovács K. Zoltán: Keresztény Magyar Szakszervezet Svájcban (Életünk, 1988. jan.) 387

VII.

EURÓPA SORSPROBLÉMÁI

Rezsőházy Rudolf: Múlt és jövő között (K. Sz., 1987/4) . 390

FÜGGELÉK

Szerzők 403
Pártok 405
Szervezetek - Mozgalmak - Szellemi közösségek . 407
Újságok - Folyóiratok - Hírközlő szervek . . 411
Névmutató . . 413
Tartalom . 421